

Khuddakanikāye Vinayapiṭake

Bhadantamahābuddhaghosattherena katā

PĀRĀJIKAKAṆḌA-AṬṬHAKATHĀ

(Dutiyo bhāgo)

Buddhavasse 2552

Marammavasse 1370

AD. 2008

Romanized from Myanmar version published in 1975

© Buddhasāsana Society

Aṭṭhakathā Series 02

First published in 2008 by Ministry of Religious Affairs

Yangon, Myanmar

THE PĀLI ALPHABET IN BURMESE AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

အ a အာ ā ဣ i ဤ ī ဥ u ဦ ū ဧ e ဩ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

က ka ခ kha ဂ ga ဃ gha င ṇa
 ဇ ca ဆ cha ဇ ja ဈ jha ဠ ña
 တ ta ဌ tha ဒ da ဝ dha ဏ ṇa
 ပ pa ဖ pha ဗ ba ဘ bha မ ma
 ယ ya ရ ra လ la ဝ va သ sa ဟ ha ဠ la ၊ ṁ

VOWELS IN COMBINATION

ာ = ā ဲ = i ဳ = ī ဣ = u ဵ = ū ြ = e ွ = o
 က ka ကာ kā ကိ ki ကိ kī ကု ku ကု kū ကေ ke ကေ ko
 ခ kha ခါ khā ခိ khi ခိ khī ခု khu ခု khū ခေ khe ခေ kho ...

CONJUNCT-CONSONANTS

ကက kka	ယ န္ဂha	က န္ဓha	ဈ dhya	ဠ pla	ဣ lla
ကက kka	ဇ cca	က န္ဓha	ဇ dhva	ဠ pba	ဣ lya
ကျ kya	ဆ ccha	က န္ဓha	ဇ nta	ဠ bbha	ဣ lha
ကြ kri	ဇ jja	က န္ဓha	န ntva	ဈ bya	ဣ vha
က kla	ဇ jjha	က tta	န ntha	ဠ bra	ဣ sta
က kva	ည ñña	က ttha	န nda	ဠ mpa	ဣ stra
ဈ khya	ဉ ñha	က tva	န ndra	ဠ mpha	ဣ sna
ဇ khva	ဉ ñca	ကျ tya	န ndha	ဠ mba	ဣ sya
ဇ gga	ဆ ñcha	ကြ tra	န nna	ဠ mbha	ဣ ssa
ဠ ggha	ဉ ñja	န dda	ဈ nya	ဠ mma	ဣ sma
ဈ gya	ဉ ñjha	န ddha	န nha	ဈ mya	ဣ sva
ဂ gra	ဇ tta	ဈ dya	ဠ ppa	ဣ mha	ဣ hma
က ṅka	ဌ ttha	ဠ dra	ဠ ppha	ဣ yya	ဣ hva
န ṅkha	ဉ dda	န dva	ဈ pya	ဣ yha	ဠ lha
န ṅga					

၁ ၂ ၃ ၄ ၅ ၆ ၇ ၈ ၉ ၁၀
 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

Pārājikakaṇḍa-aṭṭhakathā

Dutiyabhāga

Mātikā

Piṭṭhaṅka

1. Pārājikakaṇḍa

3. Tatiyapārājika paṭhamapaññattinidānavañṇanā	...	...	1
Ānāpānassatisamādhikathā	...	...	9
Padabhājanīyavañṇanā	...	...	37
Pakiñṇakakathāvañṇanā	...	...	60
Vinītavatthuvañṇanā	...	...	60
4. Catutthapārājika Vaggumudātīriyabhikkhuvatthuvañṇanā	...	...	73
Adhimānavatthuvañṇanā	...	...	79
Savibhaṅgasikkhāpadavañṇanā	...	...	80
Padabhājanīyavañṇanā	...	...	84
Suddhikavāraṇakathāvañṇanā	...	...	87
Vattukāmaṇavāraṇakathā	...	...	90
Paccayaapaṭisaṃyuttavāraṇakathā	...	...	91
Anāpattibhedakathā	...	...	92
Vinītavatthuvañṇanā	...	...	92
Nigamanavañṇanā	...	...	103

2. Saṃghādisesakaṇḍa

1. Sukkavissaṭṭhisikkhāpadavañṇanā	...	...	105
2. Kāyasamsaggasikkhāpadavañṇanā	...	...	119
3. Duṭṭhullavācāsikkhāpadavañṇanā	...	...	132
4. Attakāmapāricariyasikkhāpadavañṇanā	...	...	136

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
5. Sañcarittasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	139
6. Kuṭikārasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	147
7. Vihārakārasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	160
8. Paṭhamaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	161
9. Dutiyaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	183
10. Paṭhamasaṁghabhedasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	187
11. Dutiyasaṁghabhedasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	196
12. Dubbacasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	196
13. Kuladūsakasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	198
Nigamanavaṇṇanā	...	...	212

3. Aniyatakaṇḍa

1. Paṭhama-aniyatasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	214
2. Dutiya-aniyatasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	217

4. Nissaggiyakaṇḍa

1. Cīvaravagga

1. Paṭhamakathinasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	219
2. Udositasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	232
3. Tatiyakathinasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	238
4. Purāṇacīvarasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	240
5. Cīvarapaṭiggahaṇasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	243
6. Aññātakaviññattisikkhāpadavaṇṇanā	...	...	245
7. Tatuttarisikkhāpadavaṇṇanā	...	...	248
8. Paṭhama-upakkhaṭasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	250
9. Dutiya-upakkhaṭasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	252
10. Rājasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	252

Mātikā

Piṭṭhaṅka

2. Kosiyavagga

1. Kosiyasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	263
2. Suddhakāḷakasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	263
3. Dvebhāgasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	263
4. Chabbassasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	264
5. Nisīdanasanthasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	264
6. Elakalomasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	266
7. Elakalomadhovāpanasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	268
8. Rūpiyasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	268
9. Rūpiyaśaṃvohārasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	275
10. Kayavikkayasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	278

3. Pattavagga

1. Pattasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	281
2. Ūnapañcabandhanasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	286
3. Bhesajjasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	288
4. Vassikasāṭīkasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	297
5. Cīvara-acchindanasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	301
6. Suttaviññattisikkhāpadavaṇṇanā	...	...	302
7. Mahāpesakārasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	305
8. Accekacīvarasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	306
9. Sāsaṅkasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	307
10. Pariṇatasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	310

Pārājīkakaṇḍa-aṭṭhakathāya dutiyabhāge mātikā niṭṭhitā.

Vinayapiṭaka

Pārājikakaṇḍa-aṭṭhakathā

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

3. Tatiyapārājika

Tatiyaṃ tīhi suddhena, yaṃ Buddhena vibhāvitam.
Pārājikaṃ tassa dāni, patto saṃvaṇṇanākkamo.

Yasmā tasmā suviññeyyaṃ, yaṃ pubbe ca pakāsitaṃ.
Taṃ vijjayitvā assāpi, hoti saṃvaṇṇanā ayaṃ.

Paṭhamapaññattinidānavāṇṇanā

162. Tena samayena Buddhō Bhagavā Vesāliyaṃ viharati Mahāvane Kūṭāgārasālāyanti ettha Vesāliyaṃ evaṃnāmake itthilingavasena pavattavohāre nagare. Tañhi nagaraṃ tikkhattuṃ pākāraparikkhepavaḍḍhanena visālībhūtattā “Vesālī”ti vuccati. ()¹ idampi ca nagaraṃ sabbaññutappatteyeva Sammāsambuddhe sabbākārena vepullaṃ² pattanti veditabbaṃ. Evaṃ gocaragāmaṃ dassetvā nivāsaṭṭhāna³māha “Mahāvane Kūṭāgārasālāyan”ti. Tattha Mahāvanaṃ nāma sayamjātaṃ aropimaṃ sapaṇicchedaṃ mahantaṃ vanam. Kapilavatthusāmantā pana Mahāvanaṃ Himavantena saha ekābaddhaṃ aparicchedaṃ hutvā mahāsamuddaṃ āhacca ṭhitaṃ. Idaṃ tādisaṃ na hoti, sapaṇicchedaṃ mahantaṃ vananti Mahāvanaṃ. Kūṭāgārasālā pana

1. (Ayamettha saṅkhepo. Vitthāro panassa anupubbikathaṃ icchantehi Paramatthajotikāya Khuddakaṭṭhakathāya 135 piṭṭhe Ratanasuttavaṇṇanāto gaḥetabbo) (Syā)

2. Sabbākārato vepullataṃ (Ka), sabbākāravepullataṃ (Syā) (Saṃ-Ṭṭha 3. 296)

3. Nivāsanaṭṭhāna (Ka)

Mahāvanam nissāya kate ārame Kūṭāgāram anto katvā
haṁsavaṭṭakacchadanena¹ katā sabbākārasampannā Buddhassa Bhagavato
Gandhakuṭi veditabbā.

Anekapariyāyena asubhakatham kathetīti anekehi kāraṇehi
asubhākārasandassanappavattam kāyavicchandaniyakatham katheti.
Seyyathidaṁ? Atthi imasmim kāye kesā lomā -pa- muttanti. Kim vuttam
hoti—bhikkhave imasmim byāmamatte kaḷevare sabbākārenapi² vicinanto
na koci kiñci muttam vā maṇim vā veḷuriyam vā agarum vā candanam vā
kuṅkumam vā kappūram vā vāsacuṇṇādīni³ vā aṇumattampi sucibhāvam
passati, atha kho paramaduggandham jeguccham assirīkadassanam
kesalomādinānappakāram asucimyeva passati. Tasmā na ettha chando vā
rāgo vā karaṇīyo. Yepi hi uttamaṅge sirasmim jātā kesā nāma, tepi asubhā
ceva asucino ca paṭikkulā ca⁴. So ca nesam asubhāsucipaṭikkulabhāvo
vaṇṇatopi saṇṭhānatopi gandhatopi āsayatopi okāsatopīti pañcahi kāraṇehi
veditabbo. Evaṁ lomādīnanti. Ayamettha saṅkheto, vitthāro pana
Visuddhimagge⁵ vuttanayena veditabbo. Iti Bhagavā ekamekasmim koṭṭhāse
pañcapañcappabhedena anekapariyāyena asubhakatham katheti.

Asubhāya vaṇṇam bhāsatīti uddhumātakādivasena asubhamātikam
nikkhipitvā padabhājanīyena tam vibhajanto vaṇṇento samvaṇṇento
asubhāya vaṇṇam bhāsatīti. **Asubhabhāvanāya vaṇṇam bhāsatīti** yā ayam
kesādīsu vā uddhumātakādīsu vā ajjhatabhiddhāvattāsu asubhākāram
gahetvā pavattassa cittassa bhāvanā vaḍḍhanā phātikammam, tassā
asubhabhāvanāya ānisaṁsam dassento vaṇṇam bhāsatīti guṇam parikitteti.
Seyyathidaṁ? Asubhabhāvanābhīyutto bhikkhave bhikkhu kesādīsu vā
vattāsu, uddhumātakādīsu vā pañcaṅgavippahīnam pañcaṅgasamannāgataṁ
tividhakalyāṇam dasalakkaṇasampannam paṭhamam jhānam paṭilabhati, so
tam paṭhamajjhānasāṅkhātāṁ cittamañjūsam nissāya vipassanam vaḍḍhetvā
uttamattham arahattam pāpuṇātīti.

1. Haṁsavaṭṭakacchannena (Ka)

3. Vāsacuṇṇādīm (Sī), vāsacuṇṇādīnam (Syā)

5. Visuddhi 1. 241 piṭṭhe.

2. Sabbādarenapi (Sī, Syā)

4. Paṭikkulā ca (Ka)

Tatrimāni paṭhamassa jhānassa dasa lakkhaṇāni pāripanthikato¹ cittavisuddhi, majjhimassa samādhinimittassa paṭipatti, tattha cittaṭṭhapakkhandanaṃ, visuddhassa cittassa ajjhupekkhanaṃ, samathappaṭipannaṃ ajjhupekkhanaṃ, ekattupaṭṭhānassa ajjhupekkhanaṃ, tattha jātānaṃ dhammānaṃ anativattanaṭṭhena sampahaṃsanā, indriyānaṃ ekarasaṭṭhena, tadupagavīriyavāhanaṭṭhena, āsevanaṭṭhena sampahaṃsanāti.

Tatrāyaṃ Pāli—“paṭhamassa jhānassa ko ādi, kiṃ majjhe, kiṃ pariyosānaṃ? Paṭhamassa jhānassa paṭipadāvisuddhi ādi, upekkhānubrūhanā majjhe, sampahaṃsanā pariyosānaṃ. Paṭhamassa jhānassa paṭipadāvisuddhi ādi, ādiṣṣa kati lakkhaṇāni? Ādiṣṣa tīṇi lakkhaṇāni. Yo tassa paripantho, tato cittaṃ visujjhati, visuddhattā cittaṃ majjhimāṃ samathanimittam² paṭipajjati, paṭipannattā tattha cittaṃ pakkhandati. Yaṇca paripanthato cittaṃ visujjhati, yaṇca visuddhattā cittaṃ majjhimāṃ samathanimittam paṭipajjati, yaṇca paṭipannattā tattha cittaṃ pakkhandati. Paṭhamassa jhānassa paṭipadāvisuddhi ādi, ādiṣṣa imāni tīṇi lakkhaṇāni. Tena vuccati paṭhamam jhānaṃ ādikalyāṇaṇceva hoti tilakkhaṇasampannaṇca³.

Paṭhamassa jhānassa upekkhānubrūhanā majjhe, majjhassa kati lakkhaṇāni? Majjhassa tīṇi lakkhaṇāni. Visuddham cittaṃ ajjhupekkhati, samathappaṭipannaṃ ajjhupekkhati, ekattupaṭṭhānaṃ ajjhupekkhati. Yaṇca visuddham cittaṃ ajjhupekkhati, yaṇca samathappaṭipannaṃ ajjhupekkhati, yaṇca ekattupaṭṭhānaṃ ajjhupekkhati. Paṭhamassa jhānassa upekkhānubrūhanā majjhe, majjhassa imāni tīṇi lakkhaṇāni. Tena vuccati paṭhamam jhānaṃ majjhekalyāṇaṇceva hoti tilakkhaṇasampannaṇca³.

Paṭhamassa jhānassa sampahaṃsanā pariyosānaṃ, pariyosānassa kati lakkhaṇāni? Pariyosānassa cattāri lakkhaṇāni. Tattha jātānaṃ dhammānaṃ anativattanaṭṭhena sampahaṃsanā, indriyānaṃ ekarasaṭṭhena sampahaṃsanā, tadupagavīriyavāhanaṭṭhena sampahaṃsanā, āsevanaṭṭhena sampahaṃsanā, paṭhamassa jhānassa sampahaṃsanā pariyosānaṃ, pariyosānassa imāni cattāri lakkhaṇāni. Tena vuccati paṭhamam jhānaṃ pariyosānakalyāṇaṇceva hoti catulakkhaṇasampannaṇca³. Evaṃ tividdhattagatam⁴ cittaṃ tividdhakalyāṇakam

1. Pāribandhakato (Ka)

2. Samādhinimittam (Sī, Syā, Ka)

3. Lakkhaṇasampannaṇca (167 piṭṭhe Paṭisambhidāmagge)

4. Tividdhattagatam (167 piṭṭhe Paṭisambhidāmagge)

dasalakkhaṇasampannaṃ vitakkasampannañceva hoti vicārasampannañca pītisampannañca sukkhasampannañca cittassa adhiṭṭhānasampannañca saddhāsampannañca vīriyasampannañca satisampannañca samādhisampannañca paññāsampannañcā”ti¹.

Ādiṣṣa ādiṣṣa asubhasamāpattiyaṃ vaṇṇaṃ bhāsatīti “evampi itthampi”ti punappunaṃ² vavatthānaṃ katvā ādisanto asubhasamāpattiyaṃ vaṇṇaṃ bhāsatī, ānisaṃsaṃ katheti, guṇaṃ parikitteti. Seyyathidaṃ—
“asubhasaññāpariciteṇa bhikkhave bhikkhuno cetasā bahulaṃ viharato methunadhammasamāpattiyaṃ cittaṃ patilīyati patikuṭati pativattati na sampasāriyati, upekkhā vā pāṭikulyatā vā saṇṭhāti. Seyyathāpi bhikkhave kukkuṭapattaṃ vā nhārudaddulaṃ vā aggimhi pakkhittaṃ patilīyati patikuṭati pativattati na sampasāriyati. Evamevaṃ kho bhikkhave bhikkhuno asubhasaññāpariciteṇa cetasā bahulaṃ viharato methunadhammasamāpattiyaṃ cittaṃ patilīyati patikuṭati pativattati na sampasāriyati”ti³.

Ichchāmahaṃ bhikkhave addhamāsaṃ paṭisallīyituntī ahaṃ bhikkhave ekaṃ addhamāsaṃ paṭisallīyituṃ nilīyituṃ ekova hutvā viharituṃ icchāmīti attho. **Namhi kenaci upasaṅkamitabbo aññatra ekena piṇḍapātānīhāra kenāti** yo attanā payuttavācaṃ akatvā mama tthāya saddhesu kulesu paṭiyattaṃ piṇḍapātaṃ nīharitvā mayhaṃ upanāmeti, taṃ piṇḍapātānīhāra kaṃ ekaṃ bhikkhuṃ tthapetvā namhi aññena kenaci bhikkhunā vā gahaṭṭhena vā upasaṅkamitabboti.

Kasmā pana evamāhāti? Atīte kira pañcasatā migaluddakā mahatīti daṇḍavāguraṃhi araṇṇaṃ parikkhipitvā haṭṭhatuṭṭhā ekatoṇṇe yāvajīvaṃ migapakkhighātakammaṇa jīvikā⁴ kappetvā niraye upapannā, te tattha paccitvā pubbe katena kenacideva kusalakammaṇa manussesu upapannā, kalyāṇūpanissayavasena sabbepi Bhagavato santike pabbajjaṇca upasampadaṇca labhiṃsu, tesaṃ tato mūlākusalakammato avipakkavipākā aparāparacetanā tasmim addhamāsabbhantare attūpakkammaṇa ca parūpakkammaṇa ca jīvitupacchedāya okāsamakāsi, taṃ Bhagavā addasa. Kammavipāko nāma na sakkā kenaci paṭibāhituṃ. Tesu ca bhikkhūsu puthujjanāpi atthi sotāpannasakadāgāmi-anāgāmikhīṇāsavāpi. Tattha khīṇāsavā appaṭisandhikā, itare

1. Khu 9. 167 Paṭisambhidāmagge.

3. Am 2. 433 piṭṭhe.

2. Punappuna (Sī)

4. Jīvitāṃ (Syā, Ka)

ariyasāvakā niyatagatikā sugatiparāyaṇā, puthujjanānaṃ pana gati aniyatā. Atha Bhagavā cintesi “ime attabhāve chandarāgena maraṇabhayabhītā na sakkhissanti gatiṃ visodhetuṃ, handa nesaṃ chandarāgappahānāya asubhakathaṃ kathemi, taṃ sutvā attabhāve vigatacchandarāgatāya gativisodhanaṃ katvā sagge paṭisandhiṃ gaṇhissanti, evaṃ nesaṃ mama santike pabbajjā sātthikā bhavissatī”ti.

Tato tesāṃ anuggahāya asubhakathaṃ kathesi kammaṭṭhānasīsenā, no maraṇavaṇṇasaṃvaṇṇanādhippāyena. Kathetvā ca panassa etadahosi “sace maṃ imaṃ addhamāsaṃ bhikkhū passissanti, ‘ajja eko bhikkhu mato, ajja dve -pa- ajja dasā’ti āgantvā āgantvā ārocessanti, ayaṅca kammavipāko na sakkā mayā vā aññena vā paṭibāhituṃ, svāhaṃ taṃ sutvāpi kiṃ karissāmi, kiṃ me anattakena anayabyasanena sutena, handāhaṃ bhikkhūnaṃ adassanaṃ upagacchāmi”ti. Tasmā evamāha “icchāmahaṃ bhikkhave addhamāsaṃ paṭisallīyituṃ, namhi kenaci upasaṅkamitabbo aññatra ekena piṇḍapātanihārakenā”ti.

Apare panāhu “parūpavādavivajjanatthaṃ evaṃ vatvā paṭisallīno”ti. Pare kira Bhagavantaṃ upavadissanti “ayaṃ ‘sabbaññū ahaṃ saddhammavaracakkavattī’ti paṭijānamāno attanopi sāvake aññamaññaṃ ghātente nivāretuṃ na sakkoti, kimaññaṃ sakkhissatī”ti. Tattha paṇḍitā vakkhanti “Bhagavā paṭisallānāmanuyutto nayimaṃ pavattiṃ jānāti, kocissa ārocayitāpi natthi, sace jāneyya, addhā nivāreyyā”ti. Idaṃ pana icchāmattaṃ, paṭhamamevettha kāraṇaṃ. **Nāssudhāti** ettha **assudhāti** padapūraṇamatte, avadhāraṇatthe vā nipāto, neva koci Bhagavantaṃ upasaṅkamatīti attho.

Anekehi vaṇṇasaṅṭhānādīhi kāraṇehi vokāro assāti **anekākāravokāro**, **anekākāravokiṇṇo**, **anekakāraṇasammissoti** vuttaṃ hoti. Ko so? Asubhabhāvanānuyogo, taṃ **anekākāravokāraṃ asubhabhāvanānuyogaṃ**. **Anuyuttā viharantī**ti yuttappayuttā¹ viharanti. **Aṭṭiyantī**ti sakena kāyena aṭṭā dukkhitā

1. Yuttapayuttā (Ka), yuttā payuttā (Syā)

honti. **Harāyantūti** lajjanti. **Jigucchantūti** sañjātajigucchā honti. **Daharoti** taruṇo. **Yuvāti** yobbanena samannāgato. **Maṇḍanakajātikoti** maṇḍanakapakatiko. **Sīsānnhātoti** sīsena saddhim nhāto. **Daharo yuvāti** cettā daharavacanena paṭhamayobbanabhāvaṃ dasseti. Paṭhamayobbane hi sattā visesena maṇḍanakajātikā honti, “sīsānnhāto”ti iminā maṇḍanānuyogakālaṃ, yuvāpi hi kiñci kammaṃ katvā saṃkiliṭṭhasarīro na maṇḍanānuyutto hoti, sīsānnhāto pana so maṇḍanamevānuyūñjati, ahikuṇapādīni daṭṭhumpi na icchatī, so tasmiṃ khaṇe ahikuṇapena vā kukkurakuṇapena vā manussakuṇapena vā kaṇṭhe āsattena kenacideva paccatthikena ānetvā kaṇṭhe baddhena paṭimukkena yathā aṭṭiyeyya harāyeyya jiguccheyya, evameva te bhikkhū sakena kāyena aṭṭiyantā harāyantā jigucchantā so viya puriso taṃ kuṇapaṃ vigatacchandarāgatāya attano kāyaṃ paricajitukāmā hutvā satthaṃ ādāya attanāpi attānaṃ jīvītā voropenti. “Tvam maṃ jīvītā voropehi, ahaṃ taṃ”ti evaṃ aññamaññampi jīvītā voropenti.

Migalaṇḍikampi samaṇakuttakanti migalaṇḍikoti tassa nāmaṃ. **Samaṇakuttakoti** samaṇavesadhārako. So kira sikhāmatthaṃ ṭhapetvā sīsāṃ muṇḍetvā ekaṃ kāsāvaṃ nivāsetvā ekaṃ amse katvā vihāraṃyeva upanissāya vighāsādhābhāvena jīvati, tampi migalaṇḍikaṃ samaṇakuttakaṃ upasaṅkamitvā evaṃ vadanti. **Sādhūti** āyācanatthe nipāto. **Noti** upayogabahuvacanaṃ, sādhū āvuso amhe jīvītā voropēhīti vuttaṃ hoti. Ettha ca ariyā neva pāṇātipātāṃ karimāsu, na samādapesaṃ, na samanūññā ahesuṃ. Puthujjanā pana sabbamaṃsu. **Lohitakanti** lohitamakkhitaṃ. **Yena Vaggumudā nadīti** vaggumatā lokassa puññasammatā nadī. Sopi kira “taṃ pāpaṃ tattha pavāhessāmi”ti saññāya gato, nadiyā ānubhāvena appamattakampi pāpaṃ pahīnaṃ nāma natthi.

163. **Ahudeva kukkucanti** tesu kira bhikkhūsu kenacipi kāyavikāro vā vacīvikāro vā na kato, sabbe satā sampajānā dakkhiṇena passena nipajjimsu, taṃ anussarato tassa kukkucāṃ ahosiyeva. **Ahu vippaṭisāroti** tasseva kakkuccassa sabhāvaniyamanatthametaṃ

vuttaṃ, vipphaṇṣāraṇakukkuccaṃ ahoṣi, na vinayaṇakukkuccanti. **Alābhā vata meti**-ādi kukkuccassa pavatti-ākāradassanattamaṃ vuttaṃ. Tattha **alābhā vata meti** āyatiṃ dāni mama hitasukhalābhā nāma natthi anuttunāti. “**Na vata me lābhā**”ti-iminā pana tamevatthaṃ daḥhaṃ karoti. Ayaṃ hettha adhippāyo—sacepi koci “lābhā te”ti vadeyya, taṃ micchā, na vata me lābhāti. **Dulladdhaṃ vata meti** kusalānubhāvena laddhampi idaṃ manussattaṃ dulladdhaṃ vata me. “**Na vata me suladdhaṃ**”ti iminā pana tameva attamaṃ daḥhaṃ karoti. Ayaṃ hettha adhippāyo—sacepi koci “suladdhaṃ te”ti vadeyya, taṃ micchā, na vata me suladdhanti. **Apuññaṃ pasutanti** apuññaṃ upacitaṃ, janitaṃ vā. Kasmāti ce, **yohaṃ bhikkhū -pavoropesinti**. Tassattha—yo ahaṃ sīlavante taya eva sīlavantataya kalyāṇadhamme uttamadhamme seṭṭhadhamme bhikkhū jīvita voropesinti.

Aññatarā mārakāyikāti nāmasena apākaṭā ekā bhummadevatā micchādittikā mārappakkhikā mārassānuvattikā “evamayaṃ mārādheyyaṃ māravisayaṃ nātikkamissati”ti cintetvā sabbābharaṇavibhūsitā hutvā attano ānubhāvaṃ dassayamānā abhijjamāne udaye pathavitale caṅkamamānā viya āgantvā migalaṇḍikaṃ samaṇakuttakaṃ etadavoca. **Sādhu sādhu**ti sampamaṇsanatthe nipāto, tasmā eva dvivacanaṃ kataṃ. **Atiṇṇe tāresī**ti saṃsārato atiṇṇe iminā jīvita voropanena tāresi parimocesī¹. Ayaṃ kira etissā devatāya bālāya dummedhāya laddhi “ye na matā, te saṃsārato na muttā. Ye matā, te muttā”ti. Tasmā saṃsāramocakamilakkhā viya evaṃladdhikā hutvā tampi tattha niyojenti evamāha. Atha kho migalaṇḍiko samaṇakuttako taya bhusaṃ uppannavipphaṇṣāropi taṃ devatāya ānubhāvaṃ disvā “ayaṃ devatā evamāha, addhā iminā atthena evameva bhavitabbaṃ”ti niṭṭhaṃ gantvā “**lābhā kira me**”ti-ādini parikittayanto. **Vihārena vihāraṃ pariveṇena pariveṇaṃ upasaṅkamitvā evaṃ vadeti**ti taṃ taṃ vihāraṇa pariveṇaṇa upasaṅkamitvā dvāraṃ vivaritvā anto pavasitvā bhikkhū evaṃ vadati “ko atiṇṇo, kaṃ tāremi”ti.

1. Parimocesi (?)

Hotiyeva bhayanti maraṇaṃ paṭicca cittutrāso hoti. **Hoti chambhitattanti** hadayamaṃsaṃ ādiṃ katvā sarīracalanāṃ hoti, atibhayena thaddhasarīrattanti eke, thambhitattaṃ hi “chambhitattan”ti vuccati. **Lomahaṃsoti** uddhaṃṭhitalomatā. khīṇāsavā pana sattasuññatāya sudiṭṭhattā maraṇakasattameva na passanti, tasmā tesaṃ sabbampetaṃ nāhosīti veditabbaṃ. **Ekampi bhikkhuṃ dvepi -pa- saṭṭhimpī bhikkhū ekāhena jīvītā voropesīti** evaṃ gaṇanavasena sabbānīpi tāni pañca bhikkhusatāni jīvītā voropesi.

164. **Paṭisallānā vuṭṭhitoti** tesaṃ pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ jīvitakkhayappattabhāvaṃ ñatvā tato ekībhāvato vuṭṭhito jānantopi ajānanto viya kathāsamuṭṭhāpanatthaṃ āyasmantaṃ Ānandaṃ āmantesi. **Kim nu kho Ānanda tanubhūto viya bhikkhusaṃgho**ti Ānanda ito pubbe bahū bhikkhū ekato upaṭṭhānaṃ āgacchanti, uddesaṃ paripucchāṃ gaṇhanti sajjhāyanti, ekaṇṇajoto viya ārāmo¹ dissati, idāni pana addhamāsamattassa accayena tanubhūto viya tanuko mando appako viraḷaviraḷo viya jāto bhikkhusaṃgho, kim nu kho kāraṇaṃ, kim disāsu pakkantā bhikkhūti.

Athāyasmā Ānando kammavipākena tesaṃ jīvitakkhayappattim asallakkhento asubhakammaṭṭhānānuyogapaccayā pana sallakkhento “**tathā hi pana bhante Bhagavā**”ti-ādiṃ vatvā bhikkhūnaṃ ārahattappattiyā aññaṃ kammaṭṭhānaṃ yācanto “**sādhu bhante Bhagavā**”ti-ādimāha. Tassattho—sādhu bhante Bhagavā aññaṃ kāraṇaṃ ācikkhatu, yena bhikkhusaṃgho arahatte paṭiṭṭhaheyya, mahāsamuddaṃ orohaṇatitthāni viya hi aññānīpi dasānussati dasakasiṇa catudhātuvavatthāna brahmavihārānāpānassatippabhedāni bahūni nibbānorohaṇakammaṭṭhānāni santi, tesu Bhagavā bhikkhū samassāsetvā aññataraṃ kammaṭṭhānaṃ ācikkhatūti adhippāyo.

Atha Bhagavā tathā kātukāmo therāṃ uyyojento “**tenahānandā**”ti-ādimāha. Tattha **Vesālim upanissāyāti** Vesālim upanissāya² samantā gāvutepi adḍhajojanepi yāvatikā bhikkhū

1. Anto-ārāmo (Ka)

2. Vesāliyaṃ upanissāya (Saṃ-Ṭṭha 3. 300 piṭṭhe)

viharanti, te sabbe sannipātehīti attho. **Te sabbe upaṭṭhānasālāyaṃ sannipātetvā**ti attanā gantum yuttaṭṭhānaṃ sayāṃ gantvā aññattha daharabhikkhū pahīnitvā muhutteneva anavasase bhikkhū upaṭṭhānasālāyaṃ samūhaṃ katvā. **Yassa dāni bhante Bhagavā kālaṃ maññatīti** ettha ayamadhippāyo—Bhagavā bhikkhusaṅgho sannipatito¹, esa kālo bhikkhūnaṃ dhammakathaṃ kātuṃ, anusāsaniṃ dātuṃ, idāni yassa tumhe kālaṃ jānātha, taṃ kattabbanti.

Ānāpānassatisamādhikathā

165. Atha kho Bhagavā -pa- bhikkhū āmantesi “**ayampi kho bhikkhave**”ti. Āmantetvā ca pana bhikkhūnaṃ arahattappattiyā pubbe ācikkhita-asubhakammaṭṭhānato aññaṃ pariyāyaṃ ācikkhanto “**ānāpānassatisamādhī**”ti āha.

Idāni yasmā **Bhagavatā** bhikkhūnaṃ santapaṇītakammaṭṭhānadassanattameva ayaṃ Pāli vuttā, tasmā aparihāpetvā atthayojanākkamaṃ ettha vaṇṇanaṃ karissāmi. Tatra “**ayampi kho bhikkhave**”ti imassa tāva padassa ayaṃ yojanā—bhikkhave na kevalaṃ asubhabhāvanāyeva kilesappahānāya saṃvattati, apica ayampi kho ānāpānassatisamādhī -pa- vūpasametīti.

Ayaṃ panettha atthavaṇṇanā—**ānāpānassatīti** assāsapassāsapariggāhikā sati. Vuttañhetam **Paṭisambhidāyaṃ**—

“**Ānanti** assāso, no passāso. **Apānanti** passāso, no assāso.

Assāsavasena upaṭṭhānaṃ **sati**, passāsavasena upaṭṭhānaṃ **sati**. Yo assasati, tassupaṭṭhāti. Yo passasati, tassupaṭṭhāti”ti².

Samādhīti tāya ānāpānapariggāhikāya satiyā saddhiṃ uppannā cittekaggatā. Samādhisīsenā cāyaṃ desanā, na satisīsenā, tasmā ānāpānassatiyā yutto samādhī ānāpānassatisamādhī, ānāpānassatiyaṃ vā samādhī ānāpānassatisamādhīti evamettha attho veditabbo. **Bhāvitoti** uppādito, vaḍḍhito ca. **Bahulīkatoti**

1. Sannipātito (Sī)

2. Khu 9. 170 piṭṭhe.

punappunam kato. **Santo ceva paṇīto cāti** santo ceva paṇīto ceva, ubhayattha evasaddena niyamo veditabbo. Kim vuttam hoti—ayam hi yathā asubhakammaṭṭhanam kevalam paṭivedhavasena santaṇca paṇītaṇca, oḷārikārammaṇattā, pana paṭikkūlārammaṇattā ca ārammaṇavasena neva santam na paṇītam, na evam kenaci pariyāyena asanto vā appaṇīto vā, apica kho ārammaṇasantatāyapi santo vūpasanto nibbuto, paṭivedhasaṅkhāta-aṅgasantatāyapi, ārammaṇappaṇītātāyapi paṇīto atittikaro, aṅgappaṇītātāyapīti. Tena vuttam “santho ceva paṇīto cā”ti.

Asecanako ca sukho ca vihāroti ettha pana nāssa secananti **asecanako**, anāsittako abbokiṇṇo pāṭiyekko āveṇiko, natthettha parikammena vā upacārena vā santatā, ādimanasikārato¹ pabhuti attano sabhāveneva santo ca paṇīto cāti attho. Keci pana “**asecanakoti** anāsittako ojavanto sabhāveneva madhuro”ti vadanti. Evamayam asecanako ca appitappitakkhaṇe kāyikacetasikasukhappaṭilābhāya samvattanato sukho ca vihāroti veditabbo.

Uppannuppanneti avikkhambhite avikkhambhite. **Pāpaketi** lāmake. **Akusale dhammeti** akosallasambhūte dhamme. **Ṭhānaso antaradhāpetīti** khaṇeneva antaradhāpeti vikkhambheti. **Vūpasametīti** suṭṭhu-upasameti, nibbedhabhāgiyattā vā anupubbena ariyamaggavuddhippatto samucchindati paṭippassambhetītipi attho.

Seyyathāpīti opammanidassanametaṁ. **Gimhānam pacchime māseti** āsālhamāse². **Ūhatam**³ **rajojallanti** aṭṭha māse⁴ vātātapasukkhāya gomahimsā dipādappahārasambhinnāya pathaviyā uddham hataṁ ūhatam ākāse samuṭṭhitam rajaṇca reṇuṇca. **Mahā akālameghoti** sabbam nabham ajjhottharivā uṭṭhito āsālhaṇhapakkhe⁵ sakalam addhamāsam vassanakamegho, so hi asampatte vassakāle uppannattā akālameghoti idhādhippeto. **Ṭhānaso antaradhāpeti vūpasametīti**

1. Ādisamannāhārato (Sam-Ṭṭha 3. 301; Vajira-Ṭṭi 149 piṭṭhesu) 2. Āsālhimāse (Ka)

3. Uhatam (Ka)

4. Addhamāse (Ka) Sam-Ṭṭha 3. 301 piṭṭhe passitabbam.

5. Āsālhiṇhapakkhe (Ka)

khaṇeneva adassanaṃ neti pathaviyaṃ sannisīdāpeti. **Evameva khoti** opammasampaṭipādanametam. Tato paraṃ vuttanayameva.

Idāni **kathaṃ bhāvito ca bhikkhave ānāpānassatisamādhī**ti-ettha **kathanti** ānāpānassatisamādhibhāvanaṃ nānappakārato vitthāretukamyatāpucchā.

Bhāvito ca bhikkhave ānāpānassatisamādhīti nānappakārato vitthāretukamyatāya puṭṭhadhammanidassanaṃ. Esa nayo dutiyapadepi. Ayaṃ panettha saṅkhepattho—bhikkhave kena pakārena kenākārena kena vidhinā bhāvito ānāpānassatisamādhī kena pakārena bahulīkato santo ceva -pa- vūpasametīti.

Idāni tamatthaṃ vitthārento “**idha bhikkhave**”ti-ādimāha. Tattha **idha bhikkhave bhikkhū**ti bhikkhave imasmiṃ sāsane bhikkhu. Ayaṃ hettha idhasaddo sabbappakāra-ānāpānassatisamādhinibbattakassa puggalassa sannissayabhūtasāsanaparidīpano, aññasāsanassa tathābhāvapaṭisedhano ca. Vuttañhetam “idheva bhikkhave samaṇo -pa- suññā parappavādā samaṇebhi aññehī”ti¹. Tena vuttam “imasmiṃ sāsane bhikkhū”ti.

Araññagato vā -pa- suññāgāragato vāti idamassa ānāpānassati samādhibhāvanānurūpasenāsanapariggahaparidīpanam. Imassa hi bhikkhuno dīgharattam rūpādīsu ārammaṇesu anuvisaṭam cittam ānāpānassatisamādhī-ārammaṇam abhiruhitum na icchatī, kūṭagoṇayuttaratho viya uppathameva dhāvati. Tasmā seyyathāpi nāma gopo kūṭadhenuyā sabbam khīram pivitvā vaḍḍhitam kūṭavaccham dametukāmo dhenuto apanetvā ekamante mahantaṃ thambhaṃ nikhaṇitvā tattha yottena bandheyya, athassa so vaccho ito cito ca vipphanditvā palāyitum asakkonto tameva thambhaṃ upanīsideyya vā upanipajjeyya vā, evameva imināpi bhikkhunā dīgharattam rūpārammaṇādirasapānavaḍḍhitam duṭṭhacittam dametukāmena rūpādī-ārammaṇato apanetvā araṇṇam vā -pa- suññāgāram vā pavesetvā tattha assāsapassāsathambhe satiyottena bandhitabbaṃ. Evamassa tam cittam ito cito ca vipphanditvāpi pubbe āciṇṇārammaṇam alabhamānaṃ satiyottam chinditvā palāyitum asakkontaṃ tamevārammaṇam upacārappanāvasena upanīdati ceva upanipajjati ca. Tenāhu porāṇā—

1. Ma 1. 92 piṭṭhe.

“Yathā thambhe nibandheyya, vacchaṃ damaṃ naro idha.
Bandheyyevaṃ sakaṃ cittaṃ, satiyārammaṇe daḥhan”¹.

Evamassetam senāsanam bhāvanānurūpaṃ hoti. Tena vuttaṃ “idamassa ānāpānassatisamādhibhāvanānurūpasenāsanapariggahaparidīpanan”²ti.

Atha vā yasmā idam kammaṭṭhānappabhede muddhabhūtaṃ
Sabbāññubuddhapaccekabuddhabuddhasāvakānaṃ
visesādhigamadiṭṭhadhammasukhavihārapadaṭṭhānaṃ
ānāpānassatikammaṭṭhānaṃ itthipurisahatthi-assādisaddasamākulaṃ
gāmantaṃ apariccajivā na sukaraṃ sampādetuṃ, saddakaṇṭakattā jhānassa.
Agāmake pana araṇṇe sukaraṃ yogāvacarena idam kammaṭṭhānaṃ
pariggahetvā ānāpānecatutthajjhānaṃ nibbattetvā, tadeva ca pādakaṃ katvā,
saṅkhāre sammasitvā aggaphalaṃ arahattaṃ sampāpuṇituṃ, tasmāssa
anurūpasenāsanam dassento Bhagavā “araṇṇagato vā”³ti-ādimāha.

Vatthuvijjācariyo viya hi Bhagavā, so yathā vatthuvijjācariyo
nagarabhūmiṃ passitvā suṭṭhu upaparikkhitvā “ettha nagaraṃ māpethā”⁴ti
upadisati, sotthinā ca nagare niṭṭhite rājakulato mahāsakkāraṃ labhati,
evameva yogāvacarassa anurūpasenāsanam upaparikkhitvā “ettha
kammaṭṭhānaṃ anuyuñjītabban”⁵ti upadisati, tato tattha kammaṭṭhānaṃ
anuyuttena yoginā kamena **arahatte** patte “Sammāsambuddho vata so
Bhagavā”⁶ti mahantaṃ sakkāraṃ labhati. Ayaṃ pana bhikkhu “dīpisadiso”⁷ti
vuccati. Yathā hi⁸ mahādīpīrājā araṇṇe tiṇagahanaṃ vā vanagahanaṃ vā
pabbatagahanaṃ vā nissāya nilīyitvā vanamahimsagokaṇṇasūkarādayo mige
gaṇhāti, evamevāyaṃ araṇṇādīsu kammaṭṭhānaṃ anuyuñjanto bhikkhu
yathākkamena sotāpattisakadāgāmi-anāgāmi-arahattamagge ceva
ariyaphalaṇca gaṇhātīti veditabbo. Tenāhu porāṇā—

“Yathāpi dīpiko nāma, nilīyitvā gaṇhate mige.
Tathevāyaṃ Buddhaputto, yuttayogo vipassako.
Araṇṇam pavisitvāna, gaṇhāti phalamuttaman”⁹ti³.

1. Visuddhi 1. 261; Dī-Ṭṭha 2. 353; Ma-Ṭṭha 1. 252; Paṭisari-Ṭṭha 2. 88 piṭṭhesu.

2. Yathāpi (Sī, Ka)

3. Khu 11. 352 piṭṭhe Milindapañhe.

Tenassa parakkamajavayoggabhūmiṃ araṇṇasenāsanam dassento Bhagavā “araṇṇagato vā”ti-ādimāha.

Tattha **araṇṇagato vā**ti “araṇṇanti¹ nikkhamitvā bhi indakhilā sabbametaṃ araṇṇaṃ”ti² ca “āraṇṇakaṃ nāma senāsanam pañcadhanusatikaṃ pacchiman”ti³ ca evaṃ vuttalakkaṇesu araṇṇesu anurūpaṃ⁴ yaṃkiñci pavivekasukhaṃ araṇṇaṃ gato. **Rukkhamūlagato vā**ti rukkkhasamīpaṃ gato. **Suṇṇāgāragato vā**ti suṇṇaṃ vivittokāsaṃ gato. Ettha ca ṭhapetvā araṇṇaṇca rukkkhamūlaṇca avasesasattavidhasenāsanam gatopi suṇṇāgāragatoti vattum vaṭṭati. Evamassa ututtayānukūlaṃ, dhātucariyānukūlaṇca ānāpānassatibhāvanānurūpaṃ senāsanam upadisitvā alīnānuddhaccapakkhikaṃ santamiriyāpathaṃ upadisanto “**nisīdati**”ti āha. Athassa nisajjāya dāḥabhāvaṃ, assāsapassāsānaṃ pavattanasukhataṃ, ārammaṇapariggahūpāyaṇca dassento “**pallaṅkaṃ ābhujitvā**”ti-ādimāha.

Tattha **pallaṅkanti** samantato ūrubaddhāsanam. **Ābhujitvā**ti ābandhitvā. **Ujūṃ kāyaṃ paṇidhāyā**ti uparimaṃ sarīraṃ ujukaṃ ṭhapetvā, aṭṭhārasa piṭṭhikaṇṭake koṭiyā koṭiṃ paṭipādetvā. Evañhi nisinnassa cammamaṃsanhārūni na paṇamanti. Athassa yā tesaṃ paṇamanappaccayā khaṇe khaṇe vedanā uppajjeyyūṃ, tā na uppajjanti. Tāsu anuppajjamānāsu cittaṃ ekaggaṃ hoti, kammaṭṭhānaṃ na paripatati, vuḍḍhiṃ phātiṃ upagacchati.

Parimukhaṃ satim upaṭṭhapetvāti kammaṭṭhānābhimukhaṃ satim ṭhapayitvā. Atha vā “**pari**ti pariggahaṭṭho. **Mukha**nti niyyānaṭṭho. **Sati**ti upaṭṭhānaṭṭho. Tena vuccati parimukhaṃ satim upaṭṭhapetvā”ti evaṃ **Paṭisambhidāyaṃ**⁵ vuttanayenapettha attho daṭṭhabbo. Tatrāyaṃ saṅkhepo “pariggahitaniyyānaṃ satim⁶ katvā”ti. **So satova assasati**ti so bhikkhu evaṃ nisīditvā evaṇca satim upaṭṭhapetvā taṃ satim avijahanto sato eva assasati, sato passasati, satokārī hotīti vuttaṃ hoti.

Idāni yehākārehi satokārī hoti, te dassento “**dīghaṃ vā assasanto**”ti-ādimāha. Vuttaṇhetam **Paṭisambhidāyaṃ** “so satova assasati sato passasati”ti etasseva **Vibhaṅge**—

1. Araṇṇaṃ nāma (sabbattha)

2. Abhi 2. 260 piṭṭhe.

3. Vi 1. 377 piṭṭhe.

4. Idam padam Sī-Syā-potthakesu natthi.

5. Khu 9. 174 piṭṭhe.

6. Pariggahitaniyyānasatim (Ka)

“Bāttimsāya ākārehi satokārī hoti. Dīghaṃ assāsavasena cittassa ekaggataṃ avikkhepaṃ pajānato sati upaṭṭhitā hoti, tāya satiyā tena ñāṇena satokārī hoti. Dīghaṃ passāsavasena -pa-. Paṭinissaggānupassī assāsavasena. Paṭinissaggānupassī passāsavasena cittassa ekaggataṃ avikkhepaṃ pajānato sati upaṭṭhitā hoti, tāya satiyā tena ñāṇena satokārī hoti”¹.

Tattha **dīghaṃ vā assasantoti** dīghaṃ vā assāsaṃ pavattento. **Assāsoti** bahi nikkhamanavāto. **Passāsoti** anto pavisanavāto. Suttantaṭṭhakathāsu pana uppaṭipāṭiyā āgataṃ.

Tattha sabbesampi gabbhaseyyakānaṃ mātukucchito nikkhamanakāle paṭhamam abbhantaravāto bahi nikkhamati, pacchā bāhiravāto sukhumaṃ rajaṃ gahetvā abbhantaram pavisanto tāluṃ āhacca nibbāyati. Evaṃ tāva assāsapassāsā veditabbā. Yā pana tesam dīgharassatā, sā addhānavasena veditabbā. Yathā hi okāsaddhānaṃ pharitvā ṭhitaṃ udakaṃ vā vālikā vā “dīghamudakaṃ dīghā vālikā, rassamudakaṃ rassā vālikā”^{ti} vuccati, evaṃ cuṇṇavicuṇṇāpi assāsapassāsā hatthisarīre, ahisarīre ca tesam attabhāvasaṅkhātāṃ dīghaṃ addhānaṃ saṇikaṃ pūretvā saṇikameva nikkhamanti, tasmā dīghāti vuccanti. Sunakhasasādīnaṃ attabhāvasaṅkhātāṃ rassam addhānaṃ sīghaṃ pūretvā sīghameva nikkhamanti, tasmā rassāti vuccanti. Manussesu pana keci hatthi-ahi-ādayo viya kāladdhānavasena dīghaṃ assasanti ca passasanti ca. Keci sunakhasasādayo viya rassam. Tasmā tesam kālavasena dīghamaddhānaṃ nikkhamantā ca pavisantā ca te dīghā, ittaramaddhānaṃ nikkhamantā ca pavisantā ca rassāti veditabbā. Tatrāyaṃ bhikkhu navahākārehi dīghaṃ assasanto, passasanto ca “dīghaṃ assasāmi passasāmi”^{ti} pajānāti. Evaṃ pajānato cassa ekenākārena kāyānupassanāsatiṭṭhānabhāvanā sampajjatīti veditabbā. Yathāha **Paṭisambhidāyaṃ—**

“Kathaṃ dīghaṃ assasanto ‘dīghaṃ assasāmi’^{ti} pajānāti? Dīghaṃ passasanto ‘dīghaṃ passasāmi’^{ti} pajānāti? Dīghaṃ assāsaṃ

1. Khu 9. 174 piṭṭhe.

addhānasaṅkhāte assasati, dīghaṃ passāsāṃ addhānasaṅkhāte passasati,
dīghaṃ assāsapassāsāṃ addhānasaṅkhāte assasatipi passasatipi. Dīghaṃ
assāsapassāsāṃ addhānasaṅkhāte assasatopi passasatopi chando
uppajjati, chandavasena tato sukhumataraṃ dīghaṃ assāsāṃ
addhānasaṅkhāte assasati, chandavasena tato sukhumataraṃ dīghaṃ
passāsāṃ addhānasaṅkhāte passasati, chandavasena tato sukhumataraṃ
dīghaṃ assāsapassāsāṃ addhānasaṅkhāte assasatipi passasatipi.
Chandavasena tato sukhumataraṃ dīghaṃ assāsapassāsāṃ
addhānasaṅkhāte assasatopi passasatopi pāmojjaṃ uppajjati,
pāmojjasena tato sukhumataraṃ dīghaṃ assāsāṃ addhānasaṅkhāte
assasati, pāmojjasena tato sukhumataraṃ dīghaṃ passāsāṃ -pa-
dīghaṃ assāsapassāsāṃ addhānasaṅkhāte assasatipi passasatipi.
Pāmojjasena tato sukhumataraṃ dīghaṃ assāsapassāsāṃ
addhānasaṅkhāte assasatopi passasatopi dīghaṃ assāsapassāsā cittaṃ
vivattati upekkhā saṇṭhāti. Imehi navahi ākārehi dīghaṃ assāsapassāsā
kāyo, upaṭṭhānaṃ sati, anupassanā ñāṇaṃ, kāyo upaṭṭhānaṃ no sati, sati
upaṭṭhānañceva sati ca. Tāya satiyā tena ñāṇena taṃ kāyaṃ anupassati.
Tena vuccati kāyekaṃ anupassanā satipaṭṭhānabhāvanā”ti¹.

Eseva nayo rassapadepi. Ayaṃ pana viseso—yathā ettha “dīghaṃ
assāsāṃ addhānasaṅkhāte”ti vuttaṃ, evamidha “rassāṃ assāsāṃ
ittarasaṅkhāte assasatī”ti āgataṃ. Tasmā tassa vasena yāva “tena vuccati
kāye kāyānupassanā satipaṭṭhānabhāvanā”ti, tāva yojetabbaṃ. Evamayaṃ
addhānavasena, ittaravasena ca imehākārehi assāsapassāsā pajānanto dīghaṃ
vā assasanto “dīghaṃ assasāmī”ti pajānāti -pa- rassāṃ vā passasanto
“rassāṃ passasāmī”ti pajānātīti veditabbo.

1. Khu 9. 175 piṭṭhe.

Evam pajānato cassa—

Dīgho rasso ca assāso,
 Passāsopi ca tādiso.
 Cattāro vaṇṇā vattanti,
 Nāsikagge va bhikkhunoti¹.

Sabbakāyappaṭisaṃvedī assasissāmī -pa- passasissāmīti sikkhatīti
 sakalassa assāsakāyassa ādimajjhapiyosānaṃ viditaṃ karonto pākaṭaṃ
 karonto “assasissāmī”ti sikkhati. Sakalassa passāsakāyassa
 ādimajjhapiyosānaṃ viditaṃ karonto pākaṭaṃ karonto “passasissāmī”ti
 sikkhati. Evam viditaṃ karonto pākaṭaṃ karonto nāṇasampayuttacittena
 assasati ceva passasati ca. Tasmā “assasissāmī passasissāmī”ti sikkhatīti
 vuccati. Ekassa hi bhikkhuno cuṇṇavicuṇṇavisāṭe assāsakāye, passāsakāye
 vā ādi pākaṭo hoti, na majjhapiyosānaṃ. So ādimeva pariggahetuṃ
 sakkoti, majjhapiyosāne kilamati. Ekassa majjhaṃ pākaṭaṃ hoti, na
 ādipariyosānaṃ. So majjhameva pariggahetuṃ sakkoti, ādipariyosāne
 kilamati. Ekassa pariyosānaṃ pākaṭaṃ hoti, na ādimajjhaṃ. So
 pariyosānaṃyeva pariggahetuṃ sakkoti, ādimajjhe kilamati. Ekassa
 sabbampi pākaṭaṃ hoti, so sabbampi pariggahetuṃ sakkoti, na katthaci
 kilamati, tādīsena bhavitabbanti dassento āha “sabbakāyappaṭisaṃvedī
 assasissāmī -pa- passasissāmīti sikkhatī”ti.

Tattha **sikkhatīti** evam ghaṭati vāyamati. Yo vā tathābhūtaṃ saṃvaro,
 ayamettha adhisīlasikkhā. Yo tathābhūtaṃ samādhi, yaṃ adhiccittasikkhā.
 Yā tathābhūtaṃ paññā, yaṃ adhipaññāsikkhāti imā tisso sikkhāyo tasmim
 ārammaṇe tāya satiyā tena manasikārena sikkhati āsevati bhāveti
 bahulīkarotīti evamettha attho daṭṭhabbo. Tattha yasmā purimanaye kevalaṃ
 assasitabbaṃ, passasitabbameva ca, na aññaṃ kiñci kātabbaṃ, ito paṭṭhāya
 pana nāṇuppādanādīsu yogo karaṇīyo, tasmā tattha “assasāmīti pajānāti
 passasāmīti pajānāti”ccheva vattamānakālavasena Pāḷim vatvā ito paṭṭhāya
 kattabbassa nāṇuppādanādino

1. Visuddhi 1. 265; Paṭisaṃ-Tṭha 2. 90 piṭṭhesu.

ākārassa dassanattham “sabbakāyappaṭisaṃvedī assasissāmi”ti-ādinā nayena anāgatavacanavasena Pāli āropitāti veditabbā.

Passambhayaṃ kāyasaṅkhāraṃ assasissāmi -pa- passasissāmīti sikkhatīti oḷārikaṃ kāyasaṅkhāraṃ passambhento paṭippassambhento nirodhento vūpasamento assasissāmi passasissāmīti sikkhati.

Tatrevaṃ oḷārikasukhumatā ca passaddhi ca veditabbā—imassa hi bhikkhuno pubbe apariggahitakāle kāyo ca cittaṅca sadarathā honti. Oḷārikānaṃ kāyacittānaṃ oḷārikatte avūpasante assāsapassāsāpi oḷārikā honti, balavatarā hutvā pavattanti, nāsikā nappahoti, mukhena assasantopi passasantopi tiṭṭhati. Yadā panassa kāyopi cittampi pariggahitā honti, tadā te santā honti vūpasantā. Tesu vūpasantesu assāsapassāsā sukhumā hutvā pavattanti, “atthi nu kho natthī”ti vicetabbākārappattā honti. Seyyathāpi purisassa dhāvitvā pabbatā vā orohitvā, mahābhāraṃ vā sisato oropetvā ṭhitassa oḷārikā assāsapassāsā honti, nāsikā nappahoti, mukhena assasantopi passasantopi tiṭṭhati. Yadā panesa taṃ parissamaṃ vinodetvā nhatvā ca pivitvā ca allasāṭakaṃ hadaye katvā sītāya chāyāya nipanno hoti, athassa te assāsapassāsā sukhumā honti, “atthi nu kho natthī”ti vicetabbākārappattā. Evameva imassa bhikkhuno pubbe apariggahitakāle kāyo ca -pa- vicetabbākārappattā honti. Taṃ kissa hetu? Tathā hissa pubbe apariggahitakāle “oḷārikoḷārike kāyasaṅkhāre passambhemī”ti ābhogasamannāhāramanasikārapaccavekkhaṇā natthi, pariggahitakāle pana atthi. Tenassa apariggahitakālato pariggahitakāle kāyasaṅkhāro sukhumo hoti. Tenāhu porāṇā—

“Sāraddhe kāye citte ca, adhimattaṃ pavattati.

Asāraddhamhi kāyamhi, sukhumaṃ sampavattatī”ti¹.

Pariggahepi oḷāriko, paṭhamajjhānūpacāre sukhumo. Tasmimpi oḷāriko, paṭhamajjhāne sukhumo. Paṭhamajjhāne ca dutiyajjhānūpacāre ca oḷāriko, dutiyajjhāne sukhumo. Dutiyajjhāne ca tatiyajjhānūpacāre

1. Visuddhi 1. 267; Paṭisaṃ-Ṭṭha 2. 92 piṭṭhesu.

ca oḷāriko, tatiyajjhāne sukhumo. Tatiyajjhāne ca catutthajjhānūpacāre ca oḷāriko, catutthajjhāne atisukhumo, appavattimeva pāpuṇāti. Idaṃ tāva **Dīghabhāṇakasamīyuttabhāṇakānaṃ** matam.

Majjhimabhāṇakā pana “paṭhamajjhāne oḷāriko, dutiyajjhānūpacāre sukhumo”ti evaṃ heṭṭhimahēṭṭhimajjhānato uparūparijjhānūpacārepi sukhumataraṃ icchanti, sabbesaṃyeva pana matena apariggahitakāle pavattakāyasaṅkhāro pariggahitakāle paṭippassambhati, pariggahitakāle pavattakāyasaṅkhāro paṭhamajjhānūpacāre -pa- catutthajjhānūpacāre pavattakāyasaṅkhāro catutthajjhāne paṭippassambhati. Ayaṃ tāva samathe nayo.

Vipassanāyaṃ pana apariggahe pavatto kāyasaṅkhāro oḷāriko, mahābhūtapariggahe sukhumo. Sopi oḷāriko, upādārūpariggahe sukhumo. Sopi oḷāriko, sakalarūpariggahe sukhumo. Sopi oḷāriko, arūpariggahe sukhumo. Sopi oḷāriko, rūpārūpariggahe sukhumo. Sopi oḷāriko, paccayapariggahe sukhumo. Sopi oḷāriko, sappaccayanāmarūpariggahe sukhumo. Sopi oḷāriko, lakkhaṇārammaṇikavipassanāya sukhumo. Sopi dubbalavipassanāya oḷāriko, balavavipassanāya sukhumo. Tattha pubbe vuttanayeneva purimassa purimassa pacchimena pacchimena passaddhi veditabbā. Evamettha oḷārikasukhumatā ca passaddhi ca veditabbā.

Paṭisambhidāyaṃ panassa saddhiṃ codanāsodhanāhi evamattho vutto— “kathaṃ passambhayaṃ kāyasaṅkhāraṃ assasissāmi -pa- passasissāmīti sikkhati. Katame kāyasaṅkhārā? Dīghaṃ assāsā kāyikā ete dhammā kāyappaṭibaddhā kāyasaṅkhārā, te kāyasaṅkhāre passambhento nirodhento vūpasamento sikkhati. Dīghaṃ passāsā kāyikā ete dhammā -pa-. Rasaṃ assāsā -pa-. Rasaṃ passāsā. Sabbakāyappaṭisaṃvedī assāsā. Sabbakāyappaṭisaṃvedī passāsā kāyikā ete dhammā kāyappaṭibaddhā kāyasaṅkhārā, te kāyasaṅkhāre passambhento nirodhento vūpasamento sikkhati.

Yathārūpehi kāyasaṅkhārehi yā kāyassa ānamanā vinamanā sannamanā paṇamanā iñjanā phandanā calanā kampanā, passambhayaṃ kāyasaṅkhāraṃ

assasissāmīti sikkhati, passambhayaṃ kāyasaṅkhāraṃ passasissāmīti sikkhati.

Yathārūpehi kāyasaṅkhārehi yā kāyassa na ānamanā na vinamanā na sannamanā na paṇamanā aniñjanā aphananā acalanā akampanā, santaṃ sukhumaṃ passambhayaṃ kāyasaṅkhāraṃ assasissāmīti sikkhati, passambhayaṃ kāyasaṅkhāraṃ passasissāmīti sikkhati.

Iti kira passambhayaṃ kāyasaṅkhāraṃ assasissāmīti sikkhati, passambhayaṃ kāyasaṅkhāraṃ passasissāmīti sikkhati. Evaṃ sante vātūpaladdhiyā ca pabhāvanā na hoti, assāsapassāsānaṃ pabhāvanā na hoti, ānāpānassatiyā ca pabhāvanā na hoti, ānāpānassatisamādhissa ca pabhāvanā na hoti, na ca naṃ taṃ samāpattiṃ paṇḍitā samāpajjantipi vuṭṭhahantipi.

Iti kira passambhayaṃ kāyasaṅkhāraṃ assasissāmi -pa- passasissāmīti sikkhati. Evaṃ sante vātūpaladdhiyā ca pabhāvanā hoti, assāsapassāsānaṃ pabhāvanā hoti, ānāpānassatiyā ca pabhāvanā hoti, ānāpānassatisamādhissa ca pabhāvanā hoti, taṃ naṃ samāpattiṃ paṇḍitā samāpajjantipi vuṭṭhahantipi.

Yathā kathaṃ viya? Seyyathāpi kaṃse ākoṭite paṭhamāṃ oḷārikā saddā pavattanti, oḷārikānaṃ saddānaṃ nimittaṃ suggahitattā sumanasikatattā sūpadhāritattā niruddhepi oḷārike sadde atha pacchā sukhumakā saddā pavattanti, sukhumakānaṃ saddānaṃ nimittaṃ suggahitattā sumanasikatattā sūpadhāritattā niruddhepi sukhumake sadde atha pacchā sukhumasaddanimittārammaṇatāpi cittaṃ pavattati. Evameva paṭhamāṃ oḷārikā assāsapassāsā pavattanti, oḷārikānaṃ assāsapassāsānaṃ nimittaṃ suggahitattā sumanasikatattā sūpadhāritattā niruddhepi oḷārike assāsapassāsē atha pacchā sukhumakā assāsapassāsā pavattanti, sukhumakānaṃ assāsapassāsānaṃ nimittaṃ suggahitattā sumanasikatattā sūpadhāritattā niruddhepi sukhumake assāsapassāsē atha pacchā sukhuma- assāsapassāsanimittārammaṇatāpi cittaṃ na vikkhepaṃ gacchati.

Evam sante vātūpaladdhiyā ca pabhāvanā hoti, assāsapassāsānañca pabhāvanā hoti, ānāpānassatiyā ca pabhāvanā hoti, ānāpānassatisamādhissa ca pabhāvanā hoti, tañca naṃ samāpattiṃ paṇḍitā samāpajjantipi vuṭṭhahantipi.

Passambhayaṃ kāyasaṅkhāranti assāsapassāsā kāyo, upaṭṭhānaṃ sati, anupassanā ñāṇaṃ. Kāyo upaṭṭhānaṃ, no sati, sati upaṭṭhānañceva sati ca, tāya satiyā tena ñāṇena taṃ kāyaṃ anupassati, tena vuccati ‘kāye kāyānupassanā satipaṭṭhānabhāvanā’ti”¹.

Ayaṃ tāvettha kāyānupassanāvasena vuttassa paṭhamacatukkassa anupubbapadavaṇṇanā.

Yasmā panettha idameva catukkaṃ ādikammikassa kammaṭṭhānavasena vuttaṃ, itarāṇi pana tīṇi catukkāṇi ettha pattajjhānassa² vedanācittadhammānupassanāvasena vuttāni, tasmā idaṃ kammaṭṭhānaṃ bhāvetvā ānāpānassaticatutthajjhānapadaṭṭhānāya vipassanāya saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇitukāmena Buddhaputtena yaṃ kattabbaṃ, taṃ sabbaṃ idheva tāva ādikammikassa kulaputtassa vasena ādito pabhūti evaṃ veditabbaṃ—catubbidhaṃ tāva sīlaṃ visodhetabbaṃ. Tattha tividhā visodhanā anāpajjanaṃ, āpannavuṭṭhānaṃ, kilesehi ca appaṭipīḷanaṃ. Evaṃ visuddhasīlassa hi bhāvanā sampajjati. Yampidaṃ cetiyaṅgaṇavattaṃ bodhiyaṅgaṇavattaṃ upajjhāyavattaṃ ācariyavattaṃ jantāgharavattaṃ uposathāgāravattaṃ dve-asīti khandhakavattāni cuddasavidhaṃ mahāvattanti imesaṃ vasena ābhisamācārikasīlaṃ vuccati, tampi sādhuṃ paripūretabbaṃ. Yo hi “ahaṃ sīlaṃ rakkhāmi, kiṃ ābhisamācārikena kamman”ti vadeyya, tassa sīlaṃ paripūressatīti netam ṭhānaṃ vijjati. Ābhisamācārikavatte pana paripūre sīlaṃ paripūrati, sīle paripūre samādhi gabbhaṃ gaṇhāti. Vuttañhetam Bhagavatā “so vata bhikkhave bhikkhu ābhisamācārikaṃ dhammaṃ aparipūretvā sīlāni paripūressatīti netam ṭhānaṃ vijjati”ti³ vitthāretabbaṃ. Tasmā tena yampidaṃ cetiyaṅgaṇavattādi ābhisamācārikasīlaṃ vuccati, tampi sādhuṃ paripūretabbaṃ. Tato—

1. Khu 9. 183, 184 piṭṭhesu.

2. Paṭhamajjhānassa (Ka)

3. Am 2. 12 piṭṭhe.

“Āvāso ca kulam lābho, gaṇo kammaṇca¹ pañcamam.
Addhānam ñāti ābādho, gantho iddhīti te dasā”ti—

Evam vuttesu dasasu palibodhesu yo palibodho atthi, so upacchinditabbo.

Evam upacchinnapalibodhena kammaṭṭhānam uggahetabban. Tampi duvidham hoti sabbatthakakammaṭṭhānaṇca pārihāriyakammaṭṭhānaṇca. Tattha sabbatthakakammaṭṭhānam nāma bhikkhusaṅghādisu mettā maraṇassati ca, asubhasaññātipi eke. Kammaṭṭhānikena hi bhikkhunā paṭhamam tāva paricchinditvā sīmaṭṭhakabhikkhusaṅghe mettā bhāvetabbā, tato sīmaṭṭhakadevatāsu, tato gocaragāme issarajane, tato tattha manusse upādāya sabbasattesu. So hi bhikkhusaṅghe mettāya sahaṇvāsīnam muducittam janeti, athassa sukhasaṇvāsātā hoti. Sīmaṭṭhakadevatāsu mettāya mudukatacittāhi devatāhi dhammikāya rakkhāya saṇvāhihitārakkho hoti. Gocaragāme issarajane mettāya mudukatacittasantānehi issarehi dhammikāya rakkhāya surakkhitaparikkhāro hoti. Tattha manussesu mettāya pasāditacittehi tehi aparibhūto hutvā vicarati. Sabbasattesu mettāya sabbattha appaṭihatacāro hoti.

Maraṇassatiyā pana “avassam maritabba cintento anesanam pahāya uparūparivaḍḍhamānasamvego anolīnavuttiko hoti. Asubhasaññāya dibbesupi ārammaṇesu taṇhā nuppajjati. Tenassetam tayaṁ evam bahūpakārattā sabbattha atthayitabban icchitabbanti katvā adhippetassa ca yogānuyogakamassa padaṭṭhānattā **sabbatthakakammaṭṭhānanti** vuccati.

Aṭṭhatimsārammaṇesu pana yaṁ yassa caritānukūlam, tam tassa niccam pariharitabbattā yathāvutteneva nayena **pārihāriyakammaṭṭhānanti** vuccati, idha pana idameva ānāpānassatikammaṭṭhānam “pārihāriyakammaṭṭhānan”ti vuccati. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana sīlavisodhanakatham palibodhupacchedakathaṇca icchantena **Visuddhimaggato** gahetabbo.

Evam visuddhasīlena, pana upacchinnapalibodhena ca idam kammaṭṭhānam uggahantena imināva kammaṭṭhānena catutthajjhānam nibbattetvā vipassanam vaḍḍhetvā arahattam pattassa Buddhaputtassa santike uggahetabban, tam alabhantena anāgāmissa.

1. Kammena (Sī, Syā) Visuddhi 1. 86 piṭṭhe passitabban.

tampi alabhantena sakadāgāmiṣṣa. Tampi alabhantena sotāpaṇṇassa. Tampi alabhantena ānāpānecatutthajjhānalābhissa. Tampi alabhantena Pāḷiyā, Aṭṭhakathāya ca asammūḷhassa vinicchayācariyassa santike uggahetabbaṃ. Arahantādayo hi attanā adhigatamaggameva ācikkhanti, ayaṃ pana gahanapadese mahāhatthipathaṃ nīharanto viya sabbattha asammūḷho sappāyāsappāyaṃ paricchinditvā katheti.

Tatrāyaṃ **anupubbikathā**¹—tena bhikkhunā sallahukavuttinā vinayācārasampannena vuttappakāramācariyaṃ upasaṅkamitvā vattaṭṭhiyā ārādhitacittassa tassa santike pañcasandhikaṃ kammaṭṭhānaṃ uggahetabbaṃ. Tatime pañca sandhaya uggaho, paripucchā, upaṭṭhānaṃ, appanā, lakkhaṇanti. Tattha **uggaho** nāma kammaṭṭhānaṃ uggahaṇaṃ. **Paripucchā** nāma kammaṭṭhānaṃ paripucchā. **Upaṭṭhānaṃ** nāma kammaṭṭhānaṃ upaṭṭhānaṃ. **Appanā** nāma kammaṭṭhānaṃ appanā. **Lakkhaṇaṃ** nāma kammaṭṭhānaṃ lakkhaṇaṃ, “evaṃlakkhaṇamidaṃ kammaṭṭhānaṃ”ti kammaṭṭhānasabhāvūpadhāraṇanti vuttaṃ hoti.

Evaṃ pañcasandhikaṃ kammaṭṭhānaṃ uggahaṇanto attanāpi na kilamati, ācariyaṃ na viheṭheti, tasmā thokaṃ uddisāpetvā bahukālaṃ sajjhāyitvā evaṃ pañcasandhikaṃ kammaṭṭhānaṃ uggahetvā sace tattha sappāyaṃ hoti, tattheva vasitabbaṃ. No ce tattha sappāyaṃ hoti, ācariyaṃ āpucchitvā sace mandapaṇṇo yojanaparamaṃ gantvā, sace tikkhapaṇṇo dūrampi gantvā aṭṭhārasasenāsanadosavivajjitaṃ pañcasenāsaṅgasamannāgataṃ senāsaṇaṃ upagamma tattha vasantena upacchinnakhuddakapalibodhena katabhattakiccena bhattachasammasaṃ paṭivinodetvā ratanattayaguṇānussaraṇena cittaṃ sampahaṃsetvā ācariyuggahato ekapadampi asammussantena² idaṃ ānāpānassatikammaṭṭhānaṃ manasikātabbaṃ. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana imaṃ kathāmaggaṃ icchantena **Visuddhimaggato**³ gahetabbo.

Yaṃ pana vuttaṃ “idaṃ ānāpānassatikammaṭṭhānaṃ manasikātabbaṃ”ti, tatrāyaṃ **manasikāravidhi**—

Gaṇanā anubandhanā, phusanā ṭhapanā sallakkhaṇā.
Vivaṭṭanā pārisuddhi, tesaṇca paṭipassanā⁴.

1. Anupubbakathā (Sī)

3. Visuddhi 1. 120 piṭṭhe.

2. Apammussantena (Sī), appammussantena (Syā)

4. Visuddhi 1. 270; Paṭisari-Ṭṭha 2. 94 piṭṭhesu.

Gaṇanāti gaṇanāyeva. **Anubandhanā**ti anuvahanā¹. **Phusanā**ti phuṭṭhaṭṭhānaṃ. **Ṭhapanā**ti appanā. **Sallakkhaṇā**ti vipassanā. **Vivaṭṭanā**ti maggo. **Pārisuddhī**ti phalaṃ. **Tesaṇca paṭipassanā**ti paccavekkhaṇā. Tattha iminā ādikammikakulaputtēna paṭhamāṃ gaṇanāya idaṃ kammaṭṭhānaṃ manasikātabbāṃ. Gaṇentena² ca pañcannaṃ heṭṭhā na ṭhapetabbāṃ, dasannaṃ upari na netabbāṃ, antare khaṇḍaṃ na dassetabbāṃ. Pañcannaṃ heṭṭhā ṭhapentassa hi sambādhe okāse cittuppādo vipphandati sambādhe vaje sanniruddhagogaṇo viya. Dasannaṃ upari nentassa gaṇanānissitova cittuppādo³ hoti. Antarā khaṇḍaṃ dassentassa “sikhāppattaṃ nu kho me kammaṭṭhānaṃ, no”ti cittaṃ vikampati, tasmā ete dose vajjetvā gaṇetabbāṃ.

Gaṇentena ca paṭhamāṃ dandhagaṇanāya **dhaññamāpakagaṇanāya** gaṇetabbāṃ. Dhaññamāpakā hi nālinṃ pūretvā “ekaṃ”ti vatvā okirati, puna pūrento kiñci kacavaraṃ disvā taṃ chaḍḍento “ekaṃ ekaṃ”ti vadati, esa nayo “dve dve”ti-ādīsu. Evameva imināpi assāsapassāsesu yo upaṭṭhāti, taṃ gahetvā “ekaṃ ekaṃ”ti-ādīṃ katvā yāva “dasa dasā”ti pavattamānaṃ pavattamānaṃ upalakkhetvā gaṇetabbāṃ. Tassevaṃ gaṇayato nikkhamantā ca pavisantā ca assāsapassāsā pākaṭā honti.

Athānena taṃ dandhagaṇanaṃ dhaññamāpakagaṇanaṃ pahāya sīghagaṇanāya **gopālakagaṇanāya** gaṇetabbāṃ. Cheko hi gopālako sakkharāyo ucchaṅgena gahetvā rajjudaṇḍahatto pātova vajaṃ gantvā gāvo piṭṭhiyaṃ paharitvā palighatthambhamatthake nisinno dvāraṃ pattam pattamyeva gāvaṃ⁴ “eko⁵, dve”ti sakkharaṃ khipitvā khipitvā gaṇeti. Tiyaṃarattiṃ sambādhe okāse dukkhaṃ vutthagogaṇo nikkhamanto aññamaññaṃ upanighaṃsanto vegena vegena puñjo puñjo⁶ hutvā nikkhamati. So vegena vegena⁷ “tīṇi cattāri pañca dasā”ti gaṇetiyeva. Evamimassāpi purimanayena gaṇayato assāsapassāsā pākaṭā hutvā sīghaṃ sīghaṃ⁸ punappunaṃ sañcaranti, tato tena “punappunaṃ sañcaranti”ti ñatvā anto ca bahi ca aggahetvā dvārappattaṃ dvārappattaṃveva gahetvā “eko dve tīṇi cattāri

1. Anupadahanā (Ka)

2. Gaṇayantena (Sī)

3. Vikkhittacittuppādo (Ka)

4. Gāviṃ (Sī, Syā)

5. Ekā (Sī, Syā), ekaṃ (Visuddhimagge)

6. Puñjapuñjo (Sī, Syā)

7. Vegavegena (Sī, Syā)

8. Sīghasīghaṃ (Sī)

pañca, eko dve tīṇi cattāri pañca cha, eko dve tīṇi cattāri pañca cha satta -pa- aṭṭha. Nava. Dasā”ti sīghaṃ sīghaṃ gaṇetabbameva. Gaṇanāpaṭibaddhe hi kammaṭṭhāne gaṇanābaleneva cittaṃ ekaggaṃ hoti arittūpatthambhanavasena caṇḍasote nāvāṭhapanamiva.

Tassevaṃ sīghaṃ sīghaṃ gaṇayato kammaṭṭhānaṃ nirantarappavattaṃ viya hutvā upaṭṭhāti, atha “nirantaraṃ pavattatī”ti ṇātvā anto ca bahi ca vātaṃ apariggahetvā purimanayeneva vegena vegena gaṇetabbaṃ. Antopavisanavātena hi saddhiṃ cittaṃ pavesayato abbhantaraṃ vātabbhāhataṃ medapūritaṃ viya hoti, bahinikkhamanavātena saddhiṃ cittaṃ nīharato bahiddhā puthuttārammaṇe cittaṃ vikkhipati. Phuṭṭhokāse pana satim̐ ṭhapetvā bhāventasseva bhāvanā sampajjati. Tena vuttaṃ “anto ca bahi ca vātaṃ apariggahetvā purimanayeneva vegena vegena gaṇetabbaṃ”ti.

Kīva ciraṃ panetaṃ gaṇetabbanti? Yāva vinā gaṇanāya assāsapassāsārammaṇe sati santiṭṭhati. Bahi viṣaṭavitaṭṭakavicchedaṃ katvā assāsapassāsārammaṇe sati saṇṭhapanatthaṃyeva hi gaṇanāti.

Evaṃ gaṇanāya manasikatvā anubandhanāya manasikātabbaṃ, anubandhanā nāma gaṇanaṃ paṭisaṃharitvā satiyā nirantaraṃ assāsapassāsānaṃ anugamanaṃ, tañca kho na ādimajjhapariyosānānugamanavasena. Bahinikkhamanavātassa hi nābhi ādi, hadayaṃ majjhaṃ, nāsikaggaṃ pariyosānaṃ. Abbhantarapavisanavātassa nāsikaggaṃ ādi, hadayaṃ majjhaṃ, nābhi pariyosānaṃ. Tañcassa anugacchato vikkhepagataṃ cittaṃ sāraddhāya¹ ceva hoti iñjanāya ca. Yathāha—

“Assāsādimajjhapariyosānaṃ satiyā anugacchato ajjhattaṃ vikkhepagatena cittena kāyopi cittampi sāraddhā ca honti iñjitā ca phanditā ca. Passāsādimajjhapariyosānaṃ satiyā anugacchato bahiddhā vikkhepagatena cittena kāyopi cittampi sāraddhā ca honti iñjitā ca phanditā ca”ti².

Tasmā anubandhanāya manasikarontena na ādimajjhapariyosānavasena manasikātabbaṃ, apica kho phusanāvasena ca ṭhapanāvasena ca manasikātabbaṃ.

1. Sārambhāya (Sī, Syā)

2. Khu 9. 165 piṭṭhe.

Gaṇanānubandhanāvasena viya hi phusanāṭhapanāvasena visum manasikāro natthi. Phuṭṭhaphuṭṭhaṭṭhāneyeva pana gaṇento gaṇanāya ca phusanāya ca manasi karoti, tattheva gaṇanaṃ paṭisaṃharitvā te satiyā anubandhanto appanāvasena ca cittaṃ ṭhapento “anubandhanāya ca phusanāya ca ṭhapanāyaca manasi karoti”ti vuccati. Svāyamattho **Aṭṭhakathāyaṃ** vuttapaṅguladovārikopamāhi, **Paṭisambhidāyaṃ** vuttakakacopamāya ca veditabbo.

Tatrāyaṃ **paṅgulopamā**—seyyathāpi paṅguḷo dolāya kīlatam mātāputtānaṃ dolaṃ khipitvā tattheva dolatthambhamūle nisinno kamena āgacchantassa ca gacchantassa ca dolāphalakassa ubho koṭiyo majjhañca passati, na ca ubhokoṭimajjhānaṃ dassanatthaṃ byāvaṇo hoti. Evamevāyaṃ bhikkhu sativasena upanibandhanatthambhamūle ṭhatvā assāsapassāsadolaṃ khipitvā tattheva nimitte satiyā nisinno kamena āgacchantānañca gacchantānañca phuṭṭhaṭṭhāne assāsapassāsānaṃ ādimajjhapariyosānaṃ satiyā anugacchanto tattha ca cittaṃ ṭhapento passati, na ca tesaṃ dassanatthaṃ byāvaṇo hoti. Ayaṃ paṅgulopamā.

Ayaṃ pana **dovārikopamā**—seyyathāpi dovāriko nagarassa anto ca bahi ca purise “ko tvaṃ, kuto vā āgato, kuhiṃ vā gacchasi, kiṃ vā te hatthe”ti na vīmaṃsati, na hi tassa te bhārā. Dvārappattaṃ dvārappattaṃyeva pana vīmaṃsati. Evameva imassa bhikkhuno anto pavitṭhavātā ca bahi nikkhantavātā ca na bhārā honti, dvārappattā dvārappattāyeva bhārāti. Ayaṃ dovārikopamā.

Kakacopamā pana ādito pabhuti evaṃ veditabbā. Vuttañhetam—

“Nimittaṃ assāsapassāsā, anārammaṇamekacittassa.

Ajānato ca tayo dhamme, bhāvanānupalabbhati.

Nimittaṃ assāsapassāsā, anārammaṇamekacittassa.

Jānato ca¹ tayo dhamme, bhāvanā upalabbhatīti.

Kathaṃ ime tayo dhammā ekacittassa ārammaṇaṃ² na honti, na cime tayo dhammā aviditā honti, na ca cittaṃ vikkhepaṃ gacchati, padhānañca paññāyati, payogañca sādheti, visesamadhigacchati? Seyyathāpi rukkho

1. Jānatova (Ka) Khu 9. 169 piṭṭhe passitabbam.

2. Ārammaṇā (Ka)

same bhūmibhāge nikkhitto, tamenam puriso kakacena chindeyya, rukkhe phuṭṭhakakacadantānam vasena purisassa sati upaṭṭhitā hoti, na āgate vā gate vā kakacadante manasi karoti, na āgatā vā gatā vā kakacadantā aviditā honti, padhānañca paññāyati, payogañca sādheti.

Yathā rukkho same bhūmibhāge nikkhitto, evam upanibandhananimittam. Yathā kakacadantā, evam assāsapassāsā. Yathā rukkhe phuṭṭhakakacadantānam vasena purisassa sati upaṭṭhitā hoti, na āgate vā gate vā kakacadante manasi karoti, na āgatā vā gatā vā kakacadantā aviditā honti, padhānañca paññāyati, payogañca sādheti, evamevam bhikkhu nāsikagge vā mukhanimutte vā satim upaṭṭhapetvā nisinnō hoti, na āgate vā gate vā assāsapassāsā manasi karoti, na āgatā vā gatā vā assāsapassāsā aviditā honti, padhānañca paññāyati, payogañca sādheti, visesamadhigacchati.

Padhānanti katamam **padhānam**, āraddhavīriyassa kāyopi cittampi kammaniyaṃ hoti, idaṃ padhānam. Katamo **payogo**, āraddhavīriyassa upakkilesā pahīyanti, vitakkā vūpasammanti, ayaṃ payogo. Katamo **viseso**, āraddhavīriyassa saññojanā pahīyanti, anusayā byantīhonti, ayaṃ viseso. Evaṃ ime tayo dhammā ekacittassa ārammaṇā na honti, na cime tayo dhammā aviditā honti, na ca cittam vikkhepaṃ gacchati, padhānañca paññāyati, payogañca sādheti, visesamadhigacchati.

Ānāpānassati yassa, paripuṇṇā subhāvitā.

Anupubbam paricitā, yathā Buddhena desitā.

So imaṃ lokam pabhāseti, abbhā muttova candimā”¹.

Ayaṃ kakacopamā. Idha panassa āgatāgatavasena amanasikāramattameva payojananti veditabbam. Idaṃ kammaṭṭhānam manasikaroto kassaci nacireneva nimittañca uppajjati, avasesajjhānaṅgaṭṭhimaṇḍitā appanāsaṅkhātā ṭhapanā ca sampajjati. Kassaci pana gaṇanāvaseneva manasikārakālato pabhuti anukkamato oḷārika assāsapassāsā nirodhavasena kāyadarathe vūpasante kāyopi cittampi lahukam hoti, sarīram ākāse

1. Khu 9. 169, 170 piṭṭhesu.

laṅghanākārappattaṃ viya hoti. Yathā sāraddhakāyassa mañce vā piṭṭhe vā nisīdato mañcapīṭhaṃ onamati vikūjati, paccattharaṇaṃ valim̐ gaṇhāti. Asāraddhakāyassa pana nisīdato neva mañcapīṭhaṃ onamati na vikūjati, na paccattharaṇaṃ valim̐ gaṇhāti, tūlapicupūritaṃ viya mañcapīṭhaṃ hoti. Kasmā? Yasmā asāraddho kāyo lahuko hoti, evameva gaṇanāvasena manasikārakālato pabhuti anukkamato oḷārika-assāsapassāsanirodhavasena kāyadarathe vūpasante kāyopi cittampi lahukaṃ hoti, sarīraṃ ākāse laṅghanākārappattaṃ viya hoti.

Tassa oḷārike assāsapassāsē niruddhe sukhuma-assāsapassāsanimittārammaṇaṃ cittaṃ pavattati, tasmimpi niruddhe aparāparaṃ tato sukhumatarasukhumatanimittārammaṇaṃ¹ pavattatiyeva. Kathaṃ? Yathā puriso mahatiyā lohasalākāya kaṃsatāḷaṃ ākoṭeyya, ekappahārena mahāsaddo uppajjeyya, tassa oḷārikasaddārammaṇaṃ cittaṃ pavatteyya, niruddhe oḷārike sadde atha pacchā sukhumasaddanimittārammaṇaṃ, tasmimpi niruddhe aparāparaṃ tato sukhumatarasukhumatamasaddanimittārammaṇaṃ cittaṃ pavattateva, evanti veditabbaṃ. Vuttampi cetāṃ “seyyathāpi kaṃse ākoṭite”²ti² vitthāro.

Yathā hi aññāni kammaṭṭhānāni uparūpari vibhūtāni honti, na tathā idaṃ. Idaṃ pana uparūpari bhāventassa bhāventassa sukhumattaṃ gacchati, upaṭṭhānampi na upagacchati. Evaṃ anupaṭṭhahante pana tasmim̐ na tena bhikkhunā uṭṭhāyāsanaṃ cammakhaṇḍaṃ papphoṭetvā gantabbaṃ. Kiṃ kātābbaṃ? “Ācariyaṃ pucchissāmi”³ti vā “natṭhaṃ dāni me kammaṭṭhānaṃ”⁴ti vā na vuṭṭhātābbaṃ, iriyāpathaṃ vikopetvā gacchato hi kammaṭṭhānaṃ navaṇavameva hoti. Tasmā yathānisinneneva desato āharitabbaṃ.

Tatrāyaṃ āharaṇūpāyo—tena hi bhikkhunā kammaṭṭhānassa anupaṭṭhahanabhāvaṃ ñatvā iti paṭisañcikkhitabbaṃ “ime assāsapassāsā nāma kattha atthi, kattha natthi, kassa vā atthi, kassa vā natthi”⁵ti. Athevaṃ paṭisañcikkhatā ime antomātukucchiyaṃ natthi, uḍaḇe nimuggānaṃ natthi, tathā asaṇṇībhūtānaṃ, matānaṃ, catutthajjhānasamāpannānaṃ, rūpārūpabhavasamaṅgaṇaṃ,

1. Sukhumatarasukhumataranimittārammaṇaṃ (Syā, Ka)

2. Khu 9. 184 piṭṭhe.

nirodhasamāpannānanti ñatvā evaṃ attanāva attā paṭicodetabbo “nanu tvaṃ paṇḍita neva mātukucchigato, na udaye nimuggo, na asaṇṇibhūto, na mato, na catutthajjhānasamāpanno, na rūpārūpabhavasamaṅgī, na nirodhasamāpanno, atthiyeva te assāsapassāsā, mandapaññatāya pana pariggahetuṃ na sakkosī”ti. Athānena pakatiphuṭṭhavaseneva cittaṃ ṭhapetvā manasikāro pavattetabbo. Ime hi dīghanāsikassa nāsāpuṭaṃ ghaṭṭentā pavattanti, rassanāsikassa uttarotṭhaṃ. Tasmānena imaṃ nāma ṭhānaṃ ghaṭṭentīti nimittaṃ paṭṭhapetabbaṃ. Imameva hi atthavasāṃ paṭicca vuttaṃ Bhagavatā “nāhaṃ bhikkhave muṭṭhassatissa asampajānassa ānāpānassatibhāvanaṃ vadāmi”ti¹. Kiñcāpi hi yaṃkiñci kammaṭṭhānaṃ satassa sampajānasseva sampajjati, ito aññaṃ pana manasikarontassa pākāṭaṃ hoti. Idaṃ pana ānāpānassatikammaṭṭhānaṃ garukaṃ garukabhāvanaṃ Buddhapaccekaḥ buddhabuddhaputtānaṃ mahāpurisānameva manasikārabhūmibhūtaṃ, na ceva ittaṃ, na ca ittarasattasamāsevitāṃ. Yathā yathā manasi karīyati, tathā tathā santañceva hoti sukhumañca. Tasmā ettha balavatī sati ca pañña ca icchitabbā.

Yathā hi maṭṭhasātakassa² tunnakaraṇakāle sūcipi sukhumā icchitabbā, sūcipāsavedhanampi tato sukhumataraṃ, evameva maṭṭhasātakasadisassa imassa kammaṭṭhānassa bhāvanākāle sūcipaṭibhāgā satipi sūcipāsavedhanapaṭibhāgā taṃsāmpayuttā paññaṃ balavatī icchitabbā. Tāhi ca pana satipaññaṃhi samannāgatena bhikkhunā na te assāsapassāsā aññaṃtra pakatiphuṭṭhokāsā pariyesitabbā.

Yathā pana kassako kasiṃ kasitvā balibadde muñcitvā gocarābhimukhe katvā chāyāya nisinno vissameyya, athassa te balibaddā vegena aṭaviṃ paviseyyuṃ. Yo hoti cheko kassako, so puna te gahetvā yojetukāmo na tesāṃ anupadaṃ gantvā aṭaviṃ āhiṇḍati, atha kho rasmiñca patodañca gahetvā ujukameva tesāṃ nipātatiṭṭhaṃ gantvā nisīdati vā nipajjati vā. Atha te goṇe divasabhāgaṃ caritvā nipātatiṭṭhaṃ otaritvā nhatvā ca pivitvā ca paccuttaritvā ṭhite disvā rasmiyā bandhitvā patodena vijjhanto ānetvā yojetvā puna kammaṃ karoti. Evameva tena bhikkhunā na te assāsapassāsā

1. Ma 3. 127; Saṃ 3. 294 piṭṭhesu.

2. Paṭṭhasātakassa (Sī)

aññatra pakatiphuṭṭhokāsā pariyesitabbā, satirasmim, pana paññāpatodañca gahetvā pakatiphuṭṭhokāse cittaṃ ṭhapetvā manasikāro pavattetabbo. Evañhissa manasikaroto nacirasseva te upaṭṭhahanti nipātatiṭṭhe viya goṇā. Tato tena satirasmiyā bandhitvā tasmiṃyeva ṭhāne yojetvā paññāpatodena vijjhantena puna kammaṭṭhānaṃ anuyuñjitaḥṭṭhaṃ, tashevamanuyuñjato nacirasseva nimittaṃ upaṭṭhāti. Taṃ panetaṃ na sabbesaṃ ekasadisāṃ hoti, apica kho kassaci sukhasamphassaṃ uppādayamāno tūlapicu viya, kappāsapicu viya, vātadhārā viya ca upaṭṭhātīti ekacce āhu.

Ayaṃ pana **Aṭṭhakathāvinicchayo**—idañhi kassaci tāraakarūpaṃ viya, maṇigulikā viya, muttāgulikā viya ca kassaci kharasamphassaṃ hutvā kappāsaṭṭhi viya, sārādārusūci viya ca kassaci Dīghapāmaṅgasuttaṃ viya, kusumadāmaṃ viya, dhūmasikhā viya ca kassaci Vitthataṃmakkaṭṭakasuttaṃ viya, valāhakapaṭalaṃ viya, padumapupphaṃ viya, rathacakkaṃ viya, candamaṇḍalaṃ viya, sūriyamaṇḍalaṃ viya ca upaṭṭhāti, tañca panetaṃ yathā sambahulesu bhikkhūsu suttantaṃ sajjhāyitvā nisinnesu ekena bhikkhunā “tumhākaṃ kīdisaṃ hutvā idaṃ suttaṃ upaṭṭhātī”ti vutte eko “mayhaṃ mahatī pabbateyyā nadī viya hutvā upaṭṭhātī”ti āha. Aparo “mayhaṃ ekā vanarāji viya”. Añño “mayhaṃ sītacchāyo sākhasampanno phalabhārabbharitarukkho viyā”ti. Tesañhi taṃ ekameva suttaṃ saññānānatāya nānato upaṭṭhāti. Evaṃ ekameva kammaṭṭhānaṃ saññānānatāya nānato upaṭṭhāti. Saññajāṃ hi etaṃ saññānidānaṃ saññāppabhavaṃ, tasmā saññānānatāya nānato upaṭṭhātīti veditabbaṃ.

Ettha ca aññameva assāsārammaṇaṃ cittaṃ, aññaṃ passāsārammaṇaṃ, aññaṃ nimittārammaṇaṃ. Yassa hi ime tayo dhammā natthi, tassa kammaṭṭhānaṃ neva appanaṃ na upacāraṃ pāpuṇāti. Yassa panime tayo dhammā atthi, tasveva kammaṭṭhānaṃ appanañca upacārañca pāpuṇāti. Vuttañhetā—

“Nimittaṃ assāsapassāsā, anārammaṇamekacittassa.

Ajānato ca tayo dhamme, bhāvanānupalabbhati.

Nimittaṃ assāsapassāsā, anārammaṇamekacittassa.

Jānato ca tayo dhamme, bhāvanā upalabbhati”ti.

Evam upaṭṭhite pana nimitte tena bhikkhunā ācariyasantikam gantvā ārocetabbam “mayham bhante evarūpaṃ nāma upaṭṭhātī”ti. Ācariyena pana “etaṃ nimittan”ti vā na nimittan”ti vā na vattabbam, “evam hoti āvuso”ti vatvā pana “punappunam manasi karohī”ti vattabbo. “Nimittan”ti hi vutte vosānaṃ āpajjeyya, “na nimittan”ti vutte nirāso visīdeyya. Tasmā tadubhayampi avatvā manasikāreyeva niyojetabboti. Evam tāva **Dīghabhāṇakā. Majjhimbhāṇakā** panāhu “nimittamidaṃ āvuso, kammaṭṭhānaṃ punappunam manasi karohi sappurisāti vattabbo”ti. Athānena nimittyeva cittaṃ ṭhapetabbam, evamassāyaṃ ito pabhuti ṭhapanāvasena bhāvanā hoti. Vuttañhetam porāṇehi—

“Nimitte ṭhapaṃ cittaṃ, nānākāraṃ vibhāvayaṃ.

Dhīro assāsapassāse, sakaṃ cittaṃ nibandhatī”ti¹.

Tassevaṃ nimittupaṭṭhānato pabhuti nīvaraṇāni vikkhambhitāneva honti, kilesā sannisinnāva, sati upaṭṭhitāyeva, cittaṃ samāhitameva. Idañhi dvihākārehi cittaṃ samāhitam nāma hoti upacārabhūmiyaṃ vā nīvaraṇappahānena, paṭilābhabhūmiyaṃ vā aṅgapātubhāvena. Tattha **upacārabhūmi**ti upacārasamādhi. **Paṭilābhabhūmi**ti appanāsamādhi. Tesam kiṃ nānākaraṇam, upacārasamādhi kusalavīthiyaṃ javitvā bhavaṅgam otarati, appanāsamādhi divasabhāge appetvā nisinnassa divasabhāgampi kusalavīthiyaṃ javati, na bhavaṅgam otarati. Imesu dvīsu samādhīsu nimittapātubhāvena upacārasamādhinā samāhitam cittaṃ hoti. Athānena taṃ nimittam neva vaṇṇato manasikātabbam, na lakkhaṇato paccavekkhitabbam. Apica kho khattiyamahesiyā cakkavattigabbho viya, kassakena sāliyavagabbho viya ca appamattena rakkhitaṃ, rakkhitaṃ hissa phaladam hoti.

Nimitam rakkhato laddha-parihāni na vijjati.

Ārakkhamhi asantamhi, laddham laddham vinassatīti.

Tatrāyaṃ **rakkhaṇūpāyo**—tena bhikkhunā āvāso gocaro bhassam puggalo bhojanaṃ utu iriyāpathoti imāni satta asappāyāni vajjetvā tāneva satta sappāyāni sevantena punappunam taṃ nimittam manasikātabbam.

1. Visuddhi 1. 278; Paṭisaṃ-Ṭṭha 2. 99 piṭṭhesu.

Evam sappāyasevanena nimittam thiram katvā vuḍḍhim virūlhim gamayitvā vatthuvisadakiriya, indriyasamattapaṭipādanatā, nimittakusalatā, yasmiṃ samaye cittaṃ paggahetabbaṃ tasmīṃ samaye cittapaggaṇhanā, yasmiṃ samaye cittaṃ niggaḥetabbaṃ tasmīṃ samaye cittaniggaṇhanā, yasmiṃ samaye cittaṃ sampahaṃsetabbaṃ tasmīṃ samaye cittasampahaṃsanā, yasmiṃ samaye cittaṃ ajjhupekkhitabbaṃ tasmīṃ samaye citta-ajjhupekkhanā, asaṃāhitapuggalaparivajjanā, saṃāhitapuggalasevanā, tadadhimuttatāti imāni dasa appanākosallāni avijahantena yogo karaṇīyo.

Tassevaṃ anuyuttassa viharato “idāni appanā uppajjissatī”ti bhavaṅgaṃ vicchinditvā nimittārammaṇaṃ manodvārāvajjanaṃ uppajjati, tasmiṃca niruddhe tadevārammaṇaṃ gahetvā cattāri, pañca vā javanāni, yesaṃ paṭhamāṃ parikammaṃ, dutiyaṃ upacāraṃ, tatiyaṃ anulomaṃ, catutthaṃ gotrabhu, pañcamaṃ appanācittaṃ. Paṭhamāṃ vā parikammañceva upacāraṇca, dutiyaṃ anulomaṃ, tatiyaṃ gotrabhu, catutthaṃ appanācittanti vuccati. Catutthameva, hi pañcamaṃ vā appeti, na chaṭṭhaṃ, sattamaṃ vā āsannabhavaṅgapātattā.

Ābhidhammikagodattatthero panāha “āsevanapaccayena kusalā dhammā balavanto honti, tasmā chaṭṭhaṃ, sattamaṃ vā appeti”ti. Taṃ **Aṭṭhakathāsu** paṭikkhittaṃ. Tattha pubbhāgacittāni kāmāvacarāni honti, appanācittaṃ pana rūpāvacaraṃ. Evamanena pañcaṅgavippahīnaṃ pañcaṅgasamannāgataṃ dasalakkhaṇasampannaṃ tividhakalyāṇaṃ paṭhamajjhānaṃ adhigataṃ hoti. So tasmīmyevārammaṇe vitakkādayo vūpasamētvā dutiyatatiyacatutthajjhānāni pāpuṇāti. Ettāvatā ca ṭhapanāvasena bhāvanāya pariyosānappatto hoti. Ayamettha saṅkhepakathā, vitthāro pana icchantena **Visuddhimaggato** gahetabbo.

Evam pattacatutthajjhāno panettha bhikkhu sallakkhaṇāvivaṭṭanāvasena kammaṭṭhānaṃ vaḍḍhetvā pārisuddhim pattukāmo tadeva jhānaṃ āvajjanasamāpajjana-adhiṭṭhānavuṭṭhānapaccavekkhaṇasaṅkhātehi pañcahākārehi vasippattaṃ paguṇaṃ katvā arūpapubbaṅgamaṃ vā rūpaṃ, rūpapubbaṅgamaṃ vā arūpanti rūpārūpaṃ pariggahetvā vipassanaṃ paṭṭhapeti. kathaṃ? So hi jhānā vuṭṭhahitvā jhānaṅgāni pariggahetvā tesāṃ nissayaṃ hadayavatthum, taṃnissayāni ca bhūtāni, tesaṇca nissayaṃ

sakalampi karajakāyaṃ passati, tato “jhānaṅgāni arūpaṃ, vatthādīni rūpaṃ”ti rūpārūpaṃ vavatthapeti.

Atha vā samāpattito vuṭṭhahitvā kesādīsu koṭṭhāsesu pathavīdhātu-
ādivasena cattāri bhūtāni, taṃnissitarūpāni ca pariggahetvā
yathāpariggahitarūpārammaṇaṃ,
yathāpariggahitarūpavatthudvārārammaṇaṃ vā sasampayuttadhammaṃ
viññāṇaṃ passati, tato “bhūtādīni rūpaṃ, sasampayuttadhammaṃ
viññāṇaṃ arūpaṃ”ti vavatthapeti.

Atha vā samāpattito vuṭṭhahitvā assāsapassāsānaṃ samudayo
karajakāyo ca cittaṅcāti passati. Yathā hi kammāragaggariyā dhamamānāya
bhastaṅca purisassa ca tājjaṃ vāyāmaṃ paṭicca vāto sañcarati, evameva
kāyaṅca cittaṅca paṭicca assāsapassāsāti. Tato assāsapassāse ca kāyaṅca
rūpaṃ, cittaṅca taṃsampayuttadhamme ca arūpanti vavatthapeti.

Evam nāmarūpaṃ vavatthapetvā tassa paccayaṃ pariyesati, pariyesanto
ca taṃ disvā tīsupi addhāsu nāmarūpassa pavattiṃ ārabha kaṅkhaṃ
vitarati, vitiṇṇakaṅkho kalāpasammasanavasena tilakkhaṇaṃ āropetvā
udayabbayānupassanāya pubbabhāge uppanne obhāsādayo dasa
vipassanupakkilese pahāya upakkilesavimuttaṃ paṭipadāññaṃ “maggo”ti
vavatthapetvā udayaṃ pahāya bhaṅgānupassanaṃ patvā nīrantaraṃ
bhaṅgānupassanena bhayato upaṭṭhitesu sabbasaṅkhāresu nibbindanto
virajjanto vimuccanto yathākkamaṃ cattāro ariyamagge pāpuṇitvā
arahattaphale paṭiṭṭhāya ekūnavīsatiḥhedassa paccavekkhaṇaṇāssa
pariyantappatto sadevakassa lokassa aggadakkhiṇeyyo hoti. Ettāvatā cassa
gaṇanaṃ ādīni katvā vipassanāpariyosānā ānāpānassatisamādhībhāvanā ca
samattā hotīti.

Ayaṃ sabbākārato paṭhamacatukkavaṇṇanā.

Itaresu pana tīsu catukkesu yasmā visuṃ kammaṭṭhānabhāvanānayo
nāma natthi, tasmā anupadavaṇṇanāyeneva tesāṃ attho veditabbo.

Pītippaṭisaṃvedīti pītiṃ paṭisaṃviditaṃ karonto pākaṭaṃ karonto
assasissāmi passasissāmīti sikkhati. Tattha dvīhākārehi pīti paṭisaṃviditā
hoti ārammaṇato ca asammohato ca.

Kathaṃ ārammaṇato pīti paṭisaṃviditā hoti? Sappīṭike dve jhāne samāpajjati, tassa samāpattikkhaṇe jhānapaṭilābhena ārammaṇato pīti paṭisaṃviditā hoti ārammaṇassa paṭisaṃviditattā.

Kathaṃ asammohato?—sappīṭike dve jhāne samāpajjitvā vuṭṭhāya jhānasampayuttakapītiṃ khayato vayato sammāsati, tassa vipassanākkhaṇe lakkhaṇapaṭivedhena asammohato pīti paṭisaṃviditā hoti. Vuttañhetam **Paṭisambhidāyaṃ**—

Dīghaṃ assāsavasena cittassa ekaggataṃ avikkhepaṃ pajānato sati upaṭṭhitā hoti, tāya satiyā tena ñāṇena sā pīti paṭisaṃviditā hoti. Dīghaṃ passāsavasena -pa-. Rassaṃ assāsavasena. Rassaṃ passāsavasena. Sabbakāyappaṭisaṃvedī assāsavasena. Sabbakāyappaṭisaṃvedī passāsavasena. Passambhayaṃ kāyasaṅkhāraṃ assāsavasena. Passambhayaṃ kāyasaṅkhāraṃ passāsavasena cittassa ekaggataṃ avikkhepaṃ pajānato sati upaṭṭhitā hoti, tāya satiyā tena ñāṇena sā pīti paṭisaṃviditā hoti, āvajjato sā pīti paṭisaṃviditā hoti, jānato. Passato. Paccavekkhato. Cittam adhiṭṭhahato. Saddhāya adhimuccato. Vīriyaṃ paggaṇhato. Satim upaṭṭhāpayato. Cittam samādahato. Paññāya pajānato. Abhiññeayaṃ abhijānato. Pariññeayaṃ parijānato. Pahātabbam pajahato. Bhāvetabbam bhāvayato. Sacchikātabbam sacchikaroto sā pīti paṭisaṃviditā hoti. Evaṃ sā pīti paṭisaṃviditā hoti”¹.

Eteneva nayena avasesapadānīpi atthato veditabbāni. Idam panettha visesamattam—tiṇṇam jhānānam vasena sukhapaṭisaṃveditā, catunnampi vasena cittasaṅkhārapaṭisaṃveditā veditabbā. **Cittasaṅkhāro**ti vedanādayo dve khandhā. **Sukhappaṭisaṃvedī**pade cettha vipassanābhūmidassanattam “sukhanti dve sukhāni kāyikaṇca sukham cetasikaṇcā”¹ **Paṭisambhidāyaṃ** vuttam. **Passambhayaṃ cittasaṅkhāranti** oḷārikaṃ oḷārikaṃ cittasaṅkhāraṃ passambhento nirodhentoti attho. So vitthārato kāyasaṅkhāre vuttanayeneva veditabbo. Apicettha **pītipade** pītisīsenā vedanā vuttā. **Sukhapade** sarūpeneva

1. Khu 9. 185 piṭṭhe.

vedanā. Dvīsu cittasaṅkhārapadesu “saññā ca vedanā ca cetasikā etc dhammā cittapaṭibaddhā cittasaṅkhārā”¹ti vacanato saññāsampayuttā vedanāti. Evaṃ vedanānupassanāyena idaṃ catukkaṃ bhāsitanti veditabbaṃ.

Tatīyacatukkepi catunnampi jhānānaṃ vasena cittapaṭisaṃveditā veditabbā. **Abhippamodayaṃ cittanti** cittaṃ modento pamodento hāsento paḥāsento assasissāmi passasissāmīti sikkhati. Tattha dvīhākārehi abhippamodo hoti samādhivasena ca vipassanāvasena ca.

Kathaṃ **samādhivasena?** Sappīlike dve jhāne samāpajjati, so samāpattikkhaṇe sampayuttāya pītiyā cittaṃ āmodeti pamodeti. Kathaṃ **vipassanāvasena?** Sappīlike dve jhāne samāpajjitvā vuṭṭhāya jhānasampayuttakapītiṃ khayato vayato sammasati. Evaṃ vipassanākkhaṇe jhānasampayuttakapītiṃ ārammaṇaṃ katvā cittaṃ āmodeti pamodeti. Evaṃ paṭipanno “abhippamodayaṃ cittaṃ assasissāmi passasissāmīti sikkhati”²ti vuccati.

Samādahaṃ cittanti paṭhamajjhānādivasena ārammaṇe cittaṃ samaṃ ādahanto samaṃ ṭhapento, tāni vā pana jhānāni samāpajjitvā vuṭṭhāya jhānasampayuttakacittaṃ khayato vayato sammasato vipassanākkhaṇe lakkhaṇapaṭivedhena uppajjati khaṇikacittekaggatā, evaṃ uppannāya khaṇikacittekaggatāya vasenapi ārammaṇe cittaṃ samaṃ ādahanto samaṃ ṭhapento “samādahaṃ cittaṃ assasissāmi passasissāmīti sikkhati”³ti vuccati.

Vimocayaṃ cittanti paṭhamajjhānena nīvaraṇehi cittaṃ mocento vimocento, dutiyena vitakkavicārehi, tatiyena pītiyā, catutthena sukhadukkhehi cittaṃ mocento vimocento. Tāni vā pana jhānāni samāpajjitvā vuṭṭhāya jhānasampayuttakacittaṃ khayato vayato sammasati. So vipassanākkhaṇe aniccānupassanāya niccasaññāto cittaṃ mocento vimocento, dukkhānupassanāya sukhasaññāto, anattānupassanāya attasaññāto, nibbidānupassanāya nandito, virāgānupassanāya rāgato, nirodhānupassanāya samudayato, paṭinissaggānupassanāya ādānato cittaṃ mocento vimocento assasati ceva passasati ca. Tena

1. Khu 9. 187; Ma 1. 376 piṭṭhesu.

vuttaṃ “vimocayaṃ cittaṃ assasissāmi passasissāmīti sikkhatī”ti. Evaṃ cittānupassanāvasena idaṃ catukkaṃ bhāsitanti veditabbaṃ.

Catutthacatukke pana **aniccānupassīti** ettha tāva aniccaṃ veditabbaṃ, aniccatā veditabbā, aniccānupassanā veditabbā, aniccānupassī veditabbo. Tattha **aniccanti** pañcakkhandhā. Kasmā? Uppādavayaññathattabhāvā. **Aniccatāti** tesaññeva uppādavayaññathattaṃ, hutvā abhāvo vā, nibbattānaṃ tenevākārena aṭṭhatvā khaṇabhaṅgena bhedoti attho. **Aniccānupassanāti** tassā aniccatāya vasena rūpādīsu “aniccan”ti anupassanā. **Aniccānupassīti** tāya anupassanāya samannāgato. Tasmā evaṃbhūto assasanto ca passasanto ca idha “aniccānupassī assasissāmi passasissāmīti sikkhatī”ti veditabbo.

Virāgānupassīti ettha pana dve virāgā khayavirāgo ca accantavirāgo ca. Tattha **khayavirāgoti** saṅkhārānaṃ khaṇabhaṅgo. **Accantavirāgoti** nibbānaṃ. **Virāgānupassanāti** tadubhayadassanavasena pavattā vipassanā ca maggo ca. Tāya duvidhāyapi anupassanāya samannāgato hutvā assasanto ca passasanto ca “virāgānupassī assasissāmi passasissāmīti sikkhatī”ti veditabbo. **Nirodhānupassīpadepe** ese va nayo.

Paṭinissaggānupassīti etthāpi dve paṭinissaggā pariccāgapaṭinissaggo ca pakkhandanapaṭinissaggo ca, paṭinissaggoyeva anupassanā paṭinissaggānupassanā, vipassanāmaggānametaṃ adhivacanaṃ. **Vipassanā** hi tadaṅgavasena saddhiṃ khandhābhisaṅkhārehi kilese pariccajati, saṅkhatadosadassanena ca tabbiparīte nibbāne tanninnatāya pakkhandatīti **pariccāgapaṭinissaggo** ceva **pakkhandanapaṭinissaggo** cāti vuccati. **Maggo** samucchēdavasena saddhiṃ khandhābhisaṅkhārehi kilese pariccajati, ārammaṇakaraṇena ca nibbāne pakkhandatīti **pariccāgapaṭinissaggo** ceva **pakkhandanapaṭinissaggo** cāti vuccati. Ubhayampi pana purimapurimaññāṇaṃ anu-anupassanato anupassanāti vuccati. Tāya duvidhāya paṭinissaggānupassanāya samannāgato hutvā assasanto ca passasanto ca “paṭinissaggānupassī assasissāmi passasissāmīti sikkhatī”ti veditabbo. **Evaṃ bhāvitoti** evaṃ soḷasahi ākārehi bhāvito. Sesaṃ vuttanayameva.

Ānāpānassatisamādhikathā niṭṭhitā.

167. **Atha kho Bhagavā**ti-ādimhi pana ayaṃ saṅkhepattho. Evaṃ **Bhagavā** ānāpānassatisamādhikathāya bhikkhū samassāsetvā, atha yaṃ taṃ tatiyapārājikapaññattiyā nidānañceva pakaraṇaṇca uppannaṃ bhikkhūnaṃ aññamaññaṃ jīvītā voropanaṃ, etasmiṃ nidāne etasmiṃ pakaraṇe bhikkhusaṅghaṃ sannipātetvā paṭipucchitvā vigarahitvā ca yasmā tattha attanā attānaṃ jīvītā voropanaṃ, migalaṇḍikena ca voropāpanaṃ pārājikavatthu na hoti, tasmā taṃ ṭhapetvā pārājikassa vatthubhūtaṃ aññamaññaṃ jīvītā voropanameva gahetvā pārājikaṃ paññapento “**yo pana bhikkhu sañcicca manussaviggahan**”ti-ādimāha. Ariyapuggalamissakattā panettha “moghapurisā”ti avatvā “**te bhikkhū**”ti vuttaṃ.

Evaṃ mūlacchejjasena dalhaṃ katvā tatiyapārājike paññatte aparampi anupaññattatthāya maraṇavaṇṇasaṃvaṇṇanavatthu udapādi, tassuppattidīpanatthaṃ “**evañcidaṃ Bhagavatā**”ti-ādi vuttaṃ.

168. Tattha **paṭibaddhacittā**ti chandarāgena paṭibaddhacittā, sārattā apekkhavantoti attho. **Maraṇavaṇṇaṃ saṃvaṇṇemā**ti jīvite ādīnavaṃ dassetvā maraṇassa guṇaṃ vaṇṇema, ānisaṃsaṃ dassemāti. **Katakalyāṇoti**-ādīsu ayaṃ padattho—kalyāṇaṃ sucikammaṃ kataṃ tayāti tvaṃ kho asi **katakalyāṇo**. Tathā kusalaṃ anavajjakammaṃ kataṃ tayāti **katakusalo**. Maraṇakāle sampatte yā sattānaṃ uppajjati bhaya-saṅkhātā bhīrutā, tato tāyanaṃ rakkhaṇakammaṃ kataṃ tayāti **katabhīruttāṇo**. Pāpaṃ lāmakakammaṃ akataṃ tayāti **akatapāpo**. Luddaṃ dāruṇaṃ dussīlyakammaṃ akataṃ tayāti **akataluddo**. Kibbisaṃ sāhasikakammaṃ lobhādikilesussadaṃ akataṃ tayāti **akatakibbiso**. Kasmā idaṃ vuccati, yasmā sabbappakārampi kataṃ tayā kalyāṇaṃ, akataṃ tayā pāpaṃ, tena taṃ vadāma “kiṃ tuyhaṃ iminā rogābhībhūtattā lāmakena pāpakena dukkhabahulattā dujjīvitena”¹. **Mataṃ te jīvītā seyyoti** tava maraṇaṃ jīvītā sundarataṃ. Kasmā? Yasmā ito tvaṃ kālaṅkato katakālo hutvā kālaṃ katvā, maritvāti attho. Kāyassa bheda -pa- upapajjissasi. Evaṃ upapanno ca tattha dibbehi

1. Dukkheṇa jīvitena. (Syā, Ka)

devaloke uppannehi pañcahi kāmaguṇehi manāpiyarūpādikehi pañcahi vatthukāmakotṭhāsehi samappito samaṅgībhūto paricarissasi, sampayutto samodhānagato hutvā ito cito ca carissasi vicarissasi, abhiraṃsasi vāti¹ attho.

169. **Asappāyānī**ti ahitāni avuḍḍhikarāni yāni khippameva jīvitakkhayaṃ pāpentī.

Padabhājanīyavaṇṇanā

172. **Sañciccā**ti ayaṃ “sañcicca manussaviggahan”ti mātikāya vuttassa sañciccāpadassa uddhāro. Tattha **santi** upasaggo, tena saddhiṃ ussukkavacanametāṃ sañciccāti, tassa sañcetevā suṭṭhu cetetvāti attho. Yasmā pana yo sañcicca voropeti, so jānanto sañjānanto hoti, tañcassa voropanaṃ cecca abhivāritvā vītikkamo hoti. Tasmā byañjane ādaraṃ akatvā atthameva dassetuṃ “**jānanto sañjānanto cecca abhivāritvā vītikkamo**”ti evamassa padabhājanaṃ vuttaṃ. Tattha **jānantoti** “pāṇo”ti jānanto. **Sañjānantoti** “jīvitā voropemī”ti sañjānanto, teneva pāṇajānanākārena saddhiṃ jānantoti attho. **Ceccā**ti vadhakacetanāvasena cetetvā pakappetvā. **Abhivāritvā**ti upakkamavasena maddanto nirāsaṅkacittaṃ pesetvā. **Vītikkamoti** evaṃ pavattassa yo vītikkamo, ayaṃ sañciccāsaddassa sikhāppatto atthoti vuttaṃ hoti.

Idāni “manussaviggahaṃ jīvitā voropeyyā”ti ettha vuttaṃ manussatta bhāvaṃ ādito paṭṭhāya dassetuṃ “**manussaviggaho nāmā**”ti-ādimāha. Tattha gabbhaseyyakānaṃ vasena sabbasukhuma-attabhāvadassanattāṃ “**yaṃ mātukucchismiṃ**”ti vuttaṃ. **Paṭhamāṃ cittanti** paṭisandhicittaṃ. **Uppannanti** jātāṃ. **Paṭhamāṃ viññāṇaṃ pātubhūtaṃ** idāṃ tasseva vevacanaṃ. “Mātukucchismiṃ paṭhamāṃ cittaṃ”ti vacanena cettha sakalāpi pañcavokārapaṭisandhi dassitā hoti, tasmā tañca paṭhamāṃ cittaṃ, taṃsampayuttā ca tayo arūpakkhandaṃ tena saha nibbattañca kalalarūpanti ayaṃ sabbapaṭhamo manussaviggaho. Tattha **kālalarūpanti** itthipurisānaṃ

1. Vicarissasi viharissasi abhiraṃsasi cāti (Sī), carissasi viharissasi abhiraṃsasi vāti (Syā)

kāyavatthubhāvadasakavasena samatimsa rūpāni, napuṃsakānaṃ
kāyavatthudasakavasena vīsati. Tattha itthipurisānaṃ kalalarūpaṃ jāti-
uṇṇāya ekena aṃsunā uddhaṭṭelabindumattaṃ hoti acchaṃ vippasannaṃ.
Vuttañhetarṃ **Aṭṭhakathāyaṃ**—

“Tilatelassa yathā bindu, sappimaṇḍo anāvilo.

Evaṃvaṇṇappaṭibhāgaṃ, ‘kalalan’ti pavuccatī”ti *.

Evaṃ parittakaṃ vatthuṃ ādiṃ katvā pakatiyā vīsavassasatāyukassa¹
sattassa yāva maraṇakālā etthantare anupubbena vuḍḍhippatto attabhāvo,
eso manussaviggaho nāma.

Jīvitā voropeyyāti kalalakālepi tāpanamaddanehi vā
bhesajjasampadānena vā tato vā uddhampi tadanurūpena upakkamena jīvitā
viyojeyyāti attho. Yasmā pana jīvitā voropanaṃ nāma atthato
jīvitindriyupacchedanameva hoti, tasmā etassa padabhājane **“jīvitindriyaṃ
upacchindati uparodheti santatiṃ vikopetī”**ti vuttaṃ. Tattha jīvitindriyassa
paveṇighaṭṭanaṃ upacchindanto, uparodhento ca jīvitindriyaṃ upacchindati
uparodhetīti vuccati, svāyamattho “santatiṃ vikopetī”tipadena dassito.
Vikopetīti viyojati.

Tattha duvidhaṃ jīvitindriyaṃ rūpajīvitindriyaṃ, arūpajīvitindriyaṃca.
Tesu arūpajīvitindriye upakkamo natthi, taṃ voropetuṃ na sakkā.
Rūpajīvitindriye pana atthi, taṃ voropetuṃ sakkā. Taṃ pana voropento
arūpajīvitindriyampi voropeti. Teneva hi saddhiṃ taṃ nirujjhati
tadāyattavuttito. Taṃ pana voropento kiṃ atītaṃ voropeti, anāgataṃ,
paccuppananti? Neva atītaṃ, na anāgataṃ, tesu hi ekaṃ niruddhaṃ ekaṃ
anuppannanti ubhayampi asantaṃ, asantattā upakkamo natthi, upakkamassa
natthitāya ekampi voropetuṃ na sakkā. Vuttampi cetam—

“Atīte cittaḁkhaṇe jīvittha, na jīvati, na jīvissati. Anāgate
cittaḁkhaṇe jīvissati, na jīvittha, na jīvati. Paccuppanne cittaḁkhaṇe
jīvati, na jīvittha, na jīvissatī”ti².

* Abhi-Ṭṭha 2. 21; Saṃ-Ṭṭha 1. 274 piṭṭhesu.

1. Vīsavassasatāyukassa (Sī)

2. Khu 7. 32 piṭṭhe.

Tasmā yattha jīvati, tattha upakkamo yuttoti paccuppannaṃ voropeti.

Paccuppannañca nāmetaṃ khaṇapaccuppannaṃ, santatipaccuppannaṃ, addhāpaccuppannanti tividhaṃ. Tattha **khaṇapaccuppannaṃ** nāma uppādajarābhaṅgasamaṅgi, taṃ voropetuṃ na sakkā. Kasmā? Sayameva nirujjhanato. **Santatipaccuppannaṃ** nāma sattaṭṭhajavanavāramattaṃ sabhāgasantativasena pavattitvā nirujjhanakaṃ, yāva vā¹ uṇhato āgantvā ovarakaṃ pavisitvā nisinnassa andhakāraṃ hoti, sītato vā āgantvā ovarake nisinnassa yāva visabhāga-utupātubhāvena purimako utu nappaṭippassambhati, etthantare santatipaccuppannanti vuccati. Paṭisandhito pana yāva cuti, etaṃ **addhāpaccuppannaṃ** nāma. Tadubhayampi voropetuṃ sakkā. Kathaṃ? Tasmiñhi upakkame kate laddhupakkamaṃ jīvitanaṃ nirujjhamānaṃ dubbalassa parihīnavegassa santānassa paccayo hoti, tato santatipaccuppannaṃ vā addhāpaccuppannaṃ vā yathāparicchinnaṃ kālaṃ apatvā antarāva nirujjhati. Evaṃ tadubhayampi voropetuṃ sakkā, tasmā tadeva sandhāya “santatiṃ vikopeti”ti idaṃ vuttanti veditabbaṃ.

Imassa panatthassa āvibhāvatthaṃ pāṇo veditabbo, pāṇātipāto veditabbo, pāṇātipātī veditabbo, pāṇātipātassa payogo veditabbo. Tattha **pāṇoti** vohārato satto paramatthato jīvitindriyaṃ. Jīvitindriyañhi atipātentō “pāṇaṃ atipātetī”ti vuccati, taṃ vuttappakārameva. **Pāṇātipātoti** yāya cetanāya jīvitindriyupacchedakaṃ payogaṃ samuṭṭhāpeti, sā vadhakacetanā “pāṇātipāto”ti vuccati. **Pāṇātipātīti** vuttacetanāsamaṅgi puggalo datṭhabbo. **Pāṇātipātassa payogoti** pāṇātipātassa cha payogā sāhatthiko āṇattiko nissaggiyo thāvaro vijjāmayo iddhimayoti.

Tattha **sāhatthikoti** sayam mārentassa kāyena vā kāyappaṭibaddhena vā paharaṇaṃ. **Āṇattikoti** aññaṃ āṇāpentassa evaṃ vijjhitvā vā paharitvā vā mārehīti āṇāpanaṃ. **Nissaggiyoti** dūre ṭhitaṃ māretukāmassa kāyena vā kāyappaṭibaddhena vā ususattiyantapāsāṇādīnaṃ nissajjanaṃ. **Thāvaroti** asaṇcārimena upakaraṇena māretukāmassa opāta-apassena-upanikkhipanaṃ bhesajjasamvidhānaṃ. Te cattāropi parato **Pāḷivaṇṇanāyameva** vitthārato āvibhavissanti.

1. Yāvata (Sī, Syā)

Vijjāmayā-iddhimayā pana Pāliyaṃ anāgatā, te evaṃ veditabbā. Saṅkhepato hi māraṇattham vijjāparijappanam **vijjāmayo** payogo, **Aṭṭhakathāsu** pana “katamo vijjāmayo payogo. Āthabbaṇikā āthabbaṇam payojenti, nagare vā ruddhe, saṅgāme vā paccupaṭṭhite paṭisenāya paccatthikesu paccāmittesu itim uppādentī, upaddavaṃ uppādentī, rogaṃ uppādentī, pajjarakaṃ uppādentī, sūcikaṃ karonti, visūcikaṃ karonti, pakkhandiyaṃ karonti. Evaṃ āthabbaṇikā āthabbaṇam payojenti. Vijjādhara vijjāṃ parivattetvā nagare vā ruddhe -pa- pakkhandiyaṃ karonti”ti evaṃ vijjāmayam payogaṃ dassetvā āthabbaṇikehi ca vijjādharehi ca māritānaṃ bahūni vatthūni vuttāni, kiṃ tehi. Idañhettha lakkhaṇam māraṇāya vijjāparijappanam vijjāmayo payogoti.

Kammavipākajāya iddhiyā payojanam **iddhimayo** payogo. Kammavipākajiddhi ca nāmesā nāgānaṃ nāgiddhi, supaṇṇānaṃ supaṇṇiddhi, yakkhānaṃ yakkhiddhi, devānaṃ deviddhi, rājūnaṃ rājiddhīti bahuvidhā. Tattha diṭṭhadaṭṭhaphuṭṭhavisānaṃ nāgānaṃ disvā ḍamsitvā phusitvā ca parūpaghātakaraṇe **nāgiddhi** veditabbā. Supaṇṇānaṃ mahāsamuddato dvattibyāmasatappamaṇaṇāguddharaṇe **supaṇṇiddhi** veditabbā. Yakkhā pana neva āgacchantā na paharantā dissanti, tehi pahaṭasattā pana tasminiyeva ṭhāne maranti, tatra nesaṃ **yakkhiddhi** daṭṭhabbā. Vessavaṇassa sotāpannakālato pubbe nayanāvudhena olokitakumbhaṇḍānaṃ maraṇe, aññesaṇca devānaṃ yathāsakaṃ iddhānubhāve **deviddhi** veditabbā. Rañño cakkavattissa sapaṇṇassa ākāsaḡamanādīsu, Asokassa heṭṭhā uparī ca yojane āṇāpavattanādīsu, Piturañño ca Sīhaṇarindassa dāṭṭhakoṭaṇena Cūlasumanakuṭumbiyassa maraṇe **rājiddhi** daṭṭhabbāti.

Keci pana—“puna caparaṃ bhikkhave samaṇo vā brāhmaṇo vā iddhimā cetovasippatto aññissā kucchigataṃ gabbhaṃ pāpakena manasā anupekkhitā¹ hoti ‘aho vatāyaṃ kucchigato gabbho² na sotthinā abhinikkhameyyā’ti. Evampi bhikkhave kulumbassa upaghāto hoti”ti—ādikāni suttāni dassetvā bhāvanāmayiddhiyāpi parūpaghātakammaṃ vadanti, saha parūpaghātakaraṇena ca ādittagarūpari

1. Anupekkhako (Abhi-Ṭṭha 1. 133 piṭṭhe.)

2. Aho vata yaṃ taṃ kucchigataṃ gabbhaṃ (sabbattha)

khittassa udakaghaṭassa bhedanamiva iddhivināsañca icchanti, taṃ tesam icchāmattameva. Kasmā? Yasmā kusalavedanāvitakkaparittattikehi na sameti. Kathaṃ? Ayañhi bhāvanāmayiddhi nāma kusalattike kusalā ceva abyākatā ca, pāṇātipāto akusalo. Vedanāttike adukkhamasukhasampayuttā, pāṇātipāto dukkhasampayutto. Vitakkattike avitakkāvicārā, pāṇātipāto savitakkasavicāro. Parittattike mahaggaṭā, pāṇātipāto parittoti.

Satthahāraṇam vāssa pariyeseyyāti ettha haratīti **hāraṇam**. Kiṃ harati? Jīvitam. Atha vā haritabbanti hāraṇam, upanikkhipitabbanti attho. Satthañca taṃ hāraṇaṇcāti **satthahāraṇam**. **Assāti** manussaviggahassa. **Pariyeseyyāti** yathā labhati, tathā kareyya, upanikkhipeyyāti attho. Etena thāvarappayogaṃ dasseti. Itarathā hi pariyaṭṭhamatteneva pārājiko bhaveyya, na cetam vuttam. **Pāliyaṃ** pana sabbaṃ byañjanaṃ anādiyivā yaṃ ettha thāvarappayogasaṅgahitaṃ sattham, tadeva dassetuṃ “**asim vā -pa- rajjum vā**”ti padabhājanaṃ vuttam.

Tattha **satthanti** vuttāvesaṃ yaṃkiñci samukhaṃ veditabbaṃ. Lagulapāsānavisarajjūnañca jīvitavināsanabhāvato satthasaṅgaho veditabbo. **Maraṇavaṇṇam vāti** ettha yasmā “kiṃ tuyhimiṇā pāpakena dujjīvitena, yo tvaṃ na labhasi paṇītāni bhojanāni bhuñjitun”ti-ādinā nayena jīvite ādinavaṃ dassentopi, “tvaṃ khosi upāsaka katakalyāṇo -pa- akataṃ tayā pāpaṃ, mataṃ te jīvitā seyyo, ito tvaṃ kālaṅkato¹ paricarissasi accharāparivuto Nandanavane sukhappatto viharissasi”ti-ādinā nayena maraṇe vaṇṇam bhaṇantopi maraṇavaṇṇameva saṃvaṇṇeti. Tasmā dvidhā bhinditvā padabhājanaṃ vuttam “**jīvite ādinavaṃ dasseti, maraṇe vaṇṇam bhaṇatī**”ti.

Maraṇāya vā samādapeyyāti maraṇatthāya² upāyaṃ gāhāpeyya. **Sattham vā āharāti**-ādīsu ca yampi na vuttam “sobbhe vā narake vā papāte vā papatā”ti-ādi, taṃ sabbaṃ parato vuttanayattā atthato vuttamevāti veditabbaṃ. Na hi sakkā sabbaṃ sarūpeneva vuttum.

1. Kālakato (Sī, Syā)

2. Maraṇatthāya vā (Sī)

Iti cittamanoti iticitto itimano, “mataṃ te jīvītā seyyo”ti ettha vuttamaraṇacitto maraṇamanoti attho. Yasmā panettha mano cittasaddassa¹ atthadīpanatthaṃ vutto, atthato panetaṃ ubhayampi ekameva, tasmā tassa atthato abhedaraṃ dassetuṃ “**yaṃ cittaṃ taṃ mano, yaṃ mano taṃ cittaṃ**”ti vuttaṃ. Itisaddaṃ pana uddharitvāpi na tāva attho vutto. **Cittasaṅkappoti** imasmim̐ pade adhikāravasena itisaddo āharitabbo. Idañhi “Iti cittasaṅkappo”ti evaṃ avuttampi adhikārato vuttameva hotīti veditabbaṃ. Tathā hissa tameva atthaṃ dassento “**maraṇasaññī**”ti-ādimāha. Yasmā cettha “saṅkappo”ti nayidaṃ vitakkassa nāmaṃ, atha kho saṃvidahanamattassetam̐ adhivacanaṃ. Tañca saṃvidahanaṃ imasmim̐ atthe saññācetanādhippāyehi saṅgahaṃ gacchati. Tasmā citto nānappakārako saṅkappo assāti cittasaṅkappoti evamattho daṭṭhabbo. Tathā hissa padabhājanampi saññācetanādhippāyavasena vuttaṃ. Ettha ca **adhippāyoti** vitakko veditabbo.

Uccāvacehi ākārehiti mahantāmahantehi upāyehi. Tattha maraṇavaṇṇasaṃvaṇṇane tāva jīvite ādīnavadassanavasena avacākāratā, maraṇe vaṇṇabhaṇanavasena uccākāratā veditabbā. Samādapane pana muṭṭhi jāṇunipphoṭanādīhi maraṇasamādapanavasena uccākāratā, ekato bhuñjantassa nakhe visaṃ pakkhipitvā maraṇādisamādapanavasena avacākāratā veditabbā.

Sobbhe vā narake vā papāte vāti ettha **sobbho** nāma samantato chinnataṭṭo gambhīro āvāṭo. **Narako** nāma tattha tattha phalantiyā bhūmiyā sayameva nibbattā mahādarī, yattha hatthīpi patanti corāpi nilīnā tiṭṭhanti. **Papātoti** pabbatantare vā thalantare vā ekato chinno hoti. **Purime upādāyāti** methunaṃ dhammaṃ paṭisevitvā adinnañca ādiyitvā pārājikaṃ āpattiṃ āpanne puggale upādāya. Sesam̐ pubbe vuttanayattā, uttānatthattā ca pākaṭamevāti.

174. Evaṃ uddiṭṭhasikkhāpadaṃ padānukkamena vibhajitvā idāni yasmā heṭṭhā padabhājanīyamhi saṅkhepeneva manussaviggahapārājikaṃ dassitaṃ, na vitthārena āpattiṃ āropetvā tanti ṭhapitā. Saṅkhepadassite ca atthe na

1. Cittassa (Sī, Syā)

sabbākāreneva bhikkhūnaṃ gahetuṃ sakkonti, anāgate ca pāpappuggalānampi okāso hoti. Tasmā bhikkhūnaṃca sabbākārena nayaggahaṇatthaṃ, anāgate ca pāpappuggalānaṃ okāsapapaṭibāhanatthaṃ puna “**sāmaṃ, adhiṭṭhāyā**”ti-ādinā nayena mātikaṃ ṭhapetvā vitthārato manussaviggahapārājikaṃ dassento “**sāmanti sayam hanatī**”ti-ādimāha.

Tatrāyaṃ anuttānapadavaṇṇanāya saddhiṃ vinicchayakathā. **Kāyenā**ti hatthena vā pādena vā muṭṭhinā vā jāṇunā vā yena kenaci aṅgapaccaṅgena. **Kāyapaṭibaddhenā**ti kāyato amocitena asi-ādinā paharaṇena. **Nissaggiyenā**ti kāyato ca kāyapaṭibaddhato ca mocitena ususatti-ādinā. Ettāvatā sāhatthiko ca¹ nissaggiyo cāti dve payogā vuttā honti.

Tattha ekameko uddissānuddissabhedato duvidho. Tattha uddesike yaṃ uddissa paharati, tasseva maraṇena kammunā bajjhati. “Yo koci maratū”ti evaṃ anuddesike² pahārappaccayā yassa kassaci maraṇena kammunā bajjhati. Ubhayathāpi ca paharitamatte vā maratu, pacchā vā teneva rogena, paharitamatteyeva kammunā bajjhati. Maraṇādhippāyena ca pahāraṃ datvā tena amatassa puna aññacittena pahāre dinne pacchāpi yadi paṭhamappahāreneva marati, tadā eva kammunā baddho. Atha dutiyappahārena marati, natthi pāṇātipāto. Ubhayehi matepi paṭhamappahāreneva kammunā baddho. Ubhayehi amate nevatthi pāṇātipāto. Esa nayo bahūhipi ekassa pahāre dinne. Tatrāpi hi yassa pahārena marati, tasseva kammunā baddho hotīti.

Kammāpatti-byattibhāvatthañcetta **eḷakacatukkampi** veditabbaṃ. Yo hi eḷakaṃ ekasmiṃ ṭhāne nipannaṃ upadhāreti “rattiṃ āgantvā vadhissāmī”ti. Eḷakassa ca nipannokāse tassa mātā vā pitā vā arahā vā paṇḍukāsavaṃ pārupitvā nipanno hoti. So rattibhāge āgantvā “eḷakaṃ māremī”ti mātaraṃ vā pitaraṃ vā arahantaṃ vā māreti. “Imaṃ vatthuṃ māremī”ti cetanāya atthibhāvato ghātako ca hoti, anantariyakammaṃca phusati, pārājikaṃcā āpajjati. Añño koci āgantuko nipanno

1. Sāhatthiyo ca (Ka)

2. Anuddesike (Syā)

hoti, “eḷakaṃ māremī”ti taṃ māreti, ghātakō ca hoti, pārājikañca āpajjati, ānantariyaṃ na phusati. Yakkho vā peto vā nipanno hoti, “eḷakaṃ māremī”ti taṃ¹ māreti, ghātakova hoti, na cānantariyaṃ phusati, na ca pārājikaṃ āpajjati, thullaccayaṃ pana hoti. Añño koci nipanno natthi, eḷakova hoti, taṃ māreti. Ghātakō ca hoti, pācittiyañca āpajjati. “Mātāpitu-arahantānaṃ aññataraṃ māremī”ti tesāmyeva aññataraṃ māreti, ghātakō ca hoti, ānantariyañca phusati, pārājikañca āpajjati. “Tesaṃ² aññataraṃ māressāmi”ti aññaṃ āgantukaṃ māreti, yakkhaṃ vā petaṃ vā māreti, eḷakaṃ vā māreti, pubbe vuttanayena vedītabbaṃ. Idha pana cetanā dāruṇā hotīti.

Aññānīpi ettha **palālapuñjādivatthūni** vedītabbāni—yo hi “lohitakaṃ asim vā sattim vā puñchissāmi”ti palālapuñje pavesento tattha nipannaṃ mātaraṃ vā pitaraṃ vā arahantaṃ vā āgantukapurisaṃ vā yakkhaṃ vā petaṃ vā tiracchānagataṃ vā māreti. Vohāravasena ghātakoti vuccati, vadhakacetanāya pana abhāvato neva kammaṃ phusati, na āpattim āpajjati. Yo pana evaṃ pavesento sarīrasamphassaṃ sallakkhetvā “satto maññe abbhantaragato maratū”ti pavesetvā māreti, tassa tesaṃ vatthūnaṃ anurūpena kammabaddho ca āpatti ca vedītabbā. Esa nayo tattha nidahanatthaṃ pavesentassāpi vanappagumbādīsu khipantassāpi.

Yopi “coraṃ māremī”ti coravesena gacchantaṃ pitaraṃ māreti, ānantariyañca phusati, pārājiko ca hoti. Yo pana parasenāya aññañca yodhaṃ, pitarañca kammaṃ karonte disvā yodhassa usuṃ khipati, “etaṃ vijjhivā mama pitaraṃ vijjhissatī”ti, yathādhippāyaṃ gate pitughātakō hoti. “Yodhe viddhe mama pitā palāyissatī”ti khipati, usu ayathādhippāyaṃ gantvā pitaraṃ māreti, vohāravasena pitughātakoti vuccati, ānantariyaṃ pana natthīti.

Adhiṭṭhahitvāti samīpe ṭhatvā. **Āṇāpetī**ti uddissa vā anuddissa vā āṇāpeti. Tattha parasenāya paccupaṭṭhitāya anuddisseva “evaṃ

1. Tc (Ka)

2. Tesāmyeva (Sī, Syā)

vijjha, evaṃ pahara, evaṃ ghātehī”ti āṇatte yattake āṇatto ghātetī, tattakā ubhinnam pāṇātipātā. Sace tattha āṇāpakassa mātāpitaro hontī, ānantariyampi phusati. Sace āṇattasseva mātāpitaro, sova ānantariyam phusati. Sace arahā hotī, ubhopī ānantariyam phusanti. Uddisitvā pana “etaṃ dīgham, rassam, rattakañcukam, nilakañcukam, hatthikkhandhe nisinnam, majjhe nisinnam vijjha, pahara, ghātehī”ti āṇatte sace so tameva ghātetī, ubhinnampi pāṇātipāto, ānantariyavatthumhi ca ānantariyam. Sace aññam māreti, āṇāpakassa natthi pāṇātipāto. Etena āṇattiko payogo vutto hotī, tattha—

Vatthum kālañca okāsam, āvudham iriyāpatham.
Tulayitvā pañca ṭhānāni, dhāreyyattham vicakkhaṇo.

Aparo nayo—

Vatthu kālo ca okāso, āvudham iriyāpatho.
Kiriyaṇvisesoti ime, cha āṇattiniyāmakā.

Tattha **vatthū**ti māretabbo satto. **Kā**loti pubbaṇhasāyanhādikālo ca yobbanathāvariyaḍikālo ca¹. **Okā**soti gāmo vā vanam vā gehadvāram vā gehamajjham vā rathikā vā siṅghāṭakam vāti evamādi. **Āvudhanti** asi vā usu vā satti vāti evamādi. **Iriyā**pathoti māretabbassa gamanam vā nisajjā vāti evamādi. **Kiriya**ṇvisesoti vijjhanam vā chedanam vā bhedanam vā saṅkhamuṇḍakam vāti evamādi.

Yadi hi vatthum visamvādetvā “yam mārehī”ti āṇatto, tato aññam māreti. “Purato paharitvā mārehī”ti vā āṇatto pacchato vā passato vā aññasmim vā padese paharitvā māreti. Āṇāpakassa natthi kammabaddho, āṇattasseva kammabaddho. Atha vatthum avisamvādetvā yathāṇattiyā māreti, āṇāpakassa āṇattikkhaṇe, āṇattassa ca māraṇakkhaṇeti ubhayesampi kammabaddho. Vatthuvisesena panettha kammaviseso ca āṇattiviseso ca hotīti. Evaṃ tāva vatthumhi saṅketavisaṅketatā vedītabbā.

1. Yobbanathāmaṇḍaviriyaḍikālo ca (Sī, Syā)

Kāle pana yo “ajja sve”ti aniyametvā “pubbaṇhe mārehī”ti āṇatto yadā kadāci pubbaṇhe māreti, natthi visaṅketo. Yo pana “ajja pubbaṇhe”ti vutto majjhanhe vā sāyanhe vā sve vā pubbaṇhe māreti, visaṅketo hoti, āṇāpakassa natthi kammabaddho. Pubbaṇhe māretum vāyamantassa majjhanhe jātepi eseva nayo. Etena nayena sabbakālappabhedesu saṅketavisaṅketatā veditabbā.

Okāsepi yo “etaṃ gāme t̥hitaṃ mārehī”ti aniyametvā āṇatto taṃ yattha katthaci māreti, natthi visaṅketo. Yo pana “gāmeyevā”ti niyametvā āṇatto vane māreti, tathā “vane”ti āṇatto gāme māreti. “Antogehadvāre”ti āṇatto gehamajjhe māreti, visaṅketo. Etena nayena sabbokāsabhedesu saṅketavisaṅketatā veditabbā.

Āvudhepi yo “asinā vā usunā vā”ti aniyametvā “āvudhena mārehī”ti āṇatto yena kenaci āvudhena māreti, natthi visaṅketo. Yo pana “asinā”ti vutto usunā, “iminā vā asinā”ti vutto aññena asinā māreti. Etasseva vā asissa “imāya dhārāya mārehī”ti vutto itarāya vā dhārāya, talena vā tuṇḍena vā tharunā vā māreti, visaṅketo. Etena nayena sabba-āvudhabhedesu saṅketavisaṅketatā veditabbā.

Iriyāpathe pana yo “etaṃ gacchantam mārehī”ti vadati, āṇatto ca naṃ sace gacchantam māreti, natthi visaṅketo. “Gacchantameva mārehī”ti vutto pana sace nisinnam māreti. “Nisinnameva vā mārehī”ti vutto gacchantam māreti, visaṅketo hoti. Etena nayena sabba-iriyāpathabhedesu saṅketavisaṅketatā veditabbā.

Kiriyāvisesepi yo “vijjhivā mārehī”ti vutto vijjhivāva māreti, natthi visaṅketo. Yo pana “vijjhivā mārehī”ti vutto chindivā māreti, visaṅketo. Etena nayena sabbakiriyāvisesabhedesu saṅketavisaṅketatā veditabbā.

Yo pana liṅgavasena “dīgham, rassam, kālam, odātam, kisaṃ, thūlam mārehī”ti aniyametvā āṇāpeti, āṇatto ca yaṃkiñci

tādisaṃ māreti, natthi visaṅketo¹, ubhinnaṃ pārājikaṃ. Atha pana so attānaṃ sandhāya āṇāpeti, āṇatto ca “ayameva īdiso”ti āṇāpakameva māreti, āṇāpakassa dukkaṭaṃ, vadhakassa pārājikaṃ. Āṇāpako attānaṃ sandhāya āṇāpeti, itaro aññaṃ tādisaṃ māreti, āṇāpako muccati, vadhakasappa pārājikaṃ. Kasmā? Okāsassa aniyamitattā. Sace pana attānaṃ sandhāya āṇāpentopi okāsaṃ niyameti “asukasmiṃ nāma rattiṭṭhāne vā divāṭṭhāne vā therāsane vā navāsane vā majjhimāsane vā nisinnaṃ evarūpaṃ nāma mārehi”ti. Tattha ca añño nisinnaṃ hoti, sace āṇatto taṃ māreti, neva vadhako muccati na āṇāpako. Kasmā? Okāsassa aniyamitattā. Sace pana aniyamitokāsaṃ aññatra māreti, āṇāpako muccatīti ayaṃ nayo **Mahā-aṭṭhakathāyaṃ** suṭṭhu daḷhaṃ katvā vutto. Tasmā ettha na anādariyaṃ kātābbanti.

“Adhiṭṭhāyā”ti mātikāvasena āṇattikapayogakathā niṭṭhitā.

Idāni ye **dūtenā**ti imassa mātikāpadassa niddesadassanattaraṃ “**bhikkhu bhikkhuṃ āṇāpeti**”ti-ādayo cattāro vārā vuttā. Tesu so taṃ maññaṃānoti so āṇatto yo āṇāpakena “itthannāmo”ti akkhāto, taṃ maññaṃāno tameva jīvitaṃ voropeti, ubhinnaṃ pārājikaṃ. **Taṃ maññaṃāno aññanti** “yaṃ jīvitaṃ voropehi”ti vutto taṃ maññaṃāno aññaṃ tādisaṃ jīvitaṃ voropeti, mūlaṭṭhassa anāpatti. **Aññaṃ maññaṃāno tanti** yo āṇāpakena vutto, tassa balavasahāyaṃ samīpe ṭhitaṃ disvā “imassa balenāyaṃ gajjati², imaṃ tāva jīvitaṃ voropemi”ti paharanto itarameva parivattitvā tasmim̐ ṭhāne ṭhitaṃ “sahāyo”ti maññaṃāno jīvitaṃ voropeti, ubhinnaṃ pārājikaṃ. **Aññaṃ maññaṃāno aññanti** purimanayeneva “imaṃ tāvassa sahāyaṃ jīvitaṃ voropemi”ti sahāyameva voropeti, tasseva pārājikaṃ.

Dūtaparamparāpadassa niddesavāre **itthannāmassa pāvada**ti-ādīsu eko ācariyo tayo Buddharakkhitadhammarakkhitasam̐gharakkhitanāmakā

1. Visaṅketoti (Ka)

2. Gacchati (Sī), tajjati (Syā)

antevāsikā daṭṭhabbā. Tattha **bhikkhu bhikkhum āṇāpetī**ti ācariyo kañci puggalaṃ mārāpetukāmo tamatthaṃ ācikkhitvā Buddharakkhitaṃ āṇāpeti. **Itthannāmassa pāvadāti** gaccha tvaṃ Buddharakkhita etamatthaṃ Dhammarakkhitassa pāvada. **Itthannāmo itthannāmassa pāvadatūti** Dhammarakkhitopi Saṃgharakkhitassa pāvadatu. **Itthannāmo itthannāmaṃ jīvitā voropetūti** evaṃ tayā āṇattena Dhammarakkhitena āṇatto Saṃgharakkhito itthannāmaṃ puggalaṃ jīvitā voropetu, so hi amhesu vīrajātiko paṭibalo imasmiṃ kammeti. **Āpatti dukkaṭassāti** evaṃ āṇāpentassa ācariyassa tāva dukkaṭaṃ. **So itarassa ārocetīti** Buddharakkhito Dhammarakkhitassa, Dhammarakkhito ca Saṃgharakkhitassa “amhākaṃ ācariyo evaṃ vadati ‘itthannāmaṃ kira jīvitā voropehi, tvaṃ kira amhesu vīrapuriso’ti” āroceti, evaṃ tesampi dukkaṭaṃ. **Vadhako paṭiggaṇhātīti** “sādhu voropessāmī”ti Saṃgharakkhito sampaṭicchati. **Mūlaṭṭhassa āpatti thullaccayassāti** Saṃgharakkhitena paṭiggahitamatte ācariyassa thullaccayaṃ. Mahājano hi tena pāpe niyojitoti. **So tanti** so ce Saṃgharakkhito taṃ puggalaṃ jīvitā voropeti, sabbesaṃ catunnampi janānaṃ pārājikaṃ. Na kevalaṅca catunnaṃ, etenūpāyena visaṅketam akatvā paramparāya āṇāpentaṃ samaṇasataṃ samaṇasahassaṃ vā hotu sabbesaṃ pārājikameva.

Visakkiyadūtapadaniddese **so aññaṃ āṇāpetīti** so ācariyena āṇatto Buddharakkhito Dhammarakkhitaṃ adisvā vā avattukāmo vā hutvā Saṃgharakkhitameva upasaṅkamitvā “amhākaṃ ācariyo evamāha ‘itthannāmaṃ kira jīvitā voropehī’ti” visaṅketam karonto āṇāpeti. Visaṅketakaraṇeneva hi esa “**visakkiyadūto**”ti vuccati. **Āpatti dukkaṭassāti** āṇattiyā tāva Buddharakkhitassa dukkaṭaṃ. **Paṭiggaṇhāti āpatti dukkaṭassāti** Saṃgharakkhitena sampaṭicchite mūlaṭṭhasseva dukkaṭanti veditabbaṃ. Evaṃ sante paṭiggahaṇe āpattiyeva na siyā, sañcarittapaṭiggahaṇamaraṇābhinandanesupi ca āpatti hoti, maraṇapaṭiggahaṇe kathaṃ na siyā, tasmā paṭiggaṇhantassevetam dukkaṭaṃ, tenevettha “mūlaṭṭhassa”ti na vuttaṃ. Purimanayepi cetam paṭiggaṇhantassa veditabbameva, okāsābhāvena pana na vuttaṃ. Tasmā yo

yo paṭiggaṇhāti, tassa tassa tappaccayā āpattiyevāti ayamettha amhākaṃ khanti. Yathā cettha, evaṃ adinnādānepīti.

Sace pana so taṃ jīvitā voropeti, āṇāpakassa ca Buddharakkhitassa, voropakassa ca Saṃgharakkhitassāti ubhinnampi pārājikaṃ. Mūlaṭṭhassa pana ācariyassa visaṅketattā pārājikena anāpatti. Dhammarakkhitassa ajānanatāya sabbena sabbaṃ anāpatti. Buddharakkhito pana dvinnam sotthibhāvaṃ katvā attanā naṭṭhoti.

Gatapaccāgatadūtaniddese **so gantvā puna paccāgacchatīti** tassa jīvitā voropetabbassa samīpaṃ gantvā susaṃvihitārakkhattā taṃ jīvitā voropetum asakkonto āgacchati. **Yadā sakkosi, tadāti** kiṃ ajeva mārito mārito hoti, gaccha, yadā sakkosi, tadā naṃ jīvitā voropehīti. **Āpatti dukkaṭassāti** evaṃ puna āṇattiyāpi dukkaṭameva hoti. Sace pana so avassaṃ jīvitā voropetabbo hoti, atthasādhikacetanā¹ maggānantaraphalasadisā, tasmā ayaṃ āṇattikkhaṇeyeva pārājiko. Sacepi vadhako saṭṭhivassātikkamena taṃ vadhati², āṇāpako ca antarāva kālaṃ karoti, hīnāya vā āvattati, assamaṇova hutvā kālaṃ karissati, hīnāya vā āvattissati. Sace āṇāpako gihikāle mātaraṃ vā pitaraṃ vā arahantaṃ vā sandhāya evaṃ āṇāpetvā pabbajati, tasmim pabbajite āṇatto taṃ māreti, āṇāpako gihikāleyeva mātughātaṃ, pitughātaṃ, arahantaghātaṃ vā hoti, tasmā nevassa pabbajjā, na upasampadā ruhati. Sacepi māretabbapuggalo āṇattikkhaṇe puthujjano, yadā pana naṃ āṇatto māreti, tadā arahā hoti, āṇattato vā pahāraṃ labhitvā dukkhamūlikaṃ saddhaṃ nissāya vipassanto arahantaṃ patvā tenevābādheṇa kālaṃ karoti, āṇāpako āṇattikkhaṇeyeva arahantaghātaṃ. Vadhako pana sabbattha upakkamakaraṇakkhaṇeyeva pārājikoti.

Idāni ye sabbesuyeva imesu dūtavasena vuttamātikāpadesu saṅketavisaṅketadassanatthaṃ vuttā tayo vārā, tesu paṭhamavāre tāva yasmā taṃ saṅikaṃ vā bhaṇanto tassa vā badhiratāya “mā

1. Atthasādhakacetanā (Ka)

2. Vadheti (Sī, Syā)

ghātehi”ti etaṃ vacanaṃ na sāveti, tasmā mūlaṭṭho na mutto. Dutiyavāre sāvitattā mutto. Tatiyavāre pana tena ca sāvitattā, itarena ca “sādhū”ti sampaṭṭichitvā oratattā¹ ubhopi muttāti.

Dūtakathā niṭṭhitā.

175. Araho rahosaññīniddeśādīsu **arahoti** sammukhe. **Rahoti** parammukhe. Tattha yo upaṭṭhānakāle veribhikkhumhi bhikkhūhi saddhiṃ āgantvā purato nisinneyeva andhakāradosena tassa āgatabhāvaṃ ajānanto “aho vata itthannāmo hato assa, corāpi nāma taṃ na hananti, sappo vā na ḍaṃsati, na satthaṃ vā visaṃ vā āharatī”ti tassa maraṇaṃ abhinandanto īdisāni vacanāni ullapati, ayaṃ **araho rahosaññī ullapati** nāma, sammukheva tasmīṃ parammukhasaññīti attho. Yo pana taṃ purato nisinnaṃ disvā puna upaṭṭhānaṃ katvā gatehi bhikkhūhi saddhiṃ gatepi tasmīṃ “idheva so nisinno”ti saññī hutvā purimanayeneva ullapati, ayaṃ **raho arahosaññī ullapati** nāma. Etenevupāyena araho arahosaññī ca raho rahosaññī ca veditabbo. Catunnampi ca etesaṃ vācāya vācāya dukkaṇṭanti veditabbaṃ.

Idāni maraṇavaṇṇasaṃvaṇṇanāya vibhāgadassanattamaṃ vuttesu pañcasu kāyena saṃvaṇṇanādīmātikāniddeśesu **kāyena vikāraṃ karotīti** yathā so jānāti “satthaṃ vā āharitvā visaṃ vā khāditvā rajjuyā vā ubbandhitvā sobbhādisu vā papatitvā yo marati, so kira dhanāṃ vā labhati, yaṃ vā labhati, saggaṃ vā gacchatīti ayamatto etena vutto”ti, tathā hatthamuddādīhi dasseti. **Vācāya bhaṇatīti** tamevatthaṃ vākyabhedaṃ katvā bhaṇati. Tatiyavāro ubhayavasena vutto. Sabbattha saṃvaṇṇanāya payoge payoge dukkaṇṭaṃ. Tassa dukkhupattiyaṃ saṃvaṇṇakassa thullaccayaṃ. Yaṃ uddissa saṃvaṇṇanā katā, tasmīṃ mate saṃvaṇṇanakkaṇe yaṃ saṃvaṇṇakassa pārājikaṃ. So taṃ na jānāti añño ñatvā “laddho vata me sukhupatti-upāyo”ti tāya saṃvaṇṇanāya marati, anāpatti. Dvinnāṃ uddissa saṃvaṇṇanāya katāya eko ñatvā marati, pārājikaṃ. Dvepi maranti, pārājikaṃ ca akusalarāsi ca. Esa nayo sambahulesu.

Anuddissa¹ maraṇaṃ saṃvaṇṇento āhiṇḍati, yo yo taṃ saṃvaṇṇanaṃ ñatvā marati, sabbo tena mārito hoti.

Dūtena saṃvaṇṇanāyaṃ “asukaṃ nāma gehaṃ vā gāmaṃ vā gantvā itthannāmassa evaṃ² maraṇavaṇṇaṃ saṃvaṇṇehī”ti sāsane ārocitamatte dukkaṭaṃ. Yassatthāya pahito, tassa dukkhuppattiyā mūlaṭṭhassa thullaccayaṃ, maraṇena pārājikaṃ. Dūto “ñāto dāni ayaṃ saggamaggo”ti tassa anārocetvā attano ñātissa vā sālohitassa vā āroceti, tasmim̐ mate visaṅketo hoti, mūlaṭṭho muccati. Dūto tatheva cintetvā sayam̐ saṃvaṇṇanāya vuttaṃ katvā marati, visaṅketova. Anuddissa³ pana sāsane ārocite yattakā dūtassa saṃvaṇṇanāya maranti, tattakā pāṇātipātā. Sace mātāpitāro maranti, ānantariyampi hoti.

176. Lekhāsaṃvaṇṇanāyaṃ **lekhaṃ chindatī**ti paṇṇe vā potthake vā akkharāni likhati “yo satthaṃ vā āharitvā papāte vā papatitvā aññehi vā aggippavesana-udakappavesanādīhi upāyehi marati, so idaṇcidaṇca labhatī”ti vā “tassa dhammo hotī”ti vāti, etthāpi dukkaṭathullaccaya⁴ vuttanayeneva veditabbā. Uddissa likhite pana yaṃ uddissa likhitaṃ, tasseva maraṇena pārājikaṃ. Bahū uddissa likhite yattakā maranti, tattakā pāṇātipātā. Mātāpitūnaṃ maraṇena ānantariyaṃ. Anuddissa likhitepi eseva nayo. “Bahū marantī”ti vipaṭṭisāre uppanne taṃ potthakaṃ jhāpetvā vā, yathā vā akkharāni na paññāyanti, tathā katvā muccati. Sace so parassa potthako hoti uddissa⁵ likhito vā hoti anuddissa likhito vā, gahitaṭṭhāne ṭhapetvā muccati. Sace mūlena kīto hoti, potthakassāmikānaṃ potthakaṃ, yesaṃ hatthato mūlaṃ gahitaṃ, tesaṃ mūlaṃ datvā muccati. Sace sambahulā “maraṇavaṇṇaṃ likhissāmā”ti ekajjhāsaya hutvā eko tālarukkhaṃ⁶ ārohitvā paṇṇaṃ chindati, eko āharati, eko potthakaṃ karoti, eko likhati, eko sace kaṇṭakalekhā hoti, masim̐ makkheti. Masim̐ makkhetvā taṃ potthakaṃ sajjetvā

1. Anodissa (Ka)

2. Eva (Sī, Syā)

3. Anudissa (Syā)

4. Dukkaṭathullaccayapārājikā (Syā)

5. Odissa (Ka)

6. Rukkhaṃ (Ka)

sabbeva sabhāyaṃ vā āpaṇe vā yattha vā pana lekhādassanakotūhalakā bahū sannipatanti, tattha ṭhapenti. Taṃ vācetvā sacepi eko marati, sabbesaṃ pārājikaṃ. Sace bahukā maranti, vuttasadisova nayo. Vipphaṇṣāre pana uppanne taṃ potthakaṃ sacepi mañjūsāyaṃ gopenti, añño ca taṃ disvā nīharitvā puna bahūnaṃ dasseti, neva muccanti. Tiṭṭhatu mañjūsā, sacepi taṃ potthakaṃ nadiyaṃ vā samudde vā khipanti dhovanti vā, khaṇḍākhaṇḍaṃ vā chindanti, aggimhi vā jhāpenti, yāva saṅghaṭṭitepi duddhote vā dujjhāpīte vā patte akkharāṇi paññāyanti, tāva na muccanti. Yathā pana akkharāṇi na paññāyanti, tatheva kate muccantīti.

Idāni thāvarapayogassa vibhāgadassanatthaṃ vuttesu opātādimātikānidhesesu **manussaṃ uddissa opātaṃ khanatīti** itthannāmo patitvā marissatīti kañci manussaṃ uddisitvā yattha so ekako vicarati, tattha āvāṭaṃ khanati, khanantassa tāva sacepi jātapathaviyā¹ khanati, pāṇātipātassa payogattā payoge payoge dukkaṭaṃ. Yaṃ uddissa khanati, tassa dukkhuppattiyā thullaccayaṃ, maraṇena pārājikaṃ. Aññasmaṃ patitvā mate anāpatti. Sace anuddissa “yo koci marissatī”ti khato hoti, yattakā patitvā maranti, tattakā pāṇātipātā. Ānantariyavatthūsu ca ānantariyaṃ, thullaccayapācittiyavatthūsu thullaccayapācittiyāni.

Bahū tattha cetanā, katamāya pārājikaṃ hotīti? **Mahā-aṭṭhakathāyaṃ** tāva vuttaṃ “āvāṭaṃ gambhīrato ca āyāmaṇṇitthārato ca khanitvā pamāṇe ṭhapetvā tacchetvā puñchitvā paṃsupacchiṃ uddharantassa sanniṭṭhāpikā atthasādhikacetanā² maggānantaraphalasadisā. Sacepi vassasatassa accayena patitvā avassaṃ maraṇakasatto hoti, sanniṭṭhāpikacetanāyameva pārājikaṃ”ti. **Mahāpaccariyaṃ**, pana **Saṅkhepaṭṭhakathāyaṃ** “imasmiṃ āvāṇe patitvā marissatīti ekasmimpi kudālapphāre dinne sace koci tattha pakkhalito patitvā marati, pārājikameva. **Suttantikattherā** pana sanniṭṭhāpikacetanaṃ³ gaṇhantī”ti vuttaṃ.

1. Jātapathaviṃ (Syā, Ka)

2. Atthasādhakacetanā (Syā, Ka)

3. Sanniṭṭhāpakacetanaṃ (Syā)

Eko “opātaṃ khanitvā asukaṃ nāma ānetvā idha pātetvā māreyī”ti aññaṃ āṇāpeti, so taṃ pātetvā māreti, ubhinnaṃ pārājikaṃ. Aññaṃ pātetvā māreti, sayam patitvā marati, añño attano dhammatāya patitvā marati, sabbattha visaṅketo hoti, mūlaṭṭho muccati. “Asuko asukaṃ ānetvā idha māressatī”ti khatepi eseṇa nayo. Maritukāmā idha marissantīti khanati, ekassa maraṇe pārājikaṃ. Bahūnaṃ maraṇe akusalarāsi. Mātāpitūnaṃ maraṇe ānantariyaṃ, thullaccayapācittiyavattḥsu thullaccayapācittiyāni.

“Ye keci māretukāmā, te idha pātetvā māressantī”ti khanati, tattha pātetvā mārenti, ekasmiṃ mate pārājikaṃ, bahūsu akusalarāsi, ānantariyādivattḥsu ānantariyādīni. Idheva arahantāpi saṅghaṃ gacchanti, purimanaye pana “tesaṃ maritukāmatāya patanaṃ natthī”ti te na saṅgayhanti. Dvīsūpi navesu attano dhammatāya patitvā mate visaṅketo. “Ye keci attano verike ettha pātetvā māressantī”ti khanati, tattha ca verikā verike pātetvā mārenti, ekasmiṃ mārite pārājikaṃ, bahūsu akusalarāsi. Mātari vā pitari vā arahante vā verikehi ānetvā tattha mārite ānantariyaṃ. Attano dhammatāya patitvā matesu visaṅketo.

Yo pana “maritukāmā vā amaritukāmā vā māretukāmā vā amāretukāmā vā ye keci ettha patitā vā pātītā vā marissantī”ti sabbathāpi anuddisṇeva khanati. Yo yo marati, tassa tassa maraṇena yathānūrūpaṃ kammaṇca phusati, āpattiṇca āpajjati. Sace gabbhinī patitvā sagabbhā marati, dve pāṇātipātā. Gabbhoyeva vinassati, eko. Gabbho na vinassati, mātā marati, ekoyeva. Corehi anubaddho patitvā marati, opātakhanakasṇeva pārājikaṃ. Corā tattha pātetvā mārenti, pārājikameva. Tattha patitaṃ bahi nīharitvā mārenti, pārājikameva. Kasmā? Opāte patitappayogena gahitattā. Opātato nikkhamitvā teneva ābādhena marati, pārājikameva. Bahūni vassāni atikkamitvā puna kupitena tenevābādhena marati, pārājikameva. Opāte patanappaccayā uppannarogena gilānasṇeva añño rogo uppajjati, opātarogo

balavataro hoti, tena matepi opātakhanako na muccati. Sace pacchā uppannarogo bala vā hoti, tena mate muccati. Ubhohi mate na muccati. Opāte opapātikamanusso nibbattitvā uttaritum asakkonto marati, pārājikameva. Manussam uddissa khate yakkhādīsu patitvā matesu anāpatti. Yakkhādayo uddissa khate manussādīsu marantesupi eseva nayo. Yakkhādayo uddissa khanantassa pana khananepi tesam dukkhappattiyampi dukkaṭameva. Maraṇe vatthuvaseṇa thullaccayam vā pācittiyam vā. Anuddissa khate opāte yakkharūpena vā petarūpena vā patati, tiracchānarūpena marati. Patanarūpaṃ pamāṇam, tasmā thullaccayanti **Upatissatthero**. Maraṇarūpaṃ pamāṇam, tasmā pācittiyanti **Phussadevatthero**. Tiracchānarūpena patitvā yakkhapetarūpena matepi eseva nayo.

Opātakhanako opātam aññassa vikkiṇāti vā, mudhā vā deti, yo yo patitvā marati, tappaccayā tasseeva āpatti ca kammabaddho ca. Yena laddho, so niddoso. Atha sopi “evam patitā uttaritum asakkontā na nassissanti, su-uddharā¹ vā na bhavissanti”ti tam opātam gambhīrataram vā uttānataram vā dīghataram vā rassataram vā vitthatataram vā sambādhatarām vā karoti, ubhinnaṃ āpatti ca kammabaddho ca. “Bahū maranti”ti vipphaṇṇasāre uppanne opātam paṃsunā pūreti, sace koci paṃsumhi patitvā marati, pūretvāpi mūlaṭṭho na muccati. Deve vassante kaddamo hoti, tattha laggitvā matepi². Rukkho vā patanto, vāto vā vassodakam vā paṃsum harati, kandaṃ mūlattham vā pathaviṃkhanantā tattha āvāṭam karonti. Tattha sace koci laggitvā vā patitvā vā marati, mūlaṭṭho na muccati. Tasmim pana okāse mahantaṃ taḷākam vā pokkharāṇim vā kāretvā cetiyam vā patiṭṭhāpetvā, bodhiṃ vā ropetvā, āvāsaṃ vā sakaṭamaggaṃ vā kāretvā muccati. Yadāpi thiraṃ katvā pūrite opāte rukkhādīnam mūlāni mūlehi saṃsibbitāni honti, jātapathavi³ jāta, tadāpi muccati. Sacepi nadī āgantvā opātam harati, evampi muccatīti. Ayam tāva opātakathā.

Opātasseeva pana anulomesu pāsādīsopi yo tāva pāsam oḍḍeti “ettha bajjhitvā sattā marissanti”ti, avassam bajjhanakasattānam

1. Su-uddharā (?)

2. Matepi pārājikameva (Ka)

3. Jātapathavi vā (Si)

vasena hatthā muttamatte pārājikānantariyathullaccayapācittiyāni veditabbāni. Uddissa kate yaṃ uddissa oḍḍito, tato aññesaṃ bandhane anāpatti. Pāse mūlena vā mudhā vā dinnepi mūlaṭṭhasseva kammabaddho, sace yena laddho, so uggaḷitaṃ vā pāsaṃ saṇṭhapeti, passena vā gacchante disvā vatim katvā sammukhe paveseti, thaddhataraṃ vā pāsayaṭṭhiṃ ṭhapeti, daḷhataraṃ vā pāsarajjūṃ bandhati, thirataṃ vā khāṇukaṃ ākoṭeti, ubhopi na muccanti. Sace vipphaṇṣāre uppanne pāsaṃ uggaḷāpetvā gacchati, taṃ disvā puna aññe saṇṭhapenti, baddhā baddhā maranti, mūlaṭṭho na muccati.

Sace pana tena pāsayaṭṭhi sayam akatā hoti, gahitaṭṭhāne ṭhapetvā muccati, tatthajātakayaṭṭhiṃ chinditvā muccati. Sayamkatayaṭṭhiṃ pana gopentopi na muccati. Yadi hi taṃ añño gaṇhitvā pāsaṃ saṇṭhapeti, tappaccayā marantesu mūlaṭṭho na muccati. Sace taṃ jhāpetvā alātaṃ katvā chaḍḍeti, tena alātena pahāraṃ laddhā marantesupi na muccati. Sabbaso pana jhāpetvā vā nāsetvā vā muccati. Pāsarajjūpi aññehi ca vaṭṭitaṃ gahitaṭṭhāne ṭhapetvā muccati. Rajjūke labhitvā sayam vaṭṭitaṃ ubbaṭṭetvā, vāke labhitvā vaṭṭitaṃ hīraṃ hīraṃ katvā muccati. Araññato pana sayam vāke āharitvā vaṭṭitaṃ gopentopi na muccati. Sabbaso pana jhāpetvā vā nāsetvā vā muccati.

Adūhalaṃ sajjento catūsu pādesu adūhalamañcaṃ ṭhapetvā pāsāṇe āropeti, payoge payoge dukkaṭaṃ. Sabbasajjaṃ katvā hatthato muttamatte avassaṃ ajjhottharitaḥkassattānaṃ vasena uddissakānuddissakānurūpena pārājikādīni veditabbāni. Adūhale mūlena vā mudhā vā dinnepi mūlaṭṭhasseva kammabaddho. Sace yena laddhaṃ, so patitaṃ vā ukkhipati, aññepi pāsāṇe āropetvā garukataṃ vā karoti, passena vā gacchante disvā vatim katvā adūhale paveseti, ubhopi na muccanti. Sacepi vipphaṇṣāre uppanne adūhalaṃ pātetvā gacchati, taṃ disvā añño saṇṭhapeti, mūlaṭṭho na muccati. Pāsāṇe pana gahitaṭṭhāne ṭhapetvā, adūhalapāde ca pāsayaṭṭhiyaṃ vuttanayena gahitaṭṭhāne vā ṭhapetvā, jhāpetvā vā muccati.

Sūlaṃ ropentassāpi sabbasajjaṃ katvā hatthato muttamatte sūlamukhe patitvā avassaṃ maraṇakasattānaṃ vasena uddissānuddissānurūpato

pārājikādīni veditabbāni, sūle mūlena vā mudhā vā dinnepi mūlaṭṭhasseva kammabaddho, sace yena laddhaṃ, so “ekappahāreneva marissanti”ti tikhiṇataraṃ vā karoti, “dukkhaṃ marissanti”ti kuṇṭhataraṃ vā karoti, “uccan”ti sallakkhetvā nīcataraṃ vā “nīcan”ti sallakkhetvā uccataraṃ vā puna ropeti, vaṅkaṃ vā ujukaṃ, ati-ujukaṃ vā īsakaṃ poṇaṃ karoti, ubhopi na muccanti. Sace pana “aṭṭhāne ṭhitan”ti aññasmiṃ ṭhāne ṭhapeti, taṃ ce māraṇatthāya ādito pabhuti pariyesitvā kataṃ hoti, mūlaṭṭho na muccati. Apariyesitvā pana katameva labhitvā ropite mūlaṭṭho muccati. Vipphaṇṣāre uppanne pāsayaṭṭhiyaṃ vuttanayena gahitaṭṭhāne vā ṭhapetvā, jhāpetvā vā muccati.

177. Apassene **satthaṃ vāti** ettha **apassenam** nāma niccaparibhogo mañco vā pīṭhaṃ vā apassenaphalakaṃ vā divāṭṭhāne nisīdantassa¹ apassenakatthambho vā tatthaajātakarukkho vā caṅkame apassāya tiṭṭhantassa ālambanarukkho vā ālambanaphalakaṃ vā, sabbametaṃ² apassaniyāṭṭhena³ apassenam nāma, tasmim apassene yathā apassayantaṃ vijjhati vā chindati vā, tathā katvā vāsipharasusatti-ārakaṇṭakādīnaṃ aññataraṃ satthaṃ ṭhapeti, dukkaṭaṃ. Dhuvaparibhogatṭhāne nirāsaṅkassa nisīdato vā nipajjato vā apassayantassa vā satthasamphassapaccayā dukkhupattiyā thullaccayaṃ, maraṇena pārājikaṃ. Taṃ ce aññoṇi tassa veribhikkhu viharacārikaṃ caranto disvā “imassa maññe maraṇatthāya idaṃ nikkhattaṃ, sādhu suṭṭhu maratū”ti abhinandanto gacchati, dukkaṭaṃ. Sace pana sopi tattha “evaṃ kate sukataṃ bhavissati”ti tikhiṇatarādikaraṇena⁴ kiñci kammaṃ karoti, tassāpi pārājikaṃ. Sace pana “aṭṭhāne ṭhitan”ti uddharitvā aññasmiṃ ṭhāne ṭhapeti, tadatthameva katvā ṭhapite mūlaṭṭho na muccati. Pākatikaṃ labhitvā ṭhapitaṃ hoti, muccati. Taṃ apanetvā aññaṃ tikhiṇataraṃ ṭhapeti, mūlaṭṭho muccateva.

Visamakṅkhanepi yāva maraṇābhinandane dukkaṭaṃ, tāva esseva nayo. Sace pana sopi “khuddakaṃ visamaṇḍalan”ti sallakkhetvā mahantataraṃ vā⁵

1. Nisinnassa (Ka) 2. Sabbametaṃ (Ka) 3. Apassaniyāṭṭhena (Syā)

4. Tikhiṇadhārādikaraṇena (Ka)

5. Mahantataraṃ (Si), mahantaṃ (Syā)

karoti, mahantaṃ vā “atirekaṃ hotī”ti khuddakaṃ karoti, tanukaṃ vā bahalaṃ, bahalaṃ vā tanukaṃ karoti, agginā tāpetvā heṭṭhā vā upari vā sañcāreti, tassāpi pārājikaṃ. “Idaṃ aṭṭhāne ṭhitaṃ”ti sabbameva tacchettvā puñchitvā aññasmiṃ ṭhāne ṭhabeti. Attanā bhesajjāni yojetvā kate mūlaṭṭho na muccati, attanā akate muccati. Sace pana so “idaṃ visaṃ atiparittan”ti aññampi ānetvā pakkhipati, yassa visena marati, tassa pārājikaṃ. Sace ubhinnampi santakena marati, ubhinnampi pārājikaṃ. “Idaṃ visaṃ nibbisan”ti¹ taṃ apanetvā attano visameva ṭhabeti, tasseva pārājikaṃ, mūlaṭṭho muccati.

Dubbalaṃ vā karotīti mañcapīṭhaṃ aṭaniyā heṭṭhābhāge chinditvā, vidalehi vā rajjukehi vā yehi vītaṃ hoti, te vā chinditvā appāvasesameva katvā heṭṭhā āvudhaṃ nikkhipati “ettha patitvā marissatī”ti. Apassenaphalakādīnampi caṅkame ālambanarukkaphalakapariyosānānaṃ parabhāgaṃ chinditvā heṭṭhā āvudhaṃ nikkhipati, sobbhādīsu mañcaṃ vā pīṭhaṃ vā apassenaphalakaṃ vā ānetvā ṭhabeti, yathā tattha nisinnamatto vā apassitamatto vā patati, sobbhādīsu vā sañcaraṇasetu hoti, taṃ dubbalaṃ karoti, evaṃ karontassa karaṇe dukkaṭaṃ. Itarassa dukkhupattiyā thullaccayaṃ, maraṇe pārājikaṃ. Bhikkhuṃ ānetvā sobbhādīnaṃ taṇe ṭhabeti “disvā bhayena kampento patitvā marissatī”ti, dukkaṭaṃ. So tattheva patati, dukkhupattiyā thullaccayaṃ, maraṇe pārājikaṃ. Sayāṃ vā pāpeti, aññena vā pātāpeti, añño avutto vā attano dhammatāya pāpeti, amanusso pāpeti, vātappahārena patati, attano dhammatāya patati, sabbattha maraṇe pārājikaṃ. Kasmā? Tassa payogena sobbhādītaṇe ṭhitattā.

Upanikkhipanaṃ nāma samīpe nikkhipanaṃ. Tattha “yo iminā asinā mato, so dhanāṃ vā labhati”ti-ādinā nayena maraṇavaṇṇaṃ vā saṃvaṇṇetvā “iminā maraṇatthikā marantu, māraṇatthikā mārentū”ti vā vatvā asim upanikkhipati, tassa upanikkhipane dukkaṭaṃ. Maritukāmo vā tena attānaṃ

1. Nibbiriyaṇṭi (Sī, Syā)

paharatu, māretukāmo vā aññaṃ paharatu, ubhayathāpi parassa dukkhupattiyā upanikkhepakassa thullaccayaṃ, maraṇe pārājikaṃ. Anuddissa nikkhitte bahūnaṃ maraṇe akusalarāsi. Pārājikādivatthūsu pārājikādīni. Vipphaṇṇasāre uppanne asinṃ gahitaṭṭhāne ṭhapetvā muccati. Kiṇitvā gahito hoti, asisāmikānaṃ asinṃ, yesaṃ hatthato mūlaṃ gahitaṃ, tesāṃ mūlaṃ datvā muccati. Sace lohapinḍinṃ vā phālaṃ vā kudālaṃ vā gahetvā asi kārāpito hoti, yaṃ bhaṇḍaṃ gahetvā kārīto, tadeva katvā muccati. Sace kudālaṃ gahetvā kārītaṃ vināsetvā phālaṃ karoti, phālena pahāraṃ labhitvā marantesupi pāṇātipātato na muccati. Sace pana lohaṃ samuṭṭhāpetvā upanikkhipanattameva kārīto hoti, arena¹ ghaṃsitvā cuṇṇavicuṇṇaṃ katvā vippakiṇṇe muccati. Sacepi samvaṇṇanāpotthako viya bahūhi ekajjhāsayahehi kato hoti, potthake vuttanayeneva kammabaddhavinicchayo veditabbo. Esa nayo **sattibheṇḍisu**². **Lagule**³ pāsayaṭṭhisadiso vinicchayo. Tathā **pāsāṇe**. **Satthe** asisadisova. **Visaṃ vāti** visaṃ upanikkhipantassa vatthuvasena uddissānuddissānurūpato pārājikādivatthūsu pārājikādīni veditabbāni. Kiṇitvā ṭhapite purimanayena paṭipākātikaṃ katvā muccati, sayāṃ bhesajjehi yojite avisaṃ katvā muccati. **Rajjuyā** pāsarajjusadisova vinicchayo.

Bhesajje yo bhikkhu veribhikkhussa pajjarake vā visabhāgaroge vā uppanne asappāyānīpi sappi-ādīni sappāyānīti maraṇādhippāyo deti, aññaṃ vā kiñci kandaṃulaphalaṃ, tassa evaṃ bhesajjadāne dukkaṭaṃ. Parassa dukkhupattiyaṃ, maraṇe ca thullaccayapārājikāni, ānantariyavatthumhi ānantariyanti veditabbāni.

178. Rūpūpahāre **upasaṃharatīti** paraṃ vā amanāparūpaṃ tassa samīpe ṭhapeti, attanā vā yakkhapetādivesaṃ gahetvā tiṭṭhati, tassa upasaṃhāramatte dukkaṭaṃ. Parassa taṃ rūpaṃ disvā bhayupattiyaṃ thullaccayaṃ, maraṇe pārājikaṃ. Sace pana tadeva rūpaṃ ekaccassa manāpaṃ hoti, alābhakena ca sussitvā marati, visaṅketo. **Manāpiyepi** eseva nayo. Tattha pana

1. Ārena (Syā)

2. Sattibhindisu (Syā)

3. Sūlalaguḷesu (Syā)

visesena itthīnaṃ purisarūpaṃ purisānañca itthirūpaṃ manāpaṃ, taṃ alaṅkaritvā upasaṃharati, diṭṭhamattakameva karoti, aticiraṃ passitumpi na deti. Itaro alābhakena sussitvā marati, pārājikaṃ. Sace uttasitvā marati, visanketo. Atha pana uttasitvā vā alābhakena vāti avicāretvā “kevalaṃ passitvā marissatī”ti upasaṃharati, uttasitvā vā sussitvā vā mate pārājikameva. Etenevūpāyena **saddūpahārādayopi** veditabbā. Kevalaṇhettha amanussasaddādayo utrāsajanakā amanāpasaddā, purisānaṃ itthisadda madhuragandhabbasaddādayo cittassādakarā manāpasaddā. Himavante visarukkhānaṃ mūlādigandhā, kuṇapagandhā ca amanāpagandhā, kālānusārīmūlagandhādayo manāpagandhā. Paṭikkūlamūlarasādayo amanāparasā, appaṭikkūlamūlarasādayo manāparasā. Visaphassamahākacchuphassādayo amanāpaphoṭṭhabbā, cīnapaṭahaṃsapupphatūlikaphassādayo manāpaphoṭṭhabbāti veditabbā.

Dhammūpahāre **dhammoti** desanādhhammo veditabbo. Desanāvasena vā niraye ca sagge ca vipattisampattibhedāṃ dhammārammaṇameva.

Nerayikassāti bhinnasaṃvarassa katapāpassa niraye nibbattanārahassa sattassa pañcavidhabandhanakammakāraṇādinirayakathaṃ katheti. Taṃ ce sutvā so uttasitvā marati, kathikassa pārājikaṃ. Sace pana so sutvāpi attano dhammatāya marati, anāpatti. “Idaṃ sutvā evarūpaṃ pāpaṃ na karissati oramissati viramissati”ti nirayakathaṃ katheti, taṃ sutvā itaro uttasitvā marati, anāpatti. **Saggakathanti** devanāṭakādīnaṃ, Nandanavanādīnañca sampattikathaṃ, taṃ sutvā itaro saggādhimutto sīghaṃ taṃ sampattim pāpuṇitukāmo satthāharaṇa visakhādana āhārupaccheda assāsapassāsasannirundhanādīhi dukkhaṃ uppādeti, kathikassa thullaccayaṃ. Marati, pārājikaṃ. Sace pana so sutvāpi yāvatāyukaṃ ṭhatvā attano dhammatāya marati, anāpatti. “Imaṃ sutvā puñṇāni karissatī”ti katheti, taṃ sutvā itaro adhimutto kālaṃ kāroti, anāpatti.

179. Ācikkhanāyaṃ **puṭṭho bhaṇatīti** “bhante kathaṃ mato dhanam vā labhati, sagge vā upapajjati”ti evaṃ pucchito bhaṇati.

Anusāsaniyaṃ **apuṭṭhoti** evaṃ apucchito sāmāññeva bhaṇati.

San̄ketakammanimittakammāni adinnādānakathāyaṃ vuttanayeneva veditabbāni.

Evam̄ nānappakārato āpattibhedam̄ dassetvā idāni anāpattibhedam̄ dassento “**anāpatti asaṇciccā**”ti-ādimāha. Tattha **asaṇciccā**ti “iminā upakkamena imam̄ māremi”ti acetetvā. Evam̄ hi acetetvā katena upakkamena pare matepi anāpatti, vakkhati ca “anāpatti bhikkhu asaṇciccā”ti. **Ajānantassā**ti “iminā ayam̄ marissati”ti ajānantassa upakkamena pare matepi anāpatti, vakkhati ca visagatapin̄ḍapātavattusmiṃ “anāpatti bhikkhu ajānantassā”ti. **Namaraṇādhippāyassā**ti maraṇam̄ anicchantassa. Yena hi upakkamena paro marati, tena upakkamena tasmiṃ mārītepi namaraṇādhippāyassa anāpatti, vakkhati ca “anāpatti bhikkhu namaraṇādhippāyassā”ti. **Ummattakā**dayo pubbe vuttanayā eva. Idha pana ādikammikā aññamaññaṃ jīvitā voropitabhikkhū, tesam̄ anāpatti, avasesānam̄ maraṇavaṇṇasam̄vaṇṇanakādīnam̄ āpattiyevāti.

Padabhājanīyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pakiṇṇakakathāvaṇṇanā

Samuṭṭhānādisu idam̄ sikkhāpadam̄ tisamuṭṭhānam̄, kāyacittato ca vācācittato ca kāyavācācittato ca samuṭṭhāti. Kiriyaṃ¹, saññāvimokkham̄, sacittakam̄, lokavajjam̄, kāyakammaṃ vacīkammaṃ, akusalacittam̄, dukkhavedanam̄. Sacepi hi sirisayanam̄ ārūḷho rajjasampattisukham̄ anubhavanto rājā “coro deva ānīto”ti vutte “gacchatha nam̄ mārethā”ti hasamānova bhaṇati, domanassacitteneva bhaṇatīti veditabbo. Sukhavokiṇṇattā, pana anuppabandhābhāvā ca dujjānametaṃ puthujjanchīti.

Vinītavatthuvaṇṇanā

180. Vinītavatthukathāsu paṭhamavatthusmiṃ **kāruṇṇenāti** bhikkhū tassa mahantaṃ gelaññadukkham̄ disvā kāruṇṇam̄ uppādetvā “sīlavā tvaṃ katakusalo kasmā mīyamāno bhāyasi, nanu sīlavato saggo nāma² maraṇamattapaṭibaddhoyevā”ti evam̄ maraṇatthikāva hutvā

1. Kiriya (Sī, Syā)

2. Saggo nāma na dullabho (Ka)

marañatthikabhāvaṃ ajānantā maraṇavaṇṇaṃ saṃvaṇṇesum. Sopi bhikkhu tesam saṃvaṇṇanāya āhārupacchedaṃ katvā antarāva kālamakāsi. Tasmā āpattiṃ āpannā. Vohāravasena pana vuttaṃ “kāruṇṇena maraṇavaṇṇaṃ saṃvaṇṇesun”ti. Tasmā idānipi paṇḍitena bhikkhunā gilānassa bhikkhuno evaṃ maraṇavaṇṇo na saṃvaṇṇetabbo. Sace hi tassa saṃvaṇṇanaṃ sutvā āhārupacchedādīnā upakkamena ekajavanavārāvasesepi āyusmiṃ antarā kālāṃ karoti, imināva mārito hoti. Iminā pana nayena anusitṭhi dātabbā “sīlavato nāma anacchariyā maggaphaluppatti, tasmā viharādīsu āsattiṃ akatvā Buddhagataṃ, dhammagataṃ, saṃghagataṃ, kāyagatañca satim upaṭṭhapetvā manasikāre appamādo katabbo”ti. Maraṇavaṇṇe ca saṃvaṇṇitepi yo¹ tāya saṃvaṇṇanāya kañci upakkamaṃ akatvā attano dhammatāya yathāyunā yathānusandhināva² marati, tappaccayā saṃvaṇṇanako āpattiyā na kāretabboti. (1)

Dutiyavatthusmiṃ **na ca bhikkhave appaṭivekkhitvāti** ettha kīdisaṃ āsanaṃ paṭivekkhitabbaṃ, kīdisaṃ na paṭivekkhitabbaṃ? Yaṃ suddhaṃ āsanaṃeva hoti apaccattharaṇakaṃ, yañca āgantvā ṭhitānaṃ passatameva attharīyati, taṃ nappaccavekkhitabbaṃ, nisīdituṃ vaṭṭati. Yampi manussā sayāṃ hatthena akkamitvā “idha bhante nisīdathā”ti denti, tasmimpi vaṭṭati. Sacepi paṭhamamevāgantvā nisinnā pacchā uddhaṃ vā adho vā saṅkamanti, paccavekkhaṇakiccaṃ natthi. Yampi tanukena vatthena yathā talaṃ dissati, evaṃ paṭicchannaṃ hoti, tasmimpi paccavekkhaṇakiccaṃ natthi. Yaṃ pana paṭikacceva³ pāvārakojavādīhi atthataṃ hoti, taṃ hatthena parāmasitvā sallakkhetvā nisīditabbaṃ. **Mahāpaccariyaṃ** pana “ghanasāṭakenāpi atthate yasmiṃ vali na paññāyati, taṃ nappaṭivekkhitabbaṃ”ti vuttaṃ. (2)

Musalavatthusmiṃ **asañciccoti** avadhakacetano, viraddhapayogo hi so. Tenāha “asañcicco ahan”ti. **Udukkhalavatthu** uttānameva. **Vuḍḍhapabbajitavatthūsu** paṭhamavatthusmiṃ “bhikkhusaṃghassa paṭibaddhaṃ⁴ mā akāsi”ti paṇāmesi. Dutiyavatthusmiṃ saṃghamajjhepi gaṇamajjhepi “Mahallakattherassa putto”ti vuccamāno tena vacanena aṭṭiyamāno “maratu ayan”ti paṇāmesi. Tatiyavatthusmiṃ tassa dukkhuppādanena thullaccayaṃ. (3-7)

1. So (Sī)

2. Yathānusandhinā ca (Sī, Syā)

3. Paṭigacceva (Sī)

4. Paṭibandhaṃ paṭibuddhaṃ (Sī, Syā)

181. Tato parāni tīṇi vatthūni uttānatthāneva.

Visagatapīṇḍapātavatthusmim sāraṇīyadhammapūraḷo so bhikkhu, aggaṇiṇḍaṃ sabrahmacārīnaṃ datvāva bhuñjati. Tena vuttaṃ “aggakārikāṃ adāsī”ti. **Aggakārikanti** aggakiriyaṃ, paṭhamaṃ laddhapīṇḍapātāṃ, aggaḡgaṃ vā paṇītapāṇītaṃ pīṇḍapātanti attho. Yā pana tassa dānaśaṅkhātā aggakiriya, sā na sakkā dātuṃ. Pīṇḍapātāṃ hi so therāśanato paṭṭhāya adāsī. **Te bhikkhū**ti te therāśanato paṭṭhāya paṛibhuttaṇḍapātā bhikkhū, te kira sabbeṇi kālamakaṃsu. Sesamettha uttānameva. Assaddhesu pana micchādīṭṭhikesu kulesu sakkaccaṃ paṇītabhojanaṃ labhitvā anupaparikkhitvā neva attanā paṛibhuñjitaḡgaṃ, na paresaṃ dātaḡgaṃ. Yampi ābhidosikaṃ bhattaṃ vā khajjakaṃ vā tato labhati, tampi na paṛibhuñjitaḡgaṃ. Apihitavatthumpi hi sappavicchikādīhi adhisayitaṃ chaḍḍaṇīyadhammaṃ, tāni kulāni denti. Gandahalaiddādimakkhitopi tato pīṇḍapāto na gaḡhetabbo. Saṛīre rogaṭṭhānāni puñchitvā ṭhapitaḡbhattampi hi tāni dātaḡgaṃ maññantīti. (8-11)

Vīmaṃśanavatthusmim vīmaṃśamaṇo dve vīmaṃśati “sakkoti nu kho idaṃ māretuṃ, no”ti viśaṃ vā vīmaṃśati, “mareyya nu kho ayaṃ imaṃ viśaṃ khādītvā, no”ti puggalaṃ vā. Ubhayathāpi vīmaṃśādhippāyena dinne maratu vā mā vā, thullaccayaṃ. “Idaṃ viśaṃ etaṃ māretū”ti vā “imaṃ viśaṃ khādītvā ayaṃ maratū”ti vā evaṃ dinne pana sace marati, pārājikaṃ, no ce, thullaccayaṃ. (12)

182-3. Ito parāni tīṇi silāvatthūni, tīṇi iṭṭhakavāśigopānaśivvatthūni ca uttānatthāneva. Na kevalaṇca silādīnaṃyeva vaśena ayaṃ āpattāṇāpattibhedo ḡoti, daṇḍamuggaraṇikhādanavemaḍīnaṃpi vaśena ḡotīyeva, tasmā Pāḷiyaṃ aṇāḡatampi āḡatanayeneva veditaḡgaṃ. (13-24)

Aṭṭakavatthūsu **aṭṭakoti** vehāśamaṇco vuccati, yaṃ setakammamaḷākammalaṭākammaḍīnaṃ atthāya bandhanti. Tattha **āvuso atratṭhito bandhāhī**ti maraṇādhippāyo yattha ṭhito patītvā khāṇuṇā vā bhijjeyya, sobbhapaṇātādīsu vā mareyya, tādisaṃ ṭhānaṃ sandhāyāha. Ettha ca koci upari ṭhānaṃ niyāmeti “īto patītvā marīśatī”ti, koci ḡeṭṭhā ṭhānaṃ “īdha patītvā marīśatī”ti, koci ubhayampi “īto idha

patitvā marissatī”ti. Tatra yo upari niyamitaṭṭhānā apatitvā aññato patati, heṭṭhā niyamitaṭṭhāne vā apatitvā aññattha patati, ubhayaniyāme vā yaṁkiñci ekaṁ virādhetaṭṭhānā patati, tasmim̐ mate visaṅketattā anāpatti.

Vihāracchādanavatthusmim̐ eseva nayo. (25-30)

Anabhirativatthusmim̐ so kira bhikkhu kāmavitakkādīnaṁ samudācāraṁ disvā nivāretum̐ asakkonto sāsane anabhirato gihibhāvābhimukho jāto. Tato cintesi “yāva silābhedaṁ na pāpuṇāmi, tāva marissāmī”ti. Atha taṁ pabbataṁ abhiruhitvā papāte papatanto aññataraṁ vilivakāraṁ ottharitvā māresi. **Vilivakāraṁ** veṇukāraṁ. **Na ca bhikkhave attānaṁ pātetabbanti** na attā pātetabbo. Vibhattibyattayena panetaṁ vuttaṁ. Ettha ca na kevalaṁ na pātetabbaṁ, aññenapi yena kenaci upakkamena antamaso āhārupacchedenapi na māretabbo. Yopi hi gilāno vijjamāne bhesajje ca upaṭṭhākesu ca maritukāmo āhāraṁ upacchindati, dukkaṭameva. Yassa pana mahā-ābādho cirānubandho, bhikkhū upaṭṭhahantā kilamanti jigucchanti, “kadā nu kho gilānato muccissāmā”ti aṭṭiyanti. Sace so “ayaṁ attabhāvo paṭijaggiyamānopi na tiṭṭhati, bhikkhū ca kilamanti”ti āhāraṁ upacchindati, bhesajjaṁ na sevati, vaṭṭati. Yo pana “ayaṁ rogo kharo, āyusaṅkhārā na tiṭṭhanti, ayaṁca me visesādhigamo hatthappatto viya dissatī”ti upacchindati, vaṭṭatiyeva. Agilānassāpi uppannasaṁvegassa “āhārapariyesanaṁ nāma papañco, kammaṭṭhānameva anuyuñjissāmī”ti kammaṭṭhānasīsenā upacchindantassa vaṭṭati. Visesādhigamaṁ byākaritvā āhāraṁ upacchindati, na vaṭṭati. Sabhāgānaṁ hi lajjibhikkhūnaṁ kathetum̐ vaṭṭati. (31)

Silāvatthusmim̐ **davāyāti** davena hassena, khiḍḍāyāti attho. **Silāti** pāsāṇo, na kevalaṁ pāsāṇo, aññampi yaṁkiñci dārukhaṇḍaṁ vā iṭṭhakākhaṇḍaṁ vā hatthena vā yantena vā pavijjhitaṁ na vaṭṭati. Cetiyaḍīnaṁ atthāya pāsāṇādayo hasantā hasantā pavaṭṭentipi khipantipi ukkhipantipi, kammaṣamāyoti vaṭṭati. Aññampi īdisaṁ navakammaṁ vā karontā, bhaṇḍakaṁ vā dhovantā rukkhaṁ vā dhovanadaṇḍakaṁ vā ukkhipitvā pavijjhanti, vaṭṭati. Bhattavissaggakālādisu kāke vā soṇe vā kaṭṭhaṁ vā kathalaṁ vā khipitvā palāpeti, vaṭṭati. (32)

184. **Sedanādivatthūni** sabbāneva uttānatthāni. Ettha ca **aham** **kukkuccakoti** na gilānupaṭṭhānaṃ na kātabbaṃ, hitakāmatāya sabbam gilānassa balābalañca ruciñca sappāyāsappāyañca upalakkhetvā kātabbaṃ. (33-47)

185-7. Jāragabbhinivatthusmiṃ **pavutthapatikā**ti pavāsaṃ gatapatikā. **Gabbhapātanan**ti yena paribhuttana gabbho patati, tādisaṃ bhesajjaṃ. Dve **pajāpatikavatthūni** uttānatthāneva. **Gabbhamaddanavatthusmiṃ** “madditvā pātehi”ti vutte aññena maddāpetvā pātehi, visaṅketam. “Maddāpetvā pātāpehi”ti vuttepi sayam madditvā pātehi, visaṅketameva. Manussaviggahe pariyāyo nāma natthi, tasmā “gabbho nāma maddite patati”ti vutte sā sayam vā maddatu, aññena vā maddāpetvā pātehi, visaṅketo natthi, pārājikameva. **Tāpanavatthusmimpi** eveda nayo. (48-66)

Vañjhittivatthusmiṃ **vañjhitti** nāma yā gabbhaṃ na gaṇhāti. Gabbhaṃ agaṇhanaka-itthi nāma natthi, yassā pana gahitopi gabbho na saṇṭhāti, tamyeva sandhāyetaṃ vuttaṃ. Utusamaye kira sabbittiyō gabbhaṃ gaṇhanti. Yā paṇāyaṃ “vañjhā”ti vuccati, tassā kucchiyaṃ nibbattasattānaṃ akusalavipāko sampāpuṇāti. Te parittakusalavipākena gahitapaṭisandhikā akusalavipākena abhibhūtā vinassanti. Abhinavapaṭisandhiyaṃyeva hi kammānubhāvena dvīhākārehi gabbho na saṇṭhāti vātena vā paṇakehi vā, vāto sosetvā antaradhāpeti, paṇakā khāditvā. Tassa pana vātassa paṇakānaṃ vā paṭighātāya bhesajje kate gabbho saṇṭhaheyya, so bhikkhu taṃ akatvā aññaṃ kharabhesajjaṃ adāsi. Tena sā kālamakāsi. Bhagavā bhesajjassa katattā dukkaṭaṃ paññapesi. (67)

Dutiyavatthusmimpi eveda nayo. Tasmā āgatāgataṃ parajanassa bhesajjaṃ na kātabbaṃ, karonto dukkaṭaṃ āpajjati. Pañcannaṃ pana sahadhammikaṇaṃ kātabbaṃ bhikkhussa bhikkhuniyā sikkhamānāya sāmaṇerassa sāmaṇeriyāti. Samasīlasaddhāpaññānaṃ hi etesaṃ tīsu sikkhāsu yuttānaṃ bhesajjaṃ akātuṃ na labbhati, karontena ca sace tesam atthi, tesam santakaṃ gahetvā yojetvā dātabbaṃ. Sace natthi, attano santakaṃ kātabbaṃ. Sace attanopi natthi, bhikkhācāravattena vā nātakapavāritatṭhānato vā pariyesitabbaṃ, alabhantena gilānassa atthāya akataviññattiyāpi āharitvā kātabbaṃ.

Aparesampi pañcannaṃ kātuṃ vaṭṭati mātu pitu tadupaṭṭhākānaṃ attano veyyāvaccakarassa paṇḍupalāsassāti. **Paṇḍupalāso** nāma yo pabbajjāpekkho yāva pattacīvaraṃ paṭiyādiyati, tāva vihāre vasati. Tesu sace mātāpitaro issarā honti na paccāsīsanti, akātuṃ vaṭṭati. Sace pana rajjepi ṭhitā paccāsīsanti, akātuṃ na vaṭṭati. Bhesajjaṃ paccāsīsantānaṃ bhesajjaṃ dātabbaṃ, yojetuṃ ajānantānaṃ yojetvā dātabbaṃ. Sabbesaṃ atthāya sahadhammikesu vuttanayeneva pariyesitabbaṃ. Sace pana mātaraṃ vihāre ānetvā jaggati, sabbaṃ parikammaṃ anāmasantena kātabbaṃ. Khādanīyaṃ bhojanīyaṃ sahatthā dātabbaṃ. Pitā pana yathā sāmaṇero, evaṃ sahatthēna nhāpanasambāhanādīni katvā upaṭṭhātabbo. Ye ca mātāpitaro upaṭṭhahanti paṭijagganti, tesampi evameva kātabbaṃ. **Veyyāvaccakaro** nāma yo vetanaṃ gahetvā araṇṇe dārūni vā chindati, aññaṃ vā kiñci kammaṃ karoti, tassa roge uppanne yāva ñātakā passanti, tāva bhesajjaṃ kātabbaṃ. Yo pana bhikkhunissitakova hutvā sabbakammāni karoti, tassa bhesajjaṃ kātabbameva. Paṇḍupalāsepi sāmaṇere viya paṭipajjitabbaṃ.

Aparesampi dasannaṃ kātuṃ vaṭṭati jeṭṭhabhātu kaniṭṭhabhātu jeṭṭhabhaviniyā kaniṭṭhabhaginiyā cūḷamātuyā mahāmātuyā cūḷapituno mahāpituno pitucchāya mātulassāti. Tesāṃ pana sabbesampi karontena tesāmyeva santakaṃ bhesajjaṃ gahetvā kevalaṃ yojetvā dātabbaṃ. Sace pana nappahonti yācanti ca “detha no bhante, tumhākaṃ paṭidassāmā”ti, tāvakālikaṃ dātabbaṃ. Sacepi na yācanti, “amhākaṃ bhesajjaṃ atthi, tāvakālikaṃ gaṇhathā”ti vatvā vā “yadā nesaṃ bhavissati, tadā dassanti”ti ābhogaṃ vā katvā dātabbaṃ. Sace paṭidenti, gahetabbaṃ. No ce denti, na codetabbā. Ete dasa ñātake ṭhapetvā aññesaṃ na kātabbaṃ.

Etesāṃ puttaparamparāya pana yāva sattamo kulaparivaṭṭo, tāva cattāro paccaye āharāpentassa akataviññatti vā bhesajjaṃ karontassa vejjakammaṃ vā kuladūsakāpatti vā na hoti. Sace bhātujāyā bhaginisāmiko vā gilānā honti. Ñātakā ce, tesampi vaṭṭati. Aññātakā ce, bhātu ca bhaginiyā ca katvā dātabbaṃ “tumhākaṃ jagganaṭṭhāne dethā”ti. Atha vā tesāṃ puttānaṃ katvā dātabbaṃ “tumhākaṃ

mātāpitūnaṃ dethā”ti. Etenupāyena sabbapadesupi vinicchayo veditabbo.

Tesaṃ atthāya ca sāmaṇerehi araṇṇato bhesajjaṃ āharāpentena ñātisāmaṇerehi vā āharāpetabbaṃ, attano atthāya vā āharāpetvā dātabbaṃ. Tehipi “upajjhāyassa āharāmā”ti vattasīsena āharitabbaṃ. Upajjhāyassa mātāpitāro gilānā vihāraṃ āgacchanti, upajjhāyo ca disāpakkanto hoti, saddhivihārikaṇa upajjhāyassa santakaṃ bhesajjaṃ dātabbaṃ. No ce atthi, attano bhesajjaṃ upajjhāyassa pariccajitvā dātabbaṃ. Attanopi asante vuttanayena pariyesitvā upajjhāyassa santakaṃ katvā dātabbaṃ. Upajjhāyenapi saddhivihārikassa mātāpitūsu evameva paṭipajjitabbaṃ. Esa nayo ācariyantevāsikesupi. Aññopi yo āgantuko vā coro vā yuddhaparājito issaro vā ñātakehi pariccatto kapaṇo vā gamiyamanusso vā gilāno hutvā vihāraṃ pavisati, sabbesaṃ apaccāsīsentena bhesajjaṃ katabbaṃ.

Saddhaṃ kulaṃ hoti catūhi paccayehi upaṭṭhāyakaṃ bhikkhusaṃghassa mātāpituṭṭhāniyaṃ, tatra ce koci gilāno hoti, tassathāya viśāsena “bhesajjaṃ katvā bhante dethā”ti vadanti, neva dātabbaṃ na katabbaṃ. Atha pana kappiyaṃ ñatvā evaṃ pucchanti “bhante asukassa nāma rogassa kiṃ bhesajjaṃ karontī”ti, “idañcidaṇca gahetvā karontī”ti vattuṃ vaṭṭati. “Bhante mayhaṃ mātā gilānā, bhesajjaṃ tāva ācikkhathā”ti evaṃ pucchite pana na ācikkhitabbaṃ. Aññamaññaṃ pana kathā katabbā “āvuso asukassa nāma bhikkhuno imasmiṃ roge kiṃ bhesajjaṃ karimsūti. Idañcidaṇca bhante”ti. Taṃ sutvā itaro mātu bhesajjaṃ karoti, vaṭṭateva.

Mahāpadumattheropi kira Vasabharaṇṇo deviyā roge uppanne ekāya itthiyā āgantvā pucchito “na jānāmī”ti avatvā evameva bhikkhūhi saddhiṃ samullapesi¹, taṃ sutvā tassā bhesajjamakamsu. Vūpasante ca roge ticivarena, tīhi ca kahāpaṇasatehi saddhiṃ bhesajjacaṅkoṭakaṃ pūretvā

āharitvā therassa pādamūle ṭhapetvā “bhante pupphapūjaṃ karoṭhā”ti āhaṃsu. Thero “ācariyabhāgo nāmāyan”ti kappiyavasena gāhāpetvā pupphapūjaṃ akāsi. Evaṃ tāva **bhesajje paṭipajjitabbaṃ**. (68)

Paritte pana “gilānassa parittaṃ karoṭha bhante”ti vutte na kātabbaṃ, “bhaṇathā”ti vutte pana kātabbaṃ. Sace pissa evaṃ hoti “manussā nāma na jānanti akayiramāne vipphaṇṣārino bhavissantī”ti kātabbaṃ, “parittodakaṃ parittasuttaṃ katvā dethā”ti vuttena pana tesāmyeva udakaṃ hatthena cāletvā suttaṃ parimajjitvā dātabbaṃ. Sace vihārato udakaṃ attano santakaṃ vā suttaṃ deti, dukkaṭaṃ. Manussā udakañca suttañca gahetvā nisīditvā “parittaṃ bhaṇathā”ti vadanti, kātabbaṃ. No ce jānanti, ācikkhitabbaṃ. Bhikkhūnaṃ nisinnānaṃ pādesu udakaṃ ākiritvā, suttañca ṭhapetvā gacchanti “parittaṃ karoṭha, parittaṃ bhaṇathā”ti, na pādā apānetabbā. Manussā hi vipphaṇṣārino honti. Antogāme gilānassatthāya vihāraṃ pesenti “parittaṃ bhaṇantū”ti, bhaṇitabbaṃ. Antogāme rājagehādīsuro roge vā upaddave vā uppanne pakkosāpetvā bhaṇāpenti, **Āṭṭanāṭṭiyasuttādīni** bhaṇitabbāni. “Āgantvā gilānassa sikkhāpadāni dentu, dhammaṃ kathentu”, “rājantepure vā amaccagehe vā āgantvā sikkhāpadāni dentu, dhammaṃ kathentū”ti pesitepi gantvā sikkhāpadāni dātabbāni, dhammo kathetabbo. “Matānaṃ parivāratthaṃ āgacchantū”ti pakkosanti, na gantabbaṃ. “Sīvathikadassane, asubhadassane ca maraṇassatiṃ paṭilabhissāmi”ti kammaṭṭhānasīsena gantuṃ vaṭṭati. **Evaṃ paritte paṭipajjitabbaṃ**.

Piṇḍapāte pana anāmaṭṭhapiṇḍapāto kassa dātabbo, kassa na dātabbo. Mātāpitūnaṃ tāva dātabbo. Sacepi kahāpaṇagghanako hoti, saddhādeyyavinipātanaṃ natthi. Mātāpitu-upaṭṭhākānaṃ veyyāvaccakarassa paṇḍupalāsassāti etesampi dātabbo. Tattha paṇḍupalāsassa thālake pakkhipitvāpi dātuṃ vaṭṭati. Taṃ ṭhapetvā aññesaṃ āgārikānaṃ mātāpitūnampi na vaṭṭati. **Pabbajitaparibhogo hi āgārikānaṃ cetiyatṭhāniyo**. Apica anāmaṭṭhapiṇḍapāto nāmesa sampattassa dāmarikacorassāpi issarassāpi dātabbo. Kasmā? Te hi adīyamānēpi “na denti”ti, āmasitvā dīyamānēpi “ucchiṭṭhakaṃ denti”ti kujjhanti, kuddhā jīvītāpi voropenti, sāsanassāpi antarāyaṃ karonti.

Rajjaṃ patthayamānassa vicarato coranāgassa vatthu cetha kathetabbaṃ.
Evaṃ piṇḍapāte paṭipajjitabbaṃ.

Paṭisanthāro¹ pana kassa kātabbo, kassa na kātabbo. Paṭisanthāro nāma vihāraṃ sampattassa yassa kassaci āgantukassa vā daliddassa vā corassa vā issarassa vā kātabboyeva. Kathaṃ? Āgantukaṃ tāva khīṇaparibbayaṃ vihāraṃ sampattaṃ disvā pāṇīyaṃ dātabbaṃ, pādamakkhanatelaṃ dātabbaṃ. Kāle āgatassa yāgubhattaṃ, vikāle āgatassa sace taṇḍulā atthi, taṇḍulā dātabbā. Avelāyaṃ sampatto² “gacchāhī”ti na vattabbo, sayanaṭṭhānaṃ dātabbaṃ. Sabbaṃ apaccāsīsanteneva kātabbaṃ. “Manussā nāma catupaccayadāyakā, evaṃ saṅgahe kariyamāne punappunaṃ pasīditvā upakāraṃ karissanti”ti cittaṃ na uppādetabbaṃ. Corānaṃ pana saṃghikampi dātabbaṃ.

Paṭisanthārānisamsadīpanatthaṇca Coranāgavatthu, bhātarā saddhim Jambudīpagatassa Mahānāgaraṇṇo vatthu, Piturājassa rajje catunnaṃ amaccānaṃ vatthu, Abhayacoravatthūti evamādīni bahūni vatthūni **Mahā-aṭṭhakathāyaṃ** vitthārato vuttāni.

Tatrāyaṃ ekavatthudīpanā—Sīhaḍadīpe kira **Abhayo** nāma coro pañcasataparivāro ekasmiṃ thāne khandhāvāraṃ bandhitvā samantā tiyojanaṃ ubbāsetvā³ vasati. Anurādhapuravāsino Kadambanadīm⁴ na uttaranti, Cetiyaḡirimagge janasaṇcāro upacchinno. Athekadivaṃsaṃ coro “Cetiyaḡiriṃ vilumpissāmi”ti agamāsi. Ārāmikā disvā Dīghabhāṇaka-abhayattherassa ārocesuṃ. Thero “sappihāṇitādīni atthi”ti pucchi, atthi bhanteti. Corānaṃ detha, taṇḍulā atthīti, atthi bhante saṃghassatthāya āhaṭā taṇḍulā ca pakkasākaṇca goraso cāti. Bhattaṃ sampādetvā corānaṃ dethāti, ārāmikā tathā karimsu. Corā bhattaṃ bhuñjītvā “kenāyaṃ paṭisanthāro kato”ti pucchimsu, amhākaṃ ayyena Abhayattherenāti. Corā therassa santikaṃ gantvā vanditvā āhaṃsu “mayāṃ saṃghassa ca

1. Paṭisandhāro (Ka)

2. Sampattosi (Sī, Syā)

3. Uppādetvā (Sī, Syā)

4. Kaḷambanadīm (Syā), Kaḷambunadīm (Ka)

cetiyassa ca santakaṃ acchinditvā gahessāmāti āgatā, tumhākaṃ pana iminā paṭisanthārenamha pasannā, ajja paṭṭhāya vihāre dhammikā rakkhā amhākaṃ āyattā hotu, nāgarā āgantvā dānaṃ dentu, cetiyaṃ vandantū”ti. Tato paṭṭhāya ca nāgare dānaṃ dātuṃ āgacchante nadītīreyeva paccuggantvā rakkhantā vihāraṃ nenti, vihārepi dānaṃ dentānaṃ rakkhaṃ katvā tiṭṭhanti. Tepi bhikkhūnaṃ bhuttāvasesaṃ corānaṃ denti. Gamanakālepi te corā nadītīraṃ pāpetvā nivattanti.

Athekadivasāṃ bhikkhusaṃghe khīyanakakathā uppannā “thero issaravatāya saṃghassa santakaṃ corānaṃ adāsī”ti. Thero sannipātāṃ kārāpetvā āha “corā saṃghassa pakativattañca cetiyasantakañca acchinditvā gaṇhissāmāti āgamimsu, atha tesaṃ mayā evaṃ ‘na harissanti’ti ettako nāma paṭisanthāro kato, taṃ sabbampi ekato sampiṇḍetvā agghāpetha, tena kāraṇena aviluttaṃ bhaṇḍaṃ ekato sampiṇḍetvā agghāpethā”ti. Tato sabbampi therena dinnakaṃ cetiyaghare ekaṃ varapottakacittattharaṇaṃ na agghati. Tato āhaṃsu “therena katapaṭisanthāro sukato, codetuṃ vā sāretuṃ vā na labbhā, gīvā vā avahāro vā natthī”ti. Evaṃ mahānisaṃso paṭisanthāroti sallakkhetvā kattabbo paṇḍitena bhikkhunāti.

Aṅgulipatodakavatthusmiṃ **uttantoti** kilamanto. **Anassāsakoti** nirassāso. Imasmiṃ pana vatthusmiṃ yāya āpattiyā bhavitabbaṃ, sā “khuddakesu niddiṭṭhā”ti idha na vuttā. (69)

Tadanantare vatthusmiṃ **ottharivā**ti akkamitvā. So kira tehi ākaḍḍhiyamāno patito. Eko tassa udaraṃ abhiruhitvā nisīdi, sesāpi pannarasa janā pathaviyaṃ ajjhottharivā adūhalapāsāṇā viya migaṃ māresuṃ. Yasmā pana te kammādhippāyā, na maraṇādhippāyā, tasmā pārājikaṃ na vuttaṃ. (70)

Bhūtavejjakavatthusmiṃ **yakkhaṃ māresī**ti bhūtavijjāpāṭhakā yakkhagahitaṃ mocetukāmā yakkhaṃ āvāhetvā “muñcā”ti vadanti. No ce muñcati, piṭṭhena vā mattikāya vā rūpaṃ katvā hatthapādādāni chindanti, yaṃ yaṃ tassa chijjati, taṃ taṃ yakkhassa chinnameva hoti. Sīse chinne yakkhopi

marati, evaṃ sopi māresi, tasmā thullaccayaṃ vuttaṃ. Na kevalaṅca yakkhameva, yopi hi Sakkaṃ devarājanāṃ māreyya, sopi thullaccayameva āpajjati. (71)

Vālayakkhavatthusmiṃ **vālayakkhavihāra**nti yasmim vihare vāḷo caṇḍo yakkho vasati, taṃ vihāraṃ. Yo hi evarūpaṃ vihāraṃ ajānanto kevalaṃ vasanatthāya peseti, anāpatti. Yo maraṇādhippāyo peseti, so itarassa maraṇena pārājikaṃ, amaraṇena thullaccayaṃ āpajjati. Yathā ca vālayakkhavihāraṃ, evaṃ yattha vālasīhabyagghādimagā vā ajagaraṇhasappādayo dīghajātikā vā vasanti, kaṃ vālavihāraṃ pesentassāpi āpattānāpattibhedo veditabbo. Ayaṃ **Pālimuttakanayo**. Yathā ca bhikkhuṃ vālayakkhavihāraṃ pesentassa, evaṃ vālayakkhampi bhikkhusantikaṃ pesentassa āpattānāpattibhedo veditabbo. Esa nayo **vālakantārā**divatthūsupi. Kevalaṅhettha yasmim kantāre vāḷamigā vā dīghajātikā vā atthi, so **vālakantāro**. Yasmim corā atthi, so **corakantāro**ti evaṃ padatthamattameva nānaṃ. Manussaviggahapārājikaṅca nāmetaṃ saṇhaṃ, pariyāyakathāya na muccati, tasmā yo vadeyya “asukasmim nāma okāse coro nisinno, yo tassa sīsaṃ chinditvā āharati, so rājato sakkāravisesaṃ labhati”ti. Tassa cetāṃ vacanaṃ sutvā koci taṃ gantvā māreti, ayaṃ pārājiko hotīti. (72-80)

188. **Taṃ maññaṃ**ānoti-ādīsu so kira bhikkhu attano veribhikkhuṃ māretukāmo cintesi “imaṃ me divā mārentassa na sukaraṃ bhaveyya sotthinā gantum, rattim naṃ māressāmi”ti sallakkhetvā rattim āgama bahūnaṃ sayitaṭṭhāne taṃ maññaṃāno tameva jīvītā voropesi, aparo taṃ maññaṃāno aññaṃ, aparo aññaṃ tasseeva sahāyaṃ maññaṃāno taṃ, aparo aññaṃ tasseeva sahāyaṃ maññaṃāno aññaṃ tassa sahāyameva jīvītā voropesi. Sabbesampi pārājikameva. (81-4)

Amanussagahitavatthūsu paṭhame vatthusmiṃ “yakkhaṃ palāpessāmi”ti pahāraṃ adāsi, itaro “na dānāyaṃ virajjhitaṃ¹ samattho, māressāmi

1. Virujjhitaṃ (Ka)

nan”ti. Ettha ca namaraṇādhippāyassa anāpatti vuttāti. Na ettakeneva amanussagahitassa pahāro dātabbo, tālapaṇṇam pana parittasuttam vā hatthe vā pāde vā bandhitabbam, Ratanasuttādīni parittāni bhaṇitabbāni, “mā sīlavantaṃ bhikkhuṃ viheṭṭhehi”ti dhammakathā kātabbāti. **Saggakathādīni** uttānatthāni. Yam hettha vattabbam, tam vuttameva. (85-93)

189. **Rukkhacchedanavatthu** aṭṭabandhanavatthusadisam. Ayam pana viseso, yo rukkhena otthatopi¹ na marati, sakkā ca hoti ekena passena rukkham chetvā pathaviṃ vā khanitvā nikkhamitum, hatthe cassa vāsi vā kuṭhārī vā atthi, tena api jīvitam pariccajitabbam, na ca rukkho vā chinditabbo, na pathavī vā khanitabbā. Kasmā? Evaṃ karonto hi pācittiyam āpajjati, Buddhassa ānam bhaṇjati, na jīvitapariyantaṃ sīlam karoti. Tasmā api jīvitam pariccajitabbam, na ca sīlanti pariggahetvā² na evam kātabbam. Aññassa pana bhikkhuno rukkham vā chinditvā pathaviṃ vā khanitvā tam nīharitum vaṭṭati. Sace udukkhalayantakena rukkham pavatṭetvā nīharitabbo hoti, tamyeva rukkham chinditvā udukkhalaṃ gahetabbanti **Mahāsumatthero** āha. Aññampi chinditvā gahetum vaṭṭatīti **Mahāpadumatthero**. Sobbhādīsu patitassāpi nisseṇim bandhitvā uttāraṇe eseva nayo. Attanā bhūtagāmaṃ chinditvā nisseṇi na kātabbā, aññesaṃ katvā uddharitum vaṭṭatīti. (94-6)

190. Dāyālimpanavatthūsu **dāyam ālimpesunti** vane aggim adamsu. Ettha pana uddissānuddissavasena pārājikānantariyathullaccayapācittiyavatthūnam anurūpato pārājikādīni, akusalarāsibhāvo ca pubbe vuttanayeneva veditabbo. “Allatiṇavanappagumbādayo³ dayhantū”ti ālimpentassa ca pācittiyam. “Dabbūpakaraṇāni vinassantū”ti ālimpentassa dukkaṭam. Khiddādhippāyenāpi dukkaṭanti **Saṅkhepaṭṭhakathāyam** vuttam. “Yamkiñci allasukkham sa-indriyānindriyam dayhatū”ti ālimpentassa vatthuvaseṇa pārājikathullaccayapācittiyadukkaṭāni veditabbāni.

Paṭaggidānam, pana parittakaraṇaṃca Bhagavatā anuññātam, tasmā araṇṇe vanakammikehi vā dinnam, sayam vā utṭhitam aggim āgacchantam disvā “tiṇakuṭiyo

1. Otthatopi (Sī)

2. Pariggaṇhetvā (Sī)

3. Allatiṇavanappatayo (Syā)

mā vinassantū”ti tassa agginō paṭi-agginā dātum vaṭṭati, yena saddhim āgacchanto aggi ekato hutvā nirupādāno nibbāti. Parittampi kātum vaṭṭati, tiṇakuṭṭikānaṃ samantā bhūmitacchanāṃ parikhākhananāṃ vā, yathā āgato aggi upādānaṃ alabhitvā nibbāti. Etaṃca sabbaṃ uttṛiteyeva aggismim kātum vaṭṭati, anuttṛite anupasampannehi kappiyavohārena kāretabbaṃ. Udakena pana nibbāpentehi appāṇakameva udakaṃ āsiñcitabbaṃ. (97-9)

191. **Āghātanavatthusmim** yathā ekappahāravacane, evaṃ “dvīhi pahārehī”ti-ādivacanesupī pārājikaṃ veditabbaṃ. “Dvīhī”ti vutte ca ekena pahārena māritepi khattameva otiṇṇattā pārājikaṃ, tīhi mārite pana visaṅketam. Iti yathāparicchede vā paricchedabbhantare vā avisaṅketam, paricchedātikkame pana sabbattha visaṅketam hoti, āṇāpako muccati, vadhakasseva doso. Yathā ca pahāresu, evaṃ purisesupī “eko māretū”ti vutte ekeneva mārite pārājikaṃ, dvīhi mārite visaṅketam. “Dve mārentū”ti vutte ekena vā dvīhi vā mārite pārājikaṃ. Tīhi mārite visaṅketanti veditabbaṃ. Eko saṅgāme vegena dhāvato purisassa sīsam asinā chindati, asīsaṃ kabandham dhāvati, tamaṇṇo paharivā pāṭeti, kassa pārājikanti vutte upaḍḍhā therā “gamanupacchedakassā”ti āhaṃsu. **Ābhidhammīkagodattatthero** “sīsacchedakassā”ti. Evarūpānīpi vatthūni imassa vatthussa atthadīpane vattabbānīti. (100-1)

192. **Takkavatthusmim** aniyametvā “takkaṃ pāyethā”ti vutte yaṃ vā taṃ vā takkaṃ pāyevā mārite pārājikaṃ. Niyametvā pana “gotakkaṃ mahimsatakkam ajikātakkan”ti vā “sītam uḥham dhūpitaṃ adhūpitan”ti vā vutte yaṃ vuttam, tato aññaṃ pāyevā mārite visaṅketam. (102)

Loṇasovīrakavatthusmim **loṇasovīrakam** nāma sabbarasābhisaṅkhatam ekaṃ bhesajjaṃ, taṃ kira karontā harītakāmalakavibhītakakasāve, sabbadhaññāni, sabba-aparaṇṇāni, sattannampi dhaññānaṃ odanaṃ kadaliphalādīni sabbaphalāni, vettaketakakhajjūrikaḷīrādayo sabbakaḷīre, macchamaṃsakhaṇḍāni, anekāni ca madhuphāṇitasindhavalomaṇḍikaṭukādīni¹ bhesajjāni

1. ...loṇakaṭukādīni (Sī)

pakkhipitvā kumbhimukhaṃ limpitvā ekaṃ vā dve vā tīṇi vā saṃvaccharāṇi ṭhapenti, taṃ paripaccitvā jamburasavaṇṇaṃ hoti.

Vātakāsakuṭṭhapaṇḍubhagandarādīnaṃ siniddhabhojanaṃ, bhuttānaṃca uttarapānaṃ bhattajīraṇakabhesajjaṃ tādisaṃ natthi. Taṃ panetaṃ bhikkhūnaṃ pacchābhattampi vaṭṭati, gilānānaṃ pākatikameva, agilānānaṃ pana udakasambhinnānaṃ pānaparibhogenāti. (103)

Samantapāsādikāya Vinayasaṃvaṇṇanāya

Tatīyapārājikavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Catutthapārājika

Catusaccavidū Satthā, catutthaṃ yaṃ pakāsayi.

Pārājikaṃ tassa dāni, patto saṃvaṇṇanākkamo.

Yasmā tasmā suviññeyyaṃ, yaṃ pubbe ca pakāsitam.

Taṃ vajjayitvā assāpi, hoti saṃvaṇṇanā ayaṃ.

Vaggumudātīriyabhikkhuvatthuvaṇṇanā

193. Tena samayena **Buddho Bhagavā Vesāliyaṃ viharati -pa-** gihīnaṃ **kammantaṃ adhiṭṭhemā**ti gihīnaṃ khettesu ceva ārāmādisu ca kattabbakiccaṃ adhiṭṭhāma, “evaṃ kātabbam, evaṃ na kātabbam”ti ācikkhāma ceva anusāsāma cāti vuttaṃ hoti. **Dūteyyanti** dūtakammaṃ. **Uttarimanussadhammassā**ti manusse uttiṇṇadhammassa, manusse atikkamitvā brahmattaṃ vā nibbānaṃ vā pāpanakadhammassāti attho. Uttarimanussānaṃ vā seṭṭhapurisānaṃ jhāyīnaṃca ariyānaṃca dhammassa. **Asuko bhikkhū**ti-ādīsu attanā evaṃ mantayitvā pacchā gihīnaṃ bhāsantā “Buddharakkhito nāma bhikkhu paṭhamassa jhānassa lābhī, Dhammarakkhito dutiyassā”ti evaṃ nāmasaseneva vaṇṇaṃ bhāsimsūti veditabbo. Tattha **esoyeva kho āvuso seyyoti** kammantādhiṭṭhānaṃ, dūteyyaharaṇaṃca bhusapattaṃ mahāsamārambhaṃ, na ca samaṇasāruppaṃ, tato pana ubhayatopi eso eva seyyo pāsamsataro sundarataro, yo amhākaṃ gihīnaṃ aññamaññassa uttarimanussadhammassa vaṇṇo bhāsito. Kiṃ vuttaṃ hoti, iriyāpathaṃ saṇṭhapetvā nisinnaṃ vā caṅkamantaṃ vā pucchantānaṃ vā apucchantānaṃ vā gihīnaṃ

“ayaṃ asuko nāma bhikkhu paṭhamassa jhānassa lābhī”ti evamādinā nayena yo amhākaṃ aññena aññassa uttarimanussadhammassa vaṇṇo bhāsito bhavissati, eso eva seyyoti. Anāgatasambandhe pana asati na etehi so tasmim̐ khaṇe bhāsitova yasmā na yujjati, tasmā anāgatasambandhaṃ katvā “yo evaṃ bhāsito bhavissati, so eva seyyo”ti evamettha attho veditabbo. Lakkaṇaṃ pana saddasatthato pariyesitabbaṃ.

194. **Vaṇṇavā ahesunti** aññoyeva nesaṃ abhinavo sarīravaṇṇo uppajji, tena vaṇṇena vaṇṇavanto ahesuṃ. **Piṇḍriyāti** pañcahi pasādehi abhinivṛtthokāsassa paripuṇṇattā manacchatṭhānaṃ indriyānaṃ amilātabhāvena piṇḍriyā. **Pasannamukhavaṇṇāti** kiñcāpi avisesena vaṇṇavanto, sarīravaṇṇato pana nesaṃ mukhavaṇṇo adhikataṃ pasanno, accho anāvilo parisuddhoti attho. **Vippasannachavivaṇṇāti** yena ca te mahākaṇikārapupphādisadisena¹ vaṇṇena vaṇṇavanto, tādiso aññesampi manussānaṃ vaṇṇo atthi. Yathā pana imesaṃ, evaṃ na tesāṃ chavivaṇṇo vippasanno. Tena vuttaṃ “vippasannachavivaṇṇā”ti. Itiha te bhikkhū neva uddesaṃ na paripucchāṃ na kammaṭṭhānaṃ anuyuñjantā,² atha kho kuhakatāya abhūtaguṇasaṃvaṇṇanāya laddhāni paṇitabhojanāni bhuñjitvā yathāsukhaṃ niddārāmataṃ, saṅgaṇikārāmatañca anuyuñjantā imaṃ sarīrasobhaṃ pāpuṇimsu, yathā taṃ bālā bhantamigappaṭibhāgāti.

Vaggumudātīriyāti Vaggumudātīravāsino. **Kacci bhikkhave khamanīyanti** bhikkhave kacci tumhākaṃ idaṃ catucakkaṃ navadvāraṃ sarīrayantaṃ khamanīyaṃ sakkā khamituṃ sahituṃ pariharituṃ, na kiñci dukkhaṃ uppādetīti. **Kacci yāpanīyanti** kacci sabbakiccesu yāpetuṃ gametuṃ sakkā, na kiñci antarāyaṃ dassetīti. **Kucchi parikantoti** kucchi parikantito varaṃ bhaveyya, parikattotipi³ pāṭho yujjati. Evaṃ Vaggumudātīriye anekapariyāyena vigarahitvā idāni yasmā tehi katakammaṃ corakammaṃ hoti, tasmā āyatim̐ aññesampi evarūpassa kammaṃ akaraṇatthaṃ atha kho Bhagavā bhikkhū āmantesi.

1. Kaṇikārapupphādisadisena (Sī, Syā)

2. Anuyuñjanti (Ka)

3. Kucchi parikatthotipi (Syā)

195. Āmantetvā ca pana “**pañcime bhikkhave mahācorā**”ti-ādimāha. Tattha **santo saṁvijjāmānā**ti atthi ceva upalabbhanti cāti vuttaṁ hoti. **Idhā**ti imasmiṁ sattaloke. **Evam hoti**ti evaṁ pubbabhāge icchā uppajjati. **Kudāssu nāmāhanti** ettha su-iti nipāto, kudā nāmāti attho. **So aparena samayenā**ti so pubbabhāge evaṁ cintetvā anukkamena parisāṁ vaḍḍhento panthadūhanakammaṁ paccantimagāmaṁ vilopanti evamādinī katvā vepullappattapariso hutvā gāme pi agāme, janapade pi ajanapade karonto **hananto ghātento chindanto chedāpento pacanto pācento**.

Iti bāhirakamahācoraṁ dassetvā tena sadise sāsane pañca mahācore dassetuṁ “**evameva kho**”ti-ādimāha. Tattha **pāpabhikkhunoti** aññesu ṭhānesu mūlacchinno pārājikappatto “pāpabhikkhū”ti vuccati, idha pana pārājikaṁ anāpanno icchācāre ṭhito khuddānukhuddakāni sikkhāpadāni madditvā vicaranto “pāpabhikkhū”ti adhippeto. Tassāpi bāhirakacorassa viya pubbabhāge evaṁ hoti “**kudāssu nāmāhaṁ -pa- parikkhārānaṁ**”ti. Tattha **sakkatoti** sakkārappatto. **Garukatoti** garukārappatto. **Mānitoti** manasā piyāyito. **Pūjitoti** catupaccayābhīhārapūjāya pūjito. **Apacitoti** apacitippatto. Tattha yassa cattāro paccaye sakkaritvā suṭṭhu abhisankhate paṇṭitapaṇṭe katvā denti, so sakkato. Yasmiṁ garubhāvaṁ paṭṭhapetvā denti, so garukato. Yaṁ manasā piyāyanti, so mānito. Yassa sabbampetaṁ karonti, so pūjito. Yassa abhivādanapaccuṭṭhāna-añjalikammādivasena paramanipaccakāraṁ karonti, so apacito. Imassa ca pana sabbampi imaṁ lokāmisāṁ patthayamānassa evaṁ hoti.

So aparena samayenāti so pubbabhāge evaṁ cintetvā anukkamena sikkhāya atibbagārave uddhate unnaḷe capale mukhare vikiṇṇavāce muṭṭhassatī asampajāne pākatindriye ācariyupajjhāyehi pariccattake lābhagaruke pāpabhikkhū saṅgaṇhitvā iriyāpathasaṇṭhapanādini kuhakavattāni sikkhāpetvā “ayaṁ thero asukasmīṁ nāma senāsane vassaṁ upagamma vattapaṭipattiṁ¹ pūrayamāno vassaṁ vasitvā niggato”ti

1. Vattapaṭivattam (Sī, Syā)

lokasammatasenāsanasaṁvaṇṇanādīhi upāyehi lokam pāripācetum paṭibalehi jātakādīsu kataparicayehi sarasampannehi pāpabhikkhūhi saṁvaṇṇiyamānaguṇo hutvā **satena vā sahasena vā parivuto -pa-bhesajjaparikkhārānam. Ayaṁ bhikkhave paṭhamo mahācoroti** ayaṁ sandhicchedādicorako viya na ekam kulam, na dve, atha kho mahājanam vañcetvā catupaccayaggahaṇato **“paṭhamo mahācoro”**ti veditabbo. Ye pana suttantikā vā ābhidhammikā vā vinayadharā vā bhikkhū bhikkhācāre asampajjamāne Pāliṁ vācentā, Aṭṭhakatham kathentā, anumodanāya dhammakathāya iriyāpathasampattiya ca lokam pasādentā janapadacārikam caranti sakkatā garukatā mānitā pūjitā apacitā, te **“tantipaveṇighaṭanaka sāsana jotakā”**ti veditabbā.

Tathāgatappaveditanti Tathāgatena paṭividdham paccakkhakatam, jānāpitaṁ vā. **Attano dahatīti** parisamajjhe Pāliṁca Aṭṭhakathaṁca saṁsanditvā madhurena sarena pasādanīyaṁ suttantaṁ kathetvā dhammakathāvasena acchariyabbhutaajātena viññūjanena **“aho bhante Pāli ca Aṭṭhakathā ca superisuddhā, kassa santike uggaṇhitthā”**ti pucchito **“ko amhādisse uggaṇhetum samattho”**ti ācariyaṁ anuddisitvā attanā paṭividdham sayambhuññādhigataṁ dhammavinayaṁ pavedeti, ayaṁ Tathāgatena sataśahassakappādhikāni cattāri asaṅkhyeyyāni pāramiyo pūretvā kicchena kasirena paṭividdhadhammatthenako **dutiyo mahācoro**.

Suddham brahmacārīnti khīṇāsavabhikkhum. **Parisuddham brahmacariyaṁ carantanti** nirupakkilesaṁ seṭṭhacariyaṁ carantaṁ, aññampi vā anāgāmiṁ ādiṁ katvā yāva sīlavantaṁ puthujjanaṁ avippaṭisārādivatthukaṁ parisuddham brahmacariyaṁ carantaṁ. **Amūlakena abrahmacariyena anuddhamsetīti** tasmim puggale avijjamānena antimavatthunā anuvadati codeti, ayaṁ vijjamānaguṇamakkhī ariyaguṇatthenako **tatiyo mahācoro**.

Garubhaṇḍāni garuparikkhārānīti yathā adinnādāne **“caturo janā saṁvidhāya, garubhaṇḍam avāharun”**ti¹ ettha pañcamāsakagghanakaṁ **“garubhaṇḍan”**ti vuccati, idha pana na evaṁ². Atha kho **“pañcimāni bhikkhave avissajjiyāni na vissajjetabbāni saṁghena vā gaṇena vā puggalena vā, vissajjitānīpi**

1. Vi 5. 374 piṭṭhe.

2. Na idha evaṁ (Si), idha na evaṁ (Syā)

avissajjitāni honti, yo vissajjeyya, āpatti thullaccayassa. Katamāni pañca? Ārāmo ārāmavattthu -pa- dārubhaṇḍam mattikābhaṇḍan”ti¹ vacanato avissajjitabbattā garubhaṇḍāni. “Pañcimāni bhikkhave avebhaṅgiyāni na vibhajitabbāni saṃghena vā gaṇena vā puggalena vā, vibhattānīpi avibhattāni honti, yo vibhajeyya, āpatti thullaccayassa. Katamāni pañca? Ārāmo ārāmavattthu -pa- dārubhaṇḍam mattikābhaṇḍan”ti² vacanato avebhaṅgiyattā sādharmaṇaparikkhārabhāvena garuparikkhārāni. **Ārāmo ārāmavattthūti**-ādīsu yaṃ vattabbaṃ, taṃ sabbaṃ “pañcimāni bhikkhave avissajjiyāni”ti **Khandhake** āgatasuttavaṇṇanāyameva bhaṇissāma. **Tehi gihim**³ **saṅgaṇhātīti** tāni datvā gihim³ saṅgaṇhātī anuggaṇhātī. **Upalāpetīti** “aho amhākaṃ ayyo”ti evaṃ lapanake anubandhanake sasnehe⁴ karoti. Ayaṃ avissajjiyaṃ, avebhaṅgiyaṃca garuparikkhāraṃ tathābhāvato thenetvā gihisaṅgaṇhanako⁵ **catuttho mahācoro**. So ca paṇāyaṃ imaṃ garubhaṇḍam kulasaṅgaṇhanattham viṣajjento kuladūsakadukkaṭṭhaṃ āpajjati, pabbājanīyakammāraho ca hoti. bhikkhusaṅgham abhibhavitvā issaravatāya viṣajjento thullaccayaṃ āpajjati. Theyyacittena viṣajjento bhaṇḍam agghāpetvā kāretabboti.

Ayaṃ aggo mahācoroti ayaṃ imesaṃ corānaṃ jeṭṭhacoro, iminā sadiso coro nāma natthi, yo pañcindriyaggahaṇātītaṃ atisaṅhasukhumam lokuttaradhammaṃ theneti. Kiṃ pana sakkā lokuttaradhammo hiraṇṇasuvaṇṇādīni viya vañcetvā thenetvā gahetunti? Na sakkā, tenevāha “**yo asantaṃ abhūtaṃ uttarimanussadhammaṃ ullapati**”ti. Ayañhi attani asantaṃ taṃ dhammaṃ kevalaṃ “atthi mayhaṃ eso”ti ullapati, na pana sakkoti ṭhānā cāvetum, attani vā saṃvijjamānaṃ kātum. Atha kasmā “coro”ti vuttoti?. Yasmā taṃ ullapitvā asantasambhāvanāya uppanne paccaye gaṇhātī, evaṃhi gaṇhatā te paccayā sukhumena upāyena vañcetvā thenetvā gahitā honti. Tenevāha “**taṃ kissa hetu? Theyyāya vo bhikkhave raṭṭhapiṇḍo bhutto**”ti. Ayañhi ettha attho—yaṃ avocumha “ayaṃ aggo mahācoro, yo asantaṃ abhūtaṃ uttarimanussadhammaṃ

1. Vi 4. 321 piṭṭhe.

2. Vi 4. 323 piṭṭhe.

3. Gihī (Sī, Syā)

4. Sinehe (Syā, Ka)

5. Gihīnaṃ saṅgaṇhako (Ka)

ullapati”ti. **Taṃ kissa hetūti** kena kāraṇena etaṃ avocumhāti ce. **Theyyāya vo bhikkhave raṭṭhapiṇḍo bhuttoti** bhikkhave yasmā so tena raṭṭhapiṇḍo theyyāya theyyacittena bhutto hoti. Ettha hi **vo-kāro** “ye hi vo ariyā araṇṇavanapatthānī”ti-ādīsu¹ viya padapūraṇamatte nipāto. Tasmā tumhehi bhuttoti evamassa attho na daṭṭhabbo.

Idāni tamevattham gāthāhi vibhūtatarāṃ karonto “**aññathā santan**”ti-ādimāha. Tattha **aññathā santanti** aparisuddhakāyasamācārādikena aññenākārena santam. **Aññathā yo pavedayeti** parisuddhakāyasamācārādikena aññena ākārena yo pavedeyya. “Paramaparisuddho aham, atthi me abbhantare lokuttaradhammo”ti evaṃ jānāpeyya. Pavedetvā ca pana tāya pavedanāya uppannam bhojanam arahā viya bhuñjati. **Nikacca kitavasseva, bhuttaṃ theyyena tassa tanti nikaccāti** vañcetvā, aññathā santam aññathā dassetvā, agumba-agacchabhūtameva sākḥapālāsapallavādicchādanena gumbamiva, gacchamiva ca attānam dassetvā. **Kitavassevāti** vañcakassa kerāṭikassa gumbagacchasaññāya araṇṇe āgatāgate sakuṇe gahetvā jīvita-kappakassa sakuṇikasseva. **Bhuttaṃ theyyena tassa tanti** tassāpi anarahantasseva sato arahantabhāvaṃ dassetvā laddhabhojanam bhuñjato yaṃ taṃ bhuttaṃ, taṃ yathā sakuṇikakita-avassa nikacca vañcetvā sakuṇaggahaṇam, evaṃ manusse vañcetvā laddhassa bhojanassa bhuttattā theyyena bhuttaṃ nāma hoti.

Imam pana atthavasam ajānantā ye evaṃ bhuñjanti **kāsāvakaṇṭhā -pa-nirayam te upapajjare**. **Kāsāvakaṇṭhāti** kāsāvena veṭhitakaṇṭhā, ettakameva ariyaddhahajadhāraṇamattam, sesam² sāmāñnam natthīti vuttam hoti, “bhavissanti kho panānanda anāgatamaddhānam gotrabhuno kāsāvakaṇṭhā”ti³ evaṃ vuttadussīlānam etaṃ adhivacanam. **Pāpadhammāti** lāmakadhammā. **Asaññatāti** kāyādīhi asaññatā. **Pāpāti** lāmakapuggalā. **Pāpehi kammehīti** tehi karaṇakāle ādīnavam adisvā katehi paravañcanādīhi pāpakammehi. **Nirayam te upapajjareti** nirassādam duggatim te upapajjanti. Tasmā **seyyo ayoguloti** gāthā. Tassattho—sacāyam **dussīlo asaṇṇato** icchācāre

1. Ma 1. 20, 21 piṭṭhādīsu.

2. Yesam (Syā, Ka)

3. Ma 3. 299 piṭṭhe.

ṭhito kuhanāya lokam vañcako puggalo tattam aggisikhūpamam ayogulam **bhuñjeyya** ajjhohareyya, tassa yañcetam raṭṭhapiṇḍam bhuñjeyya, yañcetam ayogulam. Tesu dvīsu **ayogulova bhutto seyyo** sundarataro paṇītataro ca bhaveyya, na hi ayogulassa bhuttattā samparāye sabbaññutaññānenāpi dujjānaparicchedam dukkham anubhavati. Evam paṭiladdhassa pana tassa raṭṭhapiṇḍassa bhuttattā samparāye vuttappakāram dukkham anubhoti, ayañhi koṭippatto micchājīvoti.

Evam pāpakiriyāya anādīnavadassāvīnam ādīnavam dassetvā “atha kho Bhagavā Vaggumudātīriye bhikkhū anekapariyāyena vigarahitvā dubbharatāya dupposatāya -pa- imam sikkhāpadam uddiseyyāthā”ti ca vatvā catutthapārājikam paññapento “**yo pana bhikkhu anabhijānan**”ti-ādimāha.

Evam mūlacchejjasena daḥam katvā catutthapārājike paññatte aparampi anupaññattatthāya adhimānavatthu udapādi, tassupattidīpanattham etam vuttam “**evañcīdam Bhagavatā bhikkhūnam sikkhāpadam paññattam hotī**”ti.

Adhimānavatthuvaṇṇanā

196. Tattha **adiṭṭhe diṭṭhasaññinoti** arahatte ñāṇacakkhunā adiṭṭheyyeva “diṭṭham amhehi arahattan”ti diṭṭhasaññino hutvā. Esa nayo appattādisu. Ayam pana viseso, **appatteti** attano santāne uppattivaseṇa appatte. **Anadhigateti** maggabhāvanāya anadhigate, appaṭiladdhetipi attho. **Asacchikateti** appaṭividdhe, paccavekkhaṇavasena vā appaccakkhakate. **Adhimānenāti** adhigatamānena, “adhigatā mayan”ti evam uppannamānenāti attho, adhikamānena vā, thaddhamānenāti attho. **Aññam byākarimsūti** arahattam byākarimsu, “pattam āvuso amhehi arahattam, katam karaṇīyan”ti bhikkhūnam ārocesum. Tesam maggena appahīnakilesattā kevalam samathavipassanābalena vikkhambhitakilesānam aparena samayena tathārūpapaccayasamāyoge **rāgāya cittam namati**, rāgattāya namatīti attho. Esa nayo itaresu.

Taṇca kho etam abbohārikanti taṇca kho etam tesam aññabyākaraṇam abbohārikam āpattipaññāpane vohāram na gacchati, āpattiyā aṅgam na hotīti attho.

Kassa panāyaṃ adhimāno uppajjati, kassa nuppajjatīti? Ariyasāvakassa tāva nuppajjati, so hi maggaphalanibbānapahīnakilesa-
 avasiṭṭhakilesapaccavekkhaṇena sañjātasomanasso ariyaguṇapaṭivedhe
 nikkāṅkho. Tasmā sotāpannādīnaṃ “ahaṃ sakadāgāmī”ti-ādivasena
 adhimāno nuppajjati. Dussīlassa nuppajjati, so hi ariyaguṇādhigame
 nirāsova. Silavatopi pariccattakammaṭṭhānassa niddārāmatādimanuyuttassa
 nuppajjati. Suparisuddhasīlassa pana kammaṭṭhāne appamattassa nāmarūpaṃ
 vavatthapetvā paccayapariggahena vitīṇṇakaṅkhassa tilakkhaṇaṃ āropetvā
 saṅkhāre sammasantassa āradhavi-passakassa uppajjati, uppanno ca
 suddhasamathalābhiṃ vā suddhavi-passanālābhiṃ vā antarā ṭhpeti, so hi
 dasapi vīsati pi tiṃsampi vassāni kilesasamudācāraṃ apassitvā¹ “ahaṃ
 sotāpanno”ti vā “sakadāgāmī”ti vā “anāgāmī”ti vā maññati.
 Samathavi-passanālābhiṃ pana arahatteyeva ṭhpeti, tassa hi samādhibalena
 kilesā vikkhambhitā, vipassanābalena saṅkhārā supariggahitā. Tasmā
 satṭhi pi vassāni asīti pi vassāni vassasatampi kilesā na samudācaranti,
 khīṇāsavas-seva cittacāro hoti. So evaṃ dīgharattaṃ kilesasamudācāraṃ
 apassanto antarā aṭṭhatvāva “arahā ahan”ti maññatīti.

Savibhaṅgasikkhāpadavaṇṇanā

197. **Anabhi-jānanti** na abhi-jānaṃ. Yasmā pana yaṃ anabhi-jānaṃ
 samudācarati, svassa santāne anuppanno, ñāṇena ca asacchikatoti abhūto
 hoti. Tenassa padabhājane “asantaṃ abhūtaṃ asaṃvijjamaṇaṃ”ti vatvā
 “ajānanto apassanto”ti vuttaṃ.

Uttarimanussadhammanti uttarimanussānaṃ jhāyīnaṃceva ariyānaṃca
 dhammaṃ. **Attupanāyikanti** attani taṃ upaneti, attānaṃ vā tattha upanetīti
 attupanāyiko, taṃ attupanāyikaṃ, evaṃ katvā samudācareyyāti sambandho.
 Padabhājane pana yasmā “uttarimanussadhammo nāma jhānaṃ vimokkho
 samādhi samāpatti ñāṇadassanaṃ -pa- suññāgāre abhiratī”ti evaṃ jhānādayo
 anekadhammā vuttā, tasmā tesāṃ sabbesāṃ vasena

1. Apassanto (Sī, Syā)

attupanāyikabhāvaṃ dassento “te vā kusale dhamme attani upaneti”ti bahuvacananiddesaṃ akāsi. Tattha “ete dhammā mayi sandissanti”ti¹ samudācaranto attani upaneti, “ahaṃ etesu sandissāmi”ti samudācaranto attānaṃ tesu upanetīti veditabbo.

Alamariyañāṇadassananti ettha lokiya lokuttarā paññā jānanaṭṭhena **ñāṇaṃ**. Cakkhunā diṭṭhamiva dhammaṃ paccakkhakaraṇato dassanaṭṭhena dassananti **ñāṇadassanaṃ**. Ariyaṃ visuddhaṃ uttamaṃ ñāṇadassananti **ariyañāṇadassanaṃ**. Alaṃ pariyattaṃ kilesavidhamsanasamatthaṃ ariyañāṇadassanamettha jhānādibhede uttarimanussadhamme, alaṃ vā ariyañāṇadassanamassāti alamariyañāṇadassano, taṃ alamariyañāṇadassanaṃ uttarimanussadhammanti evaṃ padatthasambandho veditabbo. Tattha yena ñāṇadassanena so alamariyañāṇadassanoti vuccati, tadeva dassetuṃ “ñāṇanti tisso vijjā, dassananti yaṃ ñāṇaṃ, taṃ dassanaṃ, yaṃ dassanaṃ, taṃ ñāṇaṃ”ti vijjāsīsenā padabhājanaṃ vuttaṃ. Mahaggatalokuttarā panettha sabbāpi paññā “ñāṇaṃ”ti veditabbā.

Samudācareyyāti vuttappakārametaṃ uttarimanussadhammaṃ attupanāyikaṃ katvā āroceyya. **Itthiyā vāti**—ādi pana ārocetabbapuggalanidassanaṃ. Etesaṃ hi ārocite ārocitaṃ hoti, na devamārabrahmānaṃ, nāpi petayakkhatiracchānagatānanti. **Iti jānāmi iti passāmi**ti samudācaraṇākāranidassanametaṃ. Padabhājane panassa “jānāmahaṃ ete dhamme, passāmahaṃ ete dhamme”ti idaṃ tesu jhānādīsu dhammesu jānanapassanānaṃ pavattidīpanaṃ, “atthi ca me ete dhammā”ti—ādi attupanāyikabhāvadīpanaṃ.

Tato aparena samayenāti āpatti paṭijānanasamayadassanametaṃ. Ayaṃ pana ārocitakkhaṇe yeva pārājikaṃ āpajjati. Āpattiṃ pana āpanno yasmā parena codito vā acodito vā paṭijānāti, tasmā “**samanuggāhiyamāno vā asamanuggāhiyamāno vā**”ti vuttaṃ.

198. Tattha samanuggāhiyamāne tāva **kiṃ te adhigatanti** adhigamapucchā, jhānavimokkhādīsu, sotāpattimaggādīsu vā kiṃ tayā adhigatanti. **Kinti te adhigatanti** upāyapucchā. Ayaṃ hi etthādhippāyo—kiṃ tayā

aniccalakkhaṇaṃ dhuraṃ katvā adhigataṃ, dukkhānattalakkhaṇesu aññatarāṃ vā. Kiṃ vā samādhivasena abhinivisitvā, udāhu vipassanāvasena. Tathā kiṃ rūpe abhinivisitvā, udāhu arūpe. Kiṃ vā ajjhataṃ abhinivisitvā, udāhu bahiddhāti. **Kadā te adhigatanti** kālapucchā, pubbaṇhamajjhanhikādīsu katarasmiṃ kāleti vuttaṃ hoti. **Kattha te adhigatanti** okāsapucchā, katarasmiṃ okāse, kiṃ rattiṭṭhāne, divāṭṭhāne, rukkhamūle, maṇḍape, katarasmiṃ vā vihāreti vuttaṃ hoti. **Katame te kilesā pahīnāti** pahīnakilesapucchā, kataramaggavajjhā tava kilesā pahīnāti vuttaṃ hoti. **Katamesaṃ tvaṃ dhammānaṃ lābhīti** paṭiladdhadhammapucchā, paṭhamamaggādīsu katamesaṃ dhammānaṃ tvaṃ lābhīti vuttaṃ hoti.

Tasmā idāni cepi koci bhikkhu uttarimanussadhammādhigamaṃ byākareyya, na so ettāvataṃ sakkātabbo¹. Imesu pana chasu ṭhānesu sodhanatthaṃ vattabbo “kiṃ te adhigataṃ, kiṃ jhānaṃ, udāhu vimokkhādīsu aññatarāṃ”ti. Yo hi yena adhigato dhammo, so tassa pākaṭo hoti. Sace “idaṃ nāma me adhigatan”ti vadati, tato “kinti te adhigatan”ti pucchitabbo “aniccalakkhaṇādīsu kiṃ dhuraṃ katvā, aṭṭhatimsāya vā ārammaṇesu, rūpārūpa-ajjhatabhiddhādibhedesu vā dhammesu kena mukhena abhinivisitvā”ti, yo hi yassābhiniveso, so tassa pākaṭo hoti. Sace “ayaṃ nāma me abhiniveso, evaṃ mayā adhigatan”ti vadati, tato “kadā te adhigatan”ti pucchitabbo “kiṃ pubbaṇhe, udāhu majjhanhikādīsu aññatarasmiṃ kāle”ti, sabbesaṃ hi attanā adhigatakālo pākaṭo hoti. Sace “asukasmiṃ nāma kāle adhigatan”ti vadati, tato “kattha te adhigatan”ti pucchitabbo “kiṃ divāṭṭhāne, udāhu rattiṭṭhānādīsu aññatarasmiṃ okāse”ti, sabbesaṃ hi attanā adhigatokāso pākaṭo hoti. Sace “asukasmiṃ nāma me okāse adhigatan”ti vadati, tato “katame te kilesā pahīnā”ti pucchitabbo “kiṃ paṭhamamaggavajjhā, udāhu dutiyādimaggavajjhā”ti, sabbesaṃ hi attanā adhigatamaggena pahīnakilesā pākaṭā honti. Sace “ime nāma me kilesā pahīnā”ti vadati, tato “katamesaṃ tvaṃ dhammānaṃ lābhī”ti pucchitabbo “kiṃ sotāpattimaggassa, udāhu sakadāgāmimaggādīsu aññatarassā”ti, sabbesaṃ hi attanā

1. Sakkāro katabbo (Ka)

adhigatadhammā pākaṭā honti. Sace “imesaṃ nāmāhaṃ dhammānaṃ lābhī”ti vadati, ettāvatāpissa vacanaṃ na saddhātabbaṃ, bahussutā hi uggahaparipucchākusalā bhikkhū imāni cha ṭhānāni sodhetuṃ sakkonti.

Imassa pana bhikkhuno āgamanapaṭipadā sodhetabbā. Yadi āgamanapaṭipadā na sujjhati, “imāya paṭipadāya lokuttaradhammo nāma na labbhati”ti apanetabbo. Yadi panassa āgamanapaṭipadā sujjhati, “dīgharattaṃ tīsu sikkhāsu appamatto jāgariyamanuyutto catūsu paccayesu alaggo ākāse paṇisamena cetasā viharatī”ti paññāyati, tassa bhikkhuno byākaraṇaṃ paṭipadāya saddhiṃ saṃsandati. “Seyyathāpi nāma Gaṅgodakaṃ Yamunodakena saddhiṃ saṃsandati sameti, evameva supaññattā tena Bhagavatā sāvakānaṃ nibbānagāminī paṭipadā, saṃsandati nibbānaṇca paṭipadācā”ti¹ vuttasadisari hoti.

Apica kho na ettakenāpi sakkāro kātabbo. Kasmā? Ekaccassa hi puthujjanassāpi sato khīṇāsavapaṭipattisadisā paṭipadā hoti, tasmā so bhikkhu tehi tehi upāyehi uttāsetabbo. khīṇāsavassa nāma asaniyāpi matthake patamānāya bhayaṃ vā chambhitattaṃ vā lomahaṃso vā na hoti. Sacassa bhayaṃ vā chambhitattaṃ vā lomahaṃso vā uppajjati, “na tvaṃ arahā”ti apanetabbo². Sace pana abhīrū acchambhī anutrāsī hutvā sīho viya nisīdati, ayaṃ bhikkhu sampannaveyyākaraṇo samantā rājarājamahāmattādīhi pesitaṃ sakkāraṃ arahatīti.

Pāpicchoti yā sā “idhekacco dussīlova samāno ‘sīlavāti maṃ jano jānātū’ti icchatī”ti-ādina³ nayena vuttā pāpicchā, tāya samannāgato. **Ichchāpakato**hi tāya pāpikāya icchāya apakato abhibhūto parājito hutvā.

Visuddhāpekkhoti attano visuddhiṃ apekkhamāno icchamāno patthayamāno. Ayañhi yasmā pārājikaṃ āpanno, tasmā bhikkhubhāve ṭhatvā abhabbo jhānādīni adhigantuṃ, bhikkhubhāvo hissa saggantarāyo ceva hoti maggantarāyo ca. Vuttañhetam “sāmaññaṃ dupparāmaṭṭham,

1. Dī 2. 180 piṭṭhe.

2. Vattabbo (Ka)

3. Abhi 2. 364 piṭṭhe.

nirayāyupakaḍḍhatī”ti¹. Aparampi vuttaṃ “sithilo² hi paribbājo, bhiyyo ākirate rajan”ti³. Iccassa bhikkhubhāvo visuddhi nāma na hoti. Yasmā pana gihī vā upāsako vā ārāmiko vā sāmaṇero vā hutvā dānasaraṇasīlasaṃvarādīhi saggamaggaṃ vā jhānavimokkhādīhi mokkhamaggaṃ vā ārādhetuṃ bhabbo hoti, tasmāssa gihi-ādibhāvo visuddhi nāma hoti, tasmā taṃ visuddhiṃ apekkhanato visuddhāpekkhoti vuccati. Teneva cassa padabhājane “gihi vā hotukāmo”ti-ādi vuttaṃ.

Evam vadeyyāti evaṃ bhaṇeyya. Kathaṃ? **Ajānamevaṃ āvuso avacaṃ jānāmi, apassaṃ passāmi**ti. Padabhājane pana “evaṃ vadeyyā”ti idaṃ padaṃ anuddharitvā yathā vadanto “ajānamevaṃ āvuso avacaṃ jānāmi, apassaṃ passāmi”ti vadati nāmāti vuccati, taṃ ākāraṃ dassetuṃ “nāhaṃ ete dhamme jānāmi”ti-ādi vuttaṃ. **Tuccham musā vilapinti** ahaṃ vacanattavirahato tuccham, vañcanādhippāyato musā vilapim, abhaṇinti vuttaṃ hoti. Padabhājane panassa aññena padabyañjanena atthamattaṃ dassetuṃ “tucchakaṃ mayā bhaṇitan”ti-ādi vuttaṃ.

Purime upādāyāti purimāni tīṇi pārājikāni āpanne puggale upādāya. Sesaṃ pubbe vuttanayattā, uttānatthattā ca pākaṭamevāti.

Padabhājanīyavaṇṇanā

199. Evaṃ uddiṭṭhasikkhāpadaṃ padānukkamena vibhajitvā idāni yasmā heṭṭhā padabhājanīyamhi “jhānaṃ vimokkho samādhi samāpatti ñāṇadassanaṃ -pa- suññāgāre abhiratī”ti evaṃ saṃkhitteneva uttarimanussadhammo dassito, na vitthārena āpattiṃ āropetvā tanti ṭhapitā. Saṅkhepadassite ca atthe na sabbe sabbākārena nayaṃ gahetuṃ sakkonti, tasmā sabbākārena nayaggahaṇatthaṃ puna tadeva padabhājanaṃ mātikāṭhāne ṭhapetvā vitthārato uttarimanussadhammaṃ dassetvā āpattibhedam dassetukāmo “**jhānanti paṭhamam jhānam dutiyam jhānam**”ti-ādimāha. Tattha paṭhamajjhānādīhi mettājhānādīni asubhajjhānādīni ānāpānassati samādhi jhānampi lokiya jhānampi lokuttara jhānampi saṅgahitameva. Tasmā “paṭhamam jhānam samāpajjintipi -pa- catuttham jhānam mettājhānam upekkhājhānam asubhajjhānam

1. Khu 1. 57 Dhammapade.

2. Sathilo (Sī)

3. Khu 1. 58 Dhammapade.

ānāpānassatisamādhijjhānaṃ lokiyajjhānaṃ lokuttarajjhānaṃ samāpajjin”ti pi bhaṇanto pārājikova hotīti veditabbo.

Suṭṭhu mutto, vividhehi vā kilesehi muttoti **vimokkho**, so paṇāyaṃ rāgadosamohehi suññattā **suññato**, rāgadosamohanimittehi animittattā **animitto**, rāgadosamohapaṇidhīnaṃ abhāvato **appaṇihito**ti vuccati. Cittaṃ samaṃ ādahati ārammaṇe ṭhapetīti **samādhi**. Ariyehi samāpajjitabbato **samāpatti**. Sesamettha vuttanayameva. Ettha ca vimokkhattikena ca samādhittikena ca ariyamaggova vutto. Samāpattittikena pana phalasamāpatti. Tesu yaṃkiñci ekampi padaṃ gahetvā “ahaṃ imassa lābhīmhi”ti bhaṇanto pārājikova hoti.

Tisso vijjāti pubbenivāsānussati, dibbacakkhu, āsavānaṃ khaye ñāṇanti. Tattha ekissāpi nāmaṃ gahetvā “ahaṃ imissā vijjāya lābhīmhi”ti bhaṇanto pārājiko hoti. **Saṅkhepaṭṭhakathāyaṃ** pana “vijjānaṃ lābhīmhiṃti bhaṇantopi, ‘tssannaṃ vijjānaṃ lābhīmhi’ti bhaṇantopi pārājikova”ti vuttaṃ. Maggabhāvanāpadabhājane vuttā sattatimsa bodhipakkhiyadhammā maggasampayuttā lokuttarāva idhādhippetā. Tasmā “lokuttarānaṃ satipaṭṭhānaṃ sammappadhānaṃ iddhipādānaṃ indriyānaṃ balānaṃ bojjhaṅgānaṃ ariyassa aṭṭhaṅgikassa maggassa lābhīmhi”ti vadato pārājikanti **Mahā-aṭṭhakathāyaṃ** vuttaṃ. **Mahāpaccariyā**disu pana “satipaṭṭhānaṃ lābhīmhi”ti evaṃ ekekakoṭṭhāsavasenaṃpi, ‘kāyānupassanāsatiṭṭhānaṃ lābhīmhi’ti evaṃ tattha ekekadhammavasenaṃpi vadato pārājikamevā”ti vuttaṃ, tampi sameti. Kasmā? Maggakkhaṇuppanneyeva sandhāya vuttattā. Phalasacchikiriyāyapi ekekaphalavasena pārājikaṃ veditabbaṃ.

Rāgassa pahānanti-ādittike kilesappahānameva vuttaṃ. Taṃ pana yasmā maggena vinā natthi, tatiyamaggena hi kāmarāgadosānaṃ pahānaṃ, catutthena mohassa. Tasmā “rāgo me pahīno”ti-ādīni vadatopi pārājikaṃ vuttaṃ.

Rāgā cittaṃ vinīvaraṇatāti-ādittike lokuttaracittameva¹ vuttaṃ. Tasmā “rāgā me cittaṃ vinīvaraṇaṃ”ti-ādīni vadatopi pārājikameva.

1. Saha samāpattiyā lokuttaracittameva (Syā)

Suññāgārapadabhājane pana yasmā jhānena aghaṭetvā “suññāgāre abhiramāmī”ti vacanamattena pārājikaṃ nādhippetam, tasmā **“paṭhamena jhānena suññāgāre abhirati”**ti-ādi vuttam. Tasmā yo jhānena ghaṭetvā “iminā nāma jhānena suññāgāre abhiramāmī”ti vadati, ayameva pārājiko hotīti veditabbo.

Yā ca nānanti imassa padabhājane **Ambaṭṭhasuttā**disu¹ vuttāsu aṭṭhasu vijjāsu vipassanānāṇa manomayiddhi iddhiividha dibbasota cetopariyañāṇabhedā pañca vijjā na āgatā, tāsu ekā vipassanāva pārājikavatthu na hoti, sesā hontīti veditabbā. Tasmā “vipassanāya lābhīmhi”tipi “vipassanānāṇassa lābhīmhi”tipi vadato pārājikaṃ natthi. **Phussadevatthero** pana bhaṇati “itarāpi catasso vijjā nāṇena aghaṭitā pārājikavatthū na honti. Tasmā ‘manomayassa lābhīmhi, iddhiividhassa, dibbāya sotadhātuyā, cetopariyassa lābhīmhi’ti vadatopi pārājikaṃ natthi”ti. Tam tassa antevāsikeheva paṭikkhittam “ācariyo na ābhidhammiko, bhūmantaram² na jānāti, abhiññā nāma catutthajjhānapāḍakova mahaggatadhammo, jhāneneva ijjhati. Tasmā ‘manomayassa lābhīmhi’ti vā ‘manomayañāṇassa lābhīmhi’ti vā yathā vā tathā vā vadatu, pārājikamevā”ti. Ettha ca kiñcāpi nibbānam Pāliya anāgataṃ. Atha kho “nibbānam me pattan”ti vā “sacchikatan”ti vā vadato pārājikameva. Kasmā? nibbānassa nibbaṭṭitalokuttarattā³. Tathā “cattāri saccāni paṭivijjhīm, paṭividdhāni mayā”ti vadatopi pārājikameva. Kasmā? Saccappaṭivedhoti hi maggassa pariyāyavacanam. Yasmā pana “tisso paṭisambhidā kāmāvacarakusalato catūsu nāṇasampayuttesu cittuppādesu uppajjanti, kriyato catūsu nāṇasampayuttesu cittuppādesu uppajjanti, atthapaṭisambhidā etesu ceva uppajjati, catūsu maggesu, catūsu phalesu ca uppajjati”ti **Vibhaṅge**⁴ vuttam, tasmā “dhammapaṭisambhidāya lābhīmhi”ti vā “nirutti -pa- paṭibhānapaṭisambhidāya lābhīmhi”ti vā “lokiya-atthapaṭisambhidāya lābhīmhi”ti vā vuttepi pārājikaṃ natthi. “Paṭisambhidānam lābhīmhi”ti vuttepi na tāva sīsam otarati. “Lokuttara-atthapaṭisambhidāya lābhīmhi”ti vutte pana pārājikaṃ

1. Dī 1. 72 piṭṭhe.

3. Nibbattitalokuttarattā (Ka)

2. Bhūmantaram (Sī, Syā)

4. Abhi 2. 319 piṭṭhe.

hoti. **Saṅkhepaṭṭhakathāyaṃ** pana “atthapaṭisambhidāppattomhī”ti avisesenāpi vadato pārājikaṃ vuttaṃ. **Kurundiyampi** “na muccaṭī”ti vuttaṃ. **Mahā-aṭṭhakathāyaṃ** pana “ettāvatā pārājikaṃ natthi, ettāvatā sīsaṃ na otarati, ettāvatā na pārājikaṃ”ti vicāritattā na sakkā aññaṃ pamāṇaṃ kātunti.

“Nirodhasamāpattiṃ samāpajjāmi”ti vā “lābhīmhaṃ tassā”ti vā vadatopi pārājikaṃ natthi. Kasmā? Nirodhasamāpattiyā neva lokiyattā na lokuttarattāti. Sace panassa evaṃ hoti “nirodhaṃ nāma anāgāmī vā khīṇāsavo vā samāpajjati, tesāṃ maṃ aññataroti jānissatī”ti byākaroti, so ca naṃ tathā jānāti, pārājikanti **Mahāpaccarisaṅkhepaṭṭhakathāsu** vuttaṃ. Taṃ vīmaṃsitvā gahetabbaṃ.

“Atītabhave Kassapasammāsambuddhakāle sotāpannomhī”ti vadatopi pārājikaṃ natthi, atītakkhandaṇaṃhi parāmaṭṭhattā sīsaṃ na otaratīti. **Saṅkhepaṭṭhakathāyaṃ** pana “atīte aṭṭhasamāpattilābhīmhitī vadato pārājikaṃ natthi, kuppadhammattā, idha pana atthi, akuppadhammattāti keci vadanti”ti vuttaṃ. Tampi tattheva atītattabhāvaṃ sandhāya kathentassa pārājikaṃ na hoti, paccuppannattabhāvaṃ sandhāya kathentasseva hotīti paṭikkhittam.

Suddhikavārakathāvaṇṇanā

200. Evaṃ jhānādīni dasa mātikāpadāni vitthāretvā idāni uttarimanussadhammaṃ ullapanto yaṃ sampajānamusāvādaṃ bhaṇati, tassa aṅgaṃ dassetvā tasseva vitthārassa vasena¹ cakkapeyyālaṃ bandhanto ullapanākāraṇca āpattibhedaṇca dassetuṃ “**tīhākārehi**”ti-ādimāha. Tattha suddhikavāro vattukāmaṃvāro paccayaapaṭisaṃyuttavāroti tayo mahāvārā. Tesu suddhikavāre paṭhamajjhānaṃ ādim katvā yāva **mohā cittaṃ vinīvaraṇapadaṃ**, tāva ekamekasmim pade **samāpajjīm, samāpajjāmi, samāpanno, lābhīmhi, vasīmhi, sacchikataṃ mayāti** imesu chasu padesu ekamekaṃ padaṃ tīhākārehi catūhi pañcahi chahi sattahākārehīti evaṃ pañcakkhattuṃ yojetvā **suddhikanayo** nāma vutto. Tato **paṭhamaṇca jhānaṃ dutiyaṇca jhānanti** evaṃ paṭhamajjhānena saddhiṃ ekamekaṃ padaṃ ghaṭentena sabbapadāni ghaṭetvā teneva vitthārena **khaṇḍacakkaṃ** nāma vuttaṃ. Taṃ hi puna

1. Vitthāranayavasena (Ka)

ānetvā paṭhamajjhānādīhi¹ na yojitaṃ, tasmā “khaṇḍacakkan”ti vuccati. Tato **dutiyañca jhānaṃ tatiyañca jhānanti** evaṃ dutiyajjhānena saddhiṃ ekamekaṃ padaṃ ghaṭetvā puna ānetvā paṭhamajjhānena saddhiṃ sambandhitvā teneva vitthārena **baddhacakkam** nāma vuttaṃ. Tato yathā dutiyajjhānena saddhiṃ, evaṃ tatiyajjhānādīhi saddhiṃ ekamekaṃ padaṃ ghaṭetvā puna ānetvā dutiyajjhānādīhi saddhiṃ sambandhitvā teneva vitthārena aññānīpi ekūnatiṃsa baddhacakkāni vatvā **ekamūlakanayo** niṭṭhāpito. Pāṭho pana saṅkhepena dassito. So asammuyhantena vitthārato veditabbo.

Yathā ca ekamūlako, evaṃ dumūlakādayopi sabbamūlakapariyosānā catunnaṃ satānaṃ upari pañcatiṃsa nayā vuttā. Seyyathidaṃ, dvimūlakā ekūnatiṃsa, timūlakā aṭṭhavāsa, catumūlakā sattavāsa, evaṃ pañcamūlakādayopi ekekaṃ ūnaṃ katvā yāva tiṃsamūlakā, tāva veditabbā. Pāṭhe pana tesāṃ nāmampi saṅkhipitvā **idaṃ sabbamūlakanti** tiṃsamūlakanayo eko dassito. Yasmā ca suññāgārapadaṃ jhānena aghaṭitaṃ sīsaṃ na otarati, tasmā taṃ anāmasitvā mohācittaṃvinīvaraṇapadapariyosānāyeva sabbattha yojanā dassitāti veditabbā. Evaṃ paṭhamajjhānādīni paṭipāṭiyā vā uppaṭipāṭiyā vā dutiyajjhānādīhi ghaṭetvā vā aghaṭetvā vā samāpajjinti-ādinā nayena ullapato makkho natthi, pārājikaṃ āpajjatiyevāti.

Imassa atthassa dassanavasena vutte ca panetasmiṃ suddhikamahāvāre ayaṃ saṅkhepato atthavaṇṇanā—**tīhākārehī**ti sampajānamusāvādassa aṅgabhūtehi tīhi kāraṇehi. **Pubbevassa hotīti** pubbabhāgeyeva assa puggalassa evaṃ hoti “musā bhaṇissan”ti. **Bhaṇantassa hotīti** bhaṇamānassa hoti. **Bhaṇitassa hotīti** bhaṇite assa hoti, yaṃ vattabbaṃ, tasmīṃ vutte hotīti attho. Atha vā **bhaṇitassāti** vuttavato niṭṭhitavacanassa hotīti. Yo evaṃ pubbabhāgepi jānāti, bhaṇantopi jānāti, pacchāpi jānāti “musā mayā bhaṇitaṃ”ti, so “paṭhamam jhānaṃ samāpajjin”ti bhaṇanto pārājikaṃ āpajjatīti ayamettha attho dassito. Kiñcāpi dassito, atha kho ayamettha viseso—pucchā tāva hoti “musā bhaṇissan”ti

1. Paṭhamajjhānena (Ka)

pubbabhāgo atthi, ‘musā mayā bhaṇitan’ti pacchābhāgo natthi, vuttamattameva hi koci pamussati. Kiṃ tassa pārājikaṃ hoti na hoti”ti. Sā evaṃ **Aṭṭhakathāsu** vissajjitā—pubbabhāge “musā bhaṇissan”ti ca bhaṇantassa “musā bhaṇāmi”ti ca jānato pacchābhāge “musā mayā bhaṇitan”ti na sakkā na bhavitum. Sacepi na hoti, pārājikameva, purimameva hi aṅgadvayaṃ pamāṇaṃ. Yassāpi pubbabhāge “musā bhaṇissan”ti ābhogo natthi, bhaṇanto pana “musā bhaṇāmi”ti jānāti, bhaṇitepi “musā mayā bhaṇitan”ti jānāti, so āpattiyaṃ na kāretabbo, pubbabhāgo hi pamāṇataro. Tasmim̐ asati davā bhaṇitaṃ vā ravā bhaṇitaṃ vā hotīti.

Ettha ca taṃñāṇatā ca ñāṇasamodhānaṃca pariccajitabbaṃ. **Taṃñāṇatā pariccajitabbā**ti yena cittaṇa “musā bhaṇissan”ti jānāti, teneva “musā bhaṇāmi”ti ca “musā mayā bhaṇitan”ti ca jānātīti evaṃ ekacitteneva tīsu khaṇesu jānātīti ayaṃ taṃñāṇatā pariccajitabbā, na hi sakkā teneva cittaṇa taṃ cittaṃ jānitum, yathā na sakkā teneva asinā so asi chindituntī. Purimaṃ purimaṃ pana cittaṃ pacchimassa pacchimassa cittassa tathā uppattiyaṃ paccayo hutvā nirujjhati. Tenetaṃ vuccati—

“Pamāṇaṃ pubbabhāgova, tasmim̐ sati na hessati.

Sesadvayanti nattheta-miti vācā tivaṅgikā”ti.

Ñāṇasamodhānaṃ pariccajitabbanti etāni tīṇi cittāni ekakkhaṇe uppajjantīti na gahetabbāni, idaṃhi cittaṃ nāma—

Aniruddhamhi paṭhame, na uppajjati pacchimaṃ.

Nirantaruppajjanato, ekaṃ viya pakāsati.

Ito paraṃ pana yvāyaṃ “paṭhamaṃ jhānaṃ samāpajjin”ti sampajānamusā bhaṇati, yasmā so “natthi me paṭhamaṃ jhānaṃ”ti evaṃdiṭṭhiko hoti, tassa hi atthevāyaṃ laddhi. Tathā “natthi me paṭhamaṃ jhānaṃ”ti evamassa khamati ceva ruccati ca. Evaṃsabhāvameva cassa cittaṃ “natthi me paṭhamaṃ jhānaṃ”ti. Yadā pana musā vattukāmo hoti, tadā taṃ diṭṭhiṃ vā diṭṭhiyaṃ saha khantiṃ vā diṭṭhikhanthi saddhiṃ ruciṃ vā diṭṭhikhanthiruciṃ saddhiṃ bhāvaṃ vā vinidhāya

nikkhipitvā paṭicchādetvā abhūtaṃ katvā bhaṇati. Tasmā tesampi vasena aṅgabhedanā dassetuṃ “**catūhākārehī**”ti-ādi vuttaṃ. **Parivāre** ca “aṭṭhaṅgiko musāvādo”ti¹ vuttattā tattha adhippetāya saññāya saddhiṃ aññopi idha “aṭṭhahākārehī”ti eko nayo yojetabbo.

Ettha ca **vinidhāya diṭṭhinti** balavadhammavinidhānavasenetanā vuttaṃ. **Vinidhāya khantinti**-ādīni tato dubbaladubbalānaṃ vinidhānavasena. **Vinidhāya saññanti** idanā panettha sabbadubbaladhammavinidhānaṃ. Saññāmatampi nāma avinidhāya sampajānamusā bhāsissatīti netanā tṭhānaṃ vijjati. Yasmā pana “samāpajjissāmi”ti-ādīnā anāgatavacanena pārājikaṃ na hoti, tasmā “samāpajjin”ti-ādīni atītavattamānapadāneva pāṭhe vuttānīti veditabbāni.

207. Ito param sabbampi imasmiṃ suddhikamahāvāre uttānatthameva. Na hettha taṃ atthi, yaṃ iminā vinicchayena na sakkā bhaveyya viññātum tṭhapetvā kilesappahānapadassa padabhājanā “rāgo me catto vanto”ti-ādīnaṃ padānaṃ atthaṃ. Svāyaṃ vuccati—ettha hi **cattoti** idanā sakabhāvapariccajanavasena vuttaṃ. **Vantoti** idanā puna anādiyanabhāvadassanavasena. **Muttoti** idanā santatito vimocanavasena. **Pahīnoti** idanā muttassāpi kvaci anavaṭṭhānadassanavasena. **Paṭinissatṭhoti** idanā pubbe ādinnapubbassa paṭinissaggadassanavasena. **Ukkhetṭoti** idanā ariyamaggena uttāsittatā puna anallīyanabhāvadassanavasena. Svāyamatto saddasatthato pariyesitabbo. **Samukkkhetṭoti** idanā suṭṭhu uttāsetvā aṇusahagatassāpi puna anallīyanabhāvadassanavasena vuttanti.

Suddhikavāraṇakathā niṭṭhitā.

Vattukāmaṇāraṇakathā

215. Vattukāmaṇārepi “tīhākārehī”ti-ādīnaṃ attho, vārapeyyālapabhedo ca sabbo idha vuttanayeneva veditabbo. Kevalaññhiyaṃ “mayā virajjhivā aññaṃ vattukāmena aññaṃ vuttaṃ, tasmā natthi mayhaṃ āpattī”ti evaṃ okāsaḡavesakānaṃ pāpapuggalānaṃ okāsanisedhanatthaṃ vutto. Yatheva hi “Buddhaṃ paccakkhāmi”ti vattukāmo “dhammaṃ paccakkhāmi”ti-ādīsu sikkhāpaccakkhānapadesu yaṃ vā taṃ vā vadantopi khetṭe otiṇṇatā

sikkhāpaccakkhātakova hoti, evaṃ paṭhamajjhānādīsu uttarimanussadhammapadesu yaṃ kiñci ekaṃ vattukāmo tato aññaṃ yaṃ vā taṃ vā vadantopi khethe otiṇṇattā pārājikova hoti, sace yassa vadati, so tamatthaṃ taṅkhaṇaṇṇeva jānāti. Jānanalakkhaṇaṇcettha sikkhāpaccakkhāne vuttanayeneva veditabbaṃ.

Ayaṃ pana viseso—sikkhāpaccakkhānaṃ hatthamuddāya sīsaṃ na otarati. Idaṃ abhūtārocanāṃ hatthamuddāyapi otarati. Yo hi hatthavikārādīhipi aṅgapaccaṅgacopanehi abhūtaṃ uttarimanussadhammaṃ viññattipathe ṭhitassa puggalassa āroceti, so ca tamatthaṃ jānāti, pārājikova hoti. Atha pana yassa āroceti, so na jānāti, “kiṃ ayaṃ bhaṇatī”ti saṃsayāṃ vā āpajjati, ciraṃ vīmaṃsitvā vā pacchā jānāti. Appaṭivijānanto icceva saṅkhyāṃ gacchati. Evaṃ appaṭivijānantassa vutte thullaccayaṃ hoti. Yo pana jhānādīni attano adhigamavasena vā uggahaparipucchādivasena vā na jānāti, kevalaṃ jhānanti vā vimokkhoti vā vacanamattameva sutāṃ hoti, sopi tena vutte “jhānaṃ kira samāpajjinti esa vadatī”ti yadi ettakamattampi jānāti, jānāticceva saṅkhyāṃ gacchati. Tassa vutte pārājikameva. Seso ekassa vā dvinnāṃ vā bahūnaṃ vā niyamitāniyamitavasena viseso sabbo sikkhāpaccakkhānakathāyaṃ vuttanayeneva veditabboti.

Vattukāmavārakathā niṭṭhitā.

Paccayapaṭisaṃyuttavārakathā

220. Paccayapaṭisaṃyuttavārepi sabbaṃ vārapeyyālabhedāṃ, pubbe āgatapadānaṃca atthaṃ vuttanayeneva ñatvā Pāḷikkamo tāva evaṃ jānitabbo—ettha hi “yo te vihāre vasi, yo te cīvaram paribhuñji, yo te piṇḍapātāṃ paribhuñji, yo te senāsanaṃ paribhuñji, yo te gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ paribhuñji”ti ime pañca paccattavacanavārā, “yena te vihāro paribhutto”ti-ādayo pañca karaṇavacanavārā, “yaṃ tvaṃ āgamma vihāraṃ adāsī”ti-ādayo pañca upayogavacanavārā vuttā, tesaṃ vasena idha vuttana suññāgārapadena saddhiṃ pubbe vuttesu paṭhamajjhānādīsu

sabbapadesu vārapeyyālabhedo veditabbo. “Yo te vihāre, yena te vihāro, yaṃ tvaṃ āgama vihāraṃ”ti evaṃ pariyāyena vuttattā pana “ahan”ti ca avuttattā paṭivijānantassa vuttepi idha thullaccayaṃ, appaṭivijānantassa dukkaṇṭanti ayamettha vinicchayo.

Anāpattibhedakathā

222. Evaṃ vitthāravasena āpattibhedam dassetvā idāni anāpattim dassento **“anāpatti adhimānenā”**ti-ādimāha. Tattha **adhimānenā**ti adhigatamānena samudācarantassa anāpatti. **Anullapanādhippāyassā**ti kohaṇṇe icchācāre aṭṭhatvā anullapanādhippāyassa sabrahmacārīnaṃ santike aṇṇaṃ byākarontassa anāpatti. Ummattakādayo pubbe vuttanayā eva. Idha pana ādikammikā Vaggumudātīriyā bhikkhū, tesaṃ anāpattīti.

Padabhājanīyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samuṭṭhānādisu idaṃ sikkhāpadaṃ tisamuṭṭhānaṃ, hatthamuddāya ārocentassa kāyacittato, vacībhedenā ārocentassa vācācittato, ubhayaṃ karontassa kāyavācācittato samuṭṭhāti, kiriyaṃ, saṇṇāvimokkhaṃ, sacittakaṃ, lokavajjaṃ, kāyakammaṃ, vacīkammaṃ, akusalacittam, tivedanaṃ, hasantopi hi somanassiko ullapati bhāyantopi majjhatoṇṇi.

Vinītavatthuvaṇṇanā

223. Vinītavatthūsu adhimānavatthu anupaṇṇattiyaṃ vuttanayameva. (1)

Dutiyavatthusmiṃ **paṇidhāyā**ti patthanaṃ katvā. **Evaṃ maṃ jano sambhāvēssatī**ti evaṃ araṇṇe vasantaṃ maṃ jano arahatte vā sekkhabhūmiyaṃ vā sambhāvēssati, tato lokassa sakkato bhavissāmi garukato mānito pūjitoti. **Āpatti dukkaṭassā**ti evaṃ paṇidhāya “araṇṇe vasissāmi”ti gacchantassa padavāre padavāre dukkaṭaṃ. Tathā araṇṇe kuṭikaraṇacaṇkamananisīdananiṅgāsanapāvuraṇādisu sabbakiccesu payoge payoge dukkaṭaṃ. Tasmā evaṃ araṇṇe na vasitabbaṃ. Evaṃ vasanto hi sambhāvanaṃ labhatu vā mā vā, dukkaṭaṃ āpajjati. Yo pana

samādinnaḍhutaṅgo “dhutaṅgaṃ rakkhissāmī”ti vā “gāmaṇṭe me vasato cittaṃ vikkhipati, araṇṇaṃ sappāyaṇ”ti cintetvā vā “addhā araṇṇe tiṇṇaṃ vivekaṇaṃ aṇṇataraṃ pāpuṇissāmī”ti vā “araṇṇaṃ pavisitvā arahattaṃ apāpuṇitvā na nikkhamissāmī”ti vā “araṇṇavāso nāma Bhagavatā pasattho, mayi ca araṇṇe vasante bahū sabrahmacārino gāmantarṃ hitvā āraṇṇakā bhavissantī”ti vā evaṃ anavajjavāsaṃ vasitukāmo hoti, tena vasitabbaṃ. (2)

Tatīyavattthusmimpi “abhikkantādīni saṇṭhapetvā piṇḍāya carissāmī”ti nivāsanapārūpanakiccato pabhutī yāva bhojanapariyosānaṃ, tāva payoge payoge dukkaṭaṃ. Sambhāvanaṃ labhatu vā mā vā, dukkaṭameva. Khandhakavattasekhiyavattaparipūraṇatthaṃ, pana sabrahmacārīnaṃ diṭṭhānugati-āpajjanatthaṃ vā pāsādikehi abhikkamapaṭikkamādīhi piṇḍāya pavisanto anupavajjo viññūnanti. (3)

Catutthapañcamavattthūsu “yo te vihāre vasī”ti ettha vuttanayāneva “ahan”ti avuttattā pārājikaṃ natthi. Attupanāyikameva hi samudācarantassa pārājikaṃ vuttaṃ. (4-5)

Paṇidhāya caṅkamīti-ādīni heṭṭhā vuttanayāneva. (6-9)

Samyojanavattthusmim **saṃyojanā pahīnā**tipi “dasa saṃyojanā pahīnā”tipi “ekaṃ saṃyojanaṃ pahīnaṃ”tipi vadato kilesappahānameva ārocitaṃ hoti. Tasmā pārājikaṃ. (10)

224. Rahovatthūsu **raho ullapatī**¹ “rahogato arahā ahan”ti vadati, na manasā cintitameva karoti. Tenettha dukkaṭaṃ vuttaṃ. (11-12)

Vihāravatthu upaṭṭhānavatthu ca vuttanayameva. (13-14)

225. Nadukkaravattthusmim tassa bhikkhuno ayaṃ laddhi “ariyapuggalāva Bhagavato sāvakā”ti. Tenāha “ye kho te Bhagavato sāvakā, te evaṃ vadeyyun”ti. Yasmā cassa ayamadhippāyo—

1. Rahogato uttarimanussadhammaṃ ullapati (Pāḷiyaṃ)

“sīlavatā āradhaviṇṇasakkena na dukkaraṃ aññaṃ byākātuṃ, paṭibalo so arahattaṃ pāpuṇitun”ti. Tasmā “anullapanādhippāyo ahan”ti āha. (15)

Vīriyavattthusmiṃ **ārādhaniyoti** sakkā āradhetuṃ sampādetuṃ, nibbattetunti attho. Sesam vuttanayameva. (16)

Maccuvattthusmiṃ so bhikkhu “yassa vipphaṇṇasāro uppajjati, so bhāyeyya, mayham pana avipphaṇṇasāravattthukāni parisuddhāni sīlāni, svāhaṃ kiṃ maraṇassa bhāyissāmī”ti etamattavasaraṃ paṭicca “nāhaṃ āvuso maccuno bhāyāmī”ti āha. Tenassa anāpatti. (17)

Vipphaṇṇasāravattthusmimpi eseva nayo. Tato parāni tīṇi vattthūni vīriyavattthusadisāneva. (18-21)

Vedanāvattthūsu paṭhamasmiṃ tava so bhikkhu paṭisaṅkhānabalena adbhivāsanakantiyaṃ thatvā “nāvuso sakkā yena vā tena vā adbhivāsetun”ti āha. Tenassa anāpatti. (22)

Dutiye pana attupanāyikaṃ akatvā “nāvuso sakkā puthujjanenā”ti pariyāyena vuttattā thullaccayaṃ. (23)

226. **Brāhmaṇavattthūsu** so kira brāhmaṇo na kevalaṃ “āyantu bhonto arahanto”ti āha, yaṃ yaṃ panassa vacanaṃ mukhato niggacchati, sabbaṃ “arahantānaṃ āsanāni paññāpetha, pādodakaṃ detha, arahanto pāde dhovantū”ti arahantavādaṇṇasāraṇiyuttamaṃyeva. Taṃ panassa pasādaḥhaññaṃ saddhācaritattā attano saddhābalena samussāhitassa vacanaṃ. Tasmā Bhagavā “**anāpatti bhikkhave pasādaḥhaññe**”ti āha. Evaṃ vuccamānena pana bhikkhunā na haṭṭhatuṭṭheneva paccayā paribhuñjitabbā, “arahattasampāpikaṃ paṭipadaṃ paripūressāmī”ti evaṃ yogo karaṇīyoti. (24)

Aññabyākaraṇavattthūni saṃyojanavattthusadisāneva. **Agāravattthusmiṃ** so bhikkhu gihiḥbhāve anatthikatāya anapekkhatāya “abhabbo kho āvuso mādiso”ti āha, na ullapanādhippāyena. Tenassa anāpatti. (25-32)

227. **Āvataḥkāmavattusmiṃ** so bhikkhu vatthukāmesu ca kilesakāmesu ca lokiyeneva ādīnavadassanena nirapekkho, tasmā “**āvaṭā me āvuso kāmā**”ti āha. Tenassa anāpatti. Ettha ca **āvaṭā**ti āvāritā nivāritā, paṭikkhittāti attho. (33)

Abhirativattusmiṃ so bhikkhu sāsane anukkaṇṭhitabhāvena, uddesaparipucchādīsu ca abhiratabhāvena “abhirato ahaṃ āvuso paramāya abhiratiyā”ti āha, na ullapanādhippāyena. Tenassa anāpatti. (34)

Pakkamanavattusmiṃ **yo imamah āvāsā paṭhamam pakkamissatīti** evam āvāsam vā maṇḍapam vā sīmam vā yaṃkiñci ṭhānam paricchinditvā katāya katikāya yo “mam arahāti jānantū”ti tamhā ṭhānā paṭhamam pakkamati, pārājiko hoti. Yo pana ācariyupajjhāyānam vā kiccena, mātāpitūnam vā kenacideva karaṇīyena, bhikkhācārattham vā uddesaparipucchānam vā atthāya aññena vā tādisena karaṇīyena tam ṭhānam atikkamitvā gacchati, anāpatti. Sace pissa evam gatassa pacchā icchācāro uppajjati “na dānāham tattha gamissāmi, evam mam arahāti sambhāvessantī”ti, anāpattiyeva.

Yopi kenacideva karaṇīyena tam ṭhānam patvā sajjhāyamanasikārādivasena aññavihito vā hutvā, corādīhi vā anubaddho, meggam vā uṭṭhitam disvā anovassakam pavisitukāmo tam ṭhānam atikkamati, anāpatti. Yānena vā iddhiyā vā gacchantopi pārājikam nāpajjati, padagamaneneva āpajjati. Tampi yehi saha katikā katā, tehi saddhim apubbamacarimam gacchanto nāpajjati. Evam gacchantā hi sabbe pi aññamaññam rakkhanti. Sacepi maṇḍaparukkhamulādīsu kiñci ṭhānam paricchinditvā “yo ettha nisīdati vā caṅkamati vā, tam arahāti jānissāma”, pupphāni vā ṭhapetvā “yo imāni gahetvā pūjam karissati, tam arahāti jānissāmā”ti-ādīnā nayena katikā katā hoti, tatrāpi icchācāravasena tathā karontassa pārājikameva. Sacepi upāsakena antarāmagge vihāro vā kato hoti, cīvarādīni vā ṭhapitāni honti “ye arahanto, te imasmim vihāre vasantu, cīvarādīni ca gaṇhantū”ti. Tatrāpi icchācāravasena vasantassa vā cīvarādīni vā gaṇhantassa pārājikameva. Etam pana adhammikaṃ katikavattam, tasmā na kātabbam, aññam vā evarūpaṃ “imasmim

temāsabbhantare sabbeva āraññakā hontu, piṇḍapātikaṅgādi-
avasesadhutaṅgadharā vā, atha vā sabbeva khīṇāsavā hontū”ti evamādi.
Nānāverajjakā hi bhikkhū sannipatanti, tattha keci dubbalā appathāmā
evarūpaṃ vattaṃ anupāletuṃ na sakkonti. Tasmā evarūpampi vattaṃ na
kātabbāṃ. “Imaṃ temāsaṃ sabbbeheva na uddisittabbāṃ, na
paripucchittabbāṃ, na pabbājetabbāṃ, mūgabbataṃ gaṇhitabbāṃ, bahi
sīmaṭṭhassāpi saṃghalābho dātabbo”ti evamādikāṃ pana na kātabbameva.
(35)

228. **Lakkhaṇasaṃyutte** yvāyaṃ āyasmā ca **Lakkhaṇoti**lakkhaṇatthero
vutto, esa jaṭilasahassassa abbhantare ehibhikkhūpasampadāya upasampanno
ādittapariyāyāvasāne arahattappatto eko mahāsāvakoti vedittabbo. Yasmā
panesa lakkhaṇasampanna sabbākāraparipūrena brahmasamena
attabhāvena samannāgato, tasmā lakkhaṇoti saṅkhaṃ gato.
Mahāmoggallānatthero pana pabbajitadivasato sattame divase arahattappatto
dutiyo aggasāvako.

Sitaṃ pātvākāsīti mandahasitaṃ pātu-akāsi, pakāsayaṃ dassesīti vuttaṃ
hoti. Kiṃ pana disvā therō sitaṃ pātvākāsīti? Upari Pāḷiyaṃ āgataṃ
aṭṭhikasaṅkhalikaṃ ekaṃ petaloke nibbattaṃ sattaṃ disvā, tañca kho
dibbena cakkhunā, na pasādacakkhunā. Pasādacakkhussa hi ete attabhāvā na
āpāthaṃ āgacchanti. Evarūpaṃ pana attabhāvaṃ disvā kāruṇṇe kātabbe
kasmā sitaṃ pātvākāsīti? Attano ca Buddhañāṇassa ca sampattiṃ
samanussaraṇato. Tañhi disvā therō “adiṭṭhasaccena nāma puggalena
paṭilabhitabbā evarūpā attabhāvā mutto ahaṃ, lābhā vata me, suladdhaṃ
vata me”ti attano ca sampattiṃ anussarivā “aho Buddhassa Bhagavato
ñāṇasampatti, yo ‘kammavipāko bhikkhave acinteyyo na cintetabbo’¹
desesi, paccakkhaṃ vata katvā Buddhā desenti, suppaṭividdhā Buddhānaṃ
dhammadhātū”ti evaṃ Buddhañāṇasampattiñca saritvā sitaṃ pātvākāsīti.
Yasmā pana khīṇāsavā nāma na akāraṇā sitaṃ pātukaronti, tasmā naṃ
Lakkhaṇatthero pucchi “**ko nu kho āvuso Moggallāna hetu, ko paccayo
sitassa pātukammāyā**”ti. Therō pana yasmā yehi ayaṃ upapatti sāmāṃ
adiṭṭhā, te dussaddhāpayā honti, tasmā

1. Am 1. 392 piṭṭhe.

Bhagavantam sakkhim katvā byākātukāmatāya “**akālo kho āvuso**”ti-ādimāha. Tato Bhagavato santike puṭṭho “**idhāham āvuso**”ti-ādinā nayena byākāsi.

Tattha **aṭṭhikasaṅkhalikanti** setam nimmaṃsalohitam aṭṭhisāṅghātam. **Gijjhāpi kākāpi kulalāpī** etepi yakkhagijjhā ceva yakkhakākā ca yakkhakulalā ca paccetabbā. Pākatikānam pana gijjhādīnam āpāthampi etam rūpaṃ nāgacchati. **Anupatitvā anupatitvā**ti anubandhitvā anubandhitvā. **Vitudentī**¹ vinivijjhitvā gacchanti. Vitudentīti vā pāṭho, asidhārūpamehi tikhiṇehi lohatuṇḍehi vijjhantīti attho. **Sā sudam aṭṭassaram karotīti** ettha **sudanti** nipāto, sā aṭṭhikasaṅkhalikā aṭṭassaram āturassaram karotīti attho. Akusalavipākānubhavanattham kira yojanappamāṇāpi tādisā attabhāvā nibbattanti, pasādussadā ca honti pakkagaṇḍasadisā, tasmā sā aṭṭhikasaṅkhalikā balavavedanāturā tādisam saramakāsīti. Evañca pana vatvā puna āyasmā Mahāmogallāno “vaṭṭagāmikasattā nāma evarūpā attabhāvā na muccantī”ti sattesu kāruṇṇam paṭicca uppannam dhammasamvegaṃ dassento “**tassa mayham āvuso etadahosi acchariyam vata bho**”ti-ādimāha.

Bhikkhū-ujjhāyantīti yesam sā petūpapatti appaccakkhā, te ujjhāyanti. Bhagavā pana therassānubhāvaṃ pakāsento “**cakkhubhūtā vata bhikkhave sāvakā viharantī**”ti-ādimāha. Tattha cakkhu bhūtam jātam uppannam tesanti **cakkhubhūtā**, bhūtacakkhukā uppannacakkhukā cakkhum uppadetvā viharantīti attho. Dutiyapadehi eseṇa nayo. **Yatra hi nāmā**ti ettha **yatrā**ti kāraṇavacanam. Tatrāyamattahayojanā—yasmā nāma sāvakopi evarūpaṃ ñassati vā dakkhati vā sakkhim vā karissati, tasmā avocumha “cakkhubhūtā vata bhikkhave sāvakā viharanti, ñāṇabhūtā vata bhikkhave sāvakā viharantī”ti.

Pubbeva me so bhikkhave satto diṭṭhoti Bodhimāṇe sabbaññutaññāpapaṭivedhena appamāṇesu cakkavāḷesu appamāṇe sattanikāye bhava gati yoni ṭhiti nivāse² ca paccakkham karontena mayā pubbeva so satto diṭṭhoti vadati.

1. Vitudentīti (Sī), vitudentīti (Syā), vituṇḍentīti (Ka)

2. Bhava gati ṭhiti nivāse (Syā)

Goghātakoti gāvo vadhitvā vadhitvā aṭṭhito maṁsaṁ mocetvā vikkiṇitvā jīvikaḥkappanakaṣatto. **Tasseva kammaṣṣa vipākāvaṣeṣeṇā**ti taṣṣa nānācetanāhi āyūhitassa aparāpariyakammaṣṣa. Tatra hi yāya cetanāya narake paṭisaṁdhi jaṇitā, taṣṣā vipāke pariḥkhiṇe avaseṣakammaṁ vā kammanimittaṁ vā ārammaṇaṁ katvā puna peṭāḍiṣu paṭisaṁdhi nibbattati, taṣṣmā sā paṭisaṁdhi kammaṣṣabhāgatāya vā ārammaṇaṣabhāgatāya vā taṣṣeva kammaṣṣa vipākāvaṣeṣoti vuccati, ayaṇca ṣatto evaṁ upapanno. Tenāha “taṣṣeva kammaṣṣa vipākāvaṣeṣeṇā”ti. Taṣṣa kira narakā cavaṇakāle nimmaṁsaḥkatāṇaṁ guṇṇaṁ aṭṭhirāsi eṇa nimittaṁ ahoṣi. So paṭicchaṇṇampi taṁ kammaṁ viññūṇaṁ pākāṭaṁ viya karonto aṭṭhikaṣaṅkhalikaṣeto jāto. (36)

229. Maṁsaṣeṣivaṭṭhuṣṁiṁ **goghātakoti** goṁsaṁ ṣeṣiyo¹ katvā suḥkḥāṣetvā vaḷḷūravikkayaṇa aṇekāṇi vaṣṣāṇi jīvikaṁ kappesi. Tenassa narakā cavaṇakāle maṁsaṣeṣiyeṇa nimittaṁ ahoṣi. So maṁsaṣeṣiṣeto jāto. (37)

Maṁsaṣiṇḍavaṭṭhuṣṁiṁ so sākuṇiko saḥuṇe gaḥetvā vikkiṇaṇakāle nippakkhaḥcamme maṁsaṣiṇḍamaṭte katvā vikkiṇanto jīvikaṁ kappesi. Tenassa narakā cavaṇakāle maṁsaṣiṇḍova nimittaṁ ahoṣi. So maṁsaṣiṇḍaṣeto jāto. (38)

Nicḥavaṣivaṭṭhuṣṁiṁ taṣṣa oraḥbhikaṣṣa eḷake vadhitvā niccamme katvā kappitaḷjīvikaṣṣa ṣurimaṇayeṇeṇa niccammaṁ eḷakaṣarīraṁ nimittamaḥhoṣi. So nicḥaṣiṣeto jāto. (39)

Asilomaṇivaṭṭhuṣṁiṁ so sūkariko dīgharaṭṭaṁ nivaṣapaṭṭhe sūkaṛe aṣiṇā vadhitvā vadhitvā dīgharaṭṭaṁ jīvikaṁ kappesi. Tenassa ukkhittāṣikaḥbhāvova nimittaṁ ahoṣi. Taṣṣmā asilomaṣeto jāto. (40)

Sattilomaṇivaṭṭhuṣṁiṁ so māgaṇiko ekaṁ miḡaṇca sattiṇca gaḥetvā vaṇaṁ gaṇtvā taṣṣa miḡaṣṣa ṣaṁiṣaṁ āḡatāḡate miḡe sattiyaṁ vijjhitaṇ² māṛeṣi. Taṣṣa sattiyaṁ vijjhaṇakabhāvoyeṇa nimittaṁ ahoṣi. Taṣṣmā sattilomaṣeto jāto. (41)

1. Maṁsaṣeṣiyo (Sī, Syā)

2. Nibbijjhitaṇ (Sī)

Usulomavatthusmiṃ **kāraṇīkoti** rājāparādhike anekāhi kāraṇāhi piḷetvā avasāne kaṇḍena vijjhītvā māraṇakapuriso. So kira asukasmim padese viddho maratīti ṇātvāva vijjhati. Tassevaṃ jīvikam kappetvā narake uppannassa tato pakkāvasesena idhūpapattikāle usunā vijjhanabhāvoyeva nimittam ahosi. Tasmā usulomapeto jāto. (42)

Sūcilomavatthusmiṃ **sārathī**ti assadamako. Godamakotipi **Kurundaṭṭhakathāyaṃ** vuttaṃ. Tassa patodasūciyā vijjhanabhāvoyeva nimittam ahosi. Tasmā sūcilomapeto jāto. (43)

Dutiyasūcilomavatthusmiṃ **sūcakoti** pesuññakārako. So kira manusse aññaṃaññaṃca bhindi. Rājakule ca “imassa idaṃ nāma atthi, iminā idaṃ nāma katan”ti sūcetvā sūcetvā anayabyasanaṃ pāpesi. Tasmā yathānena sūcetvā manussā bhinnā, tathā sūcihi bhedanadukkham paṇṇubhotuṃ kammameva nimittam katvā sūcilomapeto jāto. (44)

Aṇḍabhāritavatthusmiṃ **gāmakūṭoti** vinicchayāmacco. Tassa kammabhāgatāya kumbhamattā mahāghaṭappamāṇā aṇḍā ahesuṃ. So hi yasmā raho paṭicchane ṭhāne lañjam gahetvā kūṭavinicchayena pākaṭam dosaṃ karonto sāmike assāmike akāsi. Tasmāssa rahassaṃ aṅgaṃ pākaṭam nibbattaṃ. Yasmā daṇḍam paṭṭhapento paresaṃ asayham bhāraṃ āropesi, tasmāssa rahassaṃ aṅgaṃ asayhabhāro hutvā nibbattaṃ. Yasmā yasmim ṭhāne ṭhiteṇa samena bhavitabbaṃ, tasmim ṭhatvā visamo ahosi, tasmāssa rahassaṃge visamā nisajjā ahoṣīti. (45)

Pāradārikavatthusmiṃ so satto parassa rakkhitaṃ gopitaṃ sassāmikaṃ phassaṃ phusanto dhīḷhasukhena¹ kāmasukhena cittaṃ ramayitvā kammabhāgatāya gūthaphassaṃ phusanto dukkhamanubhavitum tattha nibbatta. **Duṭṭhabrahmaṇavatthu** pākaṭameva. (46-7)

230. **Nicchavitthivatthusmiṃ** yasmā mātugāmo nāma attano phasse anissaro. Sā ca taṃ sāmikassa santakaṃ phassaṃ thenetvā paresaṃ

1. Mīḷhaphusena (Ka)

abhiratiṃ uppādesi, tasmā kammabhāgatāya sukkhasamphassā dhamṣitvā dukkhasamphassaṃ anubhavitum nicchavitthī hutvā upapannā. (48)

Maṅgulitthivatthusmiṃ **maṅgulinti** virūpaṃ duddasikaṃ bībhaccaṃ, sā kira ikkhaṇṇikākammaṃ yakkhadāsikammaṃ karonti “iminā ca iminā ca evaṃ balikamme kate ayaṃ nāma tumhākaṃ vaḍḍhi bhavissati”ti mahājanassa gandhapupphādīni vaṇṇanāya gahetvā mahājanaṃ duddiṭṭhiṃ micchādiṭṭhiṃ gaṇhāpesi, tasmā tāya kammabhāgatāya gandhapupphādīnaṃ thenitattā duggandhā, duddassanassa gāhitattā duddasikā virūpā bībhaccā hutvā nibbattā. (49)

Okiliniyatthusmiṃ **uppakkaṃ okiliniṃ okirinti** sā kira aṅgaracitake nipannā vipphandamānā viparivattamānā paccati, tasmā uppakkā ceva hoti kharena agginā pakkasarīrā, okilini ca kilinnasarīrā, bindubindūni hissā sarīrato paggharanti. Okirini ca aṅgarasamparikīṇṇā, tassā hi heṭṭhatopi kiṃsukapupphavaṇṇā aṅgarā, ubhayapassesupi, ākāsatopissā upari aṅgarā patanti, tena vuttaṃ “uppakkaṃ okiliniṃ okirini”ti. **Sā issāpakatā sapattiṃ aṅgarakaṭāhena okirīti** tassa kira rañño ekā nāṭakini aṅgarakaṭāhaṃ samīpe ṭhapetvā gattato udakaṇca puñchati, paṇinā ca sedam karoti. Rājāpi tāya saddhiṃ kathaṇca karoti, parituṭṭhākāraṇca dasseti. Aggamahesī taṃ asahamānā issāpakatā hutvā acirapakkantassa rañño taṃ aṅgarakaṭāhaṃ gahetvā tassā upari aṅgare okirī, sā taṃ kammaṃ katvā tādisaṃyeva vipākaṃ paccanubhavitum petaloke nibbattā. (50)

Coraghātavatthusmiṃ so rañño āṇāya dīgharattaṃ corānaṃ sīsāni chinditvā petaloke nibbattanto asīsakaṃ kabandhaṃ hutvā nibbatti. (51)

Bhikkhuvatthusmiṃ **pāpabhikkhūti** lāmakabhikkhu. So kira lokassa saddhādeyye cattāro paccaye paribhuñjitvā kāyavacīdvārehi asaṃyato bhinnājīvo cittakeḷiṃ kīlanto vicari, tato ekaṃ Buddhantaraṃ niraye paccitvā petaloke nibbattanto bhikkhusadiseneva attabhāvena nibbatti. **Bhikkhunīsikkhamānāsāmaṇerasāmaṇerivatthūsupi** ayameva vinicchayo. (52-6)

231. Tapodāvattthusmiṃ **acchodakoti** pasannodako. **Sītodakoti** sītala-udako. **Sātodakoti** madhurodako. **Setakoti**¹ parisuddho nissevālapaṇakakaddamo. **Suppatitthoti** sundarehi titthehi upapanno. **Ramaṇīyoti** ratijanako. **Cakkamattānīti** rathacakkappamāṇāni. **Kuthitā sandatīti** tattā santattā hutvā sandati. **Yatāyaṃ bhikkhave**ti yato ayaṃ bhikkhave. **So dahoti** so rahado. Kuto panāyaṃ sandatīti. Vebhārapabbatassa kira heṭṭhā bhūmaṭṭhakanāgānaṃ pañcayojanasatikāṃ nāgabhavanaṃ devalokasadiṣaṃ maṇimayena² talena, āramuyyāñchi ca samannāgataṃ, tattha nāgānaṃ kīḷanaṭṭhāne so udakadaho, tato ayaṃ tapodā sandati. **Dvinnāṃ mahānirayānaṃ antarikāya āgacchatīti** Rājagahanagaraṃ kira āviñjetvā³ mahāpetaloko, tattha dvinnāṃ Mahālohakumbhinirayānaṃ antarena ayaṃ Tapodā āgacchati, tasmā kuthitā sandatīti. (57)

Yuddhavattthusmiṃ **nandī**⁴ **caratīti** vijayabherī⁵ āhiṇḍati. **Rājā āvuso licchavīhīti** thero kira attano divāṭṭhāne ca rattiṭṭhāne ca nisīditvā “licchavayo katahatthā katupāsana, rājā ca tehi saddhiṃ sampahāraṃ deti”ti āvajjanto dibbena cakkhunā rājānaṃ parājitaṃ palāyamānaṃ addasa. Tato bhikkhū āmantetvā “**rājā āvuso tumhākaṃ upaṭṭhāko licchavīhi pabhaggo**”ti āha. **Saccaṃ bhikkhave Moggallāno āhāti** parājitakāle āvajjitvā yaṃ diṭṭhaṃ, taṃ bhaṇanto saccaṃ āha. (58)

232. Nāgogāhavattthusmiṃ **sappinikāyāti** evaṃnāmikāya. **Āneñjaṃ samādhinti** anejaṃ acalaṃ kāyavācāvipphandavirahitaṃ catutthajjhānasamādhim. **Nāgānanti** hatthīnaṃ. **Ogayha**⁶ **uttarantānanti** ogayha⁷ ogāhetvā puna uttarantānaṃ. Te kira gambhīraṃ udakaṃ otaritvā tattha nhatvā ca pivitvā ca soṇḍāya udakaṃ gahetvā aññamaññaṃ ālolentā uttaranti, tesaṃ evaṃ ogayha uttarantānanti vuttaṃ hoti. **Koñcaṃ karontānanti** nadīṭire ṭhatvā soṇḍaṃ mukhe pakkhipitvā koñcanādaṃ karontānaṃ. **Saddaṃ assosinti**

1. Setodakoti (Syā, Ka), Am 1. 166 piṭṭhe ca passitabbaṃ.

2. Ramaṇīyena (Ka)

3. Āvijjhita (Syā, Ka)

4. Nandim (Ka)

5. Vijayabherim (Ka)

6. Ogāhaṃ (Sī, Syā), ogāyha (Ka)

7. Ogāyha (Ka), idaṃ padaṃ Syā-potthake natthi.

taṃ koṇcanādasaddaṃ assosim. **Attheso bhikkhave samādhī, so ca kho aparisuddho**ti atthi eso samādhī Moggallānassa, so ca kho parisuddho na hoti. Thero kira pabbajitato sattame divase tadahu-arahattappatto aṭṭhasu samāpattīsu pañcahākārehi anāciṇṇavasābhāvo samādhīparipanthake dhamme na suṭṭhu parisodhetvā āvajjanasamāpajjanādhiṭṭhānavuṭṭhānapaccavekkhaṇānaṃ saññāmatlakameva katvā catutthajjhānaṃ appetvā nisinno jhānaṅgehi vuṭṭhāya nāgānaṃ saddaṃ sutvā “antosamāpattiyaṃ assosin”ti evaṃsaññī ahoṣi. Tena vuttaṃ “attheso bhikkhave samādhī, so ca kho aparisuddho”ti. (59)

Sobhitavatthusmiṃ **ahaṃ āvuso pañca kappasatāni anussarāmī**ti ekāvajjanena anussarāmīti āha, itarathā hi anacchariyaṃ ariyasāvakānaṃ paṭipāṭiyā nānāvajjanena¹ tassa tassa atīte nivāsassa² anussaraṇanti na bhikkhū ujjhāyeyyūṃ. Yasmā panesa “ekāvajjanena anussarāmī”ti āha, tasmā bhikkhū ujjhāyimsu. **Atthesā bhikkhave Sobhitassa, sā ca kho ekāyeva jātī**ti yaṃ Sobhito jātiṃ anussarāmīti āha, atthesā jāti Sobhitassa, sā ca kho ekāyeva anantarā, na uppaṭipāṭiyā anussarītāti adhippāyo.

Kathaṃ paṇāyaṃ etaṃ anussarīti? Ayaṃ kira pañcannaṃ kappasatānaṃ upari titthāyatane pabbajitvā asaṇṇasamāpattiṃ nibbattetvā aparihīnājjhāno kālaṃ katvā asaṇṇabhave nibbatti, tattha yāvatāyukaṃ ṭhatvā avasāne manussaloke uppanno sāsane pabbajitvā tisso vijjā sacchākāsi. So pubbenivāsaṃ anussaramāno imasmiṃ attabhāve paṭisandhiṃ disvā tato paraṃ tatiye attabhāve cutimeva addasa, atha ubhinnamantarā acittakaṃ attabhāvaṃ anussarituṃ asakkonto nayato sallakkhesi “addhā ahaṃ asaṇṇabhave nibbatto”ti. Evaṃ sallakkhentaṃ panānena dukkaraṃ kataṃ, satadhā bhinnassa vālassa koṭiyā koṭi paṭividdhā, ākāse padaṃ dassitaṃ. Tasmā naṃ Bhagavā imasmiṃyeva vatthusmiṃ etadagge ṭhapesi “etadaggaṃ bhikkhave mama sāvakaṇaṃ bhikkhūnaṃ pubbenivāsaṃ anussarantānaṃ yadidaṃ Sobhito”ti³. (60)

Vinītavatthuvaṇṇanā nīṭṭhitā.

1. Nānāvajjanchi (Sī)

2. Atītanivāsassa (Syā)

3. Am 1. 25 piṭṭhe.

Nigamanavaṇṇanā

233. **Uddiṭṭhā kho āyasmanto cattāro pārājikā dhammā**ti idaṃ idha uddiṭṭhapārājikaparidīpanameva, samodhānetvā pana sabbāneva catuvīsati pārājikāni veditabbāni. Katamāni catuvīsati? Pāḷiyaṃ āgatāni tāva bhikkhūnaṃ cattāri, bhikkhunīnaṃ asādhāraṇāni cattārīti aṭṭha, ekādasa abhabbapuggalā, tesu paṇḍakatiracchānagata-ubhatobyañjanakā tayo vatthuvipannā ahetukapaṭisandhikā, tesam saggo avārito, maggo pana vārito, abhabbā hi te maggappaṭilābhāya vatthuvipannattāti. Pabbajjāpi nesaṃ paṭikkhittā, tasmā tepi pārājikā. Theyyasaṃvāsako, titthiyapakkantako, mātughātakako, pitughātakako, arahantaghātakako, bhikkhunīdūsako, lohituppādako, saṃghabhedakoti ime aṭṭha attano kiriyāya vipannattā abhabbatṭhānaṃ pattāti pārājikāva. Tesu theyyasaṃvāsako, titthiyapakkantako, bhikkhunīdūsakoti imesaṃ tiṇṇaṃ saggo avārito, maggo pana vāritova. Itaresaṃ pañcannaṃ ubhayampi vāritaṃ. Te hi anantarabhava narake nibbattanakasattā. Iti ime ca ekādasa, purimā ca aṭṭhāti ekūnavīsati. Te gihiliṅge ruciṃ uppādetvā gihinivāsananivattāya bhikkhuniyā saddhiṃ vīsati. Sā hi ajjhācāravītikkamaṃ akatvāpi ettāvātāva assamaṇīti imāni tāva vīsati pārājikāni.

Aparānipi lambī, mudupiṭṭhiko, parassa aṅgajātaṃ mukhena gaṇhāti, parassa aṅgajāte abhinisīdatīti imesaṃ catunnaṃ vasena cattāri anulomapārājikānīti vadanti. Etāni hi yasmā ubhinnaṃ rāgavasena sadisabhāvūpagatānaṃ dhammo “methunadhammo”ti vuccati, tasmā etena pariyāyena methunadhammaṃ appaṭisevitvāyeva kevalaṃ maggena maggappavesanavasena āpajjitabbattā methunadhammapārājikassa anulomentīti “anulomapārājikānī”ti vuccanti. Iti imāni ca cattāri, purimāni ca vīsati samodhānetvā sabbāneva catuvīsati pārājikāni veditabbāni.

Na labhati bhikkhūhi saddhiṃ saṃvāsanti

uposathapavāraṇapātīmokkhuddesaSaṃghakammappabhedam bhikkhūhi saddhiṃ saṃvāsaṃ na labhati. **Yathā pure tathā pacchāti** yathā pubbe gihikāle, anupasampannakāle ca pacchā pārājikaṃ āpannopi tatheva asaṃvāso hoti. Natthi tassa bhikkhūhi

saddhiṃ uposathapavāraṇapātimokkhuddesasaṃghakammappabhedo
 saṃvāsoti bhikkhūhi saddhiṃ saṃvāsaṃ na labhati. **Tatthāyasmante
 pucchāmī**ti tesu catūsu pārājikesu āyasmante “kaccittha parisuddhā”ti
 pucchāmi. **Kaccitthā**ti kacci ettha, etesu catūsu pārājikesu kacci parisuddhāti
 attho. Atha vā **kaccittha parisuddhā**ti kacci parisuddhā attha, bhavathāti
 attho. Sesam sabbattha uttānatthamevāti.

Samantapāsādikāya Vinayasamvaṇṇanāya

Catutthapārājikavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Saṃghādisesakaṇḍa

1. Sukkavissatṭhisikkhāpadavaṇṇanā

Yaṃ pārājikakaṇḍassa, saṅgītaṃ samanantaraṃ.
Tassa terasakassāya-mapubbapadavaṇṇanā.

234. Tena samayena **Buddho Bhagavā Sāvattiyaṃ viharati Jetavane Anāthapiṇḍikassa ārāme**, tena kho pana samayena āyasmā Seyyasako anabhirato brahmacariyaṃ caratīti ettha āyasmāti piyavacanaṃ. Seyyasakoti tassa bhikkhuno nāmaṃ. **Anabhiratoti** vikkhittacitto kāmarāgapariḷāhena pariḍayhamāno, na pana gihibhāvaṃ patthayamāno. **So tena kiso hotīti** so Seyyasako tena anabhiratabhāvena kiso hoti.

Addasā kho āyasmā Udāyīti ettha **Udāyīti** tassa therassa nāmaṃ, ayañhi Seyyasakassa upajjhāyo Lāḷudāyī nāma bhantamigasappaṭibhāgo niddārāmatādīmanuyuttānaṃ aññataro lolabhikkhu. **Kacci no tvanti** kacci nu tvaṃ. **Yāvadatthaṃ bhuñjāti**—ādīsu yāvatā atthoti yāvadatthaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti—yāvatā te bhojanena attho, yattakaṃ tvaṃ icchasi, tattakaṃ bhuñja. Yattakaṃ kālaṃ rattiṃ vā divā vā supituṃ icchasi, tattakaṃ supā. Mattikādīhi kāyaṃ ubbaṭṭetvā cuṇṇādīhi ghaṃsitvā yattakaṃ nhānaṃ icchasi, tattakaṃ nhāya. Uddesena vā paripucchāya vā vattapaṭipattiyā vā kammaṭṭhānena vā attho natthīti. **Yadā te anabhirati uppajjatīti** yasmiṃ kāle tava kāmarāgavasena ukkaṇṭhitatā vikkhittacittatā uppajjati. **Rāgo cittaṃ anuddhamsetīti** kāmarāgo cittaṃ dhamseti padhamseti vikkhipati ceva milāpeti ca. **Tadā hatthena upakkamitvā asuciṃ mocehīti** tasmiṃ kāle hatthena vāyāmitvā asucimocanaṃ karohi, evaṃ hi te cittekaggatā bhavissati. Iti taṃ upajjhāyo anusāsi yathā taṃ bālo bālaṃ, mago magam¹.

235. **Tesaṃ mutṭhassatīnaṃ asampajānānaṃ niddaṃ okkamantānanti** satisampajāññaṃ pahāya niddaṃ otarantānaṃ. Tattha kiñcāpi niddaṃ okkamantānaṃ

1. Mūgo mūgaṃ (Sī, Syā)

abyākato bhavaṅgavāro pavattati, satisampajañṇavāro gaḷati, tathāpi sayanakāle manasikāro katabbo. Divā supantena “yāva nhātassa bhikkhuno kesā na sukkhanti, tāva supitvā vuṭṭhahissāmī”ti sa-ussāhena supitabbaṃ. Rattim supantena “ettakaṃ nāma rattibhāgaṃ supitvā candena vā tārakāya vā idaṃ nāma thānaṃ pattakāle vuṭṭhahissāmī”ti sa-ussāhena supitabbaṃ. Buddhānussati-ādīsu ca dasasu kammaṭṭhānesu ekaṃ, aññaṃ vā cittaruciyaṃ kammaṭṭhānaṃ gahetvāva niddā okkamitabbā. Evaṃ karonto hi “sato sampajāno satīṇca sampajaññaṇca avijahitvāva niddaṃ okkamati”ti vuccati. Te pana bhikkhū bālā lolā bhantamigasappaṭibhāgā na evamakamsu, tena vuttaṃ “tesaṃ muṭṭhassatīnaṃ asampajānānaṃ niddaṃ okkamantānaṃ”ti.

Atthi cettha cetanā labbhatīti ettha ca supinante assādacetanā atthi upalabbhati. **Atthesā bhikkhave cetanā, sā ca kho abbohārikā**ti bhikkhave esā assādacetanā atthi, sā ca kho avisaye uppannattā abbohārikā, āpattiyaṃ aṅgaṃ na hoti. Iti Bhagavā supinante cetanāya abbohārikabhāvaṃ dassetvā “**evaṇca pana bhikkhave imaṃ sikkhāpadaṃ uddiseyyātha ‘sañcetanikā sukkavissatṭhi**¹ **aññaṭra supinantā saṃghādiseso’**”ti” sānupaññattikaṃ sikkhāpadaṃ paññapesi.

237. Tattha saṃvijjati cetanā assāti sañcetanā, sañcetanāva **sañcetanikā**, sañcetanā vā assā atthīti sañcetanikā. Yasmā pana yassa sañcetanikā sukkavissatṭhi hoti, so jānanto sañjānanto hoti, sā cassa sukkavissatṭhi cecca abhivitaritvā vītikkamo hoti, tasmā byañjane ādaraṃ akatvā atthameva dassetuṃ “**jānanto sañjānanto cecca abhivitaritvā vītikkamo**”ti evamassa padabhājanaṃ vuttaṃ. Tattha **jānantoti** upakkamāmīti jānanto. **Sañjānantoti** “sukkaṃ mocemī”ti sañjānanto, teneva upakkamajānanākārena saddhiṃ jānantoti attho. **Ceccāti** mocanassādacetanāvasena cetetvā pakappetvā. **Abhivitaritvāti** upakkamavasena maddanto nirāsankacittaṃ pesetvā. **Vītikkamoti** evaṃ pavattassa yo vītikkamo, ayaṃ sañjetanikāsaddassa sikkhāpatto atthoti vuttaṃ hoti.

1. Sukkavissatṭhi (Sī, Syā)

Idāni **sukkavissatṭhī**ti ettha yassa sukkassa vissatṭhi, taṃ tāva saṅkhyāto vaṇṇabhedato ca dassetuṃ “**sukkanti dasa sukkānī**”ti-ādimāha. Tattha sukkānaṃ āsayabhedato, dhātunānattato ca nīlādivaṇṇabhedo veditabbo.

Vissatṭhīti vissaggo¹, atthato panetaṃ ṭhānācāvanaṃ hoti. Tenāha “vissatṭhīti ṭhānato cāvanā vuccatī”ti. Tattha vatthisīsaṃ, kaṭi, kāyoti tidhā sukkassa ṭhānaṃ pakappenti. Eko kirācariyo “vatthisīsaṃ sukkassa ṭhānaṃ”ti āha. Eko “kaṭi”ti. Eko “sakalo kāyo”ti. Tesu tatiyassa bhāsitaṃ subhāsitaṃ. Kesalomanakhadantānañhi maṃsavanimuttaṭṭhānaṃ, uccāra passāva kheḷa siṅghāṇikā thaddhasukkhacammāni ca vajjetvā avaseso chavimaṃsalohitānugato sabbopi kāyo kāyappasādabhāvajīvitindriyābaddhapittānaṃ, sambhavassa ca ṭhānameva. Tathā hi rāgapariyuṭṭhānenābhībhūtānaṃ hatthīnaṃ ubhohi kaṇṇacūlikāhi sambhavo nikkhamati, Mahāsenarājā ca rāgapariyuṭṭhito sambhavavegaṃ adhivāsetuṃ asakkonto satthena bāhusīsaṃ phāletvā vaṇamukhena nikkhantaṃ sambhavaṃ dasseti.

Ettha pana paṭhamassa ācariyassa vāde mocanassādena nimitte upakkamato yattakaṃ ekā khuddakamakkhikā piveyya, tattake asucimhi vatthisīsato muccitvā dakasotaṃ otiṇṇamatte bahi nikkhante vā anikkhante vā saṅghādiseso. Dutiyassa vāde tatheva kaṭito muccitvā dakasotaṃ otiṇṇamatte. Tatiyassa vāde tatheva sakalakāyaṃ saṅkhobhetvā tato muccitvā dakasotaṃ otiṇṇamatte bahi nikkhante vā anikkhante vā saṅghādiseso. Dakasotorohaṇaṇcettha adhivāsetvā antarā nivāretuṃ asakkuṇeyyatāya vuttaṃ, ṭhānā cutaṃ hi avassaṃ dakasotaṃ otarati. Tasmā ṭhānācāvanamattenevettha āpatti veditabbā. Sā ca kho nimitte upakkamantasseva, hatthaparikkamapādaparikkamagattaparikkamakaraṇena sacepi asuci muccati, anāpatti. Ayaṃ sabbācariyasādhāraṇavinicchayo.

Aññatra supinantīti ettha supino eva supinanto, taṃ ṭhapetvā, apanetvāti vuttaṃ hoti. Tañca pana supinaṃ passanto catūhi kāraṇehi

passati dhātukkhobhato vā anubhūtapubbato vā devatopasamhārato vā pubbanimittato vāti.

Tattha pittādīnaṃ khobhakaraṇapaccayayogena khubhitadhātuko **dhātukkhobhato** supinaṃ passati. Passanto ca nānāvidhaṃ supinaṃ passati, pabbatā patanto viya, ākāseṇa gacchanto viya, vāḷamigahatthicorādīhi anubaddho viya hoti. **Anubhūtapubbato** passanto pubbe anubhūtapubbaṃ ārammaṇaṃ passati. **Devatopasamhārato** passantassa devatā atthakāmatāya vā anatthakāmatāya vā atthāya vā anattāya vā nānāvidhāni ārammaṇāni upasamharanti. So tāsāṃ devatānaṃ ānubhāvena tāni ārammaṇāni passati. **Pubbanimittato** passanto puññāpuññavasena uppajjitukāmassa atthassa vā anattassa vā pubbanimittabhūtaṃ supinaṃ passati bodhisattamātā viya puttapaṭilābhanimittaṃ, bodhisatto viya pañca mahāsupine¹, Kosalarājā viya soḷasa supineti.

Tattha yaṃ dhātukkhobhato, anubhūtapubbato ca supinaṃ passati, na taṃ saccāṃ hoti. Yaṃ devatopasamhārato passati, taṃ saccāṃ vā hoti alīkaṃ vā. Kuddhā hi devatā upāyena vināsetukāmā viparītampi katvā dassenti. Yaṃ pana pubbanimittato passati, taṃ ekantasaccameva hoti. Etesaṅca catunnaṃ mūlakāraṇānaṃ saṃsaggabhedatopi supinabhedo hotiyeva.

Taṅca panetaṃ catubbidhampi supinaṃ sekkhaputhujjanāva passantī appahīnavipallāsattā, asekkhā na passantī pahīnavipallāsattā. Kiṃ panetaṃ passanto sutto passati, paṭibuddho, udāhu neva sutto na paṭibuddhoti? Kiñcetha yadi tāva sutto passati, abhidhammavirodho āpajjati. Bhavaṅgacittena hi supati, taṃ rūpanimittādi-ārammaṇaṃ, rāgādisampayuttaṃ vā na hoti, supinaṃ passantassa ca īdisāni cittāni uppajjanti. Atha paṭibuddho passati, vinayavirodho āpajjati. Yañhi paṭibuddho passati, taṃ sabbohārikacittena passati, sabbohārikacittena ca kate vītikkame anāpatti nāma natthi. Supinaṃ passantena pana katepi vītikkame ekantaṃ anāpatti eva. Atha neva sutto na paṭibuddho passati, ko nāma passati², evaṅca sati supinassa abhāvova āpajjati? Na abhāvo.

1. Am 2. 209 piṭṭhe.

2. Na nāma passati (Sī, Syā), na supinaṃ nāma passati (Abhi-Ṭṭha 2. 390 piṭṭhe.)

Kasmā? Yasmā kapimiddhapareto passati. Vuttañhetam “kapimiddhapareto¹ kho mahārāja supinaṃ passati”ti. **Kapimiddhaparetoti** makkaṭaniddāya yutto. Yathā hi makkaṭassa niddā lahuparivattā hoti, evaṃ yā niddā punappunaṃ kusalādicittavokiṇṇattā lahuparivattā, yassā pavattiyaṃ punappunaṃ bhavaṅgato uttaraṇaṃ hoti, tāya yutto² supinaṃ passati. Tenāyaṃ supino kusaloṇi hoti akusaloṇi abyākatopi, tattha supinante cetiyavandanadhammassavanadhammadesanādini karontassa kusalo, pāṇātipātādini karontassa akusalo, dvīhi antehi mutto āvajjanatadārammaṇakkhaṇe abyākatoti vedītabbo. Svāyaṃ dubbalavattukattā cetanāya paṭisandhiṃ ākaḍḍhituṃ asamatto, pavatte pana aññehi kusalākusalehi upatthambhito vipākaṃ deti. Kiñcāpi vipākaṃ deti, atha kho avisaye uppannattā abbohārikāva supinantacetanā. Tenāha “**ṭhapetvā supinantam**”ti.

Samghādisesoti imassa āpattinikāyassa nāmaṃ. Tasmā yā aññatra supinantā sañcetanikā sukkavissaṭṭhi, ayaṃ samghādiseso nāma āpattinikāyoti evamettha sambandho vedītabbo. Vacanatto panettha samgho ādimhi ceva sese ca icchitabbo assāti samghādiseso. Kim vuttaṃ hoti? Imaṃ āpattiṃ āpajjitvā vuṭṭhātukāmassa yaṃ taṃ āpattivuṭṭhānaṃ, tassa ādimhi ceva parivāsadanatthāya, ādito sese ca majjhe mānattadanatthāya mūlāya paṭikassanena vā saha mānattadanatthāya, avasāne abbhānatthāya samgho icchitabbo, na hettha ekampi kammaṃ vinā samghena sakkā kātunti samgho ādimhi ceva sese ca icchitabbo assāti samghādisesoti. Byañjanaṃ pana anādiyitvā atthameva dassetuṃ “samghova tassā āpattiyā parivāsaṃ deti, mūlāya paṭikassati, mānattaṃ deti, abbhethi, na sambahulā, na ekapuggalo, tena vuccati samghādiseso”ti idamassa padabhājanaṃ,

“Samghādisesoti yaṃ vuttaṃ, taṃ suṇohi yathātathaṃ.

Samghova deti parivāsaṃ, mūlāya paṭikassati.

Mānattaṃ deti abbhethi, tenetaṃ iti vuccati”ti³—

1. Kapiniddāpareto (Khu 11. 289 Milindapañhe)

2. Sutto (Sī, Ka)

3. Vi 5. 261 piṭṭhe.

parivāre vacanakāraṇaṇca vuttaṃ. Tattha parivāsadānādīni
Samuccayakkhandhake vitthārato āgatāni, tatteva nesaṃ saṃvaṇṇanaṃ
karissāma.

Tasseva āpattinikāyassāti tassa eva āpattisamūhassa. Tattha kiñcāpi
ayaṃ ekāva āpatti, rūḷhīsaddena, pana avayave samūhavohārena vā
“nikāyo”ti vutto eko vedanākkhandho, eko viññāṇakkhandhoti-ādīsu viya.

Evam uddiṭṭhasikkhāpadaṃ padānukkamena vibhajitvā idāni imaṃ
sukkavissatṭhiṃ āpajjantassa upāyaṇca kālāṇca adhippāyaṇca
adhippāyavattuṇca dassetuṃ “**ajjhatarūpe moceti**”ti-ādimāha. Ettha hi
ajjhatarūpādīhi catūhi padehi upāyo dassito, ajjhatarūpe vā moceyya
bahiddhārūpe vā ubhayattha vā ākāse vā kaṭiṃ kampaṇto, ito paraṃ añño
upāyo natthi. Tattha rūpe ghaṭṭetvā mocentopi rūpena ghaṭṭetvā mocentopi
“rūpe moceti”cceva veditabbo, rūpe hi sati so moceti, na rūpaṃ alabhivā.
Rāgūpatthambhādīhi pana pañcahi kālo dassito. Rāgūpatthambhādīkālesu hi
aṅgajātaṃ kammaniyaṃ hoti, yassa kammaniyatte sati moceti, ito paraṃ
añño kālo natthi. Na hi vinā rāgūpatthambhādīhi pubbaṇhādayo kālabhedā
mocane nimittaṃ honti.

Ārogyatthāyāti-ādīhi dasahi adhippāyo dassito, evarūpena hi
adhippāyabhedena moceti, na aññathā. Nīlādīhi pana dasahi navamassa
adhippāyassa vatthu dassitaṃ, vīmaṃsanto hi nīlādīsu aññatarassa vasena
vīmaṃsati, na tehi vinimuttanti.

238. Ito paraṃ pana imesaṃyeva ajjhatarūpādīnaṃ padānaṃ
pakāsanatthaṃ “**ajjhatarūpeti ajjhataṃ upādinne rūpe**”ti-ādi vuttaṃ. Tattha
ajjhataṃ upādinne rūpeti attano hatthādibhede rūpe. **Bahiddhā upādinneti**
parassa tādiseyeve. **Anupādinneti** tālacchiddādibhede. **Tadubhayeti** attano ca
parassa ca rūpe, ubhayaghaṭṭanavasenetam vuttaṃ. Attano rūpena ca
anupādinnarūpena ca ekato ghaṭṭanepi labbhati. **Ākāse vāyamantassāti**
kenaci rūpena aghaṭṭetvā ākāseveva kaṭikampaṇapayogena aṅgajātaṃ
cālentassa.

Rāgūpatthambheti rāgassa balavabhāve¹, rāgena vā aṅgajātassa upatthambhe, thaddhabhāve sañjātetī vuttaṃ hoti. **Kammaniyaṃ hotīti** mocanakammakkhamaṃ ajjhattarūpādīsu upakkamārahaṃ hoti.

Uccāliṅgapāṇakadaṭṭhūpatthambheti uccāliṅgapāṇakadaṭṭhena aṅgajāte upatthambhe. Uccāliṅgapāṇakā nāma lomasapāṇakā honti, tesaṃ lomehi phuṭṭhaṃ aṅgajātaṃ kaṇḍuṃ gahetvā thaddhaṃ hoti. Tattha yasmā tāni lomāni aṅgajātaṃ ḍamsantāni viya vijjhanti, tasmā “uccāliṅgapāṇakadaṭṭhena”ti vuttaṃ. Atthato pana uccāliṅgapāṇakalomavedhanenāti vuttaṃ hoti.

239. **Arogo bhavissāmīti** mocetvā arogo bhavissāmi. **Sukhaṃ vedanaṃ uppādessāmīti** mocanena, muccanuppattiya, muttapaccaya ca yā sukhā vedanā hoti, taṃ uppādessāmīti attho. **Bhesajjaṃ bhavissatīti** idaṃ me mocitaṃ kiñcideva bhesajjaṃ bhavissati. **Dānaṃ dassāmīti** mocetvā kīṭakipillikādīnaṃ dānaṃ dassāmi. **Puññaṃ bhavissatīti** mocetvā kīṭādīnaṃ dentassa puññaṃ bhavissati. **Yaññaṃ yajissāmīti** mocetvā kīṭādīnaṃ yaññaṃ yajissāmi, kiñci kiñci mantapadaṃ vatvā dassāmīti vuttaṃ hoti. **Saggaṃ gamissāmīti** mocetvā kīṭādīnaṃ dinnadānena vā puññena vā yaññena vā saggaṃ gamissāmi. **Bijaṃ bhavissatīti** kulavaṃsaṅkurassa dārakassa bijaṃ bhavissati, “iminā bijena putto nibbattissati”ti iminā adhippāyena mocetīti attho. **Vīmaṃsatthāyāti** jānanatthāya. **Nīlaṃ bhavissatīti**–ādīsu jānissāmi tāva, kiṃ me mocitaṃ nīlaṃ bhavissati, pītakādīsu aññataravaṇṇanti evamattho daṭṭhabbo. **Khiḍḍādhippāyoti** khiḍḍāpasuto, tena tena adhippāyena kīlanto mocetīti vuttaṃ hoti.

240. Idāni yadidaṃ “ajjhattarūpe mocetī”ti–ādi vuttaṃ tattha yathā mocento āpattiṃ āpajjati, tesaṃca padānaṃ vasena yattako āpattibhedo hoti, taṃ sabbaṃ dassento “ajjhattarūpe ceteti, upakkamati, muccati, āpatti saṃghādisesassā”ti–ādimāha.

1. Balavabhāvena (Syā, Ka)

Tattha **ceteti**ti mocanassādasampayuttāya cetanāya “muccatū”ti ceteti. **Upakkamat**ti tadanurūpaṃ vāyāmaṃ karoti. **Muccat**ti evaṃ cetentassa tadanurūpena vāyāmena vāyamato sukkaṃ ṭhānā cavati. **Āpatti saṃghādisesassā**ti imehi tīhi aṅgehi assa puggalassa saṃghādiseso nāma āpattinikāyo hoti attho. Esa nayo **bahiddhārūpeti**-ādīsupi avasesesu aṭṭhavīsatiyā padesu.

Ettha pana dve āpattisahassāni nīharitvā dassetabbāni. Kathaṃ? Ajjhatarūpe tāva rāgūpatthambhe ārogyatthāya nīlaṃ mocentassa ekā āpatti, ajjhatarūpeyeva rāgūpatthambhe ārogyatthāya pītādīnaṃ mocanavasena aparā navāti dasa. Yathā ca ārogyatthāya dasa, evaṃ sukhādīnaṃ navannaṃ padānaṃ atthāya ekekapade¹ dasa dasa katvā navutī. Iti imā ca navutī, purimā ca dasāti rāgūpatthambhe tāva sataṃ. Yathā pana rāgūpatthambhe, evaṃ vaccūpatthambhādīsupi catūsu ekekasmiṃ upatthambhe sataṃ sataṃ katvā cattāri satāni. Iti imāni cattāri, purimañca ekanti ajjhatarūpe tāva pañcannaṃ upatthambhānaṃ vasena pañca satāni. Yathā ca ajjhatarūpe pañca, evaṃ bahiddhārūpe pañca, ajjhatabahiddhārūpe pañca, ākāse kaṭṭim kampentassa pañcāti sabbānapi catunnaṃ pañcakānaṃ vasena dve āpattisahassāni veditabbāni.

Idāni **ārogyatthāyā**ti-ādīsu tāva dasasu padesu paṭipāṭiyā vā uppaṭipāṭiyā vā heṭṭhā vā gahetvā upari gaṇhantassa, upari vā gahetvā heṭṭhā gaṇhantassa, ubhato vā gahetvā majjhe ṭhapentassa, majjhe vā gahetvā ubhato harantassa, sabbamūlaṃ vā katvā gaṇhantassa cetanūpakkamamocane sati visaṅketo nāma natthīti dassetuṃ “**ārogyatthañca sukhatthañca**”ti khaṇḍacakkabaddhacakkādibhedavicittaṃ Pāḷimāha.

Tattha **ārogyatthañca sukhatthañca, ārogyatthañca bhesajjatthañcā**ti evaṃ ārogyapadaṃ sabbapadehi yojetvā vuttamekaṃ khaṇḍacakkaṃ. Sukhapadādīni sabbapadehi yojetvā yāva attano attano atītānantarapadaṃ, tāva ānetvā vuttāni nava baddhacakkānīti evaṃ ekekamūlakāni dasa cakkāni honti, tāni dumūlakādīhi saddhiṃ asammohato vitthāretvā veditabbāni. Attho panettha pākaṭoyeva.

1. Ekekapadena (Syā)

Yathā ca ārogyatthāyāti-ādīsu dasasu padesu, evaṃ nīlādīsupi “**nīlañca pītakañca ceteti, upakkamati**”ti-ādinā nayena dasa cakkāni vuttāni, tānipi asammohato vitthāretvā veditabbāni. Attho panettha pākaṭoyeva.

Puna ārogyatthañca nīlañca, ārogyatthañca sukhatthañca nīlañca **pītakañcā**ti ekenekaṃ dvīhi dve -pa- dasahi dasāti evaṃ purimapadehi saddhiṃ pacchimapadāni yojetvā ekaṃ missakacakkaṃ vuttaṃ.

Idāni yasmā “nīlaṃ mocessāmī”ti cetetvā upakkamantassa pītakādīsu muttesupi pītakādivasena cetetvā upakkamantassa itaresu muttesupi nevatthi visaṅketo, tasmā etampi nayaṃ dassetuṃ “**nīlaṃ mocessāmīti ceteti, upakkamati, pītakaṃ muccati**”ti-ādinā nayena cakkāni vuttāni. Tato paraṃ sabbapacchimapadaṃ nīlādīhi navahi padehi saddhiṃ yojetvā kucchicakkaṃ nāma vuttaṃ. Tato pītakādīni nava padāni ekena nīlapadeneva saddhiṃ yojetvā piṭṭhicakkaṃ nāma vuttaṃ. Tato lohitaṇḍāni nava padāni ekena pītakapadeneva saddhiṃ yojetvā dutiyaṃ piṭṭhicakkaṃ vuttaṃ. Evaṃ lohitaṇḍapadādīhi saddhiṃ itarāni nava nava padāni yojetvā aññānipi aṭṭha cakkāni vuttānīti evaṃ dasagatikāṃ piṭṭhicakkaṃ veditabbaṃ.

Evaṃ khaṇḍacakkādīnaṃ anekesaṃ cakkānaṃ vasena vitthārato garukāpattiṃeva dassetvā idāni aṅgaseneva garukāpattiñca lahukāpattiñca anāpattiñca dassetuṃ “**ceteti, upakkamati, muccati**”ti-ādimāha. Tattha purimanayena ajjhatarūpādīsu rāgādi-upatthambhe sati ārogyādīnaṃ atthāya cetentassa upakkamitvā asucimocane tivaṅgasampannā garukāpatti vuttā. Dutiyena nayena cetentassa, upakkamantassa ca mocane asati duvaṅgasampannā lahukā thullaccayāpatti. “**Cetehi, na upakkamati, muccati**”ti-ādīhi chahi nayehi anāpatti.

Ayaṃ pana āpattānāpattibhedo saṅho sukhumo, tasmā suṭṭhu sallakkhetabbo, suṭṭhu sallakkhetvā kukkucchaṃ pucchitena āpatti vā anāpatti vā ācikkhitabbā, vinayakammaṃ vā kātabbaṃ. Asallakkhetvā karonto hi roganidānaṃ ajānitvā bhesajjaṃ karonto vejjo viya

vighātañca āpajjati, na ca taṃ puggalaṃ tikicchitum samattho hoti. Tatrāyaṃ sallakkhaṇavidhi—kukkuccena āgato bhikkhu yāvatatiyaṃ pucchitabbo “katarena payogena katarena rāgena āpannosi”ti. Sace paṭhamam aññaṃ vatvā pacchā aññaṃ vadati, na ekamaggena katheti, so vattabbo “tvaṃ na ekamaggena kathesi pariharasi, na sakkā tava vinayakammaṃ kātum, gaccha sotthiṃ gavesā”ti. Sace pana tikkhattumpi ekamaggeneva katheti, yathābhūtaṃ attānaṃ āvikaroti, athassa āpattānāpattigarukalahukāpattivinicchayatthaṃ ekādasannaṃ rāgānaṃ vasena ekādasa payogā samavekkhitabbā.

Tatime ekādasa rāgā—mocanassādo muccanassādo muttassādo methunassādo phassassādo kaṇḍuvanassādo dassanassādo nisajjassādo vācassādo gehassitapemaṃ vanabhaṅgiyanti. Tattha mocetum assādo **mocanassādo**, muccane¹ assādo **muccanassādo**, mutte assādo **muttassādo**, methune assādo **methunassādo**, phasse assādo **phassassādo**, kaṇḍuvane assādo **kaṇḍuvanassādo**, dassane assādo **dassanassādo**, nisajjāya assādo **nisajjassādo**, vācāya assādo **vācassādo**, gehassitaṃ pemaṃ **gehassitapemaṃ**, **vanabhaṅgiyanti** yaṃkiñci pupphaphalādi vanato bhañjitvā āhaṭaṃ. Ettha ca navahi padehi sampayutta-assādasīsenā rāgo vutto. Ekena padena sarūpeneva, ekena padena vatthunā vutto, vanabhaṅgo hi rāgassa vatthu, na rāgoyeva.

Etesaṃ pana rāgānaṃ vasena evaṃ² payogā samavekkhitabbā—mocanassāde mocanassādacetanāya cetento ceva assādentō ca upakkamati, muccati, saṃghādiseso. Tatheva cetento ca assādentō ca upakkamati, na muccati, thullaccayaṃ. Sace pana sayanakāle rāgapariyuṭṭhito hutvā ūrunā vā muṭṭhinā vā aṅgajātaṃ gālhaṃ piḷetvā mocanattāya sa-ussāhova supati, supantassa cassa asuci muccati, saṃghādiseso. Sace rāgapariyuṭṭhānaṃ asubhamanasikārena vūpasametvā suddhacitto supati, supantassa muttepi anāpatti.

1. Muccamāne (Ka)

2. Eva (Si)

Muccanassāde attano dhammatāya muccamānaṃ assādeti na upakkamati, anāpatti. Sace pana muccamānaṃ assādento upakkamati, tena upakkamena mutte saṃghādiseso. Attano dhammatāya muccamāne “mā kāsāvaṃ vā senāsaṇaṃ vā dussī”ti aṅgajātaṃ gahetvā jagganattāya udakaṭṭhānaṃ gacchati, vaṭṭatīti **Mahāpaccariyaṃ** vuttaṃ.

Muttassāde attano dhammatāya mutte ṭhānā cute asucimhi pacchā assādentassa vinā upakkamena muccati, anāpatti. Sace assādetvā puna mocanattāya nimitte upakkamitvā moceti, saṃghādiseso.

Methunassāde methunarāgena mātugāmaṃ gaṇhāti, tena payogena asuci muccati, anāpatti. Methunadhammassa payogattā pana tādise gahaṇe dukkaṭaṃ, sīsaṃ patte pārājikaṃ. Sace methunarāgena ratto puna assādetvā mocanattāya nimitte upakkamitvā moceti, saṃghādiseso.

Phassassāde duvidho phasso ajjhattiko, bāhiro ca. Ajjhattike tāva attano nimittaṃ thaddhaṃ mudukanti jānissāmīti vā lolabhāvena vā kīlāpayato asuci muccati, anāpatti. Sace kīlāpento assādetvā mocanattāya nimitte upakkamitvā moceti, saṃghādiseso. Bāhiraphasse pana kāyasaṃsaggarāgena mātugāmassa aṅgamaṅgāni parāmasato ceva āliṅgato ca asuci muccati, anāpatti. Kāyasaṃsaggasaṃghādisesaṃ pana āpajjati. Sace kāyasaṃsaggarāgena ratto puna assādetvā mocanattāya nimitte upakkamitvā moceti, vissaṭṭhipaccayāpi saṃghādiseso.

Kaṇḍuvanassāde daddukacchupiḷakapāṇakādīnaṃ aññataravasena kaṇḍuvamānaṃ¹ nimittaṃ kaṇḍuvanassādeneva kaṇḍuvato asuci muccati, anāpatti. Kaṇḍuvanassādena ratto puna assādetvā mocanattāya nimitte upakkamitvā moceti, saṃghādiseso.

Dassanassāde dassanassādena punappunaṃ mātugāmassa anokāsaṃ upanijjhāyato asuci muccati, anāpatti. Mātugāmassa anokāsupanijjhāne

1. Khajjamānaṃ (Ka)

pana dukkaṭaṃ. Sace dassanassādena ratto puna assādetvā mocanattāya nimitte upakkamitvā moceti, saṃghādiseso.

Nisajjassāde mātugāmena saddhiṃ raho nisajjassādarāgena nisinnassa asuci muccati, anāpatti. Raho nisajjapaccayā pana āpannāya āpattiyā kāretabbo. Sace nisajjassādena ratto puna assādetvā mocanattāya nimitte upakkamitvā moceti, saṃghādiseso.

Vācassāde vācassādarāgena mātugāmaṃ methunasannissitāhi vācāhi obhāsantassa asuci muccati, anāpatti. Duṭṭhullavācāsaṃghādisesaṃ pana āpajjati. Sace vācassādena ratto puna assādetvā mocanattāya nimitte upakkamitvā moceti, saṃghādiseso.

Gehassitapeme mātaraṃ vā mātupemena, bhaginiṃ vā bhaginipemena punappunaṃ parāmasato ceva ālīngato ca asuci muccati, anāpatti. Gehassitapemena pana phusanapaccayā dukkaṭaṃ. Sace gehassitapemena ratto puna assādetvā mocanattāya nimitte upakkamitvā moceti, saṃghādiseso.

Vanabhaṅge itthipurisā aññamaññaṃ kiñcideva tambūlagandhapupphavāsādippakāraṃ paṇṇākāraṃ mittasanthavabhāvassa daḷhabhāvattāya pesenti, ayaṃ vanabhaṅgo nāma. Tañce mātugāmo kassaci saṃsaṭṭhavihārikassa kulūpakabhikkhuno peseti, tassa ca “asukāya nāma idaṃ pesitaṃ”ti sārattassa punappunaṃ hatthehi taṃ vanabhaṅgaṃ kīḷāpayato asuci muccati, anāpatti. Sace vanabhaṅge sāratto puna assādetvā mocanattāya nimitte upakkamitvā moceti, saṃghādiseso. Sace upakkamantepi na muccati, thullaccayaṃ.

Evametesāṃ ekādasannaṃ rāgānaṃ vasena ime ekādasā payoge samevekkhitvā āpatti vā anāpatti vā sallakkhetabbā. Sallakkhetvā sace garukā hoti, “garukā”ti ācikkhitabbā. Sace lahukā hoti, “lahukā”ti ācikkhitabbā. Tadanurūpaṇca vinayakammaṃ kātabbaṃ. Evañhi kataṃ sukataṃ hoti roganidānaṃ ṇatvā vejjena katabhesajjamiva, tassa ca puggalassa sotthibhāvāya saṃvattati.

262. **Ceteti na upakkamatī**ti-ādīsu mocanassādacetanāya ceteti, na upakkamati, muccati, anāpatti. Mocanassādapīlito “aho

vata mucceyyā”ti ceteti, na upakkamati, na muccati, anāpatti.

Mocanassādena na ceteti, phassassādena, kaṇḍuvanassādena vā upakkamati, muccati, anāpatti. Tattheva na ceteti, upakkamati, na muccati, anāpatti.

Kāmavitakkaṃ vitakkento mocanattthāya na ceteti, na upakkamati, muccati, anāpatti. Sace panassa vitakkayatopi na muccati, idaṃ āgatameva hoti “na ceteti na upakkamati na muccati, anāpatti”ti.

Anāpatti supinantenāti suttassa supine methunaṃ dhammaṃ paṭisevantassa viya kāyasamsaggādīni āpajjantassa viya supinantenewa kāraṇena yassa asuci muccati, tassa anāpatti. Supine pana uppannāya assādacetanāya sacassa visayo hoti, niccalena bhavittabbaṃ, na hatthena nimittaṃ kīlāpetabbaṃ, kāsāvapaccattharaṇarakkhaṇattharṇaṃ pana hatthapuṭena gahetvā jagganattthāya udakaṭṭhānaṃ gantum vaṭṭati.

Namocanādhippāyassāti yassa bhesajjena vā nimittaṃ ālīmpantassa, uccārādīni vā karontassa namocanādhippāyassa muccati, tassāpi anāpatti. Ummattakassa duvidhassāpi anāpatti. Idha seyyasako ādikammiko, tassa anāpatti ādikammikassāti.

Padabhājanīyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samuṭṭhānādīsu imaṃ sikkhāpadaṃ paṭhamapārājikasamuṭṭhānaṃ kāyacittato samuṭṭhāti, kiriyaṃ, saññāvimokkhaṃ, sacittakaṃ, lokavajjaṃ, kāyakammaṃ, akusalacittaṃ, dvivedanaṃ sukhamajjhattadvayenāti.

263. Vinītavatthūsu **supinavatthu** anupaññattiyaṃ vuttanayameva. **Uccārapassāvavatthūni** uttānatthāneva.

Vitakkavatthusmiṃ **kāmavitakkanti** gehassitakāmavitakkaṃ. Tattha kiñcāpi anāpatti vuttā, atha kho vitakkagatikena na bhavittabbaṃ.

Uṇhodakavatthūsu paṭhamarṇaṃ uttānameva. Dutīye so bhikkhu mocetukāmo uṇhodakena nimittaṃ paharitvā paharitvā¹ nhāyi, tenassa āpatti vuttā. Tatiye upakkamassa atthitāya thullaccayaṃ. **Bhesajjakaṇḍuvanavatthūni** uttānatthāneva.

264. **Maggavatthūsu** paṭhamassa thulla-ūrukassa maggaṃ gacchantassa sambādhaṭṭhāne ghaṭṭanāya asuci mucchi, tassa namocanādhippāyattā anāpatti. Dutiyassa tatheva mucchi, mocanādhippāyattā pana saṃghādiseso. Tatiyassa na mucchi, upakkamasabbhāvato pana thullaccayaṃ. Tasmā maggaṃ gacchantena uppanne pariḷāhe na gantabbaṃ, gamanaṃ upacchinditvā asubhādimanasikārena cittaṃ vūpasametvā suddhacittena kammaṭṭhānaṃ ādāya gantabbaṃ. Sace ṭhito vinodetuṃ na sakkoti, maggā okkamma¹ nisīditvā vinodetvā kammaṭṭhānaṃ ādāya suddhacitteneva gantabbaṃ.

Vatthivatthūsu te bhikkhū vatthiṃ daḷhaṃ gahetvā pūretvā pūretvā vissajjentā gāmadārakā viya passāvamakaṃsu. **Jantāgharavatthusmiṃ** udaraṃ tāpentassa mocanādhippāyassāpi amocanādhippāyassāpi mutte anāpattiyeva. Parikammaṃ karontassa nimittacālanavasena asuci mucchi, tasmā āpattiṭṭhāne āpatti vuttā.

265. **Ūrughaṭṭāpanavatthūsu** yesaṃ āpatti vuttā, te aṅgajātampi phusāpesunti vedītabbāti evaṃ **Kurundaṭṭhakathāyaṃ** vuttaṃ. **Sāmaṇerādivatthūni** uttānatthāneva.

266. Kāyatthambhanavatthusmiṃ **kāyaṃ thambhentassāti** ciraṃ nisīditvā vā nipajjitvā vā navakammaṃ vā katvā ālasiyavimocanatthaṃ vijambhentassa.

Upanijjhāyanavatthusmiṃ sacepi paṭasataṃ nivatthā hoti, purato vā pacchato vā ṭhatvā “imasmīṃ nāma okāse nimittan”ti upanijjhāyantassa dukkaṭameva. Anivatthānaṃ gāmadārikānaṃ nimittaṃ upanijjhāyantassa pana kimeva vattabbaṃ. Tiracchānagatānampi nimitte eseva nayo. Ito cito ca aviloketvā pana divasampi ekapayogena upanijjhāyantassa ekameva dukkaṭaṃ. Ito cito ca viloketvā punappunaṃ upanijjhāyantassa payoge payoge dukkaṭaṃ. Ummilananimilanavasena pana na kāretabbo. Sahasā upanijjhāyitvā puna paṭisaṅkhāya saṃvare tiṭṭhato anāpatti, taṃ saṃvaram pahāya puna upanijjhāyato dukkaṭameva.

267. **Tālacchiddādivatthūni** uttānatthāneva. **Nhānavatthūsu** ye udakasotaṃ nimittena pahariṃsu, tesaṃ āpatti vuttā. **Udañjalavatthūsūpi** eseve nayo, ettha ca **udañjalanti** udakacikkhallo vuccati. Eteneva upāyena ito parāni sabbāneva udakedhāvanādivatthūni veditabbāni. Ayaṃ pana viśeso, **pupphāvaliyavatthūsu** sacepi namocanādhippāyassa anāpatti, kīlanapaccayā pana dukkaṭaṃ hotīti.

Sukkavissatṭhisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Kāyasaṃsaggasikkhāpadavaṇṇanā

269. **Tena samayena Buddho Bhagavāti** Kāyasaṃsaggasikkhāpadaṃ. Tatrāyaṃ anuttānapadavaṇṇanā—**araññe viharatīti** na āveṇike araññe, Jetavanavihārasseva paccante ekapasse. **Majjhe gabbhoti** tassa ca vihārassa majjhe gabbho hoti. **Samantā pariyāgāroti** samantā panassa maṇḍalamālaparikkhepo hoti. So kira majjhe caturassaṃ gabbhaṃ katvā bahi maṇḍalamālaparikkhepena kato, yathā sakkā hoti antoyeva āviñjantehi¹ vicarituṃ.

Supaññattanti suṭṭhu ṭhapitaṃ, yathā yathā, yasmiṃ yasmiṃca okāse ṭhapitaṃ pāsādikam hoti lokarañjakam, tathā tathā tasmim tasmim okāse ṭhapitaṃ, vattasīsena hi so ekakiccampi na karoti. **Ekacce vātapāne vivarantoti** yesu vivaṭesu andhakāro hoti, tāni vivaranto. Yesu vivaṭesu āloko hoti, tāni thakento.

Evam vutte sā brāhmaṇī taṃ brāhmaṇaṃ etadavocāti evaṃ tena brāhmaṇena pasamsitvā vutte sā brāhmaṇī “pasanno ayaṃ brāhmaṇo pabbajitukāmo maññe”ti sallakkhetvā nigūhitabbampi taṃ attano vippekāraṃ pakāsentī kevalaṃ tassa saddhāvighātāpekkhā hutvā etaṃ “**kuto tassa uḷārattatā**”ti-ādivacanamavoca. Tattha uḷāro attā assāti **uḷārattā**, uḷārattano bhāvo uṭṭhārattatā. **Kulitthīhīti**-ādīsu kulitthiyo nāma gharassāminiyo. **Kuladhītarō**² nāma purisantaragatā

1. Āvijjhantehi (Syā) āviñchantehi (Ka)

2. Kuladhītā (Ka)

kuladhītarō. **Kulakumāriyo** nāma anividdhā¹ vuccanti. **Kulasuṇhā** nāma parakulato ānītā kuladārakānaṃ vadhuyo.

270. **Otiṇṇoti** yakkhādīhi viya sattā anto uppajjanena rāgena otiṇṇo, kūpādīni viya sattā asamapekkhitvā rajanīye ṭhāne rajjanto sayam vā rāgaṃ otiṇṇo. Yasmā pana ubhayathāpi rāgasamaṅgissevetaṃ adhivacanaṃ, tasmā “otiṇṇo nāma sāratto apekkhavā paṭibaddhacitto”ti evamassa padabhājanaṃ vuttaṃ.

Tattha **sārattoti** kāyasaṃsaggarāgena suṭṭhu ratto. **Apekkhavāti** kāyasaṃsaggāpekkhāya apekkhavā. **Paṭibaddhacittoti** kāyasaṃsaggarāgeneva tasmim vatthusmim paṭibaddhacitto. **Vipariṇatenāti** parisuddhabhavaṅgasantatisaṅkhātāṃ pakatiṃ vijahitvā aññathā pavattena, virūpaṃ vā pariṇatena virūpaṃ parivattena, yathā parivattamānaṃ virūpaṃ hoti, evaṃ parivattitvā ṭhitenāti adhippāyo.

271. Yasmā panetaṃ rāgādīhi sampayogaṃ nātivattati, tasmā “**vipariṇatanti rattampi cittan**”ti-ādinā nāyenaṃ padabhājanaṃ vatvā ante idhādhippetamatthaṃ dassento “**apica rattam cittam imasmim atthe adhippetam vipariṇatan**”ti āha.

Tadahujātāti taṃdivasaṃ jātā, jātamattā allamaṃsapesivaṇṇā. Evarūpāyapi hi saddhiṃ kāyasaṃsagge saṃghādiseso, methunavītikkame pārājikaṃ, raho nisajjassāde pācittiyaṇca hoti. **Pagevāti** paṭhamameva.

Kāyasaṃsaggaṃ samāpajjeyyāti hatthaggaṇādikāyasampayogaṃ kāyamiṣṭhāvaṃ samāpajjeyya. Yasmā panetaṃ samāpajjantassa yo so kāyasaṃsaggo nāma, so atthato ajjhācāro hoti rāgavasena abhibhavitvā saññamavelaṃ ācāro, tasmāssa saṅkhepena atthaṃ dassento “**ajjhācāro vuccatī**”ti padabhājanamāha.

Hatthaggaṇam vāti-ādibhedam panassa vitthārena atthadassanaṃ. Tattha hatthādīnaṃ vibhāgadassanatthaṃ “**hattho nāma kapparam upādāyā**”ti-ādimāha. Tattha **kapparam upādāyāti** dutiyaṃ mahāsandhiṃ upādāya. Aññattha pana

1. Anibbiṭṭhā (Sī), aniviṭṭhā (Syā)

maṇibandhato paṭṭhāya yāva agganakhā hattho, idha saddhim aggabāhāya kapparato paṭṭhāya adhippeto.

Suddhakesā vāti¹ suddhā kesāyeva². **Veṇī**ti tīhi kesavaṭṭīhi vinandhitvā katakesakalāpassetaṃ nāmaṃ. **Suttamissā**ti pañcavaṇṇena suttena kese missetvā katā. **Mālāmissā**ti vassikapupphādīhi missetvā tīhi kesavaṭṭīhi vinandhitvā katā, avinaddhopi vā kevalaṃ pupphamissako kesakalāpo idha “veṇī”ti veditabbo. **Hiraññamissā**ti kahāpaṇamālāya missetvā katā. **Suvaṇṇamissā**ti suvaṇṇacīrakehi vā pāmaṅgādīhi vā missetvā katā. **Muttāmissā**ti muttāvalīhi missetvā katā. **Maṇimissā**ti suddhāvalīhi maṇīhi missetvā katā. Etāsu hi yaṃkiñci veṇiṃ gaṇhantassa saṃghādisesoyeva, “ahaṃ missakaveṇiṃ aggaheṣiṃ”ti vadantassa mokkho natthi. Veṇiggahaṇena cettha kesāpi gahitāva honti. Tasmā yo ekampi kesāṃ gaṇhāti, tassapi āpattiyeva.

Hatthañca veṇiñca ṭhapetvāti idha vuttalakkaṇaṃ hatthañca sabbappakārañca veṇiṃ ṭhapetvā avasesaṃ sarīraṃ “aṅgaṃ”ti veditabbaṃ. Evaṃ paricchinnesu hatthādīsu hatthassa gahaṇaṃ **hatthaggāho**, veṇiyā gahaṇaṃ **veṇiggāho**, avasesasarīraṃsa parāmasanaṃ **aññatarassa vā aññatarassa vā aṅgassa parāmasanaṃ**. Yo taṃ hatthaggāhaṃ vā veṇiggāhaṃ vā aññatarassa vā aññatarassa vā aṅgassa parāmasanaṃ samāpajjeyya, tassa saṃghādiseso nāma āpattinikāyo hotīti ayaṃ sikkhāpadassa attho.

272. Yasmā pana yo ca hatthaggāho, yo ca veṇiggāho, yañca avasesassa aṅgassa parāmasanaṃ, taṃ sabbampi bhedato dvādasavidhaṃ hoti. Tasmā taṃ bhedaṃ dassetuṃ “**āmasanā parāmasanā**”ti-ādinā nāyenaṃsa padabhājanaṃ vuttaṃ. Tattha yañca vuttaṃ “**āmasanā nāma āmatṭhamattā**”ti, yañca “**chupanaṃ nāma phuṭṭhamattan**”ti, imesaṃ ayaṃ viseso—**āmasanā**ti āmajjanā phuṭṭhokāsaṃ anatikkamitvāpi tattheva saṅghaṭṭanā. Ayañhi “**āmatṭhamattā**”ti vuccati. **Chupananti** asaṅghaṭṭetvā phuṭṭhamattaṃ.

1. Suddhakesānaṃ vāti (Sī, Syā) 2. Amissānaṃ suddhānaṃ kesānaṃyeva (Sī, Syā)

Yampi ummasanāya ca ullaṅghanāya ca niddese “**uddhaṃ uccāraṇā**”¹ti ekameva padaṃ vuttaṃ, tatrāpi yaṃ viśeso—paṭhamam attano kāyassa itthiyā kāye uddhaṃ pesanavasena¹ vuttaṃ, dutiyam itthiyā kāyam ukkhipanavasena. Sesam pākaṭameva.

273. Idāni yvāyam otiṇṇo vipariṇatena cittena kāyasaṃsaggaṃ samāpajjati, tassa etesaṃ padānaṃ vasena vitthārato āpattibhedam dassento “**itthi ca hoti itthisaññi sāratto ca, bhikkhu ca naṃ itthiyā kāyena kāyaṃ**”²ti-ādimāha. Tattha **bhikkhu ca naṃ itthiyā kāyena kāyaṃ**ti so sāratto ca itthisaññi ca bhikkhu attano kāyena. **Nanti** nipātamattaṃ. Atha vā etaṃ tassā itthiyā hatthādibhedam kāyam. **Āmasati parāmasatī**ti etesu ce ekenāpi ākārena ajjhācarati, āpatti saṃghādisesassa. Tattha sakim āmasato ekā āpatti, punappunam āmasato payoge payoge saṃghādiseso.

Parāmasantopi sace kāyato amocetvāva ito cito ca attano hattham vā kāyam vā saṅcopeti, harati peseti, divasampi parāmasato ekāva āpatti. Sace kāyato mocetvā mocetvā parāmasati, payoge payoge āpatti.

Omasantopi sace kāyato amocetvāva itthiyā matthakato paṭṭhāya yāva pādapiṭṭhim omasati, ekāva āpatti. Sace pana udarādīsu tam tam ṭhānam patvā muñcitvā muñcitvā omasati, payoge payoge āpatti. **Ummasānāyapi** pādato paṭṭhāya yāva sīsam ummasantassa eseva nayo.

Olaṅghanāya mātugāmaṃ kesesu gahetvā nāmetvā² cumbanādīsu yaṃ ajjhācāram icchati, tam katvā muñcato ekāva āpatti. Uṭṭhitam punappunam nāmayato payoge payoge āpatti. **Ullaṅghanāyapi** kesesu vā hatthesu vā gahetvā uṭṭhāpayato eseva nayo.

Ākaḍḍhanāya attano abhimukhaṃ ākaḍḍhanto yāva na muñcati, tāva ekāva āpatti. Muñcitvā muñcitvā ākaḍḍhantassa payoge payoge āpatti. **Patikaḍḍhanāyapi** parammukhaṃ piṭṭhiyaṃ gahetvā paṭippanāmayato eseva nayo.

1. Phusanavasena (Syā)

2. Onāmetvā (Syā)

Abhiniggaṇḥanāya hatthe vā bāhāya vā dalhaṃ gahetvā yojanampi gacchato ekāva āpatti. Muñcitvā punappunam gaṇhato payoge payoge āpatti. Amuñcitvā punappunam phusato ca ālīngato ca payoge payoge āpattīti **Mahāsumatthero** āha. **Mahāpadumatthero** panāha “mūlaggaṇḥameva pamāṇam, tasmā yāva na muñcati, tāva ekā eva āpattī”ti.

Abhinippīlanāya vatthena vā ābharaṇena vā saddhim pīlayato aṅgam aphasantassa thullaccayaṃ, phusantassa saṃghādiseso. Ekapayogena ekā āpatti, nānāpayogena nānā.

Gaṇḥachupanesu aññaṃ kañci vikāraṃ akarontopi gahitamattaphuṭṭhamattenāpi āpattiṃ āpajjati.

Evametesu āmasanādisu ekenāpi ākārena ajjhācārato itthiyā itthisaññissa saṃghādiseso, vematikassa thullaccayaṃ. Paṇḍakapurisatiracchānagatasaññissāpi thullaccayameva. Paṇḍake paṇḍakasaññissa thullaccayaṃ, vematikassa dukkaṭam. Purisatiracchānagata-itthisaññissāpi dukkaṭameva. Purise purisasaññissāpi vematikassāpi itthipaṇḍakatiracchānagatasaññissāpi dukkaṭameva. Tiracchānagatepi sabbākārena dukkaṭamevāti.

274. Imā ekamūlakanaye vuttā āpattiyo sallakkhetvā imināva upāyena “**dve itthiyo dvinnam itthīnan**”ti-ādivasena vutte dumūlakanayepi diguṇā āpattiyo veditabbā. Yathā ca dvīsu itthīsu dve saṃghādisesā, evaṃ sambahulāsu sambahulā veditabbā.

Yo hi ekato ṭhitā sambahulā itthiyo bāhāhi parikkhipitvā gaṇhāti, so yattakā itthiyo phuṭṭhā, tāsam gaṇanāya saṃghādisese āpajjati, majjhagatānam gaṇanāya thullaccaye. Tā hi tena kāyappaṭibaddhena āmaṭṭhā honti. Yo pana sambahulānam aṅguliyo vā kese vā ekato katvā gaṇhāti, so aṅguliyo ca kese ca agaṇetvā itthiyo gaṇetvā saṃghādisesehi kāretabbo. Yāsaṇca itthīnam aṅguliyo vā kesā vā majjhagatā honti, tāsam gaṇanāya thullaccaye āpajjati. Tā hi tena kāyappaṭibaddhena āmaṭṭhā honti, sambahulā pana itthiyo kāyappaṭibaddhehi rajjuvatthādīhi parikkhipitvā gaṇhanto

sabbāsaṃyeva antoparikkhepagatānaṃ gaṇanāya thullaccaye āpajjati.

Mahāpaccariyaṃ aphuṭṭhāsu dukkaṭaṃ vuttaṃ. Tattha yasmā Pāliyaṃ kāyappaṭibaddhappaṭibaddhena āmasanaṃ nāma natthi, tasmā sabbampi kāyappaṭibaddhappaṭibaddhaṃ kāyappaṭibaddheneva saṅgahetvā **Mahā-aṭṭhakathāyaṇca Kurundiyaṇca** vutto purimanayoyevettha¹ yuttataro dissati.

Yo hi hatthena hatthaṃ gahetvā paṭipāṭiyā ṭhitāsu itthīsu samasārāgo ekaṃ hatthe gaṇhāti, so gahititthiyā vasena ekaṃ saṃghādisesaṃ āpajjati, itarāsaṃ gaṇanāya purimanayeneva thullaccaye. Sace so taṃ kāyappaṭibaddhe vatthe vā pupphe vā gaṇhāti, sabbāsaṃ gaṇanāya thullaccaye āpajjati. Yatheva hi rajjuvatthādīhi parikkhipantena sabbāpi kāyappaṭibaddhena āmaṭṭhā honti, tathā idhāpi sabbāpi kāyappaṭibaddhena āmaṭṭhā honti. Sace pana tā itthiyo aññamaññaṃ vatthakoṭiyaṃ gahetvā ṭhitā honti, tatra ceso purimanayeneva paṭhamāṃ itthiṃ hatthe gaṇhāti, gahitāya vasena saṃghādisesaṃ āpajjati, itarāsaṃ gaṇanāya dukkaṭāni. Sabbāsaṃ hi tāsāṃ tena purimanayeneva kāyappaṭibaddhena kāyappaṭibaddhaṃ āmaṭṭhaṃ hoti. Sace pana sopi taṃ kāyappaṭibaddheya gaṇhāti, tassa vasena thullaccayaṃ āpajjati, itarāsaṃ gaṇanāya anantaranayeneva dukkaṭāni.

Yo pana ghanavatthanivatthaṃ itthiṃ kāyasaṃsaggarāgena vatthe ghaṭṭeti, thullaccayaṃ. Virāḷavatthanivatthaṃ ghaṭṭeti, tatra ce vatthantarehi itthiyā vā nikkhantalomāni bhikkhuṃ, bhikkhuno vā pavīṭṭhalomāni itthiṃ phusanti, ubhinnaṃ lomāniyeva vā lomāni phusanti, saṃghādiseso. Upādinnakena hi kammajarūpena upādinnakaṃ vā anupādinnakaṃ vā, anupādinnakenapi kenaci kesādinā upādinnakaṃ vā anupādinnakaṃ vā phusantopi saṃghādisesaṃ āpajjatiyeva.

Tattha **Kurundiyaṃ** “lomāni gaṇetvā saṃghādiseso”ti vuttaṃ. **Mahā-aṭṭhakathāyaṃ** pana “lomāni gaṇetvā āpattiyā na kāretabbo, ekameva saṃghādisesaṃ āpajjati. Saṃghikamañce pana apaccattharitvā nipanno lomāni gaṇetvā kāretabbo”ti vuttaṃ, tadeva yuttaṃ. Itthivasena hi ayaṃ āpatti, na koṭṭhāsavasenāti.

1. Purimanayova cettha (Sī), purimanayo cettha (Syā)

Etthāya “yo pana ‘kāyappaṭibaddhaṃ gaṇhissāmī’ti kāyaṃ gaṇhāti, ‘kāyaṃ gaṇhissāmī’ti kāyappaṭibaddhaṃ gaṇhāti, so kiṃ āpajjati”ti.

Mahāsumatthero tāva “yathāvatthukamevā”ti vadati. Ayaṃ kirassa laddhi—

“Vatthu saññā ca rāgo ca, phassappaṭivijānanā.

Yathāniddiṭṭhaniddese, garukaṃ tena kāraye”ti.

Ettha **vatthū**ti itthī. **Saññā**ti itthisaññā. **Rāgo**ti kāyasamsaggarāgo.

Phassappaṭivijānanāti kāyasamsaggaphassajānanā. Tasmā yo itthiyā itthisaññī kāyasamsaggarāgena “kāyappaṭibaddhaṃ gaṇhissāmī”ti pavattopi kāyaṃ phusati, garukaṃ saṃghādisesaṃyeva āpajjati. Itaropi thullaccayanti.

Mahāpadumatthero panāha—

“Saññāya virāgitamhi, gahaṇe ca virāgite.

Yathāniddiṭṭhaniddese, garukaṃ tattha na dissati”ti.

Assāpāyaṃ laddhi—itthiyā itthisaññino hi saṃghādiseso vutto. Iminā ca itthisaññā virāgitā, kāyappaṭibaddhe kāyappaṭibaddhasaññā uppāditā, taṃ gaṇhantassa pana thullaccayaṃ vuttaṃ. Iminā ca gahaṇampi virāgitam, taṃ aggahetvā itthī gahitā. Tasmā ettha itthisaññāya abhāvato saṃghādiseso na dissati, kāyappaṭibaddhassa aggahitattā thullaccayaṃ na dissati, kāyasamsaggarāgena phuṭṭhattā pana dukkaṭam. Kāyasamsaggarāgena hi idaṃ nāma vatthum phusato anāpattīti natthi, tasmā dukkaṭamevāti.

Idaṃca pana vatvā idaṃ catukkamāha “sārattam gaṇhissāmī”ti sārattam gaṇhi, saṃghādiseso, ‘virattam gaṇhissāmī’ti virattam gaṇhi, dukkaṭam, ‘sārattam gaṇhissāmī’ti virattam gaṇhi, dukkaṭam, ‘virattam gaṇhissāmī’ti sārattam gaṇhi, dukkaṭamevā”ti. Kiñcāpi evamāha, atha kho

Mahāsumattheravādoyevettha “itthī ca hoti itthisaññī, sāratto ca, bhikkhu ca naṃ itthiyā kāyena kāyappaṭibaddhaṃ āmasati parāmasati -pa- gaṇhāti chupati, āpatti thullaccayassā”ti imāya Pāliya, “yo hi ekato ṭhitā sambahulā itthiyo bāhāhi parikkhipitvā gaṇhāti, so yattakā itthiyo phuṭṭhā, tasmaṃ gaṇanāya saṃghādisese āpajjati,

majjhagatānaṃ gaṇanāya thullaccaye”ti-ādīhi Aṭṭhakathāvinicchayehi ca sameti. Yadi hi saññādivirāgena virāgitam nāma bhavēyya “paṇḍako ca hoti itthisaññī”ti-ādisu viya “kāyappaṭibaddhañca hoti kāyasaññī cā”ti-ādināpi nayena Pāliya visesaṃ vadeyya. Yasmā pana so na vutto, tasmā itthiyā itthisaññāya sati itthim āmasantassa saṃghādiseso, kāyappaṭibaddham āmasantassa thullaccayanti yathāvatthukameva yujjati.

Mahāpaccariyampi cetam vuttam “nīlam pārupitvā sayitāya kālithiyā kāyaṃ ghaṭṭessāmīti kāyaṃ ghaṭṭeti, saṃghādiseso, kāyaṃ ghaṭṭessāmīti nīlam ghaṭṭeti, thullaccayaṃ, nīlam ghaṭṭessāmīti kāyaṃ ghaṭṭeti, saṃghādiseso, nīlam ghaṭṭessāmīti nīlam ghaṭṭeti, thullaccayan”ti.

275. Yopāyaṃ “**itthī ca paṇḍako cā**”ti-ādinā nayena vatthumissakanayo vutto, tasmimpi vatthusaññāvimativasena vuttā āpattiyo Pāliyaṃ asammuyhantena veditabbā.

276. Kāyena kāyappaṭibaddhavāre pana itthiyā itthisaññissa kāyappaṭibaddham gaṇhato thullaccayaṃ, sese sabbattha dukkaṭaṃ. Kāyappaṭibaddhenakāyavārepi eseva nayo. Kāyappaṭibaddhenakāyappaṭibaddhavāre ca nissaggiyenakāyavārādisu cassa sabbattha dukkaṭameva.

277. “Itthī ca hoti itthisaññī, sāratto ca, itthī ca naṃ bhikkhussa kāyena kāyan”ti-ādivāro pana bhikkhumhi mātugāmassa rāgavasena vutto. Tattha **itthī ca naṃ bhikkhussa kāyena kāyanti** bhikkhumhi sārattā itthī tassa nisinnokāsaṃ vā nipannokāsaṃ vā gantvā attano kāyena taṃ bhikkhussa kāyaṃ āmasati -pa- chupati. **Sevanādhippāyo kāyena vāyamati, phassaṃ paṭivijānāti** evaṃ tāya āmaṭṭho vā chupito vā sevanādhippāyo hutvā sace phassappaṭivijānanattham īsakampi kāyaṃ cāleti phandeti, saṃghādisesaṃ āpajjati.

Dve itthiyoti ettha dve saṃghādisese āpajjati, itthiyā ca paṇḍake ca saṃghādisesena saha dukkaṭaṃ. Etena upāyena yāva “**nissaggiyena nissaggiyaṃ āmasati, sevanādhippāyo kāyena vāyamati, na ca phassaṃ paṭivijānāti, āpatti dukkaṭassā**”ti, tāva purimanayeneva āpattibhedo veditabbo.

278. Ettha ca **kāyena vāyamati, na ca phassaṃ paṭivijānātī**ti attanā nissatṭhaṃ pupphaṃ vā phalaṃ vā itthiṃ attano nissaggiyena pupphena vā phalena vā paharantiṃ disvā kāyena vikāraṃ karoti, aṅguliṃ vā cāleti, bhamukaṃ vā ukkhipati, akkhiṃ vā nikhaṇati, aññaṃ vā evarūpaṃ vikāraṃ karoti, ayaṃ vuccati “kāyena vāyamati, na ca phassaṃ paṭivijānātī”ti. Ayampi kāyena vāyamtattā dukkaṭaṃ āpajjati. Dvīsu itthīsu dve. Itthipaṇḍakesupi dve eva dukkaṭe āpajjati.

279. Evaṃ vatthuvaseṇa vitthārato āpattibhedanā dassetvā idāni lakkhaṇavasena saṅkhepato āpattibhedanā anāpattibhedanā dassento “**sevanādhippāyo**”ti-ādimāha. Tattha purimanaye itthiyā phuṭṭho samāno sevanādhippāyo kāyena vāyamati, phassaṃ paṭivijānātīti tivaṅgasampattiyaṃ saṃghādiseso. Dutiye naye nissaggiyena nissaggiyāmasane viya, vāyamtivā achupane viya ca phassassa appaṭivijānanato duvaṅgasampattiyaṃ dukkaṭaṃ. Tatiye kāyena avāyamato anāpatti. Yo hi sevanādhippāyopi niccalena kāyena kevalaṃ phassaṃ paṭivijānāti sādīyati anubhoti, tassa cittuppādamatte āpattiyaṃ abhāvato anāpatti. Catutthe pana nissaggiyena nissaggiyāmasane viya phassappaṭivijānanāpi natthi, kevalaṃ cittuppādamattameva, tasmā anāpatti. Mokkhādhippāyassa sabbākāresu anāpattiyeva.

Ettha pana yo itthiyā gahito taṃ attano sarīrā mocetukāmo paṭippanāmeti vā paharati vā, ayaṃ kāyena vāyamati, phassaṃ paṭivijānāti. Yo āgacchantiṃ disvā tato muccitukāmo uttāsetvā palāpeti, ayaṃ kāyena vāyamati, na ca phassaṃ paṭivijānāti. Yo tādisaṃ dīghajātiṃ kāye ārūlhaṃ disvā “saṅikaṃ gacchatu, ghaṭṭiyamānā anattāya saṃvatteyyā”ti na ghaṭṭeti, itthimeva vā aṅgaṃ phusamānaṃ ñatvā “esā ‘anattiko ayaṃ mayā’ti sayameva pakkamissatī”ti ajānanto viya niccalo hoti, balavitthiyā vā gālhaṃ ālīngitvā gahito daharabhikkhu palāyitukāmopi suṭṭhu gahitattā niccalo hoti, ayaṃ na ca kāyena vāyamati, phassaṃ paṭivijānāti. Yo pana āgacchantiṃ disvā “āgacchatu tāva, tato naṃ paharitvā vā

paṇāmetvā vā pakkamissāmī”ti niccalo hoti, ayaṃ mokkhādhippāyo na ca kāyena vāyamati, na ca phassaṃ paṭivijānātīti veditabbo.

280. **Asañciccāti** “iminā upāyena imaṃ phusissāmī”ti¹ acetetvā, evañhi acetetvā pattappaṭiggahaṇādīsu mātugāmassa aṅge phuṭṭhepi anāpatti.

Asatiyāti aññavihito hoti, “mātugāmaṃ phusāmī”ti sati natthi, evaṃ asatiyā hatthapādapasāraṇādikāle phusantassa anāpatti.

Ajānantassāti dārakavesena ṭhitaṃ dārikaṃ “itthī”ti ajānanto kenacideva karaṇīyena phusati, evaṃ “itthī”ti ajānantassa phusato anāpatti.

Asādiyantassāti kāyasaṃsaggaṃ asādiyantassa, tassa bāhāparamparāya nītabhikkhussa viya anāpatti. Ummattakādayo vuttanayā-eva. Idha pana Udāyitthero ādikammiko, tassa anāpatti ādikammikassāti.

Padabhājanīyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samuṭṭhānādīsu idaṃ sikkhāpadaṃ paṭhamapārājikasamuṭṭhānaṃ kāyacittato samuṭṭhāti, kiriyaṃ, saññāvimokkhaṃ, sacittakaṃ, lokavajjaṃ, kāyakammaṃ, akusalacittaṃ, dvivedanaṃ sukhamajjhattadvayenāti.

281. Vinītavatthūsu **mātuyā mātupemenāti** mātupemena mātuyā kāyaṃ āmasi. Esa nayo **dhītubhaginivatthūsu**. Tattha yasmā mātā vā hotu dhītā vā, itthī nāma sabbāpi brahmacariyassa pāripanthikāva². Tasmā “ayaṃ me mātā, ayaṃ me dhītā, ayaṃ me bhaginī”ti gehassitapemena āmasatopi dukkaṭameva vuttaṃ.

Imaṃ pana Bhagavato āṇaṃ anussarantena sacepi nadīsotena vuyhamānaṃ mātaraṃ passati, neva hatthena parāmasitabbā. Paṇḍitena pana bhikkhunā nāvā vā phalakaṃ vā kadalikkhando vā dārulkhandho vā upasaṃharitabbo. Tasmim asati kāsāvampi upasaṃharitvā purato ṭhapetabbaṃ,

1. Phusāmīti (Sī)

2. Paribandhikāva (Ka)

“ettha gaṇhāhī”ti pana na vattabbā. Gahite parikkhāraṃ kaḍḍhāmīti kaḍḍhantena gantabbāṃ. Sace bhāyati, purato purato gantvā “mā bhāyī”ti samassāsetabbā. Sace bhāyamānā puttassa sahasā khandhe vā abhiruhati, hatthe vā gaṇhāti, na “apehi mahallike”ti niddhunitabbā, thalaṃ pāpetabbā. Kaddame laggāyapi kūpe patitāyapi ese va nayo.

Tatrapī hi yottaṃ vā vatthaṃ vā pakkhipitvā hatthena gahitabhāvaṃ ñatvā uddharitabbā, natveva āmasitabbā. **Na kevalañca mātugāmassa sarīrameva anāmāsaṃ**, nivāsanapāvuraṇampi ābharaṇabhaṇḍampi tiṇaṇḍupakaṃ vā tālapaṇṇamuddikaṃ vā upādāya anāmāsameva. Tañca kho nivāsanapārūpanaṃ piḷandhanatthāya ṭhapitameva. Sace pana nivāsaṇaṃ vā pārūpanaṃ vā parivattetvā cīvaratthāya pādamaṇḍale ṭhāpeti, vaṭṭati. Ābharaṇabhaṇḍesu pana sīsapaśādhana kadantasūci-ādīkappiyabhaṇḍaṃ “imaṃ bhante tumhākaṃ gaṇhathā”ti diyyamāṇaṃ sipāṭīkāśūci-ādī-upakaraṇatthāya gahetabbāṃ. Suvaṇṇarajata muttādīmayāṃ pana anāmāsameva, diyyamāṇampi na gahetabbāṃ. Na kevalañca etāsaṃ sarīrūpagameva anāmāsaṃ, itthisaṇṭhānena kataṃ kaṭṭharūpampi dantarūpampi ayaṇṇarūpampi loharūpampi tipurūpampi potthakarūpampi sabbaratanarūpampi antamaso piṭṭhamayaṇṇarūpampi anāmāsameva. Paribhogatthāya pana “idaṃ tumhākaṃ hotū”ti labhitvā ṭhāpetvā sabbaratanamayaṃ avasesaṃ bhinditvā upakaraṇārahaṃ upakaraṇe, paribhogārahaṃ paribhoge upanetuṃ vaṭṭati.

Yathā ca itthirūpakaṃ, evaṃ **sattavidhampi dhaññaṃ** anāmāsaṃ. Tasmā khettaṃ majjhena gacchatā tatthajātakampi dhaññaṃ phalaṃ na āmasantena gantabbāṃ. Sace gharadvāre vā antarāmagge vā dhaññaṃ pasāritaṃ hoti, passena ca maggo atthi, na maddantena gantabbāṃ. Gamaṇamagge asati maggaṃ adhiṭṭhāya gantabbāṃ. Antaṛaghaṇe dhaññaṃ upari āsaṇaṃ paññaṇapetvā denti, nisīdituṃ vaṭṭati. Keci āsaṇasālāyaṃ dhaññaṃ ākiranti, sace sakkā hoti harāpetuṃ, harāpetabbāṃ, no ce, ekamantaṃ dhaññaṃ amaddantena piṭṭhakaṃ paññaṇapetvā nisīditabbāṃ. Sace okāso na hoti, manussā dhaññaṃ majjheyaṃ āsaṇaṃ paññaṇapetvā denti, nisīditabbāṃ. Tatthajātakāni muggamāsādīni aparāṇṇānīpi tālapanaśādīni vā phalāni kīḷantena na āmasitabbāni. Manussehi rāsikatesupi ese va nayo. Araññe pana rukkhato patitāni phalāni “anupasaṃpannānaṃ dassāmī”ti gaṇhituṃ vaṭṭati.

Muttā maṇi veḷuriyo saṅkho silā pavāḷaṃ¹ rajataṃ jātarūpaṃ lohitaṅko² masāragallanti imesu **dasasu ratanesu muttā** adhotā anividdhā yathājātāva āmasitum vaṭṭati. Sesā anāmāsāti vadanti. **Mahāpaccariyaṃ** pana “muttā dhotāpi adhotāpi anāmāsā, bhaṇḍamūlatthāya ca sampaṭicchitum na vaṭṭati. Kuṭṭharogassa bhesajjatthāya pana vaṭṭatī”ti vuttaṃ. Antamaso jātiphalikaṃ upādāya sabbopi nīlapītādivaṇṇabhedo **maṇi** dhotaviddhavatṭito anāmāso, yathājāto pana ākaramutto pattādibhaṇḍamūlatthaṃ sampaṭicchitum vaṭṭatīti vutto, sopi **Mahāpaccariyaṃ** paṭikkhitto. Pacitvā kato kācamaṇiye veto vaṭṭatīti vutto. **Veḷuriyepi** maṇisadisova vinicchayo.

Saṅkho dhamanasāṅkho ca dhotaviddho ca ratanamisso anāmāso. Pāṇiyasaṅkho dhotopi adhotopi āmāsova. Sesaṅca añjanādibhesajjatthāyapi bhaṇḍamūlatthāyapi sampaṭicchitum vaṭṭati. **Silā** dhotaviddhā ratanasāmyuttā muggavaṇṇāva anāmāsā. Sesā satthakanisānādi-atthāya³ gaṇhitum vaṭṭati. Ettha ca **ratanasāmyuttā**ti suvaṇṇena saddhiṃ yojetvā pacitvā katāti vadanti. **Pavāḷaṃ** dhotaviddhaṃ anāmāsāṃ. Sesaṃ āmasāṃ, bhaṇḍamūlatthaṅca sampaṭicchitum vaṭṭati. **Mahāpaccariyaṃ** pana “dhotampi adhotampi sabbāṃ anāmāsāṃ, na ca sampaṭicchitum vaṭṭatī”ti vuttaṃ.

Rajataṃ, jātarūpaṅca katabhaṇḍampi akatabhaṇḍampi sabbena sabbāṃ bījato paṭṭhāya anāmāsaṅca asampaṭicchīyaṅca. Uttaraṛājaputto kira suvaṇṇacetiyaṃ kāretvā **Mahāpadumattherassa** pesesi. Thero “na kappatī”ti paṭikkhipi. Cetiyaḡhare suvaṇṇapadumasuvaṇṇabubbulaḡkāḡḡni honti, etānīpi anāmāsāni. Cetiyaḡharagopakā pana rūpiyaḡhaḡḡakāṭṭhāne ṭhitā, tasmā tesāṃ keḡpayitum vaṭṭatīti vuttaṃ. **Kurundiyaṃ** pana taṃ paṭikkhittaṃ. Suvaṇṇacetiye kacavameva haritum vaṭṭatīti ettakameva anuññātaṃ. Ārakūṭalohampi⁴ jātarūpagatikameva anāmāsanti **sabba-aṭṭhakathāsu** vuttaṃ. Senāsanaparibhogo pana sabbakappiyo, tasmā jātarūparajata mayā sabbepi senāsanaparikkhārā āmāsā. Bhikkhūnaṃ dhammavinayavaṇṇanaṭṭhāne

1. Pavāḷaṃ (Ka)

2. Lohitaṅgo (Ka), lohitaḡo (Syā)

3. Satthakanisadādi-atthāya (Syā, Ka)

4. Hārakūṭalohampi (Sī)

ratanamaṇḍape karonti phalikatthambhe ratanadāmapaṭimaṇḍite. Tattha sabbūpakaraṇāni bhikkhūnaṃ paṭijaggitum vaṭṭati.

Lohitaṅkamasāragallā dhotaviddhā anāmāsā, itare āmāsā, bhaṇḍamūlatthāya vaṭṭantīti vuttā. **Mahāpaccariyaṃ** pana “dhotāpi adhotāpi sabbaso anāmāsā, na ca sampācchitum vaṭṭantī”ti vuttam.

Sabbaṃ āvudhabhaṇḍaṃ anāmāsāni, bhaṇḍamūlatthāya diyyamānampi na sampācchitabbaṃ. Satthavaṇijjā nāma na vaṭṭati. Suddhadhanudaṇḍopi dhanujiyāpi patodopi aṅkusopi antamaso vāsipharasu-ādīnipi āvudhasaṅkhepena katāni anāmāsāni. Sace kenaci vihare satti vā tomaro vā ṭhapito hoti, vihāraṃ jaggantena “harantū”ti sāmikānaṃ pesetabbaṃ. Sace na haranti, taṃ acālentena vihāro paṭijaggitabbo. Yuddhabhūmiyaṃ patitaṃ asim vā sattiṃ vā tomaraṃ vā disvā pāsāṇena vā kenaci vā asim bhinditvā satthakatthāya gahetum vaṭṭati. Itarānipi viyojetvā kiñci satthakatthāya gahetum vaṭṭati, kiñci kattaradaṇḍādi-atthāya. “Idaṃ gaṇhathā”ti diyyamānaṃ pana “vināsetvā kappiyabhaṇḍaṃ karissāmī”ti sabbampi sampācchitum vaṭṭati.

Macchajālapakkhijālādīnipi phalakajālīkādīni saraparittāṇānipi sabbāni anāmāsāni. Paribhogatthāya labbhamānesu pana jālaṃ tāva “āsanassa vā cetiyassa vā upari bandhissāmi, chattaṃ vā veṭhessāmi”ti gahetum vaṭṭati. Saraparittāṇaṃ sabbampi bhaṇḍamūlatthāya sampācchitum vaṭṭati. Parūparodhanivāraṇaṃ hi etaṃ, na uparodhakaranti. Phalakaṃ “dantakaṭṭhabhājanaṃ karissāmī”ti gahetum vaṭṭati.

Cammavinaddhāni vīṇābheri-ādīni anāmāsāni. **Kurundiyaṃ** pana “bherisaṅghāṭopi vīṇasaṅghāṭopi tucchapokkharaṃpi mukhavaṭṭiyaṃ āropitacammampi vīṇadaṇḍakopi sabbaṃ anāmāsaṃ”ti vuttam. Onahitum vā onahāpetum vā vādetum vā vādāpetum vā na labbhatiyeva. Cetiyaṅgaṇe pūjaṃ katvā manussehi chaḍḍitaṃ disvāpi acāletvāva antarantare sammajjitabbaṃ, kacavarachaḍḍanakāle pana kacavaraniyāmeneva haritvā ekamantaṃ nikkhipitum vaṭṭatīti **Mahāpaccariyaṃ** vuttam. Bhaṇḍamūlatthāya sampācchitumpi vaṭṭati. Paribhogatthāya labbhamānesu pana vīṇādoṇikaṇca bheripokkharaṇca

dantakaṭṭhabhājanam karissāma, cammam satthakakosakanti evam tassa tassa parikkhārassa upakaraṇatthāya gahetvā tathā tathā kātuṃ vaṭṭati.

Purāṇadutiyaikāvattu uttānameva. **Yakkhivatthusmim** sacepi Paranimmitavasavattideviyā kāyasamsaggaṃ samāpajjati, thullaccayameva. **Paṇḍakavatthu** ca **suttitthivatthu** ca pākaṭameva. **Matitthivatthusmim** pārājikappahonakakāle thullaccayam, tato param dukkaṭam. **Tiracchānagatavatthusmim** nāgamāṇavikāyapi supaṇṇamāṇavikāyapi kinnariyāpi gāviyāpi dukkaṭameva. **Dārudhītalikāvattu** na kevalam dārunā eva, antamaso cittakammalikhitepi itthirūpe dukkaṭameva.

282. **Sampīlanavatthu** uttānatthameva. **Saṅkamavatthusmim** ekapadikasaṅkamo vā hotu, sakaṭamaggasaṅkamo vā, cālessāmīti payoge katamatteva cāletu vā mā vā, dukkaṭam. **Maggavatthu** pākaṭameva. **Rukkhavatthusmim** rukkho mahanto vā hotu mahājambuppamāṇo, khuddako vā, tam cāletuṃ sakkotu vā mā vā, payogamattena dukkaṭam. **Nāvāvatthusmim**pi eseva nayo. **Rajjuvatthusmim** yaṃ rajjuṃ āviñchanto ṭhānā cāletuṃ sakkoti, tattha thullaccayam. Yā mahārajju hoti, īsakampi ṭhānā na calati, tattha dukkaṭam. Daṇḍepi eseva nayo. Bhūmiyaṃ patitamahārukkhopi hi daṇḍaggahaṇeneva idha gahito. **Pattavatthu** pākaṭameva. **Vandanavatthusmim** itthi pāde sambāhitvā vanditukāmā vāretabbā, pādā vā paṭicchādetabbā, niccalena vā bhavitabbam. Niccalassa hi citta sādīyatopi anāpatti. Avasāne **gahaṇavatthu** pākaṭamevāti.

Kāyasamsaggasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Duṭṭhullavācāsikkhāpadavaṇṇanā

283. **Tena samayena Buddho Bhagavāti** Duṭṭhullavācāsikkhāpadam. Tattha **ādissāti** apadisitvā. **Vaṇṇampi bhaṇatīti** ādini parato āvi bhavissanti. **Chinnikāti** chinna-ottappā. **Dhuttikāti** saṭhā. **Ahirikāyoti**

nillajjā. **Uhasantī**¹ti sitaṃ katvā mandahasitaṃ hasanti. **Ullapantī**ti “aho ayyo”ti-ādinā nayena uccakaraṇiṃ nānāvidhaṃ palobhanakathaṃ kathenti. **Ujjagghantī**ti mahāhasitaṃ hasanti. **Uppaṇḍentī**ti “paṇḍako ayaṃ, nāyaṃ puriso”ti-ādinā nayena parihāsaṃ karonti.

285. **Sārattoti** duṭṭhullavācassādarāgena sāratto. **Apekkhavā** paṭibaddhacittoti vuttanayameva. Kevalaṃ idha vācassādarāgo yojetabbo. **Mātugāmaṃ duṭṭhullāhi vācāhī**ti ettha adhippetāṃ mātugāmaṃ dassento “mātugāmo”ti-ādimāha. Tattha **viññū paṭibalā subhāsitaḍḍubbhāsitaṃ duṭṭhullāduṭṭhullaṃ ājānitunti** yā paṇḍitā sātthakanirattakakathaṃ, asaddhammasaddhammapaṭisaṃyuttakathaṃca jānitum paṭibalā, ayaṃ idha adhippetā. Yā pana mahallikāpi bālā eḷamūgā, ayaṃ idha anadhippetāti dasseti.

Obhāseyyāti avabhāseyya, nānappakāraṃ asaddhammavacanaṃ vadeyya. Yasmā panevaṃ obhāsantassa yo so obhāso nāma, so atthato ajjhācāro hoti rāgavasena abhibhavitvā saññamavelaṃ ācāro, tasmā tamatthaṃ dassento “**obhāseyyāti ajjhācāro vuccatī**”ti āha. **Yathā tanti** ettha **tanti** nipātamattaṃ, yathā yuvā yuvatinti attho.

Dve magge ādissāti-ādi yenākārena obhāsato saṃghādiseso hoti, taṃ dassetuṃ vuttaṃ. Tattha **dve maggeti** vaccamaggaṃca passāvamaggaṃca. Sesaṃ uddese tāva pākaṭameva. Niddese pana **thometī**ti “itthilakkhaṇa subhalakkhaṇa samannāgatāsī”ti vadati, na tāva sīsaṃ eti. “Tava vaccamaggo ca passāvamaggo ca īdiso, tena nāma īdisena itthilakkhaṇa subhalakkhaṇa samannāgatāsī”ti vadati, sīsaṃ eti, saṃghādiseso. **Vaṇṇeti pasamsatī**ti imāni pana thomanapadasseva vevacanāni.

Khumsetīti vācāpatodena ghaṭṭeti. **Vambhetī**ti apasādeti. **Garahatī**ti dosaṃ deti. Parato pana Pāḷiyā āgatehi

1. Ūhasantīti (Sī), Ohasantīti (Syā)

animittāsīti-ādīhi ekādasahi padehi aghaṭite sīsam na eti, ghaṭitepi tesu **sikharanīsi**¹, **sambhinnāsi**, **ubhatobyañjanāsīti** imehi tīhi ghaṭiteyeva saṃghādiseso.

Dehi meti yācanāyapi ettakeneva sīsam na eti, “methunam dhammam dehī”ti evam methunadhammena ghaṭite eva saṃghādiseso.

Kadā te mātā pasīdissatīti-ādīsu āyācanavacanesupi ettakeneva sīsam na eti, “kadā te mātā pasīdissati, kadā te methunam dhammam labhissāmī”ti vā “tava mātari pasannāya methunam dhammam labhissāmī”ti vā ādinā pana nayena methunadhammena ghaṭiteyeva saṃghādiseso.

Katham tvam sāmikassa desīti-ādīsu pucchāvacanesupi methunadhammanti vutteyeva saṃghādiseso, na itarathā. **Evam kira tvam sāmikassa desīti** paṭipucchāvacanesupi eseva nayo.

Ācikkhanāya **puṭṭho bhaṇatīti** “katham dadamānā sāmikassa piyā hotī”ti evam puṭṭho ācikkhati. Ettha ca “evam dehi, evam dadamānā”ti vuttepi sīsam na eti. “Methunadhammam evam dehi, evam upanehi, evam methunadhammam dadamānā upanayamānā piyā hotī”ti-ādinā pana nayena methunadhammena ghaṭiteyeva saṃghādiseso. Anusāsanīvacanesupi eseva nayo.

Akkosaniddese **animittāsīti** nimittarahitāsi, kuñcikapaṇālimattameva² tava dakasotanti vuttam hoti.

Nimittamattāsīti tava itthinimittam aparipuṇṇam, saññāmattamevāti vuttam hoti. **Alohitāti** sukkhasotā³. **Dhuvalohitāti** niccalohitā kilinnadakasotā. **Dhuvacoḷāti** niccapakkhittāṇicoḷā, sadā āṇicoḷakam sevasīti vuttam hoti. **Paggharantīti** savantī, sadā te muttam savatīti vuttam hoti. **Sikharanīti**⁴ bahinikkhanta-āṇimaṃsā. **Itthipañḍakāti** animittāva vuccati. **Vepurisikāti** samassudāṭhikā

1. Sikharinīsi (Sī) 2. Kuñciyapaṇālimattameva (Sī), kuñcikapaṇālimattameva (Ka)

3. Sukkhasoṇitā (Ka) 4. Sikharinīti (Sī)

purisarūpā itthī. **Sambhinnā**ti sambhinnavaccamaggapassāvamaggā. **Ubhatobyañjanā**ti itthinimittena ca purisanimittena cāti ubho hi byañjanehi samannāgatā.

Imesu ca pana ekādasasu padesu “sikharaṇīsi, sambhinnāsi, ubhatobyañjanāsi”ti imāniyeva tīṇi padāni suddhāni sīsaṃ enti. Iti imāni ca tīṇi, purimāni ca vaccamaggapassāvamaggamethunadhammapadāni tīṇīti cha padāni suddhāni āpattikarāni. Sesāni animittāti-ādīni animitte “methunadhammaṃ me dehi”ti vā “animittāsi methunadhammaṃ me dehi”ti vā ādinā nayena methunadhammena ghaṭitāneva āpattikarāni hontīti veditabbāni.

286. Idāni yvāyaṃ otiṇṇo vipariṇatena cittena obhāsati, tassa vaccamaggapassāvamagge ādissa etesaṃ vaṇṇabhaṇanādīnaṃ vasena vitthārato āpattibhedam dassento “**itthī ca hoti, itthisaññī**”ti-ādimāha. Tesam attho kāyasaṃsagge vuttanayeneva veditabbo.

Ayaṃ pana viseso—**adhakkhakanti** akkhakato paṭṭhāya adho. **Ubbhajānumaṇḍalanti** jānumaṇḍalato paṭṭhāya uddham. **Ubbhakkhakanti** akkhakato paṭṭhāya uddham. **Adho jānumaṇḍalanti** jānumaṇḍalato paṭṭhāya adho. Akkhakaṃ, pana jānumaṇḍalañca ettheva dukkaṭakkhette saṅghaṃ gacchanti bhikkhuniyā kāyasaṃsagge viya. Na hi Buddhā garukāpattiṃ sāvasesaṃ paññapentīti. **Kāyappaṭibaddhanti** vatthaṃ vā pupphaṃ vā ābharaṇaṃ vā.

287. **Atthapurekkhārassāti** animittāti-ādīnaṃ padānaṃ atthaṃ kathentassa, Aṭṭhakathaṃ vā sajjhāyaṃ karontassa.

Dhammapurekkhārassāti Pāḷiṃ vācentassa vā sajjhāyantassa vā. Evaṃ atthañca dhammañca purakkhatvā bhaṇantassa atthapurekkhārassa ca dhammapurekkhārassa ca anāpatti.

Anusāsanipurekkhārassāti “idānipi animittāsi, ubhatobyañjanāsi, appamādaṃ idāni kareyyāsi, yathā āyatimpi evarūpā na hohisi”ti evaṃ anusitṭhiṃ purakkhatvā bhaṇantassa anusāsanipurekkhārassa anāpatti. Yo pana bhikkhunīnaṃ Pāḷiṃ vācento pakativācanāmaggaṃ pahāya hasanto hasanto “sikharaṇīsi, sambhinnāsi, ubhatobyañjanāsi”ti punappunaṃ bhaṇati,

tassa āpattiyeva. Ummattakassa anāpatti. Idha ādikammiko Udāyitthero,
tassa anāpatti ādikammikassāti.

Padabhājanīyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samuṭṭhānādīsu idaṃ sikkhāpadaṃ tisamuṭṭhānaṃ kāyacittato,
vācācittato, kāyavācācittato ca samuṭṭhāti. Kiriyaṃ, saññāvimokkhaṃ,
sacittakaṃ, lokavajjaṃ, kāyakammaṃ, vacīkammaṃ, akusalacittam,
dvivedananti.

288. Vinītavatthūsu **lohitavatthusmiṃ** so bhikkhu itthiyā lohitakaṃ
nimittaṃ sandhāyāha, itarā na aññāsi. Tasmā dukkaṭaṃ.

Kakkasalomanti rassalomehi bahulomaṃ. **Ākiṇṇalomanti** jaṭitalomaṃ¹.
Kharalomanti thaddhalomaṃ. **Dīghalomanti** arassalomaṃ. Sabbaṃ
itthinimittameva sandhāya vuttaṃ.

289. **Vāpitaṃ kho teti** asaddhammaṃ sandhāyāha, sā asallakkhetvā **no**
ca kho paṭivuttanti āha. **Paṭivuttaṃ** nāma udakavappe² bijehi
appatiṭṭhitokāse, pāṇakehi vināsitabije vā okāse puna bijaṃ patiṭṭhapetvā
udakena āsittaṃ, thalavappe³ visamapatitānaṃ vā bijānaṃ samakaraṇatthāya
puna aṭṭhadantakena samīkataṃ, tesu aññataraṃ sandhāya esā āha.

Maggavatthusmiṃ **maggo saṃsīdatīti** āṅgajātamaggaṃ sandhāyāha,
sesaṃ uttānamevāti.

Duṭṭhullavācāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Attakāmapāricariyasikkhāpadavaṇṇanā

290. **Tena samayena Buddho Bhagavāti** Attakāmasikkhāpadaṃ. Tattha
kulūpakoti kulapayirupāsanako catunnaṃ paccayānaṃ atthāya
kulūpasāṅkamane niccappayutto.

1. Jaṭitalomaṃ (Ka)

2. Udakavappehi (Ka)

3. Thūlavappe (Ka)

Cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāraṇti cīvaraṇca piṇḍapātaṇca senāsanaṇca gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṇca.

Gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṇti cettha patikaraṇatthena¹ paccayo, yassa kassaci sappāyassetam adhivacanam. Bhisakkassa kammam tena anuññātattāti bhesajjam. Gilānapaccayova bhesajjam gilānapaccayabhesajjam, yamkiñci gilānassa sappāyam bhisakkakammam telamadhuphāṇitādīti vuttam hoti. **Parikkhāro**ti pana “sattahi nagaraparikkhārehi suparikkhitam hoti”ti-ādīsu² parivāro vuccati. “Ratho setaparikkhāro, jhānakkho cakkavīriyo”ti-ādīsu³ alaṅkāro. “Ye cime pabbajitena jīvitaparikkhārā samudānetabbā”ti-ādīsu⁴ sambhāro. Idha pana sambhāropi parivāropi vaṭṭati. Tañhi gilānapaccayabhesajjam jīvitassa parivāropi hoti jīvitavināsakābhādhupattiyā antaram adatvā rakkhaṇato, sambhāropi, yathā ciram pavattati evamassa kāraṇabhāvato, tasmā parikkhāroti vuccati. Evam gilānapaccayabhesajjaṇca tam parikkhāro cāti gilānapaccayabhesajjaparikkhāro, tam gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṇti evamattho daṭṭhabbo.

Vasalanti hīnam lāmakam. Atha vā vassatīti vasalo, paggharatīti attho. Tam vasalam, asucipaggharaṇakanti vuttam hoti. **Niṭṭhubhitvā**ti kheḷam pātetvā.

Kassāham kena hāyāmīti aham kassā aññissā itthiyā kena bhogena vā alaṅkārena vā rūpena vā parihāyāmi, kā nāma mayā uttaritarāti dīpeti.

291. **Santiketi** upacāre ṭhatvā sāmanta avidūre. Padabhājanepi ayameva attho dīpito. **Attakāmapāricariyāyāti** methunadhammasaṅkhātena kāmena pāricariyā kāmapāricariyā. Attano atthāya kāmapāricariyā attakāmapāricariyā, attanā vā kāmitā icchitāti attakāmā, sayam methunarāgavasena patthitāti attho. Attakāmā ca sā pāricariyā cāti attakāmapāricariyā, tassā attakāmapāricariyāya. **Vaṇṇam bhāseyyāti** guṇam ānisaṃsam pakāseyya.

1. Rogassa paṭi-ayanatthena (Visuddhimagge Silaniddese), pītikaraṇatthena (Ka)

2. Am 2. 478 piṭṭhe.

3. Sam 3. 5 piṭṭhe.

4. Ma 1. 150 piṭṭhādīsu.

Tatra yasmā “attano atthāya kāmapāricariyā”ti imasmiṃ atthavikappe kāmo ceva hetu ca pāricariyā ca attho, sesaṃ byañjanaṃ. “Attakāmā ca sā pāricariyā cāti attakāmapāricariyā”ti imasmiṃ atthavikappe adhippāyo ceva pāricariyā ca attho, sesaṃ byañjanaṃ. Tasmā byañjane ādaraṃ akatvā atthamattameva dassetuṃ “attano kāmaṃ attano hetuṃ attano adhippāyaṃ attano pāricariyaṃ”ti padabhājanaṃ vuttaṃ. “Attano kāmaṃ attano hetuṃ attano pāricariyaṃ”ti hi vutte jānissanti paṇḍitā “ettāvataṃ attano atthāya kāmapāricariyā vuttā”ti. “Attano adhippāyaṃ attano pāricariyaṃ”ti vuttepi jānissanti “ettāvataṃ attanā icchitakāmitaṭṭhena attakāmapāricariyā vuttā”ti.

Idāni tassā attakāmapāricariyāya vaṇṇabhāsanākāraṃ dassento “**etadaggaṃ**”ti-ādimāha. Taṃ uddesatopi niddesatopi uttānatthameva. Ayaṃ panettha padasambandho ca āpattivinicchayo ca—**etadaggaṃ -pa-paricareyyāti** yā mādisaṃ sīlavantaṃ kalyāṇadhammaṃ brahmacāriṃ etena dhammena paricareyya, tassā evaṃ mādisaṃ paricarantiyā yā ayaṃ pāricariyā nāma, etadaggaṃ pāricariyānanti.

Methunupasaṃhitena saṃghādisesoti evaṃ attakāmapāricariyāya vaṇṇaṃ bhāsanto¹ ca methunupasaṃhitena methunadhammapaṭisaṃyutteneva vacanena yo bhāseyya, tassa saṃghādisesoti.

Idhāpi yasmā methunupasaṃhiteneva bhāsantassa saṃghādiseso vutto, tasmā “ahampi khattiyo, tvampi khattiyā, arahati khattiyā khattiyassa dātuṃ samajātikattā”ti evamādihi vacanehi pāricariyāya vaṇṇaṃ bhāsamānassāpi saṃghādiseso natthi. “Ahampi khattiyo”ti-ādike pana bahūpi pariyāye vatvā “arahasi tvaṃ mayhaṃ methunadhammaṃ dātun”ti evaṃ methunappaṭisaṃyutteneva bhāsamānassa saṃghādisesoti.

Itthi ca hotiti-ādi pubbe vuttanayameva. Idha Udāyitthero ādikammiko. Tassa anāpatti ādikammikassāti.

Samuṭṭhānādi sabbaṃ duṭṭhullavācāsadiṣaṃ. Vinītavatthūni uttānatthānevāti.

Attakāmapāricariyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Sañcarittasikkhāpadavaṇṇanā

296. **Tena samayena Buddho Bhagavāti** Sañcarittam. Tattha **paṇḍitāti** paṇḍiccena samannāgatā gatimantā. **Byattāti** veyyattiyena samannāgatā upāyena samannāgatā upāyaññū visāradā. **Medhāvinīti** medhāya samannāgatā, diṭṭham diṭṭham karoti. **Dakkhāti** chekā. **Analasāti** uṭṭhānavīriyasampannā. **Channāti** anucchavikā.

Kismim viyāti kiccam viya kilesa viya, hirī viya amhākam hotīti adhippāyo. **Kumārikāya vattunti** “imam tumhe gaṇhathā”ti kumārikāya kāraṇā vattum.

Āvāhādisu **āvāhoti** dārakassa parakulato dārikāya āharaṇam. **Vivāhoti** attano dārikāya parakulapesanam. **Vāreyyanti** “detha no dārakassa dārikan”ti yācanam, divasanakkhattamuhuttaparichedakaraṇam vā.

297. **Purāṇagaṇakiyāti** ekassa gaṇakassa bhariyāya, sā tasmim jīvamāne gaṇakīti paññāyittha, mate pana purāṇagaṇakīti saṅkham gatā. **Tirogāmoti** bahigāmo, añño gāmoti adhippāyo. **Manussāti** Udāyissa imam sañcarittakamme yuttapayuttabhāvam jānanakamanussā.

Suṇisabhogenāti¹ yena bhogena suṇisā bhuñjitabbā hoti randhāpanapacāpanaparivesanādinā, tena bhuñjimsu. **Tato aparena dāsibhogenāti** māsātikkame yena bhogena dāsī bhuñjitabbā hoti khetakammakacavarachaḍḍana-udakāharaṇādinā, tena bhuñjimsu. **Duggatāti** daliddā, yattha vā gatā duggatā hoti, tādissam kulam gatā. **Māyyo imam kumārikanti** mā ayyo imam kumārikam. **Āhārūpahāroti** āhāro ca upahāro ca, gahaṇaṇca dānaṇca, na amhehi kiñci āhaṭam, na upāhaṭam. Tayā saddhim kayavikkayo vohāro amhākam natthīti dīpentī. **Samaṇena bhavitabbam abyāvaṭena, samaṇo assa susamaṇoti** samaṇena nāma idisesu kammesu abyāvaṭena abyāpārena bhavitabbam,

1. Suṇisābhogenāti (Sī, Syā)

evaṃ bhavanto hi samaṇo susamaṇo assāti evaṃ naṃ apasādetvā **gaccha tvaṃ, na mayaṃ taṃ jānāmāti** āhaṃsu.

298. **Sajjitoti** sabbupakaraṇasampanno, maṇḍitapasādhito vā.

300. **Dhuttāti** itthidhuttā. **Paricārentāti** manāpiyesu rūpādīsu ito cito ca samantā indriyāni cārentā, kīḷantā abhīramantāti vuttaṃ hoti. **Abbhutamakaṃsūti** yadi karissati, tvaṃ ettakaṃ jito, yadi na karissati, ahaṃ ettakanti paṇamakamaṃsu¹. Bhikkhūnaṃ pana abbhutaṃ kātuṃ na vaṭṭati. Yo karoti, parājītena dātabbanti **Mahāpaccariyaṃ** vuttaṃ.

Kathaṃ hi nāma ayyo Udāyī taṅkhaṇikanti ettha **taṅkhaṇoti** acirakālo vuccati. **Taṅkhaṇikanti** acirakālādhikārikaṃ.

301. **Sañcarittaṃ samāpajjeyyāti** saṅcaraṇabhāvaṃ samāpajjeyya. Yasmā pana taṃ samāpajjantena kenaci pesitena katthaci gantabbaṃ hoti, parato ca “itthiyā vā purisamatin”ti-ādivacanato idha itthipurisā adhippetā, tasmā tamatthaṃ dassetuṃ “itthiyā vā pahito purisassa santike gacchati, purisena vā pahito itthiyā santike gacchati”ti evamassa padabhājanam vuttaṃ. **Itthiyā vā purisamatiṃ, purisassa vā itthimatinti** ettha āroceyyāti pāṭhaseso dattṭhabbo, tenevassa padabhājane “purisassa matiṃ itthiyā āroceti, itthiyā matiṃ purisassa āroceti”ti vuttaṃ.

Idāni yadatthaṃ taṃ tesam matiṃ adhippāyaṃ ajjhāsayam chandam rucim āroceti, taṃ dassento “**jāyattane vā jārattane vā**”ti-ādimāha. Tattha **jāyattaneti** jāyābhāve. **Jārattaneti** jārābhāve. Purisassa hi matiṃ itthiyā ārocento jāyattane āroceti, itthiyā matiṃ purisassa ārocento jārattane āroceti. Apica purisasseva matiṃ itthiyā ārocento jāyattane vā āroceti nibaddhabhāriyābhāve, jārattane vā micchācārābhāve. Yasmā panetaṃ ārocentena “tvaṃ kirassa jāyā bhavissasī”ti-ādi vattabbaṃ hoti, tasmā taṃ vattabbatākāraṃ dassetuṃ “jāyattane vāti jāyā bhavissasi,

1. Paṇitakamakamaṃsu (Syā, Ka)

jārattane vāti jārī bhavissasi”ti assa padabhājanam vuttam. Eteneva ca upāyena itthiyā matim purisassa ārocanepi “pati bhavissasi, sāmiko bhavissasi, jāro bhavissasi”ti vattabbatākāro veditabbo.

Antamaso taṅkhaṇikāyapīti sabbantimena paricchadena yā ayam taṅkhaṇe muhuttamatte paṭisaṃvasitabbato taṅkhaṇikāti vuccati, muhuttikāti attho. Tassāpi “muhuttikā bhavissasi”ti evam purisamatim ārocentassa saṃghādiseso. Etenevupāyena “muhuttiko bhavissasi”ti evam purisassa itthimatim ārocentopi saṃghādisesaṃ āpajjatīti veditabbo.

303. Idāni “itthiyā vā purisamatim”ti ettha adhippetā itthiyo pabhedato dassetvā tāsu sañcarittavasena āpattibhedam dassetuṃ “**dasa itthiyo**”ti-ādimāha. Tattha **māturakkhitā**ti mātaraṃ rakkhitā. Yathā purisena saṃvāsam na kappeti, evam mātaraṃ rakkhitā, tenassa padabhājanepi vuttam “mātā rakkhati gopeti issariyam kāreti vasaṃ vattetī”ti. Tattha **rakkhatī**ti katthaci gantuṃ na deti. **Gopetī**ti yathā aññe na passanti, evam guttaṭṭhāne ṭhapeti. **Issariyam kāretī**ti serivihāramassā nisedhentī abhibhavitvā pavattati. **Vasaṃ vattetī**ti “idaṃ karohi, idaṃ mā akāsī”ti evam attano vasaṃ tassā upari vattetī. Etenupāyena piturakkhitādayopi nātabbā. Gottam vā dhammo vā na rakkhati, sagottehi, pana sahadhammikehi ca ekaṃ Satthāraṃ uddissa pabbajitehi, ekagaṇapariyāpannehi ca rakkhitā “gottarakkhitā, dhammarakkhitā”ti vuccati. Tasmā tesam padānam “sagottā rakkhanti”ti-ādinā nayena padabhājanam vuttam.

Saha ārakkhenāti **sārakkhā**. Saha paridaṇḍenāti **saparidaṇḍā**. Tāsam niddesā pākaṭāva. Imāsu dasasu pacchimānam dvinnameva purisantaram gacchantīnam micchācāro hoti, na itarāsam.

Dhanakkītādīsu appena vā bahunā vā dhanena kītā **dhanakkītā**. Yasmā pana sā na kītamattā eva¹, saṃvāsathāya pana kītattā bhariyā, tasmāssa niddese “dhanena kiṇitvā vāsetī”ti vuttam.

1. Danakkītamattāyeva bhariyā (Syā), kītamattā eva bhariyā (Ka)

Chandena attano ruciyā vasatīti **chandavāsini**. Yasmā pana sā na attano chandamatteneva bhariyā hoti, purisena pana sampaṭicchitattā, tasmāssa niddese “piyo piyaṃ vāseti”ti vuttaṃ.

Bhogena vasatīti **bhogavāsini**. Udukkhalamusalādigharūpakaraṇaṃ labhitvā bhariyābhāvaṃ gacchantiyā janapaditthiyā etaṃ adhivacanaṃ.

Paṭena vasatīti **paṭavāsini**. Nivāsanamattampi pāvuraṇamattampi labhitvā bhariyābhāvaṃ upagacchantiyā dalidditthiyā etaṃ adhivacanaṃ.

Odapattakinīti ubhinnaṃ ekissā udakapātiyā hatthe otāretvā “idaṃ udakaṃ viya saṃsaṭṭhā abhejjā hothā”ti vatvā pariggahitāya vohāraṇāmetarā, niddesepissa “tāya saha udakapattaṃ āmasitvā taṃ vāseti”ti evamattho veditabbo.

Obhaṭaṃ oropitaṃ cumbaṭamassāti **obhaṭacumbaṭā**, kaṭṭhahārikādīnaṃ aññatarā, yassā sīsato cumbaṭaṃ oropetvā ghare vāseti, tassā etaṃ adhivacanaṃ.

Dāsī cāti attanoyeva dāsī ca hoti bhariyā ca.

Kammakārī nāma gehe bhatiyā kammaṃ karoti, tāya saddhim koci gharāvāsaṃ kappeti attano bhariyāya anathiko hutvā. Ayaṃ vuccati “kammakārī ca bhariyā cā”ti.

Dhajena āhaṭā **dhajāhaṭā**, ussitaddhajāya senāya gantvā paravisayaṃ vilumpitvā ānītāti vuttaṃ hoti. Taṃ koci bhariyaṃ karoti, ayaṃ dhajāhaṭā nāma. **Muhuttikā** vuttanayā eva. Etāsaṃ dasannampi purisantaragamane micchācāro hoti. Purisānaṃ pana vīsatiyāpi etāsu micchācāro hoti, bhikkhuno ca sañcarittaṃ hotīti.

305. Idāni **puriso bhikkhuṃ pahiṇatī**ti-ādīsu **paṭiggaṇhātī**ti so bhikkhu tassa purisassa “gaccha bhante itthannāmaṃ māturakkhitaṃ brūhi, hohi kira itthannāmassa bhariyā dhanakkītā”ti evaṃ vuttavacanaṃ “sādhū upāsakā”ti vā “hotū”ti vā “ārocessāmi”ti vā yena kenaci ākārena vacībhedaṃ katvā vā sīsakampanādīhi vā sampaṭicchati.

Vīmaṁsatīti evaṁ paṭiggaṇhitvā tassā itthiyā santikaṁ gantvā taṁ sāsanaṁ āroceti. **Paccāharatī**ti tena ārocite sā itthī “sādhū”ti sampaṭicchatu vā paṭikkhipatu vā lajjāya vā tuṇhī hotu, puna āgantvā tassa purisassa taṁ pavattiṁ āroceti.

Ettāvatā imāya paṭiggahaṇārocanapaccāharaṇasaṅkhātāya tivaṅgasampattiyā saṁghādiseso hoti. Sā pana tassa bhariyā hotu vā mā vā, akāraṇametaṁ. Sace pana so māturakkhitāya santikaṁ pesito taṁ adisvā tassā mātuyā taṁ sāsanaṁ āroceti, bahiddhā vimaṭṭhaṁ nāma hoti, tasmā visaṅketanti **Mahāpadumatthero** āha. **Mahāsumatthero** pana mātā vā hotu pitā vā, antamaso gehadāsīpi añño vāpi yo koci taṁ kiriyaṁ sampādessati, tassa vuttepi vimaṭṭhaṁ nāma na hoti¹, tivaṅgasampattikāle āpattiyeva.

Nanu yathā “Buddhaṁ paccakkhāmī”ti vattukāmo virajjhivā “dhammaṁ paccakkhāmī”ti vadeyya, paccakkhātāvassa sikkhā. Yathā vā “paṭhamaṁ jhānaṁ samāpajjāmī”ti vattukāmo virajjhivā “dutiyaṁ jhānaṁ samāpajjāmī”ti vadeyya, āpannovassa pārājikaṁ. Evaṁsampadamidanti āha. Taṁ panetaṁ “paṭiggaṇhāti, antevāsīṁ vīmaṁsāpetvā attanā paccāharati, āpatti saṁghādisesassā”ti iminā sameti, tasmā subhāsitaṁ.

Yathā ca “māturakkhitaṁ brūhī”ti vuttassa gantvā tassā ārocetuṁ samatthānaṁ mātādīnampi vadato visaṅketo natthi, evameva “hohi kira itthannāmassa bhariyā dhanakkītā”ti vattabbe “hohi kira itthannāmassa bhariyā chandavāsini”ti evaṁ Pāḷiyā vuttesu chandavāsini-ādīsu vacanesu aññataravasena vā, avuttesupi “hohi kira itthannāmassa bhariyā, jāyā, pajāpati, puttamātā, gharaṇī, gharassāminī, bhattarandhikā, sussūsikā, paricārikā”ti evamādīsu saṁvāsaparidīpakesu vacanesu aññataravasena vā vadantassāpi visaṅketo natthi, tivaṅgasampattiyā āpattiyeva. “Māturakkhitaṁ brūhī”ti pesitassa pana gantvā aññāsu piturakkhitādīsu aññataraṁ vadantassa visaṅketaṁ. Esa nayo “piturakkhitaṁ brūhī”ti-ādīsupi.

1. Vimaṭṭhameva hoti (Sī, Syā)

Kevalañhettha ekamūladumūlakādivasena “purisassa mātā bhikkhum paṇṇati. Māturakkhitāya mātā bhikkhum paṇṇati”ti evamādīnaṃ mūlaṭṭhānaṃ vasena peyyālabhedoyeva viseso. Sopi pubbe vuttanayattā Pāli-anusāreneva sakkā jānitunti nāssa vibhāgaṃ dassetuṃ ādaraṃ karimha.

338. **Paṭiggaṇhātī**ti-ādīsu pana dvīsu catukkesu paṭhamacatukke ādipadena tivaṅgasampattiya saṅghādiseso, majjhe dvīhi duvaṅgasampattiya thullaccayaṃ, ante ekena ekaṅgasampattiya dukkaṭaṃ. Dutiyacatukke ādipadena duvaṅgasampattiya thullaccayaṃ, majjhe dvīhi ekaṅgasampattiya dukkaṭaṃ, ante ekena aṅgābhāvato anāpatti. Tattha **paṭiggaṇhātī** āṇāpakassa sāsanaṃ paṭiggaṇhāti. **Vīmaṃsatī**ti pahitaṭṭhānaṃ gantvā taṃ āroceti. **Paccāharatī**ti puna āgantvā mūlaṭṭhassa āroceti.

Na paccāharatīti ārocetvā ettova pakkamati. **Paṭiggaṇhātī na vīmaṃsatī**ti purisena “itthannāmaṃ gantvā brūhi”ti vuccamāno “sādhū”ti tassa sāsanaṃ paṭiggaṇhitvā taṃ pamussitvā vā appamussitvā vā aññena karaṇīyena tassā santikaṃ gantvā kaṇcideva kathaṃ kathento nisīdati, ettāvatā “paṭiggaṇhātī na vīmaṃsati nāmā”ti vuccati. Atha naṃ sā itthī sayameva vadati “tumhākaṃ kira upaṭṭhāko maṃ gehe kātukāmo”ti¹ evaṃ vatvā ca “ahaṃ tassa bhariyā bhavissāmī”ti vā “na bhavissāmī”ti vā vadati. So tassā vacanaṃ anabhinanditvā appaṭikkositvā tuṇhībhūtova uṭṭhāyāsanaṃ tassa purisassa santikaṃ āgantvā taṃ pavattim āroceti, ettāvatā “na vīmaṃsati paccāharati nāmā”ti vuccati. **Na vīmaṃsati na paccāharatī**ti kevalaṃ sāsanaṃrocanaṃkāle paṭiggaṇhātiyeva, itaraṃ pana dvayaṃ na karoti.

Na paṭiggaṇhātī vīmaṃsati paccāharatīti koci puriso bhikkhussa ṭhitaṭṭhāne vā nisinnaṭṭhāne vā tathārūpim kathaṃ katheti, bhikkhu tena appahitopi pahito viya hutvā itthiyā santikaṃ gantvā “hohi kira itthannāmassa bhariyā”ti-ādinaṃ nayena vīmaṃsitvā tassā rucim vā arucim vā puna āgantvā imassa āroceti. Teneva nayena vīmaṃsitvā

1. Gahetukāmoti (Syā, Ka)

apaccāharanto “**na paṭiggaṇhāti vīmaṃsati na paccāharatī**”ti vuccati. Teneva nayena gato avīmaṃsitvā tāya samuṭṭhāpitaṃ kathaṃ sutvā paṭhamacatukkassa tatiyapade vuttanayena āgantvā imassa ārocento “**na paṭiggaṇhāti na vīmaṃsati paccāharatī**”ti vuccati. Catutthapadaṃ pākaṭameva.

Sambahule bhikkhū āṇāpetīti-ādinayā pākaṭāyeva. Yathā pana sambahulāpi ekavatthumhi āpajjanti, evaṃ ekassapi sambahulavatthūsu sambahulā āpattiyo veditabbā. Kathaṃ? Puriso bhikkhuṃ āṇāpeti “gaccha bhante asukasmim nāma pāsāde saṭṭhimattā vā sattatimattā vā¹ itthiyo ʾititā, tā vadehi ‘hotha kira itthannāmassa bhariyāyo’ti”. So sampaṭicchitvā tattha gantvā ārocetvā puna taṃ sāsanaṃ paccāharati. Yattakā itthiyo, tattakā āpattiyo āpajjati. Vuttañhetam **Parivārepi**—

“Padavītiḥāramattena vācāya bhaṇitena ca,
Sabbāni garukāni sappatikammāni.
Catusaṭṭhi āpattiyo āpajjeyya ekato,
Pañhāmesā kusalehi cintitā”ti².

Imaṃ kira atthavasam paṭicca ayaṃ pañho vutto. Vacanasiliṭṭhatāya cettha “catusaṭṭhi āpattiyo”ti vuttaṃ. Evaṃ karonto pana satampi saḥassampi āpajjatīti. Yathā ca ekena pesitassa ekassa sambahulāsu itthīsu sambahulā āpattiyo, evaṃ eko puriso sambahule bhikkhū ekissā santikaṃ peseti, sabbesaṃ saṃghādiseso. Eko sambahule bhikkhū sambahulānaṃ itthīnaṃ santikaṃ peseti, itthigaṇaṇāya saṃghādisesā. Sambahulā purisā ekaṃ bhikkhuṃ ekissā santikaṃ pesenti, purisagaṇaṇāya saṃghādisesā. Sambahulā ekaṃ sambahulānaṃ itthīnaṃ santikaṃ pesenti, vatthugaṇaṇāya saṃghādisesā. Sambahulā sambahule ekissā santikaṃ pesenti, vatthugaṇaṇāya saṃghādisesā. Sambahulā purisā sambahule bhikkhū sambahulānaṃ itthīnaṃ santikaṃ pesenti, vatthugaṇaṇāya saṃghādisesā. Esa nayo “ekā itthī ekaṃ bhikkhun”ti-ādīsupi. Ettha ca sabhāgavisabhāgatā nāma appamāṇaṃ, mātāpitūnampi pañcasahadhammikānampi sañcarittakammaṃ karontassa āpattiyeva.

1. Satamattā vā (Ka)

2. Vi 5. 375 piṭṭhe.

Puriso bhikkhum āṇāpeti gaccha bhanteti catukkaṃ aṅgavasena āpattibheda dassanattamā vuttaṃ. Tassa pacchimapade **antevāsī vīmaṃsitvā bahiddhā paccāharatīti** āgantvā ācariyassa anārocetvā ettova gantvā tassa purisassa āroceti. **Āpatti ubhinnam thullaccayassāti** ācariyassa paṭiggahitattā ca vīmaṃsāpitattā ca dvīhaṅgehi thullaccayaṃ, antevāsikassa vīmaṃsitattā ca paccāhaṭattā ca dvīhaṅgehi thullaccayaṃ. Sesam pākaṭameva.

339. **Gacchanto sampādetīti** paṭiggaṇhāti ceva vīmaṃsati ca. **Āgacchanto visamvādetīti** na paccāharati. **Gacchanto visamvādetīti** na paṭiggaṇhāti. **Āgacchanto sampādetīti** vīmaṃsati ceva paccāharati ca. Evaṃ ubhayattha dvīhaṅgehi thullaccayaṃ. Tatiyapade āpatti. Catutthe anāpatti.

340. **Anāpatti saṃghassa vā cetiyassa vā gilānassa vā karaṇīyena gacchati, ummattakassa ādikammikassāti** ettha bhikkhusaṃghassa uposathāgāraṃ vā kiñci vā vippakataṃ hoti. Tattha kārūkānaṃ bhattavetanattāya upāsako vā upāsikāya santikaṃ bhikkhum paṇeyya, upāsikā vā upāsakassa, evarūpena saṃghassa karaṇīyena gacchantassa anāpatti. Cetiyakamme kariyamānepi eseṇa nayo. Gilānassa bhesajjattāyapi upāsakena vā upāsikāya santikaṃ, upāsikāya vā upāsakassa santikaṃ pahitassa gacchato anāpatti. Ummattaka-ādikammikā vuttanayā eva.

Padabhājanīyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samuṭṭhānādīsu idaṃ sikkhāpadaṃ chasamuṭṭhānaṃ, sīsukkipanādinā kāyavikāreṇa sāsaṇaṃ gahetvā gantvā hatthamuddāya vīmaṃsitvā puna āgantvā hatthamuddāya eva ārocentassa kāyato samuṭṭhāti. Āsanasālāya nisinnassa “itthannāmā āgamissati, tassā cittaṃ jāneyyāthā”ti kenaci vutte “sādhū”ti sampaṭicchitvā taṃ āgataṃ vatvā tassā gatāya puna tasmim purise āgate ārocentassa vācato samuṭṭhāti. Vācāya “sādhū”ti sāsaṇaṃ gahetvā aññena karaṇīyena tassā gharāṃ gantvā aññattha vā gamanakāle taṃ disvā vacībhedeneva vīmaṃsitvā puna

aññeneva karaṇīyena tato apakkamma kadācideva taṃ purisaṃ disvā ārocentassāpi vācatova samuṭṭhāti. Paṇṇattiṃ ajānantassa pana khīṇāsavassāpi kāyavācato samuṭṭhāti. Kathaṃ? Sace hissa mātāpitaro kujjhitvā alaṃvacanīyā honti, tañca bhikkhuṃ gharaṃ upagataṃ therapitā vadati “mātā te tāta maṃ mahallakaṃ chaḍḍetvā ñātikulaṃ gatā, gaccha naṃ maṃ upaṭṭhātuṃ pesehī”ti. So ce gantvā taṃ vatvā puna pituno tassā āgamaṇaṃ vā anāgamaṇaṃ vā āroceti, saṃghādiseso. Imāni tīṇi acittakasamuṭṭhānāni.

Paṇṇattiṃ pana jānitvā etheva tīhi nayehi sañcarittaṃ samāpajjato kāyacittato, vācācittato, kāyavācācittato ca samuṭṭhāti. Imāni tīṇi paṇṇattijānanacittena sacittakasamuṭṭhānāni. Kiriyaṃ, nosaññāvimokkhaṃ, paṇṇattivajjaṃ, kāyakammaṃ vacīkammaṃ, kusalādivasena cettha tīṇi cittāni, sukhādivasena tisso vedanāti.

341. Vinītavatthūsu ādito vatthupañcake paṭiggahitamattattā dukkaṭaṃ.

Kalahavatthusmiṃ **sammodanīyaṃ akāsi**ti taṃ saññāpetvā puna gehagamanīyaṃ akāsi. **Nālaṃvacanīyā**ti na pariccattāti attho. Yā hi yathā yathā yesu yesu janapadesu pariccattā pariccattāva hoti, bhariyābhāvaṃ atikkamati, ayaṃ “alaṃvacanīyā”ti vuccati. Esā pana na alaṃvacanīyā, kenacideva kāraṇena kalahaṃ katvā gatā, tenevettha Bhagavā “**anāpatti**”ti āha. Yasmā pana kāyasaṃsagge yakkhiyā thullaccayaṃ vuttaṃ, tasmā duṭṭhullādisupi yakkhipetiyo thullaccayavatthumevāti veditabbā. Aṭṭhakathāsu pana etaṃ na vicāritaṃ. Sesāṃ sabbattha uttānatthamevāti.

Sañcarittasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Kuṭīkārasikkhāpadavaṇṇanā

342. **Tena samayenāti** Kuṭīkārasikkhāpadaṃ. Tattha **Āḷavakā**ti Āḷaviraṭṭhe jātā dāraḥ Āḷavakā nāma, te pabbajitakālepi “Āḷavakā”tveva paññāyimsu. Te sandhāya vuttaṃ “Āḷavakā bhikkhū”ti.

Saññācīkāyoti sayam yācitvā gahitūpakaraṇāyo. **Kārāpentī**ti karontipi kārāpentipi, te kira sāsane vipassanādhuraṇca ganthadhuraṇcāti dvepi dhurāni chaḍḍetvā navakammameva dhuraṇ katvā paggaṇhimṣu.

Assāmīkāyoti anissarāyo, kāretā¹ dāyakena virahitāyoti attho.

Attuddesīkāyoti attānaṃ uddissa attano atthāya āradhāyoti attho.

Appamāṇīkāyoti “ettakena niṭṭhaṃ gacchissanti”ti evaṃ aparicchinnappamāṇāyo, vuddhippamāṇāyo vā, mahantappamāṇāyoti attho.

Yācanā eva bahulā etesaṃ, maṇḍaṃ aññaṃ kammanti **yācanabahulā**. Evaṃ **viññattibahulā** veditabbā. Atthato panettha nānākaraṇaṃ natthi, anekakkhattuṃ “purisaṃ detha, purisatthakaraṇaṃ dethā”ti yācantānametaṃ adhivacanaṃ. Tattha mūlacchejjāya purisaṃ yācituṃ na vaṭṭati, sahāyatthāya kammakaraṇatthāya “purisaṃ dethā”ti yācituṃ vaṭṭati. **Purisatthakaranti** purisena kātabbaṃ hatthakammaṃ vuccati, taṃ yācituṃ vaṭṭati. Hatthakammaṃ nāma kiñci vatthu na hoti. Tasmā ṭhapetvā migaluddakamacchabandhakādīnaṃ sakakammaṃ avasesaṃ sabbaṃ kappiyaṃ. “Kiṃ bhante āgatattha, kena kamman”ti pucchite vā apucchite vā yācituṃ vaṭṭati, viññattipaccayā doso natthi. Tasmā² migaluddakādayo sakakammaṃ na yācitabbā, “hatthakammaṃ dethā”ti aniyametvāpi na yācitabbā. Evaṃ yācitā hi te “sādhu bhante”ti bhikkhū³ uyyojetvā migepi māretvā āhareyyuṃ. Niyametvā pana “vihāre kiñci kātabbaṃ atthi, tattha hatthakammaṃ dethā”ti yācitabbā. Phālaṇaṅgalādīni upakaraṇāni gahetvā kasituṃ vā vapituṃ vā lāyituṃ vā gacchantāṃ sakiccapasutampi kassakaṃ vā aññaṃ vā kiñci hatthakammaṃ yācituṃ vaṭṭateva. Yo pana vighāsādo vā añño vā koci nikkammo niratthakakathaṃ kathento niddāyanto vā viharati, evarūpaṃ ayācitvāpi “ehi re idaṃ vā idaṃ vā karohi”ti yadicchakaṃ kārāpetuṃ vaṭṭati.

Hatthakammasa pana sabbakappiyabhāvadīpanatthaṃ imaṃ nayaṃ kathenti—sace hi bhikkhu pāsādaṃ kāretukāmo hoti, thambhatthāya pāsāṇakoṭṭakānaṃ gharaṃ gantvā vattabbaṃ “hatthakammaṃ laddhuṃ vaṭṭati upāsakā”ti. Kiṃ kātabbaṃ bhanteti. Pāsāṇatthambhā uddharitvā dātabbāti. Sace te

1. Kāretārā (Ka), kāretvā (Sī, Syā)

2. Kasmā (Ka)

3. Bhikkhuṃ (Sī, Syā)

uddharitvā vā denti, uddharitvā nikkhitte attano thambhe vā denti, vaṭṭati. Athāpi vadanti “amhākaṃ bhante hatthakammaṃ kātuṃ khaṇo natthi, aññaṃ uddharāpetha, tassa mūlaṃ dassāma”ti, uddharāpetvā “pāsāṇatthambhe uddhaṭamanussānaṃ mūlaṃ dethā”ti vattuṃ vaṭṭati. Etenevupāyena pāsādadarūnaṃ atthāya vaḍḍhakīnaṃ santikaṃ, iṭṭhakatthāya iṭṭhakavaḍḍhakīnaṃ, chadanatthāya gehacchādakānaṃ, cittakammatthāya cittakārānanti yena yena attho hoti, tassa tassa atthāya tesāṃ tesāṃ sippakārakānaṃ santikaṃ gantvā hatthakammaṃ yācituṃ vaṭṭati. Hatthakammayācanavasena ca mūlacchejjāya vā bhattavetanānuppadānena vā laddhampi sabbaṃ gahetuṃ vaṭṭati. Araññato āharāpentena ca sabbaṃ anajjhāvutthakaṃ āharāpetabbaṃ.

Na kevalañca pāsādaṃ kāretukāmena, mañcapīṭhapattaparissāvanadhamakaraṇacīvarādīni kārāpetukāmenāpi dārulohasuttādīni labhitvā te te sippakārake upasaṅkamitvā vuttanayeneva hatthakammaṃ yācitabbaṃ. Hatthakammayācanavasena ca mūlacchejjāya vā bhattavetanānuppadānena vā laddhampi sabbaṃ gahetabbaṃ. Sace pana kātuṃ na icchanti, bhattavetanāṃ paccāsīsanti, akappiyakahāpaṇādi na dātabbaṃ. Bhikkhācāravattena taṇḍulādīni pariyesitvā dātuṃ vaṭṭati.

Hatthakammavasena pattāṃ kāretvā tatheva pācetvā navapakassa pattassa puñchanatelatthāya antogāmaṃ pavīṭṭhena “bhikkhāya āgato”ti sallakkhetvā yāguyā vā bhatte vā ānīte hatthena patto pidhātabbo. Sace upāsikā “kiṃ bhante”ti pucchati, “navapakko patto, puñchanatelena attho”ti vattabbaṃ. Sace sā “dehi bhante”ti pattāṃ gahetvā telena puñchitvā yāguyā vā bhattassa vā pūretvā deti, viññatti nāma na hoti, gahetuṃ vaṭṭatīti.

Bhikkhū pageva piṇḍāya caritvā āsanasālaṃ gantvā āsanaṃ apassantā tiṭṭhanti. Tattha ce upāsakā bhikkhū ṭhite disvā sayameva āsanāni āharāpenti, nisīditvā gacchantehi āpucchitvā gantabbaṃ. Anāpucchā gatānampi natṭhaṃ gīvā na hoti, āpucchitvā gamanaṃ pana vattaṃ. Sace bhikkhūhi “āsanaṃ āharathā”ti vuttehi āhaṭāni honti, āpucchitvā gantabbaṃ. Anāpucchā gatānaṃ vattabhedo ca, natṭhañca gīvāti. Attharaṇakojavādīsupi eśeva nayo.

Makkhikāyo bahukā honti, “makkhikābījanīm āharathā”ti vattabbaṃ. Pucimandasākhādīni āharanti, kappiyaṃ kārāpetvā paṭiggahetabbāni. Āsanasālāya udakabhājanam rittam hoti, “dhamakaraṇam¹ gaṇhā”ti na vattabbaṃ. Dhamakaraṇam hi rittabhājane pakkipanto bhindeyya, “nadin vā taḷakam vā gantvā pana udakam āharā”ti vattum vaṭṭati. “Gehato āharā”ti neva vattum vaṭṭati, na āhaṭam paribhuñjitabbaṃ. Āsanasālāyam vā araṇṇake vā bhattakiccam karonte² tatthajātakam anajjhāvutthakam yaṃkiñci uttaribhaṅgārahaṃ pattam vā phalam vā sace kiñci kammaṃ karontam āharāpeti, hatthakammavasena āharāpetvā paribhuñjitum vaṭṭati. Alajjihi pana bhikkhūhi vā sāmaṇerehi vā hatthakammaṃ na kāretabbaṃ. Ayaṃ tava purisatthakare nayo.

Goṇam pana aññātaka-appavāritatṭhānato āharāpetum na vaṭṭati, āharāpentassa dukkaṭam. Ñātipavāritatṭhānatopi mūlacchejjāya yācitum na vaṭṭati, tāvakālikanayena sabbattha vaṭṭati. Evaṃ āharāpitañca goṇam rakkhitvā jaggitvā sāmikā paṭicchāpetabbā³. Sacassa pādo vā siṅgam vā bhijjati vā nassati vā, sāmikā ce sampaṭicchanti, iccetam kusalam. No ce sampaṭicchanti, gīvā hoti. Sace “tumhākaṃyeva demā”ti vadanti, na sampaṭicchitabbaṃ. “Vihārassa demā”ti vutte pana “ārāmikānam ācikkhatha jagganattāyā”ti vattabbaṃ.

“Sakaṭam dethā”tipi aññātaka-appavārite vattum na vaṭṭati, viññattiyeva hoti, dukkaṭam āpajjati. Ñātipavāritatṭhāne pana vaṭṭati, tāvakālikam vaṭṭati, kammaṃ katvā puna dātabbaṃ. Sace nemi-ādīni bhijjanti pākatikāni katvā dātabbaṃ. Naṭṭhe gīvā hoti. “Tumhākameva demā”ti vutte dārubhaṇḍam nāma sampaṭicchitum vaṭṭati. Esa nayo vāsipharasukuṭhārīkudālanikhādanesu, valli-ādīsu ca parapariggahitesu. Garubhaṇḍappahonakesuyeva ca valli-ādīsu viññatti hoti, na tato oram.

Anajjhāvutthakam pana yaṃkiñci āharāpetum vaṭṭati. Rakkhitagopitatṭhāneyeva hi viññatti nāma vuccati. Sā dvīsu paccayesu sabbenā sabbaṃ na vaṭṭati, senāsanapaccaye pana “āhara dehī”ti viññattimattameva na

1. Dhamakarakam (Sī, Syā)

2. Karonto hi (Sī)

3. Sāmikānam paṭicchāpetabbaṃ (Sī, Syā)

vaṭṭati, parikathobhāsanimittakammāni vaṭṭanti. Tattha uposathāgāraṃ vā bhojanasālaṃ vā aññaṃ vā yaṃkiñci senāsanam icchato ‘imasmiṃ vata okāse evarūpaṃ senāsanam kātuṃ vaṭṭati’^{ti} vā “yuttan”^{ti} vā “anurūpan”^{ti} vāti-ādinā nayena vacanaṃ **parikathā** nāma. Upāsakā tumhe kuhiṃ vasathāti. Pāsāde bhanteti. “Kiṃ bhikkhūnaṃ pana upāsakā pāsādo na vaṭṭati”^{ti} evamādivacanaṃ **obhāso** nāma. Manusse disvā rajjūṃ pasāreti, khīle ākoṭāpeti. “Kiṃ idaṃ bhante”^{ti} vutte “idha āvāsaṃ karissāmā”^{ti} evamādikaraṇaṃ pana **nimittakammaṃ** nāma. Gilānapaccaye pana viññattipi vaṭṭati, pageva parikathādīni.

Manussā upaddutā yācanāya upaddutā viññattiyāti tesaṃ bhikkhūnaṃ tāya yācanāya, viññattiyā ca pīlitā. **Ubbijjantipīti** “kimnu āharāpessanti”^{ti} ubbegaṃ iñjanaṃ calanaṃ paṭilabhanti. **Uttasantipīti** ahiṃ viya disvā sahasā tasitvā ukkamanti. **Palāyantipīti** dūratova yena vā tena vā palāyanti. **Aññenapi gacchantīti** yaṃ maggaṃ paṭipannā, taṃ pahāya nivattitvā vāmaṃ vā dakkhiṇaṃ vā gahetvā gacchanti. Dvārampi thakenti.

344. **Bhūtapubbaṃ bhikkhaveti** iti Bhagavā te bhikkhū garahitvā, tadanurūpaṇca¹ dhammiṃ kathaṃ katvā punapi viññattiyā dosaṃ pākaṭaṃ kurumāno iminā² “bhūtapubbaṃ bhikkhave”^{ti}-ādinā nayena tīni vatthūni dassesi. Tattha—**maṇikaṇṭho** so kira nāgarājā sabbakāmadadaṃ mahagghaṃ maṇiṃ kaṇṭhe pilandhitvā carati, tasmā “maṇikaṇṭho” tveva paññāyittha. **Uparimuddhani mahantaṃ phaṇaṃ karitvā aṭṭhāsīti** so kira tesaṃ dvinnaṃ isīnaṃ kaniṭṭho isi mettāvihārī ahosi, tasmā³ nāgarājā nadito uttaritvā devavaṇṇaṃ nimminitvā tassa santike nisīditvā sammodanīyaṃ kathaṃ katvā taṃ devavaṇṇaṃ pahāya sakavaṇṇameva upagantvā taṃ isiṃ parikkhipitvā pasannākāraṃ karonto uparimuddhani mahantaṃ phaṇaṃ karitvā chattaṃ viya dhārayamāno muhuttaṃ ṭhatvā pakkamati. Tena vuttaṃ “uparimuddhani mahantaṃ phaṇaṃ karitvā aṭṭhāsī”^{ti}. **Maṇimassa kaṇṭhe pilandhananti** maṇiṃ assa kaṇṭhe pilandhitaṃ, āmukkanti⁴ attho. **Ekamantaṃ aṭṭhāsīti** tena devavaṇṇena āgantvā tāpasena saddhiṃ sammodamāno ekasmiṃ padese aṭṭhāsī.

1. Tadanurūpikaṇca (Sī)

2. Imāni (Syā)

3. So kira (Sī)

4. Āmuttanti (Syā)

Mamannapānanti mama annañca pānañca. **Vipulanti** bahulaṃ. **Uḷāranti** paṇītaṃ. **Atiyācakosīti** ativiya yācako asi, punappunaṃ yācasīti vuttaṃ hoti. **Susūti** taruṇo thāmasampanno yobbanappattapuriso. Sakkharā vuccati kāḷasilā, tattha dhoti asi “sakkharadhoto nāmā”ti vuccati, sakkharadhoto pāṇimhi assāti **sakkharadhotapāṇi**, pāsāṇe dhotanisitakhaggahatthoti attho. Yathā so asihattho puriso tāseyya, evaṃ **tāsesi maṃ selam yācamāno**, maṇim yācantoti attho.

Na taṃ yāceti taṃ na yāceyya. Kataraṃ? **Yassa piyaṃ jigīseti** yaṃ assa sattassa piyanti jāneyya.

Kimaṅgaṃ pana manussabhūtānanti manussabhūtānaṃ amanāpāti kimevettha vattabbaṃ.

345. **Sakuṇasaṃghassa saddena ubbālhoti** so kira sakuṇasaṃgho paṭhamayāmaṇca pacchimayāmaṇca nīrantaraṃ saddameva karoti, so bhikkhu tena saddena pīlito hutvā Bhagavato santikaṃ agamāsi. Tenāha “yenāhaṃ tenupasaṅkami”ti.

Kuto ca tvaṃ bhikkhu āgacchasīti ettha nisinno so bhikkhu na āgacchati, vattamānasamīpe pana evaṃ vattum labbhati. Tenāha “kuto ca tvaṃ bhikkhu āgacchasī”ti, kuto āgatosīti attho. **Tato ahaṃ Bhagavā āgacchāmīti** etthāpi so eva nayo. **Ubbālhoti** pīlito, ukkaṇṭhāpito hutvāti attho.

So sakuṇasaṃgho “bhikkhu pattaṃ yācatī”ti ettha na te sakuṇā bhikkhuno vacanaṃ jānanti. Bhagavā pana attano ānubhāvena yathā jānanti, tathā akāsi.

346. **Apāhaṃ te na jānāmīti** api ahaṃ te jane “ke vā ime, kassa vā ime”ti na jānāmi. **Saṅgama yācantīti** samāgantvā vaggavaggā hutvā yācanti. **Yācako appiyo hotīti** yo yācati, so appiyo hoti. **Yācam adadamappiyoti yācanti** yācitaṃ vuccati. Yācitamatthaṃ adadantopi appiyo hoti. Atha vā yācanti yācantassa,

adadamappiyoti adento appiyo hoti. **Mā me videssanā ahūti** mā me appiyabhāvo ahu, ahaṃ vā tava, tvaṃ vā mama videsso appiyo mā ahoṣīti attho.

347. **Dussamharānī**ti kasigorakkhādīhi upāyehi dukkhena samharaṇīyāni.

348-9. **Saññācīkāya pana bhikkhunā**ti ettha **saññācīkā** nāma sayam pavattitayācanā vuccati, tasmā saññācīkāyāti attano yācanāyāti vuttaṃ hoti, sayam yācitakehi upakaraṇehīti attho. Yasmā pana sā sayamyācitakehi kariyamānā sayam yācitvā kariyamānā hoti, tasmā taṃ atthapariyāyaṃ dassetuṃ “sayam yācitvā purisampi”ti evamassa padabhājanaṃ vuttaṃ.

Ullittāti antolittā. **Avalittā**ti bahilittā. **Ullittāvalittā**ti antarabāhiralittā¹ vuttaṃ hoti.

Kārayamānenāti imassa padabhājane “kārapentenā”ti ettakameva vattabbaṃ siyā. Evañhi byañjanaṃ sameti. Yasmā pana saññācīkāya kuṭṭhīṃ karontenāpi idha vuttanayeneva paṭipajjitabbaṃ, tasmā karonto vā hotu, kārapento vā, ubhopete “kārayamānenā”ti imināva padena saṅgahitāti etamatthaṃ dassetuṃ “karonto vā kārapento vā”ti vuttaṃ. Yadi pana “karontena vā kārapentena vā”ti vadeyya, byañjanaṃ vilomitāṃ bhaveyya, na hi kārapento karonto nāma hoti, tasmā atthamattamevettha dassitanti veditabbaṃ.

Attuddesanti “mayhaṃ esā”ti evaṃ attā uddeso assāti attuddesā, taṃ attuddesaṃ. Yasmā pana yassā attā uddeso, sā attano atthāya hoti, tasmā atthapariyāyaṃ dassento “attuddesanti attano atthāyā”ti āha. **Pamāṇīkā kāretabbā**ti pamāṇayuttā kāretabbā. **Tatridaṃ pamāṇanti** tassā kuṭṭiyā idaṃ pamāṇaṃ. **Sugatavidatthiyāti** Sugatavidatthi nāma idāni majjhimassa purisassa

1. Santarabāhiralittāti (Sī, Syā)

tisso vidatthiyo vaḍḍhakīhatthena diyaḍḍho hattho hoti. **Bāhirimena mānenā**ti kuṭiyā bahikuṭṭamānena dvādasa vidatthiyo. Minantena pana sabbapaṭhamam dinno mahāmattikapariyanto na gahetabbo.

Thusapiṇḍapariyantena minitabbaṃ. Thusapiṇḍassa upari setakammaṃ abbohārikaṃ. Sace thusapiṇḍena anattiko mahāmattikāya eva niṭṭhāpeti, mahāmattikāva paricchedo.

Tiriyanti vitthārato. **Sattā**ti satta Sugatavidatthiyo. **Antarā**ti imassa pana ayaṃ niddeso “abbhantarimena mānenā”ti, kuṭṭassa bahi antam aggaheva abbhantarimena antena miniyamāne tiriyaṃ satta Sugatavidatthiyo pamāṇanti vuttam hoti.

Yo pana lesaṃ oḍḍento yathāvuttappamāṇameva karissāmīti dīghato ekādasa vidatthiyo tiriyaṃ aṭṭha vidatthiyo, dīghato vā terasa vidatthiyo tiriyaṃ cha vidatthiyo kareyya, na vaṭṭati. Ekatobhāgena atikkantampi hi pamāṇam atikkantameva hoti. Tiṭṭhatu vidatthi, kesaggamattampi dīghato vā hāpetvā tiriyaṃ, tiriyaṃ vā hāpetvā dīgham vaḍḍhetum na vaṭṭati, ko pana vādo ubhato vaḍḍhane. Vuttañhetam “āyāmato vā vitthārato vā antamaso kesaggamattampi atikkamitvā karoti vā kārāpeti vā, payoge dukkaṭan”ti-ādi¹. Yathāvuttappamāṇā eva pana vaṭṭati. Yā pana dīghato saṭṭhihatthāpi hoti tiriyaṃ tihatthā vā ūnakacatuhatthā vā, yattha pamāṇayutto mañco ito cito ca na parivattati, ayaṃ kuṭṭi saṅkhyam na gacchati, tasmā ayampi vaṭṭati. **Mahāpaccariyaṃ pana** pacchimakoṭiyā catuhatthavitthārā vuttā, tato heṭṭhā akuṭi. Pamāṇikāpi pana adesitavatthukā vā sārāmbhā vā aparikkamanā vā na vaṭṭati, pamāṇikā desitavatthukā anārambhā saparikkamanāva vaṭṭati. Pamāṇato ūnatarampi catuhattham pañcahatthampi karontena desitavatthukāva kāretabbā. Pamāṇātikkantañca pana karonto lepapariyosāne garukaṃ āpattim āpajjati.

Tattha lepo ca alepo ca lepokāso ca alepokāso ca veditabbo. Seyyathidaṃ? **Lepo**ti dve lepā mattikālepo ca sudhālepo ca. Ṭhapetvā pana ime dve lepe avaseso bhasmagomayādibhedo lepo **alepo**. Sacepi kalalalepo hoti, alepo

1. Vi 1. 227 piṭṭhe.

eva. **Lepokāsoti** bhittiyo ceva chadanañca, ṭhapetvā pana bhitticchadane avaseso thambhatulāpiṭṭhasaṅghāṭavātapānadhūmacchiddādi alepāraho okāso, sabbopi **alepokāsoti** veditabbo.

Bhikkhū abhinetabbā vatthudesanāyāti yasmim ṭhāne kuṭim kāretukāmo hoti, tattha vatthudesanatthāya bhikkhū netabbā. **Tena kuṭikārakenāti**-ādi pana yena vidhinā te bhikkhū abhinetabbā, tassa dassanattham vuttam. Tattha **kuṭivatthum sodhetvāti** na visamaṃ araṇṇam bhikkhū gahetvā gantabbaṃ, kuṭivatthum pana paṭhamameva sodhetvā samatalam sīmamaṇḍalasadisam katvā pacchā saṅgham upasaṅkamitvā yācitvā netabbāti dasseti. **Evamassa vacanīyoti** saṅgho evam vattabbo assa. Parato pana “dutiyaṃpi yācitabbā”ti bhikkhū sandhāya bahuvacanam vuttam. **No ce sabbo saṅgho ussahatīti** sace sabbo saṅgho na icchatī, sajjhāyamanasikārādīsu uyyuttā te te bhikkhū honti. **Sārambham anārambhanti** sa-upaddavaṃ anupaddavaṃ. **Saparikkamanam aparikkamananti** sa-upacāraṃ anupacāraṃ.

350. **Pattakallanti** patto kālo imassa olokanassāti pattakālam, pattakārameva pattakallam, idaṃca vatthu-olokanatthāya sammutikammaṃ anusāvanāyena oloketvāpi kātum vaṭṭati. Parato pana vatthudesanākammaṃ yathāvuttāya eva ñattiyā ca anusāvanāya ca kātabbaṃ, oloketvā kātum na vaṭṭati.

353. **Kipillikānanti** rattakāḷapiṅgalādibhedānam yāsam kāsāñci kipillikānam. Kipillakānantipi pāṭho¹. **Āsayoti** nibaddhavasanaṭṭhānam, yathā ca kipillikānam, evam upacikādīnampi nibaddhavasanaṭṭhānamyeva āsayo veditabbo. Yattha pana te gocarattāya āgantvā gacchanti, sabbesampi tādiso saṅcaraṇappadeso avārito. Tasmā tattha apanetvā sodhetvā kātum vaṭṭati. Imāni tāva cha ṭhānāni sattānuddayāya paṭikkhittāni.

Hatthīnam vāti hatthīnam pana nibaddhavasanaṭṭhānampi nibaddhagocarattānampi na vaṭṭati. Sihādīnam āsayo ca gocarāya pakkamantānam nibaddhagamanamaggo ca na vaṭṭati. Etesam cārabhūmi² na gahitā. **Yesam kesañcīti** aññesampi vāḷānam

1. Kapīlakānantipi pāṭho (Sī, Syā)

2. Cāribhūmi (Ka)

tiracchānagatānaṃ. Imāni satta ṭhānāni sappatibhayāni bhikkhūnaṃ ārogyatthāya paṭikkhittāni. Sesāni nānā-upaddavehi sa-upaddavāni. Tattha **pubbaṇṇanissitanti** pubbaṇṇaṃ nissitaṃ, sattannaṃ dhaññānaṃ viruhanakakhettsāmaṇṭā ṭhitaṃ. Eseva nayo aparāṇṇanissitādisupi. Ettha pana **abbhāghātanti** kāraṇāgharaṃ, verigharaṃ corānaṃ māraṇatthāya katanti **Kurundi-ādīsu**.

Āghātananti dhammagandhikā vuccati. **Susānanti** mahāsusānaṃ. **Saṃsaraṇanti**¹ anibbijjhagamaṇīyo gatapaccāgatamaggo vuccati. Sesam uttānameva.

Na **sakkā hoti yathāyuttena sakateṇā**ti dvīhi balibaddehi yuttena sakateṇa ekaṃ cakkam nibbodakapataṇaṭṭhāne ekaṃ bahi katvā āviñjituṃ² na sakkā hoti. **Kurundiyaṃ** pana “catūhi yuttanā”ti vuttaṃ. **Samantā nisseṇiyā anuparigantunt**i nisseṇiyaṃ ṭhatvā gehaṃ chādentehi na sakkā hoti samantā nisseṇiyā āviñjituṃ. Iti evarūpe sārāmbhe ca aparikkamane ca ṭhāne na kāretabbā. Anārāmbhe pana saparikkamane kāretabbā. Taṃ vuttapaṭipakkhanayena Pāliyaṃ āgatameva.

Puna **saññācikā nāmā**ti evamādi “sārāmbhe ce bhikkhu vatthusmiṃ aparikkamane saññācikāya kuṭiṃ kāreyyā”ti evaṃ vuttasaṃyācikādīnaṃ atthappakāsanatthaṃ vuttaṃ.

Payoge dukkaṭanti evaṃ adesitavatthukaṃ vā pamāṇātikkantaṃ vā kuṭiṃ karissāmīti araṇṇato rukkhā haraṇatthāya vāsiṃ vā pharasuṃ vā niseti, dukkaṭaṃ. Araṇṇaṃ pavisati, dukkaṭaṃ. Tattha allatiṇāni chindati, dukkaṭeṇa saddhiṃ pācittiyaṃ. Sukkhāni chindati, dukkaṭaṃ. Rukkhesupi eseva nayo. Bhūmiṃ sodheti, khaṇati, paṃsuṃ uddharati, cināti³, evaṃ yāva pācinaṃ⁴ bandhati, tāva pubbapayogo nāma hoti, tasmiṃ pubbapayoge sabbattha pācittiyaṭṭhāne dukkaṭeṇa saddhiṃ pācittiyaṃ, dukkaṭaṭṭhāne dukkaṭaṃ. Tato paṭṭhāya sahapayogo nāma. Tattha thambhehi katabbāya thambhaṃ ussāpeti, dukkaṭaṃ. Itṭhakāhi cinitabbāya itṭhakaṃ ācināti, dukkaṭaṃ. Evaṃ yaṃ yaṃ upakaraṇaṃ yojeti, sabbattha payoge payoge dukkaṭaṃ. Tacchantassa hatthavāre hatthavāre tadatthāya gacchantassa pade pade dukkaṭaṃ. Evaṃ kataṃ pana dārukuṭṭikaṃ vā itṭhakakuṭṭikaṃ vā silākuṭṭikaṃ vā antamaso paṇṇasālampi “sabhitticchadanaṃ

1. Sañcaraṇanti (Sī) 2. Āviñjituṃ (Ka) 3. Mināti (Syā) 4. Pāciraṃ (Sī, Syā)

limpissāmī”ti sudhāya vā mattikāya vā limpantassa payoge payoge yāva thullaccayaṃ na hoti, tāva dukkaṭaṃ. Etaṃ pana dukkaṭaṃ mahālepeneva vaṭṭati, setarattavaṇṇakaraṇe vā cittakamme vā anāpatti.

Ekam piṇḍam anāgateti yo sabbapacchimo eko lepapiṇḍo, taṃ ekam piṇḍam asampatte kuṭikamme. Idaṃ vuttaṃ hoti—idāni dvīhi piṇḍehi niṭṭhānaṃ gamissatīti tesu paṭhamapiṇḍadāne thullaccayanti.

Tasmiṃ piṇḍe āgateti yaṃ ekam piṇḍam anāgate kuṭikamme thullaccayaṃ hoti, tasmiṃ avasānapiṇḍe āgate dinne ṭhapite lepassa ghaṭitattā āpatti saṃghādisesassa. Evaṃ limpantassa ca antolepe vā antolepena saddhiṃ bhittiṃca chadanaṃca ekābaddhaṃ katvā ghaṭite bahilepe vā bahilepena saddhiṃ ghaṭite saṃghādiseso. Sace pana dvārabaddhaṃ vā vātapānaṃ vā aṭṭhapetvāva mattikāya limpanti, tasmiṃ ca tassokāsaṃ puna vadḍhetvā vā avadḍhetvā vā ṭhapite lepo na ghaṭayati¹, rakkhati tāva. Puna limpantassa pana ghaṭitamatte saṃghādiseso. Sace taṃ ṭhapiyamānaṃ paṭhamam dinnalepena saddhiṃ nirantameva hutvā tiṭṭhati, paṭhamameva saṃghādiseso. Upacikāmocanattam aṭṭhaṅgulamattena appattacchadanam katvā bhittiṃ limpanti, anāpatti. Upacikāmocanattameva heṭṭhā pāsāṇakuṭṭam katvā taṃ alimpitvā upari limpanti, lepo na ghaṭayati¹ nāma, anāpattiyeva.

Iṭṭhakakuṭṭikāya iṭṭhakāhiyeva vātapāne ca dhūmanettāni ca karoti, lepaghaṭaneneva āpatti. Paṇṇasālam limpanti, lepaghaṭaneneva āpatti. Tattha ālokatthāya aṭṭhaṅgulamattam ṭhapetvā limpanti, lepo na ghaṭayati nāma, anāpattiyeva. Sace “vātapānaṃ laddhā ettha ṭhapessāmī”ti karoti, vātapāne ṭhapite lepaghaṭanena āpatti. Sace mattikāya kuṭṭam karoti, chadanalepena saddhiṃ ghaṭane āpatti. Eko ekapiṇḍāvasesam katvā ṭhapeti, añño taṃ disvā “dukkataṃ idan”ti vattasīsena limpanti, ubhinnampi anāpatti.

354. **Bhikkhu kuṭṭim karotīti** evamādīni chattimsa catukkāni āpattibhedadassanattam vuttāni, tattha sārambhāya dukkaṭam, aparikkamanāya

1. Ghaṭiyati (Ka) evamuparipi.

dukkaṭaṃ, pamāṇātikantāya saṃghādiseso, adesitavattukāya saṃghādiseso, etesaṃ vasena vomissakāpattiyo veditabbā.

355. **Āpatti dvinnam saṃghādisesena dvinnam dukkaṭānanti**-ādīsu ca dvīhi saṃghādisesehi saddhiṃ dvinnam dukkaṭānanti-ādīnā nayena attho veditabbo.

361. **So ce vippakate āgacchatīti**-ādīsu pana ayaṃ attha vinicchayo. **Soti** samādisitvā pakkantabhikkhu. **Vippakateti** anīṭṭhite kuṭikamme. **Aññassa vā dātabbāti** aññassa puggalassa vā saṃghassa vā cajitvā dātabbā. **Bhīditvā vā puna kātabbāti** kittakena bhinnā hoti, sace thambhā bhūmiyaṃ nikhātā, uddharitabbā. Sace pāsāṇaṃ upari ṭhapitā, apanetabbā. **Īṭṭhakacitāya yāva maṅgaliṭṭhakā**, tāva kuṭṭā apacinitabbā. Saṅkhepato bhūmisamaṃ katvā vināsītā bhinnā hoti, bhūmito upari caturaṅgulamattepi ṭhite abhinnāva. Sesam sabbacatukkesu pakaṭameva. Na hettha aññaṃ kiñci atthi, yaṃ Pāli-anusāreneva dubbhiñneyyaṃ siyā.

363. **Attanā vippakatanti**-ādīsu pana attanā āradham kuṭim. **Attanā pariyosāpetīti** mahāmattikāya vā thusamattikāya vā yāya kataṃ pariyositabhāvaṃ pāpetukāmo hoti, tāya avasānapinḍaṃ dento pariyosāpeti.

Parehi pariyosāpetīti attanova atthāya parehi pariyosāpeti¹. Attanā vā hi vippakatā hotu parehi vā ubhayehi vā, taṃ ce attano atthāya attanā vā pariyosāpeti, parehi vā pariyosāpeti¹, attanā ca parehi cāti yuganaddham² vā pariyosāpeti, saṃghādisesoyevāti ayamettha vinicchayo.

Kurundiyaṃ pana vuttaṃ “dve tayo bhikkhū ‘ekato vasissāmā’ti karonti, rakkhati tāva, avibhattattā anāpatti. ‘Idaṃ ṭhānaṃ tava, idaṃ mamā’ti vibhajitvā karonti, āpatti. Sāmaṇero ca bhikkhu ca ekato karonti, yāva avibhattā, tāva rakkhati. Purimanayena vibhajitvā karonti, bhikkhussa āpatti”ti.

1. Pariyosāvāpeti (Ka)

2. Yuganandham (Ka)

364. **Anāpatti leṇeti**-ādīsu leṇaṃ mahantampi karontassa anāpatti. Na hettha lepo ghaṭayati. Guhampi iṭṭhakāguhaṃ vā silāguhaṃ vā dāruḡuhaṃ vā bhūmigūhaṃ vā mahantampi karontassa anāpatti.

Tiṇakuṭikāyāti sattabhūmikopi pāsādo tiṇapaṇṇacchadano “tiṇakuṭikā”ti vuccati. Aṭṭhakathāsu pana kukkuṭacchikagehanti chadanam daṇḍakehi jālabandham katvā tiṇehi vā paṇṇehi vā chāditakuṭikāva vuttā, tattha anāpatti. Mahantampi tiṇacchadanageham kātum vaṭṭati. Ullittādhāvo eva hi kuṭiyā lakkhaṇam. So ca chadanameva sandhāya vuttoti veditabbo. “Caṇkamanasālāyam tiṇacuṇṇam paripatati. Anujānāmi bhikkhave ogumphetvā ullittāvalittam kātun”ti-ādīni¹ cettha sādhakāni, tasmā ubhatopakkham vā kūṭabaddham vā vaṭṭam vā caturassam vā yaṃ “imaṃ etassa gehassa chadanam”ti chadanasāṅkhepena kataṃ hoti, tassa bhittilepena saddhim lepe ghaṭite āpatti. Sace pana ullittāvalittacchadanassa gehassa leparakkhaṇattham upari tiṇena chādenti, ettāvata tiṇakuṭi nāma na hoti. Kim panettha adesitavattukappamāṇātikkantapaccayāva anāpatti, udāhu sārambha-aparikkamanapaccayāpīti? Sabbathāpi anāpattiyeva. Tathā hi tādisam kuṭim sandhāya **Parivāre** vuttam—

“Bhikkhu saññācīkāya kuṭim karoti,
Adesitavattukam pamāṇātikkantam.
Sārambham aparikkamanam anāpatti,
Pañhā mesā kusalehi cintitā”ti².

Aññassatthāyāti kuṭilakkhaṇappattampi kuṭim aññassa upajjhāyassa vā ācariyassa vā saṃghassa vā atthāya karontassa anāpatti. Yaṃ pana “āpatti kārūkānam tiṇṇam dukkaṭānan”ti-ādi Pāliyam vuttam, tam yathāsamādiṭṭhāya³ akaraṇapaccayā vuttam.

Vāsāgāram ṭhapetvā sabbatthāti attano vasanatthāya agāram ṭhapetvā aññam uposathāgāram vā jantāgharam vā bhojanasālā vā aggisālā vā bhavissatīti kareti, sabbattha anāpatti. Sacepissa hoti “uposathāgāraṇca bhavissati, ahaṇca vasissāmi, jantāgharaṇca,

1. Vi 4. 257 piṭṭhe.

2. Vi 5. 373 piṭṭhe.

3. Yathāsamādiṭṭhāya (Syā, Ka)

bhojanasālā ca, aggisālā ca bhavissati, ahañca vasissāmī”ti kārītepi anāpattiyeva. **Mahāpaccariyaṃ** pana “anāpattī”ti vatvā “attano vāsāgāratthāya karontasseva āpattī”ti vuttam. **Ummattakassa ādikammikānañca Ālavakānaṃ bhikkhūnaṃ** anāpatti.

Samuṭṭhānādīsu chasamuṭṭhānaṃ, kiriyañca kiriyākiriyañca, idañhi vatthum desāpetvā pamāṇātikkantaṃ karoto kiriyato samuṭṭhāti, vatthum adesāpetvā karoto kiriyākiriyato. Nosaññāvimokkham, acittakam, paṇṇattivajjam, kāyakammaṃ vacīkammaṃ, ticittam, tivedananti.

Kuṭīkārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Vihārakārasikkhāpadavaṇṇanā

365. **Tena samayenāti** Vihārakārasikkhāpadaṃ. Tattha **Kosambiyanti** evaṃnāmake nagare. **Ghositārāmeti** Ghositassa ārāme. Ghositanāmakena kira seṭṭhinā so kārīto, tasmā “Ghositārāmo”ti vuccati. **Channassāti** bodhisattakāle upaṭṭhākachannassa. **Vihāravatthum bhante jānāhīti** vihārassa paṭiṭṭhānaṭṭhānaṃ bhante jānāhi. Ettha ca **vihāro**ti na sakalavihāro eko āvāso, tenevāha “ayyassa vihāraṃ kārāpessāmī”ti.

Cetiyarukkanti ettha cittikataṭṭhena cetiyaṃ, pūjārahānaṃ devaṭṭhānānametaṃ adhivacanam, “cetiyan”ti sammataṃ rukkham cetiyarukkham. Gāmena pūjitaṃ, gāmassa vā pūjitaṃ **gāmapūjitaṃ**. Eseva nayo sesapadesupi. Apicettha **janapadoti** ekassa rañño rajje ekeko koṭṭhāso. **Raṭṭhanti** sakalarajjam veditabbaṃ. Sakalarajjampi hi kadāci kadāci tassa rukkhasa pūjam karoti. Tena vuttam “raṭṭhapūjitaṃ”ti. **Ekindriyanti** kāyindriyaṃ sandhāya vadanti. **Jīvasaññīnoti** sattasaññīno.

366. **Mahallakanti** sassāmikabhāvena saṃyācīkakuṭito mahantabhāvo etassa atthīti mahallako. Yasmā vā vatthum desāpetvā pamāṇātikkamenapi kātum vaṭṭati, tasmā pamāṇamahantatāyapi

mahallako, taṃ mahallakaṃ. Yasmā paṇassa taṃ pamāṇamahattaṃ sassāmikattāva labbhati, tasmā tadatthadassanattamaṃ “**mahallako nāma vihāro sassāmiko vuccati**”ti padabhājanam vuttaṃ. Sesam sabbam kuṭikārasikkhāpade vuttanayeneva vedittabbaṃ saddhiṃ samuṭṭhānādīhi. Sassāmikabhāvamattameva hi ettha kiriyato samuṭṭhānābhāvo, pamāṇaniyamābhāvo ca viseso, pamāṇaniyamābhāvā ca catukkapārihānīti.

Vihārakārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Paṭhamaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā

380. **Tena samayena Buddho Bhagavāti** Duṭṭhadosasikkhāpadaṃ. Tattha **Veḷuvane Kalandakanivāpeti Veḷuvananti** tassa uyyānassa nāmaṃ, taṃ kira veḷūhi ca parikkhittam ahoṣi aṭṭhārasahatthena ca pākārena, gopuraṭṭālakayuttam nīlobhāsam manoramam, tena “**Veḷuvanan**”ti vuccati. Kalandakānañcetta nivāpaṃ adamsu, tena “**Kalandakanivāpan**”ti¹ vuccati.

Pubbe kira aññataro rājā tattha uyyānakīlanattham āgato, surāmadena matto divāseyyam supi. Parijanopissa “**sutto rājā**”ti pupphaphalādīhi palobhiyamāno ito cito ca pakkami. Atha surāgandhena aññatarasmā susirarukkhā kaṇhasappo nikkhamitvā rañño abhimukho āgacchati, taṃ disvā rukkhadevatā “**rañño jīvitam dassāmī**”ti kālakavesena āgantvā kaṇṇamūle saddamakāsi, rājā paṭibujjhi, kaṇhasappo nivatto, so taṃ disvā “**imāya kālakāya mama jīvitam dinnam**”ti kālakānam tattha nivāpaṃ paṭṭhapesi, abyayaghosanañca ghosāpesi, tasmā taṃ tato pabhuti “**kalandakanivāpan**”ti saṅkyam gataṃ. **Kalandakā**ti hi kālakānam etaṃ nāmaṃ.

Dabboti tassa therassa nāmaṃ. **Mallaputtoti** Mallarājassa putto. **Jātiyā sattavassena arahattam sacchikatanti** thero kira sattavassikova saṃvegaṃ labhitvā pabbajito khuraggeyeva arahattam pāpuṇīti vedittabbo. **Yamkiñci sāvakena pattabam, sabbam tena anuppattanti** sāvakena

1. Kalandakanivāpoti (Sī, Syā, Ka)

pattabbarā nāma tisso vijjā, catasso paṭisambhidā, cha abhiññā, nava lokuttaradhammāti idaṃ guṇajātaṃ, taṃ sabbaṃ tena anuppattaṃ hoti.

Natthi cassa kiñci uttari karaṇīyanti catūsu saccesu catūhi maggehi soḷasavidhassa kiccassa katattā idānissa kiñci uttari karaṇīyaṃ natthi.

Katassa vā paticayoti tasseva katassa kiccassa puna vaḍḍhanampi natthi.

Dhotassa viya vatthassa paṭidhovanāṃ, pisitassa viya gandhassa paṭipisanāṃ¹, pupphitassa viya ca pupphassa paṭipupphananti. **Rahogatassāti** rahasi gatassa. **Paṭisallīnassāti** tato tato paṭikkamitvā sallīnassa, ekībhāvaṃ gatassāti vuttaṃ hoti.

Atha kho āyasmato Dabbassa Mallaputtassa etadahosi “yannūnāhaṃ saṃghassa senāsanañca paññapeyyaṃ, bhattāni ca uddiseyyaṃ”ti therō kira attano katakiccabhāvaṃ disvā “ahaṃ imaṃ antimasarīraṃ dhāremi, tañca kho vātamukhe ṭhito padīpo viya aniccatāmukhe ṭhitaṃ, nacirasseva² nibbāyanadhammaṃ, yāva na nibbāyati, tāva kinnu kho ahaṃ saṃghassa veyyāvaccaṃ kareyyaṃ”ti cintento iti paṭisañcikkhati “tīroraṭṭhesu bahū kulaputtā Bhagavantaṃ adisvāva pabbajanti, te ‘Bhagavantaṃ passissāma ceva vandissāma cā’ti dūratopi āgacchanti, tatra yesaṃ senāsanaṃ nappahoti, te silāpaṭṭakepi seyyaṃ kappenti. Pahomi kho paṇāhaṃ attano ānubhāvena tesāṃ kulaputtānaṃ icchāvasena pāsādavihāra-aḍḍhayogādīni, mañcapīṭhattharaṇādīni ca senāsanaṃ nimminivā dātuṃ. Punadivase cettha ekacce ativiya kilantarūpā honti, te gāravena bhikkhūnaṃ purato ṭhatvā bhattānīpi na uddisāpentī. Ahaṃ kho pana nesaṃ bhattānīpi uddisitūṃ pahomī”ti. Iti paṭisañcikkhantassa **atha kho āyasmato Dabbassa Mallaputtassa etadahosi “yannūnāhaṃ saṃghassa senāsanañca paññapeyyaṃ, bhattāni ca uddiseyyaṃ”ti.**

Nanu ca imāni dve ṭhānāni bhassārāmatādimanuyuttassa yuttāni, ayañca khīṇāsavo nippapañcārāmo, imassa kasmā imāni paṭibhaṃsūti? Pubbapatthanāya coditattā. * Sabbabuddhānaṃ kira imaṃ ṭhānantaraṃ pattā sāvakā hontiyeva. Ayañca Padumuttarassa Bhagavato kāle aññatarasmim kule paccājāto imaṃ ṭhānantaraṃ pattassa bhikkhuno ānubhāvaṃ disvā aṭṭhasaṭṭhiyā

1. Paṭipimsanaṃ (Sī, Syā)

2. Nacirassaṃ (Ka)

* Am-Ṭṭha 1. 213 piṭṭhe vitthāro.

bhikkhusatasahashehi saddhiṃ Bhagavantam satta divasāni nimantetvā mahādānam datvā pādamūle nipajjitvā “anāgate tumhādisassa Buddhassa uppannakāle ahampi itthannāmo tumhākam sāvako viya senāsanapaññāpako ca bhattuddesako ca assan”ti patthanam akāsi. Bhagavā anāgataṃsaññaṃ pesetvā addasa, disvā ca “ito kappasatasahassassa accayena Gotamo nāma Buddho uppajjissati, tadā tvaṃ Dabbo nāma Mallaputto hutvā jātiyā sattavasso nikkhamma pabbajitvā arahattaṃ sacchikarissasi, imaṇca ṭhanantaram lacchasi”ti byākāsi. So tato pabhuti dānasīlādīni pūrayamāno devamanussasampattiṃ anubhavitvā amhākam Bhagavato kāle tena Bhagavatā byākatasadisameva arahattaṃ sacchākāsi. Athassa rahogatassa “kiṃ nu kho ahaṃ saṃghassa veyyāvaccam kareyyan”ti cintayato tāya pubbapatthanāya coditattā imāni dve ṭhānāni paṭibhaṃsūti.

Athassa etadahosi “ahaṃ kho anissarosmi attani, Satthārā saddhiṃ ekaṭṭhāne vasāmi, sace maṃ Bhagavā anujānissati, imāni dve ṭhānāni samādiyissāmi”ti Bhagavato santikam agamāsi. Tena vuttam “atha kho āyasmā Dabbo Mallaputto -pa- bhattāni ca uddisitun”ti. Atha nam Bhagavā “sādhu sādhu Dabbā”ti sampahamsetvā yasmā arahati evarūpo agatigamanaparibāhiro bhikkhu imāni dve ṭhānāni vicāretum, tasmā **“tena hi tvaṃ Dabba saṃghassa senāsanaṇca paññapehi, bhattāni ca uddisā”**ti āha. **Bhagavato paccassosīti** Bhagavato vacanam pati-assosi abhimukho assosi, sampaṭicchīti vuttam hoti.

Paṭhamam Dabbo yācitabboti kasmā Bhagavā yācāpeti.

Garahamocanattham. Passati hi Bhagavā “anāgate Dabbassa imam ṭhanam nissāya Mettiyabhūmajakānam vasena mahā-upaddavo uppajjissati, tatra keci garahissanti ‘ayam tuṇhībhūto attano kammam akatvā kasmā īdisam ṭhanam vicāreti’ti. Tato aññe vakkhanti ‘ko imassa doso, eteheva yācitvā ṭhapito’ti evam garahato muccissati”ti. Evam garahamocanattham yācāpetvāpi puna yasmā asammate bhikkhusmiṃ saṃghamajjhe kiñci kathayamāne khiyyanadhammo uppajjati “ayam kasmā saṃghamajjhe uccāsaddam karoti, issariyam dasseti”ti. Sammate pana

kathente “māyasmanto kiñci avacuttha, sammato ayaṃ, kathetu yathāsukhan”ti vattāro bhavanti. Asammatañca abhūtena abbhācikkhantassa lahukā āpatti hoti dukkaṭamattā. Sammataṃ pana abbhācikkhato garukatarā pācittiyāpatti hoti. Atha sammato bhikkhu āpattiyā garukabhāvena verīhipi duppadhamsiyataro hoti. Tasmā taṃ āyasmantaṃ sammannāpetuṃ “**byattena bhikkhunā**”ti-ādimāha. Kiṃ pana dve sammutiyo ekassa dātuṃ vaṭṭantīti? Na kevalaṃ dve, sace pahoti, terasāpi dātuṃ vaṭṭanti. Appahontānaṃ pana ekāpi dvinnāṃ vā tiṇṇāṃ vā dātuṃ vaṭṭati.

382. **Sabhāgānanti** guṇasabhāgānaṃ, na mittasanthavasabhāgānaṃ. Tenevāha “ye te bhikkhū suttantikā, tesaṃ ekajjhan”ti-ādi. Yāvaticā hi suttantikā honti, te uccinitvā ekato tesaṃ anurūpameva senāsaṇaṃ paññapeti. Evaṃ sesānaṃ. **Kāyadaḷibahulā**ti kāyassa daḷhībhāvakaraṇabahulā¹, kāyaposanabahulāti attho. **Imāyapime āyasmanto ratiyā**ti imāya saggamaggassa tiracchānabhūtāya tiracchānakathāratiyā. **Acchissantī**ti viharissantī.

Tejodhātuṃ samāpajjitvā tenevālokenāti tejokasiṇacatutthajjhānaṃ samāpajjitvā vuṭṭhāya abhiññāñāṇena aṅgulijalanaṃ adhiṭṭhāya teneva tejodhātusamāpattijanitena aṅgulijālālokenāti attho. Ayaṃ pana therassa ānubhāvo nacirasseva sakalajambudīpe pākaṭo ahosi, taṃ sutvā iddhipāṭihāriyaṃ daṭṭhukāmā **apisu bhikkhū sañcicca vikāle āgacchanti. Te sañcicca dūre apadisantī**ti jānantāva dūre apadisanti. Kathaṃ? “**Amhākaṃ āvuso Dabba Gijjhakūṭe**”ti iminā nayena.

Aṅguliyaṃ jalamānāya purato purato gacchatīti sace eko bhikkhu hoti, sayameva gacchati. Sace bahū honti, bahū attabhāve nimmināti. Sabbe attanā sadisā eva senāsaṇaṃ paññapenti.

Ayaṃ mañcoti-ādīsu pana there “ayaṃ mañco”ti vadante nimmitāpi attano attano gatagataṭṭhāne “ayaṃ mañco”ti vadanti, evaṃ sabbapadesu. Ayañhi nimmitānaṃ dhammatā—

1. Daḷhabhāvakaraṇabahulā (Sī)

“Ekasmim bhāsamānasmim, sabbe bhāsanti nimmitā.
Ekasmim tuṇhimāsīne, sabbe tuṇhī bhavanti te”ti.

Yasmim pana vihāre mañcapīṭhādīni na paripūranti, tasmim attano ānubhāvena pūrenti. Tena nimmitānaṃ avatthukavacanaṃ na hoti.

Sesāsaṇaṃ paññāpetvā punadeva Veḷuvanaṃ paccāgacchatīti tehi saddhim janapadakathaṃ kathento na nisīdati, attano vasanaṭṭhānameva paccāgacchati.

383. **Mettiyabhūmajakāti** Mettiyo ca Bhūmajako ca, chabbaggiyānaṃ aggapurisā etc. **Lāmakāni ca bhattānīti** senāsaṇāni tāva navakānaṃ lāmakāni pāpuṇantīti anacchariyametaṃ. Bhattāni pana salākāyo pacchīyaṃ vā cīvarabhoge vā pakkipitvā āloḍetvā ekamekaṃ uddharitvā paññāpentī, tānīpi tesāṃ mandapuññatāya lāmakāni sabbapacchimāneva pāpuṇanti. Yampi ekacārikabhattaṃ hoti, tampi etesaṃ pattadivase lāmakāni vā hoti, ete vā disvāva paṇītaṃ adatvā lāmakameva denti.

Abhisāṅkhārikanti nānāsambhārehi abhisāṅkharitvā kataṃ susajjitaṃ, susampāditanti attho. **Kaṇājakanti** sakuṇḍakabhattaṃ. **Bilaṅgadutiyaṃ** kaṇḍiyadutiyaṃ.

Kalyāṇabhattikoti kalyāṇaṃ sundaraṃ ativiya paṇītaṃ bhattamassāti kalyāṇabhattiko, paṇītaḍāyakattā bhatteneva paññāto. **Catukkabhattaṃ detīti** cattāri bhattāni deti, taddhitavohārena pana “catukkabhattaṃ”ti vuttaṃ. **Upatiṭṭhitvā parivisatīti** sabbakammante vissajjetvā mahantaṃ pūjāsakkāraṃ katvā samīpe ṭhatvā parivisati. **Odanena pucchantīti** odanahatthā upasaṅkamitvā “kiṃ bhante odanaṃ demā”ti pucchanti, evaṃ¹ karaṇattheyeva karaṇavacanaṃ hoti. Esa nayo sūpādisu.

Svātanāyāti sve bhavo bhattaparibhogo svātano, tassatthāya svātanāya, sve kattabbassa bhattaparibhogassatthāyāti vuttaṃ hoti. **Uddiṭṭhaṃ hotīti** pāpetvā dinnāṃ hoti. **Mettiyabhūmajakānaṃ kho gahapatīti** idaṃ thero asaṃannāharitvā āha. Evambalavatī hi

1. Etaṃ (Ka)

tesaṃ mandapuññatā, yaṃ sativepullappattānampi asamannāhāro hoti. **Ye** jeti ettha **jeti** dāsīm ālapati.

Hiyyo kho āvuso amhākaṃ rattiṃ sammantayamānā atītaṃ divasabhāgaṃ sandhāya “hiyyo”ti vadanti. **Na citta rūpaṃ** na cittānurūpaṃ, yathā pubbe yattakaṃ icchanti, tattakaṃ supanti, na evaṃ supimsu, appakameva supimsūti vuttaṃ hoti.

Bahārāmakotṭhaketi Veḷuvanavihārassa bahidvārakotṭhake.
Pattakkhandhāti patitakkhandhā khandhaṭṭhikaṃ nāmetvā nisinnā.
Pajjhāyantiti padhūpāyanti.

Yato nivātaṃ, tato savātanti¹ yattha nivātaṃ appakopi vāto natthi, tattha mahāvāto uṭṭhitoti adhippāyo. **Udakaṃ maññe ādittanti** udakaṃ viya ādittaṃ.

384. **Sarasi tvaṃ Dabba evarūpaṃ kattā**ti tvaṃ Dabba evarūpaṃ kattā sarasi. Atha vā sarasi tvaṃ Dabba evarūpaṃ, yathāyaṃ bhikkhunī āha, kattā cāsi² evarūpaṃ, yathāyaṃ bhikkhunī āhāti evaṃ yojetvāpettha attho daṭṭhabbo. Ye pana “katvā”ti paṭhanti, tesaṃ ujukameva.

Yathā maṃ bhante Bhagavā jānātīti thero kiṃ dasseti. Bhagavā bhante sabbaññū, ahaṇca khīṇāsavo, natthi mayhaṃ vatthupaṭisevanā, taṃ maṃ Bhagavā jānāti, tatrāhaṃ kiṃ vakkhāmi, yathā maṃ Bhagavā jānāti, tathevāhaṃ daṭṭhabboti.

Na kho Dabba Dabbā evaṃ nibbeṭṭentiti ettha na kho Dabba paṇḍitā ‘yathā tvaṃ parappaccayena nibbeṭṭesi’ evaṃ nibbeṭṭenti, apica kho yadeva sāmaṃ ñātaṃ, tena nibbeṭṭenti evamattho daṭṭhabbo. **Sace tayā kataṃ katanti** iminā kiṃ dasseti. Na hi sakkā parisabalena vā pakkhupatthambhena vā akārako kārako kātum, kārako vā akārako kātum, tasmā yaṃ sayāṃ kataṃ vā akataṃ vā, tadeva vattabbanti dasseti. Kasmā pana Bhagavā jānantopi “ahaṃ jānāmi, khīṇāsavo tvaṃ, natthi tuyhaṃ doso, ayaṃ

1. Pavātanti (Sī, Syā)

2. Kattā vāsi (Sī, Syā)

bhikkhunī musāvādinī”ti nāvocāti? Parānuddayatāya. Sace hi Bhagavā yaṃ yaṃ jānāti, taṃ taṃ vadeyya, aññena pārājikaṃ āpannena puṭṭhena “ahaṃ jānāmi, tvaṃ pārājiko”ti vattabbaṃ bhaveyya, tato so puggalo “ayaṃ pubbe Dabbaṃ Mallaputtaṃ suddhaṃ katvā idāni maṃ asuddhaṃ karoti, kassa dāni kiṃ vadāmi, yatra Satthāpi sāvakesu chandāgatim gacchati, kuto imassa Sabbaññubhāvo”ti āghātaṃ bandhitvā apāyūpago bhaveyya, tasmā Bhagavā imāya parānuddayatāya jānantopi nāvoca.

Kiñca bhiyyo upavādaparivajjanatopi nāvoca. Yadi hi Bhagavā evaṃ vadeyya, evaṃ upavādo bhaveyya “Dabbassa Mallaputtassa vuṭṭhānaṃ nāma bhāriyaṃ, Sammāsambuddhaṃ pana sakkhim labhitvā vuṭṭhito”ti. Idañca vuṭṭhānalakkhaṇaṃ maññamānā “Buddhakālepi sakkhinā suddhi vā asuddhi vā hoti, mayaṃ jānāma, ayaṃ puggalo asuddho”ti evaṃ pāpabhikkhū lajjimpi vināseyyunti. Apica anāgatepi bhikkhū otiṇṇe vatthusmim codetvā sāretvā “sace tayā kataṃ ‘katan’ti vadehī”ti lajjīnaṃ paṭiññaṃ gahetvā kammaṃ karissantīti vinayalakkhaṇe tantim ṭhapento “ahaṃ jānāmī”ti avatvāva “sace tayā kataṃ ‘katan’ti vadehī”ti āha.

Nābhijānāmi supinantenapi methunaṃ dhammaṃ paṭisevitāti
supinantenapi methunaṃ dhammaṃ na abhijānāmi, na paṭisevitā ahanti vuttaṃ hoti. Atha vā paṭisevitā hutvā supinantenapi methunaṃ dhammaṃ na jānāmīti vuttaṃ hoti. Ye pana “paṭisevitvā”ti paṭhanti, tesaṃ ujukameva. **Pageva jāgaroti jāgaranto pana paṭhamameva na jānāmīti.**

Tena hi bhikkhave Mettiyaṃ bhikkhuniṃ nāsethāti yasmā Dabbassa ca imissā ca vacanaṃ na ghaṭayati, tasmā Mettiyaṃ bhikkhuniṃ nāsethāti vuttaṃ hoti.

Tattha **tisso nāsanā** liṅganāsanā saṃvāsanāsanā daṇḍakammanāsanāti. Tāsu “dūsako nāsetabbo”ti¹ ayaṃ **liṅganāsanā**. Āpattiyaṃ adassane vā appaṭikamme vā pāpikāya diṭṭhiyā appaṭinissagge vā ukkhepanīyakammaṃ karonti, ayaṃ **saṃvāsanāsanā**.

1. Vi 1. 41 piṭṭhe.

“cara pire vinassā”¹ti daṇḍakammaṃ karonti, ayaṃ **daṇḍakammanāsanā**.

Idha pana liṅganāsanam sandhāyāha “Mettiam bhikkhunim nāsethā”ti.

Ime ca bhikkhū anuyuñjathāti iminā imam dīpeti “ayaṃ bhikkhunī attano dhammatāya akārikā, addhā aññehi uyyojitā, tasmā yehi uyyojitā, ime bhikkhū anuyuñjatha gavesatha jānāthā”ti.

Kim pana Bhagavatā Mettiyā bhikkhunī paṭiññāya nāsītā, appaṭiññāya nāsītātī, kiñcetttha yadi tāva paṭiññāya nāsītā, thero kārako hoti sadoso. Atha appaṭiññāya, thero akārako hoti niddoso.

Bhātiyarājakālepi mahāvihāravāsīnañca Abhayagirivāsīnañca therānam imasmiṃyeva pade vivādo ahosi, Abhayagirivāsīnopi attano suttam vatvā “tumhākaṃ vāde thero kārako hotī”ti vadanti. Mahāvihāravāsīnopi attano suttam vatvā “tumhākaṃ vāde thero kārako hotī”ti vadanti, pañho na chijjati. Rājā sutvā there sannipātetvā Dīghakārāyanam nāma brāhmaṇajātiyaṃ amaccaṃ “therānam katham suṇāhī”ti āṇāpesi. Amacco kira paṇḍito bhāsantarakusalo, so āha “vadantu tāva therā² suttan”ti. Tato Abhayagiritherā attano suttam vadimsu “tena hi bhikkhave Mettiyaṃ bhikkhunim sakāya paṭiññāya nāsethā”ti. Amacco “bhante tumhākaṃ vāde thero kārako hoti sadoso”ti āha. Mahāvihāravāsīnopi attano suttam vadimsu “tena hi bhikkhave Mettiyaṃ bhikkhunim nāsethā”ti. Amacco “bhante tumhākaṃ vāde thero akārako hoti niddoso”ti āha. Kimpanettha yuttam, yaṃ pacchā vuttam, vicāritam hetam Aṭṭhakathācariyehi, bhikkhu bhikkhum amūlakena antimavatthunā anuddhamseti, saṃghādiseso, bhikkhunim anuddhamseti dukkaṭam. **Kurundiyaṃ** pana “musāvāde pācittiyaṃ”ti vuttam.

Tatrāyaṃ vicāraṇā, purimanaye tāva anuddhamsanādhippāyattā dukkaṭameva yujjati. Yathā satipi musāvāde bhikkhuno bhikkhusmiṃ saṃghādiseso, satipi ca musāvāde asuddham suddhadiṭṭhino akkosādhippāyena vadantassa

1. Vi 2. 183 piṭṭhe.

2. Vadantu therā (Sī, Syā)

omasavādeneva pācittiyaṃ, na sampajānamusāvādena, evaṃ idhāpi anuddhaṃsanādhippāyattā sampajānamusāvādena¹ pācittiyaṃ na yujjati, dukkaṭameva yuttaṃ. Pacchimanayepi musāvādattā pācittiyameva yujjati. Vacanappamāṇato hi anuddhaṃsanādhippāyena bhikkhussa bhikkhusmiṃ saṃghādiseso, akkosādhippāyassa ca omasavādo. Bhikkhussa pana bhikkhuniyā dukkaṭantivacanāṃ natthi, “sampajānamusāvāde pācittiyaṃ”ti vacanamatthi, tasmā pācittiyameva yujjati.

Tatra pana idaṃ upaparikkhitabbaṃ “anuddhaṃsanādhippāye asati pācittiyaṃ, tasmīṃ sati kena bhavitabbaṃ”ti. Tatra yasmā musā bhaṇantassa pācittiye siddhepi amūlakena saṃghādisesena anuddhaṃsane visuṃ pācittiyaṃ vuttaṃ, tasmā anuddhaṃsanādhippāye sati sampajānamusāvāde pācittiyassa okāso na dissati, na ca sakkā anuddhaṃsentassa anāpattiyā bhavitunti purimanayovettha parisuddhataro khāyati. Tathā bhikkhunī bhikkhuniṃ amūlakena antimavatthunā anuddhaṃseti, saṃghādiseso, bhikkhuṃ anuddhaṃseti, dukkaṭaṃ. Tatra saṃghādiseso vuṭṭhānagāmī, dukkaṭaṃ desanāgāmī, etehi nāsanā natthi. Yasmā pana sā pakatīyāva dussīlā pāpabhikkhunī, idāni ca sayameva “dussīlāmhī”ti vadati, tasmā naṃ Bhagavā asuddhattāyeva nāsesīti.

Atha kho Mettiyabhūmajakāti evaṃ “Mettīyaṃ bhikkhuniṃ nāsetha, ime ca bhikkhū anuyuñjathā”ti vatvā uṭṭhāyāsanā vihāraṃ pavitthe Bhagavati tehi bhikkhūhi “detha dāni imissā setakānī”ti nāsiyamānaṃ taṃ bhikkhuniṃ disvā te bhikkhū taṃ mocetukāmatāya attano aparādhaṃ āvi karīmsu, etamatthaṃ dassetuṃ **“atha kho Mettiyabhūmajakā”**ti-ādi vuttaṃ.

385-6. **Duṭṭho dosoti** dūsito ceva dūsako ca. Uppanne hi dose puggalo tena dosena dūsito hoti, pakatibhāvaṃ jahāpito, tasmā “duṭṭho”ti vuccati. Parañca dūseti vināseti, tasmā “doso”ti vuccati. Iti “duṭṭho doso”ti ekassevetāṃ puggalassa ākāraṇānattena nidassanaṃ. Tena vuttaṃ “duṭṭho dosoti dūsito

1. Sampajānamusāvāde (Sī, Syā)

ceva dūsako cā”ti, tattha saddalakkhaṇaṃ pariyesitabbaṃ. Yasmā pana so “duṭṭho doso”ti saṅkhyāṃ gato paṭighasamaṅgipuggalo kupitāḍibhāve ṭhitova hoti. Tenassa padabhājane “**kupito**”ti-ādi vuttaṃ. Tattha **kupitoti** kuppabhāvaṃ pakatito cavanabhāvaṃ patto. **Anattamanoti** na sakamano attano vase aṭṭhitacitto. Apica pītisukhehi na attamano na attacittoti anattamano. **Anabhiraddhoti** na sukhito na vā pasāditoti anabhiraddho. Paṭighena āhataṃ cittamassāti **āhatacitto**. Cittathaddhabhāvacittakacavarasaṅkhātāṃ paṭighakhīlaṃ jātamassāti **khīlajāto**. **Appatītoti** nappatīto pītisukhādīhi vajjito, na abhisatoti attho. Padabhājane pana yesaṃ dhammānaṃ vasena appatīto hoti, te dassetuṃ “**tena ca kopenā**”ti-ādi vuttaṃ.

Tattha **tena ca kopenā**ti yena “duṭṭho”ti ca “kupito”ti ca vutto, ubhayampi hetāṃ pakatibhāvaṃ jahāpanato ekākāraṃ hoti. **Tena ca dosenā**ti yena “doso”ti vutto. Imehi dvīhi saṅkhārakkhandhameva dasseti.

Tāya ca anattamanatāyāti yāya “anattamano”ti vutto. **Tāya ca anabhiraddhiyā**ti yāya “anabhiraddho”ti vutto. Imehi dvīhi vedanākkhandhaṃ dasseti.

Amūlakena pārājikenāti ettha nāssa mūlanti amūlakaṃ, taṃ panassa amūlakattaṃ yasmā codakavasena adhippetāṃ, na cuditakavasena. Tasmā tamatthaṃ dassetuṃ padabhājane “amūlakaṃ nāma adiṭṭhaṃ asutaṃ aparisaṅkitaṃ”ti āha. Tena imaṃ dīpeti “yaṃ pārājikaṃ codakena cuditakamhi puggale neva diṭṭhaṃ na sutāṃ na parisāṅkitaṃ, idaṃ etesaṃ dassanasavanaparisāṅkā¹ saṅkhātānaṃ mūlānaṃ abhāvato amūlakaṃ nāma. Taṃ pana so āpanno vā hotu anāpanno vā, etaṃ idha appamaṇaṃ”ti.

Tattha **adiṭṭhaṃ** nāma attano pasādacakkhunā vā dibbacakkhunā vā adiṭṭhaṃ. **Asutaṃ** nāma tatheva kenaci vuccamānaṃ na sutāṃ. **Aparisaṅkitaṃ** nāma cittena aparisaṅkitaṃ.

1. ...parisaṅkita... (Ka)

Diṭṭham nāma attanā vā parena vā pasādacakkhunā vā dibbacakkhunā vā diṭṭham. **Sutaṃ** nāma tatheva sutaṃ. **Parisaṅkitampi** attanā vā parena vā parisaṅkitaṃ. Tattha attanā diṭṭham diṭṭhameva, parehi diṭṭham attanā sutaṃ, parehi sutaṃ, parehi parisaṅkitanti idaṃ pana sabbampi attanā sutaṭṭhāneyeva tiṭṭhati.

Parisaṅkitaṃ pana tividham diṭṭhaparisaṅkitaṃ sutaparisaṅkitaṃ mutaparisaṅkitanti. Tattha **diṭṭhaparisaṅkitaṃ** nāma eko bhikkhu uccārapassāvakammena gāmasamīpe ekaṃ gumbaṃ paviṭṭho, aññatarāpi itthi kenacideva karaṇīyena taṃ gumbaṃ pavisitvā nivattā, nāpi bhikkhu itthiṃ addasa, na itthi bhikkhum, adisvāva ubhopi yathāruci pakkantā. Aññataro bhikkhu ubhinnarū tato nikkhamanaṃ sallakkhetvā “addhā imesaṃ kataṃ vā, karissanti vā”ti parisaṅkati, idaṃ diṭṭhaparisaṅkitaṃ nāma.

Sutaparisaṅkitaṃ nāma idhekacco andhakāre vā paṭicchanne vā okāse mātugāmena saddhiṃ bhikkhuno tādisaṃ paṭisanthāravacanaṃ suṇāti, samīpe aññaṃ vijjamānampi “atthi, natthi”ti na jānāti, so “addhā imesaṃ kataṃ vā, karissanti vā”ti parisaṅkati. Idaṃ sutaparisaṅkitaṃ nāma.

Mutaparisaṅkitaṃ nāma sambahulā dhuttā rattibhāge pupphagandhamāṃsasurādīni gahetvā itthiṃ saddhiṃ ekaṃ paccantavihāraṃ gantvā¹ maṇḍape vā bhojanasālādīsu vā yathāsukhaṃ kīḷitvā pupphādīni vikiritvā gatā, punadivase bhikkhū taṃ vippakāraṃ disvā “kassidaṃ kamman”ti vicinanti. Tatra ca kenaci bhikkhunā pageva vuṭṭhahitvā vattasīsenā maṇḍapaṃ vā bhojanasālaṃ vā paṭijaggantena pupphādīni āmaṭṭhāni honti, kenaci upaṭṭhākakulato ābhatehi pupphādīhi pūjā katā hoti, kenaci bhesajjattaṃ ariṭṭhaṃ pītaṃ hoti. Atha te “kassidaṃ kamman”ti vicinantā bhikkhū tesāṃ hatthagandhañca mukhagandhañca ghāyitvā te bhikkhū parisaṅkanti. Idaṃ mutaparisaṅkitaṃ nāma.

Tattha diṭṭham atthi samūlakaṃ, atthi amūlakaṃ, diṭṭhameva atthi saññāsamūlakaṃ, atthi saññā-amūlakaṃ. Esa nayo sutepi. Parisaṅkite pana diṭṭhaparisaṅkitaṃ atthi samūlakaṃ, atthi amūlakaṃ. Diṭṭhaparisaṅkitameva atthi

saññāsamūlakam, atthi saññā-amūlakam. Esa nayo sutamutaparisankitesu. Tattha **diṭṭham samūlakam** nāma pārājikam āpajjantam disvāva “diṭṭho mayā”ti vadati. **Amūlakam** nāma paṭicchannokāsato nikkhamantam disvā vītikkamam adisvā “diṭṭho mayā”ti vadati. **Diṭṭhameva saññāsamūlakam** nāma disvāva diṭṭhasaññī hutvā codeti. **Saññā-amūlakam** nāma pubbe pārājikavītikkamam disvā pacchā adiṭṭhasaññī jāto, so saññāya amūlakam katvā “diṭṭho mayā”ti codeti. Etena nayena sutamutaparisankitānipi¹ vitthārato veditabbāni. Ettha ca sabbappakārenāpi samūlakena vā saññāsamūlakena vā codentassa anāpatti, amūlakena vā pana saññā-amūlakena vā codentasseva āpatti.

Anuddhamseyyāti dhamseyya padhamseyya abhibhaveyya ajjhotthareyya. Tam pana anuddhamsanam yasmā attanā codentopi parena vā codāpentopi karotiyeva, tasmāssa padabhājane “codeti vā codāpeti vā”ti vuttam.

Tattha **codetī**ti “pārājikam dhammam āpannosī”ti-ādīhi vacanehi sayam codeti, tassa vācāya vācāya saṁghādiseso. **Codāpetī**ti attanā samīpe thatvā aññam bhikkhum āṇāpeti, so tassa vacanena tam codeti, codāpakasseva vācāya vācāya saṁghādiseso. Atha sopi “mayāpi diṭṭham sutam atthī”ti codeti, dvinnampi janānam vācāya vācāya saṁghādiseso.

Codanāppabhedakosallattham panettha ekavatthu-ekacodakādicatukkam tāva veditabban. Tattha eko bhikkhu ekam bhikkhum ekena vatthunā codeti, imissā codanāya ekam vatthu eko codako. Sambahulā ekam ekavatthunā codenti, pañcasatā Mettiyabhūmajakappamukhā chabbaggiyā bhikkhū āyasmantaṁ Dabham Mallaputtamiva, imissā codanāya ekam vatthu nānācodakā. Eko bhikkhu ekam bhikkhum sambahulehi vatthūhi codeti, imissā codanāya nānāvatthūni eko codako. Sambahulā sambahule sambahulehi vatthūhi codenti, imissā codanāya nānāvatthūni nānācodakā.

1. Sutamutaparisankitāni (Sī, Syā)

Codetuṃ pana ko labhati ko na labhatīti? Dubbalacodakavacanāṃ tāva gahetvā koci na labhati. Dubbalacodako nāma sambahulesu kathāsallāpena nisinnesu eko ekaṃ ārabba anodissakaṃ katvā pārājikavattthuṃ katheti, añño taṃ sutvā itarassa gantvā āroceṭi. So taṃ upasaṅkamitvā “tvāṃ kira maṃ idaṇcīdaṇca vadasi”ti vadati. So “nāhaṃ evarūpaṃ jānāmi, kathāpavattiyaṃ pana mayā anodissakaṃ katvā vuttamatthi. Sace ahaṃ tava imaṃ dukkhuppattiṃ jāneyyaṃ, ettakampi na katheyyaṃ”ti. Ayaṃ dubbalacodako. Tassetāṃ kathāsallāpaṃ gahetvā taṃ bhikkhuṃ koci codetuṃ na labhati. Etaṃ pana aggahetvā sīlasampanno bhikkhu bhikkhuṃ vā bhikkhuniṃ vā, sīlasampannā ca bhikkhunī bhikkhunimeva codetuṃ labhatīti **Mahāpadumatto** āha. **Mahāsumatto** pana “pañcapi sahadhammikaṃ labhanti”ti āha. **Godattatto** pana “na koci na labhati”ti vatvā “bhikkhussa sutvā codeti, bhikkhuniyā sutvā codeti -pa-titthiyasāvakānaṃ sutvā codeti”ti idaṃ suttamāhari. Tiṇṇampi therānaṃ vāde cuditakasseva paṭiññāya kāretabbo.

Ayaṃ pana codanā nāma dūtaṃ vā paṇṇaṃ vā sāsanaṃ vā pesetvā codentassa sīsaṃ na eti, puggalassa pana samīpe ṭhatvāva hatthamuddāya vā vacībhedenā vā codentasseva sīsaṃ eti. Sikkhāpaccakkhānameva hi hatthamuddāya sīsaṃ na eti, idaṃ pana anuddhamśanaṃ abhūtārocanaṇca etiyeva. Yo pana dvinnāṃ ṭhitaṭṭhāne ekaṃ niyametvā codeti, so ce jānāti, sīsaṃ eti. Itaro jānāti, sīsaṃ, na eti. Dvepi niyametvā codeti, eko vā jānātu dve vā, sīsaṃ etiyeva. Eseva nayo sambahulesu. Taṅkhaṇeyeva ca jānanaṃ nāma dukkaraṃ, samayena¹ āvajjitvā ñāte pana ñātameva hoti. Pacchā ce jānāti, sīsaṃ na eti. Sikkhāpaccakkhānaṃ abhūtārocanaṃ duṭṭhullavācā-attakāmaduṭṭhadosa bhūtārocana sikkhāpadānīti sabbāneva hi imāni ekaparicchadāni.

Evāṃ kāyavācāvasena cāyaṃ duvidhāpi codanā puna diṭṭhacodanā sutacodanā parisāṅkitacodanāti tividdhā hoti. Aparāpi catubbiddhā hoti sīlavipatticodanā ācāravipatticodanā diṭṭhivipatticodanā ājīvavipatticodanāti. Tattha garukānaṃ dvinnāṃ āpattikkhandhānaṃ vasena

1. Aparena samayena (Ka)

sīlavipatticodanā veditabbā, avasesānaṃ vasena **ācāravipatticodanā**. Micchādiṭṭhi-antaggāhikadiṭṭhivasena **diṭṭhivipatticodanā**. Ājīvaheṭu paññattānaṃ channaṃ sikkhāpadānaṃ vasena **ājīvavipatticodanā** veditabbā.

Aparāpi catubbidhā hoti vatthusandassanā āpattisandassanā samvāsapaṭikkhepo sāmīcipaṭikkhepoti. Tattha **vatthusandassanā** nāma “tvaṃ methunaṃ dhammaṃ paṭisevittha¹, adinnaṃ ādiyittha, manussaṃ ghātayittha, abhūtaṃ ārocayitthā”ti evaṃ pavattā. **Āpattisandassanā** nāma “tvaṃ methunadhammapārājikāpattiṃ āpanno”ti evamādinayappavattā. **Samvāsapaṭikkhepo** nāma “natthi tayā saddhiṃ uposatho vā pavāraṇā vā Saṃghakammaṃ vā”ti evaṃ pavattā. Ettāvataṃ pana sīsaṃ na eti, “assamaṇosi asakyaputtiyo”ti-ādivacanehi saddhiṃ ghaṭiteyeva sīsaṃ eti. **Sāmīcipaṭikkhepo** nāma abhivādanapaccuṭṭhāna-añjalikammabījanādikammānaṃ akaraṇaṃ. Taṃ paṭipāṭiyā vandanādīni karoto ekassa akatvā sesānaṃ karaṇakāle veditabbaṃ. Ettāvataṃ ca codanā nāma hoti, āpatti pana sīsaṃ na eti. “Kasmā mama vandanādīni na karosī”ti pucchite pana “assamaṇosi asakyaputtiyo”ti-ādivacanehi saddhiṃ ghaṭiteyeva sīsaṃ eti. Yāgubhattādinā pana yaṃ icchatī, taṃ āpucchati, na tāvatā codanā hoti.

Aparāpi **Pātimokkhaṭṭhapanakkhandhake** “ekaṃ bhikkhave adhammikaṃ pātimokkhaṭṭhapanam, ekaṃ dhammikan”ti-ādīṃ katvā “yāva dasa adhammikāni pātimokkhaṭṭhapanāni dasa dhammikāni”ti² evaṃ adhammikā pañcapaññāsa dhammikā pañcapaññāsāti dasuttarasataṃ codanā vuttā. Tā diṭṭhena codentassa dasuttarasataṃ, sutena codentassa dasuttarasataṃ, parisāṅkītena³ codentassa dasuttarasatanti tiṃsāni⁴ tīṇi satāni honti. Tāni kāyena codentassa, vācāya codentassa, kāyavācāhi codentassāti tiguṇāni katāni navutāni⁵ nava satāni honti. Tāni attanā codentassāpi parena codāpentassāpi tattakānevāti vīsati-ūnāni dve sahaṃsāni honti. Puna diṭṭhādibhede samūlakāmūlakavasena anekasahassā codanā hontīti veditabbā.

1. Paṭisevi (Sī, Syā)

2. Vi 4. 425 piṭṭhe.

3. Parisāṅkāya (Sī, Syā)

4. Bhimsādhikāni (Sī, Syā)

5. Navutādhikāni (Sī, Syā)

Imasmiṃ pana tḥāne tḥatvā Aṭṭhakathāya “attādānaṃ ādātukāmena Upāli bhikkhunā pañcaṅgasamannāgataṃ attādānaṃ ādātabban”¹ ti ca, “codakena Upāli bhikkhunā param codetukāmena pañca dhamme ajjhataṃ paccavekkhitvā paro codetabbo”² ti ca evaṃ Upālipaṇcakādīsu vuttāni bahūni suttāni āharitvā attādānalakkhaṇaṇca codakavattaṇca cuditakavattaṇca saṃghena kātabbakiccaṇca anuvijjakavattaṇca sabbaṃ vitthārena kathitaṃ, taṃ mayaṃ yathā-āgataṭṭhāneyeva vaṇṇayissāma.

Vuttappabhedāsu pana imāsu codanāsu yāya kāyaci³ codanāya vasena saṃghamajjhe osaṭe vatthusmiṃ cuditakacodakā vattabbā “tumhe amhākaṃ vinicchayena tuṭṭhā bhavissathā”¹ ti. Sace “bhavissāmā”² ti vadanti, saṃghena taṃ adhikaraṇaṃ sampañcchitabbaṃ. Atha pana “vinicchinataḥ tāva bhante, sace amhākaṃ khamissati, gaṇhissāmā”³ ti vadanti. “Cetiyaṃ tāva vandathā”⁴ ti-ādīni vatvā dīghasuttaṃ katvā vissajjitabbaṃ. Te ce cirarattaṃ kilantā pakkantapariṣā upacchinnapakkhā hutvā puna yācanti, yāvatiyaṃ paṭikkhipitvā yadā nimmadā honti, tadā tesāṃ adhikaraṇaṃ vinicchinitabbaṃ. Vinicchinantehi ca sace alajjussannā hoti pariṣā, ubbāhikāya taṃ adhikaraṇaṃ vinicchinitabbaṃ. Sace bālussannā hoti pariṣā, “tumhākaṃ sabhāge vinayadhare pariyesathā”⁵ ti vinayadhare pariyesāpetvā yena dhammena yena vinayena yena Satthusāsanena taṃ adhikaraṇaṃ vūpasamati, tathā taṃ adhikaraṇaṃ vūpasametabbaṃ.

Tattha ca **dhammoti** bhūtaṃ vatthu. **Vinayoti** codanā sāraṇā ca. **Satthusāsananti** ñattisampadā anusāvanasampadā ca. Tasmā codakena vatthusmiṃ ārocite cuditako pucchitabbo “santametaṃ, no”¹ ti. Evaṃ vatthuṃ upaparikkhitvā bhūtena vatthunā codetvā, sāretvā ca ñattisampadāya, anusāvanasampadāya ca taṃ adhikaraṇaṃ vūpasametabbaṃ. Tatra ce alajjī lajjim codeti, so ca alajjī bālo hoti abyatto, nāssa nayo dātabbo. Evaṃ pana vattabbo “kimhi naṃ codesī”² ti. Addhā so vakkhati “kimidaṃ bhante kimhi naṃ nāmā”³ ti. Tvaṃ kimhi nampi na jānāsi, na yuttaṃ tayā evarūpena bālena param codetunti uyyojetabbo, nāssa anuyogo dātabbo. Sace pana so alajjī paṇḍito

1. Vi 4. 434 piṭṭhe. 2. Vi 4. 437 piṭṭhe. 3. Yassā kissāci (Syā), yassā kassāci (Ka)

hoti byatto, diṭṭhena vā sutena vā ajjhottharivā sampādetum sakkoti, etassa anuyogaṃ datvā lajjisseva paṭiññāya kammaṃ kātabbhaṃ.

Sace lajjī alajjīm codeti, so ca lajjī bālo hoti abyatto, na sakkoti anuyogaṃ dātum. Tassa nayo dātabbo “kimhi naṃ codesi sīlavipattiyā vā ācāravipatti-ādīsu vā ekissā”ti. Kasmā pana imasseva evaṃ nayo dātabbo, na itarassa, nanu na yuttaṃ vinayadharānaṃ agatigamananti? Na yuttameva. Idaṃ pana agatigamanam na hoti, dhammānuggaho nāma eso, alajjīniggahatthāya, hi lajjīpaggahatthāya ca sikkhāpadaṃ paññattaṃ. Tatra alajjī nayaṃ labhitvā ajjhottharanto eheti, lajjī pana nayaṃ labhitvā diṭṭhe diṭṭhasantānena, sute sutasantānena patiṭṭhāya kathessati, tasmā tassa dhammānuggaho vaṭṭati. Sace pana so lajjī paṇḍito hoti byatto, patiṭṭhāya katheti, alajjī ca “etampi natthi, etampi natthi”ti paṭiññam na deti, alajjissa paṭiññāya eva kātabbhaṃ.

Tadatthadīpanatthaṃca idaṃ vatthu veditabbhaṃ.

Tepiṭakacūlābhayatthero kira lohapāsādassa heṭṭhā bhikkhūnaṃ vinayaṃ kathetvā sāyanhasamaye vuṭṭhāti, tassa vuṭṭhānasamaye dve atthapaccatthikā kathaṃ pavattesuṃ. Eko “etampi natthi, etampi natthi”ti paṭiññam na deti. Atha appāvasese paṭhamayāme therassa tasmim puggale “ayaṃ patiṭṭhāya katheti, ayaṃ pana paṭiññam na deti. Bahūni ca vatthūni oṣaṇi, addhā etaṃ kataṃ bhavissatī”ti asuddhaladdhi uppannā. Tato bījanīdaṇḍakena pādakathalikāya saññaṃ datvā “ahaṃ āvuso vinicchinitum ananucchaviko, aññaṃ vinicchinaṇḍepi”ti āha. Kasmā bhanteti. Thero tamatthaṃ ārocesi. Cuditakapuggalassa kāye dāho uṭṭhito, tato so theram vanditvā “bhante vinicchinitum anurūpena vinayadharena nāma tumhādiseneva bhavitum vaṭṭati. Codakena ca īdiseneva bhavitum vaṭṭatī”ti vatvā setakāni nivāsetvā “ciraṃ kilamita’ttha mayā”ti khamāpetvā pakkāmi.

Evaṃ lajjinā codiyamāno alajjī bahūsupi vatthūsu uppannesu paṭiññam na deti, so neva “suddho”ti vattabbo na “asuddho”ti. Jīvamatako nāma āmakapūṭiko nāma cesa.

Sace panassa aññampi tādisaṃ vatthu uppajjati, na vinicchinitabbaṃ. Tathā nāsitaḥ bhavissati. Sace pana alajjīyeva alajjīm codeti, so vattabbo “āvuso tava vacanenāyaṃ kiṃ sakkā vattun”ti, itarampi tatheva vatvā ubhopi “ekasambhogaparibhogā hutvā jīvathā”ti vatvā uyyojetabbā, sīlatthāya tesāṃ vinicchayo na kātabbo. Pattacīvarapariveṇādi-atthāya pana patirūpaṃ sakkhiṃ labhitvā kātabbo.

Atha lajjī lajjīm codeti, vivādo ca nesaṃ kismiñcīdeva appamattako hoti, saññāpetvā “mā evaṃ karoṭhā”ti accayaṃ desāpetvā uyyojetabbā. Atha panettha cuditakena sahasā viraddhaṃ hoti, ādito paṭṭhāya alajjī nāma natthi. So ca pakkhānurakkhaṇatthāya paṭiññaṃ na deti, “mayāṃ saddahāma, mayāṃ saddahāmā”ti bahū utṭhahanti. So tesāṃ paṭiññāya ekavāraṃ dvevāraṃ suddho hotu. Atha pana viraddhakālato paṭṭhāya ṭhāne na tiṭṭhati, vinicchayo na dātabbo.

Evaṃ yāya kāyaci codanāya vasena saṃghamajjhe osaṭe vatthusmiṃ cuditakacodakesu paṭipattiṃ ṇatvā tassāyeva codanāya sampattivipattijānanatthaṃ ādimajjhapariyosānādīnaṃ vasena vinicchayo veditabbo. Seyyathidaṃ? Codanāya ko ādi, kiṃ majjhe, kiṃ pariyosānaṃ? Codanāya “ahaṃ taṃ vattukāmo, karotu me āyasmā okāsaṃ”ti evaṃ okāsakammaṃ ādi. Otiṇṇena vatthunā codetvā sāretvā vinicchayo majjhe. Āpattiyaṃ vā anāpattiyaṃ vā patiṭṭhāpanena samatho pariyosānaṃ.

Codanāya kati mūlāni, kati vatthūni, kati bhūmiyo? Codanāya dve mūlāni samūlikā vā amūlikā vā. Tīṇi vatthūni diṭṭhaṃ suttaṃ parisaṅkitaṃ. Pañca bhūmiyo kālena vakkhāmi, no akālena, bhūtena vakkhāmi, no abhūtena, saṇhena vakkhāmi, no pharusena, atthasaṃhitena vakkhāmi, no anatthasaṃhitena, mettacitto vakkhāmi, no dosantaroti. Imāya ca pana codanāya codakena puggalena “parisuddhakāyasamācāro nu khomhī”ti-ādinā¹ nayena Upālīpaṇcake vuttasu pannarasasu dhammesu patiṭṭhātabbaṃ, cuditakena dvīsu dhammesu patiṭṭhātabbaṃ sacce ca akuppe cāti.

Appeva nāma naṃ imamhā brahmacariyā cāveyyanti api eva nāma naṃ puggalaṃ imamhā seṭṭhacariyā cāveyyaṃ, sādhu vatassa sacāhaṃ imaṃ puggalaṃ imamhā brahmacariyā cāveyyanti iminā adhippāyena anuddhamseyyāti vuttaṃhoti. Padabhājane pana “brahmacariyā cāveyyan”ti imasseva pariyāyamattaṃ dassetuṃ “bhikkhubhāvā cāveyyan”ti-ādi vuttaṃ.

Khaṇādīni samayavevacanāni. **Taṃ khaṇaṃ taṃ layaṃ taṃ muhuttaṃ vītivatteti** tasmim khaṇe tasmim laye tasmim muhutte vītivatte, bhummapattiyā hi idaṃ upayogavacanaṃ.

Samanuggāhiyamānaniddese **yena vatthunā anuddhamṣito hotīti** catūsu pārājikavatthūsu yena vatthunā codakena cuditako anuddhamṣito abhibhūto ajjhotthaṭṭho hoti. **Tasmim vatthusmim samanuggāhiyamānoti** tasmim codakena vuttavatthusmim so codako anuvijjakena “kim te diṭṭhaṃ, kinti te diṭṭhan”ti-ādinā nayena anuvijjiyamāno vīmaṃsiyamāno upaparikkhiyamāno.

Asamanuggāhiyamānaniddese **na kenaci vuccamānoti** anuvijjakena vā aññena vā kenaci, atha vā diṭṭhādīsu vatthūsu kenaci avuccamāno. Etesañca dvinnam mātikāpadānaṃ parato “bhikkhu ca dosaṃ paṭiṭṭhātī”ti-iminā sambandho veditabbo. Idañhi vuttaṃ hoti “evaṃ samanuggāhiyamāno vā asamanuggāhiyamāno vā bhikkhu ca dosaṃ paṭiṭṭhātī paṭicca tiṭṭhati paṭijānāti, saṃghādiseso”ti. Idañca amūlakabhāvassa pākāṭakāladassanatthameva vuttaṃ. Āpattiṃ pana anuddhamṣitakkhaṇeyeva āpajjati.

Idāni “amūlakañceva taṃ adhikaraṇaṃ hotī”ti ettha yasmā amūlakalakkhaṇaṃ pubbe vuttaṃ, tasmā taṃ avatvā apubbameva dassetuṃ **“adhikaraṇaṃ nāmā”**ti-ādimāha. Tattha yasmā adhikaraṇaṃ adhikaraṇaṭṭhena ekampi vatthuvaseṇa nānā hoti, tenassa taṃ nānattaṃ dassetuṃ **“cattāri adhikaraṇāni vivādādhikaraṇaṃ”**ti-ādimāha. Ko pana so adhikaraṇaṭṭho, yenetam ekaṃ hotīti. Samathehi adhikaraṇīyatā. Tasmā yaṃ adhikicca ārabha paṭicca sandhāya samathā vattanti, taṃ “adhikaraṇaṃ”ti veditabbaṃ.

Aṭṭhakathāsu pana vuttaṃ “adhikaraṇanti keci gāhaṃ vadanti, keci cetanaṃ, keci akkhantiṃ, keci vohāraṃ, keci paṇṇattin”ti. Puna evaṃ vicāritaṃ “yadi gāho adhikaraṇaṃ, eko attādānaṃ gahetvā sabhāgena bhikkhunā saddhiṃ mantayamāno tattha ādīnaṃ disvā puna cajati, tassa taṃ adhikaraṇaṃ samathappattaṃ bhavissati. Yadi cetanā adhikaraṇaṃ, idaṃ attādānaṃ gaṇhāmīti uppannā cetanā nirujjhati. Yadi akkhanti adhikaraṇaṃ, akkhantiyā attādānaṃ gahetvāpi aparabhāge vinicchayaṃ alabhamāno vā khamāpito vā cajati. Yadi vohāro adhikaraṇaṃ, kathento āhiṇḍitvā aparabhāge tuṇhī hoti niravo, evamassa taṃ adhikaraṇaṃ samathappattaṃ bhavissati, tasmā paṇṇatti adhikaraṇaṃ”ti.

Taṃ panetaṃ “methunadhammapārājikāpatti methunadhammapārājikāpattiyā tabbhāgiyā -pa-. Evaṃ āpattādhikaraṇaṃ āpattādhikaraṇassa tabbhāgiyaṃ”ti ca “vivādādhikaraṇaṃ siyā kusalaṃ, siyā akusalaṃ, siyā abyākataṃ”ti¹ ca evamādīhi virujjhati. Na hi te paṇṇattiyā kusalādhikaraṇaṃ icchanti, na ca “amūlakena pārājikena dhammena”ti ettha āgato pārājikadhammo paṇṇatti nāma hoti. Kasmā? Accanta-akusalattā. Vuttampi hetuṃ “āpattādhikaraṇaṃ siyā akusalaṃ siyā abyākataṃ”ti¹.

Yañcetaṃ “amūlakena pārājikena”ti ettha amūlakaṃ pārājikaṃ niddiṭṭhaṃ, tassevāyaṃ “amūlakañceva taṃ adhikaraṇaṃ hoti”ti paṭiniddeso, na paṇṇattiyā, na hi aññaṃ niddisitvā aññaṃ paṭiniddisati. Yasmā pana yāya paṇṇattiyā yena abhilāpena codakena so puggalo “pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpanno”ti paññatto, pārājikasaṅkhātassa adhikaraṇassa amūlakattā sāpi paññatti amūlikā hoti, adhikaraṇe pavattattā ca adhikaraṇaṃ. Tasmā iminā pariyāyena paṇṇatti “adhikaraṇaṃ”ti yujjeyya, yasmā vā yaṃ amūlakaṃ nāma adhikaraṇaṃ, taṃ sabhāvato natthi, paññattimattameva atthi. Tasmāpi paṇṇatti “adhikaraṇaṃ”ti yujjeyya. Tañca kho idheva, na sabbattha. Na hi vivādādīnaṃ paṇṇatti adhikaraṇaṃ². Adhikaraṇaṭṭho pana tesāṃ pubbe vuttasamatthehi adhikaraṇīyatā. Iti iminā adhikaraṇaṭṭhena idhekacco vivādo vivādo ceva adhikaraṇaṇcāti vivādādhikaraṇaṃ. Esa nayo sesesu.

1. Vi 5. 191 piṭṭhe.

2. Adhikaraṇaṭṭho (Sī, Syā)

Tattha “idha bhikkhū vivadanti dhammoti vā adhammoti vā”¹ti evaṃ aṭṭhārasa bhedakaravatthūni nissāya uppanno vivādo **vivādādhikaraṇaṃ**. “Idha bhikkhū bhikkhum anuvadanti silavipattiyā vā”¹ti evaṃ catasso vipattiyo nissāya uppanno anuvādo **anuvādādhikaraṇaṃ**. “Pañcapi āpattikkhandhā āpattādhikaraṇaṃ, sattapi āpattikkhandhā āpattādhikaraṇaṃ”¹ti evaṃ āpattiyeva **āpattādhikaraṇaṃ**. “Yā saṃghassa kiccayatā karaṇīyatā apalokanakammaṃ ñattikammaṃ ñattidutiyakammaṃ ñatticatutthakammaṃ”¹ti evaṃ catubbidham saṃghakiccaṃ **kiccādhikaraṇanti** veditabbaṃ.

Imasmiṃ panatthe pārājikāpattisaṅkhātāṃ āpattādhikaraṇameva adhippetāṃ. Sesāni atthuddhāravasena vuttāni, ettakā hi adhikaraṇasaddassa atthā. Tesu pārājikameva idha adhippetāṃ. Taṃ diṭṭhādīhi mūlehi amūlakañceva adhikaraṇaṃ hoti, ayañca bhikkhu dosaṃ paṭiṭṭhāti paṭicca tiṭṭhati “tucchakaṃ mayā bhaṇitaṃ”¹ti-ādīni vadanto paṭijānāti. Tassa bhikkhuno anuddhamisitakkhaṇeyeva saṃghādisesoti ayaṃ tāvassa sapadānukkamaniddesassa sikkhāpadassa attho.

387. Idāni yāni tāni saṅkhepato diṭṭhādīni² codanāvattthūni vuttāni, tesāṃ vasena vitthārato āpattiṃ ropetvā dassento “**adiṭṭhassa hotī**”¹ti-ādīmāha. Tattha **adiṭṭhassa hotī**ti adiṭṭho assa hoti, etena codakena adiṭṭho hoti so puggalo pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpajjantoti attho. Esa nayo **asutassa hotī**ti-ādīsipi.

Diṭṭho mayāti “diṭṭhosi mayā”¹ti vuttaṃ hoti. Esa nayo **suto mayāti**-ādīsipi. Sesāni adiṭṭhamūlake uttānatthameva. Diṭṭhamūlake pana tañce codeti “suto mayā”¹ti evaṃ vuttānaṃ sutādīnaṃ abhāvena amūlakattaṃ veditabbaṃ.

Sabbasmiṃyeva ca imasmiṃ codakavāre yathā idhāgatesu “pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpannosi, assamaṇosi, asakyaputtiyosī”¹ti imesu vacanesu ekekassa vasena vācāya vācāya saṃghādiseso hoti,

1. Vi 4. 211-2 piṭṭhesu.

2. Adiṭṭhādīni (Sī, Syā)

evaṃ aññatra āgatesu “dussīlo, pāpadhammo, asucisaṅkassarasamācāro, paṭicchannakammanto, assamaṇo samaṇapaṭiñño, abrahmacārī brahmacārīpaṭiñño, antopūti, avassuto, kasambujāto”ti imesupi vacanesu ekekassa vasena vācāya vācāya saṅghādiseso hotiyeva.

“Natthi tayā saddhim uposatho vā pavāraṇā vā saṅghakammaṃ vā”ti imāni pana suddhāni sīsaṃ na enti, “dussīlo, natthi tayā saddhim uposatho vā”ti evaṃ dussilā dipadesu pana “pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpannosī”ti-ā dipadesu vā yena kenaci saddhim ghaṭitāneva sīsaṃ enti, saṅghādisesakārāni honti.

Mahāpadumatto panāha “na kevalaṃ idha Pāḷiyaṃ anāgatāni ‘dussīlo pāpadhammo’ti-ā dipadāneva sīsaṃ enti, ‘koṇṭhosi, mahāsāmaṇerosi, mahā-upāsakosi, jeṭṭhabbatikosi, nigaṇṭhosi, ājīvakosi, tāpasosi, paribbājakosi, paṇḍakosi, theyyasaṃvāsakosi, titthiyapakkantakosi, tīracchānagatosi, mātughātakosi, pitughātakosi, arahantaghātakosi, saṅghabhedakosi, lohituppādakosi, bhikkhunīdūsakosi, ubhatobyañjanakosi’ti imānipi sīsaṃ entiyevā”ti. **Mahāpadumatto** yeva ca “diṭṭhe vematikoti-ādīsu yadaggena vematiko, tadaggena no kappeti. Yadaggena no kappeti, tadaggena nassarati. Yadaggena nassarati, tadaggena pamuṭṭho hoti”ti vadati.

Mahāsumatto pana ekekaṃ dvidhā bhinditvā catunnampi pāṭekkaṃ nayaṃ dasseti. Kathaṃ—**diṭṭhe vematikoti** ayaṃ tāva dassane vā vematiko hoti puggale vā. Tattha diṭṭho nukho mayā, na diṭṭhoti evaṃ dassane vematiko hoti. Ayaṃ nukho mayā diṭṭho, aññoti evaṃ **puggale vematiko** hoti. Evaṃ dassanaṃ vā no kappeti puggalaṃ vā, dassanaṃ vā nassarati puggalaṃ vā, dassanaṃ vā pamuṭṭho hoti puggalaṃ vā. Ettha ca **vematikoti** vimatijāto. **No kappetī**ti na saddahati. **Nassaratī**ti asāriyamāno nassarati. Yadā pana taṃ “asukasmiṃ nāma bhante ṭhāne asukasmiṃ nāma kāle”ti sārenti tadā sarati. **Pamuṭṭho**ti yo tehi tehi upāyehi sāriyamānopi

nassaratiyevāti. Etenevupāyena codāpakavāropi veditabbo, kevalam hi tattha “mayā”ti parihīnam, sesam codakavārasadisameva.

389. Tato param āpattibhedam, anāpattibhedañca dassetum “**asuddhe suddhadiṭṭhi**”ti-ādikaṃ catukkaṃ ṭhapetvā ekamekaṃ padaṃ catūhi catūhi bhedehi niddiṭṭham. Tam sabbaṃ Pālinayeneva sakkā jānitum. Kevalam hetthādhippāyabhedo veditabbo. Ayañhi adhippāyo nāma cāvanādhippāyo, akkosādhippāyo, kammādhippāyo, vuṭṭhānādhippāyo, uposathapavāraṇaṭṭhapanādhippāyo, anuvijjanādhippāyo, dhammakathādhippāyoti anekavidho. Tattha purimesu catūsu adhippāyesu okāsam akārāpentassa dukkaṭam. Okāsam kārāpetvāpi ca sammukhā amūlakena pārājikena anuddhamsentassa saṃghādiseso. Amūlakena saṃghādisesena anuddhamsentassa pācittiyam. Ācāravipattiyā anuddhamsentassa dukkaṭam. Akkosādhippāyena vadantassa pācittiyam. Asammukhā pana sattahipi āpattikkhandhehi vadantassa dukkaṭam. Asammukhā eva sattavidhampi kammaṃ karontassa dukkaṭameva.

Kurundiyaṃ pana “vuṭṭhānādhippāyena tvaṃ imaṃ nāma āpattiṃ āpanno, taṃ paṭikarohīti vadantassa okāsakiccaṃ natthī”ti vuttaṃ. Sabbattheva pana “uposathapavāraṇam ṭhapentassa okāsakammaṃ natthī”ti vuttaṃ. Ṭhapanakkhettaṃ pana jānitabbaṃ. “Suṇātu me bhante saṃgho, ajjuposatho pannaraso. Yadi saṃghassa pattakallaṃ, saṃgho uposatham kare”ti etasmiṃ hi **re**-kāre anatikkanteyeva ṭhapetum labbhati. Tato param pana **yya**-kāre patte na labbhati, esa nayo pavāraṇāya. Anuvijjakassāpi osaṭe vatthusmiṃ “atthetaṃ tavā”ti anuvijjanādhippāyena vadantassa okāsakammaṃ natthi.

Dhammakathikassāpi dhammāsane nisīditvā “yo idañcidañca karoti, ayaṃ bhikkhu assamaṇo”ti-ādinā nayena anodissa dhammaṃ kathentassa okāsakammaṃ natthi. Sace pana odissa niyametvā “asuko ca asuko ca assamaṇo anupāsako”ti katheti, dhammāsanato orohitvā āpattiṃ desetvā gantabbaṃ. Yaṃ pana tattha tattha “anokāsam kārāpetvā”ti vuttaṃ, tassa okāsam akārāpetvāti evamattho veditabbo, na hi koci anokāso nāma atthi,

yamokāsaṃ¹ kārāpetvā āpattiṃ āpajjati, okāsaṃ pana akārāpetvā āpajjati.
Sesaṃ uttānameva.

Samuṭṭhānādisu tisamuṭṭhānaṃ, kāyacittato, vācācittato, kāyavācācittato
ca samuṭṭhāti. Kiriyaṃ, saññāvimokkhaṃ, sacittakaṃ, lokavajjaṃ,
kāyakammaṃ vacīkammaṃ, akusalacittaṃ, dukkhavedananti.

Paṭhamaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Dutiyaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā

391. **Tena samayena Buddho Bhagavāti** Dutiyaduṭṭhadosasikkhāpadaṃ.
Tattha **handa mayaṃ āvuso imaṃ chagalakaṃ² Dabbaṃ Mallaputtaṃ nāma
karomāti** te kira paṭhamavattthusmiṃ attano manorathaṃ sampādetuṃ
asakkontā laddhaniggahā vighātappattā “idāni jānissāmā”ti tādisaṃ vatthuṃ
pariyesamānā vicaranti. Athekadivasaṃ disvā tuṭṭhā aññaṃaññaṃ oloketvā
evamāhaṃsu “handa mayaṃ āvuso imaṃ chagalakaṃ Dabbaṃ Mallaputtaṃ
nāma karomā”ti, “Dabba Mallaputto nāmāyaṇ”ti evamassa nāmaṃ karomāti
vuttaṃ hoti. Esa nayo **Mettiyaṃ nāma bhikkhuninti** etthāpi.

Te bhikkhū Mettiyabhūmajake bhikkhū anuyuñjimsūti evaṃ
anuyuñjimsu “āvuso kuhiṃ tumhehi Dabba Mallaputto Mettiyāya
bhikkhuniyā saddhiṃ diṭṭho”ti. Giṃhakūṭapabbatapādeti. Kāya velāyāti?
Bhikkhācāragamanavelāyāti. Āvuso Dabba ime evaṃ vadanti, tvaṃ tadā
kuhinti? Veḷuvane bhaddhāni uddisāmi. Tava tāya velāya Veḷuvane
atthibhāvaṃ ko jānātīti? Bhikkhusaṃgho bhanteti. Te saṃghaṃ pucchimsu
“jānātha tumhe tāya velāya imassa Veḷuvane atthibhāvaṇ”ti. Āma āvuso
jānāma, therā sammutiladdhadivasato paṭṭhāya Veḷuvaneyevāti. Tato
Mettiyabhūmajake āhaṃsu “āvuso tumhākaṃ kathā na sameti, kacci no
lesaṃ oḍḍetvā vadathā”ti. Evaṃ te tehi bhikkhūhi anuyuñjiyamānā “āma
āvuso”ti vatvā etamatthaṃ ārocesuṃ.

1. Yamanokāsaṃ (Ka)

2. Chakalakaṃ (Sī, Syā)

Kim pana tumhe āvuso āyasmantaṃ Dabbaṃ Mallaputtaṃ aññabhāgiyassa adhikaraṇassāti ettha aññabhāgassa idaṃ, aññabhāgo vā assa atthīti **aññabhāgiyaṃ. Adhikaraṇanti** ādhāro veditabbo, vatthu adhiṭṭhānanti vuttaṃ hoti. Yo hi so “Dabbo Mallaputto nāmā”ti chagalako vutto, so yvāyaṃ āyasmato Dabbassa Mallaputtassa bhāgo koṭṭhāso pakkho manussajāti ceva bhikkhubhāvo ca, tato aññassa bhāgassa koṭṭhāsassa pakkhassa hoti tiracchānājayatiyā ceva chagalakabhāvassa ca, so vā aññabhāgo assa atthīti tasmā aññabhāgiyasāṅkhyāṃ labhati. Yasmā ca tesāṃ “imaṃ mayāṃ Dabbaṃ Mallaputtaṃ nāma karomā”ti vadantānaṃ tassā¹ nāmakaraṇasaññāya ādhāro vatthu adhiṭṭhānaṃ, tasmā adhikaraṇanti veditabbo. Tañhi sandhāya te bhikkhū “aññabhāgiyassa adhikaraṇassā”ti āhaṃsu, na vivādādhikaraṇādīsu aññataraṃ. Kasmā? Asambhavato. Na hi te catunnaṃ adhikaraṇānaṃ kassaci aññabhāgiyassa adhikaraṇassa kañcidesaṃ lesamattaṃ upādiyimsu. Na ca catunnaṃ adhikaraṇānaṃ leso nāma atthi. Jāṭilesādayo hi puggalānaṃyeva lesā vuttā, na vivādādhikaraṇādīnaṃ. Idañca “Dabbo Mallaputto”ti nāmaṃ tassa aññabhāgiyādhikaraṇabhāve ṭhitassa chagalakassa koci deso hoti therāṃ amūlakena pārājikena anuddhamsetuṃ lesamatto.

Ettha ca dissati apadissati “assa² ayan”ti vohariyatīti **deso**. Jāti-ādīsu aññatarakoṭṭhāsassetāṃ adhivacanaṃ. Aññampi vatthuṃ lissati silissati vohāramatteneva īsakaṃ allīyatīti **leso**. Jāti-ādīnaṃyeva aññatarakoṭṭhāsassetāṃ adhivacanaṃ. Tato paraṃ uttānatthameva. Sikkhāpadapaññattiyampi ayamevattho. Padabhājane pana yassa aññabhāgiyassa adhikaraṇassa kañcidesaṃ lesamattaṃ upādāya pārājikena dhammena anuddhamseyya, taṃ yasmā aṭṭhuppattivaseneva āvibhūtaṃ, tasmā na vibhattanti veditabbaṃ.

393. Yāni pana adhikaraṇanti vacanasāmaññato atthuddhāravasena pavattāni cattāri adhikaraṇāni, tesāṃ aññabhāgiyatā ca tabbhāgiyatā ca yasmā apākaṭā, jānitabbā ca vinayadharehi, tasmā vacanasāmaññato

1. Tassa (Sī, Syā)

2. Tassa (Ka)

laddhaṃ adhikaraṇaṃ nissāya taṃ āvikaronto “**aññabhāgiyassa adhikaraṇassāti āpattaññabhāgiyaṃ vā hoti adhikaraṇaññabhāgiyaṃ vā**”ti-ādimāha. Yā ca sā avasāne āpattaññabhāgiyassa adhikaraṇassa vasena codanā vuttā, tampi dassetuṃ ayaṃ sabbādhikaraṇānaṃ tabbhāgiya-aññabhāgiyatā samāhaṭṭi veditabbā.

Tattha ca **āpattaññabhāgiyaṃ vā**ti paṭhamam uddiṭṭhattā “kathaṅca āpatti āpattiya aññabhāgiyā hoti”ti niddese ārabhitabbe yasmā āpattādhikaraṇassa tabbhāgiyavicāraṇāyaṃyeva ayamatto āgamissati, tasmā evaṃ anārabhitvā “kathaṅca¹ adhikaraṇam adhikaraṇassa aññabhāgiyaṃ”ti pacchimapaḍaṃyeva gahetvā niddeso āradhoti veditabbo.

Tattha aññabhāgiyavāro uttānatthoyeva. Ekamekaṃ hi adhikaraṇam itaresam tiṇṇam tiṇṇam aññabhāgiyaṃ aññapakkhiaṃ aññakoṭṭhāsiyaṃ hoti vatthuvisabhāgattā. Tabbhāgiyavāre pana vivādādhikaraṇam vivādādhikaraṇassa tabbhāgiyaṃ tappakkhiyaṃ taṃkoṭṭhāsiyaṃ vatthusabhāgattā. Tathā anuvādādhikaraṇam anuvādādhikaraṇassa. Katham? Buddhakālato paṭṭhāya hi aṭṭhārasa bhedakaravatthūni nissāya uppannavivādo ca idāni uppajjanakavivādo ca vatthusabhāgatāya ekaṃ vivādādhikaraṇameva hoti. Tathā Buddhakālato paṭṭhāya catasso vipattiyo nissāya uppanna-anuvādo ca idāni uppajjanaka-anuvādo ca vatthusabhāgatāya ekaṃ anuvādādhikaraṇameva hoti. Yasmā pana āpattādhikaraṇam āpattādhikaraṇassa sabhāgavisabhāgavatthuto, sabhāvasarikkhāsarikkhato ca ekaṃsena tabbhāgiyaṃ na hoti, tasmā “**āpattādhikaraṇam āpattādhikaraṇassa siyā tabbhāgiyaṃ siyā aññabhāgiyaṃ**”ti vuttam. Tattha ādito paṭṭhāya aññabhāgiyassa paṭhamam niddiṭṭhattā idhāpi aññabhāgiyameva paṭhamam niddiṭṭham. Tattha aññabhāgiyattaṅca parato tabbhāgiyattaṅca vuttanayeneva veditabbaṃ.

Kiccādhikaraṇam kiccādhikaraṇassa tabbhāgiyanti ettha pana Buddhakālato paṭṭhāya cattāri saṃghakammāni nissāya uppannam adhikaraṇaṅca idāni cattāri saṃghakammāni nissāya uppajjanakam adhikaraṇaṅca sabhāgatāya, sarikkhatāya ca ekaṃ kiccādhikaraṇameva hoti. Kim pana saṃghakammāni nissāya uppannam

adhikaraṇaṃ kiccādhikaraṇaṃ, udāhu saṃghakammānamevetāṃ
 adhivacananti. Saṃghakammānamevetāṃ adhivacanaṃ. Evaṃ santepi
 saṃghakammaṃ nāma “idañcidañca evaṃ kattabban”ti yaṃ¹
 kammalakkhaṇaṃ manasi karoti, taṃ nissāya uppajjanato, purimaṃ
 purimaṃ saṃghakammaṃ nissāya uppajjanato ca “saṃghakammāni nissāya
 uppannaṃ adhikaraṇaṃ kiccādhikaraṇaṃ”ti vuttaṃ.

394. **Kaṇci desaṃ lesamattaṃ upādāyāti** ettha pana yasmā desoti vā
 lesamattoti vā pubbe vuttanayeneva byañjanato nānaṃ, atthato ekaṃ, tasmā
 “leso nāma² dasa lesā jātileso nāmaleso”ti-ādimāha. Tattha jātiyeva jātileso.
 Esa nayo sesesu.

395. Idāni tameva lesaṃ vitthārato dassetuṃ yathā taṃ upādāya
 anuddhamāsaṇā hoti, tathā savatthukaṃ katvā dassento “**jātileso nāma
 khattiyo diṭṭho hoti**”ti-ādimāha. Tattha **khattiyo diṭṭho hoti**ti añño koci
 khattiyajātiyo iminā codakena diṭṭho hoti. **Pārājikaṃ dhammaṃ
 ajjhāpajjantoti** methunadhammādisu aññataraṃ āpajjanto. **Aññaṃ khattiyāṃ
 passitvā codetīti** atha so aññaṃ attano verim khattiyajātiyaṃ bhikkhuṃ
 passitvā taṃ khattiyajātilesaṃ gahetvā evaṃ codeti “khattiyo mayā diṭṭho
 pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpajjanto, tvaṃ khattiyo pārājikaṃ dhammaṃ
 ajjhāpānosi, atha vā tvaṃ so khattiyo, na añño, pārājikaṃ dhammaṃ
 ajjhāpānosi, assamaṇosi, asakyaputtīyosi, natthi tayā saddhim uposatho vā
 pavāraṇā vā saṃghakammaṃ vā”ti, āpatti vācāya vācāya saṃghādisesassa.
 Ettha ca tesāṃ khattiyānaṃ aññamaññaṃ asadisassa tassa tassa dighādino vā
 diṭṭhādino vā vasena aññabhāgiyatā, khattiyajātīpaññattiyā ādhāravasena
 adhikaraṇatā ca veditabbā. Etenupāyena sabbapadesu yojanā veditabbā.

400. Pattalessaniddese ca **sāṭakapattoti** lohapattasadiṣo susaṇṭhāno
 succhavi siniddho bhamaravaṇṇo mattikāpatto vuccati. **Sumbhakapattoti**
 pakatimattikāpatto.

1. Evaṃ katabbanti yaṃ (Sī), evaṃ iti yaṃ (Syā)

2. Lesoti (sabbattha)

406. Yasmā pana āpattilesassa ekapadeneva saṅkhepato niddeso vutto, tasmā vitthāratopi taṃ dassetuṃ “**bhikkhu saṃghādisesaṃ ajjhāpajjanto diṭṭho hoti**”ti-ādi vuttaṃ. Kasmā panassa tattheva niddesaṃ avatvā idha visuṃ vuttoti? Sesaniddesehi asabhāgattā. Sesaniddesā hi aññaṃ disvā aññassa codanāvasena vuttā. Ayaṃ pana ekameva aññaṃ āpattiṃ āpajjantaṃ disvā aññāya āpattiyā codanāvasena vutto. Yadi evaṃ kathaṃ aññabhāgiyaṃ adhikaraṇaṃ hotīti? Āpattiyā. Teneva vuttaṃ “evampi āpattaññabhāgiyaṃca hoti lesa ca upādinno”ti. Yañhi so saṃghādisesaṃ āpanno, taṃ pārājikassa aññabhāgiyaṃ adhikaraṇaṃ. Tassa pana aññabhāgiyassa adhikaraṇassa lesa nāma yo so sabbakhattiyānaṃ sādharmaṇo khattiyabhāvo viya sabbāpattīnaṃ sādharmaṇo āpattibhāvo. Etenupāyena sesāpattimūlakanayo, codāpakavāro ca veditabbo.

408. **Anāpatti tathāsaññī codeti vā codāpeti vāti** “pārājikaṃyeva ayaṃ āpanno”ti yo evaṃ tathāsaññī codeti vā codāpeti vā, tassa anāpatti. Sesaṃ sabbattha uttānameva. Samuṭṭhānādīnipi paṭhamaduṭṭhadosasadisānevāti.

Dutiyaḍuṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Paṭhamasaṃghabhedasikkhāpadavaṇṇanā

409. **Tena samayena Buddho Bhagavāti** Saṃghabhedasikkhāpadaṃ. Tattha **atha kho Devadattoti**-ādīsu yo ca Devadatto, yathā ca pabbajito, yena ca kāraṇena Kokālikādayo upasaṅkamitvā “etha mayaṃ āvuso samaṇassa Gotamassa saṃghabhedam karissāma cakkabhedaṃ”ti āha, taṃ sabbaṃ **Saṃghabhedakkhandhake**¹ āgatameva. Pañcavatthuyācanā pana kiñcāpi tattheva āgamiṣṣati, atha kho idhāpi āgatattā yadettha vattabbaṃ, taṃ vatvāva gamissāma.

Sādhu bhanteti āyācanā. **Bhikkhū yāvajīvaṃ āraññikā assūti** āraññikadhutaṅgaṃ samādāya sabbepi bhikkhū yāva jīvanti, tāva āraññikā

hontu araṇṇeyeva vasantu. **Yo gāmantam osareyya, vajjam nam phuseyyāti** yo ekabhikkhupi araṇṇam pahāya nivāsathāya gāmantam osareyya, vajjam tam phuseyya, nam bhikkhum doso phusatu, āpattiyā nam Bhagavā kāretūti adhippāyena vadati. Esa nayo sesavatthūsupi.

410. **Janam saṇṇāpessāmāti** janam amhākam appicchatādibhāvaṃ jānāpessāma, atha vā paritossāma, pasādessāmāti vuttam hoti.

Imāni pana pañca vatthūni yācato Devadattassa vacanam sutvāva aññāsi Bhagavā “saṃghabhedatthiko hutvā ayaṃ yācatī”ti. Yasmā pana tāni anujānīyamānāni bahūnam kulaputtānam maggantarāyāya saṃvattanti, tasmā Bhagavā “**alam Devadattā**”ti paṭikkhipitvā “**yo icchati āraṇṇiko hotū**”ti-ādimāha.

Ettha pana Bhagavato adhippāyam veditvā kulaputtena attano patirūpaṃ veditabbari. Ayaṃ hettha Bhagavato adhippāyo—eko bhikkhu mahajjhāsayo hoti mahussāho, sakkoti gāmantasenāsanam paṭikkhipitvā araṇṇe viharanto dukkhassantam kātum. Eko dubbalo hoti appathāmo¹, araṇṇe na sakkoti, gāmanteyeva sakkoti. Eko mahabbalo samappavattadhātuko adhivāsanakhantisampanno itthāniitthesu samacitto, araṇṇepi gāmantepi sakkotiyeva. Eko neva gāmante na araṇṇe sakkoti, padaparamo hoti.

Tatra yvāyam mahajjhāsayo hoti mahussāho, sakkoti gāmantasenāsanam paṭikkhipitvā araṇṇe viharanto dukkhassantam kātum, so araṇṇeyeva viharatu, idamassa patirūpaṃ. Saddhivihārikādayopi cassa anusikkhamānā araṇṇe vihātabbameva maññissantī.

Yo pana dubbalo hoti appathāmo, gāmanteyeva sakkoti dukkhassantam kātum. Na araṇṇe, so gāmanteyeva vasatu. Yvāyam mahabbalo samappavattadhātuko adhivāsanakhantisampanno itthāniitthesu samacitto, araṇṇepi gāmantepi sakkotiyeva, ayampi gāmantasenāsanam

1. Appathāmo (Sī)

pahāya araṇṇe viharatu, idamassa patirūpaṃ. Saddhivihārikāpi hissa anusikkhamānā araṇṇe vihātabbaṃ maññissanti.

Yo panāyaṃ neva gāmate, na araṇṇe sakkoti, padaparamo hoti. Ayampi araṇṇeyeva vasatu. Ayaṃ hissa dhutaṅgasevanā, kammaṭṭhānabhāvanā ca āyatim maggaphalānaṃ upanissayo bhavissati. Saddhivihārikādayo cassa anusikkhamānā araṇṇe vihātabbaṃ maññissantīti.

Evam yvāyaṃ dubbalo hoti appathāmo, gāmanteyeva viharanto sakkoti dukkhassantaṃ kātum, na araṇṇe, imaṃ puggalaṃ sandhāya Bhagavā **“yo icchati gāmate viharatū”**ti āha. Iminā ca puggalena aññesampi dvāraṃ dinnam.

Yadi pana Bhagavā Devadattassa vādaṃ sampañiccheyya, yvāyaṃ puggalo pakatiyā dubbalo hoti appathāmo, yopi daharakāle araṇṇavāsaṃ abhisambhuṇitvā jīṇṇakāle vā vātapittādīhi samuppannadhātukkhobhakāle vā nābhisambhuṇāti, gāmanteyeva pana viharanto sakkoti dukkhassantaṃ kātum, tesaṃ ariyamaggupacchedo bhaveyya, arahattaphalādhigamo na bhaveyya, uddhammaṃ ubbinayaṃ vilomaṃ aniyyānikaṃ Satthu sāsanaṃ bhaveyya, Satthā ca tesaṃ asabbaññū assa, “sakavādaṃ chaḍḍetvā Devadattavāde patiṭṭhito”ti gārayho ca bhaveyya. Tasmā Bhagavā evarūpe puggale saṅgaṇhanto Devadattassa vādaṃ paṭikkhipi. Etenevūpāyena piṇḍapātikavatthusmimpi paṃsukūlikavatthusmimpi aṭṭha māse rukkhamūlikavatthusmimpi vinicchayo veditabbo. Cattāro pana māse rukkhamūlasenāsaṇaṃ paṭikkhittameva.

Macchamaṃsavatthusmim **tikoṭiparisuddhanti** tihi koṭīhi parisuddham, diṭṭhādīhi aparisuddhīhi¹ virahitanti attho. Tenevāha “adiṭṭhaṃ asutaṃ aparisaṅkitaṃ”ti. Tattha **adiṭṭhaṃ** nāma bhikkhūnaṃ atthāya migamacche vadhivā gayhamānaṃ adiṭṭhaṃ. **Asutaṃ** nāma bhikkhūnaṃ atthāya migamacche vadhivā gahitanti asutaṃ. **Aparisaṅkitaṃ** pana diṭṭhaparisaṅkitaṃ, sutaparisaṅkitaṃ, tadubhayavimuttaparisaṅkitaṃca ñatvā tabbipakkhato jānitabbaṃ. Kathaṃ? Idha bhikkhū passanti manusse

1. Aparisuddhāhi (Ka)

jālavāgurādihatthe gāmato vā nikkhamante araṇṇe vā vicarante, dutiyadivase ca nesaṃ taṃ gāmaṃ piṇḍāya pavittānaṃ samacchamaṃsaṃ piṇḍapātaṃ abhiharanti. Te tena diṭṭhena parisaṅkanti “bhikkhūnaṃ nukho atthāya katan”ti, idaṃ **diṭṭhaparisaṅkitaṃ** nāma, etaṃ gahetuṃ na vaṭṭati. Yaṃ evaṃ aparisaṅkitaṃ, taṃ vaṭṭati. Sace pana te manussā “kasmā bhante na gaṇhathā”ti pucchitvā tamatthaṃ sutvā “nayidaṃ bhante bhikkhūnaṃ atthāya kataṃ, amhehi attano atthāya vā rājayuttādīnaṃ atthāya vā katan”ti vadanti, kappati.

Naheva kho bhikkhū passanti, apica suṇanti “manussā kira jālavāgurādihatthā gāmato vā nikkhamanti araṇṇe vā vicaranti”ti. Dutiyadivase ca nesaṃ taṃ gāmaṃ piṇḍāya pavittānaṃ samacchamaṃsaṃ piṇḍapātaṃ abhiharanti. Te tena sutena parisaṅkanti “bhikkhūnaṃ nukho atthāya katan”ti, idaṃ **sutaparisaṅkitaṃ** nāma, etaṃ gahetuṃ na vaṭṭati. Yaṃ evaṃ aparisaṅkitaṃ, taṃ vaṭṭati. Sace pana te manussā “kasmā bhante na gaṇhathā”ti pucchitvā tamatthaṃ sutvā “nayidaṃ bhante bhikkhūnaṃ atthāya kataṃ, amhehi attano atthāya vā rājayuttādīnaṃ atthāya vā katan”ti vadanti, kappati.

Naheva kho pana bhikkhū passanti na suṇanti, apica kho tesāṃ gāmaṃ piṇḍāya pavittānaṃ pattaṃ gahetvā samacchamaṃsaṃ piṇḍapātaṃ abhisāṅkharitvā abhiharanti, te parisaṅkanti “bhikkhūnaṃ nukho atthāya katan”ti, idaṃ **tadubhayavimuttaparisaṅkitaṃ** nāma, etaṃ gahetuṃ na vaṭṭati. Yaṃ evaṃ aparisaṅkitaṃ, taṃ vaṭṭati. Sace pana te manussā “kasmā bhante na gaṇhathā”ti pucchitvā tamatthaṃ sutvā “nayidaṃ bhante bhikkhūnaṃ atthāya kataṃ, amhehi attano atthāya vā rājayuttādīnaṃ atthāya vā kataṃ, pavattamaṃsaṃ vā kappiyameva labhitvā bhikkhūnaṃ atthāya sampāditaṃ”ti vadanti, kappati. Matānaṃ petakiccathāya, maṅgalādīnaṃ vā atthāya katepi eseva nayo. Yaṃ yaṃ hi bhikkhūnaṃyeva atthāya akataṃ, yattha ca nibbematiko hoti, taṃ sabbaṃ kappati.

Sace pana ekasmiṃ vihāre bhikkhū uddissa kataṃ hoti, te ca attano atthāya katabhāvaṃ na jānanti, aṇṇe jānanti. Ye jānanti, tesāṃ na vaṭṭati, itaresāṃ vaṭṭati. Aṇṇe na jānanti, teyeva jānanti, tesāṃyeva na vaṭṭati, aṇṇesaṃ vaṭṭati. Tepi “amhākaṃ atthāya katan”ti jānanti, aṇṇepi “etesāṃ atthāya katan”ti jānanti, sabbesampi na vaṭṭati.

Sabbe na jānanti, sabbesampi vaṭṭati. Pañcasu hi sahadhammikesu yassa vā tassa vā atthāya uddissa kataṃ sabbesaṃ na kappati.

Sace pana koci ekaṃ bhikkhuṃ uddissa pāṇaṃ vadhivā tassa pattaṃ pūretvā deti, so ca attano atthāya katabhāvaṃ jānaṃyeva gahetvā aññaṃ sabbesampi anāpatti. Yañhi uddissa kataṃ, tassa abhuttatāya anāpatti, itarassa ajānanatāya. Kappiyamaṃsassa hi paṭiggahaṇe āpatti natthi. Uddissa katañca ajānitvā bhuttassa pacchā ñatvā āpattidesanākkiccaṃ nāma natthi, akappiyamaṃsaṃ pana ajānitvā bhuttena pacchā ñatvāpi āpatti desetabbā, uddissa katañhi ñatvā bhuñjatova āpatti. Akappiyamaṃsaṃ ajānitvā bhuñjantassāpi āpattiyeva. Tasmā āpattibhīrukena rūpaṃ sallakkhentenapi pucchitvāva maṃsaṃ paṭiggahetabbam. Paribhogakāle pucchitvā paribhuñjissāmīti vā gahetvā pucchitvāva paribhuñjitabbam. Kasmā? Duviññeyyattā. Acchamaṃsaṃ hi sūkaramaṃsasadisāṃ hoti, dīpimaṃsādīnapi migamaṃsādisāṇi¹, tasmā pucchitvā gahaṇameva vattanti vadanti.

Haṭṭho udaggoti tuṭṭho ceva unnatakāyacitto ca hutvā. So kira “na Bhagavā imāni pañca vatthūni anujānāti, idāni sakkhissāmi saṃghabhedam kātun”ti Kokālikassa iṅgitākāraṃ² dassetvā yathā viṣaṃ vā khādītva rajjuyā vā ubbandhitvā satthaṃ vā āharitvā maritukāmo puriso viṣādīsu aññataram labhitvā tappaccayā āsannampi maraṇadukkhaṃ ajānanto haṭṭho udaggo hoti, evameva saṃghabhedapaccayā āsannampi Avīcimhi nibbattitvā paṭisaṃvedaniyaṃ dukkhaṃ ajānanto “laddho dāni me saṃghabhedassa upāyo”ti haṭṭho udaggo sapaṇiso uṭṭhāyāsanaṃ teneva haṭṭhābhāvena Bhagavantam abhivādetvā padakkhiṇaṃ katvā pakkāmi³.

Te mayaṃ imehi pañcahi vatthūhi samādāya vattāmāti ettha pana “imāni pañca vatthūni”ti vattabbepi te mayaṃ imehi pañcahi vatthūhi janaṃ saññāpessāmāti abhiṇhaṃ parivitakkavasena vibhattivipallāsaṃ asallakkhetvā abhiṇhaṃ parivitakkānurūpameva “te mayaṃ imehi pañcahi vatthūhi”ti āha, yathā taṃ vikkhittacitto.

1. Migamaṃsasadisāṇi (Ka)

2. Icchitākāraṃ (Ka)

3. Pakkami (Ka)

Dhutā sallekhevuttinoti yā paṭipadā kilese dhunāti, tāya samannāgatattā **dhutā**. Yā ca kilese sallikhati, sā etesaṃ vuttīti **sallekhevuttino**.

Bāhuliko¹ti cīvarādīnaṃ paccayānaṃ bahulabhāvo bāhullaṃ, taṃ bāhullamassa atthi, tasmim vā bāhulle niyutto ṭhitoti bāhuliko¹. **Bāhullāya cetetīti** bahulatāya² ceteti kappeti pakappeti. Kathañhi nāma mayhañca sāvakānañca cīvarādīnaṃ paccayānaṃ bahulabhāvo bhaveyyāti evaṃ ussukkamāpannoti adhippāyo. **Cakkabhedāyāti** āṇābhedāya.

Dhammiṃ katham katvāti Khandhake vuttanayena “alaṃ Devadatta mā te rucci kaṃghabhedo, garuko kho Devadatta saṃghabhedo, yo kho Devadatta samaggaṃ saṃghaṃ bhindati, kappatṭhikaṃ kibbisāṃ pasavati, kappāṃ nirayamhi paccati. Yo ca kho Devadatta bhinnaṃ saṃghaṃ samaggaṃ karoti, brahmaṃ puññaṃ pasavati, kappāṃ saggamhi modatī”³ti³ evamādikaṃ anekappakāraṃ Devadattassa ca bhikkhūnañca tadanucchavikaṃ tadanulomikaṃ dhammiṃ katham katvā.

411. **Samaggassāti** sahitassa, cittena ca sarīrena ca aviyuttassāti attho. Padabhājanepi hi ayameva attho dassito. **Samānasamvāsakoti** hi vadatā cittena aviyogo dassito hoti. **Samānasīmāyaṃ ṭhitoti** vadatā sarīrena. Kathaṃ? Samānasamvāsako hi laddhinānāsamvāsakena vā kammanānāsamvāsakena vā virahito samacittatāya cittena aviyutto hoti. Samānasīmāyaṃ ṭhito kāyasāmaggidānato sarīrena aviyutto.

Bhedanasamvattanikaṃ vā adhikaraṇanti bhedanassa saṃghabhedassa atthāya samvattanikaṃ kāraṇaṃ. Imasmiñhi okāse “kāmahetu kāmanidānaṃ kāmādhikaraṇaṃ”⁴ti-ādīsu⁴ viya kāraṇaṃ adhikaraṇanti adhippetāṃ. Tañca yasmā aṭṭhārasavidhaṃ hoti, tasmā padabhājane “aṭṭhārasa bhedakaravattūnī”⁴ti vuttaṃ. Tāni pana “idhūpāli bhikkhū adhammaṃ dhammoti

1. Bāhuliko (Syā, Ka) Ṭikā passitabbā.

3. Vi 4. 360 piṭṭhe.

2. Bāhullatthāya (Syā, Ka)

4. Ma 1. 121 piṭṭhe.

dīpentī”ti-ādinā¹ nayena Khandhake āgatāni, tasmā tatveva nesaṃ atthaṃ vaṇṇayissāma. Yopi cāyaṃ imāni vatthūni nissāya aparehipi kammena, uddesena, vohārena, anusāvanāya, salākaggāhenāti pañcahi kāraṇehi saṃghabhedo hoti, tampi āgataṭṭhāneyeva pakāsayissāma. Saṅkhepato pana **bhedanasāmvattanikaṃ vā adhikaraṇaṃ samādāyā**ti ettha saṃghabhedassa atthāya saṃvattanikaṃ saṃghabhedanipphattisamatthaṃ kāraṇaṃ gahetvāti evamattho veditabbo. **Paggayhā**ti paggaḥitaṃ abbhussitaṃ pakaṭaṃ katvā. **Tiṭṭheyyā**ti yathāsamādinnaṃ, yathāpaggaḥitameva ca katvā accheyya. Yasmā pana evaṃ paggaṇhatā, tiṭṭhatā ca taṃ dīpitañceva appaṭinissaṭṭhañca hoti, tasmā padabhājane “dīpeyyā”ti ca “nappaṭinissajjeyyā”ti ca vuttaṃ.

Bhikkhūhi evamassa vacanīyoti aññehi lajjīhi bhikkhūhi evaṃ vattabbo bhaveyya. Padabhājane cassa **ye passantī**ti ye sammukhā paggayha tiṭṭhantaṃ passanti. **Ye suṇantī**ti yepi “asukasmiṃ nāma vihāre bhikkhū bhedanasāmvattanikaṃ adhikaraṇaṃ samādāya paggayha tiṭṭhantī”ti suṇanti.

Sametāyasmā saṃghenāti āyasmā saṃghena saddhiṃ sametu samāgacchatu, ekaladdhiko hotūti attho. Kiṃ kāraṇā? **Samaggo hi saṃgho sammodamāno avivadamāno ekuddeso phāsu viharatī**ti.

Tattha **sammodamā**noti aññamaññaṃ sampattiyā suṭṭhu modamāno. **Avivadamā**noti ayaṃ dhammo nāyaṃ dhammoti evaṃ na vivadamāno. Eko uddeso assāti **ekuddeso**, ekato pavattavātimokkhuddeso, na visunti attho. **Phāsu viharatī**ti sukhaṃ viharati.

Iccetaṃ kusalanti etaṃ paṭinissajjanaṃ kusalaṃ khemaṃ sotthibhāvo tassa bhikkhuno. **No ce paṭinissajjati, āpatti dukkaṭassāti** tikkhattum vuttassa appaṭinissajjato dukkaṭaṃ. **Sutvā na vadanti, āpatti dukkaṭassāti** ye sutvā na vadanti, tesampi dukkaṭaṃ. Kīvadūre sutvā avadantānaṃ dukkaṭaṃ? Ekavihāre tāva vattabbaṃ natthi. **Aṭṭhakathāyaṃ** pana vuttaṃ “samantā addhajojane bhikkhūnaṃ bhāro. Dūtaṃ vā paṇṇaṃ vā pesetvā vadatopi āpattimokkho natthi. Sayameva gantvā ‘garuko kho āvuso

1. Vi 4. 368 piṭṭhe.

saṃghabhedo, mā saṃghabhedāya parakkamī'ti nivāretabbo"ti. Pahontena pana dūrampi gantabbaṃ. Agilānānaṃ hi dūrepi bhāroyeva.

Idāni “evañca so bhikkhu bhikkhūhi vuccamāno”ti-ādīsu atthamattameva dassetuṃ “**so bhikkhu saṃghamajjhampi ākaḍḍhitvā vattabbo**”ti-ādimāha. Tattha **saṃghamajjhampi ākaḍḍhitvā**ti sace purimanayena vuccamāno na paṭinissajjati, hatthesu ca bāhāsu ca¹ gahetvāpi saṃghamajjhaṃ ākaḍḍhitvā punapi “mā āyasmā”ti-ādinā nayena tikkhattuṃ vattabbo.

Yāvatiyaṃ samanubhāsitaḥti yāva tatiyaṃ samanubhāsanāṃ, tāva samanubhāsitaḥ, tīhi samanubhāsanakammavācāhi kammaṃ kātābanti vuttaṃ hoti. Padabhājane panassa atthameva gahetvā samanubhāsanavidhiṃ dassetuṃ “so bhikkhu samanubhāsitaḥ. Evañca pana bhikkhave samanubhāsitaḥ”ti-ādi vuttaṃ.

414. Tattha **ñattiyā dukkaṭaṃ, dvīhi kammavācāhi thullaccayā paṭippassambhanti**ti yañca ñattipariyosāne dukkaṭaṃ āpanno, ye ca dvīhi kammavācāhi thullaccaye, tā tissopi āpattiyo “yassa nakkhamati so bhāseyyā”ti evaṃ **yā-kārapattamattāya tatiyakammavācāya paṭippassambhanti**, saṃghādisesoyeva² tiṭṭhati. Kiṃ pana āpannāpattiyo paṭippassambhanti anāpannāti? **Mahāsumatthero** tāva vadati “yo avasāne paṭinissajjissati, so tā āpattiyo na āpajjati. Tasmā anāpannā paṭippassambhanti”ti. **Mahāpadumatthero** pana “liṅgaparivattena asādhāraṇāpattiyo viya āpannā paṭippassambhanti, anāpannānaṃ kiṃ paṭippassaddhiyā”ti āha.

415. **Dhammakamme dhammakammasaññīti** tañce samanubhāsanakammaṃ dhammakammaṃ hoti, tasmim dhammakammasaññīti attho. Esa nayo sabbattha. Idha saññā na rakkhati, kammasa dhammikattā eva appaṭinissajjanto āpajjati.

416. **Asamanubhāsantassāti** asamanubhāsiyamānassa appaṭinissajjantassāpi saṃghādisesena anāpatti.

1. Pādesu ca (Sī, Syā)

2. Saṃghādisesoyeva (Sī, Syā)

Paṭinissajjantassāti ñattito pubbe vā ñattikkhaṇe vā ñattipariyosāne vā paṭhamāya vā anusāvanāya dutiyāya vā tatiyāya vā yāva **yya**-kāraṃ na sampāpuṇāti, tāva paṭinissajjantassa saṃghādisesena anāpatti.

Ādikammikassāti ettha pana “Devadatto samaggassa saṃghassa bhedāya parakkami, tasmiṃ vatthusmin”ti **Parivāre**¹ āgatattā Devadatto ādikammiko. So ca kho saṃghabhedāya parakkamanasseva, na appaṭinissajjanassa². Na hi tassa taṃ kammaṃ kataṃ. Kathamidam jānitabbanti ce, suddato. Yathā hi “Ariṭṭho bhikkhu gaddhabādhipubbo yāvattatiyaṃ samanubhāsanāya na paṭinissajji, tasmiṃ vatthusmin”ti **Parivāre**³ āgatattā Ariṭṭhassa kammaṃ katanti paññāyati, na tathā Devadattassa. Athāpissa katena bhavitabbanti koci attano rucimattena vadeyya, tathāpi appaṭinissajjane ādikammikassa anāpatti nāma natthi. Na hi paññattaṃ sikkhāpadaṃ vītikkamantassa aññatra uddissa anuññātato anāpatti nāma dissati. Yampi Ariṭṭhasikkhāpadassa anāpattiyaṃ “**ādikammikassā**”ti potthakesu likhitaṃ, taṃ **pamādalikhitaṃ**. Pamādalikhitabhāvo cassa “paṭhamam Ariṭṭho bhikkhu codetabbo, codetvā sāretabbo, sāretvā āpattiṃ āropetabbo”ti evam Kammakkhandhake⁴ āpattiropanavacanato veditabbo.

Iti bhedāya parakkamane ādikammikassa Devadattassa yasmā taṃ kammaṃ na kataṃ, tasmāssa āpattiyeva na jātā. Sikkhāpadaṃ pana taṃ ārabha paññattanti katvā “**ādikammiko**”ti vutto. Iti āpattiya abhāvatoyevassa anāpatti vuttā. Sā panesā kiñcāpi asamanubhāsantassāti imināva siddhā, yasmā pana asamanubhāsanto nāma yassa kevalam samanubhāsanam na karonti, so vuccati, na ādikammiko. Ayañca Devadatto ādikammikoyeva, tasmā “**ādikammikassā**”ti vuttaṃ. Etenupāyena ṭhapetvā Ariṭṭhasikkhāpadaṃ sabbasamanubhāsanāsu vinicchayo veditabbo. Sesam sabbattha uttānameva.

Samuṭṭhānādīsu tivaṅgikam ekasamuṭṭhānam,
samanubhāsanasamuṭṭhānam nāmametaṃ, kāyavācācittato samuṭṭhāti.
Paṭinissajjāmīti kāyavikāraṃ vā vacībhedaṃ

1. Vi 5. 9 piṭṭhe.

2. Parakkamantoyeva, na appaṭinissajjanto (Ka)

3. Vi 5. 36 piṭṭhe.

4. Vi 4. 70 piṭṭhe.

vā akarontasseva pana āpajjanato akiriyam, saññāvimokkham, sacittakam, lokavajjam, kāyakammaṃ vacīkammaṃ, akusalacittam, dukkhavedananti.

Paṭhamasaṃghabhedasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Dutiyasaṃghabhedasikkhāpadavaṇṇanā

417-8. **Tena samayena Buddho Bhagavāti**

Dutiyasaṃghabhedasikkhāpadam. Tattha **anuvattakā**ti tassa diṭṭhikhanṭiruciggahaṇena anupaṭipajjanakā. Vaggam asāmaggipakkhiyavacanam vadantīti **vaggavādakā**. Padabhājane pana “tassa vaṇṇāya pakkhāya ṭhitā hontī”ti vuttam, tassa saṃghabhedāya parakkamantassa vaṇṇatthāya ca pakkhavuḍḍhi-atthāya ca ṭhitāti attho. Ye hi vaggavādakā, te niyamena īdisā honti, tasmā evam vuttam. Yasmā pana tiṇṇam uddham kammārahā na honti, na hi saṃgho saṃghassa kammaṃ karoti, tasmā “eko vā dve vā tayo vā”ti vuttam.

Jānāti noti amhākam chandādīni jānāti. **Bhāsatī**ti “evam karomā”ti amhehi saddhim bhāsati. **Amhākampetaṃ khamatī**ti yam so karoti, etaṃ amhākampi ruccati.

Sametāyasmantānam saṃghenāti āyasmantānam cittam saṃghena saddhim sametu samāgacchatu, ekībhāvaṃ yātūti vuttam hoti. Sesamettha paṭhamasikkhāpade vuttanayattā, uttānatthattā ca pakaṭameva.

Samuṭṭhānādīnīpi paṭhamasikkhāpadasadisānevāti.

Dutiyasaṃghabhedasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

12. Dubbacasikkhāpadavaṇṇanā

424. **Tena samayena Buddho Bhagavāti** Dubbacasikkhāpadam. Tattha **anācāram ācaratī**ti anekappakāram kāyavacīdvāravītikkaṃ karoti. **Kiṃ nu kho nāmāti** vambhanavacanametam. **Ahaṃ kho nāmāti** ukkaṃsavacanam. **Tumhe vadeyyanti** “idaṃ karoṭha, idaṃ mā karoṭhā”ti ahaṃ tumhe

vattum arahāmīti dasseti. Kasmāti ce. Yasmā amhākaṃ Buddho, Bhagavā Kaṇḍakaṃ¹ āruyha mayā saddhim nikkhamitvā pabbajitoti-evamādimattham sandhāyāha. “Amhākaṃ dhammo”ti vatvā pana attano santakabhāve yuttim dassento “**amhākaṃ ayyaputtena dhammo abhisamito**”ti āha. Yasmā amhākaṃ ayyaputtena catusaccadhammo paṭividdho, tasmā dhammopi amhākanti vuttam hoti. Saṃgham pana attano veripakkhe ṭhitam maññamāno “amhākaṃ saṃgho”ti na vadati, upamam pana vatvā saṃgham apasādetukāmo “**seyyathāpi nāmā**”ti-ādimāha. **Ṭiṇakatṭhapapaṇṇasaṭanti** tattha tattha patitam ṭiṇakatṭhapapaṇṇam. Atha vā ṭiṇaṇca nissārakaṃ lahukaṃ katṭhaṇca **ṭiṇakatṭham. Paṇṇasaṭanti** purāṇapaṇṇam. **Ussāreyyāti** rāsim kareyya.

Pabbateyyāti pabbatappabhavā, sā hi sīghasotā hoti, tasmā tameva gaṇhāti. **Saṅkhasevālapapaṇakanti** ettha **saṅkhoti** dīghamūlako paṇṇasevālo vuccati. **Sevāloti** nīlasevālo, avaseso udakapappaṭakatilabījākādi sabbopi **paṇakoti** saṅkhyam gacchati. **Ekato ussāritāti** ekaṭṭhāne kenāpi² sampiṇḍitā rāsikatāti dasseti.

425-6. **Dubbacajātikoti** dubbacasabhāvo, vattum asakkuṇeyyoti attho. Padabhājanepissa **dubbacoti** dukkhena kicchena vaditabbo, na sakkā sukhena vattunti attho. **Dovacassakaraṇehīti** dubbacabhāvakaraṇīyehi, ye dhammā dubbacam puggalam karonti, tehi samannāgatoti attho. Te pana “katame ca āvuso dovacassakaraṇā dhammā. Idhāvuso bhikkhu pāpiccho hoti”ti-ādinā nayena paṭipāṭiyā **Anumānasutte**³ āgatā pāpicchatā, attukkaṃsakaparavambhakatā, kodhanatā, kodhahetu upanāhitā, kodhahetu abhisāṅgitā, kodhahetu kodhasāmantavācānicchāraṇatā, codakam paṭippaharaṇatā, codakam apasādanatā, codakassa paccāropanatā, aññena aññam paṭicaraṇatā, apadānena na sampāyanatā, makkhi, paḷāsītā, issuki, maccharitā, saṭha, māyāvitā, thaddhātīmānitā, sandiṭṭhiparāmāsī-ādhānaggāhi duppaṭinissaggitāti ekūnavīsati⁴ dhammā veditabbā.

1. Kaṇṭhakaṃ (Sī, Syā), Kaṇṭakaṃ (Ka) (Jātaka-Ṭīṭha 1. 63; Khu 2 Vimānavatthusmin 110 piṭṭhesu passitabban.)

2. Tenāpi (Ka) 3. Ma 1. 132 piṭṭhe.

4. Pāḷiyam pana soḷasavidhena vibhattam.

Ovādaṃ nakkhamati na sahatīti **akkhamo**. Yathānusiṭṭhaṃ appaṭipajjanato padakkhiṇena anusāsanīṃ na gaṇhātīti **appadakkhiṇaggāhī anusāsanīṃ**.

Uddesapariyāpannesūti uddese pariyāpannesu antogadhesu. “Yassa siyā āpatti, so āvikareyyā”ti evaṃ saṅgahitattā anto pātimokkhassa vattamānesūti attho. **Sahadhammikaṃ vuccamānoti** sahadhammikenā vuccamāno, karaṇatthe upayogavacanāṃ, pañcahi sahadhammikehi sikkhitabbattā, tesāṃ vā santakattā sahadhammikanti laddhanāmena Buddhapaññattena sikkhāpadena vuccamānoti attho.

Viramathāyasmanto mama vacanāyāti yena vacanena maṃ vadatha, tato mama vacanato viramatha, mā maṃ taṃ vacanāṃ vadathāti vuttaṃ hoti.

Vadatu sahadhammenāti sahadhammikenā sikkhāpadena, sahadhammena vā aññenapi pāsādikabhāvasaṃvattanikenā vacanena vadatu. **Yadidanti** vuḍḍhikāraṇanidassanatthe nipāto. Tena “yaṃ idaṃ aññamaññassa hitavacanāṃ, āpattito vuṭṭhāpanaṃca, tena aññamaññavacanena, aññamaññavuṭṭhāpanena ca saṃvaḍḍhā parisā”ti evaṃ parisāya vuḍḍhikāraṇaṃ dassitaṃ hoti. Sesāṃ sabbattha uttānameva.

Samuṭṭhānādīni paṭhamasaṃghabhedasadisānevāti.

Dubbacasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

13. Kuladūsakasikkhāpadavaṇṇanā

431. Tena samayena **Buddho Bhagavāti** Kuladūsakasikkhāpadaṃ. Tattha **Assajipunabbasukā nāmāti** Assaji ceva Punabbasuko ca. **Kīṭāgirisminti** evaṃnāmake janapade. **Āvāsikā** hontīti ettha āvāso etesaṃ atthīti āvāsikā. Āvāsoti vihāro vuccati. So yesaṃ āyatto navakammakaraṇapurāṇapaṭisaṅkharāṇādibhārahārātāya, te āvāsikā. Ye pana kevalaṃ vihāre vasanti, te nevāsikāti vuccanti. Ime āvāsikā ahesuṃ. **Alajjino pāpabhikkhūti** nillajjā lāmakabhikkhū, te hi chabbaggiyānaṃ jeṭṭhakachabbaggiyā.

Sāvattiyaṃ kira cha janā sahāyakā “kasikammādīni dukkarāni, handa mayāṃ sammā pabbajāma, pabbajantehi ca uppanne kicce nittharaṇakaṭṭhāne pabbajitum vaṭṭati”ti sammantayitvā dvinnāṃ aggasāvakānaṃ santike pabbajimsu. Te pañcavassā hutvā mātikaṃ paguṇaṃ katvā mantayimsu “janapado nāma kadāci subhikkho hoti, kadāci dubbhikkho, mayāṃ mā ekaṭṭhāne vasimha, tīsu ṭhānesu vasāmā”ti. Tato paṇḍukalohitake āhaṃsu “āvuso Sāvattī nāma sattapaññāsāya kulasatasahasseehi ajjhāvutthā, asītigāmasahassapaṭimaṇḍitānaṃ tiyojanasatikānaṃ dvinnāṃ Kāsikosalaratṭhānaṃ āyamukhabhūtā, tatra tumhe dhuraṭṭhāneyeva pariveṇāni kāretvā ambapanasanaḷikerādīni ropetvā pupphehi ca phalehi ca kulāni saṅgaṇhantā kuladārake pabbājetvā parisāṃ vaḍḍhethā”ti.

Mettiyabhūmajake āhaṃsu “āvuso Rājagahaṃ nāma aṭṭhārasahi manussakoṭṭhi ajjhāvutthaṃ, asītigāmasahassapaṭimaṇḍitānaṃ tiyojanasatikānaṃ dvinnāṃ Aṅgamaḡadharatṭhānaṃ āyamukhabhūtā, tatra tumhe dhuraṭṭhāneyeva -pa- parisāṃ vaḍḍhethā”ti.

Assajipunabbasuke āhaṃsu “āvuso Kīṭāgiri nāma dvīhi meghehi anuggahito, tīṇi sassāni pasavanti, tatra tumhe dhuraṭṭhāneyeva pariveṇāni kāretvā -pa- parisāṃ vaḍḍhethā”ti. Te tathā akaṃsu. Tesu ekamekassa pakkhassa pañca pañca bhikkhusatāni parivārā. Evaṃ samadhikaṃ diyaddhabhikkhusahassaṃ hoti. Tatra paṇḍukalohitakā saparivārā sīlavantova, Bhagavatā saddhiṃ janapadacārikampi vicaranti, te akatavatthum uppāḡenti, paññattasikkhāpadaṃ pana na maddanti, itare sabbe alajjino, akatavatthuñca uppāḡenti, paññattasikkhāpadañca maddanti. Tena vuttaṃ “alajjino pāpabhikkhū”ti.

Evarūpanti evaṃjātikaṃ. **Anācāraṃ ācarantī**ti anācaritabbaṃ ācaranti, akātabbaṃ karonti. **Mālāvacchanti** taruṇapuppharukkhaṃ, taruṇakā hi puppharukkhaṃ pupphagacchāpi “mālāvacchā”tveva vuccanti. Te ca anekappakāraṃ mālāvacchaṃ sayampi ropenti aññenapi ropāpentī. Tena vuttaṃ “mālāvacchaṃ ropentipi ropāpentipī”ti. **Siñcantī**ti sayameva¹ udakena siñcanti. **Siñcāpentī**ti aññenapi siñcāpentī.

Ettha pana akappiyavohāro kappiyavohāro pariyāyo obhāso nimittakammanti imāni pañca jānitabbāni. Tattha **akappiyavohāro** nāma allaharītānaṃ koṭṭanaṃ koṭṭāpanaṃ, āvāṭassa khaṇanaṃ khaṇāpanaṃ, mālāvacchassa ropanaṃ ropāpanaṃ, āliya bandhanaṃ bandhāpanaṃ, udakassa secanaṃ secāpanaṃ, mātikāya sammukhakarāṇaṃ kappiya-udakasiñcanaṃ, hatthamukhapādadhovananhānodakasiñcananti.

Kappiyavohāro nāma “imaṃ rukkhariṃ jāna, imaṃ āvāṭariṃ jāna, imaṃ mālāvacchariṃ jāna, ettha udakaṃ jānā”ti vacanaṃ sukkhamātikāya ujukaraṇaṇca. **Pariyāyo** nāma “paṇḍitena nāma mālāvacchādayo ropāpetabbā nacirasseva upakārāya saṃvattanti”ti-ādivacanaṃ. **Obhāso** nāma kudālakhaṇittādīni ca mālāvacche ca gahetvā ṭhānaṃ. Evaṃ ṭhitaṃ hi sāmaṇerādayo disvā “thero kārāpetukāmo”ti gantvā karonti.

Nimittakammaṃ nāma kudālakhaṇittivāsipharasu-udakabhājanāni āharitvā samīpe ṭhapanāni.

Imāni pañcapi **kulasaṅgahatthāya** ropane na vaṭṭanti, **phalaparibhogatthāya** kappiyākappiyavohāradvayameva na vaṭṭati, itarattayaṃ vaṭṭati. **Mahāpaccariyaṃ** pana “kappiyavohāropi vaṭṭati. Yaṇca attano paribhogatthāya vaṭṭati, taṃ aññapuggalassa vā saṃghassa vā cetiyassa vā atthāyapi vaṭṭati”ti vuttaṃ.

Ārāmatthāya pana **vanatthāya**¹ ca **chāyatthāya** ca akappiyavohāramattameva na vaṭṭati, sesaṃ vaṭṭati. Na kevalaṇca sesaṃ, yaṃkiñci mātikampi ujum kātum, kappiya-udakaṃ siñciturū, nhānakotṭhakaṃ katvā nhāyiturū, hatthapādamukhadhovanudakāni ca tattha chaḍḍetumpi vaṭṭati. **Mahāpaccariyaṃ**, pana **Kurundiyaṇca** “kappiyapathaviyaṃ sayam ropetumpi vaṭṭati”ti vuttaṃ. Ārāmādi-atthāya pana ropitassa vā ropāpitassa vā phalaṃ paribhuñjitumpi vaṭṭati.

Ocinana-ocināpane pakatiyāpi pācittiyaṃ. Kuladūsanatthāya pana pācittiyaṇceva dukkaṭaṇca. Ganthanādīsu ca uracchadapariyosānesu kuladūsanatthāya aññatthāya vā karontassa dukkaṭameva. Kasmā? Anācārattā, “pāpasamācāro”ti ettha vuttapāpasamācārattā ca. Ārāmādi-atthāya rukkharopane viya vatthupūjanatthāya kasmā na anāpattīti ce. Anāpattiyeva. Yathā hi tattha kappiyavohārena, pariyāyādīhi ca anāpatti, tathā vatthupūjanatthāyapi anāpatti.

1. Vatattthāya (Vajira-Ṭī. 207 piṭṭhe.)

Nanu ca tattha “kappiyapathaviyaṃ sayam ropetumpi vaṭṭatī”ti vuttanti. Vuttaṃ, na pana **Mahā-aṭṭhakathāyaṃ**. Athāpi maññeyyāsi “itarāsu vuttampi pamāṇaṃ. Mahā-aṭṭhakathāyaṃ kappiya-udakasecanaṃ vuttaṃ, taṃ kathan”ti. Tampi na virujjhati, tatra hi avisesena “rukkaṃ ropentipi ropāpentipi siṅcantipi siṅcāpentipi”ti vattabbe “mālāvacchan”ti vadanto ñāpeti “kulaśaṅgahatthāya pupphaphalūpagameva sandhāyetaṃ vuttaṃ, aññatra pana pariyāyo atthī”ti. Tasmā tattha pariyāyaṃ, idha ca pariyāyābhāvaṃ ñatvā yaṃ **Aṭṭhakathāsu** vuttaṃ, taṃ suvuttameva. Vuttañcetaṃ—

“Buddhena dhammo vinayo ca vutto,
Yo tassa puttehi tatheva ñāto.
So yehi tesaṃ matimacajantā,
Yasmā pure Aṭṭhakathā akaṃsu.

Tasmā hi yaṃ Aṭṭhakathāsu vuttaṃ,
Taṃ vajjayitvāna pamādalekhaṃ.
Sabbampi sikkhāsu sagāravānaṃ,
Yasmā pamāṇaṃ idha paṇḍitānaṃ”ti.

Sabbaṃ vuttanayeneva veditabbaṃ. Tattha siyā—yadi vatthupūjanatthāyapi ganthānādīsu āpatti, haraṇādīsu kasmā anāpattīti. Kulitthi-ādīnaṃ atthāya haraṇato, haraṇādhikāre hi visesetvā “te kulitthīnaṃ”ti-ādī vuttaṃ. Tasmā Buddhādīnaṃ atthāya harantassa anāpatti.

Tattha **ekatovaṇṭikanti** pupphānaṃ vaṇṭe ekato katvā katamālaṃ. **Ubhatovaṇṭikanti** ubhoḥi passehi pupphavaṇṭe katvā katamālaṃ. **Mañjarikanti**-ādīsu pana mañjarī viya katā pupphavikati mañjarikāti vuccati. **Vidhūtikāti** sūciyā vā salākāya vā sinduvārapupphādīni vijjhivā katā. **Vaṭṭasakoti** vaṭṭasako¹. **Āvelāti** kaṇṇikā. **Uracchadoti** hārasadisam ure ṭhapanakapupphadāmaṃ. Ayaṃ tāva ettha padavaṇṇanā.

Ayaṃ pana ādito paṭṭhāya vitthārena āpattivinichchayo—kuladūśanatthāya akappiyapathaviyaṃ mālāvacchaṃ ropentassa pācittiyañceva dukkaṭaṇca, tathā akappiyavohārena ropāpentassa. Kappiyapathaviyaṃ

1. Vaṭṭasakoti vaṭṭasako (Ka)

ropanepi ropāpanepi dukkaṭameva. Ubhayatthāpi sakim āṇattiyā bahūnampi ropane ekameva sapācittiyadukkaṭam vā suddhadukkaṭam vā hoti. Paribhogatthāya hi kappiyabhūmiyam vā akappiyabhūmiyam vā kappiyavohārena ropāpane anāpatti. Ārāmādi-atthāyapi akappiyapathaviyam ropentassa vā akappiyavacanena ropāpentassa vā pācittiyam. Ayaṁ pana nayo **Mahā-aṭṭhakathāyam** na suṭṭhu vibhatto, **Mahāpaccariyam** vibhattoti.

Siñcanasiñcāpane pana akappiya-udakena sabbattha pācittiyam, kuladūsanaparibhogatthāya dukkaṭampi. Kappiyena tesamyeva dvinnamatthāya dukkaṭam. Paribhogatthāya cettha kappiyavohārena siñcāpane anāpatti. Āpattiṭṭhāne pana dhārāvaccchedavasena¹ payogabahulatāya āpattibahulatā veditabbā.

Kuladūsanatthāya ocinane pupphagaṇanāya dukkaṭapācittiyāni. Aññattha pācittiyāneva. Bahūni pana pupphāni ekapayogena ocinanto payogavasena kāretabbo. Ocinaṇe kuladūsanatthāya sakim āṇatto bahumpi ocinati, ekameva sapācittiyadukkaṭam, aññatra pācittiyameva.

Ganthanādīsu sabbāpi cha pupphavikatiyo veditabbā ganthimaṁ gopphimaṁ vedhimaṁ veṭhimaṁ pūrimaṁ vāyimanti. Tattha **ganthimaṁ** nāma sadaṇḍakesu vā uppalapadumādīsu aññesu vā dīghavaṇṭesu pupphesu daṭṭhabbāni. Daṇḍakena daṇḍakaṁ, vaṇṭena vā vaṇṭam ganthetvā katameva hi ganthimaṁ. Taṁ bhikkhussa vā bhikkhuniyā vā kātumpi akappiyavacanena kārapetumpi na vaṭṭati. Evaṁ jāna, evaṁ kate sobheyya, yathā etāni pupphāni na vikiriyanti, tathā karohīti-ādinā pana kappiyavacanena kāretum vaṭṭati.

Gopphimaṁ nāma suttana vā vākādīhi vā vassikapupphādīnaṁ ekatovaṇṭika-ubhatovaṇṭikamālāvasena gopphanam, vākaṁ vā rajjum vā dīguṇam katvā tattha avaṇṭakāni nīpapupphādīni pavesetvā paṭipāṭiyā bandhanti, etampi gopphimeva. Sabbam purimanayeneva na vaṭṭati.

Vedhimaṁ nāma savaṇṭakāni vassikapupphādīni vaṇṭesu, avaṇṭakāni vā vakulapupphādīni antochidde sūcitālahārādīhi vinivijjhivā āvunanti, etaṁ vedhimaṁ nāma. Tampi purimanayeneva na vaṭṭati. Keci pana kadalikkhandhamhi kaṇṭake

1. Dhūrūpacchedavasena (Sī), dhāropacchedavasena (Syā)

vā tālahīrādīni vā pavesetvā tattha pupphāni vijjhītvā ṭhapenti, keci kaṇṭakasākhāsu, keci pupphacchattapupphakūṭāgāraṇatthaṃ chatte ca bhittiyaṇca pavesetvā ṭhapitakaṇṭakesu, keci dhammāsanavitāne baddhakaṇṭakesu, keci kaṇikārapupphādīni salākāhi vijjhanti, chattādhichattaṃ viya ca karonti, taṃ ati-oḷārikameva. Pupphavijjhanatthaṃ pana dhammāsanavitāne kaṇṭakampi bandhituṃ kaṇṭakādīhi vā ekapupphampi vijjhītuṃ puppheyeva vā pupphaṃ pavesetuṃ na vaṭṭati. Jālavitāna vedikānāgadantaka pupphapaṭicchakatālapaṇṇagulaḥkādīnaṃ pana chiddesu asokaṇḍiyā vā antaresu pupphāni pavesetuṃ na doso, etaṃ vedhimaṃ nāma na hoti. Dhammarajjuyampi eseva nayo.

Veṭhimaṃ nāma pupphadāmapupphahatthakesu daṭṭhabbaṃ. Keci hi matthakadāmaṃ karontā heṭṭhā ghaṭakākāraṃ dassetuṃ pupphehi veṭhenti, keci aṭṭhaṭṭha vā dasa dasa vā uppalapupphādīni suttena vā vākena vā daṇḍakesu bandhītvā uppalahatthake vā padumahatthake vā karonti, taṃ sabbaṃ purimanayeneva na vaṭṭati. Sāmaṇerehi uppāṭetvā thale ṭhapita-uppalādīni kāsāvena bhaṇḍikampi bandhituṃ na vaṭṭati. Tesāmyeva pana vākena vā daṇḍakena vā bandhituṃ aṃsabhaṇḍikaṃ vā kātuṃ vaṭṭati. Aṃsabhaṇḍikā nāma khandhe ṭhapitakāsāvassa ubho ante āharitvā bhaṇḍikaṃ katvā tasmīṃ pasibbake viya pupphāni pakkhipanti, ayaṃ vuccati aṃsabhaṇḍikā, etaṃ kātuṃ vaṭṭati. Daṇḍakehi paduminīpaṇṇaṃ vijjhītvā uppalādīni paṇṇena veṭhetvā gaṇhanti, tatrāpi pupphānaṃ upari paduminīpaṇṇameva bandhituṃ vaṭṭati, heṭṭhā daṇḍakaṃ¹ pana bandhituṃ na vaṭṭati.

Pūrimaṃ nāma mālāguṇe ca pupphapaṭe ca daṭṭhabbaṃ. Yo hi mālāguṇena cetiyaṃ vā bodhiṃ vā vedikaṃ vā parikkhipanto puna ānetvā purimaṭṭhānaṃ atikkāmeti, ettāvatāpi pūrimaṃ nāma hoti. Ko pana vādo anekakkhattuṃ parikkhipantassa. Nāgadantakantarehi² pavesetvā haranto olambakaṃ katvā puna nāgadantakaṃ parikkhipati, etaṃ pūrimaṃ nāma. Nāgadantake pana pupphavalayaṃ pavesetuṃ vaṭṭati. Mālāguṇehi pupphapaṭaṃ karonti. Tatrāpi ekameva mālāguṇaṃ harituṃ vaṭṭati. Punā paccāharato pūrimameva hoti, taṃ sabbaṃ purimanayeneva na vaṭṭati. Mālāguṇehi pana bahūhipi kataṃ pupphadāmaṃ labhitvā āsanamatthakādīsū bandhituṃ vaṭṭati. Atidīghaṃ pana

1. Daṇḍakā (Ka), daṇḍako (Syā), daṇḍake (?)

2. Nāgadantakantarehi vā (Sī)

mālāguṇaṃ ekavāraṃ haritvā vā parikkhipitvā vā puna aññassa bhikkhuno dātuṃ vaṭṭati. Tenāpi tattheva kātuṃ vaṭṭati.

Vāyimaṃ nāma pupphajālapupphapaṭapuppharūpesu daṭṭhabbāṃ. Cetiyesu pupphajālaṃ karontassa ekamekamhi jālacchidde dukkaṭaṃ. Bhitticchattabodhitthambhādīsipi eseṇa nayo. Pupphapaṭaṃ pana parehi pūritampi vāyituṃ na labbhati. Gopphimapuppheheva hatthi-assādirūpakāni karonti, tānipi vāyimaṭṭhāne tiṭṭhanti. Purimanayeneva sabbaṃ na vaṭṭati. Aññehi kataparicchede pana pupphāni ṭhapentena hatthi-assādirūpakampi kātuṃ vaṭṭati. **Mahāpaccariyaṃ** pana kalambakena, aḍḍhacandakena ca saddhiṃ aṭṭhapupphavikatiyo vuttā. Tattha **kalambakoti** aḍḍhacandakantare ghaṭikadāma-olambako vutto, **aḍḍhacandakoti** aḍḍhacandākāreṇa mālāguṇaparikkhepo. Tadubhayampi pūrimēyeva pavittāṃ. **Kurundiyaṃ** pana “dve tayo mālāguṇe ekato katvā pupphadāmakaraṇampi vāyimaṇyevā”ti vuttaṃ. Tampi idha pūrimaṭṭhāneyeva pavittāṃ. Na kevalaṇca pupphaguḷadāmameva¹, piṭṭhamayadāmampi geṇḍukapupphadāmampi Kurundiyaṃ vuttaṃ, kharapattadāmampi sikkhāpadassa sādharāṇattā bhikkhūnampi bhikkhunīnampi neva kātuṃ, na kārāpetuṃ vaṭṭati. Pūjānimittaṃ pana kappiyavacanāṃ sabbattha vattuṃ vaṭṭati. Pariyāya-obhāsanimittakammāni vaṭṭantiyeva.

Tuvaṭṭentīti nipajjanti. **Lāsenti**ti pītiyā uppilavamānā viya utṭahitvā lāsiyanāṭakaṃ nāṭenti, recakaṃ denti. **Naccantiyāpi naccanti**ti yadā nāṭakitthī naccati, tadā tepi tassā purato vā pacchato vā gacchantā naccanti. **Naccantiyāpi gāyanti**ti yadā sā naccati, tadā naccānurūpaṃ gāyanti. Esa nayo sabbattha. **Aṭṭhapadepi kīlanti**ti aṭṭhapadaphalake jūtaṃ kīlanti. Tathā **dasapade. Ākāsepīti** aṭṭhapadadasapadesu viya ākāseyeva kīlanti. **Parihārapathepīti** bhūmiyaṃ nānāpathamaṇḍalaṃ katvā tattha pariharitabbapathaṃ pariharantā kīlanti. **Santikāyapi kīlanti**ti santikakīlāya kīlanti, ekajjhaṃ ṭhapitā sāriyo vā pāsāṇasakkharāyo vā acālentā nakheneva apanenti upanenti ca, sace tattha kāci calati, parājayo hoti. **Khalikāyāti** jūtaphalake pāsakakīlāya kīlanti. **Ghaṭikāyāti** ghaṭikā vuccati daṇḍakakīlā, tāya kīlanti. Dīghadaṇḍakena rassadaṇḍakaṃ paharantā vicaranti.

1. Pupphadāmameva (Sī), pupphaguḷapupphadāmameva (Ka)

Salākahatthenāti lākhāya vā mañjaṭṭhiyā¹ vā piṭṭha-udake vā salākahattham temetvā “kiṃ hotū”ti bhūmiyaṃ vā bhittiyaṃ vā taṃ paharivā hatthi-assādirūpāni dassentā kīlanti, **akkhenā**ti guḷena. **Paṅgacīrenā**ti paṅgacīraṃ vuccati paṇṇanālikā, taṃ dhamantā kīlanti. **Vaṅkakenā**ti gāmadārakānaṃ kīlanakena khuddakanaṅgalena. **Mokkhacikāyā**ti mokkhacikā vuccati samparivattakakīlā, ākāse vā daṇḍam gahetvā, bhūmiyaṃ vā sīsaṃ ṭhapetvā heṭṭhupariyabhāvena parivattantā kīlanti attho. **Ciṅgulakenā**ti ciṅgulakaṃ vuccati tālapaṇṇādīhi kataṃ vātappahārena paribbhamanacakkaṃ, tena kīlanti. **Pattāḷhakenā**ti pattāḷhakaṃ vuccati paṇṇanāḷi, tāya vālikādīni minantā kīlanti. **Rathakenā**ti khuddakarathena. **Dhanukenā**ti khuddakadhanunā.

Akkharikāyāti akkharikā vuccati ākāse vā piṭṭhiyaṃ vā akkharajānanakīlā, tāya kīlanti. **Manesikāyā**ti manesikā vuccati manasā cintitajānanakīlā, tāya kīlanti. **Yathāvajjenā**ti yathāvajjaṃ vuccati kāṇakuṇṭhikaṇḍānaṃ yaṃ yaṃ vajjaṃ, taṃ taṃ payojetvā dassanakīlā, tāya kīlanti velambhakā viya. **Hatthismimpi sikkhantī**ti hatthinimittaṃ yaṃ sippaṃ sikkhitabbaṃ, taṃ sikkhanti. Eseva nayo assādīsu. **Dhāvanti**piṭi parammukhā gacchantā dhāvanti, **ādhāvanti**piṭi yattakaṃ dhāvanti, tattakameva abhimukhā puna āgacchantā ādhāvanti. **Nibbujjanti**ti mallayuddhaṃ karonti. **Nalāṭikampi dentī**ti “sādhu sādhu bhaginī”ti attano nalāṭe aṅgulim ṭhapetvā tassā nalāṭe ṭhappenti. **Vividhampi anācāraṃ ācaranti**ti aññampi Pāḷiyaṃ anāgatā mukhaḍḍimādivividhaṃ anācāraṃ ācaranti.

432. **Pāsādikenā**ti pasādāvahena sārūppena samaṇānucchavikena. **Abhikkantenā**ti gamanena. **Paṭikkantenā**ti nivattanena. **Ālokitenā**ti purato dassanena. **Vilokitenā**ti ito cito ca dassanena. **Samiñjitenā**ti pabbasaṅkocanena. **Pasāritenā**ti tesameva pasāraṇena. Sabbattha itthambhūtākyānatthe karaṇavacanāṃ, satisampajaññehi abhisāṅkhatattā pāsādika abhikkanta paṭikkanta ālokita vilokita samiñjita pasārito hutvāti vuttaṃ hoti. **Okkhittacakkhū**ti

1. Mañjiṭṭhiyā (Sī, Syā)

heṭṭhākhittacakkhu. **Iriyāpathasampannoti** tāya pāsādika-abhikkantāditāya sampanna-iriyāpatho.

Kvāyanti ko ayaṃ. **Abalabalo viyāti** abalo kira bondo vuccati, atisayatthe ca idaṃ āmeḍitaṃ¹, tasmā atibondo viyāti vuttaṃ hoti. **Mandamandoti** abhikkantādīnaṃ anuddhatatāya atimando atisaṇhoti evaṃ guṇameva dosato dassenti. **Bhākuṭikabhākuṭiko viyāti** okkhittacakkhutāya bhakuṭiṃ katvā saṅkuṭitamukho kupito viya vicaratīti maññamānā vadanti. **Sanhāti** nipuṇā, “ammatāta bhagini”ti evaṃ upāsakajanaṃ yuttaṭṭhāne upanetuṃ chekā, na yathā ayaṃ, evaṃ abalabalā viyāti adhippāyo. **Sakhilāti** sākhalena² yuttā. **Sukhasambhāsāti** idaṃ purimassa kāraṇavacanāṃ. Yesaṃ hi sukhasambhāsā sammodanīyakathā nelā hoti kaṇṇasukhā, te sakhilāti vuccanti. Tenāhaṃsu “sakhilā sukhasambhāsā”ti. Ayaṃ panettha adhippāyo—“amhākaṃ ayyā upāsake disvā madhuraṃ sammodanīyaṃ kathaṃ kathenti, tasmā sakhilā sukhasambhāsā, na yathā ayaṃ, evaṃ mandamandā viyā”ti. **Mihitapubbaṅgamāti** mihitaṃ pubbaṅgamaṃ etesaṃ vacanassāti mihitapubbaṅgamā, paṭhamāṃ sitāṃ katvā pacchā vadantīti attho. **Ehisvāgatavādinoti** upāsakaṃ disvā “ehi svāgataṃ tavā”ti evaṃvādino, na yathā ayaṃ, evaṃ saṅkuṭitamukhatāya bhākuṭikabhākuṭikā viya. Evaṃ mihitapubbaṅgamāditāya abhākuṭikabhāvaṃ atthato dassetvā puna sarūpenapi dassento āhaṃsu “**abhākuṭikā uttānamukhā pubbabhāsino**”ti. Uppaṭipāṭiyā vā tiṇṇampi ākārānaṃ abhāvadassanametanti veditabbarā. Kathaṃ? Ettha hi “**abhākuṭikā**”ti iminā bhākuṭikabhākuṭikākārassa abhāvo dassito. “**Uttānamukhā**”ti iminā mandamandākārassa, ye hi cakkhūni ummīletvā ālokanena uttānamukhā honti, na te mandamandā. “**Pubbabhāsino**”ti iminā abalabalākārassa abhāvo dassito. Ye hi ābhāsanakusalatāya “amma, tātā”ti paṭhamataraṃ ābhāsanti, na te abalabalāti.

Ehi bhante gharaṃ gamissāmāti so kira upāsako “na kho āvuso piṇḍo labbhatī”ti vutte “tumhākaṃ bhikkhūhiyeve etaṃ

1. Āmeḍitaṃ (Sī)

2. Sākhallena (Sī, Syā)

kataṃ, sakalampi gāmaṃ vicarantā na lacchathā”ti vatvā piṇḍapātāṃ dātukāmo “ehi bhante gharaṃ gamissāmā”ti āha. Kiṃ panāyaṃ payuttavācā hoti na hotīti. Na hoti. Pucchitapañho nāmāyaṃ, kathetuṃ vaṭṭati. Tasmā idāni cepi pubbaṇhe vā sāyanhe vā antaragharaṃ pavittāṃ bhikkhuṃ koci puccheyya “kasmā bhante carathā”ti. Yenatthena carati, taṃ ācikkhitvā “laddhaṃ, na laddhaṃ”ti vutte sace na laddhaṃ, “na laddhaṃ”ti vatvā yaṃ so deti, taṃ gahetuṃ vaṭṭati.

Duṭṭhoti na pasādādīnaṃ vināseṇa duṭṭho, puggalavasena duṭṭho. **Dānapathānī**ti dānāniyeva vuccanti. Atha vā **dānapathānī**ti dānanibaddhāni, dānavattānīti vuttaṃ hoti. **Upacchinnānī**ti dāyakehi upacchinnāni, na te tāni etarahi denti. **Riñcantī**ti visuṃ honti nānā honti, pakkamantīti vuttaṃ hoti. **Sanṭhaheyyā**ti sammā tiṭṭheyya, pesalānaṃ bhikkhūnaṃ patiṭṭhā bhaveyya.

“Evamāvuso”ti kho so bhikkhu saddhassa pasannassa upāsakassa sāsanaṃ sampaṭicchi. Evarūpaṃ kira sāsanaṃ kappiyaṃ harituṃ vaṭṭati. Tasmā “mama vacanena Bhagavato pāde vandathā”ti vā “cetiyaṃ paṭimaṃ bodhiṃ saṃghattheraṃ vandathā”ti vā “cetiye gandhapūjaṃ karoṭha, pupphapūjaṃ karoṭha”ti vā “bhikkhū sannipāsetha, dānaṃ dassāma, dhammaṃ sossāmā”ti vā īdisesu sāsanesu kukkucçaṃ na kātabbāṃ. Kappiyasāsanaṃ etāni, na gihīnaṃ gihikammaṇaṇaṃ uttānīti. **Kuto ca tvaṃ bhikkhu āgacchasīti** nisinno so bhikkhu na āgacchati, atthato pana āgato hoti. Evaṃ santepi vattamānasamīpe vattamānavacanaṃ labbhati, tasmā na doso. Pariyosāne “tato ahaṃ Bhagavā āgacchāmi”ti etthāpi vacane eseṇa nayo.

433. **Paṭhamāṃ Assajipunabbasukā bhikkhū codetabbā**ti mayaṃ tumhe vattukāmāti okāsaṃ kāretvā vatthunā ca āpattiyā ca codetabbā. Codetvā yaṃ na saranti, taṃ saretabbā. Sace vatthuṇca āpattiṇca paṭijānanti, āpattimeva vā paṭijānanti, na vatthuṃ, āpattiṃ ropetabbā. Atha vatthumeva paṭijānanti, nāpattiṃ, evampi “imasmim vatthusmim ayaṃ nāma āpatti”ti ropetabbā eva. Yadi neva vatthuṃ, nāpattiṃ paṭijānanti, āpattiṃ na ropetabbā. Ayamettha vinicchayo. Yathāpaṭiññāya pana

āpattiṃ ropetvā evaṃ pabbājanīyakammaṃ kātabbanti dassento “**byattena bhikkhunā**”ti-ādimāha. Taṃ uttānatthameva.

Evaṃ pabbājanīyakammakatena bhikkhunā yasmiṃ vihāre vasantena yasmiṃ gāme kuladūsakakammaṃ kataṃ hoti, tasmim vihāre vā tasmim gāme vā na vasitabbaṃ. Tasmim vihāre vasantena sāmanta-gāme-pi piṇḍāya na caritabbaṃ. Sāmantavihāre-pi vasantena tasmim gāme piṇḍāya na caritabbaṃ. **Upatissatthero** pana “bhante nagaraṃ nāma mahantaṃ dvādasayo-janikampi hoti”ti antevāsikehi vutto “yassā vīthiyā kuladūsakakammaṃ kataṃ, tattheva vāritan”ti āha. Tato “vīthipi mahatī nagarappamaṇāva hoti”ti vutto “yassā gharapaṭipāṭiyā”ti āha, “gharapaṭipāṭipi vīthippamaṇāva hoti”ti vutto “īto cito ca satta gharāṇi vāritāṇi”ti āha. Taṃ pana sabbaṃ therassa manorathamattameva. Sacepi vihāro tiyojanaparamo hoti dvādasayo-janaparamaṇca nagaraṃ, neva vihāre vasituṃ labbhati, na nagare caritunti.

435. **Te saṃghena pabbājanīyakammakatā**ti kathaṃ saṃgho tesam kammaṃ akāsi? Na gantvāva ajjhottharivā akāsi, atha kho kulehi nimantetvā saṃghabhattesu kariyamānesu tasmim tasmim ṭhāne therā samaṇapaṭipadaṃ kathetvā “ayaṃ samaṇo, ayaṃ assamaṇo”ti manusse saññāpetvā ekaṃ dve bhikkhū sīmaṃ pavesetvā etenevupāyena sabbesaṃ pabbājanīyakammaṃ akaṃsūti. Evaṃ pabbājanīyakammakatassa ca aṭṭhārasa vattāni pūretvā yācantassa kammaṃ paṭippassambhetabbaṃ. Paṭippassaddhakammenāpi ca tena yesu kulesu pubbe kuladūsakakammaṃ kataṃ, tato paccayā na gahetabbā, āsavakkhayappattenāpi na gahetabbā, akappiyāva honti. “Kasmā na gaṇhathā”ti pucchitena “pubbe evaṃ katattā”ti vutte sace vadanti “na mayaṃ tena kāraṇena dema, idāni sīlavantatāya demā”ti, gahetabbā. Pakatiyā dānaṭṭhāneyeva kuladūsakakammaṃ kataṃ hoti. Tato pakatidānameva gahetuṃ vaṭṭati, yaṃ vaḍḍhetvā denti, taṃ na vaṭṭati.

Na sammā vattantīti te pana Assajipunabbasukā aṭṭhārasasu vattesu sammā na vattanti. **Na lomaṃ pātentī**ti anulomapaṭipadaṃ appaṭipajjanatāya na pannalomā honti. **Na netthāraṃ vattantī**ti attāno nittharaṇamaggaṃ na

paṭipajjanti. **Na bhikkhū khamāpentīti** “dukkaṭaṃ bhante amhehi, na puna evaṃ karissāma, khamatha amhākaṃ”ti evaṃ bhikkhūnaṃ khamāpanaṃ na karonti. **Akkosantīti** kārakasaṃghaṃ dasahi akkosavatthūhi akkosanti. **Paribhāsantīti** bhayaṃ nesaṃ dassenti. **Chandagāmitā -pa- bhayagāmitā pāpentīti** ete chandagāmino ca -pa- bhayagāmino cāti evaṃ chandagāmitāyapi -pa- bhayagāmitāyapi pāpenti, yojentīti attho. **Pakkamantīti** tesāṃ parivāresu pañcasu samaṇasatesu ekacce disā pakkamanti. **Vibbhamantīti** ekacce gihī honti. **Kathañhi nāma Assajipunabbasukā bhikkhūti** ettha dvinnaṃ pāmokkhānaṃ vasena sabbepi “Assajipunabbasukā”ti vuttā.

436-7. **Gāmaṃ vāti** ettha nagarampi gāmaggaṇeṇeva gahitaṃ. Tenassa padabhājane “gāmopi nigamopi nagarampi gāmo ceva nigamo cā”ti vuttaṃ. Tattha apākāraparikkhepo sa-āpaṇo **nigamoti** veditabbo.

Kulāni dūsetīti **kuladūsako**. Dūsentō ca na asucikaddamādīhi dūseti, atha kho attano duppaṭipattiyā tesāṃ pasādaṃ vināseti. Tenevassa padabhājane “pupphena vā”ti-ādi vuttaṃ. Tattha yo haritvā vā harāpetvā vā pakkositvā vā pakkosāpetvā vā sayāṃ vā upagatānaṃ yaṃkiñci attano santakaṃ pupphaṃ kulasaṅgahatthāya deti, dukkaṭaṃ. Parasantakaṃ deti, dukkaṭameva. Theyyacittena deti, bhaṇḍagghena kāretabbo. Eseva nayo saṃghikepi. Ayaṃ pana viseso, senāsanatthāya niyāmitaṃ issaravatāya dadato thullaccayaṃ.

Pupphaṃ nāma kassa dātuṃ vaṭṭati, kassa na vaṭṭatīti. Mātāpitūnaṃ tāva haritvāpi harāpetvāpi pakkositvāpi pakkosāpetvāpi dātuṃ vaṭṭati, sesaññatakānaṃ pakkosāpetvāva. Tañca kho vatthupūjanatthāya. Maṇḍanatthāya pana sivaliṅgādipūjanatthāya vā kassacipi dātuṃ na vaṭṭati. Mātāpitūnañca harāpentena ñātisāmaṇereheva harāpetabbaṃ. Itare pana yadi sayameva icchanti, vaṭṭati. Sammatena pupphabhājakena bhājanakāle sampattānaṃ sāmaṇerānaṃ upaḍḍhabhāgaṃ dātuṃ vaṭṭati. **Kurundiyāṃ** sampattagihīnaṃ upaḍḍhabhāgaṃ. **Mahāpaccariyaṃ** “cūḷakaṃ dātuṃ vaṭṭati”ti vuttaṃ. Asammatena apaloketvā dātabbaṃ.

Ācariyupajjhāyesu sagāravā sāmaṇerā bahūni pupphāni āharitvā rāsiṃ katvā ṭhapenti, therā pātova sampattānaṃ saddhivihārikādīnaṃ upāsakānaṃ vā “tvam idaṃ gaṇha, tvam idaṃ gaṇhā”ti denti, pupphadānaṃ nāma na hoti. “Cetiyaṃ pūjessāmā”ti gahetvā gacchantāpi pūjaṃ karontāpi tattha tattha sampattānaṃ cetiyapūjanatthāya denti, etampi pupphadānaṃ nāma na hoti. Upāsake akkapupphādīhi pūjente disvā “vihāre kaṇikārapupphādīni atthi, upāsakā tāni gahetvā pūjethā”ti vattumpi vaṭṭati. Bhikkhū pupphapūjaṃ katvā divātaraṃ gāmaṃ pavitthe “kiṃ bhante atidivā pavittatthā”ti pucchanti, “vihāre bahūni pupphāni pūjaṃ akarimhā”ti vadanti. Manussā “bahūni kira vihāre pupphāni”ti punadivase pahūtaṃ khādanīyaṃ bhojanīyaṃ gahetvā vihāraṃ gantvā pupphapūjaṃ karonti, dānaṃ denti, vaṭṭati. Manussā “mayam bhante asukadivasaṃ nāma pūjessāmā”ti pupphavāraṃ yācitvā anuññātadivase āgacchanti, sāmaṇerehi ca pageva pupphāni ocinitvā ṭhapitāni honti, te rukksesu pupphāni apassantā “kuhiṃ bhante pupphāni”ti vadanti, sāmaṇerehi ocinitvā ṭhapitāni, tumhe pana pūjetvā gacchatha, saṃgho aññaṃ divasaṃ pūjessatīti. Te pūjetvā dānaṃ datvā gacchanti, vaṭṭati. **Mahāpaccariyaṃ**, pana **Kurundiyaṇca** “therā sāmaṇerehi dāpetum na labhanti. Sace sayameva tāni pupphāni tesam denti, vaṭṭati. Therehi pana ‘sāmaṇerehi ocinitvā ṭhapitāni’ti ettakameva vattabban”ti vuttaṃ. Sace pana pupphavāraṃ yācitvā anocitesu pupphesu yāgubhattādīni ādāya āgantvā sāmaṇere “ocinitvā dethā”ti vadanti. Ñātakasāmaṇerānaṃyeva ocinitvā dātum vaṭṭati. Aññātake ukkhipitvā rukkasākhāya ṭhapenti, na orohitvā palāyitabban, ocinitvā dātum vaṭṭati. Sace pana koci dhammakathiko “bahūni upāsakā vihāre pupphāni, yāgubhattādīni ādāya gantvā pupphapūjaṃ karoṭhā”ti vadati, tasseva na kappatīti **Mahāpaccariyaṇca Kurundiyaṇca** vuttaṃ. **Mahā-aṭṭhakathāyaṃ** pana “etaṃ akappiyaṃ na vaṭṭatī”ti avisesena vuttaṃ.

Phalampi attano santakaṃ vuttanayeneva mātāpitūnaṃ, sesaññātakānaṃ dātum vaṭṭati. Kulasaṅgahatthāya pana dentassa vuttanayeneva attano santake, parasantake, saṃghike, senāsanatthāya niyāmite ca dukkaṭādīni veditabbāni. Attano santakaṃyeva gilānamanussānaṃ vā sampatta-issarānaṃ

vā khīṇaparibbayānaṃ vā dātuṃ vaṭṭati, phaladānaṃ na hoti. Phalabhājanenāpi sammatena saṃghassa phalabhājanakāle sampattamanussānaṃ upaḍḍhabhāgaṃ dātuṃ vaṭṭati. Asammatena apaloketvā dātabbaṃ. Saṃghārāmepe phalaparicchedena vā rukkhaparicchedena vā katikā kātabbā. Tato gilānamanussānaṃ vā aññesaṃ vā phalaṃ yācantānaṃ yathāparicchedena cattāri pañca phalāni dātabbāni. Rukkhā vā dassetabbā “ito gahetuṃ labbhatī”ti. “Idha phalāni sundarāni, ito gaṇhāthā”ti evaṃ pana na vattabbaṃ.

Cuṇṇenāti ettha attano santakaṃ sirīsacuṇṇaṃ vā aññaṃ vā kasāvaṃ yaṃkiñci kulasaṅgahatthāya deti, dukkaṭaṃ. Parasantakādīsupi vuttanayeneva vinicchayo veditabbo. Ayaṃ pana viseso, idha saṃghassa rakkhitagopitāpi rukkhacchalli garubhaṇḍameva. Mattikādantakaṭṭhaveḷūsupi garubhaṇḍūpaṃ ñatvā cuṇṇe vuttanayeneva vinicchayo veditabbo. Paṇḍadānaṃ pana ettha na āgataṃ, tampi vuttanayeneva veditabbaṃ. Paratopi garubhaṇḍavinicchaye sabbaṃ vitthārena vaṇṇayissāma.

Vejjikāya vāti ettha vejjakammavidhi tatiyapārājikavaṇṇanāyaṃ vuttanayeneva veditabbo.

Jaṅghapesanikenāti ettha jaṅghapesaniyanti gihīnaṃ dūteyyasāsanaḥaraṇakammaṃ vuccati, taṃ na kātabbaṃ. Gihīnaṃ hi sāsanaṃ gahetvā gacchantassa pade pade dukkaṭaṃ. Taṃ kammaṃ nissāya laddhabhojanaṃ bhuñjantassāpi ajjhohāre ajjhohāre dukkaṭaṃ. Paṭhamāṃ sāsanaṃ aggahetvāpi pacchā “ayaṃ dāni so gāmo, handa taṃ sāsanaṃ ārocemī”ti maggā okkamantassāpi pade pade dukkaṭaṃ. Sāsanaṃ ārocetvā laddhabhojanaṃ bhuñjato purimanayeneva dukkaṭaṃ. Sāsanaṃ aggahetvā āgatena pana “bhante tasmim̐ gāme itthannāmassa kā pavattī”ti pucchiyamānena kathetuṃ vaṭṭati, pucchitapañhe doso natthi. Pañcannaṃ pana sahadhammikānaṃ, mātāpitūnaṃ, paṇḍupalāsassa, attano veyyāvaccakarassa ca sāsanaṃ harituṃ vaṭṭati, gihīnañca pubbe vuttappakāraṃ kappiyasāsanaṃ. Idañhi jaṅghapesaniyakammaṃ nāma na hoti. Imehi pana aṭṭhahi kuladūsakakammehi uppannapaccayā pañcannampi sahadhammikānaṃ na kappanti, abhūtārocanarūpiyasamvohārehi uppannapaccayasadisāva honti.

Pāpā samācārā assāti **pāpasamācāro**. Te pana yasmā mālāvaccharopanādayo idha adhippetā, tasmā “mālāvacchaṃ ropentipī”ti-ādinā nāyena padabhājanāṃ vuttaṃ. **Tirokkhāti** parammukhā. **Kulāni ca tena duṭṭhānī**ti ettha pana yasmā “kulānī”ti vohāramattametam, atthato hi manussā tena duṭṭhā honti, tasmāssa padabhājane “pubbe saddhā hutvā”ti-ādimāha. **Chandagāminoti** chandena gacchantīti chandagāmino. Esa nayo sesesu. **Samanubhāsitaṃ tassa paṭinissaggāyāti** ettha kuladūsakakammena dukkaṭameva. Yaṃ pana so saṅghaṃ paribhavitvā chandagāminoti-ādimāha, tassa paṭinissaggāya samanubhāsanakammaṃ kātābbanti evamattho daṭṭhabbo. Sesaṃ sabbattha uttānatthameva.

Samuṭṭhānādīnīpi paṭhamasaṅghabhedasadisānevāti.

Kuladūsakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Nigamanavaṇṇanā

442. **Uddiṭṭhā kho -pa- evametaṃ dhārayāmīti** ettha paṭhamam āpatti etesanti **paṭhamāpattikā**, paṭhamam vītikkamakkhaṇe ya eva āpajjitabbāti attho. Itare pana yathā tatiye, catutthe ca divase hotīti jaro “tatiyako, catutthako”ti ca vuccati, evam yāvatatiye samanubhāsanakamme hontīti **yāvatatiyakāti** veditabbā.

Yāvatīhaṃ jānaṃ paṭicchādetīti yattakāni ahāni jānanto paṭicchādeti, “ahaṃ itthannāmaṃ āpattiṃ āpanno”ti sabrahmacārīnaṃ nāroceti. **Tāvatīhanti** tattakāni ahāni. **Akāmā parivatthabbanti** na kāmāna na vasena, atha kho akāmena avasena parivāsaṃ samādāya vatthabbaṃ. **Uttari chārattanti** parivāsato uttari cha rattiyo. **Bhikkhumānattāyāti** bhikkhūnaṃ mānanabhāvāya, ārādhanaṭṭhāyāti vuttaṃ hoti, vīsatisaṅgho¹ gaṇo assāti **vīsati gaṇo**. **Tatrāti** yatra sabbantimena paricchedena vīsati gaṇo bhikkhusaṅgho atthi, tatra. **Abbhetabboti** abhi-etabbo sampaṭicchitabbo, abbhānakammavasena osāretabboti vuttaṃ

1. Vīsatisaṅkho (Sī)

hoti, avhātabboti vā attho. **Anabbhitoti** na abbhito asampaṭicchito, akatabbhānakammoti vuttaṃ hoti, anavhātoti vā attho. **Sāmīcīti** anudhammatā, lokuttaradhammaṃ anugatā ovādānusāsānī, sāmīci dhammatāti vuttaṃ hoti. Sesamettha vuttanayamevāti.

Samantapāsādikāya Vinayasamvāṇṇanāya

Terasakavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Aniyatakaṇḍa

1. Paṭhama-aniyatasikkhāpadavaṇṇanā

443. Tena samayena **Buddho Bhagavāti** Paṭhama-aniyatasikkhāpadam. Tattha **kālayuttam samullapantoti** kālam sallakkhetvā yadā na añño koci samīpena gacchati vā āgacchati vā, tadā tadanurūpaṃ “kacci na ukkaṇṭhasi na kilamasi na chātāsī”ti-ādikaṃ gehassitaṃ katham kathento. **Kālayuttam dhammam bhaṇantoti** kālam sallakkhetvā yadā añño koci samīpena gacchati vā āgacchati vā, tadā tadanurūpaṃ “uposatham kareyyāsi, salākabhattam dadeyyāsi”ti-ādikaṃ dhammakatham kathento.

Bahū dhītaro ca puttā ca assāti **bahuputtā**. Tassā kira dasa puttā dasa dhītaro ahesum. Bahū nattāro assāti **bahunattā**. Yatheva hi tassā, evamassā puttadhītānampi vīsati vīsati dārakā ahesum, iti sā vīsuttaracatusatapputtanattaparivārā ahosi. **Abhimaṅgalasammatāti** uttamamaṅgalasammatā. **Yaññesūti** dānappadānesu. **Chāṇesūti** āvāhavivāhamaṅgalādīsū antarussavesu. **Ussavesūti** āsālhipavāraṇanakkhattādīsū mahussavesu. **Paṭhamam bhojenti** “imepi dārakā tayā samānāyukā nirogā hontū”ti āyācantā paṭhamameva bhojenti. Yepi saddhā honti pasannā, tepi bhikkhū bhojetvā tadanantaram sabbapaṭhamam tameva bhojenti. **Nādiyīti** tassā vacanam na ādiyi na gaṇhi, na vā ādaramakāsīti attho.

444-5. **Alaṃkammaniyeti** kammakkhamam kammayogganti kammaniyam, alam pariyyattam kammaniyabhāvāyāti¹ alaṃkammaniyam, tasmim alaṃkammaniye, yattha ajjhācāram karontā sakkonti tam kammam kātum, tādiseti attho. Tenevassa padabhājane vuttam “sakkā hoti methunam dhammam paṭisevitun”ti, yattha methunam dhammam sakkā hoti paṭisevitunti vuttam hoti. **Nisajjam kappeyyāti** nisajjam kareyya, nisīdeyyāti attho. Yasmā pana

1. Kammaniyam assāti (Ka)

nisīditvāva nipajjati, tenassa padabhājane ubhayampi vuttaṃ. Tattha **upanisinnoti** upagantvā nisinno. Evaṃ **upanipannopi** veditabbo. **Bhikkhu nisinneti** bhikkhumhi nisinneti attho. **Ubho vā nisinnāti** dvepi apacchā apurimaṃ nisinnā. Ettha ca kiñcāpi Pāḷiyaṃ “sotassa raho”ti āgataṃ, cakkhussa raheneva pana paricchedo veditabbo. Sacepi hi pihitakavāṭassa gabbhassa dvāre nisinno viññū puriso hoti, neva anāpattiṃ karoti. Apihitakavāṭassa pana dvāre nisinno anāpattiṃ karoti. Na kevalaṅca dvāre, antodvādasahatthepe okāse nisinno sace sacakkhuko, vikkhittopi niddāyantopi anāpattiṃ karoti. Samīpe ṭhitopi andho na karoti, cakkhumāpi nipajjitvā niddāyanto na karoti. Itthīnaṃ pana satampi anāpattiṃ na karotiyeva.

Saddheyyavacasāti saddhātabbavacanā. Sā pana yasmā ariyasāvikāva hoti, tenassa padabhājane “āgataphalā”ti-ādi vuttaṃ. Tattha āgataṃ phalaṃ assāti **āgataphalā**, paṭiladdhasotāpattiphalāti attho. **Abhisametāvinīti** paṭividdhacatusaccā. Viññātaṃ sikkhattayasāsanam etāyāti **viññātasāsanā**. **Nisajjaṃ bhikkhu paṭijānamānoti** kiñcāpi evarūpā upāsikā disvā vadati, atha kho bhikkhu nisajjaṃ paṭijānamānoyeva tiṇṇaṃ dhammānaṃ aññatarena kāretabbo, na appaṭijānamānoti attho.

Yena vā sā saddheyyavacasā upāsikā vadeyya, tena so bhikkhu kāretabboti nisajjādīsu ākāresu yena vā ākārena saddhiṃ methunadhammādīni āropetvā sā upāsikā vadeyya, paṭijānamānova tena so bhikkhu kāretabbo. Evarūpāyapi upāsikāya vacanamattena na kāretabboti attho. Kasmā? Yasmā diṭṭhaṃ nāma tathāpi hoti, aññathāpi hoti.

Tadatthajotanatthaṅca idaṃ vatthum udāharanti—Mallārānavihāre kira eko khīṇāsavatthero ekadivasam upaṭṭhākakulaṃ gantvā antoghe nisīdi, upāsikāpi sayanapallaṅkaṃ nissāya ṭhitā hoti. Atheke piṇḍacāriko dvāre ṭhito disvā “thero upāsikāya saddhiṃ ekāsane nisinno”ti saññaṃ paṭilabhitvā punappunaṃ olokesi. Theropi “ayaṃ mayi asuddhaladdhiko jāto”ti sallakkhetvā katabhattakicco vihāraṃ gantvā attano vasanaṭṭhānaṃ pavisitvā antova nisīdi. Sopi bhikkhu “theraṃ

codessāmī”ti āgantvā ukkāsivā dvāraṃ vivari. Thero tassa cittaṃ ñatvā ākāse uppatitvā kūṭāgārakaṇṇikaṃ nissāya pallaṅkena nisīdi. Sopi bhikkhu anto pavisitvā mañcaṇa heṭṭhāmañcaṇa oloketvā therāṃ apassanto uddhaṃ ullokesi, atha ākāse nisinnaṃ therāṃ disvā “bhante evaṃmahiddhikā nāma tumhe mātugāmena saddhiṃ ekāsane nisinnabhāvaṃ vadāpetha evā”ti āha. Thero “antaragharasseveso āvuso doso, ahaṃ pana taṃ saddhāpetuṃ asakkonto evamakāsim, rakkheyyāsi man”ti vatvā otarīti.

446. Ito param **sā ce evaṃ vadeyyāti**-ādi sabbaṃ paṭiññāya kāraṇākāradassanattaṃ vuttaṃ. Tattha **mātugāmassa methunaṃ dhammaṃ paṭisevantoti** mātugāmassa magge methunaṃ dhammaṃ paṭisevantoti attho. **Nisajjāya kāretabboti** nisajjaṃ paṭijānitvā methunadhammapaṭisevanāṃ appaṭijānanto methunadhammapārājikāpattiyā akāretvā nisajjāmatteṇa yaṃ āpattiṃ āpajjati, tāya kāretabbo, pācittiyāpattiyā kāretabboti attho. Etena nayena sabbacatukkesu vinicchayo veditabbo.

451. Sikkhāpadapariyosāne pana āpattānāpattiparicchedadassanattaṃ vuttasu **gamaṇaṃ paṭijānātīti**-ādīsu **gamaṇaṃ paṭijānātīti** “rahonisajjassādatthaṃ gatomhi”ti evaṃ gamaṇaṃ paṭijānāti, **nisajjanti** nisajjassādeneva nisajjaṃ paṭijānāti. **Āpattinti** tīsu aññataraṃ āpattiṃ. **Āpattiyā kāretabboti** tīsu yaṃ paṭijānāti, tāya kāretabbo. Sesametta catukke uttānādhippāyameva. Dutiyacatukke pana **gamaṇaṃ na paṭijānātīti** raho nisajjassādavasena na paṭijānāti, “salākabhaddādinā attano kammena gatomhi, sā pana mayhaṃ nisinnaṭṭhānaṃ āgatā”ti vadati. Sesamettāpi uttānādhippāyameva.

Ayaṃ pana sabbattha vinicchayo—**raho nisajjassādoti** methunadhammasannissitakilesa vuccati. Yo bhikkhu tenassādena mātugāmassa santikaṃ gantukāmo akkhiṃ añjeti, dukkaṭaṃ. Nivāsanaṃ nivāseti, kāyabandhanaṃ bandhati, cīvaram pārupati, sabbattha payoge payoge dukkaṭaṃ. Gacchati, padavāre padavāre dukkaṭaṃ. Gantvā nisīdati, dukkaṭameva. Mātugāme āgantvā

nisinnamatte pācittiyaṃ. Sace sā itthī kenaci karaṇīyena uṭṭhāyuṭṭhāya punappunaṃ nisīdati, nisajjāya nisajjāya pācittiyaṃ. Yaṃ sandhāya gato, sā na diṭṭhā, aññā āgantvā nisīdati, assāde uppanne pācittiyaṃ.

Mahāpaccariyaṃ pana “gamanakālato paṭṭhāya asuddhacittattā āpattiye vā”ti vuttaṃ. Sace sambahulā āgacchanti, mātugāmagaṇanāya pācittiyāni. Sace uṭṭhāyuṭṭhāya punappunaṃ nisīdanti, nisajjāgaṇanāya pācittiyāni.

Aniyametvā “diṭṭhadiṭṭhāya saddhiṃ rahassādaṃ kappessāmi”ti gantvā nisinnassāpi āgatāgatānaṃ vasena, punappunaṃ nisajjāvasena ca vuttanayeneva āpattiyo veditabbā. Sace suddhacittena gantvā nisinnassa santikaṃ āgantvā nisinnāya itthiyā rahassādo uppajjati, anāpatti.

Samuṭṭhānādīni paṭhamapārājikasadisānevāti.

Paṭhama-aniyatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dutiya-aniyatasikkhāpadavaṇṇanā

452. **Tena samayena Buddho Bhagavāti** Dutiya-aniyatasikkhāpadaṃ. Tattha **Bhagavatā paṭikkhittanti**-ādimhi “yaṃ eko ekāya raho paṭicchanne āsane alaṃkammaniye nisajjaṃ kappeyya, taṃ nisajjaṃ kappetuṃ paṭikkhittan”ti evaṃ sambandho veditabbo. Itarathā hi “ekassa ekāyā”ti vattabbaṃ siyā, kasmā? “Paṭikkhittan”ti vuttattā. Sāmi-atthe vā etaṃ paccattavacanaṃ veditabbaṃ.

453. **Na heva kho pana paṭicchannanti** ettha pana yampi bahi parikkhittaṃ anto vivaṭaṃ pariveṇaṅgaṇādi, tampi antogadhanti veditabbaṃ. Evarūpaṃ hi ṭhānaṃ appaṭicchanneyeva gahitanti **Mahāpaccariyaṃ** vuttaṃ. Sesāṃ paṭhamasikkhāpadanayeneva veditabbaṃ. Kevalaṇhi idha itthīpi purisopi yo koci viññū anandho abadhiro antodvādasahatthe okāse ṭhito vā nisinno vā vikkhittopi niddāyantopi anāpattiṃ karoti. Badhiro pana cakkhumāpi, andho vā abadhiropi na karoti. Pārājikāpattiṃca parihāpetvā duṭṭhullāpatti vuttāti ayaṃ viseso. Sesāṃ purimasadisameva. Ubhayatthāpi ummattaka-ādikammikānaṃ anāpatti.

Samuṭṭhānādisu idaṃ sikkhāpadaṃ tisamuṭṭhānaṃ—kāyacittato
vācācittato kāyavācācittato samuṭṭhāti, kiriyaṃ, saññāvimokkhaṃ,
sacittakaṃ, lokavajjaṃ, kāyakammaṃ vacīkammaṃ, akusalacittaṃ,
sukhamajjhattavedanāhi dvivedanaṃ. Sesāṃ uttānatthamevāti.

Dutiya-aniyatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samantapāsādikāya Vinayasamvaṇṇanāya

Aniyatavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Nissaggiyakaṇṭa

1. Cīvaravagga 1. Paṭhamakathinasikkhāpadavaṇṇanā

Timsa nissaggiyā dhammā, ye vuttā samitāvinā.

Tesaṃ dāni karissāmi¹, apubbapadavaṇṇanam.

459. Tena samayena Buddho Bhagavā Vesāliyaṃ viharati Gotamake cetiye. Tena kho pana samayena Bhagavatā bhikkhūnaṃ ticīvaraṃ anuññātaṃ hotīti ettha **ticīvaranti** antaravāsako, uttarāsaṅgo, saṅghāṭīti idaṃ cīvarattayaṃ paribhuñjitum anuññātaṃ hoti. Yattha panetaṃ anuññātaṃ, yadā ca anuññātaṃ, yena ca kāraṇena anuññātaṃ, taṃ sabbaṃ Cīvarakkhandhake **Jīvakavatthusmim**² āgatameva. **Aññeneva ticīvarena gāmaṃ pavisantīti** yena vihāre acchanti, nhānañca otaranti, tato aññena, evaṃ divase divase nava cīvarāni dhārenti.

460. **Uppannaṃ hotīti** anupaññattiyā dvāraṃ dadamānaṃ paṭilābhavasena uppannaṃ hoti, no nipphattivasena³.

Āyasmato Sāriputtassa dātukāmo hotīti āyasmā kira Ānando “Bhagavantaṃ ṭhapetvā añño evarūpo guṇavisitṭho puggalo natthī”ti guṇabahumānena āyasmantaṃ Sāriputtaṃ atimamāyati. So sadāpi manāpaṃ cīvaraṃ labhitvā rajitvā kappabindum datvā therasseva deti, purebhatte paṇītaṃ yāgukhajjakaṃ vā piṇḍapātaṃ vā labhitvāpi therasseva deti, pacchābhatte madhuphāṇitādīni labhitvāpi therasseva deti, upaṭṭhākakulehi dārake nikkhāmetvā pabbājetvāpi therassa santike upajjhaṃ gāhāpetvā sayam anusāvanakammaṃ karoti. Āyasmāpi Sāriputto “pitu kattabbakiccaṃ nāma jeṭṭhaputtassa bhāro, taṃ mayā Bhagavato kattabbaṃ kiccaṃ Ānando karoti, ahaṃ Ānandaṃ nissāya appossukko viharitum labhāmī”ti āyasmantaṃ Ānandaṃ ativiya mamāyati, sopi manāpaṃ cīvaraṃ labhitvā Ānandattherasseva detīti sabbaṃ

1. Karissāma (Si)

2. Vi 3. 377 piṭṭhe.

3. Nibbattivasena (Ka)

purimasadisameva. Evaṃ guṇabahumānena mamāyanto tadā uppannampi taṃ cīvaraṃ āyasmato Sāriputtassa dātukāmo hotīti veditabbo.

Navamaṃ vā Bhagavā divasaṃ dasamaṃ vāti ettha pana sace bhaveyya “kathaṃ thero jānāti”ti. Bahūhi kārāṇehi jānāti. Sāriputtatthero kira janapadacārikaṃ pakkamanto Ānandattheraṃ āpucchitvāva pakkamati “ahaṃ ettakena nāma kālena āgacchissāmi, etthantare Bhagavantaraṃ mā pamajjī”ti. Sace sammukhā na āpucchati, bhikkhū pesetvāpi āpucchitvāva gacchati. Sace aññattha vassaṃ vasati, ye paṭhamataraṃ bhikkhū āgacchanti, te evaṃ pahiṇāti “mama vacanena Bhagavato ca pāde sirasā vandatha, Ānandassa ca ārogyaṃ vatvā maṃ ‘asukadivase nāma āgamissatī’ti vadathā”ti. Sadā ca yathāparicchinnavaseyeve eti. Apicāyasmā Ānando anumānenapi jānāti “ettake divase Bhagavatā viyogaṃ sahanto adhivāsento āyasmā Sāriputto vasi, ito dāni paṭṭhāya asukaṃ nāma divasaṃ na atikkamissati, addhā āgamissati”ti. Yesaṃ yesaṃ hi paññā mahatī, tesāṃ tesāṃ Bhagavati pemañca gāravo ca mahā hotīti iminā nāyenaṃpi jānāti. Evaṃ bahūhi kārāṇehi jānāti. Tenāha “navamaṃ vā Bhagavā divasaṃ dasamaṃ vā”ti. Evaṃ vutte yasmā idaṃ sikkhāpadaṃ paṇṇattivajjaṃ, na lokavajjaṃ, tasmā āyasmatā Ānandena vuttasadisameva¹ paricchedaṃ karonto “**atha kho Bhagavā -pa- dhāretun**”ti. Sace pana therena addhamāso vā māso vā uddiṭṭho abhavissa, sopi Bhagavatā anuññāto assa.

462-3. **Niṭṭhitacīvarasminti** yena kenaci niṭṭhānena niṭṭhite cīvarasmim, yasmā pana taṃ cīvaraṃ karaṇenapi niṭṭhitam hoti nassanādīhipi, tasmāssa padabhājane atthamattameva dassetuṃ “bhikkhuno cīvaraṃ kataṃ vā hoti”ti-ādi vuttaṃ. Tattha **katanti** sūcikkammaṃpariyosānena kataṃ, sūcikkammaṃpariyosānaṃ nāma yaṃkiñci sūciyā kattabbaṃ pāsapaṭṭagaṇṭhikaṃpaṭṭapariyosānaṃ katvā sūciyā paṭisāmanaṃ. **Naṭṭhanti** corādīhi haṭaṃ, etampi hi karaṇapalibodhassa niṭṭhitattā niṭṭhitanti vuccati. **Vinaṭṭhanti** upacikādīhi khāyitaṃ. **Daḍḍhanti** agginā daḍḍham. **Cīvarāsā vā upacchinnāti** “asukasmim nāma

1. Vuttadivasameva (Sī, Syā)

kule cīvaram labhissāmi”ti yā cīvarāsā uppannā hoti, sā vā upacchinnā, etesampi hi karaṇapalibodhasseva niṭṭhitattā niṭṭhitabhāvo veditabbo.

Ubbhatasmim kathineti kathine ca ubbhatasmim, etena dutiyassa palibodhassa abhāvaṃ dasseti. Taṃ pana kathinaṃ yasmā aṭṭhasu vā mātikāsu ekāya antarubbhārena vā uddharīyati, tenassa niddese “aṭṭhannaṃ mātikānaṃ”ti-ādi vuttaṃ. Tattha “aṭṭhimā bhikkhave mātikā kathinassa ubbhārāya pakkamanantikā niṭṭhānantikā sanniṭṭhānantikā nāsanantikā savanantikā āsāvacchedikā sīmātikkantikā sahubbhārā”ti¹ evaṃ aṭṭha mātikāyo **Kathinakkhandhake** āgatā. Antarubbhāropi “suṇātu me bhante saṃgho, yadi saṃghassa pattakallaṃ, saṃgho kathinaṃ uddhareyya, esā ñatti. . Suṇātu me bhante saṃgho, saṃgho kathinaṃ uddharati, yassāyasmato khamati kathinassa uddhāro, so tuṇhassa. Yassa nakkhamati, so bhāseyya. . Uddhataṃ saṃghena kathinaṃ, khamati saṃghassa, tasmā tuṇhī, evametaṃ dhārayāmi”ti² evaṃ Bhikkhunīvibhaṅge āgato. Tattha yaṃ vattabbaṃ, taṃ āgataṭṭhāneyeva vaṇṇayissāma. Idha pana vuccamāne Pāḷi āharitabbā hoti, atthopi vattabbo. Vuttopi ca na suviññeyyo hoti, aṭṭhāne vuttatāya.

Dasāhaparamanti dasa ahāni paramo paricchedo assāti dasāhaparamo, taṃ dasāhaparamaṃ kālaṃ dhāretabbanti attho. Padabhājane pana atthamattameva dassetuṃ “dasāhaparamatā dhāretabban”ti vuttaṃ. Idañhi vuttaṃ hoti “**dasāhaparamanti** ettha yā dasāhaparamatā dasāhaparamabhāvo, ayaṃ ettako kālo yāva nātikkamati, tāva dhāretabban”ti.

Adhiṭṭhitavikappitesu apariyāpannattā atirekaṃ cīvaranti **atirekacīvaram**. Tenevassa padabhājane vuttaṃ “anadhiṭṭhitaṃ avikappitaṃ”ti.

Channaṃ cīvarānaṃ aññataranti khomaṃ kappāsikaṃ koseyyaṃ kambalaṃ sāṇaṃ bhaṅganti imesaṃ channaṃ cīvarānaṃ aññataraṃ. Etena cīvarassa jātiṃ dassetvā idāni pamāṇaṃ dassetuṃ “**vikappanupagaṃ pacchiman**”ti āha. Tassa pamāṇaṃ

1. Sa-ubbhārāti (Syā, Ka) Vi 3. 353 piṭṭhe passitabbaṃ.

2. Vi 2. 377 piṭṭhe.

dīghato dve vidatthiyo, tiriyaṃ vidatthi. Tatrāyaṃ Pāḷi “anujānāmi bhikkhave āyāmena aṭṭhaṅgulaṃ Sugataṅgulena caturaṅgulavitthataṃ pacchimaṃ cīvaraṃ vikappetun”ti¹.

Taṃ atikkāmayato nissaggiyaṃ pācittiyanti taṃ
yathāvuttajātippamāṇaṃ cīvaraṃ dasāhaparamaṃ kālaṃ atikkāmayato, etthantare yathā atirekacīvaraṃ na hoti, tathā akubbato nissaggiyaṃ pācittiyaṃ, taṃca cīvaraṃ nissaggiyaṃ hoti, pācittiyāpatti cassa hotīti attho. Atha vā nissajjanaṃ nissaggiyaṃ, pubbabhāge kattabbassa vinayakammassetam nāmaṃ. Nissaggiyamassa atthīti nissaggiyamiceva. Kintam? Pācittiyaṃ. Taṃ atikkāmayato sanissaggiyavinayakammaṃ² pācittiyaṃ hotīti ayamettha attho. Padabhājane pana paṭhamaṃ tāva atthavikappaṃ dassetuṃ “taṃ atikkāmayato nissaggiyaṃ hoti”ti mātikaṃ ṭhapetvā “ekādase aruṇuggamane nissaggiyaṃ hoti, nissajjitabbaṃ”ti vuttaṃ. Puna yassa ca nissajjitabbaṃ, yathā ca nissajjitabbaṃ, taṃ dassetuṃ “saṃghassa vā”ti-ādi vuttaṃ. Tattha **ekādase aruṇuggamaneti** ettha yaṃ divasaṃ cīvaraṃ uppannaṃ, tassa yo aruṇo, so uppannadivasanissito, tasmā cīvaruppādadivasena saddhiṃ ekādase aruṇuggamane nissaggiyaṃ hotīti veditabbaṃ. Sacepi bahūni ekajjhaṃ bandhitvā vā veḥetvā vā ṭhapitāni, ekāva āpatti. Abaddhāveḥhitesu vatthugaṇanāya āpattiyo.

Nissajjitvā āpatti desetabbāti kathaṃ desetabbā? Yathā **Khandhake** vuttaṃ. Kathanca tattha vuttaṃ? Evaṃ vuttaṃ “tena bhikkhave bhikkhunaṃ saṃghaṃ upasaṅkamitvā ekaṃsaṃ uttarāsaṅgaṃ karitvā vuḍḍhānaṃ bhikkhūnaṃ pāde vanditvā ukkuṭikaṃ nisīditvā añjalim paggahevā evamassa vacanīyo ‘ahaṃ bhante itthannāmaṃ āpattim āpanno, taṃ paṭidesemī’ti”³. Idha pana sace ekaṃ cīvaraṃ hoti “ekaṃ nissaggiyaṃ pācittiyaṃ”ti vattabbaṃ. Sace dve, “dve”ti vattabbaṃ. Sace bahūni, “sambahulāni”ti vattabbaṃ. Nissajjanepi sace ekaṃ, yathāpāḷimeva “idaṃ me bhante cīvaraṃ”ti vattabbaṃ. Sace dve vā bahūni vā, “imāni me bhante cīvarāni dasāhātikkantāni nissaggiyāni, imānāhaṃ saṃghassa nissajjāmi”ti vattabbaṃ. Pāḷim vattum asakkontena aññathāpi vattabbaṃ.

1. Vi 3. 412 piṭṭhe.

2. Sahanissaggiyavinayakammaṃ (Ka)

3. Vi 4. 235 piṭṭhe.

Byattena bhikkhunā paṭibaleṇa āpatti paṭiggahetabbā Khandhake vuttanayeneva paṭiggahetabbā. Evañhi tattha vuttaṃ “byattena bhikkhunā paṭibaleṇa saṃgho ñāpetabbo—

Suṇātu me bhante saṃgho, ayaṃ itthannāmo bhikkhu āpattiṃ sarati vivarati uttāniṃ karoti deseti, yadi saṃghassa pattakallaṃ, ahaṃ itthannāmassa bhikkhuno āpattiṃ paṭiggaṇheyyanti.

Tena vattabbo ‘passasī’ti. Āma passāmīti. Āyatiṃ saṃvareyyāsī”ti¹. Dvīsu pana sambahulāsu vā purimanayeneva vacanabhedo ñātabbo.

Cīvaradānēpi “saṃgho imaṃ cīvaraṃ, imāni cīvarāni”ti vatthuvaseṇa vacanabhedo vedītabbo. Gaṇassa ca puggalassa ca nissajjanēpi eseṇa nayo.

Āpattidesanāpaṭiggahaṇesu panettha ayaṃ Pāḷi—“tena bhikkhave bhikkhunā sambahule bhikkhū upasaṅkamitvā ekaṃsaṃ uttarāsaṅgaṃ katvā vuḍḍhānaṃ bhikkhūnaṃ pāde vanditvā ukkuṭikaṃ nisīditvā añjaliṃ paggaḥetvā evamassu vacanīyā ‘ahaṃ bhante itthannāmaṃ āpattiṃ āpanno, taṃ paṭidesemī’ti”. Byattena bhikkhunā paṭibaleṇa te bhikkhū ñāpetabbā—

Suṇantu me āyasmantā, ayaṃ itthannāmo bhikkhu āpattiṃ sarati vivarati uttāniṃ karoti deseti, yadāyasmantānaṃ pattakallaṃ, ahaṃ itthannāmassa bhikkhuno āpattiṃ paṭiggaṇheyyanti.

Tena vattabbo “passasī”ti. Āma passāmīti. Āyatiṃ saṃvareyyāsīti.

Tena bhikkhunā ekaṃ bhikkhuṃ upasaṅkamitvā ekaṃsaṃ uttarāsaṅgaṃ karitvā ukkuṭikaṃ nisīditvā añjaliṃ paggaḥetvā evamassa vacanīyo “ahaṃ āvuso itthannāmaṃ āpattiṃ āpanno, taṃ paṭidesemīti. Tena vattabbo ‘passasī’ti. Āma passāmīti. Āyatiṃ saṃvareyyāsī”ti².

1. Vi 4. 235 piṭṭhe.

2. Vi 4. 234 piṭṭhe.

Tattha purimanayeneva āpattiyā nāmaggaṇaṃ, vacanabhedo ca veditabbo.

Yathā ca gaṇassa nissajjane, evaṃ dvinnam nissajjanepi Pāli veditabbā. Yadi hi viseso bhaveyya, yatheva “anujānāmi bhikkhave tiṇṇannaṃ pārisuddhi-uposathaṃ kātum, evaṃca pana bhikkhave kātabbo. Byattena bhikkhunā paṭibaleṇa te bhikkhū nāpetabbā”ti-ādinā nayena “tiṇṇannaṃ pārisuddhi-uposathaṃ kātum”ti vatvā puna “anujānāmi bhikkhave dvinnam pārisuddhi-uposathaṃ kātum, evaṃca pana bhikkhave kātabbo. Therena bhikkhunā ekamsaṃ uttarāsaṅgaṃ”ti-ādinā¹ nayena visumyeva dvinnam pārisuddhi-uposatho vutto, evamidhāpi visum Pāliṃ vadeyya, yasmā pana natthi, tasmā avatvā gatoti gaṇassa vuttā Pāliyevettha Pāli.

Āpattiṭṭhaggaṇe pana ayaṃ viseso, yathā gaṇassa nissajjitvā āpattiyā desiyamānāya āpattiṭṭhaggaṇako bhikkhu ñattim ṭhapeti, evaṃ atṭhapetvā dvīsu aññatarena yathā ekapuggalo paṭiggaṇhāti, evaṃ āpatti paṭiggaṇhetabbā. Dvinnam hi ñattiṭṭhapanā nāma natthi, yadi siyā, dvinnam pārisuddhi-uposathaṃ visum na vadeyya.

Nissatṭhacīvaradānēpi yathā “imaṃ cīvaraṃ āyasmato dammī”ti eko vadati, evaṃ “imaṃ mayam cīvaraṃ āyasmato demā”ti vattum vaṭṭati. Ito garukatarāṇi hi ñattidutiyakammānipi “apaloketvā kātabbānī”ti vuttāni atthi, tesam etaṃ anulomaṃ. Nissatṭhacīvaraṃ pana dātabbameva, adātum na kabbhati, vinayakammamattañhetam. Na tam tena saṃghassa vā gaṇassa vā puggalassa vā dinnameva hotīti.

468. **Dasāhātikkante atikkantasaññī**ti dasāhaṃ atikkante cīvare “atikkantaṃ idan”ti evaṃsaññī, dasāhe vā atikkante “atikkanto dasāho”ti evaṃsaññī. **Nissaggiyaṃ pācittiyanti** na idha saññā rakkhati. Yopi² evaṃsaññī, tassapi tam cīvaraṃ nissaggiyaṃ, pācittiyāpatti ca. Sanissaggiyavinayakammaṃ vā pācittiyanti ubhopi atthavikappā yujjanti. Esa nayo sabbattha.

1. Vi 3. 167 piṭṭhe.

2. Yo hi (Sī)

Avissajjite vissajjitasaññīti kassaci adinne apariccatte “pariccattaṃ mayā”ti evaṃsaññī.

Anaṭṭhe naṭṭhasaññīti attano cīvarena saddhim bahūni aññesaṃ cīvarāni ekato ṭhapitāni corā haranti. Tatresa attano cīvare anaṭṭhe naṭṭhasaññī hoti. Esa nayo avinaṭṭhādīsupi.

Avilutteti ettha pana gabbhaṃ bhinditvā pasayhāvahāravasena avilutteti veditabbaṃ.

Anissajjitvā paribhuñjati, āpatti dukkaṭassāti sakimnivatthaṃ vā sakim pārutaṃ vā kāyato amocetvā divasampi vicarati, ekāva āpatti. Mocetvā mocetvā nivāseti vā pārupati vā, payoge payoge dukkaṭaṃ. Dunnivatthaṃ vā duppārutaṃ vā saṇṭhapentassa anāpatti. Aññassa taṃ paribhuñjatopi anāpatti, “anāpatti aññena kataṃ paṭilabhitvā paribhuñjati”ti¹ ādivacanañcettha sādhaṃ. Anatikkante atikkantasaññino, vematikassa ca dukkaṭaṃ paribhogam sandhāya vuttaṃ.

469. **Anāpatti antodasāhaṃ adhiṭṭheti, vikappeti**ti ettha pana adhiṭṭhānupagaṃ, vikappanupagañca veditabbaṃ. Tatrāyaṃ Pāḷi—atha kho bhikkhūnaṃ etadahosi “yāni tāni Bhagavatā anuññātāni ‘ticīvaran’ti vā ‘vassikasāṭikā’ti vā ‘nisīdanan’ti vā ‘paccattharaṇan’ti vā ‘kaṇḍuppaṭicchādī’ti vā ‘mukhapuñchanacoḷan’ti vā ‘parikkhāracoḷan’ti vā, sabbāni tāni adhiṭṭhātābāni nu kho, udāhu vikappetabbāni”ti. Bhagavato etamatthaṃ ārocesuṃ.

Anujānāmi bhikkhave ticīvaraṃ adhiṭṭhātuṃ, na vikappetuṃ, vassikasāṭikaṃ vassānaṃ² cātumāsaṃ adhiṭṭhātuṃ, tato paraṃvikappetuṃ, nisīdanaṃ adhiṭṭhātuṃ, na vikappetuṃ, paccattharaṇaṃ adhiṭṭhātuṃ, na vikappetuṃ, kaṇḍuppaṭicchādiṃ yāva ābādhaṃ adhiṭṭhātuṃ, tato paraṃ vikappetuṃ, mukhapuñchanacoḷaṃ adhiṭṭhātuṃ, na vikappetuṃ, parikkhāracoḷaṃ adhiṭṭhātuṃ, na vikappetunti³.

1. Vi 1. 339 piṭṭhe.

2. Vassānassa (Syā, Ka)

3. Vi 3. 411 piṭṭhe.

Tattha **ticīvaram** adhiṭṭhahantena rajitvā kappabindum datvā pamāṇayuttameva adhiṭṭhātabbam. Tassa pamāṇam ukkaṭṭhaparicchedena Sugatacīvarato ūnakam vaṭṭati, lāmakaparicchedena saṅghāṭiyā, uttarāsaṅgassa ca dīghato muṭṭhipaṇcakam, tiriyaṃ muṭṭhittikam pamāṇam vaṭṭati. Antaravāsako dīghato muṭṭhipaṇcako, tiriyaṃ dvihatthopi vaṭṭati. Pārūpanenapi hi sakkā nābhim paṭicchādetunti. Vuttappamāṇato pana atirekam, ūnakaṇca “parikkhāracoḷan”ti adhiṭṭhātabbam.

Tattha yasmā “dve cīvarassa adhiṭṭhānā kāyena vā adhiṭṭheti, vācāya vā adhiṭṭheti”ti¹ vuttam, tasmā purāṇasaṅghāṭim “imaṃ saṅghāṭim paccuddharāmī”ti paccuddharitvā navam saṅghāṭim² hatthena gahetvā “imaṃ saṅghāṭim adhiṭṭhāmī”ti cittena ābhogaṃ katvā kāyavikāram karontena kāyena adhiṭṭhātabbā. Idam **kāyena adhiṭṭhānam**, tam yena kenaci sarīravayavena aphasantassa na vaṭṭati. **Vācāya adhiṭṭhāne** pana vacībhedaṃ katvā vācāya adhiṭṭhātabbā. Tatra duvidham adhiṭṭhānam—sace hatthapāse hoti “imaṃ saṅghāṭim adhiṭṭhāmī”ti vācā bhinditabbā. Atha antogabbhe vā uparipāsāde vā sāmantavihāre vā hoti, ṭhapitaṭṭhānam sallakkhetvā “etaṃ saṅghāṭim adhiṭṭhāmī”ti vācā bhinditabbā. Esa nayo uttarāsaṅge antaravāsake ca. Nāmamattameva hi viseso. Tasmā sabbāni saṅghāṭim uttarāsaṅgam antaravāsakanti evam attano nāmeneva adhiṭṭhātabbāni. Sace adhiṭṭhahitvā ṭhapitavatthehi saṅghāṭi-ādini karoti, niṭṭhite rajane ca kappe ca “imaṃ paccuddharāmī”ti paccuddharitvā puna adhiṭṭhātabbāni. Adhiṭṭhitena pana saddhim mahantatarameva dutiyapaṭṭam vā khaṇḍam vā saṃsibbantena puna adhiṭṭhātabbameva. Same vā khuddake vā adhiṭṭhānakiccam natthi.

Ticīvaram pana parikkhāracoḷam adhiṭṭhātum vaṭṭati na vaṭṭatīti? **Mahāpadumatthero** kirāha “ticīvaram ticīvareva adhiṭṭhātabbam. Sace parikkhāracoḷadhiṭṭhānam labheyya, udositasikkhāpade parihāro niratthako bhavēyyā”ti. Evam vutte kira avasesā bhikkhū āhaṃsu “parikkhāracoḷampi Bhagavatāva adhiṭṭhātabbanti vuttam tasmā vaṭṭatī”ti. **Mahāpaccariyampi** vuttam “parikkhāracoḷam nāma pāṭekkam nidhānamukhametanti

1. Vi 5. 214 piṭṭhe.

2. Navā saṅghāṭi (Sī)

ticīvaram ‘parikkhāracoḷan’^{ti} adhiṭṭhahitvā paribhuñjitum vaṭṭati.
 Udositasikkhāpade pana ticīvaram adhiṭṭhahitvā pariharantassa parihāro
 vutto”^{ti}. Ubhatovibhaṅgabhāṇako Puṇṇavālikavāsī **Mahātissattheropi** kira
 āha “mayam pubbe mahātherānam assumha araṇṇavāsino bhikkhū
 rukkhasusirādīsū cīvaram ṭhapetvā padhānam padahanatthāya gacchanti.
 Sāmantavihāre dhammasavanatthāya gatānañca nesam sūriye uṭṭhite
 sāmaṇerā vā daharabhikkhū vā pattacīvaram gahetvā gacchanti, tasmā
 sukhaparibhogattham ticīvaram ‘parikkhāracoḷan’^{ti} adhiṭṭhātum vaṭṭatī”^{ti}.
Mahāpaccariyampi vuttam “pubbe āraṇṇikā bhikkhū abaddhasīmāyam
 dupparihāranti ticīvaram parikkhāracoḷameva adhiṭṭhahitvā
 paribhuñjimsū”^{ti}.

Vassikasāṭikā anarittappamāṇā nāmaṁ gahetvā vuttanayeneva cattāro
 vassike māse adhiṭṭhātabbā, tato param paccuddharitvā vikappetabbā.
 Vaṇṇabhedamattarattāpi cesā vaṭṭati. Dve pana na vaṭṭanti. **Nisīdanam**
 vuttanayena adhiṭṭhātabbameva, tañca kho pamāṇayuttam ekameva, dve na
 vaṭṭanti. **Paccattharaṇampi** adhiṭṭhātabbameva, tam pana mahantampi vaṭṭati,
 ekampi vaṭṭati, bahūnipi vaṭṭanti. Nīlampi pītakampi sadasampi
 pupphadasampitī sabbappakāram vaṭṭati. Sakim adhiṭṭhitam adhiṭṭhitameva
 hoti. **Kaṇḍuppaṭicchādi** yāva ābādho atthi, tāva pamāṇikā adhiṭṭhātabbā.
 Ābādhe vūpasante paccuddharitvā vikappetabbā, ekāva vaṭṭati.
Mukhapuñchanacoḷam adhiṭṭhātabbameva, yāva ekam dhovīyati, tāva aññaṁ
 paribhogatthāya icchitabbanti dve vaṭṭanti. Apare pana therā
 “nidhānamukhametaṁ bahūnipi vaṭṭanti”^{ti} vadanti. **Parikkhāracoḷe** gaṇanā
 natthi, yattakam icchati, tattakam adhiṭṭhātabbameva. **Thavikāpi**
parissāvanampi vikappanupagam pacchimacīvarappamāṇam
 “parikkhāracoḷan”^{ti} adhiṭṭhātabbameva. Bahūni ekato katvā “imāni cīvarāni
 parikkhāracoḷāni adhiṭṭhāmī”^{ti} adhiṭṭhātumpi vaṭṭatiyeva.
 Bhesajjanavakamma mātāpitu-ādīnam¹ atthāya ṭhapentenapi
 adhiṭṭhātabbameva. **Mahāpaccariyam** pana “anāpattī”^{ti} vuttam. Mañcabhisi
 pīṭhakabhisi bimbohanam pāvāro kojavoti etesu pana
 senāsanaparikkhāratthāya dinnapaccattharaṇe ca adhiṭṭhānakiccam
 natthiyeva.

Adhiṭṭhitacīvaram pana paribhuñjato katham adhiṭṭhānam vijahatī?
 Aññaṁ dānena, acchinditvā gahaṇena, vissāsaggāhena, hīnāyāvattanena,

sikkhāpaccakkhānena, kālaṃkiriyāya, liṅgaparivattanena, paccuddharaṇena, chiddabhāvenāti imehi navahi kāraṇehi vijahati. Tattha purimehi aṭṭhahi sabbacīvarāni adhiṭṭhānaṃ vijahanti, chiddabhāvena pana ticīvarasseva sabba-aṭṭhakathāsu adhiṭṭhānavijahanaṃ vuttaṃ, tañca nakhapitṭhippamāṇena chiddena. Tattha na khapitṭhippamāṇaṃ kaniṭṭhaṅgulinakhavasena veditabbaṃ, chiddaṇca vinibbiddhachiddameva. Chiddassa hi abbhantare ekatantu cepi acchinno hoti, rakkhati. Tattha saṅghāṭiyā ca uttarāsaṅgassa ca dīghantato vidatthippamāṇassa, tiriyaṇtato aṭṭhaṅgulappamāṇassa padesassa orato chiddaṃ adhiṭṭhānaṃ bhindati, parato na bhindati. Antaravāsakassa pana dīghantato vidatthippamāṇasseva tiriyaṇtato caturaṅgulappamāṇassa padesassa orato chiddaṃ adhiṭṭhānaṃ bhindati, parato na bhindati. Tasmā jāte chidde taṃ cīvaraṃ atirekacīvaraṭṭhāne tiṭṭhati, sūcikkammaṃ katvā puna adhiṭṭhātabbaṃ. **Mahāsumatthero** panāha “pamāṇacīvarassa yattha katthaci chiddaṃ adhiṭṭhānaṃ bhindati, mahantassa pana pamāṇato bahi chiddaṃ adhiṭṭhānaṃ na bhindati, antojātaṃ bhindatī”ti. **Karavīkatissatthero** āha “khuddakaṃ mahantaṃ na pamāṇaṃ, dve cīvarāni pārupantassa vāmahatthe saṅgharitvā¹ ṭhapitaṭṭhāne chiddaṃ adhiṭṭhānaṃ na bhindati, orabhāge bhindati. Antaravāsakassapi ovaṭṭikaṃ karontena saṅgharitaṭṭhāne chiddaṃ na bhindati, tato oraṃ bhindatī”ti. **Andhakatṭhakathāyaṃ** pana ticīvare **Mahāsumatthera** vādaṃ pamāṇaṃ katvā uttaripi idaṃ vuttaṃ “pacchimappamāṇaṃ adhiṭṭhānaṃ rakkhatī”ti. Parikkhāracoḷe dīghaso aṭṭhaṅgule Sugataṅgulena tiriyaṃ caturaṅgule yattha katthaci chiddaṃ adhiṭṭhānaṃ vijahati. Mahante coḷe tato parena chiddaṃ adhiṭṭhānaṃ na vijahati. Esa nayo sabbesu adhiṭṭhātabbakesu cīvaresūti.

Tattha yasmā sabbesampi adhiṭṭhātabbakacīvarānaṃ vikappanupagapacchimappamāṇato aññaṃ² pacchimappamāṇaṃ nāma natthi. Yañhi nisīdanakaṇḍuppaṭicchādivassikasāṭikānaṃ pamāṇaṃ vuttaṃ, taṃ ukkaṭṭhaṃ, tato uttari paṭisiddhattā, na pacchimaṃ, tato heṭṭhā appaṭisiddhattā. Ticīvarassāpi Sugatacīvarappamāṇato ūnakattaṃ ukkaṭṭhappamāṇameva. Pacchimaṃ pana visuṃ sutte vuttaṃ natthi. Mukhapuñchanapaccattharaṇaparikkhāracoḷānaṃ ukkaṭṭhaparicchedo natthiyeva. Vikappanupagapacchimena pana pacchimaparicchedo vutto. Tasmā yaṃ tāva

1. Saṃharitvā (Sī)

2. Ūnakaṃ aññaṃ (Syā)

Andhakatṭhakathāyaṃ “pacchimappamāṇaṃ adhiṭṭhānaṃ rakkhatī”ti vatvā tattha parikkhāraṇasseva Sugataṅgulena aṭṭhaṅgulacaturāṅgulapacchimappamāṇaṃ dassetvā itaresaṃ ticīvarādīnaṃ muṭṭhipaṇḍakādīpabhedaṃ pacchimappamāṇaṃ sandhāya “esa nayo sabbesu adhiṭṭhātabbakesu cīvaresū”ti vuttaṃ, taṃ na sameti.

Karavīkatissattheravādepi dīghantatoyeva chiddaṃ dassitaṃ, tiriyaṇtato na dassitaṃ, tasmā so aparicchinnō. **Mahāsumatthera**vāde “pamāṇacīvarassa yattha katthaci chiddaṃ adhiṭṭhānaṃ bhindati, mahantassa pana pamāṇato bahi chiddaṃ adhiṭṭhānaṃ na bhindatī”ti vuttaṃ. Idaṃ pana na vuttaṃ “idaṃ nāma pamāṇacīvaraṃ, ito uttari mahantaṃ cīvaraṃ”ti. Apicettha ticīvarādīnaṃ muṭṭhipaṇḍakādībhedaṃ pacchimappamāṇanti adhippetam. Tattha yadi pacchimappamāṇato bahi chiddaṃ adhiṭṭhānaṃ na bhindeyya, ukkatṭhapattassāpi majjhimapattassa vā omakappamāṇato bahi chiddaṃ adhiṭṭhānaṃ na bhindeyya, na ca na bhindati. Tasmā ayampi vādo aparicchinnō.

Yo panāyaṃ sabbapaṭhamo **Aṭṭhakathāvādo**, ayamevettha pamāṇaṃ. Kasmā? Paricchedasabbhāvato. Ticīvarassa hi pacchimappamāṇaṇca chiddappamāṇaṇca chiddupattidesappamāṇaṇca **sabba-aṭṭhakathāsuyeva**¹ paricchinditvā vuttaṃ, tasmā sveva vādo pamāṇaṃ. Addhā hi so Bhagavato adhippāyaṃ anugantvā vutto. Itaresu pana neva paricchedo atthi, na pubbāparaṃ sametīti.

Yo pana dubbalatṭhāne paṭhamam aggaḷam datvā pacchā dubbalatṭhānaṃ chinditvā apaneti, adhiṭṭhānaṃ na bhijjati. Maṇḍalaparivattanepi eseva nayo. Dupattassa ekasmiṃ paṭale chidde vā jāte gaḷite vā adhiṭṭhānaṃ na bhijjati. Khuddakaṃ cīvaraṃ mahantaṃ karoti, mahantaṃ vā khuddakaṃ karoti, adhiṭṭhānaṃ na bhijjati. Ubho koṭiyo majjhe karonto sace paṭhamam chinditvā pacchā ghaṭeti, adhiṭṭhānaṃ bhijjati. Atha ghaṭetvā chindati, na bhijjati. Rajakehi dhovāpetvā setam kārāpentassāpi adhiṭṭhānaṃ adhiṭṭhānamevāti. Ayaṃ tāva **antodasāham adhiṭṭheti, vikappetīti** ettha adhiṭṭhāne vinicchayo.

1. Sabbaṃ Aṭṭhakathāsuyeva (Sī)

Vikappane pana dve vikappanā sammukhāvikappanā ca parammukhāvikappanā ca. Kathaṃ **sammukhāvikappanā** hotīti? Cīvarānaṃ ekabahubhāvaṃ, sannihitāsannihitabhāvaṃca ñatvā “imaṃ cīvaranti vā, imāni cīvarānīti vā, etaṃ cīvaranti vā, etāni cīvarānīti vā tuyhaṃ vikappemī”ti vattabbaṃ, ayamekā sammukhāvikappanā. Ettāvatā nidhetuṃ vaṭṭati, paribhuñjituṃ pana vissajjetuṃ vā adhiṭṭhātuṃ vā na vaṭṭati. “Mayhaṃ santakaṃ, mayhaṃ santakāni paribhuñja vā vissajjehi vā yathāpaccayaṃ vā karohī”ti evaṃ pana vutte paccuddhāro nāma hoti. Tato pabhuti paribhogādayopi vaṭṭanti.

Aparopi nayo tatheva cīvarānaṃ ekabahubhāvaṃ, sannihitāsannihitabhāvaṃca ñatvā tasseva bhikkhuno santike “imaṃ cīvaranti vā, imāni cīvarānīti vā, etaṃ cīvaranti vā, etāni cīvarānīti vā vatvā pañcasu sahadhammikesu aññatarassa attanā¹ abhirucitassa yassa kassaci nāmaṃ gahetvā tissassa bhikkhuno vikappemīti vā, tissāya bhikkhuniyā, sikkhamānāya, tissassa sāmaṇerassa, tissāya sāmaṇeriyā vikappemī”ti vā vattabbaṃ. Ayaṃ aparāpi **sammukhāvikappanā**. Ettāvatā nidhetuṃ vaṭṭati, paribhogādisu pana ekampi na vaṭṭati. Tena pana bhikkhunā “tissassa bhikkhuno santakaṃ -pa- tissāya sāmaṇeriyā santakaṃ paribhuñja vā vissajjehi vā yathāpaccayaṃ vā karohī”ti vutte paccuddhāro nāma hoti. Tato pabhuti paribhogādayopi vaṭṭanti.

Kathaṃ **parammukhāvikappanā** hotīti? Cīvarānaṃ tatheva ekabahubhāvaṃ, sannihitāsannihitabhāvaṃca ñatvā “imaṃ cīvaranti vā, imāni cīvarānīti vā, etaṃ cīvaranti vā, etāni cīvarānīti vā vatvā tuyhaṃ vikappanattāya dammī”ti vattabbaṃ. Tena vattabbo “ko te mitto vā sandiṭṭho vā”ti². Tato itarena purimanayeneva “tisso bhikkhūti vā -pa- tissā sāmaṇerī”ti vā vattabbaṃ. Puna tena bhikkhunā “ahaṃ tissassa bhikkhuno dammīti vā -pa- tissāya sāmaṇeriyā dammī”ti vā vattabbaṃ. Ayaṃ parammukhāvikappanā. Ettāvatā nidhetuṃ vaṭṭati. Paribhogādisu pana ekampi na vaṭṭati. Tena pana bhikkhunā dutiyasammukhāvikappanāyaṃ vuttanayeneva “itthannāmassa santakaṃ paribhuñja vā vissajjehi vā yathāpaccayaṃ vā karohī”ti vutte paccuddhāro nāma hoti. Tato pabhuti paribhogādayopi vaṭṭanti.

1. Attano (Sī)

2. Sandiṭṭho vā sambhatto vāti (Syā, Ka)

Dvinnam vikappanānam kiṃ nānākaraṇam? Sammukhāvikappanāya sayam vikappetvā parena paccuddharāpeti. Parammukhāvikappanāya pareneva vikappāpetvā pareneva paccuddharāpeti, idamettha nānākaraṇam. Sace pana yassa vikappeti, so paññattikovido na hoti, na jānāti paccuddharitum¹, tam cīvaram gahetvā aññassa byattassa santikam gantvā puna vikappetvā paccuddharāpetabbaṃ. Vikappitavikappanā nāmesā vaṭṭati. Ayam “**vikappeti**”ti imasmim pade vinicchayo.

“Anujānāmi bhikkhave ticīvaram adhiṭṭhātum na vikappetun”ti-ādivacanato ca idam “vikappeti”ti avisesena vuttavacanam viruddham viya dissati, na ca viruddham Tathāgatā bhāsanti. Tasmā evamassa attho veditabbo—ticīvaram ticīvarasaṅkhepeneva pariharato adhiṭṭhātumeva anujānāmi, na vikappetum. Vassikasāṭikam pana cātumāsato param vikappetumeva, na adhiṭṭhātum. Evañca sati yo ticīvare ekena cīvarena vippavasitukāmo hoti, tassa ticīvarādhiṭṭhānam paccuddharitvā vippavāsasukhattham vikappanāya okāso dinno hoti. Dasāhātikkame ca anāpattīti. Etenupāyena sabbattha vikappanāya appaṭisiddhabhāvo veditabbo.

Vissajjēti aññassa deti. Katham pana dinnam hoti? Katham gahitam? “Imam tuyham demi dadāmi dajjāmi oṇojemi pariccajāmi vissajjāmi nissajjāmī”ti vā “itthannāmassa demi -pa- nissajjāmī”ti vā vadati, sammukhāpi parammukhāpi dinnamyeva hoti. “Tuyham gaṇhāhī”ti vutte “mayham gaṇhāmī”ti vadati, sudinnam, suggahitañca. “Tava santakam karohi, tava santakam hotu, tava santakam karissasī”ti² vutte “mama santakam karomi, mama santakam hotu, mama santakam karissāmī”ti vadati, duddinnam, duggahitañca. Neva dātā dātum jānāti, na itaro gahetum. Sace pana “tava santakam karohī”ti vutte “sādhu bhante mayham gaṇhāmī”ti gaṇhāti, suggahitam. Sace pana eko “gaṇhāhī”ti vadati, itaro “na gaṇhāmī”ti, puna so “dinnam mayā tuyham, gaṇhāhī”ti vadati, itaropi “na mayham iminā attho”ti vadati. Tato purimopi “mayā dinnam”ti dasāham atikkāmeti, pacchimopi “mayā paṭikkhittan”ti. Kassa āpattīti? Na kassaci āpatti. Yassa pana ruccati, tena adhiṭṭhahitvā paribhuñjitabbaṃ.

1. Paccuddharitvā (Ka)

2. Kārāpēhīti (Ka)

Yo pana adhiṭṭhāne vematiko, tena kiṃ kātabbāṃ? Vematikabhāvaṃ ārocetvā sace anadhiṭṭhitāṃ bhavissati, evaṃ me kappiyaṃ hotīti vatvā vuttanayeneva nissajjitabbāṃ. Na hi evaṃ jānāpetvā vinayakammaṃ karontassa musāvādo hoti. Keci pana “ekena bhikkhunā vissāsaṃ gahetvā puna dinnāṃ vaṭṭati”ti vadanti. Taṃ na yujjati. Na hi tassetāṃ vinayakammaṃ, nāpi taṃ ettakena aññaṃ vatthu hoti.

Nassatīti—ādi uttānatthameva. **Yo na dadeyya, āpatti dukkaṭassāti** ettha “mayhaṃ dinnāṃ iminā”ti imāya saññāya na dentassa dukkaṭaṃ. Tassa santakabhāvaṃ pana ñatvā lesena acchindanto bhaṇḍaṃ agghāpetvā kāretabboti.

Samuṭṭhānādīsu idaṃ sikkhāpadaṃ kathinasamuṭṭhānaṃ nāma—kāyavācāto ca kāyavācācittato ca samuṭṭhāti, anadhiṭṭhānena ca avikappanena ca āpajjanato akiriyaṃ, saññāya abhāvepi na muccati, ajānantopi āpajjatīti nosaññāvimokkhaṃ, acittakaṃ, paṇṇattivajjaṃ, kāyakammaṃ vacīkammaṃ, ticittaṃ, tivedananti.

Paṭhamakathinasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Uddositasikkhāpadavaṇṇanā

471. **Tena samayena Buddho Bhagavāti** Uddositasikkhāpadaṃ¹. Tattha **santaruttarenāti antaranti** antaravāsako vuccati. **Uttaranti** uttarāsaṅgo, saha antarena uttaraṃ santaruttaraṃ, tena santaruttarena, saha antaravāsakena uttarāsaṅgenāti attho. **Kaṇṇakitānī**ti sedena phuṭṭhokāsesu sañjātakāḷasetamaṇḍalāni. **Addasa kho āyasmā Ānando senāsanacārikaṃ āhiṇḍantoti** thero kira Bhagavati divā paṭisallānatthāya Gandhakuṭiṃ pavitṭhe taṃ okāsaṃ labhitvā dunnikkhittāni dārubhaṇḍamattikābhaṇḍāni paṭisāmento asammaṭṭhatṭhānaṃ sammajjanto gilānehi bhikkhūhi saddhiṃ paṭisanthāraṃ karonto tesāṃ

1. Uddositasikkhāpadaṃ (Sī, Syā)

bhikkhūnaṃ senāsanaṭṭhānaṃ sampatto addasa. Tena vuttaṃ “addasa kho āyasmā Ānando senāsanacārikaṃ āhiṇḍanto”ti.

473. **Avippavāsasammutiṃ dātunti** avippavāse sammuti avippavāsasammuti, avippavāsāya vā sammuti avippavāsasammuti. Ko panettha ānisaṃso? Yena cīvarena vippavasati, taṃ nissaggiyaṃ na hoti, āpattiṃca nāpajjati. Kittakaṃ kālāṃ? **Mahāsumatthero** tāva āha “yāva rogo na vūpasamati, vūpasante pana roge sīghaṃ cīvaraṭṭhānaṃ āgantabban”ti. **Mahāpadumatthero** āha “sīghaṃ āgacchato rogo paṭikuppeyya, tasmā saṅikaṃ āgantabbaṃ. Yato paṭṭhāya hi satthaṃ vā pariyesati, ‘gacchāmi’ti ābhogaṃ vā karoti, tato paṭṭhāya vaṭṭati. ‘Na dāni gamissāmi’ti evaṃ pana dhuranikkhepaṃ karontena paccuddharitabbaṃ, atirekacīvaraṭṭhāne ṭhassati”ti. Sace panassa rogo paṭikuppati, kiṃ kātābbanti? **Phussadevatthero** tāva āha “sace soyeva rogo paṭikuppati, sā eva sammuti, puna sammutidānakiccaṃ natthi. Athañño kuppati, puna dātābbā sammuti”ti. **Upatissatthero** āha “so vā rogo hotu, añño vā, puna sammutidānakiccaṃ natthi”ti.

475-6. **Niṭṭhitacīvarasmim bhikkhunāti** idha pana purimasikkhāpade viya atthaṃ aggahetvā niṭṭhite cīvarasmim bhikkhunoti evaṃ sāmivasena karaṇavacanassa attho veditabbo. Karaṇavasena hi bhikkhunā idaṃ nāma kātābbanti natthi. Sāmivasena pana bhikkhuno cīvarasmim niṭṭhite, kathine ca ubbhate evaṃ chinnapalibodho ekarattampi ce bhikkhu ticīvarena vippavaseyyāti evaṃ attho yujjati. Tattha **ticīvarenāti** adhiṭṭhitesu tīsu cīvaresu yena kenaci. Ekena vippavutthopi hi ticīvarena vippavuttho hoti paṭisiddhapariyāpannena vippavutthattā. Tenevassa padabhājane “saṅghāṭiyā vā”ti-ādi vuttaṃ. **Vippavaseyyāti** vippayutto vaseyya.

477-8. **Gāmo ekūpacāro**ti-ādi avippavāsakkaṇḍavavattāpanatthaṃ vuttaṃ. Tato paraṃ yathākkamena tāneva pannarasa mātikāpadāni vitthārento “**gāmo ekūpacāro nāmā**”ti-ādimāha. Tattha **ekakulassa gāmoti** ekassa rañño vā bhojakassa vā gāmo. **Parikkhittoti**

yena kenaci pākārena vā vatiyā vā¹ parikhāya vā parikkhitto. Ettāvatā ekakulagāmassa ekūpacārātā dassitā. **Antogāme vatthabbanti** evarūpe gāme cīvaram nikkhipitvā gāmabbhantare yathārucite ṭhāne aruṇam uṭṭhāpetum vaṭṭati. **Aparikkhittoti** iminā tasseva gāmassa nānūpacārātā dassitā. Evarūpe gāme yasmim ghare cīvaram nikkhittam, tattha vatthabban. **Hatthapāsā vā na vijahitabbanti** atha vā tam gharam samantato hatthapāsā na vijahitabban, addhateyyaratanappamāṇappadesā uddham na vijahitabbanti vuttam hoti. Addhateyyaratanabbhantare pana vatthum vaṭṭati. Tam pamāṇam atikkamitvā sacepi iddhimā bhikkhu ākāse aruṇam uṭṭhāpeti, nissaggiyameva hoti. Ettha ca **yasmim ghareti** gharaparichedo “ekakulassa nivesanam hoti”ti-ādina² lakkhaṇena veditabbo.

479. **Nānakulassa gāmoti** nānārājūnam vā bhojakānam vā gāmo Vesālīkusinārādisadiso. **Parikkhittoti** iminā nānakulagāmassa ekūpacārātā dassitā. **Sabhāye vā dvāramūle vāti** ettha sabhāyanti liṅgabyattayena sabhā vuttā. **Dvāramūleti** nagaradvārassa samīpe. Idam vuttam hoti—evarūpe gāme yasmim ghare cīvaram nikkhittam, tattha vā vatthabban. Tattha saddasaṅghaṭṭanena vā janasambādhena vā vasitum asakkontena sabhāye vā vatthabban nagaradvāramūle vā. Tatrapi vasitum asakkontena yattha katthaci phāsukaṭṭhāne vasitvā anto-aruṇe āgama tesamyeva sabhāyadvāramūlānam hatthapāsā vā na vijahitabban. Gharassa pana cīvarassa vā hatthapāse vattabbameva natthi.

Sabhāyam gacchantena hatthapāse cīvaram nikkhipitvāti sace ghare aṭṭhapetvā “sabhāye ṭhapessāmī”ti sabhāyam gacchati, tena sabhāyam gacchantena, hatthapāse hattham pasāretvā “handimam cīvaram ṭhapemī”ti³ evam nikkhepasukhe hatthapāsagate kismiñci āpaṇe cīvaram nikkhipitvā purimanayeneva sabhāye vā vatthabban dvāramūle vā, hatthapāsā vā na vijahitabban.

Tatrāyam vinicchayo—**Phussadevatthero** tāva āha “cīvarahatthapāse vasitabban natthi, yattha katthaci vīthihatthapāsepi sabhāyahatthapāsepi

1. Vatiyā vā sākāya vā (Ka)

2. Vi 1. 300 piṭṭhe.

3. Ṭhaphēti (Sī, Ka)

dvārahatthapāsepi vasitum vaṭṭati”ti. **Upatissatthero** panāha “nagarassa bahūnipi dvārāni honti bahūnipi sabhāyāni, tasmā sabbattha na vaṭṭati. Yassā pana vīthiyā cīvaram̐ ṭhapitam̐, yaṁ tassā sammukhaṭṭhāne sabhāyañca dvārañca, tassa sabhāyassa ca dvārassa ca hatthapāsā na vijahitabbam̐. Evañhi sati sakkā cīvarassa pavatti jānitun”ti. Sabhāyam̐ pana gacchantena yassa āpaṇikassa hatthe nikkhittam̐, sace so tam̐ cīvaram̐ atiharitvā ghare nikkhipati, vīthihatthapāso na rakkhati, gharassa hatthapāse vatthabbam̐. Sace mahantaṁ gharam̐ hoti, dve vīthiyo pharitvā ṭhitam̐, purato vā pacchato vā hatthapāseyeva aruṇam̐ uṭṭhāpetabbam̐. Sabhāye nikkhipitvā pana sabhāye vā tassa sammukhe nagaradvāramūle vā tesam̐yeva hatthapāse vā aruṇam̐ uṭṭhāpetabbam̐.

Aparikkhittoti-iminā tasseva gāmassa nānūpacārātā dassitā. Etenevūpāyena sabbattha ekūpacārātā ca nānūpacārātā ca veditabbā. Pāḷiyam̐ pana “gāmo ekūpacāro nāmā”ti evaṁ ādimhi, “ajjhokāso ekūpacāro nāmā”ti evaṁ ante ca ekameva mātikāpadaṁ uddharitvā padabhājanam̐ vitthāritam̐. Tasmā tasseva padassānusārena sabbattha parikkhepādivasena ekūpacārātā ca nānūpacārātā ca veditabbā.

480-1. Nivesanādīsu **ovarakāti** gabbhānam̐yevetaṁ pariyāyavacanam̐. **Hatthapāsā vāti** gabbhassa hatthapāsā. **Dvāramūle vāti** sabbesaṁ sādharmaṇe gharadvāramūle. **Hatthapāsā vāti** gabbhassa vā gharadvāramūlassa vā hatthapāsā.

482-7. **Udositoti** yānādīnam̐ bhaṇḍānam̐ sālā. Ito paṭṭhāya ca nivesane vuttanayeneva vinicchayo veditabbo. **Aṭṭoti** paṭirājādipaṭibāhanattham̐ iṭṭhakāhi kato bahalabhittiko catupañcabhūmiko patissayaviseso. **Māloti** ekakūṭasaṅgahito caturassapāsādo. **Pāsādoti** dīghapāsādo. **Hammiyanti** muṇḍacchadanapāsādo.

489. **Sattabbhantarāti**-ettha ekaṁ abbhantaram̐ aṭṭhavīsatihattham̐ hoti. Sace sattho gacchanto gāmam̐ vā nadim̐ vā pariyādiyitvā tiṭṭhati, antopaviṭṭhena saddhim̐ ekābaddho hutvā oraṇca pāraṇca pharitvā ṭhito hoti, satthaparihārova labbhati. Atha gāme vā nadiyā vā pariyāpanno hoti

antopaviṭṭho, gāmaparihāro ceva nadīparihāro ca labbhati. Sace vihārasīmaṃ atikkamitvā tiṭṭhati, antosīmāya ca cīvaram hoti, vihāram gantvā vasitabbaṃ. Sace bahisīmāya cīvaram hoti, satthasamīpeyeva vasitabbaṃ. Sace gacchanto sakaṭe vā bhagge, goṇe vā naṭṭhe antarā chijjati, yasmim koṭṭhāse cīvaram, tattha vasitabbaṃ.

490. Ekakulassa khette hatthapāso nāma cīvarahatthapāsoyeva. Nānakulassa khette hatthapāso nāma khetadvārassa hatthapāso. Aparikkhitte cīvarasseva hatthapāso.

491-4. **Dhaññaakaraṇanti** khalaṃ vuccati. **Ārāmoti** pupphārāmo vā phalārāmo vā, dvīsupi khette vuttasadisova vinicchayo. **Vihāro** nivesanasadiso. Rukkhamūle **antochāyāyanti** chāyāya phuṭṭhokāsassa anto eva. Virāṣasākhassa pana rukkhassa ātapena phuṭṭhokāse ṭhapitaṃ nissaggiyameva hoti. Tasmā tādisassa sākhaṇḍāyāya vā khandhacchāyāya vā ṭhapetabbaṃ. Sace sākhaṇḍāya vā viṭape vā ṭhapeti, upari aññaṣākhaṇḍāyāya phuṭṭhokāseyeva ṭhapetabbaṃ. Khuḍḍarukkhassa chāyā dūraṃ gacchati, chāyāya gataṭṭhāne ṭhapetuṃ vaṭṭatiyeva. Idhāpi hatthapāso cīvarahatthapāsoyeva.

Agāmake araṇṇeti agāmakam nāma araṇṇaṃ viñjhāṭavī-ādīsu vā samuddamajjhe vā macchabandhānaṃ agamanapathe dīpakesu labbhati. **Samantā sattabbhantarā**ti majjhe ṭhitassa samantā sabbadisāsu sattabbhantarā, vinibbedhena cuddasa honti. Majjhe nisinnā puratthimāya vā pacchimāya vā disāya pariyaṇṭe ṭhapitacīvaram rakkhati. Sace pana aruṇuggamanasamaye kesaggamattampi puratthimaṃ disaṃ gacchati, pacchimāya disāya cīvaram nissaggiyaṃ hoti. Esa nayo itarasmiṃ. Uposathakāle pana parisapariyaṇṭe nisinnabhikkhuto paṭṭhāya sattabbhantarasīmā sodhetabbā. Yattakam bhikkhusaṃgho vaḍḍhati, sīmāpi tattakam vaḍḍhati.

495. **Anissajjitvā paribhuñjati, āpatti dukkaṭassā**ti ettha sace padhāniko bhikkhu sabbarattim padhāmanayūñjitvā paccūsasamaye “nhāyissāmī”ti tīṇipi cīvarāni tīre ṭhapetvā nadim otarati, nhāyantasseva cassa aruṇaṃ uṭṭhahati, kim kātabbaṃ. So hi yadi uttaritvā cīvaram nivāseti,

nissaggiyacīvarāṃ anissajjitvā paribhuñjanapaccayā dukkaṭaṃ āpajjati. Atha naggo gacchati, evampi dukkaṭaṃ āpajjatīti. Na āpajjati. So hi yāva aññaṃ bhikkhuṃ disvā vinayakammaṃ na karoti, tāva tesāṃ cīvarānaṃ aparibhogārahattā naṭṭhacīvaraṭṭhāne ṭhito hoti. Naṭṭhacīvarassa ca akappiyaṃ nāma natthi. Tasmā ekaṃ nivāsetvā dve hatthena gahetvā vihāraṃ gantvā vinayakammaṃ kātabbāṃ. Sace dūre vihāro hoti. Antarāmagge manussā sañcaranti. Ekaṃ nivāsetvā ekaṃ pārupitvā ekaṃ aṃsakūṭe ṭhapetvā gantabbāṃ. Sace vihāre sabhāgabhikkhū na passati, bhikkhācāraṃ gatā honti. Saṅghāṭiṃ bahigāme ṭhapetvā santaruttarena āsanasālaṃ gantvā vinayakammaṃ kātabbāṃ. Sace bahigāme corabhayaṃ hoti, pārupitvā gantabbāṃ. Sace āsanasālā sambādhaṃ hoti janākiṇṇā, na sakkā ekamante cīvaraṃ apanetvā vinayakammaṃ kātuṃ, ekaṃ bhikkhuṃ ādāya bahigāmaṃ gantvā vinayakammaṃ katvā cīvarāni paribhuñjitabbāni.

Sace bhikkhū daharānaṃ hatthe pattacīvaraṃ datvā maggaṃ gacchantā pacchime yāme sayitukāmā honti, attano attano cīvaraṃ hatthapāse katvāva sayitabbāṃ. Sace gacchantānaṃyeva asampattesu daharesu aruṇaṃ uggacchati, cīvaraṃ nissaggiyaṃ hoti, nissayo pana na paṭippassambhati. Daharānampi purato gacchantānaṃ thesesu asampattesu eseva nayo. Maggaṃ virajjhivā araṇṇe aññaṃaṇṇaṃ apassantesupi eseva nayo. Sace pana daharā “mayāṃ bhante muhuttaṃ sayitvā asukasmiṃ nāma okāse tumhe sampāpuṇissāmā”ti vatvā yāva aruṇuggamanā sayanti, cīvaraṇca nissaggiyaṃ hoti nissayo ca paṭippassambhati. Dahare uyyojetvā thesesu sayantesupi eseva nayo. Dvedhāpathaṃ disvā therā “ayaṃ maggo”, daharā “ayaṃ maggo”ti vatvā aññaṃaṇṇassa vacanaṃ aggahetvā gatā, saha aruṇuggamanā cīvarāni ca nissaggiyāni honti, nissayo ca paṭippassambhati. Sace daharā maggato okkamma “anto-aruṇeyeva nivattissāmā”ti bhesajjatthāya gāmaṃ pavisitvā āgacchanti. Asampattānaṃyeva ca tesāṃ aruṇo uggacchati, cīvarāni nissaggiyāni honti, nissayo pana na paṭippassambhati. Sace pana dhenubhayena vā sunakhabhayena vā “muhuttaṃ ṭhatvā gamissāmā”ti ṭhatvā vā nisīditvā vā gacchanti, antarā aruṇe uggate cīvarāni nissaggiyāni honti, nissayo ca paṭippassambhati. Sace “anto-aruṇeyeva āgamissāmā”ti

antosīmāyaṃ gāmaṃ pavittihānaṃ antarā aruṇo uggacchati, neva cīvarāni nissaggiyāni honti, na nissayo paṭippassambhati. Sace pana “vibhāyatu tāvā”ti nisīdanti, aruṇo uggatepi na cīvarāni nissaggiyāni honti, nissayo pana paṭippassambhati. Yepi “anto-arūṇeyeva āgamiṣṣāma”ti sāmantavihāraṃ dhammasavanatthāya sa-ussāhā gacchanti, antarāmaggeyeva ca nesam aruṇo uggacchati, cīvarāni nissaggiyāni honti, nissayo pana na paṭippassambhati. Sace dhammagāravena “yāva pariyoṣānaṃ sutvāva gamiṣṣāma”ti nisīdanti, saha aruṇassuggamanā cīvarānipi nissaggiyāni honti, nissayopi paṭippassambhati.

Therena daharaṃ cīvaradhovanatthāya gāmaṃ pesentena attano cīvaraṃ paccuddharitvāva dātabbaṃ. Daharassāpi cīvaraṃ paccuddharāpetvā ṭhapetabbaṃ. Sace assatiyā gacchati, attano cīvaraṃ paccuddharitvā daharassa cīvaraṃ vissāsenā gahetvā ṭhapetabbaṃ. Sace thero nassarati, daharo eva sarati, daharena attano cīvaraṃ paccuddharitvā therassa cīvaraṃ vissāsenā gahetvā gantvā vattabbo “bhante tumhākaṃ cīvaraṃ adhiṭṭhahitvā paribhuñjathā”ti. Attanopi cīvaraṃ adhiṭṭhātabbaṃ. Evaṃ ekassa satiṃyāpi āpattimokkho hotīti. Sesam uttānatthameva.

Samuṭṭhānādīsu paṭhamakathinasikkhāpade anadhiṭṭhānaṃ avikappanañca akiriyaṃ, idha apaccuddharaṇaṃ, ayameva viseso. Sesam sabbattha vuttanayamevāti.

Udositasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tatiyakathinasikkhāpadavaṇṇanā

397. **Tena samayenāti** Tatiyakathinasikkhāpadaṃ. Tattha **ussāpetvā punappunaṃ vimajjati**ti “valīsu naṭṭhāsu idaṃ mahantaṃ bhavissati”ti maññaṃ udakena siñcitvā pādehi akkamitvā hatthehi ussāpetvā ukkhipitvā piṭṭhiyaṃ ghaṃsati, taṃ ātape sukkhaṃ paṭhamappamaṇameva hoti. So punapi tathā karoti. Tena vuttaṃ “ussāpetvā punappunaṃ vimajjati”ti. Taṃ evaṃ kilamantaṃ Bhagavā Gandhakuṭiyaṃ nisinnova disvā nikkhamitvā senāsanacārikaṃ āhiṇḍanto viya tattha agamāsī. Tena vuttaṃ “addasa kho Bhagavā”ti-ādi.

500. **Ekādasamāseti** ekaṃ pacchimakattikamāsaṃ ṭhapetvā sese ekādasamāse. **Sattamāseti** kattikamāsaṃ hemantike ca cattāroti pañcamāse ṭhapetvā sese sattamāse. **Kālepi ādissa dinnanti** saṃghassa vā “idaṃ akālacīvaran”ti uddisitvā dinnam, ekapuggalassa vā “idaṃ tuyham dammi”ti dinnam.

Samghato vāti attano pattabhāgavasena saṃghato vā uppajjeyya. **Gaṇato vāti** idaṃ suttantikagaṇassa dema, idaṃ ābhidhammikagaṇassāti evaṃ gaṇassa denti. Tato attano pattabhāgavasena gaṇato vā uppajjeyya.

No cassa pāripūrīti no ce pāripūrī bhaveyya, yattakena kariyamānaṃ adhiṭṭhānacīvaraṃ pahoti, tañce cīvaraṃ tattakaṃ na bhaveyya, ūnakaṃ bhaveyyāti attho.

Paccāsā hoti saṃghato vāti—ādīsu asukadivasam nāma saṃgho cīvarāni labhissati, gaṇo labhissati, tato me cīvaraṃ uppajjissatīti evaṃ saṃghato vā gaṇato vā paccāsā hoti. Nātakehi me cīvaratthāya pesitaṃ. Mittehi pesitaṃ, te āgatā¹ cīvare dassantīti evaṃ nātito vā mittato vā paccāsā hoti.

Paṃsukūlaṃ vāti ettha pana paṃsukūlaṃ vā lacchāmīti evaṃ paccāsā hotīti yojetabbari. **Attano vā dhanenāti** attano kappāsasuttādinā dhanena asukadivasam nāma lacchāmīti evaṃ vā paccāsā hotīti attho.

Tato ce uttari nikkhipeyya satiyāpi paccāsāyāti māsaparamato ce uttari nikkhipeyya, nissaggiyaṃ pācittiyanti attho. Evaṃ pana avatvā yasmā antarā uppajjamāne paccāsācīvare mūlacīvarassa uppannadivasato yāva vīsatiṃ divaso, tāva uppannam paccāsācīvaraṃ mūlacīvaraṃ attano gatiṃ karoti. Tato uddham mūlacīvaraṃ paccāsācīvaraṃ attano gatiṃ karoti. Tasmā taṃ visesaṃ dassetuṃ “tadahuppanne mūlacīvare”ti—ādinā nayena padabhājanaṃ vuttaṃ. Taṃ uttānatthameva.

Visabhāge uppanne mūlacīvareti yadi mūlacīvaraṃ saṇhaṃ, paccāsācīvaraṃ thūlaṃ, na sakkā yojetuṃ. Rattiyo ca sesā honti, na tāva māso

1. Te āgate (Ka)

pūراتي, na akāmā niggaḥena cīvaram kāretabbaṃ. Aññaṃ paccāsācīvaram labhitvāyeva kālabbhantare kāretabbaṃ. Paccāsācīvarampi parikkhāracoḷaṃ adhiṭṭhātabbaṃ. Atha mūlacīvaram thulaṃ hoti, paccāsācīvaram saṇhaṃ, mūlacīvaram parikkhāracoḷaṃ adhiṭṭhahitvā paccāsācīvameva mūlacīvaram katvā ṭhapetabbaṃ. Taṃ puna māsaparihāraṃ labhati. Etenupāyena yāva icchatī, tāva aññaṃaññaṃ mūlacīvaram katvā ṭhapetum vaṭṭatīti. Sesaṃ uttānameva.

Samuṭṭhānādīni paṭhamakathinasadisānevāti.

Tatīyakathinasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Purāṇacīvarasikkhāpadavaṇṇanā

503-5. **Tena samayenāti** Purāṇacīvarasikkhāpadaṃ. Tattha **yāva sattamā pitāmahayugāti** pitupitā pitāmaho, pitāmahassa yugaṃ pitāmahayugaṃ. Yuganti āyuppaṃaṇaṃ vuccati. Abhiḷāpamattameva cetāṃ. Atthato pana pitāmahoyeva pitāmahayugaṃ. Tato uddhaṃ sabbepi pubbapurisā pitāmahaggaṇeneva gahitā. Evaṃ yāva sattamo puriso, tāva yā asambaddhā, sā yāva sattamā pitāmahayugā asambaddhāti vuccati. Desanāmukhameva cetāṃ. “Mātito vā pitito vā”tivacanato pana pitāmahayugampi pitāmahiyaugampi mātāmahayugampi mātāmahiyaugampi tesāṃ bhātubhaginībhāḡineyyaputtapaputtādayopi sabbe idha saṅgahitā evāti veditabbā.

Tatrāyaṃ vitthāranayo—pitā pitupitā tassa pitā tassāpi pitāti evaṃ yāva sattamā yugā, pitā pitumātā tassā pitā ca mātā ca bhātā ca bhaginī ca puttā ca dhītaro cāti evampi uddhaṇca adho ca yāva sattamā yugā, pitā pitubhātā pitubhaginī pituputtā pitudhītaro tesampi puttadhītuparamparāti evampi yāva sattamā yugā, mātā mātumātā tassā mātā tassāpi mātāti evaṃ yāva sattamā yugā, mātā mātupitā tassa mātā ca pitā ca bhātā ca bhaginī ca puttā ca dhītaro cāti evampi uddhaṇca adho ca yāva sattamā yugā, mātā mātubhātā mātubhaginī mātuputtā mātudhītaro tesampi

puttadhītuparamparāti evampi yāva sattamā yugā neva mātusambandhena na pītusambandhena sambaddhā, ayaṃ **aññātikā nāma**.

Ubhato saṃgheti bhikkhunisaṃghe ñatticatutthēna, bhikkhusaṃghe ñatticatutthēnāti aṭṭhavācīkavinayakammena upasampannā.

Sakiṃ nivatthampi sakiṃ pārutampīti rajitvā kappam katvā ekavārampi nivattham vā pārutam vā antamaso paribhogasīsenā amse vā matthake vā katvā maggam gato hoti, ussīsakam vā katvā nipanno hoti, etampi purāṇacīvameva. Sace pana paccattharaṇassa heṭṭhā katvā nipajjati. Hatthehi vā ukkhipitvā ākāse vitānam katvā sīsenā aphasanto gacchati, ayaṃ paribhogo nāma na hotīti **Kurundiyam** vuttam.

Dhotam nissaggiyanti ettha evam āṇattā bhikkhunī dhovanatthāya uddhanam sajjeti, dārūni samharati, aggam karoti, udakam āharati, yāva nam dhovitvā ukkhipati, tāva bhikkhuniyā payoge payoge bhikkhussa dukkaṭam. Dhovitvā ukkhittamatte nissaggiyam hoti. Sace duddhotanti maññamānā puna siṅcati vā dhovati vā, yāva niṭṭhānam na gacchati, tāva payoge payoge dukkaṭam. Esa nayo rajanākoṭanesu. Rajanadoṇiyañhi rajanam ākiritvā yāva sakiṃ cīvaram rajati, tato pubbe yamkiñci rajanatthāya karoti, pacchā vā paṭirajati, sabbattha payoge payoge bhikkhussa dukkaṭam. Evam ākoṭanepi payogo vedītabbo.

506. **Aññātikāya aññātikasaññī purāṇacīvaram dhovāpetīti** no cepi “imam dhovā”ti vadati, atha kho dhovanatthāya kāyavikāram katvā hatthēna vā hatthe deti, pādamūle vā ṭhapeti, upari vā khipati, sikkhamānāsāmaṇerīsāmaṇera-upāsakatitthiyādīnam vā hatthe peseti, nadītīthe dhovantiyā upacāre vā khipati antodvādasahatthe okāse ṭhatvā¹, dhovāpitamyeva hoti. Sace pana upacāram muñcitvā orato ṭhapeti, sā ce dhovitvā āneti, anāpatti. Sikkhamānāya vā sāmaṇeriyā vā upāsikāya vā hatthe dhovanatthāya deti, sā ce upasampajjitvā dhovati, āpattiyeva. Upāsakassa hatthe deti, so ce liṅge parivatte bhikkhunīsu pabbajitvā upasampajjitvā

1. Okāse ṭhatvā dhovāpitam (Sī)

dhovati, āpattiyeva. Sāmaṇerassa vā bhikkhussa vā hatthe dinnepi liṅgaparivattane eśeva nayo.

Dhovāpeti rajāpetiti-ādīsu ekena vatthunā nissaggiyaṃ, dutiyena dukkaṭaṃ. Tīṇipi kārāpentassa ekena nissaggiyaṃ, sesehi dve dukkaṭāni. Yasmā panetāni dhovanādīni paṭipāṭiyā vā uppaṭipāṭiyā vā kārentassa mokkho natthi, tasmā ettha tīṇi catukkāni vuttāni. Sacepi hi “īmaṃ cīvaraṃ rajitvā dhovitvā ānehi”ti vutte sā bhikkhunī paṭhamāṃ dhovitvā pacchā rajati, nissaggiyena dukkaṭameva. Evaṃ sabbesu viparītavacanesu nayo netabbo. Sace pana “dhovitvā ānehi”ti vuttā dhovati ceva rajati ca, dhovāpanapaccayā eva āpatti, rajane anāpatti. Evaṃ sabbattha vuttādhikakaraṇe “avuttā dhovati”ti iminā lakkhaṇena anāpatti veditabbā. “Imasmiṃ cīvare yaṃ kātabbāṃ, sabbāṃ taṃ tuyhaṃ bhāro”ti vadanto pana ekavācāya sambahulā āpattiyo āpajjati.

Aññātikāya vematiko, aññātikāya ñātikasaññiti imānipi padāni vuttānamyeva tiṇṇaṃ catukkānaṃ vasena vitthārato veditabbāni.

Ekato upasampannāyāti bhikkhunīnaṃ santike upasampannāya dhovāpentassa dukkaṭaṃ. Bhikkhūnaṃ santike upasampannāya pana yathāvatthukameva. Bhikkhūnaṃ santike upasampannā nāma pañcasatā sākiyāniyo.

507. **Avuttā dhovatī**ti uddesāya vā ovādāya vā āgatā kilinnaṃ cīvaraṃ disvā ṭhapitaṭṭhānato gahetvā vā, “detha ayya dhovissāmī”ti āharāpetvā vā dhovati ceva rajati ca ākoṭeti ca, ayaṃ avuttā dhovati nāma. Yāpi “īmaṃ cīvaraṃ dhovā”ti daharaṃ vā sāmaṇeraṃ vā āṇāpentassa bhikkhuno sutvā “āharathayya ahaṃ dhovissāmī”ti dhovati, tāvakālikaṃ vā gahetvā dhovitvā rajitvā deti, ayampi avuttā dhovati nāma.

Aññaṃ parikkhāraṇti upāhanatthavika pattatthavika aṃsabaddhaka kāyabandhanamañcapīṭhabhisitaṭṭikādim¹ yaṃkiñci dhovāpeti, anāpatti. Sesamettha uttānatthameva.

1. Mañcapīṭhataṭṭikādi (Sī)

Samuṭṭhānādisu pana idaṃ sikkhāpadaṃ chasamuṭṭhānaṃ, kiriyaṃ, nosaññāvimokkhaṃ, acittakaṃ, paṇṇattivajjaṃ, kāyakammaṃ vacīkammaṃ, ticittaṃ, tivedananti.

Purāṇacīvarasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Cīvarapaṭiggahaṇasikkhāpadavaṇṇanā

508. **Tena samayenāti** Cīvarapaṭiggahaṇasikkhāpadaṃ. Tattha **piṇḍapātapaṭikkantāti** piṇḍapātato paṭikkantā. **Yena Andhavanaṃ tenupasaṅkamīti** apaññatte sikkhāpade yena Andhavanaṃ tenupasaṅkami. **Katakammāti** katacorikakammā, sandhicchedanādīhi parabhaṇḍaṃ haritāti vuttaṃ hoti. **Coragāmaṇikoti** corajeṭṭhako. So kira pubbe theriṃ jānāti, tasmā corānaṃ purato gacchanto disvā “etto mā gacchatha, sabbe ito ethā”ti te gahetvā aññena maggena agamāsi. **Samādhimhā vuṭṭhahitvāti** therī kira paricchinnavelāyaṃyeva samādhimhā vuṭṭhahi. Sopi tasmimyeva khaṇe evaṃ avaca, tasmā sā assosi. Sutvā ca “natthi dāni añño ettha samaṇo vā brāhmaṇo vā aññatra mayā”ti taṃ maṃsaṃ aggahesi. Tena vuttaṃ “atha kho Uppalavaṇṇā bhikkhunī”ti-ādi.

Ohiyyakoti avahīyako avaseso, vihāravāraṃ patvā ekova vihāre ṭhitoti attho. **Sace me tvaṃ antaravāsakaṃ dadeyyāsīti** kasmā āha. Saṇhaṃ ghanamaṭṭhaṃ¹ antaravāsakaṃ disvā lobhena. Apica appako tassā antaravāsake lobho, theriyā pana sikkhāpattā koṭṭhāsasampatti, tenassā sarīrapāripūriṃ passissāmīti visamalobhaṃ uppādetvā evamāha. **Antimanti** mañcannaṃ cīvarānaṃ sabbapariyantaṃ hutvā antimaṃ. Antimanti pacchimāṃ. Aññaṃ lesenāpi vikappetvā vā paccuddharitvā vā ṭhapitaṃ cīvaraṃ natthīti evaṃ yathā-anuññātānaṃ pañcannaṃ cīvarānaṃ dhāraṇavaseneva āha, na lobhena, na hi khīṇāsavānaṃ lobho atthi. **Nippīliyamānāti** upamaṃ dassetvā gālhaṃ pīliyamānā.

1. Ghanabaddhaṃ (Sī)

Antaravāsakaṃ datvā upassayaṃ agamāsīti saṅkaccikaṃ nivāsetvā yathā tassa manoratho na pūراتي, evaṃ hatthataleyeva dassetvā agamāsi.

510. Kasmā pārivattakacīvaraṃ appaṭiggaṇhante ujjhāyimsu? Sace ettakopi amhesu ayyānaṃ vissāso natthi, kathaṃ mayaṃ yāpessāmāti vihatthatāya samabhitunnattā.

Anujānāmi bhikkhave imesaṃ pañcannanti imesaṃ pañcannaṃ sahadhammikānaṃ samasaddhānaṃ samasīlānaṃ samadiṭṭhīnaṃ pārivattakaṃ gahetuṃ anujānāmīti attho.

512. **Payoge dukkaṇanti** gahaṇatthāya hatthappasāraṇādīsu dukkaṇaṃ. **Paṭilābhenāti** paṭiggahaṇena. Tattha ca hatthena vā hatthe detu, pādamūle vā ṭhapetu, upari vā khipatu, so ce sādiyati,¹ gahitameva hoti. Sace pana sikkhamānāsāmaṇerasāmaṇerī-upāsaka-upāsikādīnaṃ hatthe pesitaṃ paṭiggaṇhāti, anāpatti. Dhammakathaṃ kathentassa catassopi parisā cīvarāni ca nānavirāgavatthāni ca ānetvā pādamūle ṭhapenti, upacāre vā ṭhatvā upacāraṃ vā muñcitvā khipanti, yaṃ tattha bhikkhunīnaṃ santakaṃ, taṃ aññatra pārivattakā gaṇhantassa āpattiyeva. Atha pana rattibhāge khittāni honti “idaṃ bhikkhuniyā, idaṃ aññesaṃ”ti ñātuṃ na sakkā, pārivattakakiccaṃ natthīti **Mahāpaccariyaṃ Kurundiyañca** vuttaṃ, taṃ acittakabhāvena na sameti. Sace bhikkhunī vassāvāsikaṃ deti, pārivattakameva kātabbaṃ. Sace pana saṅkarakūṭādīsu ṭhabeti “paṃsukūlaṃ gaṇhissanti”ti, paṃsukūlaṃ adhiṭṭhahitvā gahetuṃ vaṭṭati.

513. **Aññātikāya aññātikasaññīti** tikapācittiyaṃ. **Ekato upasampannāyāti** bhikkhunīnaṃ santike upasampannāya hatthato gaṇhantassa dukkaṇaṃ, bhikkhūnaṃ santike upasampannāya pana pācittiyameva.

514. **Parittena vā vipulanti** appagghacīvarena vā upāhanatthavikapattatthavika aṃsabaddhaka kāyabandhanādinā vā mahagghaṃ cetāpetvā sacepi

cīvaram paṭiggaṇhāti, anāpatti. **Mahāpaccariyam** pana “antamaso harītakīkhaṇḍenāpi”ti vuttam. **Vipulena vā parittanti** idam vuttavipallāsena veditabban. **Aññaṃ parikkhāraṇti** pattatthavikādiṃ yaṃkiñci, vikappanupagapacchimacīvarappamāṇam pana paṭaparissāvanampi na vaṭṭati. Yam neva adhiṭṭhānupagam na vikappanupagam, tam sabbam vaṭṭati. Sacepi mañcappamāṇā bhisicchavi hoti, vaṭṭatiyeva, ko pana vādo pattatthavikādīsu. Sesam uttānatthameva.

Samuṭṭhānādīsu idam chasamuṭṭhānam, kiriyākiriyaṃ, nosaññāvimokkham, acittakam, paṇṇattivajjam, kāyakammavacīkammam, ticittam, tivedananti.

Cīvarapaṭiggaṇasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Aññātakaviññattisikkhāpadavaṇṇanā

515. **Tena samayenāti** Aññātakaviññattisikkhāpadam. Tattha **Upanando Sakyaputtoti** asītisahassamattānam Sakyakulā pabbajitānam bhikkhūnam patikiṭṭho lolajātiko. **Paṭṭoti** cheko samattho paṭibalo sarasampanno kaṇṭhamādhuriyena samannāgato. **Kismim viyāti** kimsu viya, kilesa viya hirottappavasena kampanam viya saṅkampanam viya hotīti attho.

Addhānamagganti¹ addhānasaṅkhātam dīghamaggam, na nagaravīthimagganti attho. **Te bhikkhū acchindimsūti** musimsu, pattacīvarāni nesam hariṃsūti attho. **Anuyuñjāhīti** bhikkhubhāvajānanatthāya puccha. **Anuyuñjīyamānāti** pabbajjā-upasampadāpattacīvarādhiṭṭhānādīni pucchiyamānā. **Etamattham ārocesunti** bhikkhubhāvam jānāpetvā yo “sāketā Sāvattim addhānamaggappaṭipannā”ti-ādinā nayena vutto, etamattham ārocesum.

517. **Aññātakam gahapatiṃ vāti**-ādīsu yaṃ parato “tiṇena vā paṇṇena vā paṭicchādetvā”ti vuttam, tam ādiṃ katvā evam anupubbakathā veditabbā—sace core passivā daharā pattacīvarāni gahetvā palātā, corā therānam nivāsanapārupanamattamyeva haritvā gacchanti,

1. Addhānamaggappaṭipannā (Pāḷiyam)

therehi neva tāva cīvaram viññāpetabbam, na sākāpalāsam bhañjītabbam. Atha daharā sabbam bhaṇḍakam chaḍḍetvā palātā, corā therānam nivāsanapārūpanam, tañca bhaṇḍakam gahetvā gacchanti, daharehi āgantvā attano nivāsanapārūpanāni na tāva therānam dātabbāni, na hi anacchinnacīvarā attano atthāya sākāpalāsam bhañjītuṃ labhanti, acchinnacīvarānam pana atthāya labhanti, acchinnacīvarāva attanopi paresampi atthāya labhanti. Tasmā therehi vā sākāpalāsam bhañjītvā vākādihi ganthetvā daharānam dātabbam, daharehi vā therānam atthāya bhañjītvā ganthetvā tesam hatthe datvā vā adatvā vā attanā nivāsetvā attano nivāsanapārūpanāni therānam dātabbāni. Neva bhūtagāmapātabyatāya pācittiyam hoti, na tesam dhāraṇe dukkaṭam.

Sace antarāmagge rajakattharaṇam vā hoti, aññe vā tādisse manusse passanti, cīvaram viññāpetabbam. Yāni ca nesaṃ te vā viññattamanussā, aññe vā sākāpalāsanivāsane bhikkhū disvā ussāhajātā vatthāni denti, tāni sadasāni vā hontu adasāni vā nīlādinānāvaṇṇāni vā, kappiyānipi akappiyānipi sabbāni acchinnacīvaraṭṭhāne ṭhitattā tesam nivāsetuñca pārupituñca vaṭṭanti. Vuttampihetaṃ **Parivāre**—

“Akappakataṃ napi rajanāya rattam,
Tena nivattho yena kāmam vajeyya.
Na cassa hoti āpatti,
So ca dhammo Sugatena desito.
Pañhā mesā kusalehi cintitā”¹.

Ayam hi pañho acchinnacīvarakam bhikkhum sandhāya vutto. Atha pana titthiyehi saha gacchanti², te ca nesaṃ kusacīravākacīraphalakacīrāni denti, tānipi laddhim aggahetvā nivāsetuṃ vaṭṭanti, nivāsetvāpi laddhi na gahetabbā.

Idāni “yam āvāsam paṭhamam upagacchati, sace tattha hoti saṃghassa vihāracīvaram vā”^{ti}-ādīsu **vihāracīvaram** nāma manussā āvāsam kāretvā “cattāropi paccayā amhākaṃyeva santakā paribhogam

1. Vi 5. 378 piṭṭhe.

2. Samāgacchanti (Sī, Syā)

gacchantū”ti ticīvaram sajjetvā attanā kārāpīte āvāse ṭhapenti, etaṃ vihāracīvaram nāma. **Uttarattharaṇanti** mañcakassa upari attharaṇakam¹ vuccati. **Bhūmattharaṇanti** parikkammakathāya bhūmiyā rakkhaṇattham² cimilikāhi kata-attharaṇam³, tassa upari taṭṭikam pattharivā caṅkamanti. **Bhisicchavīti** mañcabhisīyā vā pīṭhabhisīyā vā chavi, sace pūritā hoti, vidhunitvāpi gahetum vaṭṭati. Evametesu vihāracīvarādīsu yaṃ tattha āvāse hoti, taṃ anāpucchāpi gahetvā nivāsetum vā pārūpitum vā acchinnacīvarakānam bhikkhūnam labbhatīti veditabbaṃ. Tañca kho labhitvā odahissāmi puna ṭhapessāmīti adhippāyena, na mūlacchejjāya. Labhitvā ca pana ñātito vā upaṭṭhākato vā aññato vā kutoci pākatikameva kātabbaṃ. Videsagatena ekasmiṃ saṃghike āvāse saṃghikaparibhogena paribhuñjanatthāya ṭhapetabbaṃ. Sacassa paribhogeneva taṃ jīrati vā nassati vā, gīvā na hoti. Sace pana etesaṃ vuttappakārānam gihivatthādīnam bhisicchavipariyantānam kiñci na labbhati, tena tiṇena vā paṇṇena vā paṭicchādetvā āgantabbanti.

519. **Yehi kehici vā⁴ acchinnanti** ettha yampi acchinnacīvarā ācariyupajjhāyā aññe “āharatha āvuso cīvaran”ti yācitvā vā vissāsenā vā gaṇhanti, tampi saṅgaham gacchatīti vattum yujjati.

Paribhogajīṇṇam vāti ettha ca acchinnacīvarānam ācariyupajjhāyādīnam attanā tiṇapaṇṇehi paṭicchādetvā dinnacīvarampi saṅgaham gacchatīti vattum yujjati. Evaṃ hi te acchinnacīvaraṭṭhāne, naṭṭhacīvaraṭṭhāne ca ṭhitā bhavissanti. Tena nesaṃ viññattiyam akappiyacīvaraparibhoge ca anāpatti anurūpā bhavissati.

521. **Ñātakānam pavāritānanti** ettha “etesam santakam dethā”ti viññāpentassa yācantassa anāpattīti evamattho daṭṭhabbo. Na hi ñātakapavāritānam āpatti vā anāpatti vā hoti. **Attano dhanenāti** etthāpi attano kappiyabhaṇḍena kappiyavohāreneva cīvaram viññāpentassa

1. Attharaṇakam paccattharaṇam (Sī)

3. Katvā attharanti (Ka)

2. Vaṇṇarakkhaṇattham (Sī)

4. Kehici vā (Sī, Syā)

cetāpentassa parivattāpentassa anāpattīti evamattho daṭṭhabbo. **Pavāritānanti** ettha ca saṅghavasena pavāritesu pamāṇameva vaṭṭati. Puggalikapavāraṇāya yaṃ yaṃ pavāreti, taṃ tamyeva viññāpetabbaṃ. Yo catūhi paccayehi pavāretvā sayameva sallakkhetvā kālānukālaṃ cīvarāni divase divase yāgubhattādīnīti evaṃ yena yenattho, taṃ taṃ deti, tassa viññāpanakiccaṃ natthi. Yo pana pavāretvā bālatāya vā satisammosena vā na deti, so viññāpetabbo. Yo “mayhaṃ gehaṃ pavāremī”ti vadati, tassa gehaṃ gantvā yathāsukhaṃ nisīditabbaṃ nipajjitabbaṃ, na kiñci gahetabbaṃ. Yo pana “yaṃ mayhaṃ gehe atthi, taṃ pavāremī”ti vadati. Yaṃ tattha kappiyaṃ, taṃ viññāpetabbaṃ, gehe pana nisīditum vā nipajjitum vā na labbhatīti **Kurundiyaṃ** vuttaṃ.

Aññassatthāyāti ettha attano ñātakapavārite na kevalaṃ attano atthāya, atha kho aññassatthāya viññāpentassa anāpattīti ayameko attho. Ayaṃ pana dutiyo, **aññassāti** ye aññassa ñātakapavāritā, te tasseva “aññassā”ti laddhavohārassa Buddharakkhitassa vā Dhammarakkhitassa vā atthāya viññāpentassa anāpattīti. Sesāṃ uttānatthameva.

Samuṭṭhānādīsu idampi chasamuṭṭhānaṃ, kiriyaṃ, nosaññāvimokkhaṃ, acittakaṃ, paṇṇattivajjaṃ, kāyakammavacīkammaṃ, ticittaṃ, tivedananti.

Aññātakaviññāttisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Tatuttarisikkhāpadavaṇṇanā

522-4. **Tena samayenāti** Tatuttarisikkhāpadaṃ. Tattha **abhihaṭṭhanti** **abhi**ti upasaggo, haritunti attho, gaṇhitunti vuttaṃ hoti. **Pavāreyyāti** icchāpeyya, icchaṃ ruciṃ uppādeyya vadeyya nimanteyyāti attho. Abhihaṭṭhum pavārentena pana yathā vattabbaṃ, taṃ ākāraṃ dassetuṃ “yāvatakaṃ icchasi, tāvatakaṃ gaṇhāhi”ti evamassa padabhājanaṃ vuttaṃ. Atha vā yathā “nekkhammaṃ daṭṭhu khemato”ti¹ ettha disvāti attho, evamidhāpi “abhihaṭṭhum pavāreyyā”ti abhiharitvā pavāreyyāti attho.

1. Khu 1. 341, 445; Khu 8. 145 piṭṭhādīsu.

Tattha kāyābhihāro, vācābhihāroti duvidho abhihāro, kāyena vā hi vatthāni abhiharitvā pādamūle ṭhapetvā “yattakaṃ icchasi, tattakaṃ gaṇhāhī”ti vadanto pavāreyya, vācāya vā “amhākaṃ dussakoṭṭhāgāraṃ paripuṇṇaṃ, yattakaṃ icchasi, tattakaṃ gaṇhāhī”ti vadanto pavāreyya, tadubhayampi ekajjhaṃ katvā “abhihaṭṭhuṃ pavāreyyā”ti vuttaṃ.

Santaruttaraparamanti sa-antaraṃ uttaraṃ paramaṃ assa cīvarassāti santaruttaraparamaṃ, nivāsanena saddhiṃ pārupanaṃ ukkaṭṭhaparicchedo assāti vuttaṃ hoti. **Tato cīvaraṃ sādītabbanti** tato abhihaṭṭacīvarato ettakaṃ cīvaraṃ gahetabbaṃ, na ito paranti attho. Yasmā pana acchinnasabbacīvarena ticīvarikeneva bhikkhunā evaṃ paṭipajjitabbaṃ, aññena aññathāpi, tasmā taṃ vibhāgaṃ dassetuṃ “**sace tīni naṭṭhāni hontī**”ti-ādinā nayanassa padabhājanaṃ vuttaṃ.

Tatrāyaṃ vinicchayo—yassa tīni naṭṭhāni, tena dve sādītabbāni, ekaṃ nivāsetvā ekaṃ pārupitvā aññaṃ sabhāgaṭṭhānato pariyesissati. Yassa dve naṭṭhāni, tena ekaṃ sādītabbāṃ. Sace pakatīyāva santaruttarena carati, dve sādītabbāni. Evaṃ ekaṃ sādīyanteneva samo bhavissati. Yassa tīsu ekaṃ naṭṭhaṃ, na sādītabbāṃ. Yassa pana dvīsu ekaṃ naṭṭhaṃ, ekaṃ sādītabbāṃ. Yassa ekaṃyeva hoti, tañca naṭṭhaṃ, dve sādītabbāni. Bhikkhuniyā pana pañcasupī naṭṭhesu dve sādītabbāni, catūsu naṭṭhesu ekaṃ sādītabbāṃ, tīsu naṭṭhesu kiñci na sādītabbāṃ, ko pana vādo dvīsu vā ekasmiṃ vā. Yena kenaci hi santaruttaraparamatāya ṭhātābbaṃ, tato uttari na labbhatīti idamettha lakkhaṇaṃ.

526. **Sesakaṃ āharissāmīti** dve cīvarāni katvā sesaṃ puna āharissāmīti attho. **Na acchinnakāraṇā**ti bāhusaccādiguṇavasena denti. **Ñātakānanti**-ādīsu ñātakānaṃ dentānaṃ sādīyantassa, pavāritānaṃ dentānaṃ sādīyantassa, attano dhanena sādīyantassa anāpattīti attho. Aṭṭhakathāsu pana “ñātakapavāritaṭṭhāne pakatīyā bahumpi vaṭṭati, acchinnakāraṇaṃ pamāṇameva vaṭṭati”ti vuttaṃ. Taṃ Pāliyaṃ na sameti. Yasmā panidaṃ sikkhāpadaṃ aññassatthāya viññāpanavattusmiṃyeva paññattaṃ, tasmā idha “aññassatthāya”ti na vuttaṃ. Sesaṃ uttānatthameva.

Samuṭṭhānādīsu idampi chasamuṭṭhānaṃ, kiriyaṃ, nosaññāvimokkhaṃ, acittakaṃ, paṇṇattivajjaṃ, kāyakkammavacīkammaṃ, ticittaṃ, tivedananti.

Tatuttarisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Paṭhama-upakkhaṭasikkhāpadavaṇṇanā

527. **Tena samayenāti** Upakkhaṭasikkhāpadaṃ. Tattha **atthāvuso maṃ so upaṭṭhākotī** āvuso yaṃ tvaṃ bhaṇasi, atthi evarūpo so mama upaṭṭhākotī ayamettha attho. **Api meyya¹ evaṃ hotīti** api me ayya evaṃ hoti. Api mayyā evantipi pāṭho.

528-9. **Bhikkhuṃ paneva uddissāti** ettha **uddissāti** apadissa ārabba. Yasmā pana yaṃ uddissa upakkhaṭaṃ hoti, taṃ tassatthāya upakkhaṭaṃ nāma hoti. Tasmāssa padabhājane “bhikkhussatthāyā”ti vuttaṃ.

Bhikkhuṃ ārammaṇaṃ karitvāti bhikkhuṃ paccayaṃ katvā, yaṃ hi bhikkhuṃ uddissa upakkhaṭaṃ, taṃ niyameneva bhikkhuṃ paccayaṃ katvā upakkhaṭaṃ hoti. Tena vuttaṃ “bhikkhuṃ ārammaṇaṃ karitvā”ti. Paccayopi hi “labhati māro ārammaṇaṃ”ti-ādīsu² ārammaṇanti āgato. Idāni “uddissā”ti ettha yo kattā, tassa ākāradassanatthaṃ “bhikkhuṃ acchādetukāmo”ti vuttaṃ. Bhikkhuṃ acchādetukāmena hi tena taṃ uddissa upakkhaṭaṃ, na aññena kāraṇena. Iti so acchādetukāmo hoti. Tena vuttaṃ “bhikkhuṃ acchādetukāmo”ti.

Aññātakassa gahapatissa vāti aññātakena gahapatinā vāti attho, karaṇatthe hi idaṃ sāmivacanaṃ. Padabhājane pana byañjanaṃ avicāretvā atthamattameva dassetuṃ “aññātakō nāma -pa- gahapati nāmā”ti-ādi vuttaṃ.

Cīvaracetāpannanti cīvaramūlaṃ, taṃ pana yasmā hiraññādīsu aññatarāṃ hoti, tasmā padabhājane “hiraññaṃ vā”ti-ādi vuttaṃ. **Upakkhaṭaṃ hotīti** sajjitaṃ hoti saṃharitvā ṭhapitaṃ, yasmā pana “hiraññaṃ

1. Api mayya (Syā)

2. Saṃ 2. 391 piṭṭhe paṭhamapantiyaṃ.

vā”ti-ādinā vacanenassa upakkhaṭabhāvo dassito hoti, tasmā “upakkhaṭam nāmā”ti padaṃ uddharitvā visuṃ padabhājanam na vuttaṃ. **Iminā**ti upakkhaṭam sandhāyāha, tenevassa padabhājane “paccupaṭṭhitenā”ti vuttaṃ. Yañhi upakkhaṭam saṃharitvā ṭhapitaṃ, taṃ paccupaṭṭhitaṃ hotīti. **Acchādessāmī**ti vohāravacanametam, “itthannāmassa bhikkhuno dassāmī”ti ayam panettha attho. Tenevassa padabhājanepi “dassāmī”ti vuttaṃ.

Tatra ce so bhikkhūti yatra so gahapati vā gahapatānī vā, tatra so bhikkhu pubbe appavārīto upasaṅkamitvā cīvare vikappaṃ āpajjeyya ceti ayamettha padasambandho. Tattha “upasaṅkamitvā”ti imassa “gantvā”ti imināva atthe siddhe pacuravohāravasena “gharan”ti vuttaṃ. Yatra pana so dāyako, tatra gantvāti ayamevettha attho. Tasmā punapi vuttaṃ “yattha katthaci upasaṅkamitvā”ti. **Vikappaṃ āpajjeyyāti** visiṭṭhakappaṃ adhikavidhānam āpajjeyya, padabhājane pana yenākārena vikappaṃ āpanno hoti, tameva dassetuṃ “āyataṃ vā”ti-ādi vuttaṃ. **Sādhū**ti āyācane nipāto. **Vatāti** parivitaṅke. **Manti** attānam niddisati. **Āyasmāti** param ālapati āmanteti. Yasmā panidaṃ sabbaṃ byañjanamattameva, uttānatthameva, tasmāssa padabhājane attho na vutto. **Kalyāṇakamyataṃ upādāyāti** sundarakāmataṃ visiṭṭhakāmataṃ cittena gahetvā, tassa “āpajjeyya ce”ti iminā sambandho. Yasmā pana yo kalyāṇakamyataṃ upādāya āpajjati, so sādhatthiko mahagghatthiko hoti, tasmāssa padabhājane byañjanam pahāya adhippetatthameva dassetuṃ tadeva vacanam vuttaṃ. Yasmā pana na imassa āpajjanamatteneva āpatti sīsam eti, tasmā “tassa vacanenā”ti-ādi vuttaṃ.

531. **Anāpatti nātakānanti**-ādīsu nātakānam cīvare vikappaṃ āpajjantassa anāpattīti evamattho daṭṭhabbo. **Mahaggham cetāpetukāmassa appaggham cetāpetūti** gahapatissa vīsati-agghanakam cīvaram cetāpetukāmassa “alam mayham etena, dasagghanakam vā aṭṭhagghanakam vā dehi”ti vadati, anāpatti. **Appagghanti** idaṇca atirekanivāraṇatthameva vuttaṃ, samakepi pana anāpatti, taṇca kho agghavaseneva, na pamānavasena, agghavaḍḍhanakam hi idam sikkhāpadaṃ. Tasmā yo vīsati-agghanakam antaravāsakam

cetāpetukāmo, taṃ “ettakameva me agghanakaṃ cīvaraṃ dehi”ti vattumpi vaṭṭati, sesaṃ uttānatthameva.

Samuṭṭhānādīnipi tatuttarisikkhāpadasadisānevāti.

Paṭhama-upakkhaṭasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Dutiya-upakkhaṭasikkhāpadavaṇṇanā

532. Dutiya-upakkhaṭepi imināva nayena attho veditabbo. Tañhi imassa anupaññattisadisam. Kevalaṃ paṭhamasikkhāpade ekassa pīlā katā, dutiye dvinnam, ayamevettha viseso. Sesaṃ sabbam paṭhamasadisameva. Yathā ca dvinnam, evaṃ bahūnam pīlam katvā gaṇhatopi āpatti veditabbāti.

Dutiya-upakkhaṭasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Rājasikkhāpadavaṇṇanā

537. **Tena samayenāti** Rājasikkhāpadaṃ. Tattha **upāsakaṃ saññāpetvāti** jānāpetvā, “iminā mūlena cīvaraṃ kiṇitvā therassa dehi”ti evaṃ vatvāti adhippāyo. **Paññāsabandhoti** paññāsakahāpaṇadaṇḍoti vuttaṃ hoti. Paññāsaṃ bandhotipi pāṭho, paññāsaṃ jito paññāsaṃ dāpetabboti adhippāyo. **Ajjaṇho bhante āgamehīti** bhante ajja ekadivasaṃ amhākaṃ tiṭṭha, adhivāsehīti attho. **Parāmasīti** gaṇhi. **Jinosīti** jitosi.

538-9. **Rājabhoggoti** rājato bhoggaṃ bhuñjitabbaṃ assatthīti rājabhoggo. **Rājabhoggoti** pāṭho, rājato bhogo assa atthīti attho.

Pahiṇeyyāti peseyya, uttānatthattā panassa padabhājanam na vuttaṃ. Yathā ca etassa, evaṃ “cīvaraṃ, itthannāmaṃ, bhikkhun”ti-ādīnampi padānam uttānatthattāyeva padabhājanam na vuttanti veditabbaṃ. **Ābhatanti** ānītam.

Kālena kappiyanti yuttapattakālena, yadā no attho hoti, tadā kappiyaṃ cīvaraṃ gaṇhāmāti attho.

Veyyāvaccakaroti kiccakaro, kappiyakārakoti attho. **Saññatto so mayāti** āṇatto so mayā, yathā tumhākaṃ cīvarena atthe sati cīvaraṃ dassati, evaṃ vuttoti attho. **Attho me āvuso cīvarenāti** codanālakkhaṇanidassanametaṃ. Idañhi vacanaṃ vattabbaṃ, assa vā attho yāya kāyaci bhāsāya. Idam codanālakkhaṇaṃ. **Dehi me cīvaranti**-ādini pana navattabbākāradassanatthaṃ vuttāni, etāni hi vacanāni, etesaṃ vā attho yāya kāyaci bhāsāya na vattabbo.

Dutiyampi vattabbo. Tatiyampi vattabboti “attho me āvuso cīvarenā”ti idameva yāvatatiyaṃ vattabboti. Evaṃ “dvattikkhattuṃ codetabbo sāretabbo”ti ettha uddiṭṭhacodanāparicchedaṃ dassetvā idāni “dvattikkhattuṃ codayamāno sārāyamāno taṃ cīvaraṃ abhinipphādeyya, iccetaṃ kusalan”ti imesaṃ padānaṃ saṅkhepato atthaṃ dassento “sace abhinipphādeti, iccetaṃ kusalan”ti āha. Evaṃ yāvatatiyaṃ codento taṃ cīvaraṃ yadi nipphādeti, sakkoti attano paṭilābhavasena nipphādetuṃ, **iccetaṃ kusalaṃ** sādhu suṭṭhu sundaraṃ.

Catukkhattuṃ pañcakkhattuṃ chakkhattuparamaṃ tuṇhībhūtena uddissa ṭhātabbanti ṭhānalakkhaṇanidassanametaṃ. **Chakkhattuparamanti** ca bhāvanapumsakavacanametam. Chakkattuparamaṃ hi etena cīvaraṃ uddissa tuṇhībhūtena ṭhātabbaṃ, na aññaṃ kiñci kātabbaṃ. Idam ṭhānalakkhaṇaṃ. Tattha yo sabbaṭhānānaṃ sādharmaṇo tuṇhībhāvo, taṃ tāva dassetuṃ padabhājane “tattha gantvā tuṇhībhūtenā”ti-ādi vuttaṃ. Tattha **na āsane nisīditabbanti** “idha bhante nisīdathā”ti vuttenāpi na nisīditabbaṃ. **Na āmisam paṭiggahetabbanti** yāgukhajjakādibhedaṃ kiñci āmisam “gaṇhatha bhante”ti yāciyamānenāpi na gaṇhitabbaṃ. **Na dhammo bhāsitabboti** “maṅgalaṃ vā anumodanaṃ vā bhāsathā”ti yāciyamānenāpi kiñci na bhāsitabbaṃ, kevalaṃ “kiṃ kārāṇā āgatosi”ti pucchiyamānena “jānāhi āvuso”ti vattabbo. **Pucchiyamānoti** idañhi karaṇatthe paccattavacanam. Atha vā pucchaṃ kurumāno pucchiyamānoti evampettha attho daṭṭhabbo. Yo hi pucchaṃ karoti, so ettaṃ vattabboti. **Ṭhānaṃ bhañjatīti** āgatakāraṇaṃ bhañjati.

Idāni yā tisso codanā, cha ca ṭhānāni vuttāni. Tattha vuḍḍhiñca hāniñca dassento “**catukkhattum codetvā**”ti-ādimāha. Yasmā ca ettha ekacodanāvuddhiyā dvinnam ṭhānānam hāni vuttā, tasmā “ekā codanā diguṇam ṭhānam”ti lakkhaṇam dassitam hoti. Iti iminā lakkhaṇena tikkhattum codetvā chakkhattum ṭhātabbam, dvikkhattum codetvā aṭṭhakkhattum ṭhātabbam, sakim codetvā dasakkhattum ṭhātabbanti. Yathā ca “chakkhattum codetvā na ṭhātabban”ti vuttam, evam “dvādasakkhattum ṭhatvā na codetabban”tipi vuttameva hoti. Tasmā sace codetiyeva na tiṭṭhati, cha codanā labbhanti. Sace tiṭṭhatiyeva na codeti, dvādasā ṭhānāni labbhanti. Sace codetipi tiṭṭhatipi, ekāya codanāya dve ṭhānāni hāpetabbāni. Tattha yo ekadivasameva punappunam gantvā chakkhattum codeti, sakimyeva vā gantvā “attho me āvuso cīvarenā”ti chakkhattum vadati. Tathā ekadivasameva punappunam gantvā dvādasakkhattum tiṭṭhati, sakimyeva vā gantvā tatra tatra ṭhāne tiṭṭhati, sopi sabbacodanāyo, sabbāṭhānāni ca bhañjati. Ko pana vādo nānādivasesu evam karontassāti evamettha vinicchayo veditabbo.

Yatassa cīvaracetāpannam ābhatanti yato rājato vā rājabhoggato vā assa bhikkhuno cīvaracetāpannam ānītam. **Yatvassātipi** pāṭho. Ayamevattho. **Yatthassātipi** paṭhanti, yasmim ṭhāne assa cīvaracetāpannam pesitanti ca attham kathenti, byañjanam pana na sameti. **Tatthāti** tassa rañño vā rājabhoggassa vā santike, samīpatthe hi idam bhumavacanam. **Na tam tassa bhikkhuno kiñci attham anubhotīti** tam cīvaracetāpannam tassa bhikkhuno kiñci appamattakampi kammam na nipphādeti. **Yuñjantāyasmanto sakanti** āyasmanto attano santakam dhanam pāpuṇantu. **Mā vo sakam vinassāti** tumhākam santakam mā vinassatu. Yo pana neva sāmam gacchati, na dūtam pāheti, vattabhede dukkaṭam āpajjati.

Kim pana sabbakappiyakārakesu evam paṭipajjitabbanti? Na paṭipajjitabbam. Ayañhi kappiyakārako nāma saṅkhepato duvidho niddiṭṭho ca aniddiṭṭho ca. Tattha niddiṭṭho duvidho bhikkhunā niddiṭṭho, dūtena niddiṭṭhoti. Aniddiṭṭhopi duvidho mukhavevaṭika¹ kappiyakārako, parammukhakappiyakārakoti. Tesu

bhikkhunā niddiṭṭho sammukhāsammukhavasena catubbidho hoti. Tathā dūtena niddiṭṭhopi.

Katham? Idhekacco bhikkhussa cīvaratthāya dūtena akappiyavatthum pahīṇati, dūto taṃ bhikkhum upasaṅkamitvā “idaṃ bhante itthannāmena tumhākaṃ cīvaratthāya pahitaṃ, gaṇhatha naṃ”ti vadati, bhikkhu “nayidaṃ kappatī”ti paṭikkhipati. Dūto “atthi pana te bhante veyyāvaccakaro”ti pucchati, puññatthikehi ca upāsakehi “bhikkhūnaṃ veyyāvaccam karoṭhā”ti āṇattā vā, bhikkhūnaṃ vā sandiṭṭhā sambhattā keci veyyāvaccakarā honti, tesam aññataro tasmim khaṇe bhikkhussa santike nisinno hoti, bhikkhu taṃ niddisati “ayaṃ bhikkhūnaṃ veyyāvaccakaro”ti. Dūto tassa hatthe akappiyavatthum datvā “therassa cīvaraṃ kiṇitvā dehī”ti gacchati, ayaṃ bhikkhunā **sammukhāniddiṭṭho**.

No ce bhikkhussa santike nisinno hoti, apica kho bhikkhu niddisati “asukasmim nāma gāme itthannāmo bhikkhūnaṃ veyyāvaccakaro”ti, so gantvā tassa hatthe akappiyavatthum datvā “therassa cīvaraṃ kiṇitvā dadeyyāsi”ti āgantvā bhikkhussa ārocetvā gacchati, ayameko bhikkhunā **asammukhāniddiṭṭho**.

Na heva kho so dūto attanā āgantvā āroceti, apica kho aññaṃ pahīṇati “dinnaṃ mayā bhante tassa hatthe cīvaracetāpannaṃ, cīvaraṃ gaṇheyyāthā”ti, ayaṃ dutiyo bhikkhunā **asammukhāniddiṭṭho**.

Na heva kho aññaṃ pahīṇati, apica kho gacchantova bhikkhum vadati “ahaṃ tassa hatthe cīvaracetāpannaṃ dassāmi, tumhe cīvaraṃ gaṇheyyāthā”ti, ayaṃ tatiyo bhikkhunā **asammukhāniddiṭṭho**ti evaṃ eko sammukhāniddiṭṭho, tayo asammukhāniddiṭṭhāti ime cattāro bhikkhunā niddiṭṭhaveyyāvaccakarā nāma. Etesu imasmim Rājasikkhāpade vuttanayeneva paṭipajjitabbaṃ.

Aparo bhikkhu purimanayeneva dūtena pucchito natthitāya vā avicāretukāmatāya vā “natthamhākaṃ kappiyakārako”ti vadati, tasmiṃca khaṇe koci manusso āgacchati, dūto tassa hatthe akappiyavatthum datvā “imassa hatthato cīvaraṃ gaṇheyyāthā”ti vatvā gacchati, ayaṃ dūtena **sammukhāniddiṭṭho**.

Aparo dūto gāmaṃ pavisitvā attanā abhirucitassa kassaci hatthe akappiyavatthum datvā purimanayeneva āgantvā āroceti, aññaṃ vā paṇṇati, “ahaṃ asukassa nāma hatthe cīvaracetāpannaṃ dassāmi, tumhe cīvaraṃ gaṇḥeyyāthā”ti vatvā vā gacchati, ayaṃ tatiyo dūtena **asammukhāniddiṭṭho** evaṃ eko sammukhāniddiṭṭho, tayo asammukhāniddiṭṭhāti ime cattāro dūtena niddiṭṭhaveyyāvaccakarā nāma. Etesu Meṇḍakasikkhāpade vuttanayena paṭipajjitabbaṃ. Vuttañhetarā “santi bhikkhave manussā saddhā pasannā, te kappiyakāraṇānaṃ hatthe hiraññaṃ upanikkhipanti ‘iminā ayyassa yaṃ kappiyaṃ, taṃ dethā’ti. Anujānāmi bhikkhave yaṃ tato kappiyaṃ, taṃ sādituṃ, na tvevāhaṃ bhikkhave kenaci pariyāyena jātārūparajataṃ sāditaṃ pariyesiṭṭanti vadāmi”ti¹. Ettha ca codanāya paṇṇaṃ natthi, mūlaṃ asādiyantena saḥassakkhattumpi codanāya vā ṭhānena vā kappiyabhaṇḍaṃ sādituṃ vaṭṭati. No ce deti, aññaṃ kappiyakāraṇaṃ ṭhapetvāpi āharāpetabbaṃ. Sace icchati, mūlasāmiṇānampi kathetabbaṃ. No ce icchati, na kathetabbaṃ.

Aparo bhikkhu purimanayeneva dūtena pucchito “natthamhākaṃ kappiyakāraṇaṃ”ti vadati, tadanñā samīpe ṭhito sutvā “āhara bho, ahaṃ ayyassa cīvaraṃ cetāpetvā dassāmi”ti vadati. Dūto “handā bho dadeyyāsī”ti tassa hatthe datvā bhikkhussa anārocetvāva gacchati, ayaṃ **mukhavevaṭṭikakappiyakāraṇaṃ**. Aparo bhikkhuno upaṭṭhākaṃ vā aññaṃ vā hatthe akappiyavatthum datvā “therassa cīvaraṃ dadeyyāsī”ti ettova pakkamati, ayaṃ **parammukhākappiyakāraṇaṃ** ime dve **aniddiṭṭhākappiyakāraṇaṃ** nāma. Etesu aññātaka-appavāritesu viya paṭipajjitabbaṃ. Sace sayameva cīvaraṃ ānetvā denti, gaḥetabbaṃ. No ce, kiñci na vattabbā. Desanāmetameva cetaṃ “dūtena cīvaracetāpannaṃ paṇṇeyyā”ti, sayāṃ āharitvāpi piṇḍapātādīnaṃ atthāya dadantesupi eseva nayo. Na kevalaṇa attanoyeva atthāya sampaṭicchituṃ na vaṭṭati, sacepi koci jātārūparajataṃ ānetvā “idaṃ saṃghassa dammi, ārāmaṃ vā karoṭha cetiyaṃ vā bhojanasālādīnaṃ vā aññatarānaṃ”ti vadati, idampi sampaṭicchituṃ na vaṭṭati. Yassa kassaci hi aññassatthāya sampaṭicchantaṃ dukkaṭaṃ hotīti **Mahāpaccariyaṃ** vuttaṃ.

1. Vi 3. 342 piṭṭhe.

Sace pana “nayidaṃ bhikkhūnaṃ sampaṭicchitum vaṭṭati”ti paṭikkhitte “vaḍḍhakīnaṃ vā kammakarānaṃ vā hatthe bhavissati, kevalaṃ tumhe sukatadukkaṭaṃ jānāthā”ti vatvā tesāṃ hatthe datvā pakkamati, vaṭṭati. Athāpi “mama manussānaṃ hatthe bhavissati, mayhameva vā hatthe bhavissati, kevalaṃ tumhe yaṃ yassa dātabbāṃ, tadatthāya peseyyāthā”ti vadati, evampi vaṭṭati.

Sace pana saṃghaṃ vā gaṇaṃ vā puggalaṃ vā anāmasitvā “idaṃ hiraññasuvaṇṇaṃ cetiyassa dema, vihārassa dema, navakammassa demā”ti vadanti, paṭikkhipitum na vaṭṭati. “Ime idaṃ bhaṇanti”ti kappiyakāraṇānaṃ ācikkhitabbaṃ. “Cetiyaḍḍhānaṃ atthāya tumhe gahetvā ṭhapethā”ti vuttena pana “amhākaṃ gahetum na vaṭṭati”ti paṭikkhipitabbaṃ.

Sace pana koci bahuṃ hiraññasuvaṇṇaṃ ānetvā “idaṃ saṃghassa dammi, cattāro paccaye paribhuñjathā”ti vadati, taṃ ce saṃgho sampaṭicchati, paṭiggahaṇepi paribhogepi āpatti. Tatra ce eko bhikkhu “nayidaṃ kappati”ti paṭikkhipati, upāsako ca “yadi na kappati, mayhameva bhavissati”ti gacchati. So bhikkhu “tayā saṃghassa lābhantarāyo kato”ti na kenaci kiñci vattabbo. Yo hi taṃ codeti, sveva sāpattiko hoti, tena pana ekena bahū anāpattikā katā. Sace pana bhikkhūhi “na vaṭṭati”ti paṭikkhitte “kappiyakāraṇānaṃ vā hatthe bhavissati, mama purisānaṃ vā mayhaṃ vā hatthe bhavissati, kevalaṃ tumhe paccaye paribhuñjathā”ti vadati, vaṭṭati.

Catupaccayatthāya ca dinnāṃ yena yena paccayena attho hoti, tadatthaṃ upanetabbaṃ, cīvaratthāya dinnāṃ cīvareyeva upanetabbaṃ. Sace cīvarena tādiso attho natthi, piṇḍapātādihi saṃgho kilamati, saṃghasuṭṭhūyā apaloketvā tadatthāyapi upanetabbaṃ. Esa nayo piṇḍapātāgilānapaccayatthāya dinnepi, senāsanatthāya dinnāṃ pana senāsanassa garubhaṇḍattā senāsaneyeva upanetabbaṃ. Sace pana bhikkhūsu senāsaṇaṃ chaḍḍetvā gatesu senāsaṇaṃ vinassati, īdisa kāle senāsaṇaṃ vissajjetvāpi bhikkhūnaṃ paribhogo anuññāto, tasmā senāsanajagganatthaṃ mūlacchejjaṃ akatvā yāpanamattaṃ paribhuñjitabbaṃ.

Na kevalañca hiraññasuvaṇṇameva, aññampi khattavattthādi akappiyaṃ na sampatiṇṇhitabbaṃ. Sace hi koci “mayhaṃ tisassasampādanakaṃ mahātaḷākaṃ atthi, taṃ saṃghassa dammī”ti vadati, taṃ ce saṃgho sampatiṇṇhati, paṭiggahaṇepi paribhogepi āpattiyeva. Yo pana taṃ paṭikkhipati, so purimanayeneva na kenaci kiñci vattabbo. Yo hi taṃ codeti, sveva sāpattiko hoti, tena pana ekena bahū anāpattikā katā.

Yo pana “tādisaṃyeva taḷākaṃ dammī”ti vatvā bhikkhūhi “na vaṭṭatī”ti paṭikkhitto vadati “asukañca asukañca saṃghassa taḷākaṃ atthi, taṃ kathaṃ vaṭṭatī”ti. So vattabbo “kappiyaṃ katvā dinnam bhavissatī”ti. Kathaṃ dinnam kappiyaṃ hotīti. “Cattāro paccaye paribhuñjathā”ti vatvā dinnanti. So sace “sādhu bhante cattāro paccaye saṃgho paribhuñjatū”ti deti, vaṭṭati. Athāpi “taḷākaṃ gaṇhathā”ti vatvā “na vaṭṭatī”ti paṭikkhitto “kappiyakārako atthi”ti pucchitvā “natthi”ti vutte “idaṃ asuko nāma vicāressati, asukassa vā hatthe, mayhaṃ vā hatthe bhavissati, saṃgho kappiyabhaṇḍam paribhuñjatū”ti vadati, vaṭṭati. Sacepi “na vaṭṭatī”ti paṭikkhitto “udakaṃ paribhuñjissati, bhaṇḍakaṃ dhovissati, migapakkhino pivissantī”ti vadati, evampi vaṭṭati. Athāpi “na vaṭṭatī”ti paṭikkhitto vadati “kappiyasīsena gaṇhathā”ti. “Sādhu upāsaka saṃgho pāṇīyaṃ pivissati, bhaṇḍakaṃ dhovissati, migapakkhino pivissantī”ti vatvā paribhuñjitum vaṭṭati.

Athāpi “mama taḷākaṃ vā pokkharaniṃ vā saṃghassa dammī”ti vutte “sādhu upāsaka saṃgho pāṇīyaṃ pivissatī”ti-ādini vatvā paribhuñjitum vaṭṭatiyeva. Yadi pana bhikkhūhi hatthakammaṃ yācitvā sahatthena ca kappiyapathaviṃ khanitvā udakaparibhogatthāya taḷākaṃ kāritaṃ hoti, taṃ ce nissāya sassam nipphādetvā manussā vihāre kappiyabhaṇḍam denti, vaṭṭati. Atha manussā eva saṃghassa upakāratthāya saṃghikabhūmiṃ khanitvā taṃ nissāya nipphanasassato kappiyabhaṇḍam denti, evampi vaṭṭati. “Amhākaṃ ekaṃ kappiyakārakaṃ ṭhapethā”ti vutte ca ṭhapetumpi labbhati. Atha pana te manussā rājabalinā upaddutā pakkamanti, aññe paṭipajjanti, na ca bhikkhūnaṃ kiñci denti, udakaṃ vāretum labbhati. Tañca kho kasikammakāleyeva, na sassakāle. Sace te vadanti “nanu bhante pubbepi manussā imaṃ nissāya sassam

akaṃsū”ti. Tato vattabbā “te saṃghassa imaṃca imaṃca upakāraṃ akaṃsu, idaṃcidaṃca kappiyabhaṇḍaṃ adaṃsū”ti. Sace vadanti “mayampi dassāma”ti, evampi vaṭṭati.

Sace pana koci abyatto akappiyavohārena taḷākāṃ paṭigganḥāti vā kāreti vā, taṃ bhikkhūhi na paribhuñjitabbaṃ, taṃ nissāya laddhaṃ kappiyabhaṇḍampi akappiyameva. Sace bhikkhūhi pariccattabhāvaṃ ñatvā sāmiko vā tassa puttadhītarō vā añño vā koci vaṃse uppanno puna kappiyavohārena deti, vaṭṭati. Pacchinne kulavaṃse yo tassa janapadassa sāmiko, so acchinditvā puna deti, Cittalapabbate bhikkhunā nīhaṭa-udakavāhakaṃ **Aḷanāgarājamahesī viya**, evampi vaṭṭati.

Kappiyavohārepi udakavasena paṭiggahitatalāke suddhacittānaṃ mattikuddharaṇapālībandhanādīni ca kātum vaṭṭati. Taṃ nissāya pana sassāṃ karonte disvā kappiyakāraṃ ṭhapetum na vaṭṭati. Yadi te sayameva kappiyabhaṇḍaṃ denti, gahetabbaṃ. No ce denti, na codetabbaṃ, na sāretabbaṃ. Paccayavasena paṭiggahitatalāke kappiyakāraṃ ṭhapetum vaṭṭati. Mattikuddharaṇapālībandhanādīni pana kātum na vaṭṭati. Sace kappiyakārakā sayameva karonti, vaṭṭati. Abyattena pana lajjibhikkhunā kārāpitesu kiñcāpi paṭiggahaṇe¹ kappiyaṃ, bhikkhussa payogapaccayā uppannena missakattā visagatapiṇḍapāto viya, akappiyamaṃsarasaṃmissakabhōjanaṃ viya ca dubbiniḃbhogaṃ hoti, sabbesaṃ akappiyameva.

Sace pana “udakassa okāso atthi, taḷākassa pāḷi thirā, yathā bahuṃ udakaṃ gaṇhāti, evaṃ karohi, tīrasamīpe udakaṃ karohi”ti evaṃ udakameva vicāreti, vaṭṭati. Uddhane aggim na pātentī, “udakakammaṃ labbhatu upāsakā”ti vattum vaṭṭati. “Sassaṃ katvā āharathā”ti vattum pana na vaṭṭati. Sace pana taḷāke atibahuṃ udakaṃ disvā passato vā piṭṭhito vā mātikaṃ nīharāpeti, vanaṃ chindāpetvā kedāre kārāpeti, porāṇakedāresu vā pakatibhāgaṃ aggahetvā atirekaṃ gaṇhāti, na vasasse vā akālasasse vā aparicchinnabhāge “ettake kahāpaṇe dethā”ti kahāpaṇe uṭṭhāpeti, sabbesaṃ akappiyaṃ.

Yo pana “kassatha vapathā”ti avatvā “ettakāya bhūmiyā ettako nāma bhāgo”ti evaṃ bhūmiṃ vā paṭiṭṭhāpeti, “ettake bhūmibhāge amhehi sassam katham, ettakam nāma bhāgam gaṇhathā”ti vadantesu kassakesu bhūmippamāṇaggahaṇattham rajjuyā vā daṇḍena vā mināti, khale vā ṭhatvā rakkhati, khalato vā nīharāpeti, koṭṭhāgāre vā paṭisāmeti, tasseva tam akappiyam.

Sace kassakā kahāpaṇe āharitvā “ime saṃghassa āhaṭṭa”ti vadanti, aññataro ca bhikkhu “na saṃgho kahāpaṇe khādati”ti saññāya “ettakehi kahāpaṇehi sātake āhara, ettakehi yāgu-ādīni sampādehi”ti vadati. Yam te āharanti, sabbesam akappiyam. Kasmā? Kahāpaṇānam vicāritattā.

Sace dhaññam āharitvā “idam saṃghassa āhaṭṭan”ti vadanti, aññataro ca bhikkhu purimanayeneva “ettakehi vihihi idaṇcidaṇca āharathā”ti vadati. Yam te āharanti, tasseva akappiyam. Kasmā? Dhaññassa vicāritattā.

Sace taṇḍulaṃ vā aparāṇṇam vā āharitvā “idam saṃghassa āhaṭṭan”ti vadanti, aññataro ca bhikkhu purimanayeneva “ettakehi taṇḍulehi idaṇcidaṇca āharathā”ti vadati. Yam te āharanti, sabbesam kappiyam. Kasmā? Kappiyānam taṇḍulādīnam vicāritattā. Kayavikkayepi anāpatti kappiyakārakassa ācikkhitattā.

Pubbe pana Cittalapabbate eko bhikkhu catusāladvāre “aho vata sve saṃghassa ettakappamāṇe pūve paceyyun”ti ārāmikānam saññājananattam bhūmiyam maṇḍalam akāsi, tam disvā cheko ārāmiko tatheva katvā dutiyadvāse bheriyā ākoṭṭitāya sannipatite saṃghe pūvam gahetvā saṃghattheram āha “bhante amhehi ito pubbe neva pitūnam na pitāmahanam evarūpaṃ sutapubbaṃ, ekena ayyena catusāladvāre pūvatthāya saññā katā, ito dāni pabhuti ayyā attano attano cittānurūpaṃ vadantu, amhākampi phāsuvihāro bhavissati”ti. Mahāthero tatova nivatti, ekabhikkhunāpi pūvo na gahito. Evaṃ pubbe tatruppādampi¹ na paribhuñjimsu. Tasmā—

1. Tatruppādam (Ka)

Sallekhaṃ accajantena, appamattena bhikkhunā.

Kappiyepi na kātabbā, āmisatthāya lolatāti.

Yo cāyaṃ taḷāke vutto, pokkharāṇī-udakavāhakamātikādīsupi eseva nayo.

Pubbaṇṇāparaṇṇa-ucchuphalāphalādīnaṃ viruhanaṭṭhānaṃ yaṃkiñci khettaṃ vā vatthuṃ vā dammīti vuttepi “na vaṭṭatī”ti paṭikkhipitvā taḷāke vuttanayeneva yadā kappiyavohārena “catupaccayaparibhogatthāya dammī”ti vadati, tadā sampaṭicchitabbaṃ, “vanaṃ dammi, araṇṇaṃ dammī”ti vutte pana vaṭṭati. Sace manussā bhikkhūhi anāṇattāyeva tattha rukkhe chinditvā aparāṇṇādīni sampādetvā bhikkhūnaṃ bhāgaṃ denti, vaṭṭati, adentā na codetabbā. Sace kenacideva antarāyena tesu pakkantesu aññe karonti, na ca bhikkhūnaṃ kiñci denti, te vāretabbā. Sace vadanti “nanu bhante pubbepi manussā idha sassāni akaṃsū”ti, tato te vattabbā “te saṃghassa idaṇcidaṇca kappiyabhaṇḍaṃ adaṃsū”ti. Sace vadanti “mayampi dassāmā”ti, evaṃ vaṭṭati.

Kañci sassuṭṭhānakaṃ bhūmippadesaṃ sandhāya “sīmaṃ demā”ti vadanti, vaṭṭati. Sīmāparicchedanatthaṃ pana thambhā vā pāsāṇā vā sayāṃ na ṭhapetabbā. Kasmā? Bhūmi nāma anagghā, appakenāpi pārājiko bhaveyya. Ārāmikānaṃ pana vattabbaṃ “iminā ṭhānena amhākaṃ sīmā gatā”ti. Sacepi hi te adhikaṃ gaṇhanti, pariyāyena kathitattā anāpatti. Yadi pana rājarājamahāmattādayo sayameva thambhe ṭhapēpetvā “cattāro paccaye paribhuñjathā”ti denti, vaṭṭatiyeva.

Sace koci antosīmāya taḷākaṃ khanati, vihāramajjhena vā mātikaṃ neti, cetiyaṅgaṇabodhiyaṅgaṇādīni dussanti, vāretabbo. Sace saṃgho kiñci labhitvā āmisagarukatāya na vāreti, eko bhikkhu vāreti, sova bhikkhu issaro. Sace eko bhikkhu na vāreti, “netha tumhe”ti tesāmyeva pakkho hoti, saṃgho vāreti, saṃghova issaro. Saṃghikesu hi kammesu yo dhammakammaṃ karoti, sova issaro. Sace vāriyamānopi karoti, heṭṭhā gahitaṃ paṃsum heṭṭhā pakkhipitvā, upari gahitaṃ paṃsum upari pakkhipitvā pūretabbā.

Sace koci yathājātameva ucchuṃ vā aparāṇṇaṃ vā alābukumbhaṇḍādikaṃ vā valliphalaṃ dātukāmo “etaṃ sabbaṃ ucchukhettaṃ aparāṇṇavatthuṃ valliphalāvāṭaṃ dammī”ti vadati, saha vatthunā parāmatṭhattā “na vaṭṭatī”ti **Mahāsumatthero** āha.

Mahāpadumatthero pana “abhilāpamattametaṃ, sāmikānaṃyeva hi so bhūmibhāgo, tasmā vaṭṭatī”ti āha.

“Dāsaṃ dammī”ti vadati, na vaṭṭati. “Ārāmikaṃ dammi, veyyāvaccakaraṃ dammi, kappiyakārakaṃ dammī”ti vutte vaṭṭati. Sace so ārāmiko purebhattampi pacchābhattampi saṃghasseva kammaṃ karoti, sāmaṇerassa viya sabbaṃ bhesajjapaṭijagganampi tassa kātabbaṃ. Sace purebhattameva saṃghassa kammaṃ karoti, pacchābhattaṃ attano kammaṃ karoti, sāyaṃ nivāpo na dātabbo. Yepi pañcadivasavārena vā pakkhavārena vā saṃghassa kammaṃ katvā sesakāle attano kammaṃ karonti, tesampi karaṇakāleyeva bhattaṅca nivāpo ca dātabbo. Sace saṃghassa kammaṃ natthi, attanoyeva kammaṃ katvā jīvanti, te ce hatthakammamūlaṃ ānetvā denti, gahetabbaṃ. No ce denti, na kiñci vattabbā. Yaṃ kiñci rajakadāsampi pesakāradāsampi ārāmikanāmena sampañicchituṃ vaṭṭati.

Sace “gāvo demā”ti vadanti, “na vaṭṭatī”ti paṭikkhipitabbā. Imā gāvo kutoti, paṇḍitehi pañca gorasaparibhogatthāya dinnāti. “Mayampi pañcagorasaparibhogatthāya demā”ti vutte vaṭṭati. Ajikādīsupi eseva nayo. “Hatthiṃ dema, assaṃ, mahiṃsaṃ, kukkuṭaṃ, sūkaraṃ demā”ti vadanti, sampañicchituṃ na vaṭṭati. Sace keci manussā “appossukkā bhante tumhe hotha, mayaṃ ime gahetvā tumhākaṃ kappiyabhaṇḍaṃ dassāmā”ti gaṇhanti, vaṭṭati. “Kukkuṭasūkarā sukhaṃ jīvantū”ti araṇṇe vissajjetuṃ vaṭṭati. “Imaṃ taḷākaṃ, imaṃ khettaṃ, imaṃ vatthuṃ viharassa demā”ti vutte paṭikkhipituṃ na labbhatīti. Sesamettha uttānattameva.

Samuṭṭhānādisu idampi chasamuṭṭhānaṃ, kiriyaṃ, nosaññāvimokkhaṃ, acittakaṃ, paṇṇattivajjaṃ, kāyakammavacīkammaṃ, ticittaṃ, tivedananti.

Rājasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito cīvaravaggo paṭhamo.

2. Kosiyavagga 1. Kosiyasikkhāpadavaṇṇanā

542. **Tena samayenāti** Kosiyasikkhāpadam. Tattha **santharitvā kataṃ hotīti** same bhūmibhāge kosiyaṃsūni uparūpari santharitvā kañjikādīhi siñcitvā kataṃ hoti. **Ekenapi kosiyaṃsunā missetvāti** tiṭṭhatu attano rucivasena missitaṃ, sacepi tassa karaṇaṭṭhāne vāto ekaṃ kosiyaṃsum ānetvā pāteti, evampi missetvā katameva hoti. Sesam uttānatthameva.

Chasamuṭṭhānam, kiriyaṃ, nosaññāvimokkham, acittakaṃ, paṇṇattivajjam, kāyakammavacīkammaṃ, ticittaṃ, tivedananti.

Kosiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Suddhakāḷakasikkhāpadavaṇṇanā

547. **Tena samayenāti** Suddhakāḷakasikkhāpadam. Tattha **suddhakāḷakānanti** suddhānam kāḷakānam, aññehi amissitakāḷakānanti attho. Sesam uttānatthameva. Samuṭṭhānādīnipi kosiyaṃsikkhāpadasadisānevāti.

Suddhakāḷakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Dvebhāgasikkhāpadavaṇṇanā

552. **Tena samayenāti** Dvebhāgasikkhāpadam. Tattha **ante ādiyitvāti** santhatassa ante anuvātam viya dassetvā¹ odātam alliyāpetvā.

Dve bhāgāti dve koṭṭhāsā. **Ādātabbāti** gahetabbā. **Gocariyānanti** kapilavaṇṇānam. **Dve tulā ādātabbāti** catūhi tulāhi kāretukāmaṃ sandhāya vuttaṃ, atthato pana yattakehi eḷakalomehi kātukāmo hoti, tesu dve koṭṭhāsā kāḷakānam, eko odātānam, eko gocariyānanti idameva dassitaṃ hotīti veditabbari. Sesam uttānatthameva.

1. Dasante (Syā), dassento (Ka)

Samuṭṭhānādīnipi kosiyaṣikkhāpadasadisāneva. Kevalaṃ idaṃ ādāya, anādāya ca karaṇato kiriyākiriyaṃ veditabbanti.

Dvebhāgasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Chabbassasikkhāpadavaṇṇanā

557. **Tena samayenāti** Chabbassasikkhāpadaṃ. Tattha **ūhadantipi**¹ **ummihantipīti** santhatānaṃ upari vaccampi passāvampi karontīti vuttaṃ hoti.

Dinnā saṃghena itthannāmassa bhikkhuno santhatasammutīti evaṃ laddhasammutiko bhikkhu yāva rogo na vūpasamati, tāva yaṃ yaṃ ṭhānaṃ gacchati, tattha tattha santhataṃ kātuṃ labhati. Sace arogo hutvā puna mūlabyādhināva gilāno hoti, soyeva parihāro, natthaññaṃ sammutikiccanti **Phussadevatthero** āha. **Upatissatthero** pana “so vā byādhi paṭikuppatu, añño vā, sakiṃ ‘gilāno’ ti nāmaṃ laddhaṃ laddhameva, puna sammutikiccaṃ natthī” ti āha.

Orena ce channaṃ vassānanti channaṃ vassānaṃ orimabhāge, antoti attho. Padabhājane pana saṅkhyāmatadassanatthaṃ “ūnakachabbassāni” ti vuttaṃ.

Anāpatti chabbassāni karotīti yadā chabbassāni paripuṇṇāni honti, tadā santhataṃ karoti. Dutiyapadepi “yadā atirekachabbassāni hoti, tadā karotī” ti evamattho daṭṭhabbo. Na hi so chabbassāni karotīti. Sesāṃ uttānatthameva.

Samuṭṭhānāni kosiyaṣikkhāpadasadisānevāti.

Chabbassasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Nisīdanasanthasikkhāpadavaṇṇanā

565. **Tena samayenāti** Nisīdanasanthasikkhāpadaṃ. Tattha **icchāmahaṃ bhikkhavi** Bhagavā kira taṃ temāsaṃ na kañci bodhaneyyasattaṃ addasa,

1. Uhadantipi (Ka)

tasmā evamāha. Evaṃ santēpi tantivasena dhammadesanā kattabbā siyā. Yasmā panassa etadahosi “mayi okāsaṃ kāretvā paṭisallīne bhikkhū adhammikaṃ katikavattaṃ karissanti, taṃ upaseno bhindissati. Ahaṃ tassa pasīditvā bhikkhūnaṃ dassanaṃ anujānissāmi, tato maṃ passitukāmā bahū bhikkhū dhutaṅgāni samādiyissanti, ahañca tehi ujjhitasanthatapaccayā sikkhāpadaṃ paññapessāmī”ti, tasmā evamāha. Evaṃ bahūni hi ettha ānisaṃsānīti.

Sapariso yena Bhagavā tenupasaṅkamīti thero kira “na bhikkhave ūnadasavassena upasampādetabbo, yo upasampādeyya, āpatti dukkaṭassā”ti¹ imasmiṃ khandhakasikkhāpade “kathañhi nāma tvaṃ moghapurisa aññehi ovadiyo anusāsiyo aññaṃ ovadituṃ anusāsituṃ maññissasī”ti evamādinā¹ nayena garahaṃ labhitvā “satthā mayhaṃ parisāṃ nissāya garahaṃ adāsi, so dānāhaṃ Bhagavantaṃ teneva puṇṇacandasassirīkena sabbākāraparipuṇṇena mukhena brahmaghosāṃ nicchāretvā parisāmyeva nissāya sādhuṅkāraṃ dāpessāmī”ti suhodayo kulaputto atirekayo janasataṃ paṭikkamitvā parisāṃ cinitvā pañcamattehi bhikkhusatehi parivuto puna Bhagavantaṃ upasaṅkamanto. Tena vuttaṃ “sapariso yena Bhagavā tenupasaṅkamī”ti. Na hi sakkā Buddhānaṃ aññathā ārādhetuṃ aññatra vattasampattiyā.

Bhagavato avidūre nisinnoti vattasampattiyā parisuddhabhāvena nirāsaṅko siho viya Kañcanapabbatassa Bhagavato avidūre nisinnō. **Etadavocāti** kathāsamuṭṭhāpanatthaṃ etaṃ avoca. **Manāpāni te bhikkhu paṃsukūlānīti** bhikkhu tava imāni paṃsukūlāni manāpāni, attano ruciyā khantiyā gahitānīti attho. **Na kho me bhante manāpānīti** bhante na mayā attano ruciyā gahitāni, galaggāhena viya, matthakatālanena viya ca gāhitomhīti dasseti.

Paññāyissatīti paññāto abhiññāto bhavissati, tattha sandississatīti² vuttaṃ hoti. **Na mayāṃ apaññattaṃ paññapessāmāti** mayāṃ sāvaka nāma apaññattaṃ na paññapessāma, Buddhavisayo hi eso,

1. Vi 3. 74. 75 piṭṭhesu.

2. Sandissatīti (Sī, Syā, Ka)

yadidaṃ “pācittiyaṃ dukkaṭaṇ”ti-ādinā nayena
apaññattasikkhāpadapaññapanam, paññattasamucchindanam¹ vā. **Samādāyāti**
taṃ taṃ sikkhāpadaṃ samādiyitvā “sādhū suṭṭhū”ti sampaṭicchitvā.
Yathāpaññattesu sabbasikkhāpadesu sikkhissāmāti dasseti. Bhagavā tassa
āraddhacitto punapi “sādhū sādhū”ti sādhuḥkāramadāsi.

566. **Anuññātāvusoti** anuññātāṃ āvuso. **Pihentāti** pihayantā. **Santhatāni**
ujjhittvāti santhate catutthacīvarasaññitāya sabbasanthatāni ujjhitvā.
Dhammiṃ kathaṃ katvā bhikkhū āmantesīti Bhagavā santhatāni
vipakīṇṇāni disvā “saddhādeyyavinipātane kāraṇaṃ natthi,
paribhogupāyaṃ nesaṃ dassessāmi”ti dhammiṃ kathaṃ katvā bhikkhū
āmantesi.

567. **Sakiṃ nivatthampi sakiṃ pārutampī**ti sakiṃ nisinnañceva
nipannañca. **Sāmantāti** ekapassato vaṭṭaṃ vā caturassaṃ vā chinditvā
gahitaṭṭhānaṃ yathā vidatthimattaṃ hoti. Evaṃ gahetabbaṃ, santharantena
pana Pāliyaṃ vuttanayeneva ekadese vā santharitabbaṃ, vijaṭetvā vā
missakaṃ katvā santharitabbaṃ, evaṃ thirataṃ hotīti. Sesaṃ
uttānatthameva.

Samuṭṭhānādīni kiriyākiriyaṭṭā imassa sikkhāpadassa
dvebhāgasikkhāpadasadisānīti.

Imesu pana pañcasu santhatesu purimāni tīṇi vinayakammaṃ katvā
paṭilabhitvā paribhuñjitum na vaṭṭanti, pacchimāni dve vaṭṭantīti
veditabbānīti.

Nisīdanasanthatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Eḷakalomasikkhāpadavaṇṇanā

571. **Tena samayenāti** Eḷakalomasikkhāpadaṃ. Tattha **uppaṇḍesunti**
“kittakena bhante kītānī”ti-ādīni vadantā avahasimsu. **Ṭhitakova āsumbhī**ti
yathā manussā araññato mahantaṃ dārubbhāraṃ ānetvā kilantā ṭhitakāva
pāṭenti, evaṃ pātesīti attho.

1. Paññattisamucchindanam (Ka), paññattasikkhāpadasamucchindanam (Syā)

572. **Sahatthā**ti sahatthena, attanā haritabbānīti vuttaṃ hoti.

Bahitiyojanam pātetīti tiyojanato bahi pātetī. Anantarāyena patanake hatthato muttamatte lomagaṇanāya nissaggiyapācittiyāni. Sace bahitiyojane rukkhe vā thambhe vā paṭihaññitvā puna anto patanti, anāpatti. Bhūmiyaṃ patitvā ṭhatvā ṭhatvā vaṭṭamānā eḷakalomabhaṇḍikā puna anto pavisati, āpattiyeva. Anto ṭhatvā hatthena vā pādena vā yaṭṭhiyā vā vaṭṭeti, ṭhatvā vā aṭṭhatvā vā vaṭṭamānā bhaṇḍikā gacchatu, āpattiyeva. “Añño harissatī”ti ṭhapeti, tena haritepi āpattiyeva. Suddhacittena ṭhapitaṃ vāto vā añño vā attano dhammatāya bahi pātetī, āpattiyeva sa-ussāhattā, acittakattā ca sikkhāpadassa. **Kurundiyā**disu pana “ettha anāpattī”ti vuttā, sā anāpatti Pāḷiyā na sameti. Ubhatobhaṇḍikaṃ ekābaddhaṃ katvā ekaṃ bhaṇḍikaṃ antosīmāya ekaṃ bahisīmāya karonto ṭhapeti, rakkhati tāva. Ekābaddhe kājēpi eseṃ nayo. Yaḍi pana abandhitvā kājakoṭṭiyaṃ ṭhapitamattameva hoti, na rakkhati. Ekābaddhepi parivattetvā ṭhapite āpattiyeva.

Aññassa yāne vāti ettha gacchante yāne vā hatthipiṭṭhi-ādīsu vā sāmikassa ajānantasseva harissatīti ṭhapeti, tasmim tiyojanam atikkante āpatti. Agacchantepi eseṃ nayo. Sace pana agacchante yāne vā hatthipiṭṭhiyādisu vā ṭhapetvā abhiruhitvā sāreti, heṭṭhā vā gacchanto codeti, pakkosanto vā anubandhāpeti, “aññaṃ harāpetī”ti vacanato anāpatti. **Kurundiyā**disu pana “āpattī”ti vuttaṃ, tam “aññaṃ harāpetī”ti iminā na sameti. Adinnādāne pana suṅkaghāte āpatti hoti. Yā hi tattha āpatti, sā idha anāpatti. Yā idha āpatti, sā tattha anāpatti. Tam ṭhānam patvā aññavihito vā corādīhi vā upadduto gacchati, āpattiyeva. Sabbatthe lomagaṇanāya āpattiparicchedo veditabbo.

575. **Tiyojanam vāsādhippāyo gantvā tato param haratī**ti yattha gato, tattha uddesaparipucchādīnam vā paccayādīnam¹ vā alābhena

1. Paccayānam (Si)

tato param aññattha gacchati, tatopi aññatthāti evaṃ yojanasatampi harantassa anāpatti. **Acchinnam paṭilabhitvāti** corā acchinditvā niratthakabhāvaṃ ñatvā paṭidenti, taṃ harantassa anāpatti. **Nissattham paṭilabhitvāti** vinayakammakataṃ paṭilabhitvāti attho.

Katabhaṇḍanti katabhaṇḍam¹ kambalakojavasanthatādiṃ yaṃkiñci antamaso suttakena baddhamattampi. Yo pana tanukapattatthavikantare vā āyoga-aṃsabaddhakakāyabandhanādīnaṃ antaresu vā pipphalikādīnaṃ malarakkhaṇattham sipāṭikāya² vā antamaso vātābādhiko kaṇṇacchiddepi lomāni pakkipitvā gacchati, āpattiyeva. Suttakena pana bandhitvā pakkhittam katabhaṇḍatthāne tiṭṭhati, veṇiṃ katvā harati, idaṃ nidhānamukham nāma, āpattiyevāti. Sesam uttānatthameva.

Samuṭṭhānādīsu idaṃ eḷakalomasamuṭṭhānam nāma—kāyato ca kāyacittato ca samuṭṭhāti, kiriyaṃ, nosaññāvimokkham, acittakam, paṇṇattivajjam, kāyakammaṃ, ticittam, tivedananti.

Eḷakalomasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Eḷakalomadhovāpanasikkhāpadavaṇṇanā

576. **Tena samayenāti** Eḷakalomadhovāpanasikkhāpadam. Tattha **riñcantīti** ujjhanti vissajjenti, na sakkonti anuyuñjitunti vuttam hoti. Sesamettha Purāṇacīvarasikkhāpade vuttanayameva saddhiṃ samuṭṭhānādīhīti.

Eḷakalomadhovāpanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Rūpiyasikkhāpadavaṇṇanā

582. **Tena samayenāti** Rūpayasikkhāpadam. Tattha **paṭivisoti**³ koṭṭhāso.

1. Kaṭabhaṇḍanti kataṃ bhaṇḍam (Sī)

2. Sipāṭiyaṃ (Sī, Ka)

3. Paṭivimsoti (Sī, I) Paṭi + vi + aṃsa = paṭivimsa.

583-4. **Jātarūparajatanti** ettha **jātarūpanti** suvaṇṇassa nāmaṃ. Taṃ pana yasmā Tathāgatassa vaṇṇasadisaṃ hoti, tasmā “Satthuvaṇṇo vuccatī”ti padabhājane vuttaṃ. Tassattho—yo Satthuvaṇṇo lohaviseso, idaṃ jātarūpaṃ nāmāti. **Rajataṃ** pana “saṅkho silā pavālaṃ rajataṃ jātarūpaṃ”ti-ādisu¹ rūpiyaṃ vuttaṃ, idha pana yaṃ kiñci vohāragamaṇiyaṃ kahāpaṇādi adhippetam. Tenevassa padabhājane “kahāpaṇo lohamāsako”ti-ādi vuttaṃ. Tattha **kahāpaṇoti** sovaṇṇamayo vā rūpiyamayo vā pākatico vā. **Lohamāsakoti** tambalohādīhi katamāsako. **Dārumāsakoti** sārādārunā vā veḷupesikāya vā antamaso tālapaṇṇenāpi rūpaṃ chinditvā katamāsako. **Jatamāsakoti** lākhāya vā niyyāsena vā rūpaṃ samuṭṭhāpetvā katamāsako. “**Ye vohāraṃ gacchantī**”ti iminā pana padena yo yo yattha yattha janapade yadā yadā vohāraṃ gacchati, antamaso aṭṭhimayopi cammamayopi rukkhaphalabijamayopi samuṭṭhāpitarūpopi asamuṭṭhāpitarūpopi sabbo saṅgahito.

Icceaṃ sabbampi rajataṃ, jātarupaṃ, jātarūpamāsako, vuttappabhedo sabbopi rajatamāsakoti catubbidhaṃ nissaggiyavatthu hoti. Muttā maṇi veḷuriyo saṅkho silā pavālaṃ lohitaṅko masāragallaṃ satta dhañṇāni dāsī dāsa khetta vatthu pupphārāma phalārāmādayoti idaṃ dukkaṭavatthu. Suttaṃ phālo paṭako kappāso anekappakāraṃ aparāṇaṃ sappi navanīta tela madhu phāṇitādi bhesajjaṅca idaṃ kappiyavatthu. Tattha nissaggiyavattum attano vā saṅghagaṇapuggalacetiyānaṃ vā² atthāya sampaṭicchitum na vaṭṭati. Attano atthāya sampaṭicchato nissaggiyaṃ pācittiyaṃ hoti, sesānaṃ atthāya dukkaṭaṃ. Dukkaṭavattum sabbesampi atthāya sampaṭicchato dukkaṭameva. Kappiyavattumhi anāpatti. Sabbampi nikkhipanattāya bhaṇḍāgārikasīsenā sampaṭicchato upari ratanasikkhāpade āgatavasena pācittiyaṃ.

Uggaṇheyyāti gaṇheyya. Yasmā pana gaṇhanto āpattiṃ āpajjati, tenassa padabhājane “sayam gaṇhāti, nissaggiyaṃ pācittiyaṃ”ti vuttaṃ. Esa nayo sesapadesupi.

1. Vi 2. 212 piṭṭhe.

2. ...cetiyaḍḍhānaṃ vā (Syā)

Tattha jātarūparajatabhaṇḍesu kahāpaṇamāsakesu ca ekaṃ gaṇhato vā gaṇhāpayato vā ekā āpatti. Sahassaṃ cepi ekato gaṇhāti, gaṇhāpeti, vatthugaṇaṇāya āpattiyo. **Mahāpaccariyaṃ**, pana **Kurundiyañca** “sithilabaddhāya thavikāya sithilapūrite vā bhājane rūpagaṇaṇāya āpatti. Ghanabaddhe, pana ghanapūrite vā ekāva āpatti”ti vuttaṃ.

Upanikkhittasādiyane pana “idaṃ ayyassa hotū”ti vutte sacepi cittaena sādiyati, gaṇhitukāmo hoti, kāyena vā vācāya vā “nayidaṃ kappatī”ti paṭikkhipati, anāpatti. Kāyavācāhi vā appaṭikkhipitvāpi suddhacitto hutvā “nayidaṃ amhākaṃ kappatī”ti na sādiyati, anāpattiyeva. Tīsu dvāresu hi yena kenaci paṭikkhittaṃ paṭikkhittameva hoti. Sace pana kāyavācāhi appaṭikkhipitvā cittaena adhivāseti, kāyavācāhi kattabbassa paṭikkhepassa akaraṇato akiriyasamuṭṭhānaṃ kāyadvāre ca vacīdvāre ca āpattiṃ āpajjati, manodvāre pana āpatti nāma natthi.

Eko sataṃ vā sahassaṃ vā pādapūle ṭhāpeti “tuyhidaṃ hotū”ti, bhikkhu “nayidaṃ kappatī”ti paṭikkhipati, upāsako “pariccattaṃ mayā tumhākaṃ”ti gato, añño tattha āgantvā pucchati “kiṃ bhante idan”ti. Yaṃ tena attanā ca vuttaṃ, taṃ ācikkhitabbaṃ. So ce vadati “gopayissāmi bhante, guttaṭṭhānaṃ dassethā”ti, sattabhūmikampi pāsādaṃ abhiruhitvā “idaṃ guttaṭṭhānaṃ”ti ācikkhitabbaṃ, “idha nikkhipāhi”ti na vattabbaṃ. Ettāvataṃ kappiyañca akappiyañca nissāya ṭhitaṃ hoti, dvāraṃ pidahitvā rakkhantena vasitabbaṃ. Sace kiñci vikkāyikabhaṇḍaṃ pattaṃ vā cīvaram vā āgacchati, “idaṃ gahessatha bhante”ti vutte “upāsaka atthi amhākaṃ iminā attho, vatthu ca evarūpaṃ nāma saṃvijjati, kappiyakārako natthi”ti vattabbaṃ. Sace so vadati “aham kappiyakārako bhavissāmi, dvāraṃ vivaritvā dethā”ti. Dvāraṃ vivaritvā “imasmiṃ okāse ṭhapitaṃ”ti vattabbaṃ, “imaṃ gaṇhā”ti na vattabbaṃ. Evampi kappiyañca akappiyañca nissāya ṭhitaṃ eva hoti. So ce taṃ gahetvā tassa kappiyabhaṇḍaṃ deti, vaṭṭati. Sace adhikaṃ gaṇhāti, “na mayaṃ tava bhaṇḍaṃ gaṇhāma, nikkhamāhi”ti vattabbo.

Samghamajjhe nissajjitabbanti ettha yasmā rūpiyaṃ nāma akappiyaṃ, tasmā “nissajjitabbaṃ samghassa vā gaṇassa vā puggalassa vā”ti na vuttaṃ. Yasmā pana taṃ paṭiggahitamattameva, na tena kiñci kappiyabhaṇḍaṃ cetāpitaṃ, tasmā

upāyena paribhogadassanattham “saṅghamajjhe nissajjitabban”ti vuttam.

Kappiyaṃ ācikkhitabbaṃ sappi vāti “pabbajitānaṃ sappi vā telaṃ vā vaṭṭati upāsakā”ti evaṃ ācikkhitabbaṃ.

Rūpiyapaṭiggāhakaṃ ṭhapetvā sabbeheva paribhuñjitabbanti sabbehi bhājetvā paribhuñjitabbaṃ, rūpiyapaṭiggāhakena bhāgo na gahetabbo. Aññesaṃ bhikkhūnaṃ vā ārāmikānaṃ vā pattabhāgampi labhitvā paribhuñjitum na vaṭṭati, antamaso makkaḍḍiḥi tato haritvā araññe ṭhapitaṃ vā tesam hatthato gaḷitaṃ vā tiracchānagatapariggahitampi paṃsukūlampi na vaṭṭatiyeva, tato āhaṇa phāṇitena senāsanadhūpanampi na vaṭṭati, sappinā vā telena vā paḍīpaṃ katvā dīpāloke nipajjitum, kasiṇaparikkammampi kātum, potthakampi vācetum na vaṭṭati. Telamadhuphāṇitehi pana sarīre vaṇaṃ makkhetum na vaṭṭatiyeva. Tena vatthunā mañcapīṭhādīni vā gaṇhanti, uposathāgāraṃ vā bhojanasālaṃ vā karonti, paribhuñjitum na vaṭṭati. Chāyāpi gehaparicchena ṭhitā na vaṭṭati, paricchadātikkantā āgantukattā vaṭṭati. Taṃ vatthum vissajjetvā katena maggenapi setunāpi nāvāyapi uḷumpenapi gantum na vaṭṭati. Tena vatthunā khanāpitāya pokkharāṇiyā ubbhidodakaṃ pātuṃ vā paribhuñjitum vā na vaṭṭati. Anto udake pana asati aññaṃ āgantukaṃ udakaṃ vā vassodakaṃ vā pavittṭhaṃ vaṭṭati. Kītāya yena udakena saddhim kītā, taṃ āgantukampi na vaṭṭati. Taṃ vatthum upanikkhepaṃ ṭhapetvā saṅgho paccaye paribhuñjati, tepi paccayā tassa na vaṭṭanti. Ārāmo gahito hoti, sopi paribhuñjitum na vaṭṭati. Yadi bhūmipi bījampi akappiyaṃ, neva bhūmiṃ, na phalaṃ paribhuñjitum vaṭṭati. Sace bhūmiṃyeva kiṇitvā aññāni bījāni ropitāni, phalaṃ vaṭṭati, atha bījāni kiṇitvā kappiyabhūmiyaṃ ropitāni, phalaṃ na vaṭṭati, bhūmiyaṃ nisīditum vā nipajjitum vā vaṭṭati.

Sace so chaḍḍetīti yattha katthaci khipati, athāpi na chaḍḍeti, sayam gahetvā gacchati, na vāretabbo. **No ce chaḍḍetīti** atha neva gahetvā gacchati, na chaḍḍeti, “kiṃ mayhaṃ iminā byāpārenā”ti yena kāmaṃ pakkamati, tato yathāvuttalakkaṇo rūpiyachaḍḍako sammannitabbo.

Yo na chandāgatinti-ādīsu lobhavasena taṃ vatthum attano vā karonto, attānaṃ vā ukkaṃsento chandāgaṭiṃ nāma gacchati. Dosavasena “nevāyaṃ mātikaṃ jānāti, na vinayan”ti paraṃ apasādentō **dosāgaṭiṃ** nāma gacchati. Mohavasena muṭṭhapamuṭṭhassatibhāvaṃ āpajjanto **mohāgaṭiṃ** nāma gacchati. Rupiyaṭaṭiggāhakassa bhayena chaḍḍetum avisahanto bhayāgaṭiṃ nāma gacchati. Evaṃ akaronto na chandāgaṭiṃ gacchati, na dosāgaṭiṃ gacchati, na mohāgaṭiṃ gacchati, na bhayāgaṭiṃ gacchatīti veditabbo.

585. **Animittarṃ katvāti** nimittarṃ akatvā, akkhīni nimmīletvā nadiyā vā papāte vā vanagahane vā gūtharṃ viya anapekkhena patitokāsaṃ asamannāharantena pātetabbanti attho. Evaṃ jigucchitabbepi rūpiye Bhagavā pariyāyena bhikkhūnaṃ paribhogarṃ ācikkhi. Rūpiyaṭaṭiggāhakassa pana kenaci pariyāyena tato uppannapaccayaparibhogo na vaṭṭati. Yathā cāyaṃ etassa na vaṭṭati, evaṃ asantasambhāvanāya vā kuladūsakakammēna vā kuhanādīhi vā uppannapaccayā neva tassa, na aññassa vaṭṭanti, dhammena samena uppannāpi appaccavekkhitvā paribhuñjitum na vaṭṭanti.

Cattāro hi **paribhogā** theyyaparibhogo iṇaparibhogo dāyajjaparibhogo sāmiparibhogoti. Tattha saṃghamajjhepi nisīditvā paribhuñjantassa dūssīlassa paribhogo **theyyaparibhogo** nāma. Sīlavato appaccavekkhitaparibhogo **iṇaparibhogo** nāma. Tasmā cīvaram paribhoge paribhoge paccavekkhitabbaṃ, piṇḍapāto ālope ālope. Tathā asakkontena purebhattapacchābhattapurimayāmapacchimayāmesu. Sacassa appaccavekkhatova aruṇo uggacchati, iṇaparibhogatṭhāne tiṭṭhati. Senāsanampi paribhoge paribhoge paccavekkhitabbaṃ. Bhesajjassa paṭiggahaṇepi paribhogepi satipaccayatā vaṭṭati, evaṃ santēpi paṭiggahaṇe satim katvā paribhoge akarontasseva āpatti, paṭiggahaṇe pana satim akatvā paribhoge karontassa anāpatti.

Catubbidhā hi **suddhi** desanāsuddhi saṃvarasuddhi pariyeṭṭhisuddhi paccavekkhaṇasuddhīti. Tattha **desanāsuddhi** nāma Pātimokkhasaṃvarasīlaṃ, tañhi desanāya

sujjhanato “desanāsuddhi”ti vuccati. **Samvarasuddhi** nāma indriyasamvarasīlaṃ, taṃ hi “na puna evaṃ karissāmi”ti cittādhīṭṭhānasamvareneva sujjhanato “samvarasuddhi”ti vuccati.

Pariyeṭṭhisuddhi nāma ājīvapārisuddhisīlaṃ, taṃ hi anesanam pahāya dhammena samena paccaye uppādentassa pariyesanāya suddhattā “pariyeṭṭhisuddhi”ti vuccati. **Paccavekkhaṇasuddhi** nāma paccayaparibhogasannissitasīlaṃ, taṃ hi “paṭisaṅkhā yoniso cīvaram paṭisevatī”ti-ādinā¹ nayena vuttana paccavekkhaṇena sujjhanato “paccavekkhaṇasuddhi”ti vuccati. Tena vuttam “paṭiggahaṇe pana satim akatvā paribhoge karontassa anāpatti”ti.

Sattannam sekkhānam paccayaparibhogo **dāyajjaparibhogo** nāma, te hi Bhagavato puttā, tasmā pitusantakānam paccayānam dāyādā hutvā te paccaye paribhuñjanti. Kim pana te Bhagavato paccaye paribhuñjanti, gihīnam paccaye paribhuñjantīti. Gihīhi dinnāpi Bhagavatā anuññātattā Bhagavato santakā honti, tasmā te Bhagavato paccaye paribhuñjantīti veditabbari,² **Dhammadāyādasutta**ñcettha sādhamam.

Khīṇāsavānam paribhogo **sāniparibhogo** nāma, te hi taṇhāya dāsabyam³ atītattā sāmino hutvā paribhuñjantīti. Imesu paribhogesu sāniparibhogo ca dāyajjaparibhogo ca sabbesampi vaṭṭati, iṇaparibhogo na vaṭṭati, theyyaparibhoge kathāyeva natthi.

Aparepi cattāro **paribhogā** lajjīparibhogo alajjīparibhogo dhammiyaparibhogo adhammiyaparibhogoti.

Tattha alajjino lajjinā saddhim paribhogo vaṭṭati, āpattiyā na kāretabbo. Lajjino alajjinā saddhim yāva na jānāti, tāva vaṭṭati. Ādito paṭṭhāya hi alajjī nāma natthi, tasmā yadāssa alajjībhāvam jānāti, tadā vattabbo “tumhe kāyadvāre ca vacīdvāre ca vītikkamam karotha, taṃ appatirūpaṃ, mā evamakattā”ti. Sace anādiyitvā karotiyeva, yadi tena saddhim paribhogam karoti, sopi alajjiyeva hoti. Yopi attano bhārabhūtena alajjinā saddhim paribhogam karoti, sopi nivāretabbo. Sace na oramati, ayampi alajjiyeva hoti. Evaṃ eko alajjī alajjisatampi karoti.

1. Ma 1. 12; Am 2. 341 piṭṭhesu.

2. Ma 1. 15 piṭṭhe.

3. Taṇhādāsabyam (Syā)

Alajjino pana alajjināva saddhiṃ paribhoge āpatti nāma natthi. Lajjino lajjinā saddhiṃ paribhogo dvinnam khattiyakumārānam suvaṇṇapātiyaṃ bhojanasadisoti.

Dhammiyādhammiyaparibhogo paccayavasena veditabbo. Tattha sace puggalopi alajjī, piṇḍapātopi adhammiyo, ubho jegucchā. Puggalo alajjī, piṇḍapāto dhammiyo, puggalam jigucchitvā piṇḍapāto na gahetabbo.

Mahāpaccariyaṃ pana dussīlo saṃghato uddesabhaddādinī labhitvā saṃghasseva deti, etāni yathādānameva gatattā¹ vaṭṭantīti vuttam. Puggalo lajjī, piṇḍapāto adhammiyo, piṇḍapāto jeguccho na gahetabbo. Puggalo lajjī, piṇḍapātopi dhammiyo, vaṭṭati.

Apare **dve paggahā, dve ca paribhogā** lajjīpaggaho alajjīpaggaho, dhammaparibhogo āmisaparibhogoti.

Tattha alajjinā lajjim paggahetuṃ vaṭṭati, na so āpattiyā kāretabbo. Sace pana lajjī alajjim paggaṇhāti, anumodanāya ajjhesati, dhammakathāya ajjhesati, kulesu upatthambheti. Itaropi “amhākaṃ ācariyo īdiso ca īdiso cā”ti tassa parisati² vaṇṇam bhāsati, ayaṃ sāsanaṃ osakkāpeti antaradhāpetīti veditabbo.

Dhammaparibhoga-āmisaparibhogesu pana yattha āmisaparibhogo vaṭṭati, tattha dhammaparibhogopi vaṭṭati. Yo pana koṭiyaṃ ṭhito gantho tassa puggalassa accayena nassissati, taṃ dhammānuggahena uggaṇhituṃ vaṭṭatīti vuttam.

Tatridaṃ vatthu—mahābhaye kira ekasseva bhikkhuno mahāniddeso paguṇo ahosi, atha **Catunīkāyikatissattherassa** upajjhāyo **Mahātipīṭakatthero** nāma **Mahārakkhitattheraṃ** āha “āvuso Mahārakkhita etassa santike mahāniddesaṃ gaṇhāhi”ti. Pāpo kirāyaṃ bhante, na gaṇhāmīti. Gaṇhāvuso, ahaṃ te santike nisīdissāmīti. Sādhu bhante, tumhesu nisīnnesu gaṇhissāmīti paṭṭhapetvā rattindivaṃ nīrantaraṃ

1. Gahitattā (Ka)

2. Parisatiṃ (Sī)

pariyāpuṇanto osānadivase¹ heṭṭhāmañce itthim disvā “bhante sutamyeva me pubbe, sacāhaṃ evaṃ jāneyyaṃ, na īdisassa santike dhammaṃ pariyāpuṇeyyaṃ”ti āha. Tassa pana santike bahū mahātherā uggaṇhitvā mahāniddeṣaṃ paṭiṭṭhāpesuṃ.

586. **Rūpiye rūpiyasaññī**ti ettha sabbampi jātarūparajataṃ rūpiyasaṅgahameva gatanti veditabbaṃ.

Rūpiye vematikoti “suvaṇṇaṃ nu kho, kharapattaṃ nu kho”ti-ādinā nayena saṃsayajāto.

Rūpiye arūpiyasaññīti suvaṇṇādīsu kharapattādisaññī. Apica puññakāmā rājorodhādayo bhattakhajjakagandhapiṇḍādīsu pakkhipitvā hiraññasuvaṇṇaṃ denti, coḷabhikkhāya carantānaṃ dussante² baddhakahāpaṇādīhiyeva saddhim coḷakāni denti, bhikkhū bhattādisaññāya vā coḷakasaññāya vā paṭiggaṇhanti, evampi rūpiye arūpiyasaññī rūpiyaṃ gaṇhātīti veditabbo. Paṭiggaṇhantena pana “imasmiṃ gehe idaṃ laddhaṃ”ti sallakkhetabbaṃ. Yena hi assatiyā dinnāṃ hoti, so satim paṭilabhitvā puna āgacchati, athassa vattabbaṃ “tava coḷakaṃ passāhī”ti. Sesamettha uttānatthameva.

Samuṭṭhānādīsu chasamuṭṭhānaṃ, siyā kiriyaṃ gahaṇena āpajjanato, siyā akiriyaṃ paṭikkhepassa akaraṇato, rūpiya-aññavādaka-upassutisikkhāpadāni hi tīṇi ekaparicchedāni. Nosaññāvimokkhaṃ, acittakaṃ, paṇṇattivajjaṃ, kāyakammavacīkammaṃ, ticittaṃ, tivedananti.

Rūpiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Rūpiyasamvohārasikkhāpadavaṇṇanā

587. **Tena samayenāti** Rūpiyasamvohārasikkhāpadaṃ. Tattha **nānappakārakanti** katākatādivasena anekavidhaṃ. **Rūpiyasamvohāranti** jātarūparajataparivattanaṃ. **Samāpajjantīti** paṭiggahaṇasseva paṭikkhittattā paṭiggahitaparivattane dosaṃ apassantā karonti.

1. Osāpanadivase (Sī)

2. Dasante (Sī)

589. **Sīsūpaganti**-ādīsu sīsāṃ upagacchatīti sīsūpaṃ, potthakesu pana “sīsūpakan”ti likhitaṃ, yassa kassaci sīsālaṅkārassetaṃ adhivacanaṃ. Esa nayo sabbattha. **Katena katanti**-ādīsu suddho rūpiyaṃvohāroyeva.

Rūpiye rūpiyasaññī-ādimhi purimasikkhāpade vuttavattthūsu nissaggiyavattthunā nissaggiyavattthum cetāpentassa mūlaggahaṇe purimasikkhāpadena nissaggiyaṃ pācittiyaṃ. Aparāparaparivattane¹ iminā nissaggiyapācittiyameva. Nissaggiyavattthunā dukkaṭavattthum vā kappiyavattthum vā cetāpentassapi eseva nayo. Yo hi ayaṃ **arūpiye rūpiyasaññī rūpiyaṃ cetāpetī**-ādi dutiyo tiko vutto, tassānulomattā avuttopi ayamaparopi **rūpiye rūpiyasaññī arūpiyaṃ cetāpetī**-ādi tiko veditabbo. Attano vā hi arūpiyena parassa rūpiyaṃ cetāpeyya, attano vā rūpiyena parassa arūpiyaṃ, ubhayathāpi rūpiyaṃvohāro katoyeva hoti, tasmā Pāliyaṃ ekantena rūpiyapakkhe ekoyeva tiko vuttoti.

Dukkaṭavattthunā pana nissaggiyavattthum cetāpentassa mūlaggahaṇe purimasikkhāpadena dukkaṭaṃ, pacchā parivattane iminā nissaggiyaṃ pācittiyaṃ, garukassa cetāpitattā. Dukkaṭavattthunā dukkaṭavattthumeva, kappiyavattthum vā cetāpentassa mūlaggahaṇe purimasikkhāpadena dukkaṭaṃ, pacchā parivattanepi iminā dukkaṭameva. Kasmā? Akappiyavattthunā cetāpitattā. **Andhakatṭhakathāyaṃ** pana “sace kayavikkayaṃ samāpajjeyya, nissaggiyaṃ pācittiyaṃ”ti bhāsitaṃ, taṃ dubbhāsitaṃ. Kasmā? Na hi dānaggahaṇato añño kayavikkayo nāma atthi, kayavikkayasikkhāpadaṇca kappiyavattthunā kappiyavattthuparivattanameva sandhāya vuttaṃ, taṇca kho aññatra sahadhammikehi. Idaṃ sikkhāpadaṃ rūpiyena ca rūpiyārūpiyacetāpanaṃ, arūpiyena ca rūpiyacetāpanaṃ. Dukkaṭavattthunā pana dukkaṭavattthuno cetāpanaṃ neva idha, na tattha Pāliyaṃ vuttaṃ, na cettha anāpatti bhavituṃ arahati. Tasmā yatheva dukkaṭavattthuno paṭiggahaṇe dukkaṭaṃ, tatheva tassa vā tena vā cetāpanepi dukkaṭaṃ yuttanti Bhagavato adhippāyāññūhi vuttaṃ.

1. Aparāparaṃ parivattane (Sī, Syā)

Kappiyavatthunā pana nissaggiyavattthum cetāpentassa mūlaggaḥaṇe purimasikkhāpadena anāpatti, pacchā parivattane iminā nissaggiyaṃ pācittiyaṃ. Vuttañhetam “arūpiye arūpiyasaññī rūpiyaṃ cetāpeti, nissaggiyaṃ pācittiyaṃ”ti. Teneva kappiyavattthunā dukkaṭavattthum cetāpentassa mūlapaṭiggahaṇe tatheva anāpatti, pacchā parivattane iminā dukkaṭam. Kasmā? Akappiyassa cetāpitattā. Kappiyavattthunā pana kappiyavattthum aññatra sahadhammikehi cetāpentassa mūlaggaḥaṇe purimasikkhāpadena anāpatti, pacchā parivattane upari kayavikkayasikkhāpadena nissaggiyaṃ pācittiyaṃ. Kayavikkayaṃ mocetvā gaṇhantassa uparisikkhāpadenapi anāpatti. Vaḍḍhiṃ payojentassa dukkaṭam.

Imassa ca rūpiyaṃvohārassa garukabhāvadīpakaṃ idaṃ pattacatukkaṃ veditabbaṃ—yo hi rūpiyaṃ uggaṇhitvā tena ayabijaṃ samuṭṭhāpeti, taṃ koṭṭāpetvā tena lohena pattaṃ kāreti, ayaṃ patto mahā-akappiyo nāma, na sakkā kenaci upāyena kappiyo kātuṃ. Sacepi taṃ vināsetvā thālakaṃ kāreti, tampi akappiyaṃ. Vāsiṃ kāreti, tāya chinnaṃ dantakaṭṭhampi akappiyaṃ. Baḷisaṃ kāreti, tena mārītā macchāpi akappiyā. Vāsiphalaṃ tāpetvā udakaṃ vā khīraṃ vā uṇhāpeti, tampi akappiyameva.

Yo pana rūpiyaṃ uggaṇhitvā tena pattaṃ kiṇāti, ayampi patto akappiyo. “Pañcannampi sahadhammikānaṃ na kappatī”ti **Mahāpaccariyaṃ** vuttaṃ. Sakkā pana kappiyo kātuṃ, so hi mūle mūlasāmikānaṃ, patte ca pattasāmikānaṃ dinne kappiyo hoti. Kappiyabhaṇḍaṃ datvā gahetvā paribhuñjitum vaṭṭati.

Yopi rūpiyaṃ uggaṇhāpetvā kappiyakārakena saddhiṃ kammārakulaṃ gantvā pattaṃ disvā “ayaṃ mayhaṃ ruccatī”ti vadati. Kappiyakārako ca taṃ rūpiyaṃ datvā kammāraṃ saññāpeti, ayampi patto kappiyavohārena gahitopi dutiyapattasadisoyeva, mūlassa sampaṭicchitattā akappiyo. Kasmā sesānaṃ na kappatīti? Mūlassa anissatṭhattā.

Yo pana rūpiyaṃ asampaṭicchitvā “therassa pattaṃ kiṇitvā dehi”ti pahitakappiyakārakena saddhiṃ kammārakulaṃ gantvā pattaṃ disvā “ime

kahāpaṇe gahetvā imaṃ dehi”ti kahāpaṇe dāpetvā gahito, ayaṃ patto etasseva bhikkhuno na vaṭṭati dubbicāritattā, aññesaṃ pana vaṭṭati mūlassa asampaṭicchitattā.

Mahāsumattherassa kira upajjhāyo **Anuruddhatthero** nāma ahosi. So attano evarūpaṃ pattaṃ sappissa pūretvā saṃghassa nissajji.

Tipiṭakacūḷanāgattatherassapi saddhivihārikānaṃ evarūpo patto ahosi. Taṃ theropi sappissa pūrāpetvā saṃghassa nissajjāpesīti. Idaṃ akappiyapattacatukkaṃ.

Sace pana rūpiyaṃ asampaṭicchitvā “therassa pattaṃ kiṇitvā dehi”ti pahitakappiyakārakena saddhiṃ kammārakulaṃ gantvā pattaṃ disvā “ayaṃ mayhaṃ ruccatī”ti vā “imāhaṃ gahessāmī”ti vā vadati, kappiyakārako ca taṃ rūpiyaṃ datvā kammāraṃ saññāpeti, ayaṃ patto sabbakappiyo Buddhānampi paribhogārahoti.

591. **Arūpiye rūpiyasaññīti** kharapattādīsu suvaṇṇādisaññī. **Āpatti dukkaṭassāti** sace tena arūpiyaṃ cetāpeti, dukkaṭāpatti hoti. Esa nayo vematike. Arūpiyasaññissa pana pañcahi sahadhammikehi saddhiṃ “imaṃ gahetvā imaṃ dethā”ti kayavikkayaṃ karontassāpi anāpatti. Sesāṃ uttānameva.

Chasamuṭṭhānaṃ, kiriyaṃ, nosaññāvimokkhaṃ, acittakaṃ, paṇṇattivajjaṃ, kāyakammavacīkammaṃ, ticittaṃ, tivedananti.

Rūpiyasāmvohārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Kayavikkayasikkhāpadavaṇṇanā

593. **Tena samayenāti** Kayavikkayasikkhāpadaṃ. Tattha **kati hipi tyāyanti** kati te ayaṃ, **hikāro** panettha padapūraṇo, **pikāro** garahāyaṃ, ayaṃ dubbalasaṅghāṭi tava kati divasāni bhavissatīti attho. Atha vā **katihampi tyāyanti** pāṭho. Tattha **katihanti** kati ahāni, kati divasānīti vuttaṃ hoti. Sesāṃ vuttanayameva. **Katihipi myāyanti**

idampi eteneva nayena veditabbaṃ. **Gihīpi naṃ gihissāti** ettha **nanti** nāmatthe nipāto, gihīpi nāma gihissāti vuttaṃ hoti.

594. **Nānappakārakanti** cīvarādīnaṃ kappiyabhaṇḍānaṃ vasena anekavidhaṃ. Tenevassa padabhājane cīvaraṃ ādim katvā dasikasuttapariyosānaṃ kappiyabhaṇḍameva dassitaṃ. Akappiyabhaṇḍaparivattanaṃ hi kayavikkayaśaṅgahaṃ na gacchati. **Kayavikkayanti** kayañceva vikkayañca. “Iminā imaṃ dehī”ti-ādinā hi nayena parassa kappiyabhaṇḍaṃ gaṇhanto kayaṃ samāpajjati, attano kappiyabhaṇḍaṃ dento vikkayaṃ.

595. **Ajjhācaratīti** abhibhavitvā¹ carati, vītikkamavācaṃ bhāsati attho. **Yato kayitañca hoti vikkayitañcāti** yadā kayitañca hoti parabhaṇḍaṃ attano hatthagataṃ karontena, vikkitañca attano bhaṇḍaṃ parahatthagataṃ karontena. “Iminā imaṃ”ti-ādivacanānurūpato pana pāṭhe paṭhamaṃ attano bhaṇḍaṃ dassitaṃ.

Nissajjitabbanti evaṃ parassa hatthato kayavasena² gahitakappiyabhaṇḍaṃ nissajjitabbaṃ. Ayaṃ hi kayavikkayo ṭhapetvā pañca sahadhammike avasesehi ghipabbajitehi antamaso mātāpitūhipi saddhiṃ na vaṭṭati.

Tatrāyaṃ vinicchayo—vatthena vā vatthaṃ hotu, bhattena vā bhattaṃ, yaṃkiñci kappiyaṃ “iminā imaṃ dehī”ti vadati, dukkaṭaṃ. Evaṃ vatvā mātuyāpi attano bhaṇḍaṃ deti, dukkaṭaṃ. “Iminā imaṃ dehī”ti vutto vā “imaṃ dehi, imaṃ te dassāmi”ti vatvā vā mātuyāpi bhaṇḍaṃ attanā gaṇhāti, dukkaṭaṃ. Attano bhaṇḍe parahatthaṃ, parabhaṇḍe ca attano hatthaṃ sampatte nissaggiyaṃ. Mātaraṃ, pana pitaraṃ vā “imaṃ dehī”ti vadato viññatti na hoti. “Imaṃ gaṇhāhi”ti vadato saddhādeyyavinipātanaṃ na hoti. Aññātaṃ “imaṃ dehī”ti vadato viññatti hoti. “Imaṃ gaṇhāhi”ti vadato saddhādeyyavinipātanaṃ hoti. “Iminā imaṃ dehī”ti kayavikkayaṃ āpajjato nissaggiyaṃ. Tasmā kappiyabhaṇḍaṃ parivattentena mātāpitūhipi saddhiṃ kayavikkayaṃ aññātakehi saddhiṃ tisso āpattiyo mocentena parivattetabbaṃ.

1. Adhibhavitvā (Sī)

2. Kayavikkayavasena (Sī, Syā)

Tatrāyaṃ parivattanavidhi—bhikkhussa pātheyyataṇḍulā honti, so antarāmagge bhattahatthaṃ purisaṃ disvā “amhākaṃ taṇḍulā atthi, na ca no imehi attho, bhattena pana attho”ti vadati. Puriso taṇḍule gahetvā bhattaṃ deti, vaṭṭati, tissopi āpattiyo na honti. Antamaso nimittakammamattampi na hoti. Kasmā? Mūlassa atthitāya. Parato ca vuttameva “idaṃ amhākaṃ atthi, amhākañca iminā ca iminā ca atthoti bhaṇatī”ti. Yo pana evaṃ akatvā “iminā imaṃ dehi”ti parivatteti, yathāvatthukameva. Vighāsādaṃ disvā “imaṃ odanaṃ bhuñjitvā rajanaṃ vā dārūni vā āharā”ti vadati, rajanachalligaṇanāya, dārugaṇanāya ca nissaggiyāni honti. “Imaṃ odanaṃ bhuñjitvā imaṃ nāma karoṭhā”ti dantakārādīhi sippikehi dhamakaraṇādīsu taṃ taṃ parikkhāraṃ kāreti, rajakehi vā vatthaṃ dhovāpeti, yathāvatthukameva. Nhāpitenā kese chindāpeti, kammakārehi navakammaṃ kāreti, yathāvatthukameva. Sace pana “imaṃ bhattaṃ bhuñjitvā imaṃ karoṭhā”ti na vadati, “imaṃ bhattaṃ bhuñja, bhuttosi, bhuñjissasi, imaṃ nāma karoṭhī”ti vadati, vaṭṭati. Ettha ca kiñcāpi vatthadhovane vā kesacchedane vā bhūmisodhanādinavakamme vā parabhaṇḍaṃ attano hatthagataṃ nissajjitabbaṃ nāma natthi. **Mahā-aṭṭhakathāyaṃ** pana daḷhaṃ katvā vuttattā na sakkā taṃ paṭikkhipituṃ. Tasmā yathā nissaggiyavattumhi paribhutte vā naṭṭhe vā pācittiyaṃ deseti, evamidhāpi desetabbaṃ.

596. **Kayavikkaye kayavikkayasaññī**ti-ādimhi yo kayavikkayaṃ samāpajjati, so tasmīṃ kayavikkayasaññī vā bhavatu, vematiko vā na kayavikkayasaññī vā, nissaggiyapācittiyameva. **Cūlattike** dvīsu padesu dukkaṭamevāti evamattho daṭṭhabbo.

597. **Agghaṃ pucchatī**ti “ayaṃ tava patto kiṃ agghatī”ti pucchati. “Imaṃ nāmā”ti vutte pana sace tassa kappiyabhaṇḍaṃ mahagghaṃ hoti, evañca naṃ paṭivadati “upāsaka mama idaṃ vatthu mahagghaṃ, tava pattaṃ aññassa dehi”ti. Taṃ sutvā itaro “aññaṃ thālakampi dassāmi”ti vadati, gaṇhituṃ vaṭṭati, “idaṃ amhākaṃ atthī”ti vuttalakkhaṇe patati. Sace so patto mahaggho, bhikkhuno vatthu appagghaṃ, pattasāmiko cassa appagghabhāvaṃ na jānāti, patto na gahetabbo, “mama vatthu appagghaṃ”ti ācikkhitabbaṃ. Mahagghabhāvaṃ

ñatvā vañcetvā gaṇhanto hi gahitabhaṇḍaṃ agghāpetvā kāretabbataṃ āpajjati. Sace pattasāmiko “hotu bhante, sesaṃ mama puññaṃ bhavissatī”ti deti, vaṭṭati.

Kappiyakāraḥassa ācikkhatīti yassa hatthato bhaṇḍaṃ gaṇhāti, taṃ ṭhapetvā aññaṃ antamaso tassa puttabhātīkampī kappiyakāraḥ katvā “iminā imaṃ nāma gahetvā dehi”ti ācikkhati. So ce cheko hoti, punappunaṃ apanetvā vivaditvā gaṇhāti, tuṇhībhūtena ṭhātabbaṃ. No ce cheko hoti, na jānāti gahetuṃ, vāṇijako taṃ vañceti, “mā gaṇhā”ti vattabbo.

Idaṃ amhākanti ādimhi “idaṃ paṭiggahitaṃ telaṃ vā sappi vā amhākaṃ atthi, amhākaṇca aññaṃ appaṭiggahitakena attho”ti bhaṇati. Sace so taṃ gahetvā aññaṃ deti, paṭhamam attano telaṃ na mināpetabbaṃ. Kasmā? Nāḷiyañhi avasiṭṭhatelaṃ hoti, taṃ pacchā minantassa appaṭiggahitakaṃ dūseyyāti. Sesaṃ uttānameva.

Chasamuṭṭhānaṃ, kiriyaṃ, nosaññāvimokkhaṃ, acittakaṃ, paṇṇattivajjaṃ, kāyakammavacīkammaṃ, ticittaṃ, tivedananti.

Kayavikkayasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito kosiyaavaggo dutiyo.

3. Pattavagga 1. Pattasikkhāpadavaṇṇanā

598. **Tena samayenāti** Pattasikkhāpadaṃ. Tattha **pattavāṇijjanti** gāmanigamādīsu vicarantā pattavāṇijjaṃ vā karissanti. **Āmattikāpaṇaṃ vāti** amattāni¹ vuccanti bhājanāni, tāni yesaṃ bhaṇḍaṃ², te āmattikā, tesam³ āmattikānaṃ āpaṇaṃ āmattikāpaṇaṃ, kulālabhaṇḍavāṇijakāpaṇanti attho.

602. **Tayo pattassa vaṇṇāti** tīṇi pattassa pamāṇāni. **Aḍḍhālḥakodanaṃ gaṇhātī**ti Magadhanālīyā dvinnaṃ taṇḍulanālīnaṃ odanaṃ gaṇhāti.

1. Āmattāni (Syā, Ka)

2. Bhaṇḍāni (Ka)

3. Idaṃ padaṃ Sī-potthake natthi.

Magadhanāḷi nāma aḍḍhaterasapalā hotīti **Andhakatṭhakathāyaṃ** vuttaṃ. Sihaḷadīpe pakatināḷi mahantā, damiḷanāḷi khuddakā, Magadhanāḷi pamāṇayuttā, tāya Magadhanāḷiyā diyaḍḍhanāḷi ekā Sihaḷanāḷi hotīti **Mahā-atṭhakathāyaṃ** vuttaṃ. **Catubhāgaṃ khādananti** odanassa catutthabhāgappamāṇaṃ khādanam, taṃ hatthahāriyassa muggasūpassa vasena veditabbarṃ. **Tadupiyaṃ byañjananti** tassa odanassa anurūpaṃ macchamaṃsasākaphalakalīrādibyañjanam.

Tatrāyaṃ vinicchayo—anupahatapurāṇasālitaṇḍulānaṃ sukoṭṭitaparissuddhānaṃ dve Magadhanāḷiyo gahetvā tehi taṇḍulehi anuttaṇḍulaṃ akilinnam apiṇḍitaṃ suvisadaṃ kundamakuḷarāsisadisam avassāvitodanaṃ pacitvā niravasesam patte pakkhipitvā tassa odanassa catutthabhāgappamāṇo nātighano nātitanuko hatthahāriyo sabbasambhārasaṅkhato muggasūpo pakkhipitabbo, tato ālopassa ālopassa anurūpaṃ yāvacarimālopappahonakaṃ macchamaṃsādibyañjanam pakkhipitabbarṃ, sappitelatakkarasakaṇḍikādīni pana gaṇanūpagāni na honti, tāni hi odanagatikāneva, neva hāpetum, na vaḍḍhetum sakkonti. Evameva sabbampi pakkhittaṃ sace pattassa mukhavatṭhiyā heṭṭhimarājisamaṃ tiṭṭhati, suttena vā hīrena vā chindantassa suttassa vā hīrassa vā heṭṭhimantaṃ phusati, ayaṃ ukkaṭṭho nāma patto. Sace taṃ rājim atikkamma thūpīkataṃ tiṭṭhati, ayaṃ ukkaṭṭhomako nāma patto. Sace taṃ rājim na sampāpuṇāti, antogatameva hoti, ayaṃ ukkaṭṭhukkaṭṭho nāma patto.

Nāḷikodananti Magadhanāḷiyā ekāya taṇḍulanāḷiyā odanam. **Patthodananti** Magadhanāḷiyā upaḍḍhanāḷikodanam. Sesaṃ vuttanayeneva veditabbarṃ. Ayaṃ pana nāmamatte viseso—sace nāḷikodanādi sabbampi pakkhittaṃ vuttanayeneva heṭṭhimarājisamaṃ tiṭṭhati, ayaṃ majjhimo nāma patto. Sace taṃ rājim atikkamma thūpīkataṃ tiṭṭhati, ayaṃ majjhimomako nāma patto. Sace taṃ rājim na sampāpuṇāti antogatameva hoti, ayaṃ majjhimukkaṭṭho nāma patto. Sace patthodanādi sabbampi pakkhittaṃ heṭṭhimarājisamaṃ tiṭṭhati, ayaṃ omako nāma patto. Sace taṃ rājim atikkamma thūpīkataṃ tiṭṭhati. Ayaṃ omakomako nāma patto. Sace taṃ rājim na pāpuṇāti, antogatameva hoti, ayaṃ omakukkaṭṭho nāma pattoti evamete nava pattā. Tesu dve apattā

ukkaṭṭhukkaṭṭho ca omakomako ca. “Tato ukkaṭṭho apatto omako apatto”ti idaṃ hi ete sandhāya vuttaṃ. Ukkaṭṭhukkaṭṭho hi ettha ukkaṭṭhato ukkaṭṭhattā “tato ukkaṭṭho apatto”ti vutto. Omakomako ca omakato omakattā “tato omako apatto”ti vutto. Tasmā ete bhājanaparibhogena paribhuñjitabbā, na adhiṭṭhānupagā na vikappanupagā. Itare pana satta adhiṭṭhahitvā vā vikappetvā vā paribhuñjitabbā, evaṃ akatvā taṃ dasāhaṃ atikkāmayato nissaggiyaṃ pācittiyanti taṃ sattavidhampi pattaṃ dasāhaparamaṃ kālaṃ atikkāmayato nissaggiyaṃ pācittiyaṃ.

607. **Nissaggiyaṃ pattaṃ anissajjitvā paribhuñjatīti** yāguṃ pivitvā dhote dukkaṭaṃ, khajjakaṃ khāditvā bhattaṃ bhuñjitvā dhote dukkaṭanti evaṃ payoge payoge dukkaṭaṃ.

608. **Anāpatti antodasāhaṃ adhiṭṭheti vikappetīti** ettha pana pamāṇayuttassapi adhiṭṭhānavikappanupagattaṃ evaṃ veditabbaṃ— ayopatto pañcahi pākehi, mattikāpatto dvīhi pākehi pakko adhiṭṭhānupago, ubhopi yaṃ mūlaṃ dātabbaṃ, tasmīṃ dinneyeva. Sace ekopi pāko ūno hoti, kākaṇikamattampi vā mūlaṃ adinnaṃ, na adhiṭṭhānupago. Sacepi pattasāmiko vadati “yadā tumhākaṃ mūlaṃ bhavissati, tadā dassatha, adhiṭṭhahitvā paribhuñjathā”ti, neva adhiṭṭhānupago hoti, pākassa hi ūnattā pattasaṅkhaṃ na gacchati, mūlassa sakalassa vā ekadesassa vā adinnattā sakabhāvaṃ na upeti, aññasseva santako hoti. Tasmā pāke ca mūle ca niṭṭhiteyeva adhiṭṭhānupago hoti. Yo adhiṭṭhānupago, sveva vikappanupago. So hatthaṃ āgatopi anāgatopi adhiṭṭhātabbo, vikappetabbo vā. Yadi hi pattakārako mūlaṃ labhitvā sayam vā dātukāmo hutvā “ahaṃ bhante tumhākaṃ pattaṃ katvā asukadivase nāma pacitvā ṭhapessāmī”ti vadati, bhikkhu ca tena paricchinnadivasato dasāhaṃ atikkāmeti, nissaggiyaṃ pācittiyaṃ. Sace pana pattakārako “ahaṃ tumhākaṃ pattaṃ katvā pacitvā sāsanaṃ pesessāmī”ti vatvā tatheva karoti, tena pesitabhikkhu pana tassa bhikkhuno na āroceti, añño disvā vā sutvā vā “tumhākaṃ bhante patto niṭṭhito”ti āroceti, etassa ārocanaṃ na pamāṇaṃ. Yadā pana tena

pesitoyeva āroceti, tassa vacanaṃ sutadivasato paṭṭhāya dasāhaṃ atikkāmayato nissaggiyaṃ pācittiyaṃ. Sace pattakārako “ahaṃ tumhākaṃ pattaraṃ katvā pacitvā kassaci hatthe paṇissāmi”ti vatvā tatheva karoti, pattaraṃ gahetvā āgatabhikkhu pana attano pariveṇe ṭhapetvā tassa na āroceti, añño koci bhaṇati “api bhante adhunā ābhato patto sundaro”ti. Kuhiṃ āvuso pattoti. Itthannāmassa hatthe pesitoti. Etassapi vacanaṃ na pamāṇaṃ. Yadā pana so bhikkhu pattaraṃ deti, laddhadivasato paṭṭhāya dasāhaṃ atikkāmayato nissaggiyaṃ pācittiyaṃ. Tasmā dasāhaṃ anatikkāmetvāva adhiṭṭhātabbo, vikappetabbo vā.

Tattha dve pattassa **adhiṭṭhānā** kāyena vā adhiṭṭhāti, vācāya vā adhiṭṭhāti. Tesāṃ vasena adhiṭṭhahantena ca “imaṃ pattaraṃ paccuddharāmi”ti vā “etaṃ pattaraṃ paccuddharāmi”ti vā evaṃ sammukhe vā parammukhe vā ṭhitaṃ purāṇapattaraṃ paccuddharitvā aññassa vā datvā navaṃ pattaraṃ yattha katthaci ṭhitaṃ hatthena parāmasitvā “imaṃ pattaraṃ adhiṭṭhāmi”ti cittena ābhogaṃ katvā kāyavikāraṃ karontena kāyena vā adhiṭṭhātabbo. Vacībhedaṃ katvā vācāya vā adhiṭṭhātabbo. Tatra duvidhaṃ adhiṭṭhānaṃ—sace hatthapāse hoti “imaṃ pattaraṃ adhiṭṭhāmi”ti vācā bhinditabbā. Atha antogabbhe vā uparipāsāde vā sāmantavihāre vā hoti, ṭhapitaṭṭhānaṃ sallakkhetvā “etaṃ pattaraṃ adhiṭṭhāmi”ti vācā bhinditabbā.

Adhiṭṭhahantena pana ekakena adhiṭṭhātumpi vaṭṭati. Aññassa santike adhiṭṭhātumpi vaṭṭati. Aññassa santike ayamānisaṃso—sacassa “adhiṭṭhito nu kho me, no”ti vimati uppajjati, itaro sāretvā vimatiṃ chindissatīti. Sace koci dasa patte labhitvā sabbeva attanāva paribhuñjitukāmo hoti, na sabbe adhiṭṭhātabbā. Ekaṃ pattaraṃ adhiṭṭhāya punadivase taṃ paccuddharitvā añño adhiṭṭhātabbo. Etenupāyena vassasatampi pariharitum sakkā.

Evaṃ appamattassa bhikkhuno siyā adhiṭṭhānavijahananti? Siyā. Sace hi ayaṃ pattaraṃ aññassa vā deti, vibbhamati vā, sikkhaṃ vā paccakkhāti, kālaṃ vā karoti, liṅgaṃ vāssa parivattati, paccuddharati vā, patte vā chiddaṃ hoti, adhiṭṭhānaṃ vijahati, vuttampi cetā—

“Dinnavibbhantapaccakkhā, kālamkiriyaḷkatena ca.
Liṅgapaccuddharā ceva, chiddena bhavati sattaman”ti.

Coraharaṇavissāsaggāhehipi vijahatiyeva. Kittakena chiddena adhiṭṭhānaṃ bhijjati? Yena kaṅgusitthaṃ nikkhamati ceva pavisati ca. Idaṃ hi sattannaṃ dhaññānaṃ lāmakadhaññasitthaṃ. Tasmīṃ ayacuṇṇena vā āṇiyā vā paṭipākatike kate dasāhabbhantare puna adhiṭṭhātabbo. Ayaṃ tāva **antodasāhaṃ adhiṭṭheti vikappeti**ti ettha adhiṭṭhāne vinicchayo.

Vikappane pana **dve vikappanā** sammukhāvikappanā ca parammukhāvikappanā ca. Kathaṃ **sammukhāvikappanā** hoti? Pattānaṃ ekabahubhāvaṃ, sannihitāsannihitabhāvaṇca ñatvā “imaṃ pattan”ti vā “ime patte”ti vā “etaṃ pattan”ti vā “ete patte”ti vā vatvā “tuyhaṃ vikappemi”ti vattabbaṃ. Ayamekā sammukhāvikappanā. Ettāvatā nidhetuṃ vaṭṭati, paribhuñjituṃ vā vissajjētuṃ vā adhiṭṭhātuṃ vā na vaṭṭati. “Mayhaṃ santakaṃ paribhuñja vā vissajjehi vā yathāpaccayaṃ vā karohi”ti evaṃ pana vutte paccuddhāro nāma hoti, tato pabhuti paribhogādayopi vaṭṭanti.

Aparo nayo—tatheva pattānaṃ ekabahubhāvaṃ, sannihitāsannihitabhāvaṇca ñatvā tasveva bhikkhuno santike “imaṃ pattan”ti vā “ime patte”ti vā “etaṃ pattan”ti vā “ete patte”ti vā vatvā pañcasu sahadhammikesu aññatarassa attanā abhirucitassa yassa kassaci nāmaṃ gahetvā “tissassa bhikkhuno vikappemi”ti vā “tissāya bhikkhuniyā. Sikkhamānāya. Sāmaṇerassa. Tissāya sāmaṇeriyā vikappemi”ti vā vattabbaṃ. Ayaṃ aparāpi sammukhāvikappanā. Ettāvatā nidhetuṃ vaṭṭati, paribhogādīsu pana ekampi na vaṭṭati. Tena pana bhikkhunā “tissassa bhikkhuno santakaṃ -pa- tissāya sāmaṇeriyā santakaṃ paribhuñja vā vissajjehi vā yathāpaccayaṃ vā karohi”ti vutte paccuddhāro nāma hoti. Tato pabhuti paribhogādayopi vaṭṭanti.

Kathaṃ **parammukhāvikappanā** hoti? Pattānaṃ tatheva ekabahubhāvaṃ, sannihitāsannihitabhāvaṇca ñatvā “imaṃ pattan”ti vā “ime patte”ti vā “etaṃ pattan”ti vā “ete patte”ti vā vatvā “tuyhaṃ vikappanattāya dammi”ti vattabbaṃ. Tena vattabbo “ko te mitto vā sandiṭṭho vā”ti. Tato itarena

purimanayeneva “tisso bhikkhū”ti vā -pa- “tissā sāmaṇerī”ti vā vattabbaṃ. Puna tena bhikkhunā “ahaṃ tissassa bhikkhuno dammi”ti vā -pa- “tissāya sāmaṇeriyā dammi”ti vā vattabbaṃ. Ayaṃ parammukhāvikappanā. Ettāvatā nidhetuṃ vaṭṭati, paribhogādīsu pana ekampi na vaṭṭati. Tena pana bhikkhunā dutiyasammukhāvikappanāyaṃ vuttanayeneva “itthannāmassa santakaṃ paribhuñja vā vissajjehi vā yathāpaccayaṃ vā karohī”ti vutte paccuddhāro nāma hoti. Tato pabhuti paribhogādayopi vaṭṭanti.

Imāsaṃ pana dvinnāṃ vikappanānaṃ nānākaraṇaṃ, avaseso ca vacanakkamo¹ sabbo Paṭhamakathinasikkhāpadavaṇṇanāyaṃ vuttanayeneva veditaḥ saddhiṃ samuṭṭhānādīhīti.

Pattasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Ūnapañcabandhanasikkhāpadavaṇṇanā

609. **Tena samayenāti** Ūnapañcabandhanasikkhāpadaṃ. Tattha na yāpetīti so kira yadi ariyasāvako nābhavissā, aññathattampi agamissā, evaṃ tehi ubbālho. Sotāpannattā pana kevalaṃ sarīreneva na yāpeti. Tena vuttaṃ “attanāpi na yāpeti, puttadārāpissa kilamantī”ti.

612-3. **Ūnapañcabandhanenāti** ettha ūnāni pañca bandhanāni assāti ūnapañcabandhano, nāssa pañca bandhanāni pūrentīti attho, tena ūnapañcabandhanena. Itthambhūtaṃ lakkhaṇaṃ karaṇavacanāṃ. Tattha yasmā abandhanassapi pañca bandhanāni na pūrenti sabbaso natthitāya, tasmā padabhājane “abandhano vā”ti-ādi vuttaṃ. “Ūnapañcabandhanenā”ti ca vuttattā yassa pañcabandhano patto hoti, tassa so apatto, tasmā aññaṃ viññāpetuṃ vaṭṭati. Bandhanañca nāmetaṃ yasmā bandhanokāse sati hoti, asati na hoti, tasmā tassa lakkhaṇaṃ dassetuṃ “abandhanokāso nāmā”ti-ādi vuttaṃ.

Dvaṅgulā rāji na hotīti mukhavaṭṭito heṭṭhā dvaṅgulappamaṇā ekāpi rāji na hoti. **Yassa dvaṅgulā rāji hotīti** yassa pana tādisā

1. Vaṇṇanākkamo (Sī, Syā)

ekā rāji hoti, so tassā rājiyā heṭṭhimapariyante pattavedhakena vijjhitvā pacitvā suttarajjuka makacirajjukādīhi vā tipusuttakena vā bandhitabbo. Taṃ bandhanam āmisassa alagganattam tipupaṭṭakena vā kenaci baddhasilesena vā paṭicchādetabban. So ca patto adhiṭṭhahitvā paribhuñjitabbo, sukhumaṃ vā chiddam katvā bandhitabbo. Suddhehi pana madhusitthakalākhāsajjulasādīhi bandhitum na vaṭṭati. Phāṇitam jhāpetvā pāsāṇacuṇṇena bandhitum vaṭṭati. Mukhavaṭṭisamīpe pana pattavedhakena vijjhiyamāno kapālassa bahalattā bhijjati. Tasmā heṭṭhā vijjhitabbo. Yassa pana dve rājiyo, ekāyeva vā caturaṅgulā, tassa dve bandhanāni dātabbāni. Yassa tisso, ekāyeva vā chaḷaṅgulā, tassa tīṇi. Yassa catasso, ekāyeva vā aṭṭhaṅgulā, tassa cattāri. Yassa pañca, ekāyeva vā dasaṅgulā, so baddhopi abaddhopi apattoyeva, añño viññāpetabbo. Esa tāva **mattikāpatte** vinicchayo.

Ayopatte pana sacepi pañca vā atirekāni vā chiddāni honti, tāni ce ayacuṇṇena vā āṇiyā vā lohamaṇḍalakena vā baddhāni maṭṭhāni honti, sveva patto paribhuñjitabbo, na añño viññāpetabbo. Atha pana ekampi chiddam mahantaṃ hoti, lohamaṇḍalakena baddhampi maṭṭham na hoti, patte āmisam laggati, akappiyo hoti ayam apatto. Añño viññāpetabbo.

615. **Thero vattabboti** patte ānisaṃsaṃ dassetvā “ayam bhante patto pamāṇayutto sundaro therānurūpo, taṃ gaṇhathā”ti vattabbo. **Yo na gaṇheyyāti** anukampāya na gaṇhantassa dukkaṭam. Yo pana santuṭṭhiyā “kiṃ me aññena pattenā”ti na gaṇhāti, tassa anāpatti. **Pattapariyantoti** evam parivattetvā pariyante ṭhitapatto.

Na adeseti mañcapīṭhachattanāgadantakādike adese na nikkhipitabbo. Yattha purimaṃ sundaram pattam ṭhapeti, tattheva ṭhapetabbo. Pattassa hi nikkhipanadeso “anujānāmi bhikkhave ādhāraṇaṃ”ti¹ ādinā nayena **Khandhake** vuttoyeva.

1. Pattādhāraṇanti (Vi 4. 249 piṭṭhe.)

Na abhogenāti yāgurandhanarajanapacanādinā aparibhogena na paribhuñjitabbo. Antarāmagge pana byādhimhi uppanne aññasmim bhājane asati mattikāya limpetvā yāgum vā pacitum, udakam vā tāpetum vaṭṭati.

Na vissajjetabboti aññassa na dātabbo. Sace pana saddhivihāriko vā antevāsiko vā aññam varapattam ṭhapetvā “ayam mayham sāruppo, ayam therassā”ti gaṇhāti, vaṭṭati. Añño vā tam gahetvā attano pattam deti, vaṭṭati. “Mayhameva pattam āharā”ti vattabbakiccam natthi.

617. **Pavāritānanti** ettha saṅghavasena pavāritatṭhāne pañcabandhaneneva vaṭṭati. Puggalavasena pavāritatṭhāne ūnapañcabandhanenāpi vaṭṭatīti **Kurundiyam** vuttam. Sesamettha uttānatthameva.

Chasamuṭṭhānam, kiriyaṃ, nosaññāvimokkham, acittakam, paṇṇattivajjam, kāyakammavacīkammam, tivedananti.

Ūnapañcabandhanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Bhesajjasikkhāpadavaṇṇanā

618. **Tena samayenā**ti Bhesajjasikkhāpadam. Tattha **attho bhanteti** rājā bhikkhū uyyuttappayutte therassa leṇatthāya pabbhāram sodhente disvā āramikam dātukāmo pucchi.

619-21. **Paṭiyekkoti** visum eko. **Mālakiteti** katamāle mālādhare¹ kusumamālāpaṭimaṇḍiteti attho. **Tiṇaṇḍupakanti** tiṇacumbaṭakam. **Paṭimuñcīti** ṭhapesi. **Sā ahosi suvaṇṇamālā**ti dārikāya sīse ṭhapitamattāyeva therassa adhiṭṭhānavasena suvaṇṇapadumamālā ahosi. Tañhi tiṇaṇḍupakam sīse ṭhapitamattameva “suvaṇṇamālā hotū”ti thero adhiṭṭhāsi. **Dutiyampi kho -pa- tenupasaṅkamīti** dutiyadivaseyeva upasaṅkami.

1. Mālādhāre (Syā)

Suvaṇṇanti adhimuccīti “sovaṇṇamayo hotū”ti adhiṭṭhāsī. **Pañcannam bhesajjānanti** sappi-ādīnam. **Bāhulikāti** paccayabahulatāya paṭipannā. **Kolambepi ghaṭepīti**-ettha kolambā¹ nāma mahāmukhacāṭiyo vuccanti. **Olīnavilīnānīti** heṭṭhā ca ubhatopassesu ca gaḷitāni. **Okiṇṇavikiṇṇāti** sappi-ādīnam gandhena bhūmiṃ khanantehi okiṇṇā, bhittiyo khanantehi upari sañcarantehi ca vikiṇṇā. **Antokotṭhāgārikāti** abbhantare samvhitakotṭhāgārā.

622. **Paṭisāyanīyānīti** paṭisāyitabbāni, paribhuñjitabbānīti attho. **Bhesajjānīti** bhesajjakiccam karontu vā mā vā, evaṃ laddhavohārāni. **“Gosappī”**ti-ādīhi loke pākāṭam dassetvā **“yesam maṃsam kappatī”**ti iminā aññesampi migarohitasasādīnam sappim saṅgahetvā dassesi. Yesāñhi khīraṃ atthi, sappipi tesam atthiyeva. Tam pana sulabham vā hotu dullabham vā, asammohattham vuttam. Evaṃ **navanītampi**.

Sannidhikārakam paribhuñjitabbānīti sannidhim katvā nidahitvā paribhuñjitabbāni. Katham? Pāḷiyā āgatasappi-ādīsu sappi tāva purebhattam paṭiggahitam tadahupurebhattam sāmīsampi nirāmisampi paribhuñjitum vaṭṭati, pacchābhattato paṭṭhāya sattāham nirāmisam paribhuñjitabbam. Sattāhātikkame sace ekabhājane ṭhapitam, ekam nissaggiyam. Sace bahūsu, vatthugaṇanāya nissaggiyāni. Pacchābhattam paṭiggahitam sattāham nirāmisameva vaṭṭati. Purebhattam vā pacchābhattam vā uggahitakam katvā nikkhittam ajjhoharitam na vaṭṭati, abbhañjanādīsu upanetabbam. Sattāhātikkamepi anāpatti, anajjhoharaṇīyatam āpannattā. **“Paṭisāyanīyānī”**ti hi vuttam. Sace anupasampanno purebhattam paṭiggahitanavanītena sappim katvā deti, purebhattam sāmīsam vaṭṭati. Sace sayam karoti, sattāhampi nirāmisameva vaṭṭati. Pacchābhattam paṭiggahitanavanītena pana yena kenaci katasappi sattāhampi nirāmisameva vaṭṭati. Uggahitakena kate pubbe vuttasuddhasappinayeneva vinicchayo veditabbo.

Purebhattam paṭiggahitakhīrena vā dadhinā vā katasappi anupasampannena katam sāmīsampi tadahupurebhattam vaṭṭati. Sayamkatam nirāmisameva

1. Koḷumbā (Syā, Ka)

vaṭṭati. Navanītaṃ tāpentassa hi sāmānpāko na hoti. Sāmānpakkena pana tena saddhiṃ āmisāṃ na vaṭṭati. Pacchābhattato paṭṭhāya ca na vaṭṭatiyeva. Sattāhātikkamepi anāpatti, savatthukassa paṭiggahitattā. “Tāni paṭiggahetvā”ti hi vuttaṃ. Pacchābhattaṃ paṭiggahitehi kataṃ pana abbhāñjanādīsu upanetabbaṃ. Purebhattampi ca uggahitakehi kataṃ ubhayesampi sattāhātikkame anāpatti. Eseva nayo akappiyamaṃsasappimhi. Ayaṃ pana viseso—yattha Pāliyaṃ āgatasappinā nissaggiyaṃ, tattha iminā dukkaṭaṃ. **Andhakatṭhakathāyaṃ** kāraṇapatirūpakaṃ vatvā manussasappi ca navanītaṃ ca paṭikkhittaṃ, taṃ duppaṭikkhittaṃ, sabba-aṭṭhakathāsu anuññātattā. Parato cassa vinicchayopi āgacchissati.

Pāliyaṃ āgataṃ navanītampi purebhattaṃ paṭiggahitaṃ tadahupurebhattaṃ sāmīsampi vaṭṭati, pacchābhattato paṭṭhāya nirāmisameva. Sattāhātikkame nānābhājanesu ṭhapite bhājanagaṇanāya, ekabhājanepi amissetvā piṇḍapiṇḍavasena ṭhapite piṇḍagaṇanāya nissaggiyaṃ. Pacchābhattaṃ paṭiggahitaṃ sappinayeneva vedītabbaṃ. Ettha pana dadhigulīkāyopi takkabindūnipi honti. Tasmā taṃ dhotam¹ vaṭṭatīti² **Upaḍḍhattherā** āhaṃsu. **Mahāsivatthero** pana “Bhagavatā anuññātakālato paṭṭhāya takkato uddhaṭamattameva khādīmsū”ti āha. Tasmā navanītaṃ paribhuñjantena dhovivā dadhitakkamakkhikākipillikādīni apanetvā paribhuñjitabbaṃ. Pacitvā sappiṃ katvā paribhuñjitukāmena adhotampi pacitum vaṭṭati. Yaṃ tattha dadhigataṃ vā takkagataṃ vā, taṃ khayaṃ gamissati. Ettāvata hi savatthukapaṭiggahitaṃ nāma na hotīti ayamettha adhippāyo. Āmisena saddhiṃ pakkattā pana tasmimpi kukkuccāyanti kukkuccakā. Idāni uggahetvā ṭhapitanavanīte ca purebhattaṃ khīradadhīni paṭiggahetvā katanavanīte ca pacchābhattaṃ tāni paṭiggahetvā katanavanīte ca uggahitehi katanavanīte ca akappiyamaṃsanavanīte ca sabbo āpattānāpattiparibhogāparibhoganayo sappimhi vuttakkameneva gahetabbo.

Telabhikkhāya pavīṭṭhānaṃ pana bhikkhūnaṃ tattheva³ sappimpi navanītampi pakkatelampi apakkatelampi ākiranti, tattha takkadadhibindūnipi bhattasitthānipi taṇḍulakaṇāpi makkhikādayopi honti. Ādiccapākam

1. Tasmā dhotam (Sī, Syā)

2. Vaṭṭissatīti (Syā)

3. Patteva (Ka)

katvā parissāvetvā gahitaṃ sattāhakālikaṃ hoti, paṭiggahetvā
 ṭhapitabhesajjehi saddhiṃ pacitvā natthupānampi kātuṃ vaṭṭati. Sace
 vaddalisamaye lajjī sāmaṇero yathā tattha patitatanḍulakaṇādayo na
 paccanti, evaṃ sāmisaṇḍaṃ mocento aggimhi viliyāpetvā parissāvetvā
 puna pacitvā deti, purimanayeneva sattāhaṃ vaṭṭati.

Telesu tilatelaṃ tāva purebhattaṃ paṭiggahitaṃ purebhattaṃ sāmisaṃpi
 vaṭṭati, pacchābhattato paṭṭhāya nirāmisameva. Sattāhātikkame panassa
 bhājanagaṇanāya nissaggiyabhāvo veditabbo. Pacchābhattaṃ paṭiggahitaṃ
 sattāhaṃ nirāmisameva vaṭṭati. Uggahitakaṃ katvā nikkhittaṃ ajjhoharitaṃ
 na vaṭṭati, sīsamakkhanaḍḍisu upanetabbaṃ, sattāhātikkamepi anāpatti.
 Purebhattaṃ tile paṭiggahetvā katatelaṃ purebhattaṃ sāmisaṃpi vaṭṭati,
 pacchābhattato paṭṭhāya anajjhoharaṇīyaṃ hoti, sīsamakkhanaḍḍisu
 upanetabbaṃ, sattāhātikkamepi anāpatti. Pacchābhattaṃ tile paṭiggahetvā
 katatelaṃ anajjhoharaṇīyameva savatthukapaṭiggahitattā, sattāhātikkamepi
 anāpatti, sīsamakkhanaḍḍisu upanetabbaṃ. Purebhattaṃ vā pacchābhattaṃ vā
 uggahitakatilehi katatelepi eseva nayo.

Purebhattaṃ paṭiggahitakatile bhajjitvā vā tilapiṭṭhaṃ vā sedetvā
 uṇhodakena vā temetvā katatelaṃ sace anupasampannaṃ kataṃ
 purebhattaṃ sāmisaṃpi vaṭṭati. Attanā katatelaṃ pana nibbaṭṭitattā
 purebhattaṃ nirāmisameva vaṭṭati. Sāmaṇḍapakkattā sāmisaṃ na vaṭṭati,
 savatthukapaṭiggahitattā pana pacchābhattato paṭṭhāya ubhayampi
 anajjhoharaṇīyaṃ, sīsamakkhanaḍḍisu upanetabbaṃ, sattāhātikkamepi
 anāpatti. Yadi pana appaṃ uṇhodakaṃ hoti, abbhukkiraṇamattaṃ,
 abbohārikaṃ hoti sāmaṇḍapākagaṇanaṃ na gacchati. Sāsapatelāḍḍisupi
 avatthukapaṭiggahitesu avatthukatilatele vuttasadisova vinicchayo.

Sace pana purebhattaṃ paṭiggahitānaṃ sāsapādīnaṃ cuṇṇehi
 ādiccapākena sakkā telaṃ kātuṃ, taṃ purebhattaṃ sāmisaṃpi vaṭṭati,
 pacchābhattato paṭṭhāya nirāmisameva, sattāhātikkame nissaggiyaṃ. Yasmā
 pana sāsapamadhucaṇṇāḍḍini sedetvā, eraṇḍakaṭṭhīni ca bhajjitvā eva telaṃ
 karonti, tasmā tesāṃ telaṃ anupasampannehi kataṃ purebhattaṃ sāmisaṃpi
 vaṭṭati. Vatthūnaṃ yāvajjivikattā pana savatthukapaṭiggahaṇe doso natthīti.
 Attanā

kataṃ sattāhaṃ nirāmisaparibhogeneva paribhuñjitabbaṃ, uggahitakehi kataṃ anajjhoharaṇīyaṃ bātiraparibhoge vaṭṭati, sattāhātikkamepi anāpatti.

Telakaraṇatthāya sāsapamadhuka-eraṇḍakaṭṭhīni paṭiggahetvā kataṃ telāṃ sattāhakālikāṃ. Dutiyadivase kataṃ chāhaṃ vaṭṭati. Tatiyadivase kataṃ pañcāhaṃ vaṭṭati. Catuttha, pañcama, chaṭṭha, sattamadivase kataṃ tadaheva vaṭṭati. Sace yāva aruṇassa uggamanā tiṭṭhati, nissaggiyaṃ. Aṭṭhame divase kataṃ anajjhoharaṇīyaṃ. Anissaggiyattā pana bāhiraparibhoge vaṭṭati. Sacepi na karoti, telatthāya gahitasāsapādīnaṃ sattāhātikkamane dukkaṭameva. Pāḷiyaṃ pana anāgatāni aññānīpi nāḷikeranīmba kosambaka karamanda atasī-ādīnaṃ telāni atthi, tāni paṭiggahetvā sattāhaṃ atikkāmayato dukkaṭaṃ hoti. Ayametesu viseso. Sesāṃ yāvakālikavatthum, yāvajjivikavatthuñca sallakkhetvā sāmānpākasavatthuka purebhatta pacchābhattapaṭiggahita uggahitakavatthuvidhānaṃ sabbaṃ vuttanayeneva veditabbaṃ.

623. **Vasātelanti** “anujānāmi bhikkhave vasāni bhesajjāni¹ acchavasāṃ macchavasāṃ susukāvasāṃ sūkaravasāṃ gadrabhavasāṃ”ti² evaṃ anuññātavasānaṃ telāṃ. Ettha ca “acchavasāṃ”ti vacanena ṭhapetvā manussavasāṃ sabbesāṃ akappiyamaṃsānaṃ vasā anuññātā. Macchaggahaṇena ca susukāpi gahitā honti, vāḷamacchattā pana visum vuttaṃ. Macchādiggahaṇena cettha sabbesampi kappiyamaṃsānaṃ vasā anuññātā. Maṃsesu hi dasa manussahatthi-assasunakha-ahisihabyagghadīpi-acchataracchānaṃ maṃsāni akappiyāni. Vasāsu ekā manussavasāva. Khīrādīsu akappiyaṃ nāma natthi.

Anupasampannehi katanibbaṭṭitavasātelāṃ purebhattaṃ paṭiggahitaṃ purebhattaṃ sāmīsaṃpi vaṭṭati, pacchābhattato paṭṭhāya sattāhaṃ nirāmisameva vaṭṭati. Yaṃ pana tattha sukhumarajasadisāṃ maṃsaṃ vā nhāru vā aṭṭhi vā lohitaṃ vā hoti, taṃ abbohārikaṃ. Sace pana vasāṃ paṭiggahetvā sayāṃ karoti, purebhattaṃ paṭiggahetvā pacitvā parissāvetvā sattāhaṃ nirāmisaparibhogena paribhuñjitabbaṃ. Nirāmisaparibhogaṃ hi sandhāya idaṃ vuttaṃ

1. Pañcavasāni (Sī, Syā, Ka)

2. Vi 3. 291 piṭṭhe.

“kāle paṭiggahitaṃ kāle nippakkaṃ kāle saṃsaṭṭhaṃ telaparibhogena paribhuñjitun”¹. Tatrāpi abbohārikaṃ abbohārikameva. Pacchābhattaṃ pana paṭiggahitum vā kātum vā na vaṭṭatiyeva. Vuttañhetam—

“Vikāle ca bhikkhave paṭiggahitaṃ vikāle nippakkaṃ vikāle saṃsaṭṭhaṃ, taṃ ce paribhuñjeyya, āpatti tiṇṇaṃ dukkaṭānaṃ. Kāle ce bhikkhave paṭiggahitaṃ vikāle nippakkaṃ vikāle saṃsaṭṭhaṃ, taṃ ce paribhuñjeyya, āpatti dvinnāṃ dukkaṭānaṃ. Kāle ca bhikkhave paṭiggahitaṃ kāle nippakkaṃ vikāle saṃsaṭṭhaṃ, taṃ ce paribhuñjeyya, āpatti dukkaṭassa. Kāle ce bhikkhave paṭiggahitaṃ kāle nippakkaṃ kāle saṃsaṭṭhaṃ, taṃ ce paribhuñjeyya, anāpatti”².

Upatissattheraṃ pana antevāsikā pucchimsu “bhante sappinavanītavasāni ekato pacitvā nibbaṭṭitāni vaṭṭanti, na vaṭṭanti”³. “Na vaṭṭanti āvuso”³. Thero kirettha pakkatelakasaṭe viya kukkucāyati. Tato naṃ uttari pucchimsu “bhante navaṇīte dadhiguḷikā vā takkabindu vā hoti, etaṃ vaṭṭati”³. “Etampi āvuso na vaṭṭati”³. Tato naṃ āhaṃsu “bhante ekato pacitvā saṃsaṭṭhāni tejavantāni honti, rogaṃ niggaṇhanti”³. “Sādhāvuso”³ ti thero sampaṭicchī.

Mahāsumatthero panāha “kappiyamaṃsavaṣā sāmisaaparibhoge vaṭṭati, itarā nirāmisaparibhoge vaṭṭati”³. **Mahāpadumatthero** pana “idaṃ kin”³ ti paṭikkhipitvā “nanu vātābādhikā bhikkhū pañcamūlakasāvayāguyam”³ acchasūkaratelādīni pakkhipitvā yāguṃ pivanti, sā tejjasadattā rogaṃ niggaṇhātī”³ ti vatvā “vaṭṭati”³ ti āha.

Madhu nāma makkhikāmadhūti madhukarīhi nāma madhumakkhikāhi, khuddakamakkhikāhi, bhamaramakkhikāhi ca kataṃ madhu. Taṃ purebhattaṃ paṭiggahitaṃ purebhattaṃ sāmisaaparibhogampi vaṭṭati, pacchābhattato paṭṭhāya sattāhaṃ nirāmisaparibhogameva vaṭṭati. Sattāhātikkame sace silesasadisaṃ mahāmadhu khaṇḍaṃ khaṇḍaṃ katvā ṭhapitaṃ, itaraṃ vā nānābhājanesu, vatthugaṇanāya nissaggiyāni. Sace ekameva khaṇḍaṃ, ekabhājane vā itaraṃ, ekameva nissaggiyam. Uggahitakaṃ vuttanayeneva veditabbaṃ, arumakkhanādīsu upanetabbaṃ.

1-2. Vi 3. 292 piṭṭhe.

3. Pañcamūlakasāvayāguyam (Sī)

Madhupaṭalaṃ vā madhusitthakaṃ vā sace madhunā amakkhitaṃ parisuddhaṃ, yāvajjivikaṃ. Madhumakkhitaṃ pana madhugatikameva. **Cīrikā** nāma sapakkhā dīghamakkhikā¹, tumbalanāmikā ca atṭhipakkhā² kālamahābhamarā honti, tesāṃ āsayesu niyyāsasadisāṃ madhu hoti, taṃ yāvajjivikaṃ.

Phāṇitaṃ nāma ucchumhā nibbattanti ucchurasāṃ upādāya apakkā vā avatthukapakkā vā sabbāpi avatthukā ucchuvikati “phāṇitaṃ”ti veditabbā. Taṃ phāṇitaṃ purebhattaṃ paṭiggahitaṃ purebhattaṃ sāmisaṃpi vaṭṭati, pacchābhaddato paṭṭhāya sattāhaṃ nirāmisameva vaṭṭati. Sattāhātikkame vatthugaṇanāya nissaggiyaṃ. Bahū piṇḍā³ cuṇṇetvā ekabhājane pakkhittā honti ghanasannivesā, ekameva nissaggiyaṃ. Uggahitakaṃ vuttanayenava veditabbaṃ, gharadhūpanādīsu upanetabbaṃ. Purebhattaṃ paṭiggahitena aparissāvita-ucchurasena kataphāṇitaṃ sace anupasampannaṃ kataṃ, sāmisaṃpi vaṭṭati. Sayamkataṃ nirāmisameva vaṭṭati. Pacchābhaddato paṭṭhāya pana savatthukapaṭiggahitattā anajjhoharaṇīyaṃ, sattāhātikkamepi anāpatti. Pacchābhaddaṃ aparissāvitapaṭiggahitena katampi anajjhoharaṇīyameva, sattāhātikkamepi anāpatti. Esa nayo ucchum paṭiggahetvā kataphāṇitepi. Purebhattaṃ pana parissāvitapaṭiggahitena kataṃ sace anupasampannaṃ kataṃ, purebhattaṃ sāmisaṃpi vaṭṭati, pacchābhaddato paṭṭhāya sattāhaṃ nirāmisameva. Sayamkataṃ purebhattampi nirāmisameva. Pacchābhaddaṃ parissāvitapaṭiggahitena kataṃ pana nirāmisameva sattāhaṃ vaṭṭati. Uggahitakakataṃ⁴ vuttanayameva. “Jhāma-ucchuphāṇitaṃ vā koṭṭita-ucchuphāṇitaṃ vā purebhattameva vaṭṭatī”ti **Mahā-atṭhakathāyaṃ** vuttaṃ.

Mahāpaccariyaṃ pana “etaṃ savatthukapakkāṃ vaṭṭati, no vaṭṭatī”ti pucchāṃ katvā “ucchuphāṇitaṃ pacchābhaddaṃ novatṭanakaṃ nāma natthī”ti vuttaṃ. Taṃ yuttaṃ. Sītudakena kataṃ madhukapupphaphāṇitaṃ purebhattaṃ sāmisaṃ vaṭṭati, pacchābhaddato paṭṭhāya sattāhaṃ nirāmisameva. Sattāhātikkame vatthugaṇanāya dukkaṭaṃ. Khīraṃ pakkhipitvā kataṃ madhukaphāṇitaṃ yāvakālikaṃ. Khaṇḍasakkharaṃ pana khīrajallikaṃ apanetvā sodhenti, tasmā vaṭṭati. Madhukapupphaṃ pana purebhattaṃ allāṃ vaṭṭati, bhajjitampi vaṭṭati. Bhajjitvā tilādīhi missāṃ

1. Dīghapakkhikā (Ka)

3. Bahi piṇḍā (Ka)

2. Atṭhipakkhikā (Sī)

4. Uggahitakaṃ (Syā)

vā amissaṃ vā katvā koṭṭitampi vaṭṭati. Yadi pana taṃ gahetvā merayatthāya yojenti, yojitaṃ bījato paṭṭhāya na vaṭṭati. Kadalīkhajjūrī-ambalabujapanasaciñcādināṃ sabbesaṃ yāvakālikaphalānaṃ phāṇitaṃ yāvakālikameva. Maricapakkehi phāṇitaṃ karonti, taṃ yāvajjivikaṃ.

Tāni paṭiggahetvāti sacepi sabbānīpi paṭiggahetvā ekaghaṭe avinibbhogaṇi katvā nikkhipati, sattāhātikkame ekameva nissaggiyaṃ. Vinibhuttesu pañca nissaggiyāni. Sattāhaṃ pana anatikkāmetvā gilānenapi agilānenapi vuttanayeneva yathāsukhaṃ paribhuñjitabbaṃ. Sattavidhaṃ hi **odissaṃ** nāma byādhi-odissaṃ puggalodissaṃ kālodissaṃ samayodissaṃ desodissaṃ vasodissaṃ bhesajjodissanti.

Tattha **byādhi-odissaṃ** nāma “anujānāmi bhikkhave amanussikābādhe āmakamaṃsaṃ āmakalohitaṃ”¹ti evaṃ byādhiṃ uddissa anuññātaṃ, taṃ teneva ābādheṇa ābādhikassa vaṭṭati, na aññassa. Tañca kho kālepi vikālepi kappiyampi akappiyampi vaṭṭatiyeva.

Puggalodissaṃ nāma “anujānāmi bhikkhave romanthakassa romanthanāṃ², na ca bhikkhave bahimukhadvāraṃ nīharitvā ajjhoharitaṃ”³ti evaṃ puggalaṃ uddissa anuññātaṃ, taṃ tasseva vaṭṭati, na aññassa.

Kālodissaṃ nāma “anujānāmi bhikkhave cattāri mahāvikaṭāni dātum gūthaṃ mutthaṃ chārikaṃ mattikaṃ”⁴ti evaṃ ahinā daṭṭhakālaṃ uddissa anuññātaṃ, taṃ tasmiṃyeva kāle appaṭiggahitakampi vaṭṭati, na aññasmiṃ.

Samayodissaṃ nāma “gaṇabhojane aññatra samayā”⁵ti-ādinā⁵ nayena taṃ taṃ samayaṃ uddissa anuññātā anāpattiyo, tā tasmiṃ tasmiṃyeva samaye anāpattiyo honti, na aññadā.

Desodissaṃ nāma “anujānāmi bhikkhave evarūpesu paccantimesu janapadesu vinayadharapañcamena gaṇena upasampadan”⁶ti evaṃ paccantadese⁷ uddissa anuññātāni upasampadādīni, tāni tattheva vaṭṭanti, na majjhimadese.

1. Vi 3. 294 piṭṭhe. 2. Romanthaṃ (Sī, Ka), romaṭṭhaṃ (Syā) 3. Vi 4. 272 piṭṭhe.

4. Vi 3. 298 piṭṭhe. 5. Vi 2. 101 piṭṭhe. 6. Vi 3. 288 piṭṭhe.

7. Pacchantimadesaṃ (Ka)

Vasodissam nāma “anujānāmi bhikkhave vasāni bhesajjānī”¹ti evaṃ vasānāmena anuññātāṃ, taṃ ṭhapetvā manussavasāṃ sabbesāṃ kappiyākappiyavasānaṃ telāṃ taṃtadatthikānaṃ telaparibhogena paribhuñjitum vaṭṭati.

Bhesajjodissam nāma “anujānāmi bhikkhave pañca bhesajjānī”²ti evaṃ bhesajjanāmena anuññātāni āhāratthaṃ pharitum samatthāni sappinavanītatelamadhuphāṇitāni. Tāni paṭiggahetvā tadahupurebhattaṃ yathāsukhaṃ, pacchābhattato paṭṭhāya satī paccaye vuttanayeneva sattāhaṃ paribhuñjitabbāni.

624. **Sattāhātikkante atikkantasaññī, nissaggiyaṃ pācittiyaṃ** sacepi sāsapamattaṃ hoti, sakiṃ vā aṅguliyaṃ gahetvā jivhāya sāyanamattaṃ nissajjitabbameva, pācittiyaṃca desetabbaṃ.

Na kāyikena paribhogena paribhuñjitabbanti kāyo vā kāye aru vā na makkhetabbaṃ. Tehi makkhitāni kāsāvakattarayatṭhi-upāhanapādakathalikamañcapīṭhādīnipi aparibhogāni. “Dvāravātapānakavāṇesupi hatthena gahaṇatṭhānaṃ na makkhetabbaṃ”ti **Mahāpaccariyaṃ** vuttaṃ. “Kasāve pana pakkipitvā dvāravātapānakavāṇi makkhetabbāni”ti **Mahā-aṭṭhakathāyaṃ** vuttaṃ.

Anāpatti antosattāhaṃ adhiṭṭhetīti sattāhabbhantare sappiṇca telaṇca vasaṇca muddhanitelāṃ vā abbañjanaṃ vā madhuraṃ arumakkhanaṃ phāṇitaṃ gharadhūpanaṃ adhiṭṭheti, anāpatti. Sace adhiṭṭhitelāṃ anadhiṭṭhitatelabhājane ākiritukāmo hoti, bhājane ce sukhumaṃ chiddaṃ, pavitṭhaṃ pavitṭhaṃ telāṃ purāṇatelena ajjhotthariyati, puna adhiṭṭhātābbaṃ. Atha mahāmukhaṃ hoti, sahasāva bahutelāṃ pavisitvā purāṇatelāṃ ajjhottharati, puna adhiṭṭhānakiccaṃ natthi. Adhiṭṭhitagatikameva hi taṃ hoti. Etena nayena adhiṭṭhitatelabhājane anadhiṭṭhitelākiraṇampi veditabbaṃ.

625. **Vissajjetī**ti ettha sace dvinnāṃ santakaṃ ekena paṭiggahitaṃ avibhattaṃ hoti, sattāhātikkame dvinnampi anāpatti, paribhuñjitum pana na vaṭṭati. Sace yena paṭiggahitaṃ, so itaraṃ bhaṇati “āvuso imaṃ telāṃ sattāhamattaṃ paribhuñja tvaṃ”ti. So ca paribhogaṃ na karoti, kassa āpatti? Na kassacipi

āpatti. Kasmā? Yena paṭiggahitaṃ, tena vissajjitattā, itarassa appaṭiggahitattā.

Vinassatīti aparibhogarū hoti. **Cattenāti**-ādīsu yena cittaṇa bhesajjāṃ cattaṇca vantaṇca muttaṇca hoti, taṃ cittaṃ cattaṃ vantaṃ muttanti vuccati. Tena cittaṇa puggalo anapekkhoti vuccati, evaṃ anapekkho sāmaṇerassa datvāti attho. Idaṃ kasmā vuttaṃ. “Evaṃ antosattāhe datvā pacchā labhitvā paribhuñjantassa anāpattidassanattāṇa”ti **Mahāsumatthero** āha.

Mahāpadumatthero paṇāha “nayidaṃ yācitabbaṃ, antosattāhe dinnassa hi puna paribhoge āpattiyeva natthi. Sattāhātikkantassa pana paribhoge anāpattidassanattāṇaṃ vuttaṇa”ti. Tasmā evaṃ dinnāṃ bhesajjāṃ sace sāmaṇero abhisankharitvā vā anabhisankharitvā vā tassa bhikkhuno natthukammattāṇaṃ dadeyya, gahetvā natthukammaṃ kātābbaṃ. Sace bālo hoti dātuṃ na jānāti, aññena bhikkhunā vattabbo “atthi te sāmaṇera telan”ti. Āma bhante atthīti. Āhara therassa bhesajjāṃ karissāmāti. Evampi vaṭṭati. Sesaṃ uttānatthameva.

Kathinasamuṭṭhānaṃ, akiriyaṃ, nosaññāvimokkhaṃ, acittakaṃ, paṇṇattivajjaṃ, kāyakammavacīkammaṃ, ticittaṃ, tivedananti.

Bhesajjasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Vassikasāṭikasikkhāpadavaṇṇanā

626. **Tena samayenāti** Vassikasāṭikasikkhāpadaṃ. Tattha **vassikasāṭikā anuññātāti** Cīvarakkhandhake Visākhāvatthusmim¹ anuññātā. **Paṭikaccevāti** pureyeva.

627. **Māso seso gimhānanti** catunnaṃ gimhamāsānaṃ eko pacchimamāso seso. **Katvāti** sibbanarajanakappapariyosānena niṭṭhapetvā. Karontena ca ekameva katvā samaye adhiṭṭhātābbaṃ, dve adhiṭṭhātuṃ na vaṭṭati.

Atirekamāse sese gimhāneti gimhānanāmake atirekamāse sese.

1. Vi 3. 408 piṭṭhe.

628. **Atirekaddhamāse sese gimhāne katvā nivāsetūti** ettha pana tathavā vassikasāṭikāya pariyesanakkhettaṃ karaṇakkhettaṃ nivāsanakkhettaṃ adhiṭṭhānakkhettaṃ catubbidhaṃ khettaṃ, kucchisamayo piṭṭhisamayoti duvidho samayo, piṭṭhisamayacatukkaṃ kucchisamayacatukkanti dve catukkāni ca veditabbāni.

Tattha jeṭṭhamūlapuṇṇamāsiyā pacchimapāṭipadadivasato paṭṭhāya yāva kālāpakkhuposathā ayameko addhamāso pariyesanakkhettañceva karaṇakkhettañca. Etasmim hi antare vassikasāṭikaṃ aladdhaṃ pariyesituṃ, laddhaṃ kātuñca vaṭṭati, nivāsetuṃ, adhiṭṭhātuñca na vaṭṭati. Kālāpakkhuposathassa pacchimapāṭipadadivasato paṭṭhāya yāva āsālhipuṇṇamā ayameko addhamāso pariyesanakaraṇanivāsanānaṃ tiṇṇampi khettaṃ. Etasmim hi antare pariyesituṃ, kātuṃ, nivāsetuñca vaṭṭati, adhiṭṭhātuṃyeva na vaṭṭati. Āsālhipuṇṇamāsiyā pacchimapāṭipadadivasato paṭṭhāya yāva kattikapuṇṇamā ime cattāro māsā pariyesanakaraṇanivāsanādhiṭṭhānānaṃ catunnaṃ khettaṃ. Etasmim hi antare aladdhaṃ pariyesituṃ, laddhaṃ kātuṃ, nivāsetuṃ, adhiṭṭhātuñca vaṭṭati. Idaṃ tāva **catubbidhaṃ khettaṃ** veditabbaṃ.

Kattikapuṇṇamāsiyā pana pacchimapāṭipadadivasato paṭṭhāya yāva jeṭṭhamūlapuṇṇamā ime satta māsā **piṭṭhisamayo** nāma. Etasmim hi antare “kālo vassikasāṭikāyā”ti-ādinā nayena satuppādaṃ katvā aññātaka-appavāritaṭṭhānato vassikasāṭikacīvaraṃ nipphādentassa iminā sikkhāpadena nissaggiyaṃ pācittiyaṃ. “Detha me vassikasāṭikacīvaran”ti-ādinā nayena viññattim katvā nipphādentassa aññātakaviññattisikkhāpadena nissaggiyaṃ pācittiyaṃ. Vuttanayeneva satuppādaṃ katvā ñātakapavāritaṭṭhānato nipphādentassa imināva sikkhāpadena nissaggiyaṃ pācittiyaṃ. Viññattim katvā nipphādentassa Aññātakaviññattisikkhāpadena anāpatti. Vuttañhetam **Parivāre**—

“Mātaraṃ cīvaraṃ yāce, no ca saṃghe pariṇataṃ.
Kenassa hoti āpatti, anāpatti ca ñātake.
Pañhā mesā kusalehi cintitā”ti¹.

1. Vi 5. 378 piṭṭhe.

Ayañhi pañho imamatthaṃ sandhāya vuttoti. Evaṃ **piṭṭhisamayacatukkaṃ** veditabbaṃ.

Jeṭṭhamūlapuṇṇamāsiyā pana pacchimapāṭipadadivasato paṭṭhāya yāva kattikapuṇṇamā ime pañca māsā **kucchisamayo** nāma. Etasmim hi antare vuttanayena satuppādaṃ katvā aññātaka-appavāritaṭṭhānato vassikasāṭikacīvaraṃ nipphādentassa vattabhede dukkaṭaṃ. Ye manussā pubbepe vassikasāṭikacīvaraṃ denti, ime pana sacepi attano aññātaka-appavāritā honti, vattabhedo natthi, tesu satuppādakaraṇassa anuññātattā. Viññattiṃ katvā nipphādentassa aññātakaviññattisikkhāpadena nissaggiyaṃ pācittiyaṃ. Idaṃ pana pakatiyā vassikasāṭikadāyakesupi hotiyeva. Vuttanayeneva satuppādaṃ katvā nītakapavāritaṭṭhānato nipphādentassa iminā sikkhāpadena anāpatti. Viññattiṃ katvā nipphādentassa Aññātakaviññattisikkhāpadena anāpatti. **Na vattabbā “detha me”**ti idañhi pariyesanakāle aññātaka-appavāriteyeva sandhāya vuttaṃ. Evaṃ **kucchisamayacatukkaṃ** veditabbaṃ.

629. **Naggo kāyaṃ ovassāpeti, āpatti dukkaṭassāti** ettha udakaphusitagaṇanāya akatvā nhānapariyosānavasena payoge payoge dukkaṭena kāretabbo. So ca kho vivaṭaṅgaṇe ākāśato patita-udakeneva nhāyanto. Nhānakoṭṭhakavāpi-ādīsu ghaṭehi āsitta-udakena vā nhāyantassa anāpatti.

630. **Vassaṃ ukkaḍḍhīyatīti** ettha sace katapariyesitāya¹ vassikasāṭikāya gimhānaṃ pacchimaṃ māsāṃ khepetvā puna vassānassa paṭhamamāsāṃ ukkaḍḍhitvā gimhānaṃ pacchimamāsāmeva karonti, vassikasāṭikā dhovitvā nikkhipitabbā. Anadhiṭṭhitā avikappitā dve māsē parihāraṃ labhati, vassūpanāyikadivase adhiṭṭhātābbā. Sace satisammosena vā appahonakabhāvena vā akatā hoti, te ca dve māsē, vassānassa ca cātumāsanti cha māsē parihāraṃ labhati. Sace pana kattikamāsē kathinaṃ attharīyati, aparepi cattāro māsē labhati, evaṃ dasa māsā honti. Tato parampi satiṃ paccāsāya mūlacīvaraṃ katvā ṭhapentassa

1. Katapariyositāya (Syā, Ka)

ekamāsanti evaṃ ekādasa māse parihāraṃ labhati. Sace pana ekāhadvīhādivasena yāva dasāhānāgatāya vassūpanāyikāya, antovasse vā laddhā ceva niṭṭhitā ca, kadā adhiṭṭhātabbāti etaṃ **Aṭṭhakathāsu** na vicāritam. Laddhadivasato paṭṭhāya antodasāhe, niṭṭhitā pana tasmimyeva antodasāhe adhiṭṭhātabbā. Dasāhātikkame niṭṭhitā tadaheva adhiṭṭhātabbā. Dasāhe appahonte cīvarakālaṃ nātikkametabbāti ayaṃ no attanomati. Kasmā? “Anujānāmi bhikkhave ticīvaraṃ adhiṭṭhātum, na vikappetum. Vassikasāṭikam vassānaṃ cātumāsaṃ adhiṭṭhātum, tato paraṃ vikappetun”¹ ti hi vuttaṃ. Tasmā vassūpanāyikato pubbe dasāhātikkamepi anāpatti. “Dasāhaparamaṃ atirekacīvaraṃ dhāretabban”² ti ca vuttaṃ. Tasmā ekāhadvīhādivasena yāva dasāhānāgatāya vassūpanāyikāya antovasse vā laddhā ceva niṭṭhitā ca vuttanayeneva antodasāhe vā tadahu vā adhiṭṭhātabbā, dasāhe appahonte cīvarakālaṃ nātikkametabbā.

Tattha siyā “vassānaṃ cātumāsaṃ adhiṭṭhātunti vacanato cātumāsabbhantare yadā vā tadā vā³ adhiṭṭhātum vaṭṭatī” ti. Yadi evaṃ “kaṇḍuppaṭicchādīṃ yāva ābādā adhiṭṭhātun” ti vuttaṃ. Sāpi ca dasāhaṃ atikkāmetabbā siyā, evaṃca sati dasāhaparamaṃ atirekacīvaraṃ dhāretabbanti idaṃ virujjhati, tasmā yathāvuttameva gahetabbaṃ, aññaṃ vā acalaṃ kāraṇaṃ labhitvā chaḍḍetabbaṃ. Apica **Kurundiyampi** nissaggiyāvasāne vuttaṃ “kadā adhiṭṭhātabbā? Laddhadivasato paṭṭhāya antodasāhe, niṭṭhitā pana tasmimyeva antodasāhe adhiṭṭhātabbā. Yadi nappahoti, yāva kattikapuṇṇamā parihāraṃ labhatī” ti.

Acchinnacīvarassāti etaṃ vassikasāṭikameva sandhāya vuttaṃ. Tesam hi naggānaṃ kāyovassāpane anāpatti. Ettha ca mahagghavassikasāṭikam nivāsetvā nhāyantassa corupaddavo **āpadā** nāma. Sesamettha uttānameva.

1. Vi 3. 411 piṭṭhe.

2. Vi 1. 295 piṭṭhe.

3. Yadā tadā vā (Sī), yadā tadā (Ka)

Chasamuṭṭhānaṃ, kiriyaṃ, nosaññāvimokkhaṃ, acittakaṃ,
paññattivajjaṃ, kāyakammavacīkammaṃ, ticittaṃ, tivedananti.

Vassikasāṭīkasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Cīvara-acchindanasikkhāpadavaṇṇanā

631. **Tena samayenāti** Cīvara-acchindanasikkhāpadaṃ. Tattha **yampi tyāhanti** yampi te ahaṃ. So kira “mama pattacīvara-upāhanapaccattharaṇāni vahanto mayā saddhiṃ cārikaṃ pakkamissatī”ti adāsi. Tenevamāha. **Acchindīti** balakkārena aggahesi, sakasaññāya gahitattā panassa pārājikaṃ natthi, kilametvā gahitattā āpatti paññattā.

633. **Sayaṃ acchindati, nissaggiyaṃ pācittiyaṃ** ekaṃ cīvaraṃ ekābaddhāni ca bahūni acchindato ekā āpatti. Ekato abaddhāni visuṃ visuṃ ṭhitāni bahūni acchindato, “saṅghāṭiṃ āhara, uttarāsaṅgaṃ āharā”ti evaṃ āharāpayato ca vatthugaṇanāya āpattiyo. “Mayā dinnāni sabbāni āharā”ti vadatopi ekavacaneneva sambahulā āpattiyo.

Aññaṃ āṇāpeti, āpatti dukkaṭassāti “cīvaraṃ gaṇhā”ti āṇāpeti, ekaṃ dukkaṭaṃ. Āṇatto bahūni gaṇhāti, ekaṃ pācittiyaṃ. “Saṅghāṭiṃ gaṇha, uttarāsaṅgaṃ gaṇhā”ti vadato vācāya vācāya dukkaṭaṃ. “Mayā dinnāni sabbāni gaṇhā”ti vadato ekavācāya sambahulā āpattiyo.

634. **Aññaṃ parikkhāraṃ** vikappanupagapacchimacīvaraṃ ṭhapetvā yaṃkiñci antamaso sūcimpī. Veṭhetvā ṭhapitasūcīsūpi vatthugaṇanāya dukkaṭāni. Sithilaveṭhitāsu evaṃ. Gāḷhaṃ katvā baddhāsu pana ekameva dukkaṭanti **Mahāpaccariyaṃ** vuttaṃ. Sūcighare pakkhittāsūpi eseṃ nayo. Thavikāya pakkhipitvā sithilabaddha gāḷhabaddhesu tikaṭukādīsū bhesajjesūpi eseṃ nayo.

635. **So vā detī**ti “bhante tumhākaṃyeva idaṃ sāruppan”ti evaṃ vā deti, atha vā pana “āvuso mayaṃ tuyhaṃ ‘vattapaṭipattiṃ karissati, amhākaṃ santike upajjhaṃ gaṇhissati, dhammaṃ pariyāpuṇissatī”ti cīvaraṃ adamha, so dāni tvaṃ na vattaṃ karosi, na upajjhaṃ gaṇhāsi, na dhammaṃ pariyāpuṇāsī”ti evamādini vutto “bhante cīvaratthāya maññe bhaṇatha, idaṃ vo cīvaraṃ”ti deti, evampi so vā deti. Disāpakkantaṃ vā pana daharaṃ “nivattetha nan”ti bhaṇati, so na nivattati. Cīvaraṃ gahetvā rundhathāti, evaṃ ce nivattati, sādhu. Sace “pattacīvaratthāya maññe tumhe bhaṇatha, gaṇhatha, nan”ti deti. Evampi so vā deti, vibbhantaṃ vā disvā “mayaṃ tuyhaṃ ‘vattaṃ karissatī”ti pattacīvaraṃ adamha, so dāni tvaṃ vibbhamitvā carasī”ti vadati. Itaro “gaṇhatha tumhākaṃ pattacīvaraṃ”ti deti. Evampi so vā deti. “Mama santike upajjhaṃ gaṇhantasseva demi, aññattha gaṇhantassa na demi. Vattaṃ karontasseva demi, akarontassa na demi. Dhammaṃ pariyāpuṇantasseva demi, apariyāpuṇantassa na demi. Avibbhamantasseva demi, vibbhamantassa na demi”ti evaṃ pana dātuṃ na vaṭṭati, dadato dukkaṭaṃ. Āharāpetuṃ pana vaṭṭati. Cajitvā dinnam acchinditvā gaṇhanto bhaṇdagghena kāretabbo. Sesamettha uttānamevāti.

Tisamuṭṭhānaṃ—kāyacittato, vācācittato, kāyavācācittato ca samuṭṭhāti, kiriyaṃ, saññāvimokkhaṃ, sacittakaṃ, lokavajjaṃ, kāyakammavacīkammaṃ, akusalacittaṃ, dukkhavedananti.

Cīvara-acchindanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Suttaviññattisikkhāpadavaṇṇanā

636-38. **Tena samayenāti** Suttaviññattisikkhāpadaṃ. Tattha **khomanti** khomavākehi Katasuttaṃ. **Kappāsikanti** kappāsato nibbattaṃ. **Koseyyanti** kosiyaṃsūhi kantitvā Katasuttaṃ. **Kambalanti** Eḷakalomasuttaṃ. **Sāṇanti** Sāṇavākasuttaṃ. **Bhaṅganti** pāṭekkaṃ Vākasuttamevāti eke. Etehi pañcahi missetvā katasuttaṃ pana “bhaṅgan”ti veditabbaṃ.

Vāyāpeti, payoge payoge dukkaṭanti sace tantavāyassa turivemādini natthi, tāni “araññato āharissāmi”ti vāsiṃ vā pharasuṃ

vā niseti, tato paṭṭhāya yaṃ yaṃ upakaraṇatthāya vā cīvaravāyanatthāya¹ vā karoti, sabbattha tantavāyassa payoge payoge bhikkhussa dukkaṭaṃ. Dīghato vidatthimatte, tiriyaṇca hatthamatte vīte nissaggiyaṃ pācittiyaṃ. **Mahāpaccariyaṃ** pana “yāva pariyosānaṃ vāyāpentassa phalake phalake nissaggiyaṃ pācittiyaṃ”ti vuttaṃ. Tampi idameva pamāṇaṃ sandhāya vuttanti veditabbaṃ. Vikappanupagapacchimāṃ hi² cīvarasaṅkhyāṃ gacchatīti.

Apicettha evaṃ vinicchayo veditabbo—suttaṃ tāva sāmaṃ viññāpitaṃ akappiyaṃ, sesaṃ nītakādivasena uppannaṃ kappiyaṃ. Tantavāyopi aññāta-ka-appavārito viññattiyā laddho akappiyo, seso kappiyo. Tattha akappiyasuttaṃ akappiyatantavāyena vāyāpentassa pubbe vuttanayena nissaggiyaṃ. Teneva pana kappiyasuttaṃ vāyāpentassa yathā pubbe nissaggiyaṃ, evaṃ dukkaṭaṃ. Teneva kappiyaṃ akappiyaṇca suttaṃ vāyāpentassa yadi pacchima-cīvarappamāṇena eko paricchedo suddhakappiyasuttamayo, eko akappiyasuttamayoti evaṃ kedārabaddhaṃ viya cīvaraṃ hoti, akappiyasuttamaye paricchede pācittiyaṃ, itarasmim tatheva dukkaṭaṃ. Yadi tato ūnaparicchedā honti antamaso acchimaṇḍalappamāṇāpi, sabbaparicchedesu paricchedagaṇanāya dukkaṭaṃ. Atha ekantarikena vā suttana, dīghato vā kappiyaṃ tiriyaṃ akappiyaṃ katvā vītaṃ hoti, phalake phalake dukkaṭaṃ. Kappiyatantavāyenapi akappiyasuttaṃ vāyāpentassa yathā pubbe nissaggiyaṃ, evaṃ dukkaṭaṃ. Teneva kappiyaṇca akappiyaṇca suttaṃ vāyāpentassa sace pacchima-cīvarappamāṇā, ūnakā vā akappiyasuttaparicchedā honti, tesu paricchedagaṇanāya dukkaṭaṃ. Kappiyasuttaparicchedesu anāpatti. Atha ekantarikena vā suttana, dīghato vā kappiyaṃ tiriyaṃ akappiyaṃ katvā vītaṃ hoti, phalake phalake dukkaṭaṃ.

Yadi pana dve tantavāyā honti eko kappiyo, eko akappiyo, suttaṇca akappiyaṃ, te ce vārena vinanti, akappiyatantavāyena vīte phalake phalake pācittiyaṃ, ūnatare dukkaṭaṃ. Itarena vīte ubhayattha dukkaṭaṃ. Sace dvepi vemaṃ gahetvā ekato vinanti, phalake phalake pācittiyaṃ³. Atha suttaṃ kappiyaṃ, cīvaraṇca kedārabaddhādīhi saparicchedaṃ, akappiyatantavāyena vīte paricchede paricchede dukkaṭaṃ, itarena vīte anāpatti. Sace

1. Cīvaravāyāpanatthāya (Sī)

2. Vikappanupagaṃ hi pacchimaṃ cīvaraṃ (Sī)

3. Dukkaṭaṃ (Syā, Ka)

dvepi vemaṃ gahetvā ekato vinanti, phalake phalake dukkaṭaṃ. Atha suttampi kappiyañca akappiyañca, te ce vārena vinanti, akappiyatantavāyena akappiyasuttamayesu pacchimacīvarappamāṇesu paricchedesu vītesu paricchedagaṇanāya pācittiyāṃ. Ūnakataresu kappiyasuttamayesu ca dukkaṭaṃ. Kappiyatantavāyena akappiyasuttamayesu pamāṇayuttesu vā ūnakesu vā dukkaṭameva. Kappiyasuttamayesu anāpatti.

Atha ekantarikena vā suttena, dīghato vā akappiyaṃ tiriyaṃ kappiyaṃ katvā vinanti. Ubhopi vā te vemaṃ gahetvā ekato vinanti. Aparicchede cīvare phalake phalake dukkaṭaṃ, saparicchede paricchedavasena dukkaṭānīti. Ayaṃ pana attho **Mahā-aṭṭhakathāyaṃ** apākaṭo, **Mahāpaccariyā**dīsu pākaṭo. Idha sabbākāreneva pākaṭo.

Sace suttampi kappiyaṃ, tantavāyopi kappiyo, ñātakappavārito vā mūlena vā payojito, vāyāpanapaccayā anāpatti. Dasāhātikkamanapaccayā pana āpattiṃ rakkhantena vikappanupagappamāṇamatte vīte tante ṭhitaṃyeva adhiṭṭhātabbaṃ. Dasāhātikkamena niṭṭhāpiyamānāñhi nissaggiyaṃ bhaveyyāti. Ñātakādīhi tantaṃ āropetvā “tumhākaṃ bhante imaṃ cīvaraṃ gaṇheyyāthā”ti niyyātitepi eseva nayo.

Sace tantavāyo evaṃ payojito vā sayāṃ dātukāmo vā hutvā “ahaṃ bhante tumhākaṃ cīvaraṃ asukadivase nāma vāyitvā ṭhapessāmi”ti vadati, bhikkhu ca tena paricchinnadivasato dasāhaṃ atikkāmeti, nissaggiyaṃ pācittiyaṃ.

Sace pana tantavāyo “ahaṃ tumhākaṃ cīvaraṃ vāyitvā sāsanaṃ pesessāmi”ti vatvā tatheva karoti, tena pesitabhikkhu pana tassa bhikkhuno na āroceti, añño disvā vā sutvā vā “tumhākaṃ bhante cīvaraṃ niṭṭhitan”ti āroceti, etassa ārocanāṃ na pamāṇaṃ. Yadā pana tena pesitoyeva āroceti, tassa vacanaṃ sutadivasato paṭṭhāya dasāhaṃ atikkāmayato nissaggiyaṃ pācittiyaṃ.

Sace tantavāyo “ahaṃ tumhākaṃ cīvaraṃ vāyitvā kassaci hatthe paṇiṇissāmi”ti vatvā tatheva karoti, cīvaraṃ gahetvā gatabhikkhu pana attano pariveṇe ṭhapetvā tassa na āroceti, añño koci

bhaṇati “api bhante adhunā ābhataṃ cīvaraṃ sundaran”ti. Kuhiṃ āvuso cīvaranti. Itthannāmassa hatthe pesitanti. Etassapi vacanaṃ na pamāṇaṃ. Yadā pana so bhikkhu cīvaraṃ deti, laddhādivasato paṭṭhāya dasāhaṃ atikkāmayato nissaggiyaṃ pācittiyaṃ. Sace pana vāyāpanamūlaṃ adinnaṃ hoti, yāva kākaṇikamattampi avasiṭṭhaṃ tāva rakkhati.

640. **Anāpatti cīvaraṃ sibbetunti** cīvarasibbanatthāya suttaṃ viññāpentassa anāpattīti attho. **Āyogeti**-ādīsupi nimittatthe bhumma vacanaṃ, āyogādinimittaṃ viññāpentassa anāpattīti vuttaṃ hoti. Sesamettha uttānatthamevāti.

Chasamuṭṭhānaṃ, kiriyaṃ, nosaññāvimokkhaṃ, acittakaṃ, paṇṇattivajjaṃ, kāyakammavacīkammaṃ, ticittaṃ, tivedananti.

Suttaviññattisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Mahāpesakārasikkhāpadavaṇṇanā

641. **Tena samayenāti** Mahāpesakārasikkhāpadaṃ. Tattha **suttaṃ dhārayitvāti** suttaṃ tuletva palaparicchedaṃ katvā. **Appitanti** ghaṇaṃ. **Suvītanti** suṭṭhu vītaṃ sabbaṭṭhānesu samaṃ katvā vītaṃ. **Suppavāyitanti** suṭṭhu pavāyitaṃ sabbaṭṭhānesu samaṃ katvā tante pasāritaṃ. **Suvilekhitanti** lekhanīyā suṭṭhu vilikhitaṃ. **Suvitacchitanti** kocchena suṭṭhu vitacchitaṃ, suniddhotanti attho. **Paṭibaddhanti** vekallaṃ. **Tanteti** tante dīghato pasāraṇeyeva upanetvāti attho.

642. **Tatra ce so bhikkhūti** yatra gāme vā nigame vā te tantavāyā, tatra. **Vikappaṃ āpajjeyyāti** viṣiṭṭhaṃ kappaṃ adhikavidhānaṃ āpajjeyya. Pāliyaṃ pana yenākārena vikappaṃ āpanno hoti, taṃ dassetuṃ “adaṃ kho āvuso”ti-ādi vuttaṃ.

Dhammampi bhaṇatīti dhammakathampi katheti, “tassa vacanena āyataṃ vā vitthataṃ vā appitaṃ vā”ti suttavaḍḍhana-ākārameva dasseti.

Pubbe appavāritoti cīvarasāmikehi pubbe apparivāto hutvā. Sesam uttānatthamevāti.

Chasamuṭṭhānam, kiriyaṃ, nosaññāvimokkham, acittakam, paṇṇattivajjam, kāyakammavacīkammaṃ, ticittam, tivedananti.

Mahāpesakārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Accekacīvarasikkhāpadavaṇṇanā

646-9. **Tena samayenāti** Accekacīvarasikkhāpadam. Tattha **dasāhānāgatanti** dasa ahāni dasāham, tena dasāhena anāgatā dasāhānāgatā, dasāhena asampattāti attho, tam dasāhānāgataṃ, accantasamyogavasena bhummatthe upayogavacanam, tenevassa padabhājane “dasāhānāgatāyā”ti vuttam. **Pavāraṇāyāti** idam pana yā sā “dasāhānāgatā”ti vuttā, tam sarūpato dassetum asammohattham anupayogavacanam.

Kattikatemāsikapuṇṇamanti paṭhamakattikatemāsikapuṇṇamam. Idhāpi paṭhamapadassa anupayogattā purimanayeneva bhummatthe upayogavacanam. Idam vuttam hoti “yato paṭṭhāya paṭhamamahāpavāraṇā dasāhānāgatāti vuccati, sacepi tāni divasāni accantameva bhikkhuno accekacīvaram uppajjeyya. ‘Accekam idan’ti jānamānena bhikkhunā sabbampi paṭiggahetabban”ti. Tena pavāraṇāmāsassa juṇhapakkhapañcamito paṭṭhāya uppannassa cīvarassa nidhānakālo dassito hoti. Kāmañcesa “dasāhaparamam atirekacīvaram dhāretabban”ti imināva siddho, aṭṭhuppattivaseva pana apubbam viya attham dassetvā sikkhāpadam ṭhapitam.

Accekacīvaranti accāyikacīvaram vuccati, tassa pana accāyikabhāvaṃ dassetum “**senāya vā gantukāmo hoti**”ti-ādi vuttam. Tattha **saddhāti** iminā saddhāmatlakameva dassitam. **Pasādoti** iminā suppasannā balavasaddhā. **Etam accekacīvaram nāmāti** etam imehi kāraṇehi dātukāmena dūtam vā pesetvā, sayam vā āgantvā “vassāvāsikam dassāmī”ti evam ārocitam cīvaram accekacīvaram nāma hoti. Chaṭṭhito

paṭṭhāya pana uppannaṃ anaccekacīvarampi paccuddharitvā
ṭhapitacīvarampi etaṃ parihāraṃ labhatiyeva.

Saññānaṃ katvā nikkhipitabbanti kiñci nimittaṃ katvā ṭhapetabbaṃ.
Kasmā etaṃ vuttaṃ. Yadi hi taṃ pure pavāraṇāya vibhajanti. Yena gahitaṃ,
tena chinnavassena na bhavitabbaṃ. Sace pana hoti, taṃ cīvaraṃ
saṃghikameva hoti. Tato sallakkhetvā sukhaṃ dātuṃ bhavissatīti.

650. **Accekacīvare accekacīvarasaññīti** evamādi vibhajitvā gahitameva
sandhāya vuttaṃ. Sace pana avibhattaṃ hoti, saṃghassa vā bhaṇḍāgāre,
cīvarasamayātikkaṃepi anāpatti. Iti atirekacīvarassa dasāhaṃ parihāro.
Akatassa vassikasāṭṭhikācīvarassa anattathe kathine pañca māsā, vasse
ukkaḍḍhite cha māsā, attathe kathine apare cattāro māsā. Hemantassa
pacchime divase mūlacīvarādhiṭṭhānavasena aparopi eko māsoti ekādasā
māsā parihāro. Satiyā paccāsāya mūlacīvarassa eko māso, accekacīvarassa
anattathe kathine ekādasadivasādhiko māso, attathe kathine
ekādasadivasādhikā pañca māsā, tato paraṃ ekadivasampi parihāro natthīti
veditabbaṃ.

Anaccekacīvareti accekacīvarasadise aññasmiṃ. Sesamettha
uttānatthamevāti.

Kathinasamuṭṭhānaṃ, akiriyaṃ, nosaññāvimokkhaṃ, acittakaṃ,
paṇṇattivajjaṃ, kāyakammavacīkammaṃ, ticittaṃ, tivedananti.

Accekacīvarasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Sāsaṅkasikkhāpadavaṇṇanā

652. **Tena samayenāti** Sāsaṅkasikkhāpadaṃ. Tattha **vutthavassā**
āraññakesūti te pubbepi araññeyeva vihariṃsu, dubbalacīvarattā pana
paccayavasena gāmantasenāsane vassaṃ vasitvā niṭṭhitacīvarā hutvā “idāni
nippalibodhā samaṇadhammaṃ karissāmā”ti āraññakesu

senāsanesu viharanti. **Kattikacorakā**ti kattikamāse corā. **Paripātentī**ti upaddavanti, tattha tattha ādhāvitvā uttāsentī palāpentī. **Antaraghare nikkhipituntī** antogāme nikkhipitum. Bhagavā yasmā paccayā nāma dhammena samena dullabhā, sallekhevā hi bhikkhu mātarampi viññāpetum na sakkoti. Tasmā cīvaraguttattham antaraghare nikkhipitum anujānāti. Bhikkhūnam pana anurūpattā araññavāsam na paṭikkhipi.

653-4. **Upavassam kho panā**ti ettha **upavassanti** upavassa, upavasitvāti vuttam hoti. “Upasampajjan”ti-ādīsu viya hi ettha anunāsiko daṭṭhabbo. Vassam upagantvā vasitvā cāti attho. Imassa ca padassa “tathārūpesu bhikkhu senāsanesu viharanto”ti iminā sambandho. Kim vuttam hoti—vassam upagantvā vasitvā ca tato param pacchimakattikapuṇṇamapariyosānakālam yāni kho pana tāni āraññakāni senāsanāni sāsaṅkasammatāni sappāṭibhayāni, tathārūpesu bhikkhu senāsanesu viharanto ākaṅkhamāno tiṇṇam cīvarānam aññataram cīvaram antaraghare nikkhipeyyāti. Yasmā pana yo vassam upagantvā yāva paṭhamakattikapuṇṇamam vasati, so vutthavassānam abbhantaro hoti, tasmā imam atigahanam byañjanavicāraṇam akatvā padabhājane kevalam cīvaranikkhepāraham puggalam dassetum “vutthavassānam”ti vuttam. Tassāpi **“bhikkhu senāsanesu viharanto”**ti iminā sambandho. Ayañhi ettha attho “vutthavassānam bhikkhu senāsanesu viharanto”ti, evarūpānam bhikkhūnam abbhantare yo koci bhikkhūti vuttam hoti.

Araññalakkhaṇam **adinnādānavañṇanāyam** vuttam. Ayam pana viseso, sace vihāro parikkhitto hoti, parikkhittassa gāmassa indakhīlato, aparikkhittassa parikkhepārahaṭṭhānato paṭṭhāya yāva vihāraparikkhepā minitabbam. Sace vihāro aparikkhitto hoti, yam sabbapaṭhamam senāsanam vā bhattachāla vā dhuvasannipātaṭṭhānam vā bodhi vā cetiyam vā dūre cepi senāsanato hoti, tam paricchedam katvā minitabbam. Sacepi āsanne gāmo hoti, vihāre ṭhitehi gharamānusakānam saddo sūyati, pabbatanadī-ādīhi pana antaritattā na sakkā ujum gantum, yo cassa pakatimaggo hoti, sacepi nāvāya sañcaritabbo, tena maggena

gāmato pañcadhanusatikaṃ gahetabbaṃ. Yo pana āsannagāmassa aṅgasampādanatthaṃ tato tato maggaṃ pidahati, ayaṃ “dhutaṅgacoro”ti veditabbo.

Sāsaṅkasammatānī “sāsaṅkānī”ti sammatāni, evaṃ saññātānīti attho. Padabhājane pana yena kāraṇena tāni sāsaṅkasammatāni, taṃ dassetuṃ “ārāme ārāmūpacāre”ti-ādi vuttaṃ.

Saha paṭibhayena **sappaṭibhayāni**, sannihitabalavabhayānīti attho. Padabhājane pana yena kāraṇena tāni sappaṭibhayāni, taṃ dassetuṃ “ārāme ārāmūpacāre”ti-ādi vuttaṃ.

Samantā gocaragāme nikkhipeyyāti āraññakassa senāsanassa samantā sabbadisābhāgesu attanā abhirucite gocaragāme satiyā aṅgasampattiya nikkhipeyya.

Tatrāyaṃ aṅgasampatti, purimikāya upagantvā mahāpavāraṇāya pavārito hoti, idamekaṃ aṅgaṃ. Sace pacchimikāya vā upagato hoti chinnavasso vā, nikkhipituṃ na labhati. Kattikamāsoyeva hoti, idaṃ dutiyaṃ aṅgaṃ. Kattikamāsato paraṃ na labhati. Pañcadhanusatikaṃ pacchimeva pamāṇayuttaṃ senāsaṇaṃ hoti, idaṃ tatiyaṃ aṅgaṃ. Ūnappamāṇe vā gāvutato atirekappamāṇe vā na labhati, yatra hi piṇḍāya caritvā puna vihāraṃ bhattavelāyaṃ sakkā āgantuṃ, tadeva idha adhippetāṃ. Nimantito pana addhayojanampi yojanampi gantvā vasituṃ pacceti, idamappamāṇaṃ. Sāsaṅkasappaṭibhayameva hoti, idaṃ catutthaṃ aṅgaṃ. Anāsaṅka-appaṭibhaye hi aṅgayuttepi senāsane vasanto nikkhipituṃ na labhatīti.

Aññatra bhikkhusammutiyāti yā Udositasikkhāpade kosambakasammuti¹ anuññātā, tassā sammutiyā aññatra. Sace sā laddhā hoti, chārattātirekampi vipavasituṃ vaṭṭati.

656. **Puna gāmasīmaṃ okkamitvāti** ettha sace gocaragāmato puratthimāya disāya senāsaṇaṃ, ayaṅca pacchimadisāṃ gato hoti, senāsaṇaṃ āgantvā sattamaṃ aruṇaṃ uṭṭhāpetuṃ asakkontena gāmasīmampi

1. Vi 1. 298 piṭṭhe.

okkamitvā sabhāyaṃ vā yattha katthaci vā vasitvā cīvarappavattiṃ ñatvā pakkamituṃ vaṭṭatīti attho. Evaṃ asakkontena tattheva ʈhitena paccuddharitabbaṃ. Atirekacīvaraṭṭhāne ʈhassatīti. Sesam uttānameva.

Kathinasamuṭṭhānaṃ—kāyavācato, kāyavācācittato ca samuṭṭhāti, akiriyaṃ, nosaññāvimokkhaṃ, acittakaṃ, paṇṇattivajjaṃ, kāyakammavacīkammaṃ, ticittaṃ, tivedananti.

Sāsaṅkasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Pariṇatasikkhāpadavaṇṇanā

657. **Tena samayenāti** Pariṇatasikkhāpadaṃ. Tattha **pūgassāti** samūhassa, dhammagaṇassāti attho. **Paṭiyattanti** paṭiyāditaṃ. **Bahū saṃghassa bhaddāti**¹ saṃghassa bahūni bhaddāni² anekāni lābhamukhāni, na saṃghassa kenaci parihānīti dīpentī. **Oṇojethāti** detha. Kiṃ panevaṃ vattuṃ vaṭṭatīti. Kasmā na vaṭṭati. Ayañhi abhihaṭabhikkhā, abhiharitvā ekasmiṃ okāse saṃghassatthāya paṭiyattā, abhihaṭapaṭiyatte ca uddissa ʈhapitabhāge ca payuttavācā nāma natthi.

658. **Saṃghikanti** saṃghassa santakaṃ. So hi saṃghassa pariṇatattā hatthaṃ anārūḥhopi ekena pariyaṇa saṃghassa santako hoti. Padabhājane pana “saṃghikaṃ nāma saṃghassa dinnam hoti pariccattan”ti evaṃ atthuddhāravasena nippariyaṇatova saṃghikaṃ dassitaṃ. **Lābhanti** paṭilabhitabbavatthuṃ āha. Tenevassa niddese “cīvarampī”ti-ādi vuttaṃ. **Pariṇatanti** saṃghassa ninnam saṃghassa poṇam saṃghassa pabbhāram hutvā ʈhitaṃ. Yena pana kāraṇena so pariṇato hoti, taṃ dassetuṃ “dassāma karissāmāti vācā bhinnā hoti”ti padabhājanaṃ vuttaṃ.

1. Bhaddāti

2. Bhadrāni (Sī, Ka) Pāliyaṃ hi “saṃghassa sacīvarabhattaṃ paṭiyattan”ti ca, “bhojetvācīvarena acchādessāmā”ti ca āgataṃ. Tena ñāyati “cīvarena saha dātābhambhattaṃ cīvaralābhassa mukhaṃ kāraṇam”ti. Tenevetta bhaddāti padaṃ bhaddānīti vaṇṇetvā “lābhamukhāni”ti puna vaṇṇitaṃ.

659. **Payoge dukkaṭanti** pariṇatalābhassa attano pariṇāmanapayoge dukkaṭam, paṭilābhena tasmim hattham ārūlhe nissaggiyam. Sace pana saṅghassa dinnam hoti, tam gahetum na vaṭṭati, saṅghasseva dātabbam. Yopi ārāmihehi saddhim ekato khādati, bhaṇḍam agghāpetvā kāretabbo. Pariṇatam pana sahadhammikānam vā gihīnam vā antamaso mātusantakampi “imam mayham dehi”ti saṅghassa pariṇatabhāvam ṇatvā attano pariṇāmetvā gaṇhantassa nissaggiyam pācittiyam. “Imassa bhikkhuno dehi”ti evam aññassa pariṇāmentassa suddhikapācittiyam. Ekam pattam vā cīvaram vā attano, ekam aññassa pariṇāmeti, nissaggiyam pācittiyañceva suddhikapācittiyañca. Eseva nayo bahūsu. Vuttampi cetam—

“Nissaggiyena āpattim, suddhikena pācittiyam.

Āpajjeyya ekato,

Pañhā mesā kusalehi cintitā”ti¹.

Ayañhi pariṇāmanam sandhāya vutto. Yopi vassikasāṭikāsamaye mātuḡharepi saṅghassa pariṇatam vassikasāṭikam ṇatvā attano pariṇāmeti, nissaggiyam pācittiyam. Parassa pariṇāmeti, suddhikapācittiyam. Manussā “saṅghabhattam karissāmā”ti sappitelādini āharanti, gilāno cepi bhikkhu saṅghassa pariṇatabhāvam ṇatvā kiñci yācati, nissaggiyam pācittiyameva. Sace pana so “tumahākam sappi-ādini ābhaṭāni atthi”ti pucchitvā “āma atthi”ti vutte “mayhampi dethā”ti vadati, vaṭṭati. Athāpi nam kukkuccāyantam upāsakā vadanti “saṅghopi amhehi dinnameva labhati, gaṇhatha bhante”ti, evampi vaṭṭati.

660. **Saṅghassa pariṇatam aññasaṅghassāti** ekasmin vihare saṅghassa pariṇatam aññam vihāram uddisitvā “asukasmin nāma mahāvihāre saṅghassa dethā”ti pariṇāmeti.

Cetiyaassa vāti “kim saṅghassa dinnena, cetiyaassa pūjam karoṭhā”ti evam cetiyaassa vā pariṇāmeti.

1. Vi 5. 375 piṭṭhe.

Cetiyassa pariṇatanti ettha niyametvā aññacetiyaṣatthāya ropitamālāvacchato aññacetiyaṃhi pupphampi āropetum na vaṭṭati. Ekassa cetiyassa pana chattaṃ vā paṭākam vā āropetvā ṭhitam disvā sesaṃ aññassa cetiyassa dāpetum vaṭṭati.

Puggalassa pariṇatanti antamaso sunakhassāpi pariṇatam “imassa sunakhassa mā dehi, etassa dehi”ti evaṃ aññapuggalassa pariṇāmeti, dukkaṭam. Sace pana dāyakā “mayam saṃghassa bhattaṃ dātukāmā, cetiyassa pūjam kātukāmā, ekassa bhikkhuno parikkhāram dātukāmā, tumhākaṃ ruciyaṃ dassāma, bhaṇatha, kattha demā”ti vadanti, evaṃ vutte tena bhikkhunā “yattha icchatha, tattha dethā”ti vattabbā. Sace pana kevalam “kattha demā”ti pucchanti, Pāliyaṃ āgatanayeneva vattabham. Sesamettha uttānatthameva.

Tisamuṭṭhānam—kāyacittato, vācācittato, kāyavācācittato ca samuṭṭhāti, kiriyam, saññāvimokkham, sacittakam, lokavajjam, kāyakammavacīkammaṃ, akusalacittam, tivedananti.

Samantapāsādikāya Vinayasamvayaṇṇanāya

Pariṇatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito Pattavaggo tatiyo.

Nissaggiyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pārājikakaṇḍa-aṭṭhakathā niṭṭhitā.

Pārājīkakaṇḍa-aṭṭhakathāya dutiyabhāge

Saṁvaṇṇitapadānaṁ anukkamaṇikā

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Akatakibbisso	36	Aññathā	78
Akatapāpo	36	Aññabhāgiyaṁ	184
Akataluddo	36	Aññassatthāya	158, 248
Akāma	212	Aññātakassa gahapatissa	250
Akālamegho	10	Aṭṭako	62
Akusale	10	Aṭṭiyanti	5
Akkhamo	198	Aṭṭassaraṁ	97
Akkharikāya	205	Aṭṭo	235
Akkhena	205	Aṭṭhapadepi	204
Agāmake araṇṇe	236	Aṭṭhikasaṅkhalikaṁ	97
Aggākārikaṁ	62	Aḍḍhacandako	204
Aggo mahācoro	77	Aḍḍhālḥakodanaṁ	281
Agghaṁ pucchati	280	Atiṇṇe	7
Accantavirāgo	35	Atiyācakosi	152
Accekacivaraṁ	306	Atirekacivaraṁ	221
Acchādessāmi	251	Atirekamāse sese	297
Acchindi	301	Attakāmapāricariyāya	137
Acchindimsu	245	Attano dahati	76
Acchissanti	164	Attānaṁ	63
Acchodako	101	Attuddesaṁ	153
Ajjaṇho bhante āgamehi	252	Attuddesikāyo	148
Ajjhattaṁ upādinne	110	Attupanāyikaṁ	80
Ajjhācarati	279	Atthi	102, 106
Aññaṁ byākarimsu	79	Adadamappiyo	152-3
Aññatarā	7	Adiṭṭhaṁ	170, 189
Aññatra	4, 107	Adiṭṭhassa	180

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[A]

Adiṭṭhe diṭṭhasaññino	79
Addhānamaggam	245
Adhakkhakam	135
Adhikaraṇam	184, 192-3
Adhiṭṭhahitvā	44
Adhiṭṭhema	73
Adhippāyo	42
Adhimānena	79, 92
Adho jāṇumaṇḍalam	135
Anaṭṭhe naṭṭhasaññī	225
Anattamano	170
Anadhigate	79
Anabhijānam	80
Anabbhito	213
Anabhirati	105
Anabhirato	105
Anabhiraddho	170
Analasā	139
Anassāsako	69
Anāgate	157
Anācāram	199
Anācāram ācarati	196
Anārambham	155
Aniccam	35
Aniccatā	35
Aniccānupassanā	35
Aniccānupassī	35
Animittam katvā	272
Animittāsi	134
Animitto	85

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[A]

Anuddhamsito	178
Anuddhamseti	76, 105
Anuddhamseyya	172
Anupatitvā anupatitvā	97
Anuparigantum	156
Anupādinne	110
Anubhoti	254
Anuyuñjatha	168
Anuyuñjāhi	245
Anuyuñjiyamānā	245
Anuyuttā	5
Anuvattakā	196
Anekapariyāyena	2
Anekākāravokāram	5
Antamaso	141
Antaraghare	308
Antaradhāpeti	10
Antarā	154
Antimam	243
Ante ādiyitvā	263
Antokoṭṭhāgarikā	289
Antochāyāyam	236
Apacito	75
Aparikkamanam	155
Aparisaṅkitam	170, 189
Apassenam	56
Apānam	9
Apāham	152
Api meyya	250
Apuṭṭho	59

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]	
Appagghaṃ	251
Appaṭivekkhitvā	61
Appaṇihito	80
Appatīto	175
Appatte	79
Appadakkhiṇaggāhī	198
Appamāṇikāyo	148
Aparisuddho	120
Appitaṃ	305
Appeva	178
Abalabalo viya	206
Abbohārikaṃ	79
Abbohārikā	106
Abbhāghātāṃ	156
Abbhutamakaṃsu	140
Abbhetabbho	212
Abyāvaṭena	139
Abrahamacariyena	76
Abhikkantena	205
Abhiniggaṇhāya	123
Abhinippīḷanāya	123
Abhinetaḃbā	155
Abhippamodayaṃ	34
Abhimaṅgalasammata	214
Abhivitaritvā	37, 106
Abhisāṅkhārikaṃ	165
Abhisamito	197
Abhisametāvinī	215
Abhihaṭṭhum	248
Amūlakena	76, 170

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]	
Amhākampetaṃ khamati	196
Ayoguḷo	78
Araññagato vā	13
Araho	50
Alaṃkammaniye	214
Alajjino	198
Alamariyañāṇadassanaṃ	81
Alābhā vata me	7
Alohitā	134
Avalittā	153
Avippavāsasammutiṃ	233
Avivadamāno	193
Avissajjite	225
Asacchikate	79
Asaṅcicca	60, 128
Asaṅcicco	61
Asaññatā	78
Asatiyā	128
Asantaṃ	77
Asappāyāni	37
Asamanubhāasantassa	194
Asuciṃ moceti	105
Asutaṃ	170
Asubhakathaṃ	2
Asubhabhāvanāya vaṇṇaṃ	
bhāsati	2
Asubhāya vaṇṇaṃ	2, 4
Asecanako ca	10
Assa	41
Assāmikāyo	148

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[Ā]	
Assasanto	14	Āmattikāpaṇaṃ vā	281
Assāso	14	Āmasanā	121
Ahaṃ kho nāma	196	Āyasmā	105, 251
Ahirikāyo	132	Ārammaṇaṃ	250
Ahudeva	6	Ārādhanīyo	94
Ahu vippaṭṭisāro	6	Ārāmo	236
[Ā]		Ālokitena	205
Ākaḍḍhanāyapi	122	Āvaṭā	95
Ākārehi	42	Āvāsikā	198
Ākāsepi	204	Āvāho	139
Ākiṇṇalomam	136	Āvudhaṃ	45
Āgataphalā	215	Āveḷā	201
Āghātanam	156	Āsayo	155
Āṇattiko	39	Āsumbhi	266
Āṇāpeti	44	Āhatacitto	170
Ādātabbā	263	Āhārūpahāro	139
Ādikammikassa	195	Āḷavakā	147
Ādiyitvā	263	[I]	
Ādissa	132, 239	Icchāpakato	83
Ādissa ādissa	4	Iti cittamano	42
Ādhāvanti	205	Itthipaṇḍakā	134
Ānaṃ	9	Idha	11, 75
Ānāpānassati	9	Imehi pañcahi vatthūhi	191
Āneñjaṃ samādhim	101	Iriyāpathasampanno	206
Āpatti dukkaṭṭassa	48, 278	Iriyāpatho	45
Āpattinikāyassa	110	Issariyaṃ kāreti	141
Āpatti saṃghādisesassa	112	[U]	
Ābhataṃ	252	Upakkamitvā	105
Ābhujitvā	13	Ukkheṭito	90

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[U]	
Uggaṇheyya	269
Uccāliṅgapāṇakadaṭṭhū- patthambhe	111
Uccāvacchi	42
Ujūṃ	13
Ujjagghanti	133
Uttanto	69
Uttarattharaṇaṃ	247
Uttarimanussadhammaṃ	80
Uttarimanussadhammassa	73
Uttasanti	151
Udakaṃ maññe	166
Udaggo	191
Udañjalaṃ	119
Udosito	235
Uddiṭṭhaṃ hoti	165
Uddissa	52, 250
Uddesapariyāpannesu	198
Upakkamati	112
Upakkamitvā	105
Upakkhaṭaṃ hoti	251
Upacārabhūmi	30
Upaṭṭhapetvā	13
Upaṭṭhānasālāyaṃ	9
Upaṭiṭṭhitvā	165
Upaddutā	151
Upanikkhipanaṃ	57
Upanisinno	215
Upapajjare	78
Upalāpeti	77
Upavassam	308

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[U]	
Upasaṃharati	58
Upādāya	251
Uppakkaṃ	100
Uppaṇḍenti	133
Uppaṇḍesuṃ	266
Uppannaṃ	37
Uppannuppanne	10
Ubbāḷho	152
Ubbijjantipi	151
Ubbhakkhakaṃ	135
Ubbhajāṇumaṇḍalaṃ	135
Ubhatobyañjanā	135
Ubhatovaṇṭikaṃ	201
Ubhato saṃghe	241
Ummasanaṇyapi	122
Uracchaddo	201
Ullaṅghanaṇyapi	122
Ullapanti	133
Ullittā	153
Ussavesu	214
Ussāpetvā	238
Ussāreyya	197
Uhasanti	133
Uḷāraṃ	152
Uḷāratatā	119
[Ū]	
Ūhadantipi ummihantipi	264
Ūnapañcabandhanena	286
Ūhataṃ	10

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[E]

Ekakulassa gāmo	233
Ekato ussārīto	197
Ekatovaṇṭikam	201
Ekamantaṃ	151
Ekādase aruṇuggamane	222
Ekindriyaṃ	160
Ekuddeso	193
Ekena	4
Etadaggaṃ	138
Evam bhāvito	35
Evam hoti	75
Evamassa vacanīyo	155, 193
Evameva kho	11
Evarūpaṃ	199
Ehisvāgatavādino	206

[O]

Okāso	45
Okiṇṇavikiṇṇā	289
Okiliniṃ	100
Okkhittacakkhu	205
Okkamantānaṃ	105
Ogayha	101
Oṇojetha	310
Otiṇṇo	120
Ottharivā	69
Odanena pucchanti	165
Odapattakinī	142
Obhaṭacumbaṭā	142
Obhāseyya	133

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[O]

Omasantopi	122
Orena ce channaṃ vassānaṃ	264
Olaṅghanāyapi	122
Olīnavilīnāni	289
Ovarakā	235
Ohīyako	243

[Ka]

Kakkasalomaṃ	136
Kaccittha	104
Kacci bhikkhave khamanīyaṃ	74
Kacci yāpanīyaṃ	74
Kaṇājakam	165
Kaṇṇakitāni	232
Katakammā	243
Katakalyāṇo	36
Katakusalo	36
Katabhīruttāṇo	36
Katame te kilesā	
pahīnā	82
Kati hipi tyāyaṃ	278
Kattikacorakā	308
Kattikatemāsikapuṇṇamaṃ	306
Kattha	82
Katvā	297
Katham	11
Kadā	82
Kapparaṃ upādāya	120
Kappāsikaṃ	302
Kappeti	181

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]		[Ka]	
Kambalaṃ	302	Kismiṃ viya	139, 245
Kammakārī	142	Kuto ca tvaṃ bhikkhu	
Kammaniyaṃ	111	āgacchasi	152, 207
Kayavikkayaṃ	279	Kuthitā	101
Kalambako	204	Kudāssu nāmāhaṃ	75
Kalalarūpaṃ	37	Kupito	170
Kalyāṇakamyataṃ	251	Kulakumāriyo	120
Kalyāṇabhaddiko	165	Kuladūsako	209
Kassāhaṃ kena hāyāmi	137	Kuladhītaṃ	119
Kahāpaṇo	269	Kulasuṇhā	120
Kāmaguṇehi	37	Kulitthīhi	119
Kāmaṇḍitaṃ	117	Kulūpako	136
Kāyaṃ	13	Kusalaṃ	193, 253
Kāyadaḥḥibahulā	164	Kūṭāgārasālāyaṃ	1
Kāyapaṭibaddhena	43	Kenaci	4
Kāyasaṅkhāraṃ	17	Koṇcaṃ	101
Kāyena	43, 50	Kolambepi ghaṭepi	289
Kāraṇiko	99	Koseyyaṃ	302
Kārayamānena	153	Kvāyaṃ	206
Kālayuttaṃ samullapanto	214		
Kālena kappiyaṃ	253	[Kha]	
Kālo	45	Khamati	196
Kāsāvakaṇṭhā	78	Khayavirāgo	35
Kiṃ nu kho	8	Kharalomaṃ	136
Kiṃ nu kho nāma	196	Khalikāya	204
Kiñci atthaṃ anubhoti	254	Khiḍḍādhīppāyo	111
Kitavasseva	78	Khīlajāto	170
Kipillikānaṃ	155	Khumseti	133
Kimaṅgaṃ pana	152	Khomaṃ	302
Kiriyaṃviseso	45		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ga-Gha]		[Ca]	
Gaṇanā	23	Cīvarapiṇḍapāta -pa-	
Gabbhapātanam	64	parikkhāram	137
Garahati	133	Cuṇṇena	211
Garukato	75	Cecca	37, 106
Garubhaṇḍāni	76	Cetiyarukkham	160
Gāmaṇ vā	209	Ceteti	192
Gāmakūṭo	99	Codāpeti	172
Gāmapūjitaṃ	160	Corakantāro	70
Gijjhāpi kulalāpi	97	Coragāmaṇiko	243
Gimhānaṃ pacchime māse	10	[Cha]	
Gihīpi naṃ gihissa	279	Chakkhattuparamaṃ	253
Goghātaḥko	98	Chaḍḍeti	271
Gocariyānaṃ	263	Chaṇesu	214
Gopeti	141	Chandagāmino	212
Ghaṭikāya	204	Chandavāsini	142
[Ca]		Channaṃ cīvarānaṃ	
Cakkabhedāya	192	aññataraṃ	221
Cakkamattāni	101	Channā	139
Cakkhubhūtā	97	Chimbhitattaṃ	8
Catukkabhattaṃ	165	Chārattaṃ	212
Catubhāgaṃ khādanaṃ	282	Chinnikā	132
Cattena	297	Chupanaṃ	121
Catto	90	[Ja]	
Ciṅgulakena	205	Jaṅghapesaniyaṃ	211
Cittasaṅkappo	42	Jatumaśako	269
Cittasaṅkhāro	33	Janapado	160
Cittānurūpaṃ	166	Jātarūparajataṃ	269
Cīrikā	294	Jānanto	37, 106
Cīvaracetāpannaṃ	250	Jāyattane	140
		Jārattane	140

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ja]		[Ta]	
Jigīse	152	Tikoṭiparisuddhaṃ	189
Jigucchanti	6	Ticīvaraṃ	219
Jīnosi	252	Ticīvarena	233
Jīvasaññino	160	Tiṭṭheyya	193
Jīvitā	38	Tiṇakatṭhapaṇṇasaṭaṃ	197
Je	166	Tiṇaṇḍupakaṃ	288
[Tha]		Tiriyaṃ	154
Ṭhānaṃ	253	Tirokkhā	212
Ṭhānaso	10	Tirogāmo	139
[Ta]		Tisso vijjā	85
Taṃ	48, 133	Tīhākārehi	88
Taṃ kissa hetu	78	Tucchaṃ	84
Taṃ khaṇaṃ taṃ layaṃ	178	Tuvaṭṭenti	204
Taṅkhaṇikaṃ	140	Te	36, 62, 152
Taṅkhaṇikāya	141	[Tha]	
Taṅkhaṇo	140	Thambhentaṣṣa	118
Tante	305	Theyyāya	78
Tatridaṃ	153	Thometi	133
Tattha	254	[Da]	
Tatthāyasmante	104	Dakkhā	139
Tathāgatappaveditaṃ	76	Daḍḍhaṃ	220
Tadahujātā	120	Davāya	63
Tadupiyaṃ	282	Dasāhānāgataṃ	306
Tanubhūto	8	Dasāhaparamaṃ	221
Tayo pattassa vaṇṇā	281	Daharo	6
Tasseva kammaṣṣa	98	Daho	101
Tāresi	7	Dānapathāni	207
Tāvatiḥaṃ	212	Dāni	9

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Da]

Dāyaṃ ālimpesuṃ	71
Dārumāsako	269
Dāsī ca	142
Diṭṭhaṃ	171
Dīghalomaṃ	136
Duggatā	139
Duṭṭho doso	169
Dubbacajātiko	197
Dubbaco	197
Dulladdhaṃ vata	7
Dussamharāṇi	153
Dūtena	47
Dūteyyaṃ	73
Deso	184
Dovacassakaraṇehi	197
Dvaṅgulā	286
Dvinnaṃ saṃghādisesena	158

[Dha]

Dhajāhaṭā	142
Dhaññakaraṇaṃ	236
Dhanakkītā	141
Dhanukena	205
Dhammampi bhaṇati	305
Dhammo	59, 175
Dhāvanti pi	205
Dhutā	192
Dhuttā	140
Dhuttikā	132
Dhuvacoḷā	134
Dhuvalohitā	134

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Na]

Nam	122, 178, 188, 279
Naccantiyāpi gāyanti	204
Naccantiyāpi naccanti	204
Naṭṭhaṃ	220
Nandī carati	101
Na lomaṃ pāṇenti	208
Namaraṇādhippāyassa	60
Namhi kenaci	4
Narako	42
Nalāḷikampi denti	205
Na vata me lābhā	7
Na vata me suladdhaṃ	7
Nāgānaṃ	101
Nādiyi	214
Nānappakāraṇaṃ	275, 279
Nānākulassa gāmo	234
Nābhijānāmi -pa-	
paṭisevitā	167
Nālaṃvacanīyā	147
Nāssudha	5
Nāḷikodanaṃ	282
Nikacca	78
Nigamo	209
Niṭṭhitacīvarasmim	220
Niṭṭhitacīvarasmim	
bhikkhunā	220, 233
Niṭṭhubhitvā	137
Nippīḷiyamānā	243
Nibbujjhanti	205
Nimittamattāsi	134
Nirayaṃ	78

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Na]

Nisajjaṁ kappeyya	214
Nissaggiyaṁ pācittiyaṁ	222
Nissaggiyena	43
Nissaṭṭhaṁ	268
Netthāraṁ vattanti	208
Nerayikassa	59
No	6, 105, 196
No kappeti	181
No cassa pāripūrī	239

[Pa]

Pageva jāgaro	120, 167
Paggayha	193
Paggharantī	134
Paṅgacīrena	205
Paccassosi	163
Paccāgacchati	49
Paccāharati	143-4
Pajjhāyanta	166
Pañcannaṁ bhesajjānaṁ	289
Paññāyissati	265
Paññāsabandho	252
Paṭavāsini	142
Paṭikacceva	297
Paṭikkantena	205
Paṭiggaṇhāti	48, 142
Paṭiggahetabbaṁ	253
Paṭinissaggānupassī	35
Paṭinissatṭho	90
Paṭibaddhaṁ	305

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Pa]

Paṭibaddhacittā	36
Paṭibaddhacitto	120
Paṭimuñci	288
Paṭiyattaṁ	310
Paṭilābhabhūmi	30
Paṭilābhena	244
Paṭiviso	268
Paṭivuttaṁ	136
Paṭisallānā	8
Paṭisallīnassa	162
Paṭisallīyitum	4
Paṭisāyanīyāni	289
Paṭṭo	245
Paṭhamam cittaṁ	37
Paṭhamam viññāṇam	
pātubhūtaṁ	37
Paṭhamāpattikā	212
Paṇako	197
Paṇidhāya	13, 92
Paṇīto ca	10
Paṇḍitā	139
Patikaḍḍhanāyapi	122
Paticayo	162
Pattakallaṁ	155
Pattakkhandhā	166
Pattapariyanto	287
Pattāḷhakena	205
Patthodanaṁ	282
Padhānaṁ	26
Papāto	42
Pabbateyyā	197

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Pa]	
Pabhaggo	101	Passāso	14
Pamāṇikā	153	Pahiṇeyya	252
Pamuṭṭho	181	Pācittiyaṃ	222
Payogo	26	Pāṭiyekko	288
Parāmasantopi	122	Pāṇātipātī	39
Parāmasi	252	Pāṇātipāto	39
Pari	13	Pāṇo	39
Parikanto	74	Pātetabbam	63
Parikkhāro	137	Pāpake	10
Paricārentā	140	Pāpadhammā	78
Paricāressasi	37	Pāpabhikkhū	100, 198
Pariṇatam	310-2	Pāpabhikkhuno	75
Parittena vā vipulam	244	Pāpasamācāro	212
Paripātentī	308	Pāpā	78
Paribhāsanti	209	Pāpiccho	83
Parimukham	13	Pārājikā	103
Pariyāgāro	119	Pāsādikena	205
Pariyeseyya	41	Pāsādo	235
Pariyosāpeti	158	Piṇḍapātanihārakena	4
Parisuddham	76	Piṇḍapātapaṭikkantā	243
Parihārapathepi	204	Pilandhanam	151
Pallaṅkam	13	Pihentā	266
Pavāreyya	248	Piṇḍindriyā	74
Pavutthapatikā	64	Pītippaṭisaṃvedī	32
Pavedaye	78	Pucchiyamāno	253
Pasannamukhavaṇṇā	74	Putṭho	59
Pasādo	306	Pubbaṇṇanissitam	156
Pasāritena	205	Pubbevassa	88
Pasutam	7	Purāṇagaṇakiyā	139
Passambhayaṃ	17, 33	Purime upādāya	42, 84

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Bha]	
Purisatthakaraṃ	148	Bhaṇitassa	88
Pūgassa	310	Bhayaṃ	8
Pūjito	75	Bhākuṭṭika bhākuṭṭiko viya	206
[Pha]		Bhāgā	263
Phassapaṭivijānaṇā	125	Bhāvito	9, 11
Phaṇitaṃ nāma	294	Bhikkhu nisinne	215
Phāsu	193	Bhikkhumānattāya	212
[Ba]		Bhisicchavi	247
Bahārāmakotṭhake	166	Bhuñjeyya	79
Bahitiyojanaṃ	267	Bhūmattharaṇaṃ	247
Bahiddhā	110	Bhedanasarivattanikaṃ	192-3
Bahunattā	214	Bhogavāsini	142
Bahuputtā	214	[Ma]	
Bahulīkato	9	Maṅgulim	100
Bahū saṃghassa bhattā	310	Mañjarikaṃ	201
Bāhirimena	154	Maṇikaṇṭho	151
Bāhulikā	289	Maṇissa	151
Bāhuliko	192	Maṇḍanakajātiko	6
Bāhullāya	192	Mataṃ	36
Bilaṅgadutiyaṃ	165	Madhu nāma makkhikāmadhu	293
Byattā	139	Manāpāni	265
Brahmacariyaṃ	76	Manesikāya	205
Brahmacariyā	178	Mandamando	206
[Bha]		Mamannapānaṃ	152
Bhagavato paccassosi	163	Maraṇavaṇṇaṃ	36, 41
Bhaṅgaṃ	302	Maraṇāya vā	41
Bhaṇantassa	88	Mahagghaṃ	251
		Mahallakaṃ	160
		Mahā akālamegho	10

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]		[Ya]	
Mahānirayānaṃ	101	Yato nivātaṃ	166
Mahāvane	1	Yatra hi nāma	97
Mātuyā mātupemena	128	Yathā pure tathā pacchā	103
Mānito	75	Yathāyuttana	156
Māyyo	139	Yathāvajjena	205
Mārakāyikā	7	Yadidaṃ	198
Mālākite	288	Yampi tyāhaṃ	301
Mālāmissā	121	Yassa	152
Mālāvacchaṃ	199	Yassa dāni	9
Mā vo sakaṃ vinassa	254	Yācaṃ	152
Māse	10	Yācanabahulā	148
Māso seso gimhānaṃ	297	Yācamāno	152
Māḷo	235	Yāce	152
Mihitapubbaṅgamā	206	Yāvatatīyakā	212
Mukhaṃ	13	Yāvatīhaṃ jānaṃ	212
Muccati	112	Yāvadatthaṃ	105
Mutto	90	Yāva sattamā pitāmahayugā	240
Mūlaṭṭhassa	48	Yuñjantāyasmanto	254
Methunupasaṃhitena	138	Yuvā	6
Medhāvinī	139	Yena vā	215
Mokkhacikāya	205	[Ra]	
Mocanassādo	114	Rakkhati	141
[Ya]		Rajojallaṃ	10
Yaṃ cittaṃ taṃ mano	42	Raṭṭhaṃ	160
Yakkaṃ māresi	69	Rathakena	205
Yaññaṃ yajissāmi	111	Ramaṇīyo	101
Yaññesu	214	Raho	50
Yatassa ābhataṃ	254	Rahogatassa	162
Yatāyaṃ	101	Rāgāya	79

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ra]

Rāgūpatthambhe	111
Rāgo	105, 125
Rājabhoggo	252
Riñcanti	207, 268
Rukkhamūlagato vā	13
Rūpiyasamvohāraṃ	275

[La]

Lābhaṃ	310
Lāsenti	204
Lekhaṃ chindati	51
Lepo	154
Leso	184
Lomahaṃso	8
Lohamāsako	269
Lohitakaṃ	6

[Va]

Vaggavāḍakā	196
Vaggumudātīriyā	74
Vaggumudā nadī	6
Vaṅkakena	205
Vacanāya	198
Vañjhithī	64
Vaṭamsako	201
Vaṇṇaṃ bhāseyya	137
Vaṇṇavā	74
Vata	251
Vatthu	45, 125
Vatthudesanāya	155
Vadeyya	84
Vanabhaṅgiyaṃ	114

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Va]

Vanto	90
Vambheti	133
Vasaṃ vatteti	141
Vasalaṃ	137
Vassaṃ ukkaḍḍhiyati	299
Vasātelam	292
Vāyamantassa	111
Vāreyyaṃ	139
Vāsāgāraṃ	159
Vāssa	41
Vāḷakantāro	70
Vāḷayakkhavihāraṃ	70
Vikappaṃ	251, 305
Vikopeti	38
Viññattibahulā	148
Viññātasāsanā	215
Vituḍenti	97
Videssanā	153
Vidhūtikā	201
Vinaṭṭhaṃ	220
Vinayo	175
Vinassati	297
Vinidhāya diṭṭhiṃ	90
Vipariṇatena	120
Vipākāvasese	98
Vipulaṃ	152
Vippakate	158
Vippavaseyya	233
Vippasannachavivaṇṇā	74
Vibbhamanti	209

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]		[Sa]	
Vimajjati	238	Sam	37
Vimokkho	85	Samghādiseso	109
Vimocayaṃ	34	Samghikaṃ	310
Virāgānupassī	35	Samvaṇṇema	36
Vilapiṃ	84	Samsaraṇaṃ	156
Vilīvakāraṃ	63	Sakaṃ	254
Vilokitena	205	Sakiṃ nivatthampi	
Vivāho	139	sakiṃ pārutampi	241, 266
Vividhampi	205	Sakkato	75
Visuddhāpekkho	83	Sakkharadhotapāṇi	152
Vissajjetabbo	288	Sakhilā	206
Vissajjeti	231, 296	Saggakathaṃ	59
Vissatṭhi	107	Saṅkhasevālapaṇakam	197
Vihāravatthum	160	Saṅgaṇhāti	77
Vihārena vihāraṃ -pa- vadeti	7	Saṅgamma	152
Vihāro	236	Sajjito	140
Vītikkamo	37	Sañcarittaṃ	140
Vīmaṃsati	143	Sañcicca	37
Vīmaṃsatthāya	111	Sañcetanikā	106
Vīsatigaṇo	212	Sañjānanto	37
Vutthavassā āraññakesu	307	Saññatto	253
Vūpasameti	10	Saññā	125
Veṇi	121	Saññācikā	153
Veṇiggāho	121	Saññācikāyo	148
Vepurisikā	134	Saññāṇaṃ katvā	
Vematiko	181	nikkhipitabbaṃ	307
Veyyāvaccakaro	65, 253	Saññāpetvā	252
Vesāliṃ upanissāya	8	Saññāpessāma	188
Vo	78	Sati	9, 13
Voropeyya	38	Saṇṭhaheyya	207
		Saṇhā	206

Paḍānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sattabbhantarā	235
Sattamāse	239
Sattham	41, 56
Satthahāraṇaṃ	41
Satthā	154
Satthusāsaṇaṃ	175
Saddhā	306
Saddheyyavacaṣā	215
Santaruttarapaṇaṃ	249
Santaruttarena	232
Santikāyapi	204
Santike	137
Santo ceva	10
Santo samvijaṃṇāno	75
Sannidhikāraṇaṃ	289
Sannipātetvā	9
Sappaṭibhayāni	309
Saparikkamaṇaṃ	155
Saparidaṇḍā	141
Samappito	37
Sappinikāya	101
Sabbakāyappaṭisaṃvedī	16
Sabbe	9
Sabhāgāṇaṃ	164
Sabhāye vā dvāraṃṇe vā	234
Samaggassa	192
Samaṅgibhūto	37
Samaṇakuttako	6
Samantā	236
Samanuggāhiyaṃṇāno	178

Paḍānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Samādaṇḍeṇṇa	41
Samādaṇḍaṃ	34
Samādāya	193, 266
Samādhi	9, 85
Samānaṣaṃvāsaṇko	192
Samānaṣiṃṇāyaṃ ṭhito	192
Samāpajjanti	275
Samāpatti	85
Samiṇṇitena	205
Samukkheṭṭito	90
Samudācareṇṇa	81
Sametāyaṣmaṇṭāṇaṃ	196
Sametāyaṣmā	193
Sambhinṇā	135
Sammata	214
Sammodamaṇāno	193
Sarasi tvaṃ Dabba evarūpaṃ	
kattā	166
Salākahatthena	205
Sallekhavuttino	192
Sahatthā	267
Sahadhammikaṃ	198
Sahadhammena	198
Sā	97
Sāṭakapatto	186
Sāṇaṃ	302
Sātodako	101
Sāditabbaṃ	249
Sādhū	6, 251
Sādhū bhante	187
Sādhū sādhū	7

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Sāmantā	266	Suppatittho	101
Sāmīci	213	Suppavāyitaṃ	305
Sārakkhā	141	Sumbhakatatto	186
Sāratto	120, 133	Suvaṇṇanti adhimucci	289
Sārathi	99	Suvaṇṇamālā	288
Sārambhaṃ	155	Suvaṇṇamissā	121
Sāsaṅkasammatāni	309	Suvitacchitaṃ	305
Sikkhati	16	Suvilekhitaṃ	305
Sikharaṇī	134	Suvītaṃ	305
Siṅcanti	199	Susānaṃ	156
Siṅcāpenti	199	Susu	152
Sitaṃ pātvākāsi	96	Sūcako	99
Silā	63	Setako	101
Sītodako	101	Seyyathāpi	10
Sīsaṃnhāto	6	Seyyo	36, 73, 78
Sīsūpagaṃ	276	Selaṃ	152
Sukhappaṭisaṃvedī	33	Sevālo	197
Sukhasambhāsā	206	Sesakaṃ āharissāmi	249
Sugatavidatthiyā	153	So	13, 47, 105, 158
Suññato	85	Sobbho	42
Suññāgāragato vā	11, 13	Svātanāya	165
Suṇisabhogena	139		
Suttaṃ dhārayitvā	305	[Ha]	
Suttamissā	121	Haṭṭho	191
Sudaṃ	97	Hatthaggaḥo	121
Suddhaṃ brahmacāriṃ	76	Hatthismimpi	205
Suddhakāḷakānaṃ	263	Hammiyaṃ	235
Suddhakesā vā	121	Harāyanti	6
Supaññattaṃ	119	Hiraññaṃmissā	121
Supinantā	107	Hotiyeva	8

Pārājīkakaṇḍa-aṭṭhakathāya dutiyabhāge

Lakkhitabbānaṃ anukkamaṇikā

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]	
Akappiyavohārādi-	
pañca vatthūni jānitabbāni	200
Aṇḍabhāritavatthu	99
Atthasādhakacetanā	
maggānantaraphalasadisā	49, 52
Adhigama-upāyapucchānaṃ	
adhippāyo evaṃ	
veditabbo	81
Adhiṭṭhānaṃ duvidhaṃ	226
Adhiṭṭhānavikappanavidhi	225-6
Adhiṭṭhitacīvarassa	
vijahanaṃ	227-8
Adhiṭṭhitapattassa vajahanaṃ	284
Adhippāyo anekavidho	182
Adhimāna-uppajjanakapuggalo	
evaṃ veditabbo	80
Anāmāsaṃ	129
Aniccādīnaṃ adhippāyo evaṃ	
veditabbo	35
Aniddiṭṭho duvidho	254
Anulomapārājīkāni	
cattāri	103
Apattā dve	282
Appanā	22
Abhayacoravatthu	68

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]	
Abhihāro duvidho	249
Amanussagahitassa	
hatthapādādīsu tālapaṇṇaṃ	
vā parittasuttaṃ vā	
bandhitabbaṃ	71
Ariyānaṃ vicāraṇakathā	82
Alajjīniggahatthāya, lajjīpagga-	
hatthāya ca sikkhāpadaṃ	
paññattaṃ	176
Asubhabhāvanāya	
ānisaṃso	2
Asubhasamāpattiyā	
ānisaṃso	4
Assāsapassāsā natthi	
udake nimuggādīnaṃ	27
[Ā]	
Āpattānāpattibhedo	
saṇho sukhumo, tasmā	
sutṭhu sallakkhetabbo	113
Āharaṇūpāyo	27
[I-U]	
Itthī nāma sabbāpi brahmacari-	
yassa pāribandhikāva	128
Iddhimayo	40
Uggaho	22
Upaṭṭhānaṃ	22

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[U-E]

Uddissānuddissabhedo
duvidho 43

Ekameva kammaṭṭhānaṃ saññā-
nānatāya nānato
upaṭṭhāti 29

Eko alajjī alajjīsatampi
karoti 273

Eḷakacatukkaṃ evaṃ
veditabbaṃ 43

[O]

Odissaṃ sattavidhaṃ 295

Obhāso 151

[Ka]

Kakacopamā 25

Kappiyakārako nāma
saṅkhepato duvidho 254

Kappiyavatthu 269

Kammaṭṭhānaṃ duvidhaṃ 21

“Kiṃ te adhigatan”ti-ādīsu
chasu ṭhānesu sodhanatthaṃ
veditabbaṃ 82

[Kha-Ga]

Khīṇāsavattheravatthu 215

Khettaṃ catubbidhaṃ 298

Gabbhaṃ agaṇhanaka-itthī
nāmanatthi 64

Gabbho na saṇṭhāti
dvīhākārehi 64

Gopālagāṇanāya gaṇetabbaṃ 23

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ca]

Catukkāni dve 298

Codanā tividdhā 173

Codanāya dvemūlāni 177

Codanāya tīṇi vatthūni 177

Codanā catubbidhā 173, 174

Codanāya pañca bhūmiyo 177

[Cha-Ja-Ña]

Chabbaggiyavatthu 199

Jāticīvarāni cha 221

Jīvitindriyaṃ duvidhaṃ 38

Ñātiparamparavibhāgo 240

[Ta-Tha]

Tantavāyā dve 303

Tayo dhammā ekacittassa
ārammaṇā na honti 26

Tepiṭakacūḷābhayaṭṭhera-
vinicchayaṭṭhu 176

Theyyasaṃvāsakādīnaṃ saggo
avārito, maggo
pana vārito 103

[Da-Dha]

Dukkaṭṭavatthu 269

Deviddhi 40

Dovārikopamā 25

Dvinnaṃ vikappanānaṃ
nānākaraṇaṃ 231

Dhaññamāpakagaṇanāya
gaṇetabbaṃ 23

Dhammiyādhhammiyaparibhogo
paccayavasena veditabbo 274

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Na]

Nadīsotena vuyhamānaṃ	
mātaraṃ passantena	
bhikkhunā evaṃ	
uddharitabbā	128
Na hi sakkā Buddhānaṃ aññathā	
ārādhetaṃ aññatra	
vattasampattiya	265
Nāgiddhi	40
Nāsanā tisso	167
Nāḷibheda	282
Nigamo	209
Niddiṭṭho duvidho	254
Niddiṭṭho	
sammukhāsammukhavasena	
catubbidho	255
Nimittakammaṃ	151
Nissaggiyavatthu	269

[Pa]

Paggahā dve	274
Paṅgulopamā	25
Paccuppannaṃ tividhaṃ	39
Pañcasandhikaṃ kammaṭṭhā-	
naṃ uggahetabbaṃ	22
Paṇissaggā dve	35
Paṭisanthāro	68
Paṇḍupalāso	65
Pattassa adhiṭṭhāna-	
vikappanupagattaṃ	
evaṃ veditabbaṃ	283
Pattassa adhiṭṭhānā dve	284
Pattā nava	282
Pabbajitaparibhogo hi	67

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Pa]

Parikathā	151
Paritte evaṃ paṭipajjitabbaṃ	67
Paripucchā	22
Paribhogā cattāro	272-3
Parisāṅkitaṃ tividhaṃ	171
Palālapuñjādivatthūni	44
Pārihāriyakammaṭṭhānaṃ	21
Pāṇātipātassa cha	
payogā	39
Pārājikāni catuvīsati	103
Piṇḍapāte evaṃ paṭipajjitabbaṃ	67
Pupphavikatiyo cha	202

[Pha-Bha]

Phassassāde duvidho phasso	115
Bhātiyarājakāle Mahāvihāra-	
vāsī-abhayagirivāsīnaṃ	
therānaṃ vivādo	168
Bhūtavejjakavatthu	69
Bhūmi nāma anagghā	261
Bhesajjaṃ kātum vaṭṭati	
imesaṃ puggalānaṃ	64-6
Bhesajje evaṃ paṭipajjitabbaṃ	67

[Ma]

Maggo	35
Manasikāravidhi	22
Manussaviggahapārājikañca	
nāmetaṃ saṇhaṃ	
pariyāyakathāya na muccati	70

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ma]

Manussaviggahe pariyāyo	
nāma natthi	64
Mahācorā cattāro	76, 77
Mahārakkhitattheravatthu	274
Mātugāmo nāma attano	
phasse anissaro	99

[Ya]

Yakkhaṃ vā Sakkam	
devarājānaṃ vā	
māreyya, na pārājikam	70
Yakkhiddhi	40

[Ra]

Rakkhaṇūpāyo	30
Ratanāni dasa	130
Rāgā ekādasa	114
Rājiddhi	40
Rūpūpahārādīsu ārammaṇesu	
vinicchayo evaṃ veditabbo	59

[La]

Lakkhaṇaṃ	22
Loṇasovīrakaṃ nāma	72

[Va]

Vālavihāraṃ pesentassa	
āpattānāpattibhedo	
veditabbo	70

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Va]

Vikappanā dve	230, 285
Vijjāmayo	40
Vipassanā	35
Virāgā dve	35
Veyyāvaccakaro	65

[Sa]

Samayo duvidho	298
Sabbatthakakammaṭṭhānaṃ	21
Sabbesampi gabbhaseyyakānaṃ	
mātukucchito nikkhamana-	
kāle paṭhamam abbhantara-	
vāto bahi nikkhamati	14
Sayanakāle manasikāro	
evaṃ katabbo	106
Sāhatthiko	39
Sukkassa ṭhānaṃ tividham	107
Suddhikanayo	87
Suddhi catubbidhā	272
Supaṇṇiddhi	40
Supinaṃ passanto catūhi	
kāraṇehi passati	107
Supinaṃ sekkhaputhujjanāva	
passanti, asekkhā na	
passanti	108
Sobhitavatthu	102

Pārājikakaṇḍa-aṭṭhakathāya dutiyabhāge

Nāmānaṃ anukkamaṇikā

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[U]	
Āṅgamagadha (raṭṭha)	199	Upatissatthera	54, 208,
Aṭṭhakathā	25-9, 31-8, 40,		233-5, 264, 293
	88, 126, 179-ādi	Upananda	245
Anāthapiṇḍika	105	Upāli	177
Anumānasutta	197	[Ka]	
Anurādhapura	68	Kaṇḍaka (assa)	197
Anuruddhatthera	278	Kadambanadī	68
Andhakaṭṭhakathā	228-9, 276,	Karavīkatissatthera	228-9
	282, 290	Kalandaka	161
Andhavana	243	Kalyāṇabhaddika (setṭhi)	165
Abhayagiri	168	Kāsikosala (raṭṭha)	199
Abhayacora	68	Kīṭāgiri (janapada)	198-9
Abhayatthera	68	Kurundaṭṭhakathā	99-118
Ariṭṭha	195	Kurundī	87, 124, 130-1, 156,
Asoka (rājā)	40		158, 168, 182, 200-4-9,
Assajipunabbasuka	198-9, 207-9		210, 241, 244, 248,
Aḷanāgarājamahesī	259		267, 270, 288, 300
[Ā]		Kulumba	40
Āthabbaṇika	40	Kūṭāgārasālā	1
Ānanda	8, 219, 232	Kokālika	187
Ānandatthera	220	Kosambī	160
Ābhiddhammikagodattatthera	31, 72	[Ga]	
Āḷavī (raṭṭha)	147	Gaṅgā	83
[U]		Gijjhakūṭa	164, 183
Udāyī	105		
Upaḍḍhatthera	290		

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ga-Gha]

Gotamaka	219
Godattatthera	173
Ghosita (seṭṭhi)	160
Ghositārāma	160

[Ca]

Catunikāyikatissatthera	274
Cittalapabbata	259, 260
Cīnapaṭa	59
Cūlasumanakuṭumbiya	40
Cetiyaḡiri	68
Coranāga	68

[Cha-Ja]

Channa (upaṭṭhāka)	160
Chabbaggi (bhikkhū)	198
Jaṭila	96
Jambudīpa	68
Jīvaka	219
Jetavana	105, 119

[Ta-Da]

Tapodā (nadī)	101
Tipiṭakacūlanāgatthera	278
Tepiṭakacūlābhayaṭṭhera	176
Dabba	161-7, 172, 183-4
Damiḷa (nāḷi)	282
Dīghabhāṇaka-abhayaṭṭhera	18, 30, 68
Dīghakārāyana (brāhmaṇa)	168
Devadatta	187-8, 192-5

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Dha-Na-Pa]

Dhammarakkhita	47-8
Nandanavana	41, 59
Paṭisambhidā	9, 13, 14, 25, 33
Paṇḍukalohitaka	199
Padumuttara	162
Pāradārikavatthu	99
Piturājā	40, 68

[Pha-Ba-Bha]

Phussadevatthera	54, 86, 233-4, 264
Buddharakkhita	47-8
Bhātiyarājā	128

[Ma]

Magadha (nāḷi)	286
Majjhimabhāṇaka	18, 30
Maṇikaṇṭha (nāgarājā)	251
Mallaputta	161-2, 172, 183-4
Mallārāmavihāra	215
Mahā-aṭṭhakathā	47, 52, 68, 85, 87, 124, 201, 210, 280, 282, 294, 296, 304
Mahātipiṭakatthera	274
Mahātissatthera	227
Mahādīpirājā	12
Mahānāga (rājā)	68
Mahāpaccarisāṅkhepaṭṭhakathā	87

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ma]

Mahāpaccarī 52, 61, 85, 115, 124,
126, 130-1, 140,
200, 210, 217, 226,
244, 256, 270, 274,
294, 296, 301, 303,
304

Mahāpadumatthera 66, 71, 123,
125, 130, 143,
173, 194, 226,
233, 262, 293,
297

Mahāpetaloka 101

Mahārakkhitatthera 274

Mahālohakumbhī (niraya) 101

Mahāvana 1

Mahāvihāra 168

Mahāsivatthera 290

Mahāsumatthera 71, 123, 125,
143, 173, 181, 194,
228, 233, 262, 278,
293, 297

Migalaṇḍika 6, 7

Mettiya (bhikkhunī) 167-8, 183

Mettiyabhūmajaka 163, 165-9,
172, 183, 199

Moggallāna 96-7, 101-2

[Ya-Ra]

Yamunā 83

Rājagaha 101

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[La]

Lakkhaṇatthera 96

Lāḷudāyī 105

Licchavī 101

Lohapāsāda 176

[Va]

Vaggumudā 79

Vijjādhara 40

Visākhā (dāyikā) 297

Visuddhimagga 2, 21, 22, 31

Vebhārapabbata 101

Vesālī 1, 8, 73, 219

Vessavaṇa 40

Veḷuvana 161, 165, 183

[Sa]

Samgharakkhita 47-48

Samyuttabhāṇaka 18

San̄khepaṭṭhakathā 52, 54, 71, 85-7

Sāriputta 219, 220

Sāvatthi 105, 199, 245

Sivaliṅga 209

Sīhaḷadīpa 68, 282

Suttantikattherā 52

Seyyasaka 105

Sobhita 102

[Ha]

Himavanta 59

Pārājīkakaṇḍa-aṭṭhakathāya dutiyabhāge

Nānāpāṭhā

Paṭhamo mūlapāṭho, Sī = Sīhaḷapotthakam, Syā = Syāmapotthakam,
Kaṁ = Kambojapotthakam, I = Iṅgalisapotthakam, Ka = kesuci
Marammapotthakesu dissamānapāṭho, Ka-Sī = kesuci Sīhaḷapotthakesu
dissamānapāṭho, Ṭṭha = Aṭṭhakathā.

Pārājīkakaṇḍa-aṭṭhakathāya

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Aññaṁ = Ūnakam aññaṁ (Syā)	228
Aṭṭhamāse = Addhamāse (Saṁ-Ṭṭha 3. 301 piṭṭhe)	10
Aṭṭhipakkhā = Aṭṭhipakkhikā (Sī)	294
Attanā = Attano (Sī)	230
Antarabāhiralittā = Santarabāhiralittāti (Sī, Syā)	153
Atīte nivāsassa = Atītanivāsassa (Syā)	102
Attharaṇakam = Attharaṇakam paccattharaṇam (Sī)	247
Atthasādhikacetanā = Atthasādhakacetanā (Ka)	49
Atthasādhikacetanā = Atthasādhakacetanā (Syā, Ka)	52
Addhānamagganti = Addhānamaggappaṭipannā (Pāḷiyam)	245
Adhikaraṇam = Adhikaraṇaṭṭho (Sī, Syā)	179
Anividdhā = Anibbiṭṭhā (Sī) Aniviṭṭhā (Syā)	120
Anuddissa = Anudissa (Syā)	51
Anuddissa = Anodissa (Ka)	51
Anuddesike = Anuddisike (Syā)	43
Anupubbikathā = Anupubbakathā (Sī)	22
Anupekkhitā = Anupekkhako (Abhi-Ṭṭha 1. 133 piṭṭhe)	40
Anuyuñjantā = Anuyuñjanti (Ka)	74

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Anuvahanā = Anupadahanā (Ka)	23
Apanetabbo = Vattabbo (Ka)	83
Aparāparaparivattane = Aparāparam parivattane (Sī, Syā)	276
Aparisuddhīhi = Aparisuddhāhi (Ka)	189
Apassayanīyaṭṭhena = Apassanīyaṭṭhena (Syā)	56
Appathāmo = Appatthāmo (Sī)	188
Apassitvā = Apassanto (Sī, Syā)	80
Api meyya = Api mayya (Syā)	250
Abhibhavitvā = Adhibhavitvā (Sī)	279
Amattāni = Āmattāni (Syā, Ka)	281
Amissā suddhā kesāyeva = Amissānaṃ suddhānaṃ kesānaṃyeva (Sī, Syā)	121
“Araññanti = Araññaṃ nāma (sabbattha)	13
Arena = Ārena (Syā)	58
Allatīṇavanappagumbādayo = Allatīṇavanappatayo (Syā)	71
“Assa = Tassa (Ka)	184
Asammussantena = Apammussantena (Sī) Appamussantena (Syā)	22
Aho vatāyaṃ kucchigato gabbho = Aho vata yaṃ taṃ kucchigataṃ gabbhaṃ (sabbattha)	40

[Ā]

Ādimanasikārato = Ādisamannāhārato (Saṃ-Ṭṭha 3. 301; Vajiraṭī 149 piṭṭhe)	10
Āmukkanti = Āmuttanti (Syā)	151
Āmeḍitaṃ = Āmeḍitaṃ (Sī)	206
Ārakūṭalohampi = Hārakūṭalohampi (Sī)	130
Ārammaṇaṃ = Ārammaṇā (Ka)	25
Ārāmo = Anto-ārāmo (Ka)	8
Āviñjantehi = Āvijjhantehi (Syā) Āviñchantehi (Ka)	119
Āviñjituṃ = Āvijjituṃ (Ka)	156

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ā]

Āviñjetvā = Āvijjhitvā (Syā, Ka)	101
Āsāḷhajuṇhapakkhe = Āsaḷhījuṇhapakkhe (Ka)	10
Āsāḷhamāse = Āsaḷhīmāse (Ka)	10

[I]

Īṅgitākāraṃ = Icchitākāraṃ (Ka)	191
Idha pana na evaṃ = Na idha evaṃ (Sī) Idha na evaṃ (Syā)	76
Iminā = Imāni (Syā)	151

[U]

Uggahitakakataṃ = Uggahitakaṃ (Syā)	294
Udakavappe = Udakavappehi (Ka)	136
Uddissa = Odissa (Ka)	51
Udositasikkhāpadaṃ = Uddositasikkhāpadaṃ (Sī, Syā)	232
Ubbāsetvā = Uppātetvā (Sī, Syā)	68
Uhasantīti = Ūhasantīti (Sī) Ohasantīti (Syā)	133

[Ū]

Ūhataṃ = Uhatam (Ka)	10
Ūhadantipi = Uhadantipi (Ka)	264

[E]

Ekekapade = Ekekapadena (Syā)	112
“Eko = Ekā (Sī, Syā) Ekaṃ (Visuddhimagge)	23
Evaṃ kattabban”ti yaṃ = Evaṃ kātabbanti yaṃ (Sī) Evaṃ iti yaṃ (Syā)	186

[O]

Okkamma = Okkamitvā (Ka)	118
Okāse ṭhatvā = Okāse ṭhatvā dhovāpitaṃ (Sī)	241
Ogayha = Ogāyha (Ka)	101

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[O]

Ogayha = Ogāhaṃ (Sī, Syā) Ogāyha (Ka)	101
Otthatopi = Otthaṭopi (Sī)	71
Oratattā = Oramitattā (Syā)	50
Osānadivase = Osāpanadivase (Sī)	275

[Ka]

Kaṇḍakaṃ = Kaṇṭhakaṃ (Sī, Syā) Kaṇṭakaṃ (Ka)	
(Jāta-ka-ṭṭha 1. 63; Khu 2. Vimānavatthusmiṃ 110 piṭṭhesu)	197
Kaṇḍuvamānaṃ = Khajjamānaṃ (Ka)	115
Kata-attharaṇaṃ = Katvā attharanti (Ka)	247
Katapariyesitāya = Katapariyositāya (Syā, Ka)	299
Katabhaṇḍanti katabhaṇḍaṃ = Kaṭabhaṇḍanti kataṃ bhaṇḍaṃ (Sī)	268
Kattā cāsi = Kattā vāsi (Sī, Syā)	166
“Kathaṅca = Kathaṃ (Pāḷiyaṃ)	185
Kadambanadiṃ = Kaḷambanadiṃ (Syā) Kaḷambunadiṃ (Ka)	68
“Kapimiddhapareto = Kapiniddāpareto (Khu 11. 289 Milindapaṇhe)	109
Kammaniyabhāvāyāti = Kammaniyaṃ assāti (Ka)	214
Kammaṅca = Kammena (Sī, Syā) Visuddhi 1. 86 piṭṭhe.	21
Kayavasena = Kayavikkayavasena (Sī, Syā)	279
Karissasī”ti = Kārāpehīti (Ka)	231
Karissāmi = Karissāma (Sī)	219
Karontehi = Karonto hi (Sī)	150
“Kalandakanivāpanti = Kalandakanivāpoti (Sī, Syā, Ka)	161
Kāretā = Kāretārā (Ka) Kāretvā (Sī, Syā)	148
Kālaṅkato = Kālakato (Sī, Syā)	41
Kipillikānantipi pāṭho = Kapīlakānantipi pāṭho (Sī, Syā)	155
Kiriyāṃ = Kiriya (Sī, Syā)	60
Kītamattā eva = Dhanakkītamattāyeva bhariyā (Syā)	
Kītamattā eva bhariyā (Ka)	141

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Kuñcikapāṇālimattameva = Kuñciyapaṇālimattameva (Sī)	
Kuñcikapāṇālimattameva (Ka)	134
Kuladhītarō = Kuladhītā (Ka)	119
Kenāpi = Tenāpi (Ka)	197
Ko nāma passati = Na nāma passati (Sī, Syā) Na supinaṃ nāma passati (Abhi-Ṭṭha 2. 390 piṭṭhe)	108
Kolambā = Koḷumbā (Syā, Ka)	289

[Ga]

Gajjati = Gacchati (Sī) Tajjati (Syā)	47
Gaṇentena = Gaṇayantena (Sī)	23
Gatattā = Gahitattā (Ka)	274
Gantvā = Āgantvā (?)	171
Gāvaṃ = Gāvimaṃ (Sī, Syā)	23
Gihisaṅgaṇhanako = Gihīnaṃ saṅgaṇhako (Ka)	77
Gihimaṃ = Gihī (Sī, Syā)	77
Gehe kātukāmo”ti = Gahetukāmoti (Syā, Ka)	144
Gomaṃsapesiyo = Maṃsapesiyo (Sī, Syā)	98

[Gha]

Ghaṭayati = Ghaṭiyati (Ka)	157
Ghanamaṭṭhaṃ = Ghanabaddhaṃ (Sī)	243

[Ca]

Cārabhūmi = Cāribhūmi (Ka)	155
Carissasi vicarissasi, abhiramissasi vāti = Vicarissasi viharissasi abhiramissasi cāti (Sī)	
Carissasi viharissasi abhiramissasi vāti (Syā)	37
Cittasaddassa = Cittassa (Sī, Syā)	42
Cittuppādo = Vikkhittacittuppādo (Ka)	23

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ca]

Cināti = Mināti (Syā) 156

Cīvaravāyanatthāya = Cīvaravāyāpanatthāya (Sī) 303

...cetiyaṇaṃ vā = ...cetiyaḍḍiṇaṃ vā (Syā) 269

[Cha]

Chagalakaṃ = Chakalakaṃ (Sī, Syā) 183

[Ja]

Jaṭitalomaṃ = Jaṭilalomaṃ (Ka) 136

Jātapathaviyā = Jātapathaviṃ (Syā, Ka) 52

Jātapathavī = Jātapathavī vā (Sī) 54

Jānato ca = Jānatova (Ka) Khu 9. 169 piṭṭhe. 25

Jīvikaṃ = Jīvitaṃ (Syā, Ka) 4

[Tha]

Ṭhapemī”ti = Ṭhapehīti (Sī, Ka) 234

[Ta]

Taṇhāya dāsabyaṃ = Taṇhādāsabyaṃ (Syā) 273

Tatruppādampi = Tatruppādaṃ (Ka) 260

Tattheva = Patteva (Ka) 290

Tadanurūpañca = Tadanurūpikañca (Sī) 151

Tasmā = Kasmā (Ka) 148

Tasmā = So kira (Sī) 151

Tassā = Tassa (Sī, Syā) 184

Tālarukkhaṃ = Rukkhaṃ (Ka) 51

Tikhiṇatarādikaraṇena = Tikhiṇadhārādikaraṇena (Ka) 56

Tilakkhaṇasampannañca = Lakkhaṇasampannañca (167 piṭṭhe

Paṭisambhidāmagge) 3

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ta]

Tividhattagataṃ = Tivattagataṃ (167 piṭṭhe Paṭisambhidāmagge)	3
Timsāni = Timsādhikāni (Sī, Syā)	174
Te āgatā = Te āgate (Ka)	239
“Tesaṃ = Tesaṃyeva (Sī, Syā)	44
Taṃ dhotam = Tasmā dhotam (Sī, Syā)	290

[Tha]

Thalavappe = Thūlavappe (Ka)	136
------------------------------	-----

[Da]

Daṇḍakaṃ = Daṇḍakā (Ka) Daṇḍako (Syā) Daṇḍake (?)	203
Dassetvā = Dasante (Syā) Dassento (Ka)	263
Daḷhībhaṇḍakaraṇabahulā = Daḷhabhaṇḍakaraṇabahulā (Sī)	164
Diṭṭhādīni = Adīṭṭhādīni (Sī, Syā)	180
Dīghamakkhikā = Dīghapakkhikā (Ka)	294
Dukkaṭṭhullaccayā = Dukkaṭṭhullaccayapārājikā (Syā)	51
Dujjīvitena” = Dukkheṇa jīvitena (Syā, Ka)	36
Dussante = Dasante (Sī)	275

[Dha]

“Dhamakaraṇaṃ = Dhamakarakam (Sī, Syā)	150
Dhārāvacchedavasena = Dhārūpacchedavasena (Sī)	
Dhāropacchedavasena (Syā)	202

[Na]

Nacirasseva = Nacirassam (Ka)	162
Nandī = Nandim (Ka)	101
Navam saṅghāṭim = Navā saṅghāṭi (Sī)	226

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Na]

Navutāni = Navutādhikāni (Sī, Syā)	174
Nāgadantakantarehi = Nāgadantakantarehi vā (Sī)	203
Nānāvajjanena = Nānāvajjanehi (Sī)	102
Nāmetvā = Onāmetvā (Syā)	122
Nipphattivasena = Nibbattivasena (Ka)	219
Nibbaṭṭitalokuttarattā = Nibbattitalokuttarattā (Ka)	86
Nibbisan”ti = Nibbiriyaṇti (Sī, Syā)	57
Nisīdantassa = Nisinnassa (Ka)	56

[Pa]

Pakkāmi = Pakkami (Ka)	191
Paccantadese = Paccantimadesaṃ (Ka)	295
Paccayādīnaṃ = Paccayānaṃ (Sī)	267
Pañcamūlakasāyayāguyāṃ = Pañcamūlakasāyayāguyāṃ (Sī)	293
Paccuddharitūṃ = Paccuddharitvā (Ka)	231
Paññattasamucchindanaṃ = Paññattisamucchindanaṃ (Ka)	
Paññattasikkhāpadasamucchindanaṃ (Syā)	266
Paṭikacceva = Paṭigacceva (Sī)	61
Paṭikkūlā ca = Paṭikūlā ca (Ka)	2
Paṭiggahaṇe = Paṭiggahaṇaṃ (Sī)	259
Paṭipisanaṃ = Paṭipimsanaṃ (Sī, Syā)	162
Paṭibaddhaṃ = Paṭibandhaṃ paṭibuddhaṃ (Sī, Syā)	61
Paṭivisoti = Paṭivimsoti (Sī, I)	268
Paṭisanthāro = Paṭisandhāro (Ka)	68
Paṭisevittha = Paṭisevi (Sī, Syā)	174
Paṭhamajjhānādīhi = Paṭhamajjhānena (Ka)	87
Paṇamakamsu = Paṇitakamakamsu (Syā, Ka)	140
Pattajjhānassa = Paṭhamajjhānassa (Ka)	20
Patikaraṇatthena = Rogassa paṭi-ayanatthena (Visuddhimagge	
Sīlaniddese) Pītikaraṇatthena (Ka)	137

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Parakkamanasseva, na appaṭinissajjanassa = Parakkamantoyeva,	
Na appaṭinissajjanto (Ka)	195
Parikattotipi = Kucchi parikatthotipi (Syā)	74
“Pariggahitaniyyānaṃ satim = Pariggahitaniyyānasatim (Ka)	13
Pariggahetvā = Pariggaṇhetvā (Sī)	71
Parimocesīti = Parimocesi (?)	7
Pariyosāpeti = Pariyosāvāpeti (Ka)	158
...parisaṅkā = Parisaṅkita... (Ka)	170
Parisaṅkitena = Parisaṅkāya (Sī, Syā)	174
Parisati = Parisatim (Sī)	274
Pavāḷaṃ = Pavālaṃ (Ka)	130
Paharitvā paharitvā = Paharitvā (Ka)	117
Pācinaṃ = Pāciraṃ (Sī, Syā)	156
Pācittiyaṃ = Dukkaṭaṃ (Syā, Ka)	303
Pāripanthikato = Pāribandhakato (Ka)	3
Pāripanthikāva = Paribandhikāva (Ka)	128
Puñjo puñjo = Puñjapuñjo (Sī, Syā)	23
Punappunaṃ = Punappuna (Sī)	4
Pupphaguḷadāmameva = Pupphadāmameva (Sī)	
Pupphaguḷapupphadāmameva (Ka)	204
Purimanayoyevettha = Purimanayova cettha (Sī) Purimanayo	
cettha (Syā)	124
Pesanasasena = Phusanavasena (Syā)	122

[Pha]

Phusissāmīti = Phusāmīti (Sī)	128
-------------------------------	-----

[Ba]

Balavabhāve = Balavabhāvena (Syā, Ka)	111
Bahulatāya = Bāhullatthāya (Syā, Ka)	192
Bahū piṇḍā = Bahi piṇḍā (Ka)	294

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ba]

Bāhāsu ca = Pādesu ca (Sī, Syā)	194
Bāhuliko = Bāhulliko (Syā, Ka)	192

[Bha]

Bhaṇḍaṃ = Bhaṇḍāni (Ka)	281
Bhattāti = Bhaddāti (Sī, Ka)	310
Bhattāni = Bhadrāni (Sī, Ka)	310
Bhava gati yoni ṭhiti nivāse = Bhava gati ṭhiti nivāse (Syā)	97
Bhāsanto = Bhāsento (Syā)	138
Bhikkhū = Bhikkhuṃ (Sī, Syā)	148
Bhūmantaraṃ = Bhummantaraṃ (Sī, Syā)	86

[Ma]

Magomagaṃ = Mūgomūgaṃ (Sī, Syā)	105
Mañcapīṭhabhisitaṭṭikādiṃ = Mañcapīṭhataṭṭikādi (Sī)	242
Mañjaṭṭhiyā = Mañjiṭṭhiyā (Sī, Syā)	205
Matṭhasātakassa = Paṭṭasātakassa (Sī)	28
Maṇimayena = Ramaṇīyena (Ka)	101
Matepi = Matepi pārājikameva (Ka)	54
Maraṇatthāya = Maraṇatthāya vā (Sī)	41
Mahantataraṃ vā = Mahantataraṃ (Sī) Mahantaṃ (Syā)	56
Mahākaṇikārapupphādisadisena = Kaṇikārapupphādisadisena (Sī, Syā)	74
Mātāpitu-ādīnaṃ = Mātāpitūnaṃ (Sī)	227
Mālādhare = Mālādhāre (Syā)	288
Migamaṃsādisadisāni = Migamaṃsasadisāni (Ka)	191
Mīḷhasukhena = Mīḷhaphusena (Ka)	99
Mukhavevaṭṭika = Sammukhavevaṭṭika (Ka)	254
Muccane = Muccamāne (Ka)	114

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ya]

Yadā vā tadā vā = Yadā tadā vā (Sī) Yadā tadā (Ka)	300
Yathāsamādiṭṭhāya = Yathāsamādhiṭṭhāya (Syā, Ka)	159
Yathānusandhināva = Yathānusandhinā ca (Sī, Syā)	61
Yathā hi = Yathāpi (Sī, Ka)	12
Yamokāsaṃ = Yamanokāsaṃ (Ka)	183
Yāya kāyaci = Yassā kissāci (Syā) Yassā kassāci (Ka)	175
Yāva vā = Yāvatā (Sī, Syā)	39
Yuganaddham = Yuganandham (Ka)	158
Yuttappayuttā = Yuttapayuttā (Ka) Yuttā payuttā (Syā)	5
Yutto = Sutto (Sī, Ka)	109
Yehi kehici vā = Kehici vā (Sī, Syā)	247
Yo = So (Sī)	61
Yopi = Yo hi (Sī)	224
Yobbanathāvariyaḍikālo ca = Yobbanathāmaḍiriyaḍikālo ca (Sī, Syā)	45

[Ra]

Rakkhaṇattham = Vaṇṇarakkhaṇattham (Sī)	247
Romanthanam = Romantham (Sī, Ka) Romaṭṭham (Syā)	295

[La]

Laguḷe = Sūlaluḷesu (Syā)	58
Leso nāma = Lesoti (sabbattha)	186
Lokuttaracittameva = Saha samāpattiyā	
lokuttaracittameva (Syā)	85
...loṇatikaṭukādīni = ...loṇakaṭukādīni (Sī)	72
Lohitaṅko = Lohitaṅgo (Ka) Lohitako (Syā)	130

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Va]

Vacanakkamo = Vaṇṇanākkamo (Sī, Syā)	286
Vaṭṭatīti = Vaṭṭissatīti (Syā)	290
Vaṭṭamsakoti vataṃsako = Vataṃsakoti vaṭṭamsako (Ka)	201
Vattapaṭipattim = Vattapaṭivattam (Sī, Syā)	75
Vatīyā vā = Vatīyā vā sākāyā vā (Ka)	234
“Vadantu tāva therā = Vadantu therā (Sī, Syā)	168
Vadhati = Vadheti (Sī, Syā)	49
Vanatthāya = Vatattthāya (Vajiraṭī 207 piṭṭhe)	200
Vasāni bhesajjāni = Pañca vasāni (Sī, Syā, Ka)	292
Vassānam = Vassānassa (Syā, Ka)	225
Vāsacūṇṇādīni = Vāsacūṇṇādīm (Sī) Vāsacūṇṇādīnam (Syā)	2
Vikappanupagapacchimaṃ hi = Vikappanupagaṃ hi pacchimaṃ cīvaraṃ (Sī)	303
Vijayabherī = Vijayabherim (Ka)	101
Vijjhivā = Nibbijjhivā (Sī)	98
Vitūdentīti = Vitudhentīti (Sī) Vitudentīti (Syā)	
Vitūdentīti (Ka)	97
Vitthārassa vasena = Vitthāranayavasena (Ka)	87
Vimaṭṭham nāma na hoti = Vimaṭṭhameva hoti (Sī, Syā)	143
Virajjhitaṃ = Virujjhitaṃ (Ka)	70
Vissaggo = Visaggo (Sī, Syā)	107
Visaṅketo = Visaṅketoti (Ka)	47
Vīsatisaṅgho = Vīsatisaṅkho (Sī)	212
Vīsavassasatāyukassa = Vīsavaṃvassasatāyukassa (Sī)	38
Vuttasadisameva = Vuttadivasameva (Sī, Syā)	220
Vegena vegena = Vegavegena (Sī, Syā)	23
Vesālim upanissāya = Vesāliyaṃ upanissāya (Saṃ-Tṭha 3. 300 piṭṭhe)	8

[Sa]

Sakkātabbo = Sakkāro kātabbo (Ka)	82
Saggo nāma = Saggo nāma na dullabho (Ka)	60

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Saṅgharivā = Saṃharivā (Sī)	228
Sattatimattā vā = Satamattā vā (Ka)	145
Sattibheṇḍīsu = Sattibhindīsu (Syā)	58
Satthakanisānādi-atthāya = Satthakanisadādi-atthāya (Syā, Ka)	130
Sandiṭṭho vā”ti = Sandiṭṭho vā sambhatto vāti (Syā, Ka)	230
Sandissantīti = Santīti (Sī)	81
Sandississatīti = Sandissatīti (Sī, Syā, Ka)	265
Sanniṭṭhāpikacetanaṃ = Sanniṭṭhāpakacetanaṃ (Syā)	52
Sannipātito = Sannipātito (Sī)	9
Sanissaggiyavinayakammaṃ = Sahanissaggiyavinayakammaṃ (Ka)	222
Sampajānamusāvādena = Sampajānamusāvāde (Sī, Syā)	169
Sampatto = Sampattosi (Sī, Syā)	68
Sabba-aṭṭhakathāsuyeva = Sabbaṃ Aṭṭhakathāsuyeva (Sī)	229
Sabbampetaṃ = Sabbametaṃ (Ka)	56
Sabbākārena vepullaṃ = Sabbākārato vepullataṃ (Ka)	
Sabbākāravepullataṃ (Syā) (Saṃ-Ṭṭha 3. 296)	1
Sabbākārenapi = Sabbādarenapi (Sī, Syā)	2
Samathanimittaṃ = Samādhinimittaṃ (Sī, Syā, Ka)	3
Samayena = Aparena samayena (Ka)	173
Samullapesi = Sallapesi (Sī)	66
Sayameva = Tameva (Ka)	199
Savātanti = Pavātanti (Sī, Syā)	166
Sasnehe = Sinehe (Syā, Ka)	77
Saha gacchanti = Samāgacchanti (Sī, Syā)	246
Sahubbhārā”ti = Sa-ubbhārāti (Syā, Ka)	221
Sākhalyena = Sākhallena (Sī, Syā)	206
Sādiyati = Sādayati (Ka)	244
Sāmikā paṭicchāpetabbā = Sāmikānaṃ paṭicchāpetabbaṃ (Sī, Syā)	150
Sāraddhāya = Sārambhāya (Sī, Syā)	24
Sāhatthiko ca = Sāhatthiyo ca (Ka)	43

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Sikharaṇīti = Sikhariṇīti (Sī)	134
Sikharaṇīsi = Sikhariṇīsi (Sī)	134
“Sithilo = Sathilo (Sī)	84
Sipāṭikāya = Sipāṭiyam (Sī, Ka)	268
Sīgham sīgham = Sīghasīgham (Sī)	23
Sukkavissatṭhi = Sukkavisaṭṭhi (Sī, Syā)	106
Sukkhasotā = Sukkhasoṇitā (Ka)	134
Sukhumatarasukhumatamanimittārammaṇam = Sukhumatarasukhuma- taranimittārammaṇam (Syā, Ka)	27
Su-uddharā = Su-uddhārā (?)	54
Suṇisabhogenāti = Suṇisābhogenāti (Sī, Syā)	139
Sutamutaparisaṅkitānipi = Sutamutaparisaṅkitāni (Sī, Syā)	172
Suddhakesā vāti = Suddhakesānaṃ vāti (Sī, Syā)	121
Setakoti = Setodakoti (Syā, Ka)	101
Sesaṃ = Yesaṃ (Syā, Ka)	78
Samghādisesoyeva = Samghādiseseyeva (Sī, Syā)	194
Samsaraṇanti = Sañcaraṇanti (Sī)	156

[Ha]

Haṃsavaṭṭakacchadanena = Haṃsavaṭṭakacchannena (Ka)	2
---	---

Pārājīkakaṇḍa-aṭṭhakathāya dutiyabhāge

Gāthāsūci

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[A]	
Akappakataṃ napi rajanāya rattaṃ	246
Aniruddhamhi paṭhame	89
[Ā]	
Ānāpānassati yassa	26
Āvāso ca kulaṃ lābho	21
[E]	
Ekasmiṃ bhāsamānasmiṃ	165
[Ga]	
Gaṇanā anubandhanā	22
[Ca]	
Catusaccavidū Satthā	73
[Ta]	
Tatiyaṃ tīhi suddhena	1
Tasmā hi yaṃ Aṭṭhakathāsu vuttaṃ	201
Tiṃsa nissaggiyā dhammā	219
Tilatelassa yathā bindu	38
[Da]	
Dinnavibbhantapaccakkhā	285
Dīgho rasso ca assāso	16
[Na]	
Nimittaṃ assāsapassāsā	25, 29
Nimittaṃ rakkhato laddha	30
Nimitte ṭhapaṃ cittaṃ	30
Nissaggiyena āpattiṃ	311

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Pa]	
Padavītiḥāramattena vācāya	145
Pamāṇaṃ pubbabhāgo	89
[Ba]	
Buddhena dhammo vinayo ca	201
[Bha]	
Bhikkhu saññācīkāya kuṭiṃ	159
[Ma]	
Mātaraṃ cīvaraṃ yāce	298
[Ya]	
Yaṃ pārājīkakaṇḍassa	105
Yathā thambhe nibandheyya	12
Yathāpi dīpiko nāma	12
Yasmā tasmā suviññeyyaṃ	1, 73
[Va]	
Vatthum kālaṇca okāsaṃ	45
Vatthu kālo ca okāso	45
Vatthu saññā ca rāgo ca	125
[Sa]	
Samghādisesoti yaṃ vuttaṃ	109
Saññāya virāgitamhi	125
Sallekhaṃ accajantena	261
Sāraddhe kāye citte ca	17